GESCHIEDKUNDIG
WOORDENBOEK,

OF

BEKNOPTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEDEN, DEUGDEN, DWALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT GEMAAKT; VOORAFGEGAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN, IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN,

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

Met een groot aantal nieuwe artikels verrijkt, en met dezulke vermeerderd, die eene meer onmiddellijke betrekking tot de Nederlanden hebben.

Convenientia cuique.
Horat. Art. poet.

DERTIENDE DEEL.

TE 'SHERTOGENBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEYN EN ZOON.
1834.

GESCHIEDKUNDIG

WOORDENBOEK.

J.

JAC.

JAAPHAR BEN TOPHAIL, of liever JOAPHAR. Zie dat artikel.

JABEL, zoon van LAMECH en ADA, uit het geslacht van KAÏN, was de vader der herders, die het veld onder tenten bewoonden; dat wil zeggen, dat hij de wijze uitvond, om de kudden te doen weiden, door dezelve van het eene gewest naar het andere te voeren, zonder blijvende woonplaats, en zonder eenige huisvesting dan tenten, zoo als later de Scythen, de Nomaden en de Semitische Arabieren hebben gedaan. Het woord *Vader* wordt dikwerf in den zin van meester, hoofd, onderwijzer genomen.

JABELLY (BARTHOLOMEUS), in het voormalige Fransche gewest *la Marche* geboren, in de 17.e eeuw advokaat bij het parlement van *Parijs*, verscheen bij voortduring met den grootsten roem in de pleitzaal. Men heeft van hem de *Landregten van la Marche verklaard* enz. Dit zeer geachte werk, is te *Parijs* in 1744, in 12.mo herdrukt.

JABIN, koning van *Asor*, sloot met drie koningen, zijne naburen, een verbond tegen JOZUÉ. Deze veldheer, die op de bescherming des Heeren rekende, ging het vijandelijke leger te gemoet, hakte hetzelve in de pan, liet den paarden de waden doorsnijden en de krijgswagens verbranden. JOZUÉ ging vervolgens JABIN in zijne hoofdstad belegeren. Dezelve werd ingenomen en verwoest, terwijl de koning en het geheele volk, wier verfoeijelijke gebruiken en gruwelen, den vloek des hemels op zich geladen hadden, over den kling moesten springen. Een zijner afstammelingen, even gelijk hij, JABIN genaamd, ondernam 200 jaren later, in 1285 vóór J. C. om hem te

wreken. Hij onderwierp in het begin de Israëliten; maar God verwekte BARAC en DEBORA, om zijn volk uit de slavernij te bevrijden. SISARA, veldheer van JABIN, verloor den veldslag en het leven; en toen JABIN den dood van zijn legerhoofd wilde wreken, onderging hij hetzelfde lot. Zijne hoofdstad werd voor de tweede maal vernield en geheel geslecht.

* JABINEAU (HENDRIK), een priester der Christelijke leer, daarna advokaat, werd te *Etampes* geboren. Hij was hoogleeraar in het collegie der doctrinarissen te *Vitry*, toen PONCET DESESSARTS van den bisschop van *Châlons-sur-Marne* verkreeg, dat hij hem de heilige wijdingen zou toedienen, zonder de onderteekening van het formulier te vorderen. Men zegt, dat deze gedienstigheid met 20,000 franken werd betaald, die DESESSARTS, op deze voorwaarden, aan de door den brand ongelukkig geworden inwoners, van *la Fère Champenoise* had beloofd. Na den dood van den heer DE CHOISEUL, die hem gewijd had, werd JABINEAU door deszelfs opvolger *in interdict* gesteld, en zag zich verpligt, om zich op nieuw aan den kansel toetewijden, waarin hij eenigen roem had verworven. Hij begaf zich naar *Parijs*, dogmatiseerde er op zijne wijze en haalde zich een nieuw *interdict* van den heer DE BEAUMONT op den hals. Het was alstoen, dat hij het *Oratorium* verliet, en de priorij van *Andelot*, benevens den titel van kapellaan van den H. BENEDICTUS verkreeg. Ondanks zijn *interdict*, ging hij voort met in bijzondere vereenigingen te prediken, en zijne aandoenlijke Homilien van gewest tot gewest uittekramen. Deze levenswijze moede, werd hij in 1762 advokaat, verscheen, ofschoon een priester zijnde, in de pleitzaal, en verleende een aantal consultatien, over de aangelegenheden der partij. Nadat het parlement in 1771 ontbonden was, omhelsde hij met vuur de zaak der weggezonden overheidspersonen, en, om zijne drift in het hevig uitvaren tegen den president MAUPEOU, werd hij in het *Bastille* opgesloten. Aan de vrijheid teruggegeven, deelde hij in de zegepraal der verbannen overheidspersonen, en trad met hen de pleitzaal weder binnen. Door inborst een vriend der oppositie, en door de leer, welke hij predikte, gewoon, om het gezag te trotseren, omhelsde hij in het begin de nieuwigheden van 1789; maar de ongeregeldheden, door welke dezelve weldra gevolgd werden, deden hem van gevoelen veranderen. Hij bestreed de burgerlijke constitutie der gees-

teljkheid, en behandelde de bisschoppen dier partij vrij gestreng, zonder daarom zijne gevoelens, ten opzigte van het appel te laten varen. Hij overleed in de maand Julij 1792, geen enkel belangrijk werk nalatende, dan eenige Memorien over regtsgeleerde onderwerpen, eenige onbeduidende ascetische werken, en eenige schriften tegen de nieuwigheden van den burgerlijken eed der geestelijkheid. Wij willen van dezen schrijver enkel aanhalen: 1.° *Epîtres etc.* (*Epistelen en Evangelien der zondagen, enz. met nieuwe overwegingen*), 1775, in 12.mo — 2.° *Exposition etc.* (*Verklaring der grondbeginselen van het Catholijke geloof over de kerk*) in 8.vo, na zijnen dood in het licht gegeven. — 3.° *Lettre etc.* (*Brief van eenen landelijken overheidspersoon aan den Hr. ...., ten opzigte van de protestanten*), 1787. — 4.° *Lettre etc.* (*Brief aan eenen vriend op het land, over de vernietiging der religieuse orden*), 1789. — 5.° *Lettre etc.* (*Brief aan den heer* AGIER *over de consultatie voor den abt* SAURIN). — 6.° *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de bevoegdheid der tijdelijke magt, in het oprigten en vernietigen der bisschoppelijke stoelen*), 1790. — 7.° *Réplique etc.* (*Wederantwoord op de ontwikkeling van* CAMUS, *ten opzigte van de burgerlijke constitutie der geestelijkheid*), 1790. — 8.° *La légitimité etc.* (*De wettigheid van den burgereed, door* BAILLET, *van dwaling overtuigd*), 1791. JABINEAU bepaalde zijnen ijver, tegen de godsdienstige nieuwigheden der constituerende vergadering, niet tot de zes laatstgenoemde werken, hij begon den 18 September 1791 een dagblad, getiteld: *Nouvelles ecclésiastiques etc.* Zijne bedoeling was, om hetzelve de oude *Nouvelles eccl.*, door den abt DE SAINT-MARC uitgegeven (zie GUÉRIN), tegen te stellen. Hij randde zijne tegenpartij hevig aan, en stelde hare ongerijmdheden en dwalingen in het licht. Eene maand na zijnen dood hielden deze *Nouvelles* op in het licht te verschijnen, daar zijne medearbeiders, MAULTROT en BLONDE dezelve niet konden voortzetten. JABINEAU is zeer wel afgeschilderd, toen men van hem gezegd heeft, dat hij een werkzaam, woelig, norsch, hardvochtig en zonderling man was; en om het afbeeldsel te voltooijen, willen wij er bijvoegen, dat hij zoodanig was, als de dwalingen, welke hij voorstond, iemand moeten maken, en dat hij die bijzondere inborst bezat, welke men in de aanhangers van JANSENIUS heeft opgemerkt.

JABLONOWSKI (ALEXANDER JOZEF, prins van), palatijn van *Novogorod*, begaf zich gedurende de onlusten zijns vaderlands naar *Leipzig*, en overleed in die stad den eersten Maart 1777. Hij vereenigde uitgebreide kundigheden met eene zeer aanzienlijke geboorte, en heeft zich beroemd gemaakt, door de oprigting eener maatschappij te *Leipzig*, die zijnen naam draagt, en die hij met weldaden overladen heeft. [Hij schreef het *Leven van twaalf groote veldheeren der Poolsche kroon*, in het Poolsch: en eene Verhandeling in het latijn, getiteld: *Vindiciæ Lechi et Czechi*. Men vindt dezelve in de *Memorien* der akademie van *Leipzig*].

JABLONSKI (DANIEL ERNST), een protestantsch godgeleerde, te *Dantzig* in 1660 geboren, oefende de predikdienst in verscheiden steden van *Duitschland* uit. Hij werd vervolgens kerkelijk raadsheer van *Berlijn*, en president der maatschappij van wetenschappen dier stad. Hij overleed in 1741, na veel ijver aan den dag te hebben gelegd tegen de godverzakers en godisten, en na langen tijd, met den uitslag, dien hij daarvan kon verwachten aan de vereeniging der calvinisten en lutheranen te hebben gewerkt. (Zie HOME.) Men heeft van hem *Homiliën*, *Godgeleerde Verhandelingen*, de *Uitgave* eens Bijbels, *Overwegingen op de heilige Schrift*, en Latijnsche *Vertalingen* van Engelsche schrijvers, enz.

JABLONSKI (PAULUS ERNST), zoon van den voorgaande, hoogleeraar in de godgeleerdheid en predikant te *Frankfort aan de Oder*, in 1757, in den ouderdom van 64 jaren overleden, heeft verschillende artikelen over de Egyptische taal en oudheden opgehelderd. Zijn meest bekende werk in dat vak is: *Pantheon Ægyptiacum*. Dit is eene verhandeling over de godsdienst der Egyptenaren, in 1750 in-3 dl.n in 8.vo in het licht gegeven. Nog heeft men van denzelfden schrijver: 1.° *De Memnone Græcorum*, *Frankfort*, 1753, in 4.to, met platen. — 2.° *Institutiones historiæ ecclesiasticæ*, 2 dl.n, in 8.vo, door de protestanten op prijs gesteld. Nog bestaan er van dezen schrijver een aantal belangrijke en diepzinnige werken, die hem in den rang der geleerdste kenners der Oostersche talen en oudheden hebben doen plaatsen.

JACCETIUS of DIACETIUS (FRANCISCUS CATANEUS), een bekwaam platonisch wijsgeer en redenaar, te *Florence*, in 1466 geboren, was een leerling van MARSILIO FICINO (zie dat art.). Hij volgde hem op in zijnen leerstoel

der wijsbegeerte, en overleed te *Florence* in 1522. Men heeft van hem eene *Verhandeling over het schoone*; eene andere *over de liefde*; *Brieven* en verscheiden andere werken, *Bazel*, 1563, in fol. Hij liet dertien zonen na. Een hunner hield zich met de dichtkunde bezig, en trad in eene zamenzwering tegen den kardinaal JULIANUS DE MEDICIS, die hem deed onthoofden.

JACKSON (THOMAS), een Engelsche godgeleerde, president van het *CHRISTUS-Collegie* te *Oxford*, vervolgens deken van *Peterborough*, werd te *Witton*, in de provincie *Durham*, in 1579 geboren, en overleed in 1640. Men heeft zijne werken in 1693, in 3 dl.n in fol. gezamenlijk uitgegeven. Men vindt in dezelve eene *Verklaring van het Symbolum*, welke door de Engelschen zeer op prijs wordt gesteld.

* JACKSON (JOHN), een Engelsche godgeleerde, in 1686 te *Henley* geboren, omhelsde even gelijk zijn vader de bediening des Evangelies. De vriend van CLARKE en WHISTON zijnde, deelde hij in hunne dwalingen ten opzigte van de Drieëenheid, en verdedigde dezelve met zoo veel ijver, dat hij van elk beneficie werd uitgesloten en zich verscheiden netelige zaken op den hals haalde. De universiteit van *Cambridge* weigerde hem den titel van meester in de vrije kunsten, en hij kon te *Bath* in de anglikaansche gemeenschap niet opgenomen worden. Daar hij eene vurige inborst bezat, en een vriend der wederleggende godgeleerdheid was, zoo werd zijn leven in geschillen doorgebragt, hij eindigde hetzelve in 1763, een aantal schriften nalatende. Wij willen enkel diegene aanhalen, welke hij in het licht gaf, te gunste van de grondbeginselen des Christendoms, tegen de dwalingen van COLLINS, van TINDAL en hunne voorstanders: 1.° *Verdediging der menschelijke vrijheid*, tegen COLLINS. — 2.° *Aanmerkingen* op het Christendom, zoo oud als de wereld van TINDAL. — 3.° *Het bestaan en de eenheid van God, door zijne natuur en zijne eigenschappen bewezen.* — 4.° *Verhandeling over den geest en de stof*, met Aanmerkingen op de *Nasporing van BAXTER over de natuur der ziel.* — 5.° *Adres aan de deïsten, om de godsdienst door de wonderen en de voorzeggingen te bewijzen.* Eindelijk eenige andere schriften, tegen WARBURTON, om de goddelijke zending van Mozes te bewijzen, en tegen MIDDLETON, om tot bewijs

te strekken, dat de magt der wonderen, na de apostelen in de kerk is voortgegaan.

JACOB. Zie JAKOB.

JACOB (LODEWIJK), te *Châlons-sur-Saone* in 1608 geboren, begaf zich in de orde der karmelieten, werd bibliothecaris van den kardinaal DE RETZ, vervolgens van ACHILLES DE HARLAY, toenmaals prokureur-generaal, en later eerste president, en werd vereerd met den titel van raadsheer en aalmoezenier des konings. Hij overleed ten huize van dezen overheidspersoon, in 1670, na verscheiden werken in het licht te hebben gegeven, waarin meer geleerde aanmerkingen dan oordeel worden aangetroffen. Daar hij van natuur goed en ligtgeloovig was, zoo verliet hij zich met al te veel vertrouwen op de goede trouw van anderen, hetwelk hem dikwijls geringe verzamelingen als schoone bibliotheken heeft doen aanhalen. Zijne voornaamste schriften zijn: 1.° *Bibliotheca pontificia*, *Lyon*, 1643, in 4.to, in 1647 herdrukt; eene slecht overwogen en onnaauwkeurige compilatie, over de paussen en onwettige paussen tot URBANUS VIII., met eene lijst der voor en tegen hen uitgegeven schriften. Pater COSMUS DE VILLIERS zegt in zijne Bibliotheek der Karmelieten, dat dit werk billijke aanleiding heeft gegeven tot de critiek der geleerden; daar het ontsierd wordt door een aantal misslagen, betrekkelijk de werken en schrijvers, waarvan er in hetzelve wordt melding gemaakt: Catholijken worden er in den rang der ketters, en ketters in dien der Catholijken geplaatst. CAMUSAT en NICERON hebben eenige der in dit werk verspreide dwalingen aangewezen. — 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de schoonste boekverzamelingen*), *Parijs*, 1644, in 8.vo, even zoo geleerd, maar ook even zoo onnaauwkeurig als de voorgaande verzameling. — 3.° *Bibliotheca parisiana*, in 4.to, voor de jaren 1643 tot 1650 ingesloten. Dit zijn catalogussen van te *Parijs* gedrukte werken. — 4.° *De claris scriptoribus cabillonensibus*, 1652. — 5.° *Gabrielis Naudæi Tumulus*, *Parijs*, 1659, in 4.to. Dit is eene verzameling van lofreden, welke de geleerden van NAUDÉ hebben uitgesproken, benevens de catalogus zijner werken. — 6.° *Bibliotheca gallica universalis*, voor de jaren 1643 tot 1653. Deze catalogussen zijn minder onnaauwkeurig dan de overige werken van pater JACOB. Men wil, dat dezelve de eerste aanleiding tot de dagbladen hebben gegeven. — 7.° Hij heeft nog verscheiden werken in het licht gegeven,

die zijne orde betreffen; en er wordt nog eenaantal handschriften van hem bewaard.

† JACOBA VAN BEIJEREN, gravin van *Holland*, werd den 25 Julij 1401 geboren. Zij was de eenige erfdochter van WILLEM VI., hertog van *Beijeren* en graaf van *Holland*, *Zeeland* enz., en van MARGARETHA van *Bourgondië*. In 1415 trad zij in den echt met JAN, hertog van *Touraine*, tweeden zoon van KAREL VI., koning van *Frankrijk*, die kort daarop, door het overlijden zijns oudsten broeders, dauphin geworden, haar echter reeds, op den 4 April 1417, als eene nog geene zestienjarige weduwe achterliet. Deze dood werd den 31 Mei deszelfden jaars te *Bouchain* reeds gevolgd door dien van WILLEM VI.; na welk overlijden JACOBA in de staten haars vaders als vorstinne werd gehuldigd. In 1418 ging zij een tweede huwelijk aan met JAN IV., hertog van *Braband*, haren neef. JAN VAN BEIJEREN, oom der gravin, maakte aanspraak op de erflanden van WILLEM VI.; hij liet zich te *Dordrecht* huldigen en maakte zich meester van *Rotterdam*. Van haren echtgenoot verlaten, nam JACOBA de vlugt naar *Engeland*, alwaar zij, na haar huwelijk met JAN VAN BRABAND, door den onwettigen paus BENEDICTUS XIII. te hebben doen verbreken, met HUMFREY, hertog van *Glochester*, in den echt trad. Aan het hoofd van een leger verscheen zij andermaal in *Vlaanderen*, maar de hertog van *Bourgondië*, die regt had op het erfdeel van JACOBA, verzette zich tegen de Engelsche krijgsmagt, en de gravin werd gevangen genomen. Het gelukte haar in September 1424, in mansgewaad te ontsnappen, en de dood van JAN VAN BEIJEREN, den 6 Januarij 1425, te *'s Gravenhage* voorgevallen, plaatste haar andermaal op den troon; doch zag zij zich verpligt om PHILIPS VAN BOURGONDIË als haren stadhouder te erkennen, aan wien zij in 1433 het bewind harer staten afstond, ten einde daardoor het leven te redden, aan zekeren FRANK VAN BORSELEN, een eenvoudig edelman, met wien zij, na den dood van JAN VAN BRABAND, en nadat haar huwelijk met den hertog van *Glochester* onwettig was verklaard, zich heimelijk in den echt had begeven. Zij sleet de overige jaren van haar rampspoedig leven in stille rust op het slot *Teilingen*, alwaar zij den 8 October 1436 aan de tering overleed. Haar lijk werd in de hofkapel te *'s Hage*, in het graf van haren grootvader ALBERT bijgezet. Men vindt in een oud onderschrift tot haar afbeeldsel beknoptelijk hare levensge-

schiedenis aldus opgegeven:

Na hem quam Jacoba, en wert Gravinne.
Maar sij haers Vaders Lant niet en mocht
Regeeren/ besitten/ noch houden met minne:
Want Hertoch Jan (haer Oom) in 't verdriet haer brocht;
Daer na Hertoch Philips haer mede versochte
Met moeijte swaerlijck; dies sij gequelt was.
Al hadde sij vier Manne (also mij dochte)
Vrzzeech gheen vrucht; deeg vreuchde gevelt was.
Als XVI jaer sij regeert had/ en seer ontstelt was/
Gaf sij Hertoch Philips, haer Moeijen Sone/ groot van lobe
't Landt vrij over: en starf op Caplingen/ so mij vertelt was.
Een Hagtje begraven ten Capelle van den Hove.

Jacobæus Oliger, te *Arhus*, op het schiereiland *Jutland*, in 1650 geboren, reisde door een gedeelte van *Europa*, werd door den koning van *Denemarken* tot hoogleeraar in de geneeskunde en wijsbegeerte, en later tot geregtsraad benoemd. Hij overleed in 1701, als een goede echtgenoot, goede meester, goede vriend geroemd, die echter eene zwaarmoedige inborst bezat. Men heeft van hem verscheiden natuur-, genees- en dichtkundige werken. Tot de eerste soort behooren: 1.° *Compendium institutionum medicarum*, 1684, in 4.to — 2.° *De ranis et lacertis dissertatio*, 1686, in 8.vo — 3.° *Musæum regium, sive Catalogus rerum tam naturalium quam artificialium, quæ in basilica bibliothecæ Christiani Quinti Hafniæ asservantur, Koppenhagen*, 1696, in fol. een belangrijk werk. Hij was met eene dochter van den beroemden Thomas Bartholin gehuwd.

Jacobatius (Dominicus), bisschop van *Lucera*, werd door Sixtus IV. en de volgende paussen in verscheiden gewigtige aangelegenheden gebruikt. Leo X. verhief hem in 1517 tot kardinaal. Hij overleed in 1527, in den ouderdom van 84 jaren. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de kerkvergaderingen*, in het Latijn, zeer duur, maar onnaauwkeurig, en die enkel door de liefhebbers van boeken wordt gezocht. Dezelve beslaat het laatste deel van de verzameling der kerkvergaderingen van pater Labbe. De eerste uitgave is van *Rome*, 1538, in fol., doch slechts de Parijsche uitgave, voor de aangehaalde verzameling vervaardigd, wordt op prijs gesteld.

JACOBEL, een ketter der 15e eeuw, te *Mise* in *Boheme* geboren, pastoor der parochie van den heiligen MICHAËL, te *Praag*, en leerling van JAN HUS, beweerde, dat het gebruik van den kelk, tot de Communie volsterkt noodzakelijk was.

* JACOBI (JOANNES GEORGE), een Duitsche dichter te *Dusseldorp* in 1740 geboren. De beroemde hoogleeraar KLOTZ, dien hij op de hoogeschool van *Göttingen* had leeren kennen, deed hem den leerstoel der wijsbegeerte en welsprekendheid aan de hoogeschool van *Halle* verkrijgen, waar hij zich met den dichter GLEIM verbond. In 1784 benoemde hem de keizer JOZEF II., tot hoogleeraar in de schoone letteren te *Freiburg* in *Bresgau*, waar hij den 4 Januarij 1814, in den ouderdom van 74 jaren overleed. Zijne *Werken* te *Halberstadt* gedrukt 1770—1773, 3 dl.n in 8.vo, bevatten *Brieven* in dichtmaat en in onrijm, *Fabels*, *Liedjes*, *Romans*, *Zang-* en *Blijspelen*, *Verhandelingen* en zelfs *Leerreden*, om zoo te zeggen, begraven in *kwijnende verzuchtingen* en *liefdeverklaringen*. Men heeft dezen dichter, om zijnen ligten en vurigen stijl, vergeleken met CHAPELLE, met CHAULIEU en met GRESSET. Zijne *Werken* hadden gedurende zijn leven vier uitgaven. De laatste is die van 1776 in 5 dl.n Hij gaf vervolgens in het licht 2.° Zijne *Winterreis* en 3.° zijne *Zomerreis*, in dichtmaat en in proza in den bijtenden toon van STERNE. De *Winterreis* is in het Fransch vertaald door HARMANDRY; *Hamburg*, 1784 2e uitgave 1792 in 12.mo De heer JACOBI heeft gewerkt aan de *Duitsche bibliotheek der schoone kunsten* van den leeraar KLOTZ; aan den *Duitschen Mercurius* enz. van WIELAND.

JACOBUS (*Heilige*) *de Meerdere*, zoon van ZEBEDEUS en SALOMÉ, werd met zijnen broeder, JOANNES *den Evangelist*, door J. C. tot het apostel-ambt geroepen, terwijl zij te *Bethsaïda*, hunne geboorteplaats, hunne netten verstelden. Zij waren, met den heiligen PETRUS getuigen, van de gedaanteverandering des Verlossers op den berg *Thabor*. Na de verrijzenis van J. C. begaven de beide broeders zich naar *Galilea*, en kwamen voor het pinksterfeest te *Jeruzalem* terug, alwaar zij met de overige apostelen, den heiligen Geest ontvingen. Men gelooft, dat de heilige JACOBUS de eerste der apostelen was, die *Judea* verliet, om het Evangelie aan de verspreide Joden en aan de Heidenen te gaan verkondigen. De Spanjaarden be-

weren, dat hij in hun land predikte. Hij kwam in *Judea* terug, en onderscheidde er zijnen ijver met zoo veel vuur, dat, na door de Joden bij HERODES AGRIPPA te zijn aangeklaagd, deze vorst hem in het jaar 44 na J. C. door het zwaard deed sterven. De H. JACOBUS was de eerste apostel, die de kroon des marteldoods ontving. Men ziet te *Jeruzalem*, op 300 schreden afstands der *Sions-poort* eene kerk, onder zijne aanroeping gebouwd. Dit is eene der schoonste en grootste der stad. Ter linker hand bij den ingang van het ruim der kerk, is eene kleine kapel, welke de plaats is, alwaar men gelooft, dat deze heilige apostel onthoofd is, wijl dezelve eertijds een gedeelte van het openbare marktplein uitmaakte. Deze kerk behoort tot de schismatike Armeniërs, die er een wel gebouwd klooster hebben, waarin altijd een bisschop en twaalf of vijftien religieuzen zijn, die er de gewone dienst in verrigten. Men zegt, dat de kerk en de woningen door de koningen van *Spanje* gebouwd zijn, om er de bedevaartgangers hunner natie in op te nemen.

Het ligchaam van den heiligen JACOBUS werd te *Jeruzalem* begraven; maar men wil, dat kort daarna zijne leerlingen hetzelve naar *Spanje* overbragten, en het te *Iria-Flavia*, tegenwoordig *El-Padron* op de grenzen van *Gallicië* te rusten legden. Men ontdekte zijne overblijfselen, onder het bestuur van ALFONSUS *den Kuische*, men vervoerde dezelve naar eene naburige stad, die men *Giacoma Postolo*, en bij verkorting *Compostolo* noemde. Pater CUPER heeft (*Acta Sanctorum*, 6e dl. *Julii*) een aantal getuigenissen verzameld, om de overlevering der kerk van *Spanje* te bewijzen. Hij doet dezelve zeer hoog opklimmen, en bevestigt dezelve door de getuigenis van den heiligen HIERONYMUS, van den heiligen ISIDORUS, door de oude liturgiën, en door de Arabische boeken van den heiligen ANASTASIUS, patriarch van *Antiochië* (*). Het is opmerkenswaardig, dat de geschiedenis der apostelen in het algemeen zoo weinig bekend is, dat de leerlingen van J. C. door geheel andere heldendaden, dan die van CÆSAR en ALEXANDER, beroemd

(*) Het is niet te min waar, dat de Bisschop van *Compostella*, die niet alleen de overvoering van het ligchaam, maar zelfs eene reis van den Heilige naar *Spanje* aanhaalde, op de kerkvergadering van *Lateranen*, onder INNOCENTIUS III. gehouden, op de redeneringen van RODERICH XIMENES, zijnen metropolitaan, die deze gebeurtenis openlijk tegensprak, niet kon antwoorden.

geworden en wier moed en kunde, eene algemeene omwenteling, sedert 18 eeuwen bestaande, en die tot het einde der wereld zal bestaan hebben voortgebragt, enkel bekend zijn (indien men datgene uitzondert, wat er in de H. Schrift en in eenige oude kerkvaders van gezegd wordt) door duistere jaarboeken, en door niet geloofwaardige akten-stukken. Men zou zeggen, dat de Voorzienigheid, in zeker opzigt den luister van het Evangelie door zich zelven heeft willen versterken, door eenen sluijer over het leven der groote mannen te trekken, die hetzelve in de wereld hebben geplant, om enkel de zekerheid en echtheid der heilige boeken te doen bestaan, en de geheele aandacht der Christenen, op de groote gebeurtenis hunner verlossing, en den aanbiddelijken voltrekker van dat goddelijk werk te bepalen. » Indien wij, zegt een oordeelkundig schrijver, met de bijzonderheden der daden van die overwinnaars voor J. C. onbekend zijn, zoo zijn wij echter niet onbekend met hunne overwinningen, wanneer wij in zoo korten tijd, alom kerken zien opgerigt."

JACOBUS (*Heilige*), *de mindere*, broeder van den heiligen JUDAS, zoon van CLEOPHAS en MARIA, zuster der heilige Maagd, werd, om zijne deugden, *de regtvaardige* bijgenaamd. JESUS CHRISTUS verrezen zijnde, verscheen hem in het bijzonder. Eenige dagen na de Hemelvaart des Heeren, werd hij verkozen tot het bestuur der kerk van *Jeruzalem*. Hij sprak het eerst na den heiligen PETRUS, in de kerkvergadering, in die stad, in het jaar 40 of 50 gehouden; en zich aan het gevoelen van den vorst der apostelen houdende, versterkte hij hetzelve door redenen vol wijsheid en kracht. De heilige PAULUS noemt hem eene van de zuilen der kerk. ANANUS of ANNAS II., hoogepriester der Joden, veroordeelde hem en leverde hem aan het volk over. Volgens HEGESIPPUS, zegt EUSEBIUS, dat, nadat de Joden bij hem aangedrongen hadden, om openlijk de leer van J. C. te herroepen, hij dezelve met eene bewonderenswaardige standvastigheid verdedigd heeft, en dat deze belijdenis, op de trappen des tempels gedaan, de farizeërs, zijne voornaamste vijanden, zoodanig in woede bragt, dat zij hem van boven neder stortten. Een lakenvoller bragt hem verder in het jaar 62 na J. C. met den slag van eenen hefboom om het leven. FLAVIUS JOSEPHUS zegt, dat ANANUS hem aan het volk overleverde, om gesteenigd te worden, doch deze omstandigheid is ligtelijk overeen te brengen,

met het door ons voorgestelde verhaal des doods; hetzij dat het volk hem werkelijk steenen heeft toegeworpen, hetzij dat het in zijne woede, de bepaalde doodstraf is voorgekomen. Dezelfde Joodsche geschiedschrijver voegt er bij, dat alle weldenkenden over deze wreedheid verontwaardigd waren. Deze plaats is vooral merkwaardig, door de overeenkomst, welke zij heeft, met die welke J. C. betreft en waarover men zoo zeer getwist heeft, zonder deze te betwisten, die eene zeer sterke vooringenomenheid, te gunste van de echtheid der andere vormt. *Cæsar de Festi morte accepto nuntio, Albinum in Judæam misit proesidem. Junior* Ananus, *audax et ferox ingenio, tempus opportunum se nactum ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium judicum advocat, statutumque coram eo fratrem Jesu Christi, Jacobum nomine, et una quosdam alios, reos impietatis peractos, lapidandos tradidit: quod factum omnibus in ea civitate bonis et legum studioses vehementer displicuit* (Joseph. l. 20 *Ant.* C. 8). Wij hebben van dezen heiligen apostel eenen *brief*, die de eerste onder de canonieke is. Dezelve is gerigt aan de verstrooide geslachten van *Israël*, dat is aan de geloovigen onder de Joden, die in de verschillende gewesten verspreid waren. Hij bestrijdt voornamelijk het misbruik, hetwelk verscheiden personen van den grondregel van den heiligen Paulus maakten, waarin gezegd wordt, » dat het het geloof is en geenszins de werken der wet, dat ons regtvaardig maakt voor God." — De heilige Jacobus ontwikkelt in denzelven op eene nadrukkelijke wijze de noodzakelijkheid der goede werken. Men schrijft hem nog eene *liturgie* toe, waarover de heilige Proclus, patriarch van *Konstantinopel*, alsmede het concilie *in Trullo* spreken. Maar het is niet waarschijnlijk, dat dezelve van hem is, ofschoon men aan dezelve eene hooge oudheid niet kan betwisten. Dezelve werd in het Latijn vertaald, door Leo Tuschus, die er die van den heiligen Basilius en van den heiligen Joannes Chrysostomus bijvoegde. Claudius de Sainctes voegde er verhandelingen en geleerde aanmerkingen bij. Deze zeldzame en belangrijke verzameling, werd te *Antwerpen*, in 1560 in 8.vo gedrukt. Men vindt ook de *liturgie* van den heiligen Jacobus in de *Apocryphen* van Fabricius. — Sommige schrijvers kennen den kanonieken brief aan den heiligen Jacobus *den meerdere* toe; maar dit gevoelen is zeer van grond ont-

bloot, en wordt weinig gevolgd. — CAJETANUS, GROTIUS, HAMMOND en de Bollandisten, erkennen, terwijl zij JACOBUS, zoon van ALPHEUS (MATTH. X. 3. — LUC. VI. 15) van JACOBUS, zoon van CLEOPHAS onderscheiden, drie heilige JACOBUSSEN, waarvan de 3e deze laatste is, broeder (dat is neef) des Verlossers, bisschop van *Jeruzalem*, die, volgens hen, niet tot het getal der twaalf Apostelen heeft behoord, ofschoon de heilige PAULUS hem in den brief aan de Galaten (I, 19) dien naam geeft, wijl hij den ijver derzelve bezat, de bedieningen derzelve waarnam, en in de kerk in het grootste aanzien stond. Hetgene, wat een groot vooroordeel voor het algemeen gevoelen vormt, is dat in den canon der misse, een stuk der eerbiedwaardigste oudheid, men slechts twee JACOBUSSEN vermeld vindt, en dat zekerlijk de derde, wanneer hij zelfs niet tot het getal der twaalf apostelen mogt hebben behoord, er voor den heiligen LINUS, den heiligen CLEMENS enz. zou geplaatst zijn geworden. Men vindt ook nergens het feest van eenen heiligen JACOBUS, die van de beide apostelen onderscheiden is.

JACOBUS (*Heilige*), bisschop van *Nisibië*, zijne geboorteplaats, en leeraar der Syrische kerk, verwierf eenen onsterfelijken roem, door de heldhaftige liefdadigheid en den ijver, welken hij aan den dag legde, toen de Perzers in 338 en 350 die stad belegerden. Deze heilige prelaat overleed kort daarna. Hij was bij het concilie van *Nicea* tegenwoordig geweest. Er bestaan nog van hem 18 *Redevoeringen*, waarin verschillende onderwerpen der zedeleer, godgeleerdheid en kerkelijke tucht opgehelderd worden; *Rome*, 1756, in fol. in het Armenisch en in het Latijn, door NICOLAAS ANTONELLI, kanonik der kerk van *Lateranen*, met aanteekeningen en eene uitgebreide en geleerde verhandeling *de ascetis*. De heilige ATHANASIUS noemt dezelve gedenkteekenen der eenvoudigheid en opregtheid eener apostolische ziel. De heilige JACOBUS had het geloof beleden gedurende de vervolging van MAXIMINUS II.; hij is een beroemde getuige van de overlevering der 4e eeuw, JOZEF ASSEMANI, heeft in zijne Oostersche bibliotheek, eenige brieven van denzelfden heilige geleverd.

JACOBUS (*Heilige*), een kluizenaar van *Sancerre*, aldus door de vreemdelingen genoemd, ofschoon zijne kluizenaars-woning te *Saxiacum*, verre van *Sancerre*

verwijderd was, was een Griek van geboorte. Na verschillende reizen, kwam hij in 859 in *Frankrijk*, en overleed in zijn eenzaam verblijf van *Saxiacum*, in 865.

JACOBUS, eerste patriarch der Armeniërs, heeft zich voornamelijk door eene *overzetting* van den Bijbel in het Armenisch beroemd gemaakt. Hij is er echter de schrijver niet van, want dezelve is ouder; maar men heeft er hem de uitgave van te danken; hij zond te dien einde den bisschop OSCAN naar *Europa*. Dezelve werd in 1666, in *Holland*, in 4.to gedrukt.

JACOBUS VAN CRIMEA, een geleerde Armenier, en kweekeling van GEORGE EZENGANTZY, werd in 1410 geboren, en onderwees de godgeleerdheid, de sterre- en natuurkunde, de gewijde en ongewijde geschiedenis. Hij liet verscheiden werken na, zoo als: 1.° *Ontleedkundige verhandeling van het menschelijk ligchaam.* — 2.° *Geslachtrekenkundige geschiedenis.* — 3.° *Commentariën op de almanakken.* De koninklijke bibliotheek van *Frankrijk* bezit een handschrift van dit laatste werk, hetwelk onder N.° 113 der Armenische handschriften gevonden wordt.

JACOBUS I. koning van *Arragon*, bijgenaamd *de Veroveraar*, beklom den troon in 1213, na den dood van zijnen vader, PETRUS *den Catholijke*. Verscheiden groote Heeren hadden gebruik gemaakt van zijne minderjarigheid, om zich aan het koninklijk gezag te onttrekken; hij versloeg dezelve. Hij veroverde vervolgens de koningrijken *Majorka*, *Minorka*, *Valencia* en verscheiden andere landen op de Mooren, die dezelve overweldigd hadden. Weinig regeringen zijn zoo roemrijk en zoo onstuimig geweest als de zijne. Hij wilde zich in de kerkvergadering van *Lyon* door GREGORIUS X doen kroonen, maar daar deze paus vorderde, dat hij, even als verscheiden zijner voorgangers, de kroon van *Arragon*, als eene hulde, den H. Stoel zoude aanbieden, zoo zag hij van de eer der krooning af, ten einde daardoor de onafhankelijkheid zijner kroon te behouden; intusschen behandelde hij deze zaak zoo kiesch, dat de paus er niet door beleedigd was. Hij overleed te *Valencia* in 1276. Alvorens den geest te geven, stond hij de kroon af aan zijnen opvolger, aanvaardde het gewaad van de Cistercienser orde, en legde de gelofte af, om indien hij mogt herstellen zijn leven in het klooster te eindigen. Zijne overdrevene zwakheid voor het vrouwelijke geslacht veroorzaakte hem bittere kwel-

lingen, schaamte en wroegingen.

JACOBUS II., koning van *Arragon*, zoon van PETRUS III en klein-zoon van den voorgaande, volgde in 1291, op zijnen broeder ALFONSUS III. Hij onderwierp *Sicilië*, waarop hij, door zijne moeder CONSTANTIA van *Sicilië* aanspraak maakte. Hij was minder gelukkig in eenen oorlog, welken hij tegen de Mooren en tegen de Navarrezen ondernam. In eene vergadering der staten des koningrijks, deed hij bevelen, dat *Arragon*, *Valencia* en *Katalonië*, onherroepelijk met de kroon zoude vereenigd zijn. Hij overleed te *Barcelona* in 1327. Deze vorst zal door zijnen moed, zijne grootheid van ziel, zijne regtvaardigheid en gematigdheid in de gedachtenis der menschen leven. In een erfdeel, hetwelk hem was te beurt gevallen, en hetwelk men hem betwistte, nam hij, in plaats van zich van het gezag te bedienen, als een eenvoudig burger, zijne toevlugt tot den grooten geregtsheer des koningrijks.

JACOBUS I., koning van *Schotland*, zoon van ROBERT III., werd, naar *Frankrijk* overstekende door de Engelschen, gevangen genomen, die hem achttien maanden gevangen hielden en hem eerst in 1424, op voorwaarde in vrijheid stelden dat hij met JOANNA, dochter van den Graaf van SOMMERSET in den echt zoude treden. Hij liet eenigen dergenen straffen, welke het rijk gedurende zijne gevangenschap bestuurd hadden, en werd, in 1437, in zijn bed vermoord, door de bloedverwanten dergenen, welke hij had doen straffen, hij was van zes en twintig degensteken doorboord. Men verzekert, dat deze vorst zich somtijds in koopmans gewaad vermomde, om door zich zelven te vernemen, hoe zijne officieren zich gedroegen.

JACOBUS II., koning van *Schotland*, volgde zijnen vader JACOBUS I. in den ouderdom van 7 jaren op. Hij verleende hulp aan koning KAREL VII. tegen de Engelschen, strafte zeer gestrengelijk de Heeren, die tegen hem aan het muiten waren geslagen, en werd in het beleg van *Roxburg*, in 1460 gedood. MARIA VAN GELDER, eene moedige vrouw, en echtgenoote van dezen koning, kwam bij het beleg, en deed de stad innemen. JACOBUS was een werkzaam en moedig vorst, en een onverzoenbare vijand der Engelschen, tegen welke hij niet ophield pogingen in het werk te stellen.

Jacobus III., koning van *Schotland*, beklom den troon na zijnen vader Jacobus II. Door eenige sterrewigchelaars verleid, liet hij zijne beide broeders, Joannes en Alexander in hechtenis nemen. De eerste werd vermoord, en, nadat de tweede de vlugt genomen had, wapende hij zich tegen hem, nam hem gevangen, en stelde hem vervolgens weder in vrijheid. Maar nadat deze wreedheden zijne onderdanen hadden opgewonden, sloegen zij tegen hem aan het muiten. Hij sneuvelde in den ouderdom van 35 jaren, in eenen veldslag, dien zij hem in 1488 leverden.

Jacobus IV., koning van *Schotland*, een godvruchtig en regtvaardig vorst, volgde in den ouderdom van 16 jaren, op zijnen vader Jacobus III, versloeg de grooten des koningrijks, die tegen hem aan het muiten waren geslagen, koos de zijde van Lodewijk XII, koning van *Frankrijk*, tegen de Engelschen en sneuvelde in den slag van *Floddenfield*, in 1513. Men zegt, dat zijne godsvrucht hem bewogen had, om zich met eene ketting te omgorden, aan welke hij elk jaar eenen schakel voegde. Hij is een der grootste koningen, welke *Schotland* gehad heeft.

Jacobus V., koning van *Schotland*, was eerst anderhalf jaar oud, toen zijn vader, Jacobus IV. overleed. Zijne moeder Margaretha van *Engeland*, had, gedurende zijne minderjarigheid deel aan het bestuur: hetwelk onlusten verwekte, die niet eer bevredigd werden, dan toen de koning, in den ouderdom van 17 jaren, zelf de teugels van het bewind in handen nam. Toen Jacobus V, 16,000 manschappen, ter hulp van Franciscus I, tegen Karel V. aangevoerd had, gaf Franciscus hem uit erkentenis zijne oudste dochter Magdalena in 1535 ten huwelijk. Deze vorstin twee jaren later overleden zijnde, ging Jacobus V. een tweede huwelijk aan met Maria van *Lotharingen*, dochter van Claudius, Hertog van *Guise*, weduwe van Lodewijk van Orléans, hertog van *Longueville*. Hij overleed den 13 December 1542, Maria Stuart als erfgename nalatende, van welke prinses de koningin eerst acht dagen te voren bevallen was. Deze vorst, een vriend der regtvaardigheid, des vredes en der godsdienst, verdedigde de altaren tegen de zoogenaamde hervormers, die dezelve wilden omverwerpen. [Hij was zeer geleerd, en beoefende zelfs de dichtkunde; men vindt eenige zijner werken in eene Schotsche verzameling *Evergreen* genaamd].

JACOBUS VI., koning van *Schotland*, en later toen hij koning van *Engeland* en *Ierland* geworden was, JACOBUS I., was de zoon van HENDRIK DARNLEY STUART en van MARIA STUART. Deze koningin was in de vijfde maand harer zwangerschap, toen haar raadsheer RIZZIO, onder hare oogen met dolken doorstoken werd. Het gezigt der ontblote en bebloede degens, maakte op haar eenen indruk, die tot op de vrucht overging, welke zij in haren schoot droeg. JACOBUS I., die vier maanden, na dit noodlottig voorval, in 1566 geboren werd, beefde zijn geheele leven bij het gezigt van eenen ontblooten degen, niettestaande hij alle pogingen in het werk stelde, om dit zwak zijner zintuigen te overwinnen (een daadwerkelijk bewijs, onder duizend anderen, tegen de natuurkundigen, die den invloed ontkennen van de verbeeldingskracht der moeders op de vrucht, welke zij dragen). [Nadat het den graaf van MURRAY (zie dat art.), door zijne kuiperijen gelukt was, de koningin te doen gevangen nemen en afzetten, liet hij den jongen prins, toenmaals pas 13 maanden oud, tot koning uitroepen, terwijl hij zich zelven met het regentschap deed belasten. De koningin naar *Engeland* geweken zijnde (zie MARIA STUART) werd er door de afgunstige ELIZABETH gevangen gehouden, en nadat de graaf van MURRAY, in 1570 vermoord was, werd het regentschap achtereenvolgend toevertrouwd aan de graven LENNOX en MARR en aan lord MORTON. De door den listigen MURRAY tegen de koningin uitgestrooide lasteringen hadden de beide graven tegen haar ingenomen en MORTON was een voorstander en medepligtige van MURRAY; een en ander is in staat om de langdurige gevangenschap dezer ongelukkige koningin te verklaren en pleit JACOBUS vrij, van het verwijt van onverschilligheid te dien opzigte; want toen hij van de voogdijschap der vijanden zijner moeder bevrijd was, deed hij zijn best, om ELIZABETH te bewegen, maar, noch zijne beden, noch de vertoogen van zijnen afgezant, noch zelfs zijne bedreigingen bragten eenig uitwerksel te weeg. Het zwakke en wankelbare karakter van JACOBUS, en zijn netelige toestand, na eene onstuimige minderjarigheid, kunnen hem ook verschoonen, van geen krachtdadiger middelen in het werk te hebben gesteld; en na den geregtelijken moord, aan MARIA gepleegd, bewoog hem de staatkunde, om met ELIZABETH, wier vermoedelijke erfgenaam hij was, in geene geschillen te geraken].

Ook benoemde hem deze vorstin tot haren opvolger, en na haren dood, in 1603 regeerde hij over *Schotland*, *Engeland* en *Ierland*. Deze vorst, de zoon eener zoo Catholijke moeder, kenmerkte zijne komst tot de kroon, door een edikt, waardoor aan alle Catholijke priesters op doodstraf bevolen werd, *Engeland* te verlaten. Degene, die dezelve verborgen hielden, werden evenzeer ten dood gebragt, als schuldig aan gekwetste majesteit. Men hoorde niet anders, dan van strafoefeningen spreken, en het bloed der Catholijke heeren vloeide in bijna al de steden der drie koningrijken dagelijks van de schavotten. Eenige woedenden besloten in 1605, om een einde aan dit bloedbad te maken, door met eenen slag, den koning, de koninklijke familie en al de pairs van het koningrijk te verdelgen. Zij besloten, om zes en dertig vaatjes met buskruid, onder de kamer te plaatsen, waarin de koning eene redevoering voor het parlement moest uitspreken. Alles was gereed; men wachtte slechts den dag der vergadering af, om deze euveldaad ten uitvoer te brengen. Een naamlooze brief, welken een der zaamgezworenen, aan een' zijner vrienden schreef, om hem van de vergadering terug te houden, deed den aanleg vermoeden. Men onderzocht al de onderaardsche gewelven, en men vond bij den ingang des kelders, die onder de kamer was, een' bekwamen vuurwerker, die eenige uren later de mijn moest doen springen en het parlement vernietigen. De vrees ontrukte aan deze ongelukkigen het geheele geheim der zamenzwering. Eenige der zamengezworenen werden gedood terwijl zij zich verdedigden, velen verlieten het koningrijk, acht werden er gevangen genomen, en ten dood gebragt (zie de artikels GARNET en OLDECORN). » Sommige schrijvers, zegt LADVOCAT, in zijn *Dictionnaire Historique*, hebben de Jesuiten beschuldigd, van deel aan deze zamenzwering te hebben gehad; maar de Heer A. LE FÈVRE DE LA BODERIE, in dien tijd afgezant van *Frankrijk* in *Engeland*, en later schoon-vader van den Heer ARNAULD D'ANDILLY, regtvaardigt hen in zijne *Négociations*, 1749, volkomenlijk van deze beschuldiging." Verscheiden schrijvers hebben beweerd, dat, deze zamenzwering was uitgedacht door den minister CECIL, en dat hij zelfs, op eene listige wijze, door vertrouwde personen, het plan derzelve aan Catholijken deed voorstellen, die hij wist, dat door de tegen hen gepleegde wreedheden, tot de uiterste wanhoop gebragt waren. In zijn *Blik over de Geschiedenis van*

Engeland, *'s Gravenhage*, 1727, bladz. 252, spreekt de Heer HIGGONS er aldus over: » Sommigen verzekeren, dat deze zamenzwering, met hamerslagen in de smederij van CECIL werd gevormd, die zulks in het begin voor het bestuur van ELIZABETH had voorbereid; maar die door den dood dier vorstin voorgekomen, besloot hetzelve onder het bestuur van JACOBUS I., in werking te brengen, met oogmerk, om de natie zoodanig tegen de Catholijken te verbitteren, dat zij dezelve alle verdreef, en hij zich vervolgens van hunne goederen zou kunnen meester maken, dat, om er in te slagen, hij zich van zijne geheime verspieders bediende, die eenige heethoofden bewogen, om deze zaak met nadruk te ondernemen, zonder dat zij wisten, dat het plan der zamenzwering regtstreeks van hem kwam. Maar ik wil wel aannemen, dat zulks niet zeker is: het is echter ontwijfelbaar, dat het hof van *Londen*, langen tijd voor de gewaande ontdekking, uit *Frankrijk* en *Italië* van dit verraad onderrigt werd, en dat CECIL, die met de geheele zaak bekend was, dien brief aan *Mylord* MONTAIGLE fabriceerde, ten einde iets bewonderenswaardig in deze ontdekking te doen doorschijnen, en aan den koning gelegenheid te geven, om zijne talenten te bewonderen." De Heer CHALLONER, bisschop van *Dibra*, apostolisch-vicaris te *Londen*, en de schrijver der staatkundige Spraakkunst, spreken op dezelfde wijze over deze zamenzwering. De verschrikking, die JACOBUS onder de Catholijken verspreidde, deed hem noch door de Presbyterianen, noch door de Anglikanen, maar nog minder door de vreemde natiën beminnen. Zijn bestuur werd binnen- en buiten 's lands veracht. Aan het hoofd der Protestantsche partij in *Europa* zijnde, handhaafde hij dezelve niet tegen de Catholijken, in de groote *Crisis* van den Boheemschen oorlog. JACOBUS verliet zijnen schoonzoon den paltskeurvorst, daar hij onderhandelde toen er gevochten moest worden, tegelijkertijd door het hof van *Weenen* en dat van *Madrid* bedrogen werd, steeds aanzienlijke gezantschappen zond, en nooit bondgenooten had. Zijn geringe invloed bij de vreemde natiën, droeg veel bij, om hem van dengenen te berooven, dien hij in zijn land behoorde te hebben. Zijn gezag in *Engeland* onderging eene groote vermindering, door zijne eigene pogingen, om aan hetzelve te veel gewigt en te veel luister te willen bijzetten.

Hij hield niet op, aan zijn parlement te zeggen, » dat God hem onafhankelijk heer had gemaakt; dat al hunne voorregten slechts bewilligingen van de goedheid der koningen waren." Daardoor spoorde hij de parlementen aan, om de grenzen van het koninklijke gezag en de uitgebreidheid van de regten der natie te onderzoeken. Het was in de vergadering van 1621, dat zich de beide zoo bekende partijen, van *Torys*, voor den koning, en van *Wighs*, voor het volk, vormden. De verwaande welsprekendheid des konings, diende enkel, om hem gestrenge hekelingen op den hals te halen. Men deed zijner geleerdheid niet alle regt wedervaren, welk hij meende te verdienen. Hendrik IV. noemde hem nooit anders, dan *meester Jacobus*, en zijne onderdanen gaven hem geen vleijender titels. Hetgeen, wat hem vooral het hart zijner onderdanen afkeerig maakte, was zijne overgeving aan zijne gunstelingen. Een Schot, Carr genaamd, regeerde hem geheel en al, en later werd die gunsteling, door George de Villiers, onder den naam van *Hertog van Buckingham* bekend, vervangen, even gelijk eene vrouw den eenen minnaar voor den anderen verlaat. Hij overleed in 1625, in den ouderdom van 59 jaren, na een 22jarig bestuur, meer als een ongevoelig dan vredelievend vorst, als een waanwijze koning, en een onhandig staatsman bekend, die billijkerwijze dit bijtende puntdicht verdiende: *Rex fuit Elizabeth, nunc est regina Jacobus.* Men zou gezegd hebben, dat hij slechts passagier aan boord van het schip was, waarvan hij stuurman was, of behoorde te zijn. « Jacobus I., zegt een geschiedschrijver, een vorst met kleingeestige denkbeelden, en die zich verbeeldde zich groot te maken, wanneer hij zijnen kring te buiten ging, vaardigde een bevelschrift uit, om de dansen en spelen toe te staan, die aan het volk op de feestdagen tot uitspanningen dienden. Het werd den bisschoppen en overheden gestrengelijk aanbevolen, om aan de uitvoering daarvan, als aan eene zaak van het hoogste gewigt, de hand te houden. Ook voerde de koning twee beweegredenen van den eersten rang aan, te weten, de vrees van de protestanten dom te maken, en de hoop van de papisten tot hen te lokken. Bewonderenswaardige inzigten ter bevordering van het zuivere evangelie! Wat kan er schooner uitgedacht worden, dan er de menschen toe te lokken, door hen onder de bescherming der wetten en onder de verpligting der godsdienst te doen dan-

sen (*)." Men erkent in dit gedrag van JACOBUS, dat van alle verdrukkers der godsdienst, der vrijheid en der wetten; dat der dwingelanden van *Rome* en *Griekenland:* de feesten en spelen werden altijd ter hulp des gewelds geroepen, ten einde aan de menigte afleiding te geven, dezelve duizelig te maken en voor de algemeene rampen te blinddoeken. JACOBUS is de eerste, die den titel van koning van *Groot-Brittannië* heeft gevoerd. Men kan niet zonder verontwaardiging het geduld lezen, waarmede hij de onbeschaamdheid van BUCHANAN verdroeg, die hem een boek durfde opdragen, waarin deze schrijver de koningen aan het oordeel hunner onderdanen en aan straffen onderwerpt, waarvan de gestrengste niet de afzetting is. Hetgene, wat deze gehuurde geschiedschrijver valschelijk, ten opzigte van MARIA STUART zegt, behoorde in het hart eens zoons meer vuur tegen den lasteraar eener moeder te verwekken. Er bestaan van hem: eenige geschilschriften, zonderling getiteld en even zoo zonderling geschreven: 1.° *Tortura torti*, tegen BELLARMINUS, die in een zijner werken den titel van *MATTHÆUS tortus* had aangenomen. — 2.° *De ware Wet der vrije monarchiën.* — 3.° *Redevoeringen in het parlement.* Zijne werken bewijzen, dat zijne genie een weinig boven het middelmatige verheven was: zonder een verachtelijk schrijver te zijn, was hij echter geen verheven man. Hij heeft ook het *Boek der Openbaring* verklaard, en wilde bewijzen, dat *de paus de antechrist is.* Zijne vervelende voortbrengselen werden in 1619 te *Londen* gezamenlijk in fol. uitgegeven.

JACOBUS II., koning van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, werd te *Londen* in 1633 geboren, en was de zoon van den ongelukkigen KAREL I. en van HENRIETTE van *Frankrijk*, en werd reeds bij zijne geboorte tot hertog van *York* uitgeroepen; maar de plegtigheden der uitroeping werden tot in 1643 uitgesteld. De gruwelen der burgeroorlogen noodzaakten hem in 1648, om, in vrouwelijk gewaad vermomd, de

(*) Door eene zonderlinge overeenkomst, onderzochten vele ingedrongene Geestelijken (in *Frankrijk*), in de jaren 1791 en 1792, alvorens bezit van hunne pastorijen te gaan nemen, slechts naar twee zaken: of er vele stichtingen (*Fondatiën*) waren; ongetwijfeld om dezelve te besnoeijen; en of men in de nieuwe gemeente, eene zaal vond, die groot genoeg was, om hunne parochianen, na Vespertijd, in dezelve te kunnen doen dansen.

vlugt te nemen. Hij stak naar *Holland* over, en begaf zich van daar naar *Frankrijk*, alwaar hij zich onder den burggraaf DE TURENNE onderscheidde, en vervolgens naar *Vlaanderen*, alwaar zijne dapperheid onder *don* JUAN van *Oostenrijk* en onder den prins van CONDÉ niet minder uitblonk. Nadat KAREL II., zijn oudste broeder, op den troon zijner vaderen was hersteld, volgde hem JACOBUS naar *Engeland*, en werd tot groot-admiraal des rijks verheven. Hij behaalde in 1665, na een zeer hardnekkig gevecht, eene roemrijke overwinning op OBDAM, Hollandsch admiraal, die in dat gevecht sneuvelde, en vijftien of zestien schepen verloor. In 1672, opperbevelhebber der vereenigde zeemagten van *Frankrijk* en *Engeland* zijnde, werd hij door den admiraal DE RUITER overwonnen; doch hij toonde veel moed in zijne nederlaag. JACOBUS II., den troon door zijnen moed en zijne deugden waardig, beklom denzelven, na den dood van zijnen broeder, in 1685. Van zijne jeugd af aan de Catholijke godsdienst verknocht, besloot hij dezelve te herstellen en alle onregtvaardigheden weder goed te maken, welke de sektarissen derzelve hadden aangedaan. Hij herriep den eed, *Test* genaamd, door welken men de wezenlijke tegenwoordigheid van J. C. in het altaargeheim afzwoer. Deze onregtvaardige, goddelooze en ongerijmde wet, die al degene, welke weigerden er zich aan te onderwerpen, van posten en van het parlement uitsloot, was, onder het bestuur van KAREL II., tegen de Catholijken uitgevaardigd. JACOBUS verleende vervolgens de gewetensvrijheid aan al zijne onderdanen, ten einde de Catholijken dit voorregt ook zonder afgunst zouden kunnen genieten. De jesuit PETERS, zijn biechtvader, werd beschuldigd, den ijver des vorsten niet genoegzaam gematigd en hem in eenen afgrond gestort te hebben: verscheiden schrijvers hebben hem van dit verwijt geregtvaardigd; en de zaak was zeker niet moeijelijk. Heeft JACOBUS ter verdediging van de ware godsdienst stroomen bloeds doen vloeijen, zoo als ELIZABETH, JACOBUS I. en HENDRIK VIII. zulks deden, ter handhaving van het protestantismus? Hij bepaalde er zich toe, om voor de aanhangers zijner gezindheid, die verdraagzaamheid te vragen, welke door onze zoogenaamde wijsgeeren zoo zeer gepredikt wordt, doch die zij met de namen van *dweepzucht* en *bijgeloof* bestempelen, zoodra men dezelve voor de ware godsdienst inroept. (Zie FERDINAND II., PHILIPPUS II.). De reeds bekommerde ketters sloegen volkomen aan

het muiten, door het tooneel van eenen nuntius, die zijnen plegtigen intogt in *Londen* deed. Willem van *Nassau*, prins van *Oranje*, stadhouder der *Vereenigde Provincien* en schoonzoon van Jacobus II., door de misnoegden opgeroepen, om in zijne plaats te regeren, kwam in 1688 zijnen schoonvader onttroonen. In deze omstandigheden behield Jacobus de grootste gematigdheid. Na aan de misnoegden de beloften te hebben vernieuwd, van een vrij parlement bijeen te roepen, zeide hij hun: »Indien men mij iets meer te vragen heeft, ben ik gereed, om zulks toe te staan. En indien na dit alles iemand uwer niet voldaan is, heeft hij zich slechts te verklaren. Ik wil wel paspoorten verleenen, aan degene, die zich naar den prins van *Oranje* willen begeven, ten einde hun de schande van een verraad te besparen." Zelfs Rapin de Thoyras verhaalt deze woorden des konings, die op een van het spoor verdwaalde volk niet het minste uitwerksel te weeg bragt. De onttroonde vorst ging eene schuilplaats in *Frankrijk* zoeken, na zich uit zijn huis te hebben zien verdreven, te *Rochester* gevangen gehouden, door het graauw beleedigd en na de bevelen van den prins van *Oranje* in zijn eigen paleis ontvangen te hebben. Jacobus II., nam zijnen intrek te *Parijs* bij de jesuiten: hij was, zegt men, zelf een jesuit. Nog hertog van *York* zijnde, had hij zich door vier Engelsche jesuiten, in die orde doen aannemen; maar zulks is een sprookje, op dit valsch vooroordeel rustende, dat al wie ijverig Catholijk is, ook jesuit moet zijn, of in zeker opzigt aan het jesuitismus verbonden is. Lodewijk XIV. gaf hem in 1689 eene vloot en een leger, om zijn rijk te gaan heroveren. Hij stak naar *Ierland* over, alwaar Tyrconell het koninklijk gezag nog handhaafde; maar Willem verdreef hem weldra van daar. Jacobus II., verloor in 1690 den slag aan de *Boyne* en zijne nederlaag verzekerde de kroon aan den overweldiger. De onttroonde vorst, de hoop opgevende, van weder in het bezit van zijn rijk te geraken, bragt zijne overige levensdagen te *Saint-Germain* door en troostte zich in zijn ongeluk, door de grondbeginselen der godsdienst en der goede wijsbegeerte. Hij leefde aldaar van de weldaden van Lodewijk XIV., en van eene jaarwedde van 70,000 franken, welke hem zijne dochter Maria had toegelegd; na hem van zijne kroon te hebben beroofd. Hij overleed den 16 September 1701, overtuigd van de ijdelheid aller menschelijke grootheid. Eenige uren voor zijn overlijden, zeide hij tot zijnen zoon:

» Indien gij ooit den troon uwer vaderen mogt beklimmen, zoo vergeef aan al mijne vijanden; bemin uw volk, handhaaf de Catholijke godsdienst en verkies altijd de hoop op een eeuwig geluk, boven een vergankelijk koningrijk." Hij liet vervolgens zijne protestantsche heeren en bedienden, die in dezelfde kamer waren, naderen en » vermaande hen, zegt de schrijver zijner levensgeschiedenis, de Catholijke godsdienst te omhelzen, hen verzekerende, dat indien zij den raad volgden, welken hij hun gaf, zij denzelfden troost zouden ondervinden, in den staat, waarin zij hem zagen. Vooral deed hij hun opmerken, dat de getuigenis, welke hij op dezen oogenblik van de kerk aflegde, die van eenen stervende was." JACOBUS II. bezat weinig genie voor de behandeling der staatszaken, was vol goeden wil en ijver voor het goede. Men zeide van hem, terwijl men hem met zijnen broeder vergeleek: » KAREL zou alles kunnen zien, indien hij zulks wilde en JACOBUS zou alles willen zien, indien hij het kon." Zijne verkleefdheid aan *Frankrijk* droeg veel bij tot zijnen val, wijl hij daardoor *Spanje*, het *Duitsche rijk*, *Holland* en de Engelschen zelfs, die de al te krijgszuchtige inborst en de voorspoed van LODEWIJK verbitterden of verontrusten, tegen zich in het harnas joeg." Nooit, zegt de maarschalk van BERWICK (natuurlijke zoon van JACOBUS), was het het voornemen van paus INNOCENTIUS XI., van den keizer of van den koning van *Spanje*, den koning van *Engeland* te onttroonen; en tot bewijs daarvan strekke, dat don PEDRO RONQUILLO, afgezant van *Spanje* te *Londen*, in een bijzonder gehoor, dat hij te dien einde vraagde, den koning duidelijk den storm deed voorzien, welke hem bedreigde; maar tevens verzekerde hij hem, in naam van het huis van *Oostenrijk*, dat, indien hij in het bondgenootschap wilde treden, er niets te vreezen zoude zijn en dat de vereenigde poging zich tegen *Frankrijk* zoude wenden." Zijn bijzonder leven was een tooneel der voornaamste menschelijke en christelijke deugden. Daar hij van geld ontbloot was, zich met een zeer matig voedsel te vreden stelde, zeer openhartig, vrij, opregt en rondborstig was, had hij des te opregter vrienden, daar zij zonder hoop en zonder aanmatiging waren. Men heeft zijn *Leven*, zeer wijselijk geschreven, te *Brussel*, 1740, in 12.mo in het licht gegeven. Men vindt op het einde eenige zijner *Gedachten*, waarvan deze, die bij wijze van gebed is, ons het belangrijkste heeft toe-

geschenen: »Op de ootmoedigste wijze, dank ik U o God, mij van mijne drie koningrijken beroofd te hebben. Gij hebt mij daardoor uit den zondenslaap opgewekt; indien Gij mij, uit dien ongelukkigen staat niet gered had, zou ik voor altijd zijn verloren geweest. Ik dank U, ook, o God, dat het U behaagd heeft, mij naar een vreemd land te verbannen, alwaar ik de pligten des christendoms heb leeren kennen en mij beijverd heb, om dezelve te vervullen." Deze vorst liet eenen zoon na, JACOBUS III., te *Rome*, den 2 Januarij 1766, overleden; een prins, door zijne deugden en zijne verlichte godsvrucht, dierbaar aan de godsdienst en aan de menschheid. De prins KAREL EDUARD, te *Rome* in 1788 overleden. — Zie EDUARD (KAREL) — en HENDRIK BENEDICTUS, kardinaal van *York*, eerst sedert eenige jaren overleden, zijn de laatste spruiten dezer beroemde en ongelukkige familie; als zoo vele andere het slagtoffer der nieuwe sekten, welke de onvoorzigtigheid der vorsten in den staat laat ontkiemen en die voor hunne opvolgers de noodlottigste gebeurtenissen voorbereiden.

JACOBUS I. — Zie DESSALINES.

JACOBUS DE VORAGINE. — Zie VORAGINE.

JACOBUS DE VITRI. — Zie VITRI.

JACOBUS DE TERAMO. — Zie PALLADINO.

JACOBUS VAN VALENCIA. — Zie PARES.

JACOBUS DE CLUSA. — Zie CLUSA.

JACOBUS (MAGDALIUS), JACOBUS GOUDANUS genoemd, wijl hij te *Gouda* geboren was, werd dominikaner, legde zich toe op de beoefening der vreemde talen en overleed in 1520. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Ærarium poeticum*, Keulen, 1506, in 4.to — 2.° *Correctorium Bibliæ, cum difficilium dictionum interpretatione et compendium Bibliæ*, Keulen, 1508, in 4.to — 3.° *FLAVII JOSEPHI liber de imperatrice ratione, e græco latine versus*, Keulen, 1517, in 4.to De vertaling van pater FRANCISCUS COMBESIS, wordt boven deze verkozen.

JACOPONE of JACOPO DA TODI, een oud Italiaansch dichter, de vriend en tijdgenoot van DANTE, werd te *Todi*, uit eene adellijke familie geboren. Zijn ware naam was JACOPO DE' BENEDETTI. Na langen tijd in de wereld geleefd te hebben, weduwnaar geworden zijnde, deelde hij zijne goederen aan de armen

uit, en begaf zich in de orde der minderbroeders, waarin hij, uit nederigheid altijd leekebroer wilde blijven. Hij heeft *gewijde gezangen* zamengesteld, vol vuur en zalving, die nog tegenwoordig, ondanks de verscheidenheid van zijnen stijl, met de Kalabriesche, Siciliaansche en Napolitaansche woorden overladen, bewonderd worden. Men heeft van hem nog eenige andere *Gedichten* in denzelfden geest, in het latijn, en men houdt hem voor den schrijver van het kerkgezang *Stabat Mater*, dat anderen aan paus INNOCENTIUS III. toeschrijven en van een gezang op de ijdelheid der menschelijke dingen: *Cur mundus militat* enz. Deze dichter overleed zeer bejaard in 1306 en de roem van heiligheid, welke hij gedurende zijn leven verworven had, verschafte hem na zijnen dood den bijnaam van den *gelukzalige*, welken de Italianen hem geven. De volledigste uitgave zijner *geestelijke gezangen*, is die van *Venetië*, 1617, in 4.to, met aanteekeningen.

JACQUELOT, of liever JAQUELOT (IZAAK), de zoon van eenen predikant van *Vassy*, werd in 1647 geboren. In den ouderdom van 21 jaren werd hij zijnen vader als ambtgenoot toegevoegd. Na de intrekking van het edikt van *Nantes*, begaf hij zich naar *Heidelberg* en van daar naar *'s Gravenhage*. Toen de koning van *Pruissen*, bij een verblijf in die stad, hem had hooren prediken, beriep hij hem naar *Berlijn* als zijnen hof-prediker. Hij paarde met dezen titel eene aanzienlijke jaarwedde, die JACQUELOT tot aan zijnen dood, in 1708 voorgevallen, genoot. Men heeft aan dezen predikant verscheiden welberedeneerde werken te danken, doch waaraan orde en naauwkeurigheid ontbreken: 1.° *Dissertations etc.* (*Verhandelingen over het bestaan van God*), Amsterdam, 1697, in 4.to De schrijver bewijst deze waarheid door de algemeene geschiedenis en door de wederlegging van EPICURUS en SPINOSA. Er stralen vele rede en letterkunde in dit voortbrengsel door, maar weinig orde. — 2.° Drie werken tegen het Woordenboek van BAYLE, met wien hij zeer hevige geschillen had, die met den dood van den Woordenboekschrijver eindigden. Het eerste voert ten titel: *Conformité etc.* (*Overeenkomst des geloofs met de rede*), in 8.vo, het tweede *Examen etc.* (*Onderzoek der godgeleerdheid van den Heer BAYLE*), in 12.mo en het derde: *Réponse etc.* (*Antwoord op de gesprekken door den Heer BAYLE, zamengesteld*) in 12.mo — 3.° *Dissertations etc.* (*Verhandelingen over den MESSIAS*),

1699, in 8.vo Men vindt er goede aanmerkingen in, maar de aanhalingen zijn al te verward en te menigvuldig. — 4.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de ingeving der gewijde boeken*), 1715, in 8.vo, in 2 dl.n, het eerste is vol kracht. — 5.° *Avis etc.* (*Gevoelen over het tafereel van het Socianismus*), een werk van Jurieu, dat aan deszelfs *censor* eene hevige vervolging verwekte. — 6.° *Sermons* (*Leerreden*), 2 dl.n in 12.mo Men bespeurt in dezelve, even als in zijne overige werken, geest, scherpzinnigheid, kunde; maar zijne buitengewone levendigheid belette hem, er de behoorlijke orde in te brengen. — 7.° *Lettres etc.* (*Brieven aan de Bisschoppen van Frankrijk*), om hen te bewegen, zachtheid ten opzigte van de hervormden te gebruiken, een verzoek, hetwelk het gedrag der prelaten reeds voorgekomen scheen te zijn.

* Jacquemin (Karel Jozef), onverschrokken aanvoerder der partijgangers, gemeenlijk Lonpoigne genoemd, werd te *Brussel* in 1762 geboren. Na eenige studien gemaakt te hebben, bepaalde hij zich tot de heelkunde, maar de onlusten van zijn land deden hem weldra eene andere loopbaan omhelzen. De invoering van nieuwigheden van Jozef II. in de Belgische staten, bragten de inwoners, die zich tegen de Oostenrijksche troepen wapenden, tot opstand. Jacquemin werd soldaat onder een corps vrijwilligers en onderscheidde zich door zijne schranderheid en eenen beproefden moed. In weinig tijds den rang van officier bereikt hebbende, overlaadde hij zich met roem in den veldslag van den 22 September 1790; maar *Oostenrijk* ontelbare troepen tegen de opstandelingen gezonden hebbende, moesten deze voor de overmagt wijken. Jozef II. in dit zelfde jaar overleden zijnde, bragt zijn broeder en opvolger Leopold II. door eene wijze regering de rust in *België* terug. Jacquemin vast besloten hebbende, om den loop der wapenen te volgen, verkreeg gemakkelijk, om in 1791 in een corps huzaren van de aartshertogin Maria Christina, zuster van Leopold en landvoogdes der *Nederlanden*, aangenomen te worden. Door de voorspraak van deze vorstin bekwam hij vervolgens den rang van luitenant bij het regement van Laudonvert, ligte infanterie, en werd belast, om dit corps te werven. Toen weinig tijds daarna de Fransche omwenteling den oorlog tusschen dit koningrijk en *Oostenrijk* had te weeg gebragt, had Jacquemin gelegenheid zich in verscheidene gevechten te onderscheiden. Hij drong

dikwijls aan het hoofd van zijne compagnie in *Frankrijk*, sloeg vijandelijke detachementen en verwoestte hunne grenzen. Nadat de Franschen eindelijk *België* overwonnen hadden, werd JACQUEMIN gevangen genomen, op den oogenblik, dat hij de krijgskast naar *Dusseldorp* vervoerde. In het binnenste van *Frankrijk* gezonden, vond hij het middel eene briefwisseling met GEORGE CADOUDAL (zie dat art.) en andere aanvoerders der Vendeërs te beginnen. Hij keerde heimelijk naar *Brussel* terug, waar hij hun verspieder werd. Hij werd er ontdekt en gevangen genomen; maar, daar zijne regters geene voldoende bewijzen tegen hem vonden, gaven zij hem de vrijheid weder. Daar JACQUEMIN niet werkeloos kon leven, begaf hij zich naar het bosch van *Lonpoigne* in het *Walenland*, en gedurende eenigen tijd hoorde men niets meer van hem spreken. Het was in stilte, dat hij een corps partijgangers vormde, aan welks hoofd hij eensklaps in het kanton van *Genappe* verscheen, en gedurende verscheidene maanden veroorzaakte hij den Franschen verlies. Hij zeide ronduit, dat prins KAREL (broeder van FRANCISCUS II., thans regerende) hem deze zending had toevertrouwd; hij kweet zich van denzelven met zijne gewone onverschrokkenheid. Daar er eene aanzienlijke magt tegen zijne bende was opgezonden, werd zij omringd en uiteen gedreven, maar men kon zich niet van de aanvoerders meester maken, die een krijgsraad den 17 Februarij 1796, bij verstek, ter dood veroordeelde. JACQUEMIN bleef, langen tijd verborgen, men vreesde zelfs dat hij zich naar de *Vendée* begeven had, om gemeene zaak te maken met de opstandelingen van dat land. In *België* was men niet stiller en de militaire conscriptie had eenen opstand veroorzaakt. JACQUEMIN kwam alstoen op nieuw te voorschijn, stelde zich aan het hoofd der misnoegden. Er is geen twijfel of hij was bij deze gelegenheid de agent der opperhoofden die eenen inval in het binnenste van *België* wilden doen; terwijl de anglo-Russen eene landing in *Holland* deden. Het *directorium*, een bestuur, dat *Frankrijk*, toenmaals onder dwingelandij deed gebukt gaan, voorzag het gevaar en zond een sterk leger tegen de opstandelingen, terwijl een ander leger de gelande troepen te gemoet ging. Op nieuw door het getal overwonnen, begaf zich JACQUEMIN, met het overschot der zijnen, naar het bosch van *Soigne*, van waar hij den oorlog en de verschrikking in de gemeenten verspreidde,

waar Franschen waren. Gedurende verscheidene maanden werden al de navorschingen, om zich van JACQUEMIN meester te maken, of gevaarlijk of nutteloos, en hij was het zelf, die zich in het ongeluk stortte. Hij durfde op helderen dag aan de poorten van *Brussel*, drie Fransche huzaren opligten, die hij noodzaakte van hem in het bosch te volgen. Deze trek van vermetelheid, maakte degenen, die belast waren, om zijne schuilplaats te ontdekken, nog waakzamer. Het gelukte een zijner verspieders te bemagtigen, die zijne schuilplaats verraadde. Men omsingelde het bosch van *Neerijssche*, en men verraste JACQUEMIN op den oogenblik, dat hij brandewijn aan zijne lieden uitdeelde. Hij vocht als een leeuw, doodde eenen onderofficier, kwetste verscheidene soldaten; maar door eenen kogel in het dijbeen en door eenen anderen in de borst getroffen, viel hij, en stierf weinig oogenblikken daarna, den 24 Julij 1799. Zijn hoofd werd in *Brussel* rond gedragen en voor het stadhuis op eenen paal geplaatst. Degenen van zijn gevolg, die niet in het gevecht omkwamen werden ten dood veroordeeld, welk vonnis te *Brussel* ten uitvoer gebragt werd. Het schijnt zeker, dat op den laatsten oogenblik JACQUEMIN niet dan onder bevel van een magtig opperhoofd handelde: hij droeg een kruis in een wapenschild op de borst, dat hij verzekerde van het Oostenrijksche gouvernement te hebben ontvangen.

* JACQUES (MATTHEUS JOZEF), deken van de theologische faculteit te *Lyon* werd te *Arc*, bij *Salins* in *Franche-Comté* den 27 October 1736 geboren. Na de priesterlijke waardigheid ontvangen te hebben, nam hij de bediening van kapellaan gedurende vier jaren waar, en hij verkreeg vervolgens den leerstoel der wijsbegeerte aan het collegie van *Lons-le-Saulnier*. Van dezen leerstoel ging hij tot dien der wiskunde over, aan het collegie van *Besançon*, die men in mededinging had gesteld. Hij gaf weinig tijds daarna *de ontwikkeling* in het licht van *eene ontdekking over de eigenschappen der Kromlijnen:* D' ALEMBERT hetzelve gelezen hebbende, riep uit: » Ik dacht niet, dat men buiten *Parijs* zulk een bekwaam wiskundige vond." In 1773 werd hij tot titulair lid van de hoogeschool van *Besançon* aangenomen, waar hij achtereenvolgend voorlas: 1.° *Précis etc (Beknopt verslag van het leven der wiskundigen van Franche-Comté.)* — 2.° *Discours etc. (Verhandeling over het nut der*

wiskunde). 3.° *Projet etc.* (*Ontwerp van geographische en tijdrekenkundige kaarten, om de beoefening der geschiedenis gemakkelijk te maken*). Hij slaagde even zoo wel in 1775 bij de mededinging naar den leerstoel der godgeleerdheid, aan de hooge school van dezelfde stad, die openstond, door den dood van den geleerden abt BULLET. Hij had onder anderen tot mededinger den abt MOYSE, later constitutioneel bisschop. Zijne werkzaamheden werden afgebroken door de omwenteling, een tijdstip in hetwelk hij *Frankrijk* verliet (in 1791). De abt JACQUES woonde beurtlings in *Zwitserland* en in *Duitschland*, en leefde te *Constans*, lessen in het fransch gevende, hetgeen hem verpligt had, de hoogduitsche taal te leeren, hij was alstoen reeds meer dan zestig jaren oud. Eindelijk kwam hij als onderwijzer bij eenen Parijzenaar waar hij een geruster leven leidde. Hij hield zich vervolgens, te *Freiburg* en te *Munchen*, met bijzondere opvoedingen bezig, en kwam in 1801, na het concordaat, in *Frankrijk* terug. In 1810 werd hij tot deken van de godgeleerde faculteit te *Lyon* benoemd, en verloor drie jaren voor zijnen dood het gezigt. Dit belette hem niet, zijne lessen voort te zetten, zoodat hij twee en zestig jaren van openbaar onderwijs zou geteld hebben, zonder de tusschenpoozing door de revolutionaire onlusten veroorzaakt. De abt JACQUES was met BULLET, BERGIER NONNOTE en andere beroemde mannen verbonden geweest, en deed zich zoowel door zijne talenten als door zijne godsvrucht onderscheiden. Hij was zeer ervaren in de gewijde en ongewijde wetenschappen, en verstond verscheidene levende talen. Hij is te *Lyon*, den 15 Februarij 1821, in den ouderdom van vijfentachtig jaren overleden. Behalve de reeds vermelde geschriften en verscheidene latijnsche, fransche, duitsche en Italiaansche spraakkunsten, die hij gedurende zijne uitwijking in het licht gaf, heeft men van hem 1.° *Théologie.* (*Leerstellige godgeleerdheid*) 5 deelen in 12.mo 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de heilige Schrift*). 2 deelen in 12.mo — 3.° *Principes etc.* (*Grondbeginselen der redeneer- en bovennatuurkunde*). — 4.° Eene vertaling in het fransch der *Narrationes excerptæ* van DUMONCHEL — 5.° *Preuves etc.* (*Overtuigende bewijzen van het Christendom*). eerste druk (*in Zwitserland*). 1793; aan het einde van het werk vindt men eene *wederlegging* van de constitutionele kerk, derde druk. *Dôle* 1812 in 12.mo Over dit uitnemend werk sprekende

zegt *L'Ami de la Religion* (t., 27 bladz. 344): » De schrijver heeft zich in hetzelve voorgesteld, om aan de volksklasse der geloovigen een behoedmiddel tegen den voortgang der ongeloovigheid aantebieden en, om zijn doel te bereiken, heeft hij den vorm van zamenspraak gekozen, en zich tot eenige grondbeginsels bepaald, waarvan iedereen den zamenhang kan bevatten. Hij bewijst eerst kortelijk het bestaan van God en de natuurlijke wet, vervolgens toont hij, de goddelijkheid van de wet van Mozes aan, van welke hij tot die der christelijke godsdienst overgaat. Ten opzigte van deze bepaalt hij zich tot eenige duidelijker bewijzen, zoo als de wonderwerken, de voorzeggingen, de heiligheid van Jesus Christus, de uitnemendheid der leer, de stichting van het christendom, het getal der martelaren. Na deze zes bewijsgronden doorloopen te hebben, onderzoekt Jacques verscheidene tegenwerpingen, en doet vooral gevoelen, hoezeer het gedrag en de geschriften der nieuweren, tegen de godsdienst zamengezworen, weinig eer doen aan hunne gematigdheid en billijkheid. De schrijver bestrijdt ook de onverschilligheid, tot welke zich vele lieden ten opzigte van voorwerpen, die hun zoo na bij betreffen, laten medeslepen." De godsdienstvriend eindigt met deze woorden: » Het werk heeft ons eenvoudig, klaar, en beknopt toegeschenen, en wij gelooven, dat het nuttig kan zijn." De abt Jacques had een ander werk ondernomen, ten voordeele van de Godsdienst, en dat hem veel navorschingen had gekost; verscheidene bisschoppen moedigden hem aan, om hetzelve in het licht te geven; maar daar men bevond dat deze arbeid niet in overeenstemming met het concordaat van 1801 was, geloofde hij hetzelve te moeten vernietigen. Men haalt nog van Jacques aan: — 6.° *Demonstration etc.* (*Eenvoudige en regtstreeksche verklaring van de eigenschappen der evenwijdige lijnen, waardoor eene snijdlijn getrokken wordt*), *Parijs* 1804, in 12.mo — 7.° *Les. Traits etc.* (*De belangrijkste trekken uit de oude en Romeinsche geschiedenis*), uit de beste schrijvers ontleend. *Parijs* 1810, 2 deelen in 12.mo

Jacquet (Jacobus), een Karmeliter Religieus, bloeide in het begin der 17e eeuw. Hij was een kundig godgeleerde en een bekwaam *controversist*, en heeft zich door verscheiden wederleggende werken bekend gemaakt: een der voornaamste voert ten titel: *Zamenspraak*

tusschen eenen Catholijke en eenen Protestant, 1604. Hetzelve werd in den tijd door het publiek wel onthaald. Pater JACQUET overleed in 1628.

JACQUET (PETRUS), advokaat bij het parlement van *Parijs*, te *Grenoble*, zijne geboorteplaats, in 1766 overleden, liet zich in den ouderdom van meer dan 60 jaren tot priester wijden. In verschillende werken, waarvan er sommigen slechts eenen middelmatigen opgang maakten, gaf hij bewijzen zijner geleerdheid. Er bestaat van hem: 1.° *Commentaire etc.* (*Commentarium op het landregt van Touraine*), 1761, 2 dln in 4.to — 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de leenregten*), 1762, in 12.mo — 3.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de geregtsgebieden der Heeren, en de daarvan afhankelijke regten*), 1764, in 4.to — 4.° *La Clef etc.* (*De sleutel van het paradijs, of Christelijke gebeden*), 1765, in 12.mo en in 18.mo

* JACQUET (LODEWIJK), te *Lyon*, den 6 Maart, 1732 geboren, begaf zich onder de Jesuiten, en schepte in die orde smaak voor de goede letterkunde. Toen hij dezelve verlaten had, met eene prove van ridder der kerk van den H. JOANNES van *Lyon* begunstigd, werd hij lid van de akademie dier stad, alwaar men zegt, dat hij ongetwijfeld, nadat het kapittel van *Lyon*, zoo als alle kerkelijke inrigtingen, vernietigd was, het beroep van advokaat uitoefende. Men heeft hem te danken: 1.° *Parallèle etc.* (*Vergelijking der Grieksche en Fransche Treurspeldichters*), 1760, in 12.mo een geestig werk. — 2.° Twee *Discours* (*Verhandelingen*), de eerste over deze vraag: *Zijn de opregtheid en openhartigheid, in het behandelen van zaken, gewoonlijk niet nuttiger dan list en veinzerij?* De andere over deze: *Is het verlangen, om zijnen naam en zijne daden, in de gedachtenis der menschen te vereeuwigen, overeenkomstig de natuur en de rede.* Deze beide prijsvragen waren door de akademie van *Besançon* voorgesteld, en de beide Verhandelingen van den abt JACQUET werden bekroond. — 3.° *Coup d'œil etc.* (*Blik op de vier medestrevingen*), een los stukje, betrekkelijk de door den abt RAYNAL, op de ontdekkingen van *Amerika*, voorgestelde prijsvraag. Dit geschrift van den abt JACQUET wordt voor een voorbeeld van *letterkundige verklaring* gehouden. Hij hield zich met een werk bezig *over den oorsprong der taal, der kunsten en der maatschappij*, en had *Lyon* verlaten, gedurende de berenning dier stad, in 1793, om

geen getuige te zijn van de gruwelen, die de inneming derzelve volgde. Hij had zich naar het land begeven, en overleed op hetzelve in hetzelfde jaar. Naar men zegt, was hij een groote bewonderaar van J. J. Rousseau, met wien hij in zijne gewoonten en denkbeelden, eenige overeenkomst had. Hij had den tijd om de noodlottige gevolgen dier zoogenaamde *maatschappelijke* theorien, die tot niets anders leiden, dan om de maatschappijen te verdelgen, in te zien.

* Jacquet de Malzet (de Abt Lodewijk Sebastiaan), werd te *Nanci*, in 1715 geboren. Reeds in zijne jeugd begaf hij zich naar *Oostenrijk*, en vestigde zich te *Weenen*, alwaar hij tot hoogleeraar der aardrijkskunde en natuurlijke historie, aan de militaire-akademie dier stad werd benoemd; hij overleed aldaar, den 17 Augustus 1800. Men heeft van hem: 1.° *Elémens etc.* (*Beginselen der ongewijde zoo wel oude als nieuwere geschiedenis*), 1755, in 8.vo — 2.° *Elémens etc.* (*Beginselen der aardrijkskunde, of beknopte beschrijving van de oppervlakte des aardbols*), *Weenen*, 1755, in 8.vo — 3.° *Le Militaire etc.* (*De burgerlijke krijgsman enz.*), 1759, in 8.vo — 4.° *Elémens etc.* (*Beginselen der oude geschiedenis*), ibid, 1763, in 8.vo — 5.° *Sur l'électricité* (*Over de electriciteit*), ibid, 1775, in 8.vo — 6.° *Lettre etc.* (*Brief van eenen abt van Weenen, aan een' zijner vrienden te Presburg, over den altoosdurenden elektrophoor of electriciteitdrager*), ibid, 1776, in 8.vo enz.

* Jacquier (Pater Franciscus), een geleerde wiskunstenaar, te *Vitri-le-François*, in 1711 geboren, begaf zich in de orde der minderbroeders, waarin hij zich door zijne kunde en deugden beroemd maakte. Naar *Rome* tot het Fransche klooster zijner orde beroepen, kwam hij in de naauwste vriendschapsbetrekking met pater Thomas Leseur. De overeenkomst van smaak maakte hun weldra alles gemeenzaam. Vermaken, werkzaamheden, roem, alles deelden zij te zamen, en vonden hun geluk, in die wederzijdsche uitstorting, van datgene, wat de mensch het dierbaarste heeft. Zij schreven elk in het bijzonder een Commentarium op Newton, vergeleken vervolgens de deelen, om enkel datgene in het licht te geven, wat hunne algemeene goedkeuring wegdroeg, en leverden daardoor een werk, dat met diepzinnigheid, orde en duidelijkheid vereenigde. Pater Jacquier genoot het vertron-

wen en de achting der Paussen, onder welke hij leefde. De kardinaal ALBERONI vereerde hem met zijne vriendschap; BENEDICTUS XIV. gaf hem eenen leerstoel in het Romeinsche collegie, CLEMENS XIII. belastte hem met het onderzoek van verschillende ontwerpen over de kanalen van *Romagna*, en PIUS VI. bewees hem niet minder vertrouwen. Deze geleerde eindigde zijne loopbaan in 1788. Hij was lid der akademien van wetenschappen van *Parijs*, van *Berlijn* en der voornaamste letterkundige genootschappen van *Italië*. De roem zijner kunde had hem door het algemeen kapittel der minderbroeders doen verkiezen, om de geschiedenis dier orde te schrijven. De graaf AVANZO heeft zijne lofrede in het licht gegeven. Men heeft van pater JACQUIER: 1.° Een aantal *Verhandelingen*, over de bouwkunde, de toonkunst, de klokken, de luchtbollen enz. — 2.° *Institutione philosophicæ ad studia theologica potissimum accommodata*, 6 dl.n, in 12.mo, een werk, dat dikwerf herdrukt is. — 3.° *Grondbeginselen der integraal-rekening*, 2 dl.n in 4.to, een geacht en over dat onderwerp zeer volledig werk. — 4.° *Isaaci Newtoni philosophiæ naturalis principia mathematica, commentariis illustrata communi studio P. P. Th. Leseur et Fr. Jacquier*, 4 afd. in 3 dl.n in 4.to

† JACQUIN (NICOLAAS JOZEF, Vrijheer van), een kruidgenees- en scheikundige, in 1727 geboren, studeerde in *Antwerpen* en *Leuven* en eindelijk te *Leijden*, de natuurkunde onder MUSSCHENBROEK, de geneeskunde onder GAUBIUS BERNARD, en ALBINUS. GRONOBIUS was zijn onderwijzer in de kruidkunde. Hierop bezocht hij *Parijs*, en koos eindelijk, op uitnoodiging van den keizerlijken lijfarts VAN SWIETEN, *Weenen* tot zijn verblijf. Hier las hij het eerst in 1752 over HIPPOCRATES, doch vergat de kruidkunde niet. FRANCISCUS I. leerde hem in den toenmaals nieuw aangelegden tuin te *Schönbrunn* kennen, en zond hem met VAN DER SCHOTT in 1755 naar *West-Indiën*. In 1759 keerde hij met schatten beladen, terug, en schreef de *Histor. stirpium americanor.* In 1763 benoemde hem MARIA THERESIA tot Bergraad, en Hoogleeraar der schei- en bergstofkunde te *Chemnitz*. In 1768 verving hij LAUGIER te *Weenen*, als Hoogleeraar der schei- en kruidkunde. LEOPOLD II. gaf hem het oppertoezigt over den tuin van *Schönbrunn*, hetwelk hem in staat stelde, van 1797 — 1804, den *Hort. Schoenbr. Icones Plantar rar.*, en *Monographia oxalidum* te be-

werken. Daarenboven hebben wij hem te danken: *Flora austriaca*. MARIA THERESIA verhief hem tot den adelstand, JOZEF II. zond zijnen zoon op reis, opdat hij zich tot onderwijzer zou vormen; FRANCISCUS II. schonk aan den tachtigjarigen grijsaard de orde van den H. STEPHANUS en verhief hem tot vrijheer. In 1809 was JACQUIN, rector der Universiteit in *Weenen*. Hij stond met de beroemdste mannen van zijnen tijd in betrekking, was de vriend en raadgever van LINNÆUS. Hij overleed te *Weenen* in 1817, in den ouderdom van ruim 90 jaren.

JADDUS of JADDOA, hoogepriester der Joden, wiens opperpriesterschap beroemd is door eene zonderlinge gebeurtenis, door den geschiedschrijver JOSEPHUS verhaald, maar waarvan men niet het minste spoor in den bijbel aantreft, omdat geen enkel der gewijde boeken over dat tijdvak handelt. ALEXANDER *de Groote*, op de Joden verbitterd, wijl zij, gedurende het beleg van *Tyrus*, geene levensmiddelen aan zijn leger hadden willen leveren, kwam te *Jeruzalem*, met oogmerk, om zich over hunne weigering te wreken. JADDUS nam zijne toevlugt tot God, die hem beval, om in hoogepriesterlijk gewaad, ALEXANDER te gemoet te gaan, hem belovende, het hart des konings te zullen verzachten. In de daad, nadat JADDUS, aan het hoofd zijner priesters, en zijns volks was uitgetogen, wierp ALEXANDER zich voor de voeten des hoogenpriesters, en aanbad den naam van God, op de gouden plaat geschreven, welke hij voor het voorhoofd droeg. PARMENIO vraagde hem naar de reden van een zoodanig gedrag; waarop hem de Vorst beleed, dat, toen hij nog in *Macedonië* was, vol met het ontwerp van den oorlog tegen de Perzers, deze zelfde man, voor wien hij zich had neergebogen, hem in hetzelfde gewaad, in den droom verschenen was, en hem had aangespoord, om den *Hellespont* over te trekken, hem verzekerende, dat zijn God hem de Perzers zou doen overwinnen. Nadat de overwinnaar vervolgens de stad was binnen getrokken, toonde hem JADDUS de profetiën van DANIËL, die de verwoesting van het Perzische rijk, door eenen koning uit *Griekenland* voorzeiden. ALEXANDER vertrok van *Jeruzalem*, na er geofferd, en de Joden met weldaden overladen te hebben. JADDUS bekleedde het hoogepriesterschap omtrent het jaar 333 vóór de Christelijke tijdrekening.

JAFER EL SCADECK, was de 6.e der Imans, of afstam-

melingen van ALI, aan wien de Perzers beweerden, dat het kalifaat wettig toebehoorde. Hij was het, die beval, dat de Christen, Jood of afgodsdienaar, die Mahometaansch werd, als algemeen erfgenaam, het geheele vermogen zijner familie zoude genieten, met uitsluiting van zijne broeders en zusters; en zelfs, dat het hem zoude geoorloofd zijn, zoodanig deel als hij mogt goedvinden, aan zijne nog levende ouders te geven. Deze wet, die tegenwoordig nog bestaat, is een gedenkstuk der wreedste onverdraagzaamheid, en tevens het hatelijkste middel, om proselieten te maken. Welk eene Godsdienst, die hare voortplanting aan zulke gruwelen verbindt!

JAGELLO, koning van *Polen*. — Zie WLADISLAUS V.

JÄGER (JOANNES WOLFGANG), een Lutersche godgeleerde, te *Stutgard* in 1647 geboren, was de zoon van eenen raadsheer des hertogs van *Wurtemberg*, verkreeg den post van zijnen vader, en bekleedde verscheiden bedieningen tot in 1702, wanneer hij tot hoogleeraar in de godgeleerdheid, kanselier der universiteit en proost der kerk van *Tubingen* werd benoemd. Deze geleerde overleed in 1720, na verscheiden werken in het licht te hebben gegeven. De meest bekende zijn: 1.° *Kerkelijke Geschiedenis, met de ongewijde Geschiedenis vergeleken, Hamburg*, 1709, 2 dl.n in fol. — 2.° *Beknopte godgeleerdheid*. — 3.° Verscheiden *Verhandelingen, over de mistieke godgeleerdheid*, waarin hij POIRET, FÉNÉLON enz. aanrandt, 2 dl.n in 8.vo — 4.° *Aanmerkingen* op PUFFENDORF, en op de Verhandeling over het regt van oorlog en vrede, door GROTIUS. — 5.° Eene *Verhandeling over de wetten*. — 6.° *Onderzoek van het leven en de leer van SPINOSA*. — 7.° *Zedelijke godgeleerdheid*. Alle in het Latijn.

JAHEL, eene Joodsche heldin, de echtgenoote van HABER, den Cineër. Nadat SISARA, veldheer van het leger der Kananeërs, door BARACH verslagen was, verborg hij zich bij deze vrouw, die hem doodde, door hem in het jaar 1285 vóór J. C. eenen spijker in het hoofd te slaan; eene daad, die men niet kan regtvaardigen, indien men niet wist, hoezeer de gruwelen en wreedheden der Kananeërs, de gramschap des Hemels ontstoken hadden, en hoe gestreng de straf was, door God zelven tegen hen uitgesproken; eene bestraffing, waarvan de Israëliten de uitvoerders waren (zie AGAG, DAVID, JOZUÉ enz.). Het schijnt voor

het overige, dat toen JAHEL SISARA in haar huis opnam, zij niet voornemens was hem te dooden, dat dit denkbeeld eerst bij haar opkwam, toen zij hem zag inslapen, wijl zij hoopte daardoor eenen wreeden oorlog te eindigen, en de Israëliten van eenen onverzoenlijken vijand te bevrijden.

* JAHN of IAHN (JOANNES), een geleerde kenner der Hebreeuwsche en Oostersche talen, kanonik der hoofdkerk van den H. STEPHANUS te *Weenen*, bekleedde achtereenvolgend aan de universiteit dier stad, de leerstoelen van bijbelsche oudheidkunde, van leerstellige godgeleerdheid en van Oostersche talen. In 1806, om de stoutheid zijner gevoelens genoodzaakt, zijnen post te verlaten, hield hij zich enkel bezig met de zamenstelling van letterkundige werken, tot aan zijnen dood, in 1807 voorgevallen. JAHN is ongetwijfeld een der nieuwere schrijvers, het meest ervaren in de beoefening der gewijde boeken, en zijne werken over den bijbel zouden kostbaar zijn, indien dezelve niet dikwerf met zonderlinge denkbeelden en vermetele stelsels besmet waren. Aan het lezen van nieuwe Protestantsche Commentators overgegeven, die hunne vermetelheid zoo ver hebben gedreven, dat zij zelfs de goddelijke ingeving der gewijde boeken loochenden, en die in den heiligen tekst, belagchelijke fabelen hebben meenen te vinden, was JAHN niet genoegzaam op zijne hoeden tegen de nieuwheid hunner gevaarlijke stellingen, en onderwees gevoelens, die geen Catholijke vóór hem had durven voordragen. Zoo heeft men hem bijv. zien verdedigen, dat de boeken van MOZES slechts eene compilatie van oude gedenkstukken zijn; hetwelk aan dezelve alle goddelijke ingeving zou benemen: dat de bekoring van EVA in haren slaap heeft plaats gehad, en dat deze geheele geschiedenis slechts een droom is, welken EVA, bij haar ontwaken aan haren man verhaalde; hetwelk openlijk strijdt met de woorden der heilige Schrift, die de zaak als wezenlijk voorgevallen voorstelt: dat de woorden, *quæcumque ligaveritis.... quæcumque solveritis*, niet moeten verstaan worden van de magt, om te binden en te ontbinden, maar wel om de wet te verklaren; dat, wanneer men over de uitlegkunde des bijbels handelt, men het gezag der Catholijke kerk niet in aanmerking behoeft te nemen, enz. enz. Zijne voornaamste werken over de H. Schrift, zijn: 1.° *Inleiding tot de beoefening der boeken*

van het Oude Testament, in het Hoogduitsch; hetzelfde verkort en door den schrijver in het Latijn gebragt. — 2.° *Bijbelsche Oudheidkunde*, in het Hoogd.; in het Latijn verkort, en bijna geheel vergoten in 1814. — 3.° Eene *Uitgave* des Bijbels in de Hebreeuwsche taal. — 4.° *Enchiridion hermeneuticæ generalis tabularum veteris en novi fœderis.* — 5.° *Appendix ad hermeneuticam sacram* enz. Behalve deze werken heeft hij Hebreeuwsche, Arabische en Chaldeeuwsche Spraakkunsten, enz. nagelaten.

JAI. — Zie JAY.

JAILLE. — Zie COUSTUREAU.

JAILLOT (ALEXIS HUBERTUS), gewoon aardrijkskundige des konings van *Frankrijk*, wijdde zich in den beginne toe aan de beeldhouwkunde, maar na met de dochter van eenen afzetter met kleuren van geographische kaarten gehuwd te zijn, ontwaakte bij hem de smaak voor de aardrijkskunde. De SANSONS stonden hem het grootste gedeelte hunner teekeningen af, die hij met even zoo vele sierlijkheid als naauwkeurigheid deed graveren. Hij hield niet op zijne verzameling, tot aan zijnen dood, in 1712 voorgevallen, te vermeerderen. De *Kaarten*, welke *Frankrijk* betreffen, gaan zeer in het bijzondere, en zijn grootendeels zeer naauwkeurig. Die van *Lotharingen* is de beste, welke tot dus verre van dat land bestaat. Zijne nakomelingen hebben zijn voetspoor bewandeld. — JOANNES BAPTISTA RENOU DE CHAUVIGNÉ, van *Parijs*, huwde met eene der klein-dochters van JAILLOT, en nam dien naam aan; hij werd gewoon aardrijkskundige des konings van *Frankrijk*, en overleed den 5 April 1780, na in het licht te hebben gegeven: *Récherches etc.* (*Critische, geschiedkundige en topographische nasporingen over de stad* Parijs, *met den platten grond van elke wijk*), 1772, 5 dl.n, in 8.vo, met plans: een geleerd werk, vol nasporingen, en daardoor aan oppervlakkige geesten niet zeer aangenaam.

JAÏR, regter der Hebreërs, in het jaar 1209 vóór J. C. Onder hem werd dat volk tot straf van deszelfs afgoderij, door de Philistheërs en de Ammoniten, in slavernij gebragt. Wanneer men de 18 jaren dezer slavernij medetelt, oefende JAÏR gedurende 22 jaren het regterambt over de Joden uit.

JAIUS. — Zie JAY (CLAUDIUS LE).

JAKAYA III., zoon van Me-

HEMET III., en van LAPARÉ. Deze laatste, die in *Griekenland* van Christen-ouders geboren was, had in het doopsel den naam van HELENA ontvangen, en was met eene zeldzame schoonheid begaafd: slavin geworden zijnde, en in het serail van MEHEMET gevoerd, werd deze sultan op haar verliefd, en noodzaakte haar, om van Godsdienst te veranderen. JAKAYA was de vrucht dezer verbindtenis, en werd in 1584 geboren. LAPARÉ had haar eerste geloof niet vergeten; zij deed hetzelve aan haren zoon omhelzen, en wist hem te gelijkertijd de verachting voor de grootheden in te boezemen. Het gelukte hun beide te ontsnappen. JAKAYA begaf zich naar *Weenen*, tot keizer LEOPOLD I., die hem op eene zijnen rang waardige wijze ontving, en hem eene rijke jaarwedde toekende. Van daar ging hij naar *Florence*, van waar hij zich naar *Napels* begaf, alom een eervol onthaal genietende. Eindelijk kwam hij in *Frankrijk*, en begaf zich in het Karthuizerkloster van *Dijon*, waarin hij in het jaar 1644 overleed. Zijne moeder, die eenigen tijd, na de vlugt van haren zoon, het hof van *Byzantium* had kunnen verlaten, begaf zich naar *Salonica*, alwaar zij tot den schoot der kerk terugkeerde, en zich door hare deugden en hare godsvrucht, onder de Christenen onderscheidde.

JAKOB, een beroemde Aartsvader, de zoon van IZAAK en van REBEKKA, werd in het jaar 1836 voor J. C. geboren. Uit hoofde van de zachtheid zijner inborst en zijne zorg voor de huisselijke zaken, was zijne moeder hem meer genegen dan zijnen broeder ESAU. Deze verkocht hem zijn eerst-geboorteregt voor eenen schotel linzensoep, en later ontfutselde JAKOB hem den zegen, welken zijn vader hem wilde geven (zie REBEKKA). Verpligt, om de gramschap zijns broeders te ontvlugten, begaf hij zich naar *Mesopotamië* tot LABAN, zijnen oom. Onderweg hield hij op eene geschikte plaats stil om uit te rusten; hij zag in den droom eene geheimzinnige ladder, die op de aarde stond, en met het boveneinde aan den Hemel reikte. De Engelen klommen op- en neder langs deze ladder, en God verscheen boven op dezelve: een gezigt dat de bewonderenswaardige en troostrijke gemeenschap des Hemels met de aarde, en vooral diegene uitdrukte, welke God met zijn volk wilde aangaan, en daarenboven de teedere zorgen zijner Voorzienigheid, en de bediening der Engelen, tot het heil der menschen gebezigd, te kennen gaf. De Aartsvader bij LABAN aangekomen

zijnde, verbond zich om zeven jaren te dienen ten einde daarvoor RACHEL, zijne dochter ten huwelijk te bekomen. Hij beloofde hem haar, maar gaf hem LIA in derzelver plaats; deze was de oudste zijner dochters. En om de jongste te bekomen, verbond JAKOB zich, om nog zeven andere jaren te dienen. De Heer troostte LIA over de onverschilligheid, welke haar echtgenoot jegens haar aan den dag legde, door haar vruchtbaar te maken: zij bekwam vier zonen: namelijk RUBEN, SIMEON, LEVI en JUDA. Wijl RACHEL tot dus verre onvruchtbaar was geweest, en LIA opgehouden had, kinderen te baren zoo gaven zij hare dienstmaagden aan JAKOB, die dezelve als vrouwen van den tweeden rang aannam, en verwekte bij beide kinderen, te weten bij BALA, dienstmaagd van RACHEL, twee zonen, de eene DAN, en de andere NEPHTALI genaamd; en bij ZELPHA, dienstmaagd van LIA, twee andere zonen GAD en ASER. LIA bragt JAKOB nog twee zonen ter wereld. ISSACHAR en ZABULON, en eene dochter DINA genaamd. JAKOB diende sedert bijna 20 jaren, zijnen schoonvader LABAN. Nadat deze onregtvaardige man hem belooningen had beloofd, wilde hij hem nog van het in het zweet zijns aanschijns verkregen eigendom berooven. De heilige man was verpligt zijn huis eensklaps te verlaten, gevaar loopende, van zijne geheele gramschap te ondervinden; maar de Heer veranderde weldra het hart van zijnen schoon-vader en zij sloten te zamen een verbond. De heilige Aartsvader worstelde vervolgens tegen eenen engel, die zijnen naam JAKOB in dien van ISRAËL veranderde, een naam, welke *sterk tegen God* beteekent, en die den Hebreërs is bijgebleven: eene geheimzinnige worsteling, die de soort van geweld beteekende, welk de belangen van het Israëlitische volk, het gebed van deszelfs aanvoerders en priesters, en de standvastigheid, met welke de goddelijke Voorzienigheid, ondanks de hinderpalen, welke dat volk er zelf tegen in den weg zoude stellen, deszelfs lotgevallen bestuurde, aan de dikwerf vertoornde regtvaardigheid Gods zoude doen; waarom dan JAKOB ook, in zeker opzigt zegevierend geworden, tot belooning den zegen des Engels vraagde: *Non dimittam te donec benedixeris mihi.* Deze aartsvader, naar *Bethel* getrokken zijnde, verloor RACHEL, die hem vader van JOZEF had gemaakt, en in barensnood van BENJAMIN bezweek. Hij gevoelde hier over eene buitengewone smart, die nog vergroot werd, door het verlies van JOZEF (den geliefkoosde zijner kinderen), dien hij dood waande,

en dien zijne broeders aan Madianitische kooplieden verkocht hadden. Toen hij later vernomen had, dat deze zoo betreurde zoon eerste staatsdienaar in *Egypte* was, begaf hij zich in 1706 vóór J. C. derwaarts. Hij leefde aldaar nog 17 jaren; en toen hij het einde zijner dagen voelde naderen, deed hij aan JOZEF beloven, dat hij zijn ligchaam, naar het graf zijner vaderen zoude vervoeren. Hij nam MANASSES en EPHRAIM, zonen van denzelfden JOZEF, als kinderen aan. Ook gaf hij aan zijne kinderen eene bijzondere zegening; en in het duistere der eeuwen doordringende, voorzeide hij aan zijne zonen, wat hun zou overkomen. De heilige grijsaard stierf den dood der regtvaardigen, in het jaar 1689 vóór J. C. in den ouderdom van 147 jaren. JOZEF liet het lijk van zijnen vader zalven, en verkreeg van den koning de vergunning, om het naar het land *Kanaän* te vervoeren, ten einde het aldaar in het graf zijner vaderen te begraven. Ten onregte zou men aan JAKOB en aan de overige aartsvaders, wijl zij verscheiden vrouwen hadden, de ongeregeldheid verwijten; de oude wet verbood hun zulks niet, en de heiligheid van het Evangelie had het huwelijk nog niet tot gestrenger, en meer met den natuur- en oorspronkelijken staat der dingen overeenkomende regels bepaald.

JAKOB, een Hongaarsche dweeper, en afvallige der Cistercienser orde, spoorde in 1212, op eene gewaande verschijning, in *Duitschland* en *Frankrijk*, eene menigte kinderen aan, om ter kruisvaart naar het *Heilige Land* te trekken. Zij vertrokken alle met de geestdrift van hunnen ouderdom, doch gingen niet ver. De meeste verdwaalden in de bosschen en woestijnen, alwaar zij van hitte, honger en dorst omkwamen. JAKOB, de bazuin dier landverhuizingen, was toenmaals zeer jong. Ouder geworden zijnde, was hij niet wijzer. De H. LODEWIJK was in 1250 door de Sarracenen gevangen genomen, JAKOB begon op nieuw den Profeet te spelen. Hij schreeuwde in al de kruisstraten van *Parijs*, dat de heilige Maagd hem bevolen had, den kruistogt aan de herders en boeren te predikken, en dat zij hem veropenbaard had, dat zij het waren, die den koning moesten bevrijden." Herders en landbouwers begonnen hem in groote menigte te volgen. Hij teekende hen alle met het kruis, en gaf hun den naam van *Pastoureaux* (jonge-herders). Bij deze eerste kruisvaarders, die zich uit eenvoudigheid met hem verbonden, voegden zich landloo-

pers, bannelingen, geëxcommuniceerden, en al degene, welke men toemaals *Ribauds* noemde. De koningin BLANCHE of BLANKA, gedurende de afwezigheid haars zoons, met het regentschap belast, duldde dezelve gedurende eenigen tijd, in de hoop, dat zij den koning zouden kunnen bevrijden. Maar toen zij vernam, dat zij tegen den paus tegen de geestelijkheid en zelfs tegen het geloof predikten, en dat zij moordtooneelen en plunderingen aanrigtten, toen nam zij het besluit dezelve te vervolgen. Zij slaagde er eerder in, dan zij zulks had durven hopen. Nadat het gerucht zich verspreid had, dat de *pastoureaux* geëxcommuniceerd waren, doodde een vleeschhouwer JAKOB, den aanvoerder dezer menigte, terwijl hij op eenen zekeren dag met zijne gewone onbeschaamheid predikte, met den slag eener bijl. Naar zijn voorbeeld vervolgde men dezelve alom, en sloeg hun dood als wilde dieren.

JAKOB BEN-NEPHTALI, een rabbijn der 5e eeuw, vond, zegt men, met BEN-ASER, in het jaar 476 de Hebreeuwsche punten uit. Zij waren beide het sieraad der school van *Tiberiadis*.

JAKOB AL-BARDAI, of ZANZALE, een leerling van SEVERUS, patriarch van *Antiochië*, werd *Bardaï* bijgenaamd, naar de stad *Bardea* in *Armenië*, waaruit hij geboortig was; hij was een der voornaamste apostels van het *eutychianismus*, in *Mesopotamië* en *Armenië*. Het is naar hem, zoo als men beweert, dat de Eutychianen, den naam van *Jakobiten* aannamen, ofschoon sommige geleerden van gevoelen zijn, dat hun deze naam is gegeven, naar eenen anderen JAKOB, evenzeer een leerling van DIOSCORUS en EUTYCHES.

JAKOB BEN-HAIIM, een rabbijn der 16e eeuw, gaf in 1525 te *Venetië*, het *Massora*, in 4 dl.n in fol. in deszelfs geheele zuiverheid in het licht. Hij voegde bij hetzelve den tekst des Bijbels, de Chaldeeuwsche omschrijvingen en Commentariën van eenige rabbijnen over de H. Schrift.

JAKOB (*Broeder*). — Zie BAULOT (JACOBUS).

JAKOB-JOANNES, een Armeniër, te *Zulpha* geboren, was, in 1641, hoofd der schrijnwerkers van den koning van *Perzië*. Hij heeft verscheiden werktuigkundige uitvindingen gedaan; en op eene reis, welke hij door *Europa* deed, onderrigtte hij zich zoo naauwkeurig in de boekdrukkunst, dat hij te *Ispahan* eene boekdrukkerij op-

rigtte, en hij zelf de lettervormen vervaardigde, waarvan men zich bediende. Men drukte er in het Armenisch de Brieven van den H. Paulus, de zeven *Boet Psalmen:* en men was voornemens den geheelen Bijbel te drukken, doch men kon het middel niet vinden, om goeden inkt te vervaardigen. Daarenboven benam deze drukkerij het brood aan verscheiden schrijvers, die aanhoudende klagten inbragten, om het tot stand brengen dezer nieuwe kunst, die hun beroep den bodem insloeg, te beletten. De post van *hoofd der schrijnwerkers* kon slechts door eenen Mahomethaan worden uitgeoefend, en het was door een bijzonder voorregt, dat Jakob-Joannes om zijne uitstekende genie in deze bediening werd gehandhaafd. De koning spoorde hem dikwerf aan, om de godsdienst van Mahomed te omhelzen: doch welke beloften men hem ook doen mogt, wilde deze bekwame man nooit het Christendom verzaken.

Jakob van Montfleury. — Zie Montfleury.

Jamblicus, de naam van twee Platonische wijsgeeren. De eerste, een leerling van Anatolius en Phorphyrus, was uit *Chalcis;* de tweede uit *Apamea*, in *Syrië*. Julianus *de afvallige* schreef verscheiden brieven aan dezen laatste. Deze vorst was een bewonderaar van beide; doch hij dreef deze bewondering al te ver, want hij vergelijkt den eersten met Plato, den welsprekendsten wijsgeer der oudheid. Het is vrij vreemd, dat degene, welke volgens Jamblicus gewerkt hebben, deze beide wijsgeeren met elkander verwarren. Ofschoon zij denzelfden naam hebben gedragen, dat zij omtrent in hetzelfde land hebben geleefd, en beide eenen Sopater tot leerling of vriend hebben gehad, was het echter gemakkelijk hen, met den tijd te onderscheiden: de eene was onder Konstantijn, de andere onder Valens overleden. Er bestaat eene *Geschiedenis van het leven en de sekte van Pythagoras*, onder den naam van Jamblicus, Amsterdam, 1707, in 4.to, maar men weet niet, wie van beide er de schrijver van was. Men is in dezelfde verlegenheid, met betrekking tot het geschrift, tegen den *Brief van Porphyrus, over de geheimen der Egyptenaren*, *Oxford*, 1678, in fol. Hetzelve was reeds in het licht gegeven met andere *Wijsgeerige Verhandelingen*, *Venetië*, 1497, in fol. Dit werk is eene godgeleerde verhandeling, waarin het Platonismus op de leest van het Christendom wordt geschoeid, een voorbeeld onder zoo vele,

dat de valsche wijsbegeerte zich te allen tijde met het licht der godsdienst heeft trachten op te tooijen. G. E. HEBENSTREIT heeft in 1764, eene verhandeling tegen dat werk in het licht gegeven, dezelve voert ten titel: *De JAMBLICI . . Doctrina, Christianæ religone quam imitari studet noxia.* De *Aanmerkingen op de rekenkunde*, en de *Verhandeling over het noodlot* van NICOMACHUS, te *Arnhem*, in 1668, in 8.vo in het licht gegeven, gaan voor het werk van den Chalcidiër door.

JAMBRI, wiens familie haar verblijf hield te *Medaba*, vermoordde JOANNES, broeder van JUDAS *den Machabeër*. Maar JONATHAS nam er wraak over op zijne kinderen, toen zij met groote staatsie, de dochter van een der aanzienlijkste Arabieren, die met een' hunner moest trouwen, geleidden. Hij verborg zich met eene bende soldaten, en roeide dit moordenaars geslacht uit.

JAMES of JAMESIUS (THOMAS), leeraar van *Oxford* en eerste bibliothekaris der Bodleïaansche boekverzameling, te *Newport* in 1571 geboren, en in 1629, den roem van geleerde nalatende, overleden, was een zwartgallig en zwaarmoedig man. Hij is voornamelijk bekend door de *Catalogus der handschriften van de bibliotheek van Oxford*, en door eene *Verhandeling over het regterambt bij de Hebreërs en de overige volken*, in 4.to Hij heeft ook tegen de Roomsche Kerk en tegen de jesuiten geschreven. In een bijzonder geschrift, 1626, in 4.to heeft hij willen bewijzen, dat er vele vervalsching in den tekst der heilige vaders heeft plaats gehad, doch deze bewijzen hebben op de verstandige lieden weinig invloed gemaakt. Het is met hetzelfde doel, dat hij in 1600 het *Bellum papale* schreef, dat even zoo weinig opgang maakte. Deze soort van hekelschrift, te *Londen* gedrukt, werd in het licht gegeven, om het verschil aan te toonen, dat er tusschen de uitgave der *Vulgata* van SIXTUS V., en die van CLEMENS VIII bestaat (Zie BIANCHINI, BUKENTOP, AMAMA, CASTRO-LEO DE-). Hij had zich in het hoofd gesteld, dat de Catholijken, de H. Schrift, de kerkvergaderingen en kerkvaders verminkt hadden, om dezelve naar hunne gevoelens te plooijen; hij schreef bijna zijn geheele leven, om deze gewaande verminkingen aan te toonen, wilde zelfs het Engelsche parlement bewegen, om hem in zijne onderneming te ondersteunen, en deed niet anders dan voor het publiek zijne verregaan-

de vooringenomenheid in dat punt aan den dag leggen; en deed te gelijker tijd, de eenstemmigheid van het Catholijke geloof, met al de boeken en gedenkteekenen der gewijde oudheid in het helderste daglicht uitschijnen; want deze overeenkomst moet hem zeer klaarblijkelijk en zeer onbetwistbaar toeschijnen, om hem tot de ongerijmde stelling eener algemeene vervalsching te kunnen overhalen. Men houdt JAMES nog voor den schrijver eener andere critiek, getiteld: *Fiscus papalis, seu Catalogus indulgentiarum et reliquiarum urbis Romæ, Londen*, 1617, in 4.to; velen schrijven het aan WILLEM VAN CAMBRIDGE toe.

JAMES (ROBERTUS), een Engelsche arts, in 1703 te *Kinverston* geboren, heeft zich evenzeer bekend gemaakt, door zijn koortsverdrijvend poeder als door zijne werken, waarvan het voornaamste is: *Geneeskundig Woordenboek*, 1743, 3 dl.n in fol. Hij overleed den 23 Maart 1776.

JAMET (PETRUS KAREL), in 1701, in het diocees van *Seez* geboren, heeft verscheidene werken nagelaten, waarvan de belangrijkste zijn: 1.° *Essais etc.* (*Bovennatuurkundige proeven*), 1732, in 12.mo — 2.° *Dissertation etc.* (*Verhandeling over de schepping*), 1735. — 3.° *Lettres etc.* (*Brieven over den smaak en de leer van* BAYLE), 1740, in 8.vo — 4.° *Lettre etc.* (*Brief aan* LANCELOT *over het oneindige*), 1740, in 8.vo — 5.° DANECHE-MENKAN, *een Mogolsch wijsgeer*, 1740, in 12.mo — 6.° *Lettres etc.* (*Brieven over de onderscheidene kenteekenen der bovennatuur- en redeneerkunde*), 1754, in 12.mo — 7.° *Lettres etc.* (*Brieven over geschreven memoriën, betrekkelijk den Indischen handel*), 1753, in fol. JAMET heeft *Aanmerkingen* en *Aanteekeningen* geleverd voor het *Woordenboek van Trévoux*, voor dat der regtsgeleerdheid, voor de uitgave van RABELAÏS (1732, 6 dl.n in 8.vo), voor die van MONTAIGNE (1725, 3 dl.n in 4.to). Hij is in 1772 overleden. Hij stond in verbindtenis met de wijsgeeren van den dag; en dikwerf ontleende hij in zijne schriften, hunne manieren en hunne denkbeelden.

JAMIN (NICOLAAS), een benediktijner van de congregatie van den heiligen MAURUS, te *Dinan* in *Bretagne*, in 1730 geboren, bragt een gedeelte van zijn leven te *Parijs* door, werd prioor van *Saint-Germain-des-Prés*, en overleed den 9 Februarij 1782. Degene,

welke aan de godsdienst gehecht zijn, stellen prijs op zijne letterkundige voortbrengselen, die zijn: 1.° *Penseés etc.* (*Godgeleerde denkbeelden, betrekkelijk de dwalingen van den tijd*), 1768, in 12.mo De keuze der onderwerpen, de juistheid en naauwkeurigheid, met welke dezelve behandeld zijn, maken dit werk belangrijk. Daar de schrijver in hetzelve grondbeginselen ontwikkelt, die de Janseniste factie beschaamd maakten, hadden de voorstanders dier sekte, welke niet zeldzaam zijn, in de congregatie van welke hij lid was, zoo veel invloed, dat zij het werk, bij besluit van den raad, in 1769 deden verbieden. — 2.° *Le Fruit etc.* (*De vrucht mijner leesoefeningen*): dit is eene verzameling der schoone stukken van verschillende schrijvers. — 3.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de christelijke leesoefening*). — 4.° *Placides aan Scholastica over de wijze, om zich in de wereld te gedragen*, 1775, in 12.mo — 5.° *Placides aan Maclovia, of verhandeling over de angstvalligheden*, enz.

Jamyn (Amadis), een Fransch dichter, tijdgenoot en vriend van den dichter Ronsard, in de 16e eeuw, te *Chaource* in *Champagne* geboren, en in 1585 overleden, was secretaris en gewone *lector* van koning Karel IX. Men vindt in de werken van dezen dichter natuurlijke ongedwongenheid. Men verkiest hem zelfs boven Ronsard, ofschoon aan dezen een veel uitgebreider roem is ten deel gevallen. Zijne *Dichtwerken* (*Œuvres poétiques*), in 1577 en 1584, in 2 dl.n in 12.mo gedrukt, bestaan in zedelijke stukken. Nog heeft men van hem eene *Vertaling* (in het Fransch), der 13 boeken van den Ilias van Homerus, die der 11 eerste is van Hugo van Salel, 1580, in 8.vo Jamyn had in zijne jeugd veel gereisd, en *Griekenland*, de eilanden van den *Archipel*, *Klein-Azië*, enz. bezocht.

† Jan I., graaf van *Holland*, zoon van den ongelukkigen graaf Floris V. (zie dat artikel), was bij het treurig uiteinde van zijnen vader 15 jaren oud, en hield zich in *Engeland* op. Wolfert van Borselen, een Zeeuwsch edelman van veel aanzien en gezag, die mede in de zamenzwering tegen graaf Floris was betrokken geweest, en Dirk, graaf van *Kleef*, waren in het belang van *Engeland*, en dongen, elk voor zich, naar de voogdijschap van den jongen graaf; andere edelen, die *Frankrijk* meer genegen waren, wilden die aan Jan van

AVESNES, graaf van *Henegouwen*, den neef van graaf FLORIS, opdragen. De jonge graaf JAN kwam, na den 7 Januarij 1297 te *Ipswich*, met ELIZABETH, de dochter van den Engelschen koning EDUARD, in den echt te zijn getreden, uit *Engeland* opdagen, en landde in de stad *Vere*, alwaar hij door WOLFERD VAN BORSELEN zoo heusch onthaald werd, en zoo vele statelijke eerbewijzen ontving, dat deze edelman, als eene belooning voor die onderscheiding, tot deszelfs stedehouder benoemd werd; in deze betrekking slaagde WOLFERD, om den graaf geheel naar zijnen zin te bestieren, en eigenlijk in zijnen naam het bewind te voeren; ja zelfs ging hij zoo ver, dat hij den jeugdigen JAN liet zweren, van niets zonder zijne toestemming te zullen ondernemen. Het eerste wat graaf JAN volgens zijn voorschrift ondernam, was een krijgstogt tegen de West-Vriezen, aan welke hij den 27 Maart 1297 in eenen slag bij *Vroone* geheel de nederlaag gaf. VAN BORSELEN wilde daarop GIJSBRECHT VAN IJSSELSTEIN dwingen, deszelfs slot te *IJsselstein* aan graaf JAN over te geven, doch zulks geweigerd wordende, kwam hij met eene aanzienlijke krijgsmagt *IJsselstein* bespringen. GIJSBRECHT, op eene trouwelooze wijze gevangen genomen zijnde, kon dus zelf het kasteel niet verdedigen, doch zijne echtgenoote BAARTE bood aan 's graven bende bijna een jaar lang tegenstand, en stond de hevigste stormen kloekmoedig door, zonder van overgave te willen hooren. Doch daar het eindelijk aan leeftogt begon te ontbreken en de bezetting grootendeels gesmolten was, zoo zag die dappere vrouw in 1298 zich evenwel verpligt het kasteel over te geven, waarbij zij slechts voor zich zelve en de helft der bezetting het leven bedingen kon. Men was niet weinig verwonderd, bij de overgave niet meer dan zestien weerbare mannen in het half verdelgde kasteel te vinden, die naar *Dordrecht* gevoerd, ter helft onthalsd, en de overige gevangen gehouden werden. In 1299 wilde WOLFERD inbreuken op de stedelijke voorregten van *Dordrecht* maken, doch de regering zich hiertegen moedigijk verzettende, werd de stad vruchteloos door VAN BORSELEN belegerd, die door eene woedende menigte gevangen genomen, te *Delft* op het *Steenhuis* gezet werd, waar voor het Delftsche gemeen weldra zamenschoolde, en, onder bedreiging van het *Steenhuis* in brand te zullen steken, den verrader opeischte. De

Zeeuwsche SEJANUS werd daarop ontharnast het venster uitgeworpen, op pieken opgevangen en door de razende menigte aan flarden gescheurd. Dit voorval had den 1 Augustus 1299 plaats. — JAN VAN AVESNES kwam nu derwaarts, om in plaats van VAN BORSELEN de voogdijschap over den Hollandschen graaf op zich te nemen, die echter van korten duur was, daar JAN I. reeds den 10 November daaropvolgende, te *Haarlem*, aan den rooden loop, kinderloos overleed.

† JAN II., VAN AVESNES, graaf van *Henegouwen*, werd wegens zijne moeder ADELHEID, eene dochter van graaf FLORIS, in 1299, bij het overlijden van JAN I., ook graaf van *Holland*. In 1304 door eene ziekte overvallen zijnde, had hij het bevel over het leger aan zijnen zoon WILLEM opgedragen; deze liet na de overwinning op de *Vlamingen* eene *amnistie* of vergiffenis afkondigen voor al degene, welke der Vlaamsche zijde waren toegedaan geweest, van welke echter de moordenaars van FLORIS V. en de aanhangers van WOLFERD VAN BORSELEN, die zich in *Utrecht* ophielden, uitgesloten waren. Daar deze dus ligtelijk konden berekenen, wat lot hen te wachten stond, indien zij WILLEM in handen vielen, zoo begaven zij zich naar de *Lek*, welke rivier zij den 15 Augustus 1304 aan het *Beuzichemsche veer* in eene schouw wilden overvaren. JAN VAN BEUZICHEM, heer van *Culenborg*, van dit voornemen onderrigt, bragt eenig volk op de been, waarmede hij de vlugtelingen bij *Culenborg* aanviel, die al vechtende in de schouw terug weken, welke door het gedrang omsloeg, waardoor JAN VAN RENESSE, AREND VAN BENSKOOP, twee zonen van GIJSBRECHT VAN AMSTEL, HENDRIK en BARTHOLD VAN SCHALKWIJK, HUIBERT VAN EVERDINGEN en bij de honderd andere edelen verdronken of doodgeslagen werden. De vreugde, die het berigt dezer gebeurtenis aan den zieken graaf JAN II. baarde, was hem zoo noodlottig, dat hij reeds op den 22 Augustus 1304 aan de gevolgen van den invloed, dien dezelve op zijnen toestand te weeg bragt, te *Valenciennes* overleed.

JAN MAAT. — Zie BLANKHOFF.

JANCIRUS. — Zie IDATHYRSUS.

JANET (FRANCISCUS CLOUET bijgenaamd), een Fransche schilder, bloeide onder de regering van FRANCISCUS II., KAREL IX. en HENDRIK III. Hij was vooral ervaren

in het miniatuur schilderen, en muntte ook in het portret-schilderen uit. Ronsard zwaait hem lof toe in zijne gedichten.

Janicon (Franciscus Michaël), te *Parijs* in 1674 geboren, was de zoon van eenen advokaat bij den raad, begaf zich naar *Holland*, trad er in den echt, en werkte er langen tijd aan de couranten van *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Utrecht*. Maar nadat zijne drukkerij, uit hoofde van een bij hem gedrukt geschrift, gesloten was, begaf hij zich naar *'s Gravenhage*, alwaar hij den titel verkreeg van zaakgelastigde van den landgraaf van *Hessen*. Hij overleed aldaar in 1730, aan de gevolgen van eenen aanval van beroerte. Men heeft van hem, behalve eenen stapel dagbladen: 1.° *Bibliotheek des dames*, naar het Engelsch van Richard Steele, 2 dl.n in 12.mo 1717 en 1719. — 2.° De *Vertaling* (in het Fransch) van een plat hekelschrift tegen de monniken en de priesters, *Londen*, 1724, 4 dl.n in 12.mo Het oorspronkelijke werk, is in het Engelsch geschreven, door Antonius Gavin, een Spaanschen priester, die Anglikaansch predikant was geworden. — 3.° *Etat etc.* (*Tegenwoordige staat der vereenigde provincien, en der daarvan afhankelijke Nederlandsche gewesten*), 1729 en 1730, 2 dl.n in 12.mo; een werk, dat niet vrij van gebreken is.

Jansenius (Cornelius), te *Hulst*, in *Vlaanderen*, in 1510 geboren, overleed als bisschop van *Gend*, in 1576. Hij verkreeg dit bisdom in 1568, bij zijne terugkomst van de kerkvergadering van *Trente*, alwaar hij zijne kunde en zijne zedigheid had doen uitschitteren. Hij was vroeger pastoor van de *St. Martinus-kerk*, te *Kortrijk*, en later hoogleeraar der godgeleerdheid te *Leuven*, en deken van de *St. Jacobus-kerk* derzelfde stad geweest. Er bestaat van hem: 1.° Eene uitmuntende *overeenstemming der Evangelisten*, in fol. — 2.° *Commentariën* op de psalmen, de spreuken, het boek der wijsheid, de ecclesiasticus en de evangeliën. Al deze werken zijn op eene zeer bondige en geleerde wijze in het Latijn geschreven, en worden in het algemeen op prijs gesteld. De naam der beide Jansenissen was Jansen, waarvan zij, volgens het gebruik hunner eeuw, door het *latiniseren*, Jansenius maakten.

Jansenius (Cornelius), in 1585, te *Acquoi*, een dorpje bij *Leerdam*, in *Zuid-Holland*, van catholijke ou-

ders geboren, begaf zich, na te *Utrecht* en te *Leuven* gestudeerd te hebben, in 1604 naar *Parijs*. De abt van Saint-Cyran plaatste hem bij eenen raadsheer, om onderwijzer zijner kinderen te zijn. Dezelfde denkwijze over zekere godgeleerde onderwerpen, verbonden deze beide mannen zeer naauw met elkander. Saint-Cyran beriep eenigen tijd daarna Jansenius naar *Baïonne*, alwaar zij gedurende verscheiden jaren te zamen studeerden, en in den heiligen Augustinus zochten, hetgene, wat er niet in was, maar er zulks in waanden te vinden of wilden vinden (Zie Verger de Haurane). De jonge godgeleerde in 1617 te *Leuven* teruggekomen, ontving er in 1619 den doctoralen hoed, verkreeg het bestuur van het collegie der heilige Pulcheria, en eindelijk in 1630, eenen leerstoel voor de H. Schrift. Het is omtrent dezen tijd, dat hij zich tegen Gijsbertus Voet, (zie dat artikel) onderscheidde. De universiteit van *Leuven* zond hem tweemalen naar den koning van *Spanje*, om de aan de Jesuiten verleende vergunning, van de *humaniora* en de wijsbegeerte in die stad te onderwijzen, in te trekken; men stond hem zulks toe. Om de gunst van zijnen vorst te verdienen, gaf hij een werk tegen *Frankrijk* in het licht, getiteld: *Mars Gallicus*, 1633, in 12.mo. Dit met vuur geschreven werk, werd zamengesteld, bij gelegenheid van het bondgenootschap, hetwelk de Franschen met de protestantsche vorsten hadden gesloten. De schrijver schildert een niet zeer voordeelig afbeeldsel van *Frankrijk*, deszelfs bondgenootschappen, verdragen, en der beweeggronden van deszelfs oorlogen. Kort na de uitgave van dit werk, werd hij door Philippus IV. tot het bisdom *Iperen* benoemd, hij werd in 1636 als zoodanig gezalfd, en bestuurde deze kerk tot in 1638, in welk jaar hij aan de pest overleed. Deze prelaat liet *Commentariën* na op de *Evangeliën*, in 4.to; op het Boek der *Spreuken*, den *Ecclesiastes*, *Leuven*, 1644, in fol. vol geleerde aanmerkingen, en met naauwkeurigheid geschreven. — 2.° Brieven aan den abt van Saint Cyran, onder de papieren van dien abt gevonden, en onder dezen titel in het licht gegeven: *De oorsprong van het Jansenismus ontdekt, of brieven van Jansenius aan den abt de Saint-Cyran, van* 1617 *tot* 1635, *Leuven*, 1654, in 8.vo — 3.° Het al te beruchte werk: *Cornelii Jansenii episcopi, Augustinus, in que hæreses Pelagii contra naturæ humanæ sanitatem, ægritudinem, medicinam, recensen-*

tur, *Leuven*, 1640, en *Rouanen*, 1652, in fol. Deze laatste uitgave is vermeerderd met een *geschrift*, waarin JANSENIUS de vergelijking maakt tusschen de gevoelens en grondbeginselen, van eenige godgeleerden onder de Jesuiten, en de grondbeginselen der Semip-elagianen van *Marseille*, zonder genoegzaam te onderscheiden, wat er in de schriften dier Marseillanen strijdigs met de gezonde leer voorkomt, en wat er in dezelve mede kan overeen gebragt worden. Op het einde moet de verhandeling voorkomen. *De statu parvulorum sini baptismo decedentium*. De schrijver zegt aan dit boek twintig jaren gewerkt, en ter zamenstelling van hetzelve, tienmalen geheel den heiligen AUGUSTINUS, en dertigmalen zijne verhandelingen tegen de pelagianen gelezen te hebben. Maar vele schrijvers beweren, dat deze uitkraming van arbeid en nalezing, slechts eene kleine list is, om de aandacht aftetrekken van de letterdieverijen aan CALVINUS gedaan. » Want het is uit dezen ketter, zeggen zij, dat JANSENIUS zijne gevoelens heeft geput: maar daar hij van den eenen kant eene zoodanige bron niet wilde bekennen, en dat van den anderen CALVINUS beweerde, alle denkbeelden over de genade van den heiligen AUGUSTINUS te hebben overgenomen, zoo heeft JANSENIUS gemeend, dat het geheel eenvoudig was, aan dien heiligen leeraar de eer van zijn stelsel toetekennen. Het is zeker, dat de beruchte onderscheiding van het *adjutorium quo* en van het *adjutorium sine quo non*, zeventigmalen door JANSENIUS herhaald, en waarvan hij den grondslag zijner bewijzen maakt, geheel wijdloopig en met denzelfden nadruk in CALVINUS gevonden wordt, zoo wel als eene menigte onderwerpen, die JANSENIUS ons als oorspronkelijk, en door hem in den heiligen AUGUSTINUS ontdekt, opgeeft." Hetzij, dat deze prelaat hoopte, dat een plegtig onderzoek, een nieuw aanzien aan zijn werk zoude geven; hetzij dat hij, door zijne onderwerping aan den heiligen Stoel, herstellen wilde, hetgene wat het geweten hem te dien opzigte verweet, hij schreef ten minste weinige dagen voor zijnen dood aan paus URBANUS VIII., dat hij den door hem pas ten einde gebragten AUGUSTINUS, opregtelijk aan zijn onderzoek en aan zijn gezag onderwierp, en dat, indien de heilige vader mogt oordeelen, dat men er eenige veranderingen in behoorde te maken, hij zich met eene volkomene gehoorzaamheid daaraan onderwierp. Deze

Brief werd door de uitvoerders van zijnen uitersten wil, CALENUS en FROIDMONT. (Zie die artikels) bedekt gehouden. Volgens alle waarschijnlijkheid zou men er niet de minste kennis van hebben bekomen, indien dezelve, na de overgave van *Iperen*, niet in handen van den grooten CONDÉ was gevallen, die dezelve publiek maakte. Eenige uren voor zijn overlijden en in zijnen uitersten wil, onderwierp JANSENIUS andermaal zijnen persoon, en zijn werk aan het oordeel en de uitspraak der Roomsche Kerk. Zie hier de eigene woorden, die hij, een half uur voor zijn verscheiden, dicteerde: *Sentio aliquid difficulter mutari posse; si tamen Romana sedes aliquid mutari velit, sum obediens filius, et illius ecclesiæ in qua semper vixi, usque ad hunc lectum mortis obediens sum. Ita postrema mea voluntas est. Actum sexta maii* 1638. Men ziet duidelijk door deze woorden, dat JANSENIUS, niet, zoo als zijne volgelingen, de onfeilbaarheid in leerstellige zaken, noch zelfs de onfeilbaarheid des opperpriesters betwistte. Deze bisschop werd dus, zonder het zelf te willen, ten minste in zijne laatste oogenblikken, het hoofd eener sekte. Indien zijne gemeenschap met SAINT-CYRAN en eenige andere bijzonderheden, het tegendeel hebben doen gelooven, zoo moeten zijne laatste woorden echter als eene herroeping worden beschouwd van datgene, wat voorafgegaan was, en zijne leerlingen bewijzen wel door hun gedrag, dat zij niet in alles van het gevoelen van hunnen meester zijn. Volgens zekeren schrijver bepaalt zich zijn geheele stelsel tot het volgende hoofdpunt: » Dat, sedert den val van ADAM, het vermaak de eenige drijfveder is, die het menschelijke hart beweegt; dat dit vermaak onvermijdelijk is, wanneer hetzelve opkomt, en onoverwinnelijk wanneer hetzelve opgekomen is. Indien dit vermaak hemelsch is, geleidt het tot de deugd, indien het aardsch is, is het de weg tot de ondeugd; en de wil wordt noodzakelijk medegesleept, door die van beide, welke oogenblikkelijk het sterkste is. Deze beide verlustigingen, zegt de schrijver, zijn als de beide bekken eener weegschaal; de eene kan niet opstijgen, zonder dat de andere nederdaalt. Zoo dat de mensch onoverwinnelijk, ofschoon vrij willig lijk, het goede of het kwade doet, nadat hij door de genade of de begeerlijkheid beheerscht wordt. Daaruit volgt, *dat er eenige onmogelijke geboden zijn, niet alleen voor de ongeloovigen, voor de blinden, voor de verharden, maar voor de geloovigen en*

regtvaardigen, ondanks hunnen wil en hunne pogingen, volgens de krachten, welke zij bezitten, en dat de genade, welke deze geboden mogelijk kan maken, hun ontbreekt." Deze ontleding heeft aan eenige voorstanders van JANSENIUS niet naauwkeurig toegeschenen. De abt RACINE heeft er in zijne Kerkelijke Geschiedenis eene andere van geleverd; maar de beruchtste mannen dier partij hebben erkend, dat de leer der beide vermaken, klaarblijkelijk die des bisschops van *Iperen* was. De heer ARNAULD had daaromtrent niet den minsten twijfel, ofschoon hij, door eene tegenkanting, die in eenen leerling moet verwonderen, dezen grondslag der nieuwe leer verwierp. Na over dit onderwerp, volgens de grondbeginselen van den H. AUGUSTINUS, zoodanig als hij dezelve begreep, gehandeld te hebben, voegt hij er bij, » men ziet in dat alles geene *qualitas fluens*, noch *actus indeliberatus*, waarin de bisschop van *Iperen*, zijn zegepralend vermaak heeft doen bestaan. Waarin hij zich zekerlijk heeft bedrogen; maar het is voorzigtig hem niet in het spel te brengen, en van het zich geenszins tot eene verdienste te rekenen, hem daarin te verlaten. Dit heb ik den heer DU TIL (HENNEBEL) zeer van pas belet te doen." Brief aan ARNAULD, 7e D. 1 bladz. 146. Een latere schrijver is van gevoelen geweest, dat het stelsel van JANSENIUS, slechts een van de Turksche voorbeschikkingsleer ontleend stelsel is. » Het zou mogelijk zijn, te bewijzen, zegt de schrijver der *Vœux d'un Solitaire* (BERNARDIN DE SAINT PIERRE), dat de meeste der gevoelens, welke op verschillende tijdstippen *Europa* hebben verwoest, uit afgelegene landen zijn gekomen. Het jansenismus bijv. schijnt ons door de kruistogten met de pest en de melaatschheid uit het Oosten gebragt te zijn: ten minste men vindt de grondbeginselen van het jansenismus, in de Mahomethaansche theologanten, door CHARDIN aangehaald. De pest en de melaatschheid bestaan onder ons niet meer; maar het jansenismus duurt nog voort, en maakt zelfs, zegt men, in *Spanje* groote vorderingen." Zoodra het boek van JANSENIUS in het licht verscheen, ontbrandde de oorlog in de universiteit van *Leuven*. Men zag kleine losse stukken en zware boekdeelen voor en tegen hetzelve in het licht verschijnen. URBANUS VIII., meende den vrede te herstellen, door in het jaar 1642, het werk te verbieden, als stellingen vernieuwende, die door zijne voorgangers veroordeeld wa-

ren. (Zie Baïus), doch de in *Vlaanderen* geëindigde of uitgedoofde oorlog, trok naar *Frankrijk*, en was aldaar veel heviger. De *Sorbonne* censureerde vijf stellingen uit den *Augustinus* ontleend. Innocentius X., veroordeelde dezelve kort daarna in 1653. De jansenisten dachten de bulle te ontduiken, door eene onderscheiding te maken tusschen den ketterschen en regtzinnigen zin. Zij beweerden dat deze vijf stellingen niet in het werk van den Vlaamschen bisschop waren, of dat, indien zij er in waren, men aan dezelve eene slechte of kwade verklaring gaf. Door eene bulle van den 16 october 1656, sprak Alexander VII., over deze onderscheidingen den ban uit. Hij verklaart in dezelve dat *de vijf stellingen uit het boek van Jansenius ontleend, en in den zin van dien schrijver veroordeeld zijn.* Deze paus handelde eenstemmiglijk, met het grootste gedeelte der Fransche bisschoppen. De jansenisten, door de aankleving van het bisschoppelijk ligchaam, onder den last des gezags gebukt, zeiden, dat deze bullen slechts een eenvoudig reglement van tucht bevatten, welk niets dan een eerbiedig stilzwijgen vorderde (hetwelk zij echter niet in acht hebben genomen); zij werden eindelijk volkomen veroordeeld door de bulle van Clemens XI. *Vineam Domini Sabaoth*, in 1705 uitgevaardigd, eene bulle, die door de aankleving der algemeene Kerk, het gezag eener onfeilbare uitspraak heeft ontvangen. De bisschoppen der Gallikaansche Kerk, niet tevreden met een formulier, hetwelk zij reeds vervaardigd hadden, ontwierpen er een ander. Zie hier de bewoording van hetzelve: *Ik veroordeel met hart en mond, de leer der vijf stellingen, vervat in het boek van Cornelius Jansenius, welke leer niet is die van den H. Augustinus, die door Jansenius slecht verklaard is.* Dit formulier maakte een aantal muitelingen en nog meer schijnheiligen, of liever het diende om beide te doen kennen. Men vorderde de onderteekening van hetzelve van al degene, die de priesterwijding en beneficiën wilden ontvangen. (Men zie, wat het geschiedkundige gedeelte van het jansenismus betreft, de *Histoire des cinq propositions* door Dumas; een werk waarin de naauwkeurigheid der daadzaken, zich met eenen toon van wijsheid en gematigdheid vereenigd vindt, die vrij zelden in dergelijke geschilschriften wordt aangetroffen). Maar deze wijze voorzorgen waren noch in staat, om de hardnekkigen tot inkeer te brengen, noch om de onbuig-

zaamheid dezer nieuwe sektenstichters te verbeteren; de wrange vrucht eener dweepzucht, waarvan het des te moeijelijker is de ware oorzaak te raden, daar in de leer van JANSENIUS, niets geschikt schijnt, om proselieten te maken. Een wijsgeerige, zeer tegen de Jesuiten ingenomen geschiedschrijver, en dien men noch van partijdigheid noch van vooringenomenheid kan verdenken, laat, na de aanlokselen te hebben ontwikkeld, welke de leerstellingen van verschillende aartsketters voor de volken konden hebben, daarop volgen: Niets van dat alles wordt in de gevoelens gevonden, welke tegenwoordig *Frankrijk* verdeelen; het is enkel om afgetrokkene waarheden, spitsvinnigheden te doen, die het begrip van het gemeen verre te boven gaan, en die zelfs door de meeste dergenen, welke over dezelve twisten, niet begrepen worden. Wel verre van het juk te verzachten, verzwaart men hetzelve; men maakt van de regtbank van boetvaardigheid, eene regtbank van verschrikking en wraak, men schijnt enkel die fabelachtige, ten minste overdrevene en buitensporige boetvaardigheden (*het is een filozoof, die spreekt*), waarvan men de schildering in het leven der kluizenaars van de woestijn heeft gemaakt, als waarachtige boetvaardigheden te erkennen; men spreekt enkel van gestrengheid, van verstervingen, van verzakingen, terwijl men te gelijker tijd bewijst, dat al deze goede werken, even zulke vrijwillige gaven van God en even zoo onafhankelijk van de gesteldheden der menschen zijn, als de regen zulks is ten opzigte van de aarde; men spreekt enkel over liefdadigheid, over de liefde Gods, terwijl men Hem te gelijkertijd voorstelt, als eenen hardvochtigen en heerschzuchtigen Meester, die oogsten wil, daar, waar Hij niet gezaaid heeft, die straft, wijl men niet ontvangen heeft, hetgene, wat Hij niet van pas heeft geoordeeld, te geven, dat Hij geweigerd, dat Hij zelfs ontnomen heeft; en men wil overtuigen, dat de grootste poging en de volmaaktheid der liefde, is dengenen te beminnen, op wiens liefde men niet kan rekenen; men wil dat de mensch zich met vermorzeling des harten verwijte, van niet deugdzaam te zijn, dan zelfs, wanneer men zich beijvert, om te bewijzen, dat de deugd niet meer in zijne magt is dan de schoonheid en misMaaktheid van zijn aangezigt, dan de grootte of kleinheid zijner gestalte, met één woord, men wil, dat hij zich voor schuldig houde, wijl God hem niet uit den grooten hoop des verderfs heeft getrokken,

waarin men wil, dat het geheele menschelijke geslacht, door de schuld van dengenen is gewikkeld geworden, waarvan het deszelfs oorsprong ontleent . . . Het is klaarblijkelijk, dat deze gevoelens door zich zelve niets hebben, dat vleit of uitlokt: waarom volgt men dezelve dan? waarom zoo vele tegenkanting tegen het gezag, dat dezelve veroordeelt? waarom die voorliefde voor degene, welke er zich aan verbinden? . . . Is het mogelijk, dat verlichte genootschappen, de aanmerkingen niet gemaakt hebben, welke ik hier voorstel? dat zij zich als vrouwen hebben doen verschalken? dat zij waarlijk die gevoelens hebben aangenomen? Wat is toch hun doel? Ik meen het te kunnen onderscheppen; maar ik zal mij wel wachten, mij te dien opzigte te verklaren; den mogendheden, die er bijzonder belang bij hebben, betaamt het zulks te voorzien, en indien zij kunnen, zulks te beletten." *Vie du duc d'Orleans*, door M. L. M. D. M. 2e D.l blz. 231. » Het is, zeide de dauphin, hertog van *Bourgogne*, in eene eigenhandig geschrevene, en op bevel van Lodewijk XIV., in het licht gegeven memorie, eene zeer vereenigde kabaal, en gevaarlijker dan er ooit eene was." *Vue du Dauphin*, 2e D.l blz. 228. De beroemde Talon, die advokaat-generaal, dien men als den wijsgeer der balie kan beschouwen, zeide in eene rede tot de vereenigde kamers gerigt, den 23 januarij 1687, dat het jansenismus, eene gevaarlijke factie was, die gedurende dertig jaren, niets verzuimd had, om het gezag van alle kerkelijke en wereldlijke magten, die haar niet gunstig waren, te verminderen." Wij zullen dit artikel eindigen, met de aanmerking van eenen lateren schrijver (de abt Berault-Bercastel, *Hist. de l'église* 20e D.l), even zoo oordeelkundig voorgesteld, als vol waarheid. » De, ter volle uitstorting der barmhartigheden des Heeren, over zijne Kerk, bepaalde dag was nog niet aangebroken. Het geloof des waren geloovigen, moest zelfs op geheel nieuwe beproevingen worden gesteld. Het hugenotismus was niet zoo geheel afgekapt, of er kwam, uit deszelfs, zoo ongelukkiglijk vruchtbare stomp, een nieuw uitspruitsel te voorschijn, in den beginne, zwak en kruipend, in het stof der scholen en kloosters, het daglicht vermijdende, en over deszelfs oorsprong blozende. Maar te vergeefs wilde het de schaduw des geheims tot over deszelfs naam verspreiden: bij den eersten trek van deszelfs afbeeldsel, is er niemand, die het niet erkent: een uitspruitsel van het calvinismus, het verzacht of

liever verminkt calvinismus; het calvinismus eenvoudig van de goddeloosheid der sacramentarissen ontdaan: voor het overige is er naauwelijks eene leerstellige punt, waarin zijn patriarch van dien der calvinisten verschilt, dan alleen hierin, dat het orakel van *Geneve*, zelfs aan de kerkvergadering het gezag ontneemt, welk de nieuwe tak der hervorming, aan de herders weigert, die dezelve zamenstellen. Ieder een kan thans de sekte noemen, die, terwijl zij zich voor eene herschenschim uitgeeft, haren naam als eene beleediging opneemt." Zie ALEXANDER VII., CLEMENS XI., FILLEAU, MONTGERON, PARIS, MARANDÉ, RICHER, VERGER.

JANSON, of JANSONIUS (JACOBUS), te *Amsterdam* in 1547 geboren, doctor te *Leuven*, Hoogleeraar in de godgeleerdheid, en deken der stiftkerk van den H. PETRUS, overleed den 20 Julij 1625. Er bestaat van hem: 1° *Commenturiën* op de Psalmen, in 4to; op het Hooglied, in 8vo; op JOB, in fol.; op het Evangelie van den heiligen JOANNES, in 8vo; en op den Canon der Misse. — 2.° *Institutio catholici ecclesiasticæ.* — 3° *Enarratio passionis.* — 4° eenige *Lijkreden.* Te vergeefs zou men er de ware welsprekendheid in zoeken. De Commentariën op de H. Schrift, hetgene wat hij over de liturgie heeft geleverd, bewijzen genoegzaam dat hij op verre na de vereischte kundigheden niet bezat, om in dergelijken arbeid te slagen. Verscheiden schrijvers onder anderen de heer DANÉS, zeggen, dat hij het gevoelen van BAÏUS omhelsd had. Indien JANSONIUS eenigen tijd dit stelsel volgde, bestreed hij het later door verschillende thesis, die hij openlijk verdedigde.

JANSSEN. Zie BLAAUW en ALMELOVEEN.

JANSON. — Zie FORBIN en JENSON.

JANSSENS (HERMANUS), een rekolletmonnik, te *Antwerpen*, in 1685 geboren bekleedde al de waardigheden zijner orde, en overleed godvruchtiglijk te *Antwerpen* den 5 April 1762. Men heeft hem te danken: 1° *Prodromus sacer*, Antwerpen, 1731, in 4to. Hij geeft er regels in op, om de heilige Shrift te verklaren, en toont de gebreken der Vlaamsche vertalingen aan. — 2.° *Explanatio rubricarum missalis romani* enz., *Antwerpen*, 2 dl.n, in 8.vo Dit werk wordt meer op prijs gesteld, dan het voorgaande.

JANUA of JANUENSIS (JOANNES DE). — Zie BALBI.

JANUARIUS (*Heilige*), Bisschop van *Benevento*, was, volgens het meest algemeene gevoelen, van *Napels*. Hij onderging den marteldood, en werd, in het jaar 305, op eene mijl afstands van *Pozzuoli* of *Puzzolo*, gedurende de vervolgingen van DIOCLETIANUS, onthoofd. De vervoering zijner overblijfselen naar *Napels*, had in het jaar 400 plaats; zij werden later in 825 naar *Benevento* overgebragt, en eindelijk den 13 Januarij 1497 in de hoofdkerk van *Napels* te rust gelegd. Er is in die kerk eene kapel, de *Schatkamer* genaamd, waarin men het hoofd van dezen Heilige, met zijn bloed in twee zeer oude glazen fleschjes bewaart. Het bloed is gestold en heeft eene zwartachtige kleur. Wanneer men de fleschjes in de nabijheid van het hoofd brengt, wordt het bloed vloeibaar, en op deze vloeibaarwording volgt eene overkoking. Zoodra men het bloed wegneemt, en hetzelve niet meer in tegenwoordigheid van het hoofd is, wordt het weder een vast ligchaam. Men verrigt deze plegtigheid met veel luister, op den feestdag van den H. JANUARIUS, den 19 September, en op den eersten Zondag der maand Mei, op welken dag men de vervoering van dezen Heilige van *Pozzuoli* naar *Napels* viert. Paus PAULUS II. spreekt over de vloeibaarwording en de overkoking van het bloed van den H. JANUARIUS, onder de regering van ALFONSUS I. van *Arragon*, in 1450. ANGELO CATO, die in 1474 bloeide, en andere schrijvers dier eeuw maken er melding van. De Protestanten hebben dit verschijnsel nooit geloochend; verscheiden reizigers hunner gezindheid geven als oggetuigen verslag van hetzelve; hunne pogingen, om zulks, volgens de regels der natuur te verklaren, zijn tot dus verre vruchteloos gewees; zoo als zulks bewezen wordt, in eene verhandeling voorkomende in het *Journal historique et littéraire*, van 15 November 1779. Zie ook hetzelfde blad, 15 Julij 1788, blz. 421 — van 15 Mei, 1789, blz. 79. Nog kan men raadplegen, BARONIUS *Annal. ad an.* 305, *en Annot. ad Martyr. Rom. ad* 19 *Sept.* PIC DE LA MIRANDOLE, *lib. De fide*, BENEDICTUS XIV, *De canonis, lib.* 4; MELCHIOR CORNEUS, *Defens. miracul. adv. Danhawerum*, en de *Acta sanctorum*, 1e deel, *Martii*.

JANUARIUS. — Zie JANVIER (AMBROSIUS).

JANUS I, koning van *Italië*, begon er te regeren, alvorens dat ÆNEAS er zich kwam nederzetten. Hij was de zoon van APOLLO en CREUSA, dochter van ERECHTHEUS, koning der Atheners. Xi-

PHUS, echtgenoot van CREUSA, nam hem zonder hem te kennen, als kind aan. JANUS kwam met eene sterke vloot in *Italië* landen, beschaafde de volken dier gewesten, leerde hun de Godsdienst kennen, en bouwde op eenen berg, eene stad, die hij naar zijnen naam *Janiculum* noemde. In den tijd, dat hij zijn bestuur onder onbeschaafde volken onderscheidde, landde SATURNUS, door JUPITER uit *Arkadië* verdreven in zijne staten, en werd er als een vriend opgenomen. Na zijnen dood werd JANUS als eene Godheid aangebeden, en deze was de eerste dergenen, welke die volken aanriepen. ROMULUS liet te zijner eer in *Rome* eenen tempel bouwen, waarvan de deuren, in oorlogstijd geopend, en gedurende den vrede gesloten waren; van daar die schoone dichtregels van VIRGILIUS, waarin het gekluisterde oorlogsgedrogt, zoo wel afgeschilderd wordt:

. . . . . Diræ ferro et compagibus arctis
Claudentur JANI portæ: furor improbus intus
Sæve sedens super arma, et centum vinctus athenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore eruento.

Zijn tempel had twaalf deuren, die de twaalf maanden des jaars beteekenden. Gedenkpenningen, die in de bibliotheek van den koning der Franschen gevonden worden, stellen hem met vier aangezigten voor, die de vier, jaargetijden te kennen geven. Men schilderde hem gewoonlijk af met twee aangezigten, eenen stok in de regter en eenen sleutel in de linkerhand houdende.

JANUS PANNONIUS. — Zie PANNONIUS.

JANVIER of JANUARIUS (AMBROSIUS), een Benediktijner te *Sainte-Suzanne*, in het Fransche Dept *Mayenne*, 1614 geboren, maakte zich bekwaam in de Hebreeuwsche taal. Na gedurende verscheidene jaren met roem in zijne orde onderwezen te hebben, overleed hij te *Parijs* in de abdij van *Saint-Germain-des Prés*, den 22 April 1682. Men heeft van hem: 1° eene *uitgave* der werken van PETRUS DE CELLES. De voorrede dier uitgave, is die van Pater MABILLON. — 2° Eene *Latijnsche vertaling* van het Hebreeuwsche Commentarium op de Psalmen van DAVID KIMCHI, 1669, in 4to.

JAPHET, oudste zoon van Noë, in het jaar 2448 vóór J. C. geboren had zeven zonen: GOMER, MAGOG, MADAÏ, JAVAN, THUBAL, MOSOCH en THIRAS, wier nakomelingschap, volgens sommige geleerden, een gedeelte van *Azië* en geheel *Europa* bevolkte. Het is van dezen zoon van Noë, dat de dichters hunnen JAPHET, zoon

des hemels en der aarde, en koning der Thessaliërs gemaakt hebben, die bij de Nimf Asia, Hesper, Atlas, Epimetheus en Prometheus verwekte. Dit ten minste is het gevoelen van verscheiden mythologisten, hetwelk niets verbazends bevat voor degene, die weten, dat de heilige Schrift en de oorspronkelijke overleveringen, de bronnen zijn, waaruit de heidenen aanhoudend geput hebben. Zie Ophioneus.

Jarchas, de geleerdste der Indische wijsgeeren, *Brachmanen* genaamd, en volgens den heiligen Hieronymus, een groote sterrekundige, werd door Apollonius van *Tyane*, toen deze zich naar *Indië* begaf, in eenen gouden leerstoel onderwijzende gevonden.

Jarchi (Salomon), een beroemde rabbijn, ook bekend onder de namen van Raschi, Jarki, Isaaki, zag het eerste daglicht te *Troyes*, in *Champagne*, in 1104. Hij reisde door *Europa*, *Azië* en *Afrika*, en werd zeer bekwaam in de genees- en sterrekunde, in het *Mischne* en *Gemare*. Hij overleed te *Troyes* in 1180. Men heeft van hem *Commentarien* op den bijbel, op het *Mischne*, het *Gemare*, het *Pirke-Avoth*, die in den hebreeuschen bijbel van *Amsterdam*, 1660, 4 dl.n in 12.mo, gevonden worden. Zijne natie ontving dezelve met geestdrift, en stelt dezelve nog grootelijks op prijs; maar men gevoelt ligtelijk, dat deze achting weinig bewijst. Zie Juda-Kakkadosch.

Jard (Franciscus), een doctrinair-priester, te *Bolêne*, bij *Avignon*, in 1675 geboren, overleden in 1768, heeft met pater Debonnaire in het licht gegeven: *Religion etc.* (*Christelijke Godsdienst, in den waren geest harer grondbeginselen overwogen*), 6 dl.n, in 12.mo, dat opgang heeft gemaakt. Zijne *Leerreden* (*Sermons*), in 1768, in 5 dl.n in 12.mo, in het licht gegeven, zijn minder geslaagd, omdat de stijl derzelve koel is, en de inhoud niets nieuws aanbiedt. Hij was een der hevigste en hardnekkigste appellanten.

Jardin. — Zie Dujardin en Horta.

Jardins (Maria Catharina des), te *Alençon*, in 1640 geboren. Na drie malen gehuwd te zijn geweest, gaf zij zich aan den minnenhandel over, en leefde in dien staat tot aan haren dood, in 1683. Hare dicht- en prozaïsche werken zijn in 12 deelen in 12.mo, gezamenlijk uitgegeven. Men vindt in dezelve verscheiden romans: de *Wanorden der liefde*; *Afbeeldsel der menschelijke*

zwakheden; Cleonice enz., enz.: beuzelingen met vuur geschreven, maar de meeste op eene al te vrije en volkomen romaneske wijze. Zij hebben den smaak voor de breedvoerige romans doen verliezen, maar dien voor de goede werken in dat vak niet opgewekt. Hare dichtwerken zijn nog beneden hare proza. Hare *versificatie* is zwak en kwijnend. Zij wordt somtijds naar haren eersten man *mevrouw* DE VILLEDIEU genoemd.

JARED, zoon van MALALEËL, en vader van HENOCH, dien hij in zijn 162.e jaar teelde. Hij overleed in den ouderdom van 962 jaren, in het jaar 2582 vóór J. C.

JARNAC (GUIDO CHABOT VAN), is beroemd door de overwinning, die hij in 1547 op LA CHÂTEIGNERAYE behaalde, en die aanleiding heeft gegeven tot het spreekwoord: *Het is een steek van* JARNAC, om eenen onverwachten slag aan te duiden, op welks afwering men niet bedacht was. Men vindt den uitdagingsbrief dezer beide worstelaars in de *Essais sur Paris*, 1.e dl. De bijzonderheden van het gevecht worden verhaald in het artikel CHÂTEIGNERAYE. (Men zie hetzelve.) Maar eene voor JARNAC eervolle bijzonderheid, die men er niet aantreft, is dat koning HENDRIK II., door de zedigheid van dien heer ingenomen, zeide, terwijl hij hem omhelsde: *Gij hebt als een* CÆSAR *gestreden en als een* ARISTOTELES *gesproken.*

JAROPOL, hertog van *Kief*, eene stad van *Ukrain*, bewoog in 1126 door zijne kwade raadgevingen, al de Russische heeren, om in zamenzwering te treden tegen BOLESLAUS III., koning van *Polen*. Onder voorwendsel van vriendschap, zonden deze een gezantschap aan dien koning, die zich eensklaps door zijne vijanden vond omsingeld. De palatijn van *Krakau*, die het bevel voerde over het grootste gedeelte der Poolsche ruiterij, zich bij het eerste gerucht dier overrompeling verwijderd hebbende, zoo zond hem koning BOLESLAUS, niet minder verontwaardigd over deze lafhartigheid, dan over de trouweloosheid dier verraders, een hazenvel, een spinrok, met vlas, en een koord. Zulks was, om hem door deze zinnebeelden te doen kennen, dat hij zich door zijne vlugt aan eenen haas had gelijk gemaakt; dat hij veeleer de wapens der vrouwen, dan die der mannen moest voeren, en dat hij eindelijk, om zijne lafhartigheid, de doodstraf verdiende, hetwelk

het koord hem moest te kennen geven. De palatijn, door deze verwijtingen wanhopend geworden, verhing zich in eene kerk aan de touwen der klokken: en sedert dien tijd is de landvoogd van *Krakau* zoo wel in waardigheid als in gezag, den palatijn altijd voorgesteld.

JARRIGE (PETRUS), een jesuit van *Tulles*, hoofdstad van het Fr. dep.t *Corrèze*, een vrij goede kanselredenaar voor zijnen tijd, verliet zijne orde in 1647, en vlugtte naar *Holland*. De staten-generaal legden hem eene jaarwedde toe. Deze afvallige gaf kort daarna een verfoeijelijk werk in het licht, getiteld: *de Jesuit op het schavot*, in 12.mo. Dit is een der bitterste schotschriften, welke de wraak heeft voortgebragt. Pater PONTHELIER, ordebroeder van dien ellendeling, was toenmaals te *'s Gravenhage* bij eenen afgezant. Hij gedroeg zich met zoo veel beleid en voorzigtigheid, dat hij JARRIGE bewoog, om tot den schoot der kerk terug te keeren. In 1650 bij de jesuiten van *Antwerpen* zijnen intrek genomen hebbende, schreef hij eene breedvoerige herroeping van al hetgene, wat hij in *de Jesuit op het schavot* gezegd had. Hij noemde dit stuk *eene misgeboorte, welke zijn kwaad geweten ontvangen, de zwaarmoedigheid gevormd, en de wraak voortgebragt had.* Deze herroeping werd te *Antwerpen* in 1650, in 12.mo gedrukt; er verschenen twee antwoorden op dezelve in het licht, vol bitterheid en valsche redeneringen. JARRIGE, in *Frankrijk* teruggekeerd, werd de keuze gelaten of, om weder in de maatschappij te gaan, of als een wereldlijk priester te leven. Hij koos deze laatste partij, en begaf zich naar *Tulles*, alwaar hij in 1670 overleed.

JARRY (LAURENTIUS JUILLIARD DU), in 1658, te *Jarry*, een dorp in het Fr. dep.t *Charente inf.* geboren, wijdde zich reeds vroegtijdig aan den kansel en de dichtkunde toe. Hij predikte met toejuiching te *Parijs* en elders; en, ofschoon een middelmatig dichter zijnde, werkte hij echter in dat vak zoo wel, dat hij tweemalen in 1679 en in 1714, door de Fransche akademie bekroond werd. De schrijver der *Henriade*, toenmaals zeer jong, dong in dit laatste jaar mede naar den prijs, doch werd door den abt DU JARRY overwonnen. Het bekroonde dichtstuk, vrij middelmatig met betrekking tot het dichterlijke, was daarenboven nog ontsierd door eene vrij zonderlinge vergissing in het natuur- en zelfs in het eenvoudige aardrijkskundige. Een zijner dichtregels begon

met *Pôles glacés, brulans etc.* (*IJskoude, verzengde polen enz.*). De overwinnaar en zelfs de kunstregters werden in den tijd in een zeer bespottelijk daglicht geplaatst, vooral door den overwonnene, die nooit vergeven heeft aan degene, die boven hem verkozen werden, of aan degene, die deze voorkeur gedaan hebben. In 1683 deelde DU JARRY den prijs der akademie met LA MONNAYE. Daar de beide stukken een gelijk aantal stemmen wegdroegen, zoo liet de akademie twee gedenkpenningen slaan, elk ter helft der waarde van den gewonen prijs, die aan de beide schrijvers werden uitgereikt. Men heeft van DU JARRY: 1.° *des Sermons etc.* (*Leer-, lof en lijkreden*), 4 dl.n in 12.mo, die zonder eene verdienste van den eersten rang te bezitten, echter vele schoonheden aanbieden, onder anderen, de *Lijkrede van FLÉCHIER.* — 2.° *Recueil etc.* (*Verzameling van onderscheidene stichtelijke werken*), *Parijs*, 1688, in 12 mo. — 3.° *Poésies etc.* (*Christelijke en zedelijke heldendichten*), *Parijs*, 1715 in 12.mo, de versbouw derzelve is zwak. — 4.° *Ministère etc.* (*Evangeliedienst of Overwegingen over de Kanselwelsprekendheid*), in 12.mo, *Parijs*, 1726; vol goede overwegingen. Hij overleed in 1730, in zijne priorij van O. L. V. *du Jarry*, in het diocees van *Saintes*.

JARS (GABRIEL), te *Lyon* in 1732 geboren, openbaarde, daar zijn vader een belanghebbende in de mijnen van het *Lyonnesche* was, reeds vroegtijdig smaak voor de kennis der metalen. De heer TRUDAINE, die er kennis van droeg, deed hem bij de administratie van bruggen en wegen opnemen. Hij putte aldaar de tot het doel, waarvoor men hem bestemde, vereischte kundigheden; het was dat namelijk, om de uitdelving der mijnen van *Frankrijk*, door het onderzoeken dier kunstbewerking bij vreemdelingen tot volkomenheid te brengen. In 1757 bezocht hij met den heer DUHAMEL de mijnen van *Duitschland*, en in 1760 die van het noorden. In 1768 werd hij als lid der akademie van wetenschappen opgenomen, en hij overleed in 1769. Zijn broeder heeft, onder den titel van *Voyages métallurgiques*, *Lyon*, 1774, in 4.to, een zeer geacht werk, zijne waarnemingen in het licht gegeven.

JASON, zoon van ÆSON en ALCIMEDIS. Bij zijn overlijden liet ÆSON hem onder de voogdijschap van zijnen broeder PELIAS, die hem aan

den *Centauris* CHIRON ter opvoeding gaf. Deze prins, groot geworden zijnde, won zoodanig de toegenegenheid der volken, dat PELIAS alle moeite in het werk stelde, om hem van kant te helpen, ten einde zich van den troon te verzekeren. Hij overreedde JASON, de verovering van het gulden vlies te ondernemen, hopende, dat hij daarvan niet terug zoude komen. Nadat het gerucht van deze onderneming zich alom verspreid had, wilden de Grieksche vorsten er deel aan hebben. Zij vertrokken onder zijne standaards naar *Colchis*, alwaar dit vlies aan eenen boom opgehangen was, en door eenen gedrogtelijken draak verdedigd werd. Men noemde hen *Argonauten*, naar den naam van hun schip *Argo* genaamd. Zoodra JASON in *Colchis* was aangekomen, verbond hij zich aan MEDEA, eene tooveresse, die hem een kruid gaf, om den draak te doen inslapen. Hij doodde dit gedrogt, nam het vlies mede, en kwam terug om het aan zijnen oom PELIAS aan te bieden. Hij had benevens zijnen buit, MEDEA medegenomen, aan welke hij denzelven te danken had; maar zijne liefde en schijnbare erkentenis overleefde niet lang aan den voorspoed, die er het voorwerp van was. Zich naar CRÉON, koning van *Corinthe* begeven hebbende, verliet hij zijne weldoenster, om de dochter van dien koning te huwen (zie CREUSA). MEDEA verbitterd (na aan de dochters van PELIAS te hebben aangeraden, van haren vader te vermoorden en hem in eenen koperen ketel te koken, haar met de hoop voedende, van hem daardoor te verjongen), vermoordde vervolgens zelve de kinderen, die JASON bij haar verwekt had, en diende hem dezelve stuksgewijze op een feestmaal voor. Na daarenboven de geheele koninklijke familie van CRÉON, behalve JASON, dien zij liet leven, om hem aanhoudend nieuwe kwellingen te verwekken, vergeven te hebben, redde zij zich in de lucht op eene kar, door gevleugelde draken getrokken. Intusschen maakte JASON zich van *Colchis* meester, alwaar hij zijne overige levensdagen gerustelijk regeerde. Daar deze geheele gewaande geschiedenis 69 jaren voor het beleg van *Troje* valt (waarvan de wezenlijkheid nog een raadsel is), zoo begrijpt men hoe weinig dezelve de aandacht, der naar waarheid-zoekende lezers verdient. Vele mythologisten hebben er vermomde daadzaken en personen in wanen te zien, en hebben er verscheiden verklaringen, doch in het algemeen niet zeer voldoende, van geleverd.

JASON *de Cyrener*, schreef de *Geschiedenis der Machabeërs*, in 5 boeken. Zie II *Machab.* II. 24.

JASON, broeder van ONIAS, hoogepriester der Joden, kocht van ANTIOCHUS EPIPHANES het hoogepriesterschap en beroofde er zijnen broeder van, in het jaar 175 vóór J. C. Zoodra hij er mede bekleed was, trachtte hij de dienst des Heeren in *Jeruzalem* te vernietigen; maar naauwelijks had hij die waardigheid twee jaren uitgeoefend, of MENELAÜS uit het geslacht van BENJAMIN, ligtte hem op zijne beurt den voet, door ANTIOCHUS met eene grootere som omtekoopen. JASON genoodzaakt, om voor hem te zwichten, begaf zich naar de Ammoniten. Hij hield zich aldaar verborgen, tot dat het gerucht van den dood van EPIPHANES zich verspreid had, alstoen verliet hij zijne schuilplaats, trok *Jeruzalem* gewapenderhand binnen, waaruit hij MENELAUS verdreef en allerlei vijandelijkheden ten opzigte van de burgers uitoefende. Nadat het gerucht van den gewaanden dood des konings gelogenstraft was, was hij genoodzaakt, de stad te verlaten, en dwaalde eenigen tijd onder de Arabieren, van waar hij zich naar *Egypte* begaf. Wijl hij zich aldaar niet veilig waande, begaf hij zich naar *Lacedemon*, als naar eene in bondgenootschapstaande stad, maar hij overleed aldaar op eene ellendige wijze, en in zulk eene verlatenheid, dat niemand de zorg van zijn graf op zich wilde nemen.

JASON van *Thessalonica*, nam den heiligen PAULUS in zijn huis op. De Joden der stad deden het volk aan het muiten slaan, en kwamen op het huis van JASON aanvallen, met oogmerk om PAULUS en SILAS weg te voeren. Dezelve niet gevonden hebbende, grepen zij JASON aan, en leidden hem voor de overheden, die hem ontsloegen, na voldoende verzekeringen van hem te hebben ontvangen. Het schijnt door den brief aan de Romeinen [XVI. 21], dat JASON een bloedverwant van den heiligen PAULUS was. De Grieken maken hem tot bisschop van *Tharsus* in *Cilicië* en vereeren zijne gedachtenis op den 28 April.

JATRE (MATTHEUS), een religieus der 13.e eeuw, van wien men twee belangrijke werken in Grieksche verzen heeft, in eene versmaat, die geschikter voor de dicht- dan voor de toonkunst is. Het eene handelt over *de getijden der Kerk van Konstantinopel*, en het andere over *de officieren van het paleis* der-

zelfde stad. Pater GOAR liet dezelve in 1648, in het Grieksch en Latijn, met aanteekeningen, in fol. drukken.

* JAUBERT (de abt PETRUS), pastoor van *Sestas*, te *Bordeaux*, in 1715 geboren. Hij beoefende de letteren, terwijl hij tevens de pligten van zijn ambt vervulde. Hij heeft nagelaten: 1.° Eene *Vertaling* [in het Fransch] der werken van AUSONIUS, 1769, 4 dl.n in 12.mo, met den tekst. — 2.° *Dictionnaire etc.* (*Algemeen beredeneerd Woordenboek der kunsten en handwerken*), bevattende derzelver beschrijving en de Politie der Fransche en vreemde fabrijken, *Parijs*, 1773, 5 dl.n in 8.vo Eigenlijk gezegd heeft de abt JAUBERT dit reeds bekende werk met drie deelen vermeerderd, en heeft er de geschiedenis van elke kunst en die, welke aan de eerste uitgave ontbraken, bijgevoegd. Een groot gedeelte der artikels wordt er met vele uitgebreidheid en duidelijkheid behandeld; eenige andere schijnen met al te veel overhaasting te zijn zamengesteld. — 3.° *Causes etc.* (*Oorzaken der ontvolking en middelen, om er in te voorzien*), *Londen*, en *Parijs*, 1767, in 12.mo — 4.° *Eloge etc.* (*Lof der burgerlijke afkomst*), *Parijs*, 1766, in 12.mo De begaafdheden, de zachte inborst, het wijze gedrag van den abt JAUBERT, verdienden hem de achting zijner vrienden, die zijnen dood betreurden, in 1780 te *Parijs* voorgevallen, werwaarts hij zich begeven had, om zich geheel en al aan de beoefening der letteren toetewijden.

JAUCOURT (de Ridder LODEWIJK DE), te *Parijs*, in 1704 geboren, beoefende de geneeskunde onder BOERHAVE, en ontving te *Leijden*, den doctoralen hoed, ofschoon, zeide hij, besloten, van uit dezen stap geen ander voordeel te trekken, dan dat van de ongelukkigen te kunnen ondersteunen. De Stadhouder wilde hem in hoedanigheid van edelman en hofarts, naar *'s Gravenhage* lokken; maar de hoofsche beloften waren niet in staat op eenen man indruk te maken, » zonder behoeften, zonder wenschen, zonder eerzucht, zonder kuiperijen, en die zich zelven beloofd had, zijne rust te verzekeren, door de vergetelheid van zijn aan de studie toegewijd leven." Het is op deze wijze, dat JAUCOURT zich zelven afschildert; zijn leven heeft getoond, dat het afbeeldsel vrij gelijkend is. Zijne studiën bepaalden zich niet tot de geneeskunde; de oudheden, de zeden der volken, de zedeleer, waren ook de voorwerpen zijner beoefening. Men heeft van hem:

1.° *Recherches etc.* (*Nasporingen over den oorsprong der fonteinen*), in 4.to — 2.° *Vertaling*, in het Latijn, over het zintuig des gehoors, door DU VERNEY, in 4.to — 3.° *Leven van* LEIBNITZ. Hij werkte ook mede aan de uitgave van het *Museum Sebæanum*, met den schrijver van dat werk (Zie SEBA — ALBERTUS —), en was mede verbonden aan de schrijvers van de *Bibliothèque raisonnée* van het begin van dat dagblad tot in 1740; maar hetgene, wat hem meer roem heeft verworven, is de dienst welke hij aan de ondernemers der *Encyclopédie* heeft bewezen. Hij alleen heeft het twee derde gedeelte dezer uitgebreide compilatie geleverd: zijne artikels zijn gekenmerkt door naauwkeurigheid, orde, eenen ongedwongen en aangenamen stijl. Zijn ijver voor deze gewaande verzamelplaats der menschelijke kundigheden, heeft hem niet medegesleept tot die hoogdravende en dikwerf onchristelijke taal der meeste Encyclopedisten; men zegt dat hij zich over hunne ondankbaarheid te beklagen had: wat hier ook van wezen moge, de Ridder DE JAUCOURT, zou zijnen roem vermeerderd hebben, indien hij in de keuze der bouwstoffeen gestrenger ware geweest, en indien hij de bronnen had opgegeven, waaruit hij dezelve putte; of liever, hij zou in de achting der weldenkenden hebben gewonnen, indien hij zijne kundigheden afzonderlijk in het licht gegeven, en zich niet met die mannen verbonden had, die, zelfs volgens het hoofd dezer onderneming *de goede en kwade, de uitmuntende en verfoeïjelijke dingen, opeen gestapeld hebben.* Hij had een *Lexicon medicum universale* zamengesteld; maar dit handschrift op het punt, om te *Amsterdam* in 6 dl.n in fol. gedrukt te worden, verging met het schip, dat hetzelve naar *Holland* zoude overvoeren. Hij overleed te *Compiègne* in 1779. [Onder de talrijke titels, welke hij aan de *Encyclopédie* leverde, is het beste het artikel *Parijs*, waarin hij door eene wel voorgedragene zinspeling bewijst, dat het karakter der inwoners dier stad aan dat der Atheners gelijk is.]

* JAUFFRET (GASPARD JOANNES ANDREAS JOZEF), bisschop van *Metz*, werd te *Roque-Brussane*, in *Provence*, den 13 December 1739 geboren. Na zijne studiën aan de universiteit van *Aix* volbragt te hebben, omhelsde hij den geestelijken staat, werd tot domheer van de stiftkerk van *Aulps* benoemd, en kwam vervolgens te *Parijs*, met oogmerk, om zich

aan het predikambt toetewijden. Hij begon met roem onder toezigt van den abt DE BOULOGNE, zijn' landgenoot en vriend; hij had zich reeds roem verworven, toen de omwenteling zijnen ijver en zijne werkzaamheden kwam storen. Zich zeer sterk tegen de burgerlijke constitutie der geestelijkheid verklaard hebbende, werd JAUFFRET genoodzaakt, om zich aan de vervolging te ontrekken, eerst naar *Orleans* en vervolgens naar *Provence* te vlugten, waar hij gedurende verscheidene jaren zijn verblijf hield. Na den 9 *thermidor*, nam hij de bezigheden van zijn ambt weder waar, gaf onder het bewind van het directorium, een groot aantal geschriften in het licht, geschikt, om het geloof der geloovigen weder optewekken, en was gedurende eenigen tijd een der redacteurs der *Godsdienstige jaarboeken* (*Annales religieuses*), die in dat tijdvak het dagblad waren, der niet beëedigde priesters. Na het concordaat, tot grootvicaris van den heer DE LORRY, bisschop van *la Rochelle* benoemd zijnde, ging hij vervolgens in deze waardigheid, onder den kardinaal FESCH, tot het aartsbisdom *Lyon* over, waar zijn ijver voor de godsdienst zich met eene nieuwe geestdrift openbaarde. Hij stichtte, of deed vele uttige gestichten herleven, zoo als: seminariën, christelijke scholen en congregatiën, zonder dat deze zorgen hem verhinderden voorttegaan, om verschillende schriften, over godsdienstige onderwerpen, in het licht te geven. Vervolgens door den kardinaal FESCH naar *Parijs* beroepen, om de bedieningen van vicaris-generaal van het groot aalmoezenierschap waar te nemen, begunstigde er JAUFFRET, even als te *Lyon*, verscheidene godsdienstige gestichten. Hij werd een der kapellaans van het kasteel der *Tuileriën*, en had dezen titel tegen dien van aalmoezenier verwisseld, toen hij in 1806 tot bisschop van *Metz* benoemd werd. Tot de bisschoppelijke waardigheid bevorderd, verdubbelde hij in ijver en werkzaamheid, in het daarstellen der seminariën en alle gestichten, die nuttig konden zijn voor het welzijn der godsdienst. Hij nam eerst in zijn eigen paleis al de studenten op, die zich tot den geestelijken staat bestemden, verkreeg vervolgens van de regering al de noodige gebouwen, en na verloop van een jaar, telde men reeds bij de zeven honderd seminaristen in zijn diocees. Behalve de zorgen, die hij aan de ontelbare stichtingen toewijdde, die in zijn diocees tot stand werden gebragt, hield hij zich niet minder met de andere ge-

deelten van het bestuur bezig; hij bezocht de parochiën, onderrigtte zijne kudde door even zoo wijze als welsprekende redevoeringen, en verzuimde geen middel, om hen de pligten der godsdienst te doen eerbiedigen en te beminnen. De titel van aalmoezenier, dien hij aan het hof had, verpligtte hem van zijn diocees te verlaten, om te *Parijs* te komen. In 1810 werd hij tot lid verkozen van den stoet, die de aartshertogin MARIA LOUISA te gemoet gezonden werd, en was, in eenige omstandigheden, de biechtvader van deze vorstin. Den 5 Januarij 1811 tot aartsbisschop van *Aix* benoemd, begaf JAUFFRET zich naar deze stad, maar geene bullen voor dezen stoel hebbende kunnen verkrijgen, verliet hij denzelven in 1814, om dien, waarvan hij tot dusverre den titel behouden had, andermaal in bezit te nemen. Deze prelaat overleed te *Parijs*, den 12 Mei 1823, in den ouderdom van 63 jaren. Zijn ligchaam is naar *Metz* vervoerd, en in de hoofdkerk dier stad ter aarde besteld. Onder de werken, die hij in het licht heeft gegeven, zijn de voornaamste: 1.° *De la Religion etc.* (*Over de godsdienst in de nationnale vergadering: wijsgeerige en staatkundige verhandelingen*). — 2.° *Du Culte etc.* (*Over de openbare godsdienstoefening, of over de noodzakelijkheid der openbare godsdienst en van de uitnemendheid der catholijke godsdienstoefening in het bijzonder*), 1795, 2 dl.n in 8.vo, derde druk, 1815. Dit werk kwam eerst bij uittreksel in het licht, in de *Godsdienstige jaarboeken*. — 3.° *Les Consolations etc.* (*De vertroostingen of uitgelezene verzameling van al hetgeen wat de rede en de godsdienst voor troost kunnen aanbieden voor de ongelukkigen*), 1796, 15 dl.n in 18.mo Men heeft uit dit werk getrokken, *De vertroostingen der goddelijke schriften*, 3 dl.n in 18.mo, en *Over den zelfmoord*, 2 dl.n in 18.mo — 4.° *L'adorateur etc.* (*De aanbidder in geest en waarheid*, of *De oefeningen van het christelijke leven, volgens den geest van JESUS CHRISTUS en van zijne kerk geregeld*), 1800, 3 dl.n in 18.mo — 5.° *Des services etc.* (*Over de diensten, welke de vrouwen aan de godsdienst kunnen bewijzen; een werk gevolgd door het leven der in dat geslacht beroemde Fransche vrouwen in de XVII. eeuw*), 1800, in 12.mo — 6.° *Examen etc.* (*Bijzonder onderzoek van verschillende onderwerpen tot het gebruik der zusters die zich aan het kosteloos onderwijs, of tot de bedie-*

ningen van dienstmaagden der armen toewijden), in 12.mo — 7.° *Meditations etc.* (*Overdenkingen over het lijden des kruises van onzen Heer J. C. door eene onderrigting over de aflaten gevolgd*), 1800, in 18.mo — 8.° *Memoires etc.* (*Gedenkschriften om tot de geschiedenis der godsdienst èn der wijsbegeerte op het einde der XVIII eenw te dienen*), *Parijs*, 1803, 2 dl.n in 8.vo (naamloos). — 9.° *Entretiens etc.* (*Gesprekken over het sacrament des Vormsels*), 1809, in 8.vo — 10.° *Le paradis etc.* (*De lusthof der ziele*), uit het Latijn vertaald van Horstius, 2 dl.n in 12 mo Jauffret heeft ook een groot werk over de godsdienst nagelaten, waarvan er slechts een zeer gering aantal exemplaren gedrukt en niet in het licht gegeven zijn.

Jauffroi (Stephanus), priester der Christelijke leer, te *Ollioules*, in het diocees van *Toulon* geboren, en den 30 Mei 1760 overleden, was vol deugden en kundigheden. Men heeft van hem: 1°. *Synodale statuten der Kerkvergadering van Mende, in* 1738 *gehouden*, 1739, in 8.vo — 2.° *Conferentiën van Mende*, 1761, in 12.mo

Jault (Augustinus Franciscus), te *Orgelet* in *Franche-Comté* geboren, deed zich tot doctor in de geneeskunde aannemen, en was hoogleeraar in de Syrische taal, aan het koninklijk collegie van *Parijs*. Hij heeft [in het Fransch] vertaald. 1.° *Heelkundige bewerkingen* van Scharp, 1742, in 12.mo — 2.° *Critische nasporing over de heelkunde* van denzelfden, 1751, in 12.mo — 3.° *Geschiedenis der Sarracenen* van Ockley, 1748, 2 dl.n in 12.mo — 4.° *Verhandeling over de Venusziekten* van Astruc, 1740, 4 dl.n in 12.mo — 5.° *Verhandeling over de windziekten* van Combalusier, 1754, 2 dl.n in 12.mo — 6.° *Verhandeling over de aamborstigheid* van Floyer, 1761; in 12.mo Deze geleerde bezat zeer verscheiden kundigheden, en zijne vertalingen zijn in het algemeen zeer naauwkeurig. Hij overleed in 1757, oud 50 jaren.

Jaussin (Lodewijk Amandus), artsenijbereider *à la suite*, van het leger van *Corsika*, maakte zich bij het publiek bekend, door *Geschiedkundige gedenkschriften*, over de voornaamste gebeurtenissen op dat eiland voorgevallen, 2 dl.n in 12.mo 1759. Ofschoon dit werk slechts eene slecht gekozene compilatie is, komen er echter belangrijke nasporingen en zaken in voor. De Geschiedenis der omwentelingen van *Corsika*, door den abt Germanès, *Parijs*, 1776,

3 dl.n in 12.mo, heeft deze gedenkschriften in de vergetelheid doen vervallen. Nog bestaat er van JAUSSIN eene *Verhandeling over de parel van* CLEOPATRA, in 8.vo; en eene andere *over de scheurbuik*, in 12.mo Hij overleed te *Parijs*, in 1767.

JAVAN, 4.e zoon van JAPHET, was de stamvader der JONIËRS, of Grieken, die *Klein-Azië* bewoonden. Hij had tot zonen ELIZA, THARSIS, CETTHIM en DODANIM of RHODANIM, die *Elis*, *Cilicië*, *Macedonië* en *Rhodus* bevolkten.

JAVELLO (CHRYSOSTOMUS), een geleerde Italiaansche Domonikaner, onderwees met veel roem te *Bologna*, de wijsbegeerte en godgeleerdheid, en overleed in 1540. Men heeft van hem: 1.° Eene *Wijsbegeerte*. — 2.° Eene *Staathunde*. — 3.° Eene *Christelijke huishoudkunde*. — 4.° *Aanteekeningen op* POMPONAZZI. — 5.° Andere werken, in 3 dl.n in fol. gedrukt, *Lyon*, 1567, en in 8.vo, 1574. Al deze voortbrengselen zijn middelmatig goed.

* JAVOGUES (KAREL), in 1759 te *Bellegarde* in het Fransch Dep.t *Creuse*, geboren, was deurwaarder, toen hij in het begin der Fransche onlusten, met woede de partij der omwenteling omhelsde. Kort vóór den dood van LODEWIJK XVI., werd hij tot afgevaardigde bij de conventie benoemd; hij stemde in dezelve voor den dood van dien vorst binnen de 24 uren. Hij bekrachtigde en stelde de hevigste maatregelen voor, moedigde de overdrevenste demagogen aan, predikte moord en plundering, en zeide openlijk, » dat het in eene republiek eene deugd was, zijnen eigen broeder aan te klagen." Hij werd met COLLOT naar het leger gezonden, dat *Lyon* belegerde; en in zijne hoedanigheid van commissaris, had hij met zijnen hem waardigen ambtgenoot deel aan de vernielingen, moordtooneelen enz. die hunne intrede in die ongelukkige stad kenmerkten. Hij herstelde er dadelijk de club der Jakobijnen. Zijne wreedheid verwierf eene verschrikkelijke beroemdheid, en de verschrikking ging hem vooruit, toen hij aan het hoofd van een revolutionnair leger de departementen van *Ain* en *Loire* doorkruiste. Te *Fleurus*, rigtte hij eene regtbank op, uit buitensporige en bloeddorstige mannen zamengesteld, ten einde zijne afschuwelijke bedoelingen te ondersteunen. » Mijn vriend, zeide hij tot een dier ellendelingen, de *Sans-Culottes*, moeten van den oogenblik gebruik maken, om hunne

belangen te behartigen; laat dus al de rijken guillottineren en gij zult rijk worden." Hij gaf hun een verschrikkelijk voorbeeld, door deze gruwelijke grondregels in uitvoering te brengen, en de uitroeijer der steden te worden. Hij verspreidde de verschrikking en de rouw in al de familiën, en antwoordde, aan de moeders, aan de echtgenooten, aan de dochters der gevangenen, die derzelver bevrijding kwamen verzoeken: » Zij zullen ontslagen worden, wanneer zij zullen betaald hebben." Zij trachtten aan zijne hebzucht door de moeijelijkste opofferingen te voldoen; ontvingen de beloften, dat de gevangene, in welken elk van haar zoo veel belang stelde, den volgenden dag zoude ontslagen worden, en den volgenden dag zond hij hem naar het schavot, zich van het overige, wat hij nog bezat, meester makende. Toen hij eens zag, dat eene dier vrouwen, welke hij zoo wreedelijk bedrogen had, in onmagt was gevallen, riep hij al lagchende uit: » Die B..... spelen de malloten; ik zal eens eene *guillotine* laten komen, dat zal haar wel weder tot zich zelven brengen." Hij onderscheidde zich te *Bourg* door dezelfde moedwilligheden, gaf zich aldaar, even gelijk overal aan de dierlijkste uitspattingen over, terwijl hij de kerken, en de familiën der door hem gevallen slagtoffers uitplunderde. Men zegt, dat hij te *Saint Etienne*, de dochter van eenen overheidspersoon verkrachtte, dien hij op denzelfden dag had doen sneven. Deze lafhartig gruwelijke daad, gaf aanleiding tot eenen opstand tegen hem; maar het gelukte hem, om te ontsnappen. In de bacchusfeesten, welke hij te *Macon* vierde, dronk hij zich dronken, uit de gewijde vaten, welke hij geroofd had. Een zoo wreed gedrag scheen (en zulks moet zonderling schijnen), zelfs COUTHON tegen hem op te winden; en in Februarij 1794 beschuldigde hij JAVOGUES, van zijne zending met de wreedheid van eenen NERO uittevoeren. Te *Parijs* teruggekeerd, gaf JAVOGUES verslag van zijn gedrag: niemand morde, en hij regtvaardigde zich ligtelijk voor zijnen beschuldiger. Hij betaalde deze verzoening, en zij eindigden, met zich in den boezem der conventie te omhelzen ..... en de conventie juichte hen toe. Aan de grondbeginselen en aan de partij van ROBESPIERRE verbonden, onderscheidde zich JAVOGUES op de dagen van den 1.e, 3.e en 4.e *prairial* (20, 22 en 23 Mei). Ondanks den slechten uitslag van dezen nieuwen opstand, door de Jakobijnen tegen de conventie gerigt, en ondanks den val der par-

tij *la Montagne*, vervolgde JAVOGUES steeds zijn stelsel van verschrikking, en verzekerde altijd, » dat de republiek zich niet zoude bevestigen, dan op de lijken der koningsgezinden en der gematigden." Den 1 Junij als medepligtige van dien opstand beschuldigd, en later in de amnestie begrepen, was hij op nieuw een der bewerkers van de muiterij in het kamp van *Grenelle* (9 Sept.). Men veroordeelde hem, om den 9 October 1796 gefusileerd te worden, en onttrok zoodoende aan den beul het hoofd van een' der eerlooste schurken. JAVOGUES bezat niet de minste opvoeding; zijn toon, zijne taal, zijne manieren, zijne gewoonten zelfs, maakten hem geschikt, om onder de heffe des volks den toon te geven.

JAY (CLAUDIUS LE), JAIUS, te *Annecy* in *Savooije*, geboren, een der eerste medegezellen van den heiligen IGNATIUS, voegde zich in 1535, reeds priester en godgeleerde zijnde, bij dezen heiligen ordestichter. In 1540 werd hij met NICOLAAS BOBADILLA naar *Duitschland* gezonden, om er aan de handhaving van het Catholijke door de ketters aangevallen geloof te werken. BOBADILLA, genoodzaakt zijnde dat land te verlaten, wijl hij met al te veel ijver het *Interim* van KAREL V. had aangerand, zoo bleef JAIUS alleen met deze uitgestrekte zending belast. Hij kweet zich van dien last met eenen schitterenden roem te *Worms*, *Regensburg*, *Ingolstadt*, *Augsburg*; maar vooral in *Oostenrijk*, en overleed te *Weenen*, in 1552. Koning FERDINAND had hem te vergeefs het bisdom *Triest* aangeboden.

JAY (GUIDO MICHAEL LE), een geleerde advokaat bij het parlement van *Parijs*, was zeer ervaren in de talen. Hij was het, die eenen Polyglot-bijbel op zijne kosten liet drukken. Terwijl dit werk hem roem verwierf, ondermijnde het zijne fortuin; indien hij zijnen bijbel onder den naam van den kardinaal DE RICHELIEU (naijverig op den roem, welken de kardinaal XIMENES door een dergelijk werk had verworven), in het licht had willen doen verschijnen, zou hij zijn vermogen niet alleen behouden, maar zelfs aanmerkelijk hebben kunnen vermeerderen. Bij een gebrek aan welleevendheid, voegde LE JAY eene onvoorzigtigheid; hij stelde zijnen *polyglot* op eenen te hoogen prijs, en weigerde 600 exemplaren van denzelven aan de Engelschen over te laten, die er slechts de helft der som voor wilden geven, welke hij eischte. Deze belastten WALTON

met de uitgave van eenen veel gemakkelijker Polyglot-bijbel, en deden dien van LE JAY daardoor vervallen. (Zie de *Bibliotheca sacra* van pater LE LONG, 1.e dl., bladz. 34). LE JAY, oud en arm geworden, ombelsde den geestelijken staat, werd deken van *Vezelai*, verkreeg een brevet van staatsraad, en overleed in 1675. (Men moet hem niet verwarren met NICOLAAS LE JAY, vrijheer van *Tilly*, zegelbewaarder en eerste president, bij het parlement van *Parijs*, in 1640 overleden, na uitstekende diensten aan HENDRIK IV. en LODEWIJK XIII. te hebben bewezen). De Polyglot-bijbel van GUIDO MICHAEL LE JAY is in 10 zeer zware deelen, in fol. Dezelve is een meesterstuk van boekdrukkunst; maar ongemakkelijk door de buitengemeene grootte des formaats en het gewigt der boekdeelen. Dezelve bevat boven den *Polyglot* van XIMENES ook het Syrisch en Arabisch, en kwam van 1628 tot 1645 in het licht.

JAY (GABRIEL FRANCISCUS LE), een jesuit, te *Parijs*, in 1662 geboren, onderwees gedurende meer dan dertig jaren de *rhetorica* in het collegie van LODEWIJK *den Groote*, en verwierf door zijne kunde, zijne godsvrucht en zijne zachte en innemende inborst, de achting zijner kweekelingen. Hij was de ambtgenoot van pater JOUVENCI, en overleed te *Parijs* in 1734. Men heeft van hem: 1.° eene *Vertaling* in het Fransch der Romeinsche oudheden van DIONYSIUS HALICARNASSEUS, en *Bibliotheca rhetorum*, *Parijs*, 1725, 2 dl.n in 4.to. Dit is eene verzameling der classieke werken van dien geleerden schrijver, die vele zaken bevat, welke weinig met den titel strooken; men vindt er in: 1.° *Rhetorica*, in 5 boeken verdeeld; dit is welligt het meest methodische en duidelijkste werk, dat er over die wetenschap bestaat. — 2.° *Orationes sacræ*, vol welsprekendheid en in een zuiver latijn vervat; maar minder rijk in zaken en in denkbeelden, dan in woorden. — 3.° *Orationes panegyricæ*; dit zijn redevoeringen, meestal tot lof der Fransche natie. — 4.° *Pleitgedingen*, sommige in het Fransch, anderen in het latijn. — 5.° *Epistolæ*. — 6.° *Fabulæ*. — 7.° *Poetica*. — 8.° *Tragœdiæ*, waarvan er sommige door den schrijver zelven in Fransche verzen zijn vertaald. — 9°. *Blijspelen*, in het latijn. Er bestaan een aantal uitgaven van de *Rhetorica*, die in vele collegien een classiek werk is geworden.

JEANNE D'ARC. — Zie ARC.

JEANNIN (PETRUS), eenvoudig advokaat bij het parlement van *Dijon*, geraakte door zijne talenten en zijne regtschapenheid tot de eerste posten van den tabbaard. Hij nam deel aan de Catholijke ligue, om die der protestanten, tegen de godsdienst en den staat zamengezworen, te fnuiken, en was de afgevaardigde dier verbindtenis bij PHILIPPUS II. Maar HENDRIK IV. wist hem aan zich te verbinden, en nam hem aan in zijnen raad. Hij gaf hem te gelijker tijd den post van eersten president bij het parlement van *Bourgondië*, op voorwaarde, dat hij er met eenen anderen over zoude onderhandelen. Van dien oogenblik af was JEANNIN de raadgever, en, indien men het durft zeggen, de vriend van HENDRIK IV., die in hem even zoo vele openhartigheid als voorzigtigheid vond. Hij werd met de onderhandeling belast tusschen de Hollanders en den koning van *Spanje*, eene der neteligste, welke er ooit bestonden. Hij slaagde er in, in 1609, en werd door de beide partijen even zeer op prijs gesteld. SCALIGER, getuige zijner voorzigtigheid en OLDENBARNEVELD, een der beste geesten van dien tijd, getuigden, dat zij hem altijd beter en meer onderwezen, verlieten. De kardinaal BENTIVOGLIO zeide, dat hij hem eens in den raad, met zoo veel nadruk en gezag hoorde spreken, « dat het hem scheen alsof de geheele majesteit des konings van zijn aangezigt uitblonk." Na den dood van HENDRIK IV. verliet zich de koninginne-moeder op hem, in de gewigtigste aangelegenheden des rijks, en vertrouwde hem het beheer der geldmiddelen toe. Hij behandelde dezelve met eene getrouwheid, waarvan het geringe vermogen, dat hij aan zijne familie naliet, tot een sprekend bewijs kan verstrekken. Men zegt, dat, toen een vorst hem eens wilde verlegen maken, door hem aan zijne geboorte te herinneren, hem vragende, *wiens zoon hij was;* waarop hij antwoordde: *van mijne deugden.* Een antwoord vol zelfzucht, dat, indien hetzelve waar is, zijner zedigheid niet tot eer verstrekt, en dat ten duidelijkste bewijst, dat de groote mannen altijd eenig groot zwak hebben. Hij overleed in 1622, in den ouderdom van 82 jaren. Er bestaan van hem *Memoriën* en *Onderhandelingen*, te *Parijs*, in 1659, in fol. in het licht gegeven; bij de ELZEVIRS in hetzelfde jaar, 2 dl.n in 12.mo, en in 1695, 4 dl.n in 12.mo. Dezelve worden op prijs gesteld, en zijn nuttig voor degene, die neteligе zaken willen leeren behandelen. GUYTON DE MORVEAU heeft in 1766 zijne

Lofrede in het licht gegeven. Men kent eene oudere door SAUMAISE.

JEAURAT (EDMUS SEBASTIAAN), een sterrekundige, en stichter van het *Observatorium* der militaire school van *Parijs*. Hij werd in die stad den 14 September 1724 geboren, was lid van de akademie van wetenschappen en van het Instituut, en overleed in de maand Maart 1803. Men heeft van hem: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de vergezigtkunde*), *Parijs*, 1760, in 4.to, die in de scholen der artillerie en genie werd aangenomen. — 2.° *Nouvelles etc.* (*Nieuwe tafels van* JUPITER), 1776, in 4.to. — 3.° *Observations etc.* (*Waarnemingen betrekkelijk de Komeet van* 1759), die in de Verzameling der vreemde geleerden werden opgenomen. JEAURAT volgt in dat werk de berekeningen, reeds in 1531, 1607 en 1682 over dezelfde komeet gemaakt. — 4.° *Observations etc.* (*Waarnemingen over de Zonsverduistering van den* 5 *September* 1793). Hij heeft daarenboven verscheiden boekdeelen in het licht gegeven, over de *Kennis der tijden*, en *Memorien*, voorkomende in de Verzameling der akademie van wetenschappen. Deze geleerde sterrekundige leidde steeds een geregeld gedrag, was de vriend der orde, en wist zijne talenten voor zijn vaderland nuttig te maken.

JEBB (SAMUEL), doctor in de geneeskunde, te *Nottingham* geboren, oefende zijn beroep met roem uit, en vond nog tijd om zich met verschillende takken van studie bezig te houden. Hij overleed in 1772, in het graafschap *Derby*, na in het licht te hebben gegeven: 1° *Letterkundige bibliotheek*. — 2° *Leven van* MARIA *koningin van* Schotland, 1725, *in* 8vo. — 3.° eene *uitgave* van ARISTIDES, *Oxford*, 1722, 1730, 2 dln in 4to (Zie ARISTIDES). — 4.° Eene *uitgave de Græcis illustribus* van H. HODY, met het leven des schrijvers en *verhandelingen*, Londen, 1742, in 8vo. — 5° JOANNES CAII *de canibus britannicis*, 1729, in 8vo. — 6° Eene goede *uitgave* van het *Opus majus* van RUTGER BACO, Londen, 1733 in fol.

JEBUS, zoon van CHANAÄN, vader der Jebuseërs, die hunnen naam aan de stad *Jeruzalem* gaven, waaruit zij door DAVID werden verdreven.

JECHONIAS, zoon van JOACHIM, koning van *Juda*, werd in den ouderdom van 18 jaren, in het jaar 599 vóór J. C. op den troon geplaatst. Slechts korten tijd had hij genot van denzelven. Nadat NABUCHODONOSOR *Je-*

ruzalem had ingenomen, voerde hij hem gevankelijk naar *Babylonië*. Hij bleef in de kluisters tot aan de regering van EVILMERODACH, in het jaar 562 vóór J. C. die er hem uit bevrijdde, om hem in den rang der prinsen van zijn hof te plaatsen. Men weet niet, wat er later van hem geworden is. Hij wordt door den profeet JEREMIAS, de *onvruchtbare* genoemd, wijl tot straf zijner misdaden en zijner afgoderij geen zijner kinderen in *Jeruzalem* heeft geregeerd. SEDECIAS, zijn oom, werd na hem op den troon geplaatst.

† JEFFERSON (THOMAS), derde voorzitter der *vereenigde Staten* van *Amerika*, werd in 1743, te *Shadwell*, in *Virginië*, geboren, en beoefende de regtsgeleerdheid onder den beroemden WYTHE. Daar eene schitterende fortuin, en de roem, dien hij reeds vroegtijdig had verworven, hem tot de wetgeving van *Virginië* had beroepen, zoo nam hij een krachtdadig aandeel, aan de oppositie-maatregelen tegen *Groot-Brittanië*, en werd een der voornaamste aanvoerders van den Amerikaanschen opstand. De beruchte onafhankelijks-verklaring van 1776 is het werk van JEFFERSON, wien men daarenboven de herziening der wetten van den staat te danken had, dien hij op het algemeene Congres voorstelde. In 1783 werd JEFFERSON gezamenlijk met ADAMS en FRANKLIN naar *Europa* gezonden, om met *Frankrijk* en *Spanje* vredes-en handelsverdragten te sluiten; in hoedanigheid van minister der *Vereenigde-staten*, hield hij eenige jaren zijn verblijf aan het hof van *Versailles*; en, in zijn vaderland terug gekeerd, bekleedde hij onder WASHINGTON, den post van staats secretaris. De Anglo-Amerikanen beschouwen de staatkundige briefwisseling van JEFFERSON, en zijne verslagen over de wetgeving en den handel als meesterstukken. De openbare erkentenis verhief eindelijk dezen burger tot de eerste waardigheden van den staat: vicepresident der republiek, in 1797 geworden zijnde, volgde hij in 1801 JOHN ADAMS in het voorzitterschap op, dat hij acht jaren behield, in 1805 herkozen zijnde. Het is gedurende zijn bestuur, dat *Louisiana* voor de *Vereenigde staten* gewonnen werd. Na dat zijne magtgeving was ten einde geloopen, weigerde JEFFERSON, de grondwet te schenden, door dezelve voor de derde maal op te nemen, en van dien oogenblik af van de publieke zaken verwijderd, wijdde hij de laatste jaren zijns levens aan den bloei eener door hem

gestichte universiteit toe. Hij is den 4 Julij 1826 arm overleden, juist op den vijftigsten verjaardag van de onafhankelijkheid der *Vereenigde staten*. JEFFERSON heeft eenige staatkundige en wijsgeerige werken in het licht gegeven onder anderen: *Notes on Virginia*, 1781.

JEFFERY DE MONTMOUTH (ARTHUR), leefde in de 12.e eeuw, ten tijde van HENDRIK I., koning van *Engeland;* in 1152 werd hij bisschop van *St. Asaph*, in het land van *Wallis*. Hij heeft in het latijn geschreven de geschiedenis van zijnen tijd; dezelve komt voor in het *Rerum britannicarum scriptores*, van COMMELIN, *Heidelberg*, 1587. Men heeft het in het Engelsch vertaald, *Londen*, 1718, in 8.vo.

JEFFREYS (GEORGE), een Engelsche letterkundige, in 1755, in den ouderdom van 77 jaren overleden, heeft zich in zijn land bekend gemaakt door *Mengelingen*, in onrijm en in dichtmaat, 1754, 2 dl.n in 4.to.

JEHU, zoon van HANANI, werd tot BAASA, koning van *Israël*, gezonden, om hem van al de rampen te verwittigen, die aan zijn huis zouden overkomen. Deze vorst, door die voorzegging gestoord, deed hem in het jaar 930 vóór J. C. sterven.

JEHU, zoon van JOSAPHAT, en 10.e koning van *Israël*, begon in het jaar 885 vóór J. C. te regeren. Hij doodde JORAM, koning van *Israël*, met een pijlschot, en deed OCHOSIAS, koning van *Juda*, sterven. Nadat JEZABEL, de vrouw van ACHAB, JEHU beleedigd had, toen hij zijnen intogt in de stad *Jezrahel* deed, zoo liet deze vorst haar door een venster werpen. Hij gaf vervolgens bevel, dat men al de zonen en bloedverwanten van ACHAB, en al degene, die eenige verbindtenis met dien vorst hadden gehad, zou doen ombrengen. Toen hij op den weg van *Samarië* 42 broeders van OCHOSIAS had gevonden, liet hij dezelve ombrengen. Hij liet vervolgens, onder voorwendsel van ter eere van BAAL eene buitengewone plegtigheid te willen vieren, al de priesters van dien afgod in deszelfs tempel verzamelen, deed hen alle in denzelven ontzielen, verbrijzelde het afgodsbeeld en vernielde den tempel. De heilige AUGUSTINUS merkt hierbij op, dat deze ijvervolle en regtvaardige daad de logen niet regtvaardigt, waarmede dezelve vergezeld ging; en dat bij de heiligste, en zelfs door God ingegevene daden, in de heilige Schriften verhaald, de steeds zwakke en aan dwaling onderworpene menschheid, dikwerf omstandighe-

den en middelen verbonden heeft, die niet in den lof behooren te deelen, welke aan de daad zelve toekomt: eene belangrijke aanmerking, die men bij het lezen van de H. Schrift en de geschiedenis der heiligen, niet uit het oog moet verliezen . . . De Heer over den ijver tegen de afgoderij van JEHU en over de naauwkeurigheid voldaan, met welke hij het vonnis der goddelijke regtvaardigheid, tegen het huis van ACHAB, had ten uitvoer gebragt, beloofde hem, dat zijne kinderen, tot in het vierde geslacht, op den troon van *Israël* zouden gezeten zijn. Deze voorzegging werd vervuld in de personen van JOACHAS, JOAS, JEROBOAM II. en ZACHARIAS. Deze vorst, die zoo ijverig had geschenen, in de uitvoering der goddelijke bevelen, liet zich door den hoogmoed verblinden, en verviel zelf in de afgoderij. God strafte er hem voor, door hem aan HAZAËL, koning van *Syrië* over te leveren, die zijn rijk verwoestte, alles wat hij op de grenzen vond, in de pan hakte, en het geheele land van *Galaäd*, hetwelk de kinderen van RUBEN, GAD en MANASSES bezaten, verwoestte. Hij overleed in 856 v. J.C. na een 28jarig bestuur. Zie REBEKKA.

† JELGERHUIS (RIENK), een Nederlandsch portret-schilder, in 1729 te *Leeuwarden* geboren; was zoo vruchtbaar in de voortbrengselen zijner kunst, dat, volgens zijne nagelatene registers, dezelve het verbazende getal van 7763 portretten van personen beloopen. De goede smaak zijner stukken de fiksche teekening en de steeds sprekende gelijkenis derzelve, maakte zijn werk zeer gezocht. In 1776 gaf hij een stukje in het licht, tegen het werk van C. PHILIPS *over het perspektief*, waarin hij de misvattingen van het laatste aanwees. JELGERHUIS, overleed te *Amsterdam*, den 17 April 1806. Volgens den hoogleeraar CAMPER was hij *de eerste schilder, die ontdekte, dat voorwerpen nimmer goed kunnen worden afgebeeld, ten zij dezelve zoo ver van den ziener verwijderd, als zij zelve groot zijn.*

JENINGEN (PHILIPPUS), in 1642 te *Aichstädt* in *Frankenland* geboren, ging in 1663 onder de jesuiten, en wijdde zich met ijver aan de Evangelische werkzaamheden toe. De voetstappen van den heiligen apostel der *Indiën* navolgende, vraagde hij, om zich naar de wilde volken te mogen begeven, ten einde hun het Christelijke geloof te onderwijzen; maar daar hij deze vergunning van zijne oversten niet had kun-

nen bekomen, ondernam hij bestendige en moeijelijke missiën, in een groot gedeelte van *Duitschland* en *Zwitserland*. Hij overleed te *Ellwangen*, in 1704, zijne gedachtenis in grooten eerbied latende, in alle gewesten, waar hij de heilige bediening had uitgeoefend. Zijn leven in het Hoogduitsch en in het Latijn beschreven, is te *Ingolstad*, te *Munchen* en te *Augsburg*, 1673, in 4.to gedrukt.

JENINS. — Zie JENYNS.

JENISCHIUS (PAULUS), van *Antwerpen*, is bekend door zijn werk getiteld: *Thesaurus animarum*, hetwelk hem uit zijn land deed verbannen. JENISCHIUS overleed te *Stuttgard*, in 1647, in den ouderdom van 89 jaren, den roem nalatende van een in de talen en wetenschappen zeer ervaren man.

JENKINS (LEOLINUS), een Engelsche regtsgeleerde, in 1623 geboren, onderweesmet roem de regtsgeleerdheid, werd in verschillende onderhandelingen gebruikt, onder anderen, te *Keulen*, in 1673, te *Nijmegen* in 1678; hij hield vervolgens als gevolmagtigd minister, zijn verblijf te *'s Gravenhage*, en geraakte eindelijk in zijn vaderland, in 1680, tot den post van staats-secretaris. Hij overleed den 1 September 1685. Zijne *Onderhandelingen*, zijn in 1724, in 2 dl.n in fol. in het licht gegeven.

† JENNER (EDUARD), een arts en uitvinder of verspreider der koepokinënting, den 17 Mei 1749 te *Berkley* in *Glocestershire* geboren, was een kweekeling van den beroemden ontleedkundige JOHN HUNTER. Nadat hij onderscheidene jaren praktiserend geneesheer en heelmeester geweest was, wijdde hij zich aan de beoefening der *Physiologie* en natuurlijke historie toe. Wegens zijne in waarnemingen rijke verhandeling over de toonkunst, werd hij tot lid der koninklijke maatschappij van wetenschappen te *Londen* benoemd. Ook maakte hij zich beroemd door eene uitmuntende beschrijving der *Angina pectoris*. Ofschoon het waar is, dat men vóór hem reeds in eenige gewesten van *Engeland* had opgemerkt, dat al wie in aanraking met de *cow-pox* (koepokken) kwam, voor altijd voor de kinderziekte bewaard bleef, werd er echter eene genie als die van dezen beroemden arts gevorderd, om van dit volksgevoelen het wezenlijke nut te kunnen trekken. Sedert 1776 hield hij zich met onderzoekingen over hetzelve bezig, en in 1798 gaf hij zijn eerste schrift over de koepokken in 4.to in het licht, onder den titel van: *An inquiry into the causes*

and effects of the variolæ vaccinæ; waarvan in 1801, reeds de 3e druk verscheen. Op den 14 Mei 1796 entte hij voor de eerste maal de koepokken in; indien de gevaccineerden later door kinderpokstof ingeënt werden, zoo bekwamen zij geene kinderziekte meer. Over deze proefnemingen gaf hij in 1799, in een tweede schrift berigt. Van 6,000 personen die hij met koepokstof ingeënt heeft, werd er geen door de kinderziekte aangetast. Intusschen ontdekte hij weldra, dat er ook valsche koepokken bestonden; welker gedaante en uitwerkselen, van die der echte afweken, en die voor de kinderpokken niet vrijwaarden. Hij bepaalde daarom de onderscheidings-teekenen naauwkeurig. In een derde schrift (1800) bevestigde hij door zijne eigene waarnemingen en die van andere artsen de voordeelen der nieuwe inënting en schreef in 1801, nog eene verhandeling over den oorsprong derzelve. Vroegtijdig reeds verbonden zich, tot het doen van proefnemingen, verscheidene artsen met JENNER, voornamelijk WOODVILLE en MARSHALL, zijne vrienden, PEARSON, en andere. Met behulp eener uitgebreide briefwisseling, verspreidde JENNER zijne ontdekking in korten tijd door geheel *Europa*, ja zelfs door de andere wereldeelen, voornamelijk in *Amerika*. De Fransche reiziger BAUDIN bragt dezelve op de eilanden der *Zuid-Zee*. In *Londen* werd reeds in 1799 een openlijk inëntingsgesticht opgerigt, hetwelk op verscheiden plaatsen navolging vond. Ook de troepen, welke *Engeland* naar *Egypte* zond, werden gevaccineerd, en zij verdroegen het vreemde luchtsgestel beter dan de Franschen. De groote verdienste van JENNER werd alom, doch voornamelijk in *Engeland* op prijs gesteld. De artsen der Britsche marine, lieten te zijner eer eenen gedenkpenning slaan: waarop APOLLO, die eenen gevaccineerden matroos, die *Britannia* voorstelt, met eene burgerkroon kroont, en het opschrift: *JENNER. Alba nautis stella refulsit.* De keizerin, weduwe van *Rusland* schreef in 1802 aan JENNER, en vereerde hem eenen schoonen diamant. In 1803 verkreeg hij van de stad *Londen* het burgerregt, in eenen gouden koker. Zij naam werd door gedenkpenningen gevierd, en het parlement betuigde hem tot tweemalen den dank der natie, ook bewilligde het hem (1802 en 1807) geldgeschenken, die tot 30,000 ponden sterlings beliepen. (Zijne briefwisseling alleen had aan JENNER, over de

1000 ponden sterlings gekost, en hij begrootte zijne overige onkosten op 6000 ponden sterlings). Er werd ter verspreiding der koepokpen, in geheel *Groot-Brittannië*, eene maatschappij opgerigt, die den naam van *koninklijke Jennersche maatschappij* voert, aan welker hoofd de koning en de koningin als beschermers staan. JENNER overleed den 26 Januarij 1823.

JENSON (NICOLAAS), een beroemde boekdrukker, en lettersnijder, der 15e eeuw in *Venetië*, was oorspronkelijk graveur der munt te *Parijs*. Daar in de eerste jaren der regering van LODEWIJK XI., het gerucht van de ontdekking der boekdrukkunst, zich in *Frankrijk* begon te verspreiden; zoo werd JENSON op bevel des konings naar *Mentz* gezonden, ten einde zich heimelijk in die kunst te onderrigten. Deze bijzonderheid leest men in een oud handschrift over de munten van *Frankrijk*, dat gelijktijdig schijnt geschreven te zijn. In een ander bijna gelijksoortig handschrift, hetwelk wijlen de heer MARIETTE bezat, wordt er in eene kantteekening, die tot het jaar 1458, betrekking heeft, gezegd, »dat KAREL VII., onderrigt van hetgene er te *Mentz* plaats had, aan de opzieners zijner munten eenen bekwamen persoon vraagde, om er naar te gaan onderzoeken, en dat deze hem NICOLAAS JENSON opgaven, muntmeester te *Tours*, die dadelijk naar *Mentz* werd gezonden; maar dat, daar KAREL VII., bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, overleden was, hij zich elders was gaan nederzetten." Zie daar twee verschillende lessen, waarvan de laatste de voorkeur schijnt te verdienen, door dien dezelve ten minste verklaart, hoe JENSON, na op kosten des konings naar *Mentz* te zijn gezonden, de vruchten zijner nijverheid naar *Venetië* ging overbrengen, in de plaats van er zijn vaderland mede te verrijken. Wat hier ook van wezen moge, JENSON verwierf zich eenen grooten roem in de drie deelen der *typographie*; dat is in het graveren der stempels, het gieten der letters en het drukken, talenten, die weinig kunstenaars vereenigd hebben. Hij was de eerste, die den vorm en de evenredigheden der romeinsche letters bepaalde, zoodanig als dezelve tegenwoordig nog in boekdrukkerijen bestaan. Ondanks de vorderingen der kunst, bewondert men nog tegenwoordig de sierlijkheid en netheid zijner letters, en zijne uitgaven worden met geestdrift door alle minnaars der oude uitgaven gezocht. Het eerste werk, dat de pers van JENSON verliet, is het zeldzame

stuk *Decor puellarum*, in 4to, met het jaarmerk 1461, doch hetwelk eene vergissing is, en 1471 moet zijn, wijl er in gesproken wordt, over een ander Italiaansch boek, in 1471 door denzelfden in 4to met dezen titel gedrukt: *Luctus christianorum ex passione* CHRISTI. JENSON drukte in het zelfde jaar in 4to een stukje getiteld: *Gloria mulerium*, dat een natuurlijk vervolg van het *Decor puellarum* schijnt te zijn. Verscheiden uitgaven van latijnsche en andere schrijvers, volgden deze, tot in 1481, in welk jaar men kan vooronderstellen, dat hij is overleden, wijl het schijnt, dat hij omtrent dien tijd, geheel met drukken heeft opgehouden.

JENYNS (SOAME), te *Londen*, den 1 Januarij 1704 geboren, uit een oud geslacht van de provincie *Sommerset*, werd zorgvuldig onder de oogen zijner moeder, eene deugdzame vrouw, de dochter van den ridder PETRUS SOAME, (wiens naam hij volgens een in *Engeland* vrij algemeen gebruik, bij den zijnen voegde) opgevoed. Na goede studiën op het Collegie van *Cambridge* te hebben volbragt, en zich door eenige werken bekend te hebben gemaakt, werd hij in 1742 verkozen, als een der vertegenwoordigers bij het parlement voor de provincie *Cambridge*, en ging gedurende de 38 jaren voort met, het zij het gewest, het zij de hoofdstad te vertegenwoordigen. In 1755 benoemde hem de koning als een der commissarissen voor den handel en de volkplantingen. Hij bekleedde dezen post, tot aan de ontbinding van dat bureau, door eene parlements-acte bewerkstelligd. Hij overleed den 18 December 1787, gehuwd geweest zijnde, doch zonder kinderen natelaten; werd door alle goede burgers beweend, en vooral door de armen, die hij met eene voorbeeldige goedheid ondersteunde. De heer COLE heeft in 1790 eene volledige uitgave zijner werken, in 4dln. in 8vo geleverd. Datgene, wat het meest gerucht heeft gemaakt is: *Onderzoek der inwendige zekerheid des Christendoms*, een diep doordacht werk, waarin men even zulke uitstekende als bondige inzigten, over de waarheid des Evangelies, en over den waren geest des Christendoms aantreft.

* JEPHSON (RICHARD), een Engelsche krijgsman en dichter in *Ierland*, in 1750 geboren, verwierf roem in de letteren, en in de wapens. Hij was luitenant-generaal der ruiterij, en lid van het lagerhuis in *Ierland*. Hij heeft verscheiden treurspelen

nagelaten, die opgang hebben gemaakt, zoo als *Bragança*, *de Lombardijsche wetten*, *het Hof van Narbonne*, *de Italiaansche liefde*, *de Zamenzwering* enz.; een zeer wel geschreven dichtstuk, getiteld: *de Romeinsche afbeeldsels*, *Londen*, 1795. Jephson deelde met Burke het afgrijzen, dat de Fransche omwenteling aan alle weldenkenden moest inboezemen. Hij gaf over dat onderwerp in het licht de *Belijdenissen van Joannes Baptista Conteau*, *een' Fransch burger*, *Londen*, 1795, 2 dl.n in 12.mo. Dit is een even zoo regtvaardig als gestreng hekelschrift, van de bedorven zeden, die toenmaals in *Frankrijk* bestonden. Jephson was zeer geleerd en bezat vele bevalligheid en ongedwongenheid in zijnen stijl. Zijne treurspelen zijn vrij regelmatig en belangwekkend. Hij overleed op een buitengoed bij *Dublin*, in 1803.

Jephte, opvolger van Jaïr, in het regterambt der Hebreërs, wendde in het jaar 1187 vóór J. C. zijne wapens tegen de Ammoniten. Om de zegepraal te behalen, deed hij de gelofte van het eerste hoofd op te offeren, dat zich na den strijd aan hem zoude aanbieden. Het was zijne eenige dochter, door Philo, Seïla genaamd. Hij vervulde zijne beloften twee maanden daarna. De heilige vaders zijn verdeeld over het regt en de uitvoering van eene zoo buitengewone gelofte van Jephte. Vele hebben dezelve veroordeeld als vermetel, en derzelver uitvoering als goddeloos en wreed. Zij beweren, dat het tegen de natuurlijke en goddelijke wet strijdt een' mensch te slagtofferen: van daar die korte en gestrenge uitspraak van eenen heiligen kerkvader: *Imprudens vovit, crudelis implevit.* Sommige zeggen, om deze geloften te regtvaardigen, dat de Heer van leven en dood dezelve aan Jephte had ingegeven, om zijne getrouwheid te beproeven, en er de vervulling van had gevorderd, om aan de volken een verheven denkbeeld te geven van de met God aangegane verbindtenissen, zonder dat men Hem wegens dit buitengewone bevel reden vragen, noch er eenige gevolgtrekking uit afleiden kan. Anderen eindelijk, en dit is het meest waarschijnlijke gevoelen, vooronderstellen, dat de opoffering der dochter van Jephte, slechts geestelijk was; dat Jephte den maagdom zijner dochter den Heer opofferde, en haar noodzaakte hare overige levensdagen in de onthouding door te brengen. Deze verklaring wordt begunstigd door den gewijden tekst: *Cumque abiisset cum sociis ac sodali-*

bus suis, flebat virginitatem suam in montibus (Judic. XI. 38), en bevestigd door dezen tekst uit het II. *Boek der Machabeërs*, III. 19: *Sed et virgines quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam.* JEPHTE overleed in het jaar 1181 v. J. C.

JEREMIAS, profeet, zoon van den priester HELCIAS, te *Anathot*, bij *Jeruzalem* geboren, begon zijne voorzeggingen onder de regering van JOSIAS, in het jaar 629 vóór J. C. De rampen, welke hij aan de Joden voorzeide, en de heilige vrijheid, met welke hij hunne ongeregeldheden berispte, maakte hen zoo verstoord tegen den profeet, dat zij hem in eenen modderkuil wierpen, waaruit een staatsdienaar van koning SEDECIAS hem liet ophalen. Men had weldra gelegenheid, om den geest Gods, die hem bezielde, te bewonderen. Hij had de inneming van *Jeruzalem* voorzegd. Deze stad gaf zich werkelijk, in het jaar 606 vóór J. C. aan de Babyloniërs over. NEBUZARDAN, veldheer van het leger van NABUCHODONOSOR, gaf aan den profeet de vrijheid, of, om naar *Babylonië* te gaan en er in vrede te leven, of, om in *Judea* te blijven. De profeet verkoos het verblijf van het laatste, om de weinige Joden, die er gebleven waren, te behouden. Hij deelde goede raadgevingen mede aan GODOLIAS, landvoogd van *Judea;* maar daar deze onvoorzigtige dezelve verwaarloosde, zoo werd hij met zijn geheele gevolg gedood. Daar de Joden de woede van den Babylonischen koning vreesden, zoo wilden zij hunne veiligheid in *Egypte* zoeken. JEREMIAS stelde alles in het werk, om hen van dit voornemen terug te brengen, en was eindelijk genoodzaakt, om hen met zijnen leerling BARUCH te volgen. Daar hield hij niet op hun met zijnen gewonen ijver hunne misdaden te verwijten; hij profeteerde tegen hen en tegen de Egyptenaren. De heilige Schrift spreekt ons niet over zijnen dood; maar men gelooft, dat de Joden, zijne aanhoudende bedreigingen moede, hem te *Taphné*, in 590 v. J. C. steenigden. De *Profetiën* van JEREMIAS bevatten 51 hoofddeelen. Deze profeet, zegt de heilige HIERONYMUS, is eenvoudig in zijne uitdrukkingen, verheven in zijne denkbeelden; maar deze eenvoudigheid biedt dikwerf krachtvolle en nadrukkelijke bewoordingen aan. Er komen eenige zinnebeeldige gemakkelijk te verklaren gezigten in voor. Het is eene soort van figuurlijke taal, toenmaals in *Azië* gebruikelijk, en die, door hare natuur, geschikter was,

om invloed op de volken te maken, dan waarheden, die van zinnelijke en treffende beelden ontbloot waren. (Zie EZECHIEL). Zijne *Threni* of *Klaagliederen* zijn een meesterstuk van klagte over de verwoesting van *Jeruzalem*, waarvan de trekken eene gelukkige en treffende toepassing bezitten, op alle treurige gebeurtenissen der rijken en volken, die door de hand Gods getroffen worden, vooral van diegene, die zijne wet en zijne dienst toegedaan, geëindigd hebben met dezelve te verlaten, en met zelve aan de werktuigen der goddelijke wraak te worden overgelaten. JEREMIAS wordt door de Grieken en Latijnen vereerd: er is geene plaats in het westen, waar zijn feest met meer luister wordt gevierd dan te *Venetië*. De heilige HIERONYMUS, dom CALMET, MALDONAT enz., hebben Commentariën op zijne Profetiën geschreven.

JEREMIAS, metropolitaan van *Larissa*, werd in 1572, in den ouderdom van 36 jaren, op den patriarchalen stoel van *Konstantinopel* verheven. De lutheranen boden hem tweemalen de *Augsburgsche geloofsbelijdenis* aan, in de hoop, hem dezelve te doen goedkeuren; maar hij bestreed dezelve mondelings en schriftelijk. Hij scheen er zelfs niet ver van verwijderd, om de Grieksche met de Roomsche Kerk te vereenigen, en had de verbeteringen van den almanak door GREGORIUS XIII. aangenomen. Zijne benijders namen hieruit gelegenheid, om hem te beschuldigen, van betrekking met den paus te onderhouden, en deden hem in 1582 van zijnen zetel verdrijven. Hij werd naar het eiland *Rhodus* verbannen. Men heeft zijne *Briefwisseling* met de lutheranen, in het Grieksch en Latijn, te *Wittenberg*, 1584, in fol. gedrukt. Een Catholijke had dezelve reeds in 1581 in het latijn in het licht gegeven. Deze prelaat overleed na 1585.

JEROBOAM I., zoon van NABATH, uit den stam van EPHRAÏM, behaagde zoodanig aan SALOMON, dat die vorst hem het regtsgebied over de stammen van EPHRAÏM en MANASSE gaf. De profeet AHIAS voorzeide hem, dat hij over tien stammen zoude regeren. Om het vervullen dezer voorzegging te beletten, gaf SALOMON bevel, hem in hechtenis te nemen; maar hij nam de vlugt naar *Egypte*, alwaar SESACH hem eene schuilplaats verleende; en hij verbleef aldaar tot aan den dood des konings, op zijne toekomstige grootheid vertrouwende. ROBOAM, de opvolger van SALOMON, was de dwingeland zijns volks; tien

stammen scheidden zich van het huis van DAVID af, en vormden een afzonderlijk koningrijk, aan welks hoofd zij in het jaar 972 v. J. C. JEROBOAM plaatsten. Daar deze nieuwe koning vreesde, dat, indien het volk voortging, naar *Jeruzalem* te gaan, om er te offeren, hetzelve weldra weder onder de gehoorzaamheid van ROBOAM, zijnen wettigen vorst, zoude geraken, zoo liet hij twee *gouden kalven* vervaardigen. Hij plaatste het eene te *Dan* en het andere te *Bethel*, beval aan zijne onderdanen dezelve te aanbidden en verbood hun voortaan naar *Jeruzalem* te gaan. Deze heiligschendende vorst, verhief de geringsten des volks, die niet uit het geslacht van LEVI waren, tot de priesterlijke waardigheid; voerde te *Bethel*, zoo wel als te *Jeruzalem* plegtige feesten in, en vereenigde in zijnen persoon de priesterlijke waardigheid met de koninklijke majesteit. Op eenen zekeren tijd, dat hij wierook op het altaar van *Bethel* deed branden, kwam hem een profeet aankondigen, dat dat altaar vernield zoude worden; dat er uit het geslacht van DAVID een zoon zoude geboren worden, JOSIAS genaamd, die op dat altaar al de priesters, welke er wierook offerden, zouden ontzielen. Hij voegde er bij, dat tot bewijs, dat hij de waarheid sprak, het altaar oogenblikkelijk door midden zoude bersten. Toen JEROBOAM de hand uitstak, om den profeet te doen gevangen nemen, verdorde zijne hand en het altaar borst oogenblikkelijk door midden. De koning bad den man Gods zijne genezing te verwerven en zijne hand werd weder in haren vorigen staat hersteld. Dit wonder veranderde het hart van JEROBOAM niet; hetwelk ongeloofelijk zoude schijnen, indien men niet door even zoo verschrikkelijke als talrijke voorbeelden, wist, hoe ver de verblindheid en verharding der goddeloozen gaat. Hij overleed in zijne misdaden, in het jaar 954 v. J. C. Zijn huis werd volgens de voorzegging van AHIAS van *Silo*, door BAASA vernield en uitgeroeid.

JEROBOAM II., zoon van JOAS en koning van *Israël*, zoo als hij, herstelde het koningrijk *Israël* in deszelfs ouden luister. Hij beklom den troon in het jaar 826 v. J. C. heroverde de landen, welke de Syrische koningen overweldigd en van zijne staten afgescheurd hadden, en bragt alle landen van aan gene zijde der *Jordaan*, tot aan de *Doode-Zee* onder zijne gehoorzaamheid. De verwijfdheid en pracht heerschten met de afgoderij in *Israël*. Men aanbad niet alleen de *gouden kalven*, te *Be-*

thel, maar men bezocht al de *hooge plaatsen* van het rijk, alwaar men allerlei gruwelen bedreef. God liet de uitroeijing zijner familie door de profeten Ozeas en Amos aankondigen; met den slag van *Jezrahel* eindigde de voorspoed zijner wapenen; de Assyriërs versloegen zijn leger; een gedeelte van zijn volk werd gevankelijk weggevoerd. Jeroboam overleed in het jaar 784 v. J. C. Zijn dood werd door eene 12jarige regeringloosheid gevolgd.

Jeroen. — Zie Hieronymus.

Jesabel, Jesid. — Zie Jezabel, Jezid.

Jessenius (Joannes), een edele Hongaar, te *Nagi-Jessen*, een dorp in het graafschap *Turocz*, in *Hongarijë*, in 1566 geboren, legde zich toe op de geneeskunde, en onderwees die wetenschap te *Wittemberg* en te *Praag* met den meesten roem. De keizer Rudolf II. en Mathias vereerden hem met den titel van hunnen eersten lijfarts. Hij bezwalkte den roem, dien hij door zijne kunde verworven had, door het zwartste verraad. Hij schaarde zich bij de partij der muitelingen, om Ferdinand II. af te zetten, en begaf zich naar *Hongarijë*, om zijne landgenooten tot den opstand aan te sporen, doch hij betaalde in 1621, deze misdaad van ontrouw met zijn hoofd. Men heeft van hem een aantal werken over de geneeskunde, de voornaamste zijn: 1.° *De Plantis.* — 2.° *De cute et cutaneis affectibus.* — 3.° *Anatomiæ abs se solemniter celebratæ historia.* Deze ontleedkundige geschiedenis wordt op prijs gesteld, ofschoon hij bijna niets anders heeft gedaan dan Vesalius verkorten. — 4.° *Institutiones chirugicæ*, tegenwoordig geheel buiten gebruik. Nog heeft men van hem *Vita et mors Tychonis-Brahei*, *Hamburg*, 1601, in 4.to Hij was de bijzondere vriend van dien sterrekundige geweest.

Jesus Christus, de Verlosser der wereld, Zoon van God, en zelf God. Ontvangen door de werking van den heiligen Geest, in den schoot der Maagd Maria, werd Hij in eenen stal te *Bethleëm* geboren. De Maagd en Jozef, haar echtgenoot, hadden zich naar die stad begeven, om zich, bij gelegenheid der volkstelling, door Augustus, in het jaar der wereld 4004 bevolen, te doen opschrijven. Onmiddellijk na zijne geboorte kondigden hem de Engelen den herders aan, met de eerste woorden van dien schoonen lofzang, waarvan sedert zoo veel eeuwen de Christen-tempels weêrgalmen: *Gloria in excelsis*

Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Eene ster verscheen in het oosten, en strekte ten geleide der wijzen, die dit Goddelijke kind kwamen aanbidden. Hij werd den achtsten dag besneden, en den veertigsten bragt zijne moeder hem naar den tempel. De ergdenkende en wreede HERODES liet al de kinderen van twee jaren en daarbeneden sterven. Hij dacht er dengenen in te betrekken, dien de Wijzen hem, als den *Koning der Joden* hadden aangekondigd; maar JOZEF, door eenen Engel gewaarschouwd, was met de moeder en het kind naar *Egypte* gevlugt, van waar hij eerst na den dood des dwingelands terug keerde. Zij woonden te *Nazareth*, van waar zij zich jaarlijks naar *Jeruzalem* begaven, om het paaschfeest te vieren. Toen JESUS den ouderdom van twaalf jaren bereikt had, namen zij Hem mede derwaarts: Hij bleef aldaar buiten hun weten; en daar zij zulks onderweg ontdekten keerden zij naar *Jeruzalem* terug, alwaar zij Hem in den tempel, te midden der leeraars vonden, die Hij, zoo wel door zijne vragen als door zijne antwoorden in verbazing bragt. Dit is alles, wat het Evangelie ons van J. C. mededeelt, tot op den oogenblik zijner openbaring. Hij nam toe in wijsheid, in ouderdom en in bevalligheid, was onderworpen aan zijne moeder, en aan dengenen, dien men voor zijnen Vader hield. Daar zij, uithoofde van hunne armoede, verpligt waren, om voor hun bestaan te werken, kan men er niet aan twijfelen of J. C. is hun gehoorzaam geweest, door met hen te arbeiden. Het was ongetwijfeld het beroep van timmerman, dat hij uitoefende, wijl de Joden hem *dien naam* geven. Het was in het 15e jaar der regering van keizer TIBERIUS, dat JOANNES *de Dooper*, die Hem zijnen weg moest bereiden, de boetvaardigheid begon te prediken. Hij doopte, en J. C. kwam tot hem, om gedoopt te worden. Uit het water gaande, daalde de heilige Geest, in de gedaante eener duif op Hem neder, en men hoorde eene stem, die zeide: *Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien ik mijn behagen heb.* Hij werd door den H. Geest in de woestijn geleid, bragt er veertig dagen al vastende door, en wilde aldaar de aanvallen van den geest der duisternis wel verduren. Hij begon alstoen het Evangelie te prediken. Met twaalf Apostelen vergezeld, welke Hij tot zich geroepen had, doorkruiste Hij geheel *Judea*, vervulde hetzelve met zijne weldaden, en bevestigde de waarheden, welke Hij onderwees door wonderen. De duivelen en ziek-

ten gehoorzamen Hem, de blinden zien, de lammen gaan, de dooden verrijzen. Maar *de* CHRISTUS *moest lijden*, en door zijn lijden aan de goddelijke regtvaardigheid voldoen, Hij moest de menschelijke natuur herstellen, en voor de menschen de genade verdienen, die hen zuiver en heilig maakt; eene genade, die, krachtens dit toekomstige offer, ook aan de regtvaardigen der oude wet was verleend. De afgunst der Farizeërs en Schriftgeleerden, deed Hem tot eene schandelijke doodstraf veroordeelen; een zijner leerlingen verraadde, een ander verloochende, en alle verlieten Hem. De opperpriester en de raad veroordeelden J. C., wijl Hij zich den *Zoon Gods* had genoemd. Hij werd aan PONTIUS PILATUS, Romeinschen landvoogd, overgeleverd, en veroordeeld, om aan het kruis te sterven; Hij droeg het offer op, dat tot verzoening van het menschelijke geslacht moest dienen. Bij zijnen dood, bedekte zich de Hemel met duisternis (zie PHLEGON), de aarde beefde, het voorhangsel des tempels scheurde door midden, de graven openden zich, de dooden verrezen; de gekruiste God-mensch gaf tegen den avond van Vrijdag den 3 April den 14 *Nisan*, in het 29e of 30e of 31e der gewone tijdrekening, het 33e van zijn leven (en volgens eenige tijdrekenkundigen (*), in het 33e jaar der gewone jaartelling en het 36e van zijn leven). Zijn ligchaam werd in het graf gelegd, waarbij men wachten plaatste. Op den derden dag, die de zondag was, kwam J. C. levend uit het graf te voorschijn. Hij verscheen eerst aan verscheiden heilige vrouwen, vervolgens aan zijne leerlingen en apostelen. Hij bleef nog veertig dagen met hen, verscheen hun verscheiden malen, deed hun door vele bewijzen zien, dat Hij leefde, en sprak hen over het Rijk Gods. Onder al de geschiedkundige daadzaken, die de menschelijke jaarboeken uitmaken, komt

(*) Zie *l' Art de vérifier les dates* of het *Journ. histor et litt.* van 15 Mei 1784. Degene, die reden willen kennen van het oude en algemeene gevoelen, dat de dood van J. C op het 33e jaar van zijnen ouderdom bepaalt, kunnen raadplegen, den kardinaal NORIS, pater PAGI, de *Acta sanctorum*, tom. 5 Junii, bladz. 404, en de Verhandeling, welke aan het slot van het *commentarius hist. crit. in* LUCAM *et* JOANNEM enz. gevonden wordt, bij wijze van *thesis* te Leuven verdedigd, en bij JACOBS in 1764 gedrukt; DANÈS, *Notio temporum*; PETAU, *de doctrina temporum*, etc., doch, welk tijdrekenkundig stelsel men ook aanneme, zal er echter altijd, tusschen de gewone tijdrekening en de geboorte van J. C. een verschil van drie, vier of vijf jaren zijn, om redenen, welker onderzoek, niet tot den aard van dit werk behoort.

er geene gebeurtenis voor, die beter bewezen is, dan de verrijzenis van J.C. Veertig dagen na zijne verrijzenis steeg Hij ten Hemel, in tegenwoordigheid zijner leerlingen, hun bevelende, het Evangelie aan alle volken te prediken, en hun belovende, van tot aan het einde der wereld met hen te zijn. De grenzen van dit werk gedoogen niet, dat wij de bewijzen ontwikkelen, waarop de Christelijke Godsdienst gegrond is: Bossuet, Huet, Abbadie, Bergier, le Franc de Pompignan, en vele andere groote schrijvers, hebben deze stof uitgeput. Het zal voor ons genoeg zijn, te zeggen, dat in deze eeuw, waarin de goddeloosheid zegeviert, er wijsgeeren zijn gevonden, die zich niet hebben kunnen onthouden, de verhevenheid der Evangelische zedeleer te erkennen. Zie hier, wat een hunner (J. J. Rousseau) zegt. de aanhaling is uitgebreid, maar bevat eene treffende schoonheid en waarheid. » De heiligheid des Evangelies spreekt tot mijn hart. Beschouw de boeken der wijsgeeren, met al derzelver tooi, wat zijn zij klein, bij dit vergeleken! kan het zijn, dat een te gelijk zoo verheven, en zoo eenvoudig boek, het werk der menschen is? Kan het zijn, dat degene, wiens geschiedenis het beschrijft, zelfs slechts een mensch is? Is zulks de toon van een geestdrijver, of van een eerzuchtige sektenstichter? Welke zachtheid, welke zuiverheid in zijne zeden! Welke aandoenlijke bevalligheid in zijne onderrigtingen! Welke verhevenheid in zijne grondregels! Welke diepe wijsheid in zijne gesprekken! Welke tegenwoordigheid van geest, welke schranderheid, en welke juistheid in zijne antwoorden! Welk eene magt over zijne hartstogten! Waar is de man, waar is de wijze, die zonder zwakheid en zonder ijdelheid, kan handelen, lijden en sterven? Als Plato zijnen ingebeelden wijze afschildert, met de geheele schande der misdaad bedekt, en den geheelen prijs der deugd waardig, schildert hij trek voor trek J. C.: de gelijkenis is zoo treffend, dat alle kerkvaders dezelve gevoeld hebben, en het niet mogelijk is, er zich mede te bedriegen..... Socrates, zonder smart, zonder schande stervende, volbragt zijne taak ligtelijk tot het einde; en, indien deze gemakkelijke dood zijn leven niet tot eer had verstrekt, zoo zou men er aan twijfelen, of Socrates, met al zijnen geest, wel iets anders dan een drogredenaar was. Hij vond, zegt men, de zedeleer uit. Anderen vóór hem, hadden dezelve in uitoefening gebragt; hij zeide slechts het-

gene wat zij gedaan hadden, en bragt hunne voorbeelden slechts in lessen over. Aristides was regtvaardig geweest, alvorens Socrates gezegd had, wat de regtvaardigheid was; Leonidas was voor het vaderland gestorven, alvorens Socrates het tot eenen pligt had gesteld het vaderland te beminnen; *Sparta* was matig, alvorens Socrates de matigheid geprezen had; alvorens hij de deugd had beschreven, vloeide *Griekenland* over van deugdzame mannen. Maar wáár had Jesus bij de zijnen die verhevene en zuivere zedeleer geput, waarvan Hij alleen de lessen en het voorbeeld heeft gegeven? De dood van Socrates, gerustelijk met zijne vrienden over wijsgeerige onderwerpen sprekende, is de zachtste, welken men kan wenschen; die van Jesus, gehoond, bespot, door een geheel volk gevloekt, is de verschrikkelijkste, welken men kan vreezen. Socrates, den giftbeker aannemende, zegent dengenen, die hem denzelven aanbiedt, en die weent; Jesus, bidt, te midden zijner verschrikkelijkste marteling voor zijne beulen. Ja indien het leven en de dood van Socrates, die van eenen wijze zijn; zoo zijn het leven en de dood van Jesus, die van eenen God. Zullen wij zeggen, dat de geschiedenis van het Evangelie tot vermaak is uitgevonden? Neen, het is niet alzoo, dat men uitvindt en het gebeurde met Socrates, waaraan niemand twijfelt, is minder bewezen, dan de geschiedenis van Jesus Christus. Eigenlijk is zulks de moeijelijkheid ontwijken, zonder dezelve uit den weg te ruimen. Het zou onbegrijpelijker zijn, dat vele menschen eenstemmig dit boek hadden ontworpen, dan het is, dat een enkele er het onderwerp toe geleverd heeft. Nooit hadden Joodsche schrijvers dien toon, noch die zedeleer gevonden en het Evangelie heeft zulke groote, zulke treffende, zulke volkomen onnavolgbare kenmerken van waarheid, dat de uitvinder er meer dan de held over verwonderd zoude staan." Een Engelsche wijsgeer heeft de Godheid van Jesus Christus en de waarheid der Godsdienst, enkel door de uitnemendheid zijner Leer en het eenvoudige verhaal zijner daden, zoodanig als men hetzelve in het Evangelie vindt, bewezen. (Zie Jenyns). Degene, die zijne zedeleer, of om beter te spreken, het volledig onderrigt zijner leerstellingen en wetten, met eenige koele, verstrooide en willekeurige grondbeginselen der wijsgeeren hebben willen vergelijken, hebben zeker gebrek aan oordeel of goede trouw. (Zie Confucius, Epictetus, Mourgues). De zamenhang zijner leer, de

innerlijke verbindtenis, en de wederzijdsche afhankelijkheid van al derzelver deelen, de slotsom van een onderwijs, dat zich tot hemel en aarde uitstrekt, dat den mensch in alle omstandigheden aantast, en altijd door zijn hart en zijn geweten, gedoogen geene vergelijkingen, met de nietsbeduidende zedespreuken der zoogenaamde zedelijke wetgevers, zonder zending en zonder titel; wijl, zonder over de wonderen en de daadwerkelijke bewijzen te spreken, welke J. C. van zijne zending gaf, al zijne lessen op de eeuwige en onbetwistbare waarheid van de onsterfelijkheid der ziel en het toekomstig leven gegrond, op de aandoenlijkste en verstandigste wijze uitgedrukt, door het goddelijke Woord gewaarborgd, met die onuitwischbare overtuiging, waarvan de naam zelfs niet bekend was, aangenomen en beleden waren. Want het geloof is zulk eene verhevene en goddelijke zaak, dat de wijsgeeren der oudheid, in hunne lange bespiegelingen over de zedeleer, over de vermogens en de eigenschappen des menschelijken geestes, niets ontdekt hebben, dat naar hetzelve gelijkt; zij bezaten geen woord, om er het denkbeeld van uit te drukken; want het Griekscheof Latijnsche woord, hetwelk wij in dat van *geloof* overbrengen, werd nooit door eenig Heidensch schrijver, in eenen zin gebezigd, die overeenkomst met dien had, welken het in het Evangelie heeft, waarin het eene nederige, bereidvaardige en openhartige gesteldheid des geestes voorondersteld, om in God te gelooven, een vast vertrouwen in Hem, in zijne openbaringen en in zijne beloften. Het geloof is de grondslag, en om de uitdrukking van den H. Paulus te gebruiken, de *zelfstandigheid* of het *wezen* van onze hoop, en het licht dat ons de onzigtbare dingen ontdekt. *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Men kan hetgene, wat die Apostel in het XI. Hoofdstuk van zijnen Brief aan de Hebreërs, over het geloof zegt, niet lezen, zonder die goddelijke gaaf, boven alle bezittingen lief te hebben, zonder er van doordrongen te zijn, en zonder deszelfs geheimzinnige duisterheden, boven alle menschelijke verlichtingen te verkiezen. Zonder hetzelve hebben zelfs de ernstigste waarheden, niet de minste zekerheid; het is het geloof, dat dezelve aan het wufte en onbestendige licht der rede onttrekt, om aan dezelve bekrachtiging en bestendigheid te geven. (Zie

MONTAIGNE, ROUSSEAU, SHAFTESBURY). De leer van J. C. heeft eindelijk onderwerpen ten doel, waarvan de Heidensche wijzen niet het minste denkbeeld hadden, en waarvan zij geen denkbeeld konden hebben, zonder stom te worden, en zonder al de beweeggronden van hun geheele onderwijs te verliezen. Zoodanig is het denkbeeld der *wereld*, hetwelk J. C. ons op eene zoo duidelijke en diepzinnige wijze heeft gegeven. » Het is, zegt een Christen wijsgeer, eene zeer opmerkelijke zaak, wanneer men het woord en het denkbeeld van *mundus*, in den zin des Evangelies betracht. Dit zoo waarachtige en zoo kenbare wezen, is sedert J. C. blijkbaar en gevoelig geworden. De oude zedemeesters hebben er niet over gesproken, wijl zij zelve van de wereld waren; wijl hunne ijdele en opgeblazene zedeleer, hunne valsche en verblindende deugden niets bezaten dan hetgene, wat volkomen met den geest der wereld strookte, en op de leest derzelve geschoeid was: zij konden er dus geen zedelijk wezen van maken, onderscheiden van dat, hetwelk zij wilden daarstellen; maar J. C. heeft ons den onmetelijken afstand ontdekt, die de wereld in hare hoogste wijsheid, tusschen hare lessen en die van het Evangelie liet. Ook is de minst onderrigte Christen met de wereld bekend, hij kan zeer wel zeggen: *Ziedaar de wereld; ziedaar hoe ons de wereld bedriegt; dusdanig zijn de logens en de begoochelingen der wereld, de valsche deugden en de schijnheiligheid der wereld.* Eene taal, die aan al de wijzen der oudheid onbekend was, die zelfs aan al de nieuwere wijzen, welke hun geloof afgezworen hebben, onbekend is. Het is in dien zin, dat er gezegd is: *Princeps hujus mundi jam judicatus est.* JOAN. XVI, 11; en duidelijker nog: *Nunc judicium est mundi.* JOAN. XII, 31." Een ander kenmerk der Leer van J. C. is de haat, welken de wereld aan dezelve toedraagt, terwijl alle dwalingen wel onthaald, of met onverschilligheid beschouwd worden. Deze onderscheiding kan enkel dienen, om de waarheid te kenmerken, om dezelve kennelijk te maken voor al degene, welke dezelve opregtelijk zoekt, om hare kracht en vermogenden invloed op den geest en het hart, en dien stempel van het goddelijke licht te bewijzen, welke voor de boosaardigheid en goddeloosheid zoo hatelijk is. » Hoe vele overwegingen, zegt een wijze waarnemer, doet deze haat in den geest des Christens ontstaan, daar hij weet, wat het Evangelie ons leert, van den haat, die voor deszelfs Grondlegger, zijne Leer

en zijne bedienaars bewaard is. Haat der wereld jegens J. C. en zijn werk, zoo langen tijd en zoo nadrukkelijk aangekondigd en zoo verschrikkelijk verwezenlijkt! Zijn onze filozofen ooit op het denkbeeld gekomen, om eenigen haat op te vatten tegen MAHOMED, CONFUCIUS, ZOROASTER, enz.? Zijn deze namen hun integendeel niet dierbaar en het voorwerp hunner hulde. Ik gevoel, dat ik de slotsom dezer overweging niet wel kan uitdrukken. Het is welligt de beweeggrond der overtuigendste en aandoenlijkste geloofwaardigheid." De ongeloovige natiën, de Heidenen, en Mahomedanen hebben de wonderen en de goddelijke Wijsheid van J. C. erkend. Een muzelmansch dichter heeft aldus over Hem gesproken:

Het hart van den treurigen mensch ontleent zijnen geheelen troost uit uwe woorden.
De ziel herneemt haar leven en hare kracht, alleen bij het hooren uitspreken van uwen naam.
Indien zich ooit het hart des menschen tot de beschouwing van de geheimen der Godheid kan verheffen, is het van U, dat het zijn licht ontleent, om dezelve te kennen, en Gij zijt het, die hem het aanloksel geeft, waarvan hij doordrongen is. *Bibl. orient, art. ISSA EBN. MIRIAM.* (Zie *Vie de JESUS-CHRIST*, door pater DE LIGNY, 3 dl. in 8vo.)

JESUS, zoon van SIRACH, te *Jeruzalem* geboren, de schrijver van het boek *Ecclesiasticus*, dat hij in het jaar 234 vóór J. C. zamenstelde. — Een andere JESUS, zijn kleinzoon, vertaalde hetzelve in het Grieksch; en deze vertaling heeft ons den Hebreeuwschen tekst doen verliezen. Het boek van den zoon van SIRACH, is vol groote waarheden en bevat eene uitmuntende zedeleer, met eene zalving en eene levendigheid des gevoels uitgedrukt, welke de koele wijsbegeerte nooit heeft kunnen nabootsen.

JESUS, zoon van JOÏADA. — Zie JONATHAS.

JESUS is de naam eens mans die, vóór de inneming van *Jeruzalem* door TITUS, en zelfs vóór het begin des oorlogs, met eene ongeloofelijke volharding en kracht het ongeluk der Joden aankondigde. » Vier jaren, voor dat de oorlog was losgebarsten, zegt JOSEPHUS, begon hij te roepen: *Eene stem is uit het Oosten, eene stem is uit het Westen, eene stem is uit den kant der vier winden voortgekomen, eene stem tegen* Jeruzalem *en den tempel, eene stem tegen de nieuwgehuwden, eene stem tegen het geheele volk.*" Sedert dien tijd hield hij noch dag, noch nacht op

met uit te roepen: *Wee, wee*, Jeruzalem! Hij verdubbelde zijne kreten op de feestdagen. Geen ander woord kwam ooit uit zijnen mond te voorschijn: degene die hem beklaagden, degene, die hem vervloekten, degene, die in zijne behoeften voorzagen, hoorden nooit iets anders van hem, dan dit verschrikkelijke woord: *Wee* Jeruzalem! Hij werd gevangen genomen, door de overheden ondervraagd en veroordeeld, om gegeeseld te worden: op elke vraag en bij elken slag, antwoordde hij, zonder zich ooit te beklagen: *Wee* Jeruzalem! Als een zinnelooze teruggezonden, liep hij het geheele land af, zonder ophouden zijne treurige voorzegging herhalende. Hij ging gedurende zeven jaren voort, met aldus te roepen, zonder te rusten, en zonder dat zijne stem verzwakte. Tijdens het laatste beleg van *Jeruzalem*, sloot hij zich in de stad op, onvermoeid rondom de muren keerende, en uit al zijne magt roepende: *Wee den tempel, wee der stad, wee het geheele volk!* Eindelijk voegde hij er bij: *Wee mij zelven!* en te gelijkertijd werd hij door eenen uit een werktuig geslingerden steen gedood. » Het scheen, zegt Bossuet, dat de goddelijke wraak zich als zigtbaar in dezen man had vertoond, die enkel leefde, om hare vonnissen uit te spreken; dat zij hem met hare kracht had vervuld, opdat hij de ongelukken des volks door zijne kreten zou kunnen evenaren; en dat hij eindelijk door een uitwerksel dier wraak, welke hij zoo lang had aangekondigd, moest omkomen, ten einde dezelve gevoeliger te maken en meer te vertegenwoordigen, wanneer hij er niet alleen de profeet en de getuige, maar zelfs het slagtoffer van zou zijn. Deze profeet der rampen van *Jeruzalem* heette Jesus. Het scheen, dat die naam van zaligheid en vrede, voor de Joden, die denzelven, in den Persoon des Verlossers verwachtten, in een noodlottig voorteeken moest veranderen; en dat, nadat deze ondankbaren eenen Jesus hadden verworpen, die hun genade, barmhartigheid en leven aankondigde, God hun eenen anderen Jesus zond, die hun slechts onherstelbare rampen en het onvermijdelijk besluit van hunnen aanstaanden ondergang kon aankondigen."

Jethro, bijgenaamd Raguel, offerpriester der Madianiten, ontving Mozes in zijn huis, en hield hem zoo lang onder zijne hoede als hij verpligt was, om zich verborgen te houden, uit vrees dat Pharao hem mogt doen sterven, en liet hem met zijne dochter Sephora

in den echt treden. Toen Mozes de Israëliten bevrijd had, ging JETHRO zijnen schoonzoon te gemoet, in het jaar 1490 vóór J. C., en bragt hem zijne vrouw en kinderen. Hij raadde hem voorzigtige personen uittekiezen, die in staat waren, om eenen raad te vormen waaraan hij een gedeelte van de zaken kon vertrouwen, waarmede hij belast was. Hij onderwees hem vervolgens de kunst, om diegene in krijgstucht te brengen, welke in staat waren, om de wapenen te dragen. ANTRAPANUS noemt hem in EUSEBIUS, koning van *Arabië*, ongetwijfeld wijl in dat land de koninklijke waardigheid met het priesterschap verbonden was.

JEUNE (JOANNES LE), te *Poligni*, in *Franche-Comté*, in 1592 geboren, was de zoon van eenen raadsheer bij het parlement van *Dôle*. Hij zag van een kanonikaat van *Arbois* af, om zich in de ontluikende Congregatie van het *Oratorium* te begeven. De Kardinaal de BERULLE droeg hem eene toegenegenheid toe, gelijk aan die van eenen vader voor een veelbelovend kind. Pater LE JEUNE wijdde zich, gedurende 60 jaren van zijnen Apostolischen arbeid, aan de missiën toe. Terwijl hij in de Vaste te *Rouanen* predikte, verloor hij in den ouderom van 35 jaren het gezigt. Ofschoon hij van natuur levendig en onstuimig was, verloor hij door dit gebrek echter den moed niet. Pater LE JEUNE had nog met andere ongemakken te worstelen. Tweemalen werd hij van den steen gesneden, en nooit hoorde men hem een enkel ongeduldig woord ontsnappen. De grootste Prelaten hadden zoo vele achting voor zijne deugd, dat de Kardinaal BICHI hem, gedurende den loop eener geheele missie aan tafel bediende. LAFAYETTE, Bisschop van *Limoges*, bewoog hem in 1651, om in zijn diocees zijn verblijf te nemen. Pater LE JEUNE bragt zijn geheele leven in hetzelve door, en voerde in alle steden de liefdadige zusters in. Gedurende zijne laatste slepende ziekte, werd hij dikwerf bezocht door de Bisschoppen van *Limoges* en *Lombez*. Men had hem, ofschoon hij blind was, toegestaan, mis te lezen; maar hij wilde nooit van deze vergunning gebruik maken, uit vreeze oneerbiedigheid te begaan, bij het opdragen der heilige geheimen. Hij overleed te *Limoges*, den 19 Augustus 1672, in den geur van heiligheid. Zijne ootmoedigheid was bewonderenswaardig. Toen verscheidene heeren van het hof te

Rouanen waren gekomen, alwaar hij in de Vaste predikte, verzochten zij hem, hun zijne schoonste *leerrede* voortedragen; maar hij stelde zich te vreden, met een gemeenzaam onderrigt voor hen te houden, betrekkelijk de pligten der grooten, en over de verpligting om over hunne huisgenooten en bedienden te waken. De bekeeringen, welke deze wijsselijk gestrenge gewetens-bestuurder uitwerkte, waren opregt en volhardend. Zijn roem was zoo groot, dat men van zeer verre kwam om zich onder zijne leiding te stellen. Men heeft van hem *Leerredenen* (*sermons*), in tien zware deelen, in 8vo, *Toulouse*, 1688, of *Parijs*, 1671 eene meer naauwkeurige en op prijsgestelde uitgave. Dezelve werden in het latijn vertaald, en te *Mentz*, onder dezen titel gedrukt: Joannis Junii *deliciæ pastorum sive conciones*, in 4to: De beroemde Massillon putte uit de beoefening van dezen predikant, niet die ongedwongenheid en dat vuur, welke hem kenmerken (dit zijn begaafdheden, welke men enkel aan de natuur te danken heeft), maar de bouwstoffen tot vele zijner *leerredenen*. *Deze verzameling van predikatiën*, zeide hij, *is een uitmuntend zaak-register voor eenen predikant, en ik heb er gebruik van gemaakt.* Pater le Jeune is eenvoudig, treffend, innemend; men ziet dat hij met eene gelukkige genie en eene gevoelige ziel geboren was. De verzameling zijner *Leerredenen*, welke men somtijds *Leerredenen van den blinden Pater* noemt, is zeldzaam geworden (*). Het is door het lezen derzelve, dat Benedictus Jozef Labre, te *Rome*, in 1783, in den geur van heiligheid gestorven, zich bijzonder tot de oefening der christelijke deugden heeft aangespoord gevoeld. De heer Ruben heeft eene redevoering over het leven van Pater le Jeune in het licht gegeven, en Pater Lamby heeft hem zeer wel doen kennen, in zijn zevende gesprek over de wetenschappen blz. 221.

* Jeune (Claudius Mansuet) regulier Kanonik van premonstrateit, te *Tignacourt*, in het hertogdom *Bar*, bij de abdij van *Flabemont* geboren, ging in het noviciaat der abdij van de heilige

(*) *Deze zeldzaamheid heeft echter opgehouden, nadat de Uitgezochte* verzameling der leerreden: *van pater* le Jeune, *in de* Bibliothéque des orateurs chrétiens, *Bruxelles*, 1829 *is opgenomen.*

Vertaler.

Maria, te *Pont à-Mousson*, den 8 Augustus 1732, en legde er in 1734 zijne geloften af. Na zijne cursus voor de wijsbegeerte en godgeleerdheid volbragt te hebben, werd hij naar de abdij van *Estival* gezonden, om die wetenschappen te onderwijzen. Hij ontving den doctoralen hoed in de universiteit van *Pont-à-Mousson*, en werd Prioor van de abdij der H. Maagd. Hij keerde vervolgens naar *Estival* terug, alwaar hij in de afzondering leefde zich met het schrijven van eenige werken bezig houdende. Men heeft van hem: 1° *Histoire etc.* (*Critische en verdedigende geschiedenis, van de orde der ridders van den tempel van Jeruzalem, tempelieren genaamd*), Parijs, 1805, 2 dln. in 4to. Hij doet er den oorsprong en de ontwikkeling dier orde in kennen, geeft de geschiedenis van derzelver vernietiging op, welke hij meent zonder bondige redenen en voldoende beweeggronden, geschied te zijn, hij bekrachtigt zijn gevoelen door gezaghebbende schrijvers. — 2.° *Dissertation etc.* (*Verhandeling strekkende ten bewijze, dat de liefde, welke in het Sacrament van boetvaardigheid gevorderd wordt, niet alleen eene liefde is, die uit de hoop ontspruit, maar eene waarachtige en opregte goddelijke liefde*). Pater Jeune was een goed godgeleerde en uitmuntende religieus.

Jewel. (Joannes), Ivelus, een Engelsche schrijver, werd op het einde der regering van Hendrik VIII. Protestansch, en onder het bestuur der koningin Maria, van het collegie van *Oxford* uitgesloten. Na den dood dier vorstin, verliet hij *Italië*, werwaarts hij de wijk had genomen, en keerde naar *Engeland* terug. Men gaf hem alstoen het bisdom *Salisbury*. Men verzekert, dat hij een sterk geheugen had, maar zijne zucht naar verandering bewijst niet, dat hij evenveel oordeel bezat. Hij liet eenige schriften na, onder andere de *Geschiedenis der Hervorming*, en die der regering van Karel II. en Jacobus II.

Jezabel, dochter van Ithobal, koning van *Sidon*, en vrouw van Achab, koning van *Israël*. Zij was het, die den koning haren echtgenoot bewoog, om in zijne staten de dienst van den waren God geheel afteschaffen, om dezelve door die van Baal te doen vervangen. Elias, de eenige, die deze goddelooze koningin had durven tegenstand bieden, werd genoodzaakt, de vlugt te nemen, en zich naar den berg

Horeb te begeven. Daar dezelfde koning verlangde, om den wijngaard van eenen zekeren NABOTH te bezitten, die hem denzelven weigerde, zoo kocht JEZABEL valsche getuigen om, en liet NABOTH veroordeelen, om gesteenigd te worden. ACHAB bleef in het bezit van den wijngaard; doch om JEZABEL te straffen, verhief God JEHU op den troon van *Samarië*. Deze vorst liet haar boven uit een venster werpen, en de honden verslonden zoodanig haar ligchaam, dat slechts haar schedel, de voeten en de uiterste gedeelten der handen overbleven; dit gebeurde in het jaar 884 vóór J. C. — Er wordt in het Boek der Openbaring over eene JEZABEL gesproken, die de profetesse speelde, en onder dezen valschen titel, dwalingen predikte. Zij wordt er, indien zij geene boetvaardigheid over hare zonden doet, zoo wel als al degene, die aan hare dwalingen zouden deel nemen, met eene doodelijke ziekte bedreigd. Het is vrij moeijelijk, om te zeggen, wie deze JEZABEL was; waarschijnlijk was zij eenige vermogende vrouw, die de Nicolaïten beschermde, en aldus op eene verbloemde wijze (*antonomasië*) werd genoemd.

JEZID of JESID I., 5.e kalief, of opvolger van MAHOMED, en de tweede van het geslacht der Ommiaden, regeerde na den dood van zijnen vader MOAWIJAH, in het jaar 680; maar hij volgde den moed en de groote plannen van denzelven niet na. Zijn eenige vermaak was minnedichten te vervaardigen. In het tweede jaar van zijn bestuur, verkozen de Arabieren van *Cufa*, HUSSEIN, tweeden zoon van ALI, tot kalief. JEZID bragt een talrijk leger op de been, en deed HUSSEIN verraderlijk vermoorden, op den oogenblik, dat zij gereed stonden, om in de vlakten van *Cazaballa*, in den omtrek van *Cusa*, slag te leveren. JEZID vervolgde daarna het geheele geslacht van ALI, en deed een gedeelte van den Arabischen adel sterven. Deze wreede strafoefeningen maakten hem bij alle volken gehaat. Na den dood van HUSSEIN, bragt ABDALLAH, zoon van ZOBAÏR, uit het geslacht van ALI, geheel *Perzië* in opstand tegen JEZID, dien hij als een man afschilderde, geschikter om dichter, dan om koning te zijn. Het bestuur van dezen lafhartigen vorst duurde slechts 3 jaren en 9 maanden: hij overleed in het jaar 683 der Christelijke tijdrekening.

JOAB, zoon van SARVIA, zuster van DAID, broeder van ABISAÏ en AZAËL, was aan de dienst van DAVID ver-

bonden, en voerde met roem het bevel over zijne legerbenden. De eerste gelegenheid, waarin hij zich onderscheidde, was de slag van *Gabaon*, in welken hij ABNER, hoofd van de partij van ISBOSETH overwon, dien hij vervolgens verraderlijk vermoordde. Hij beklom het eerste de muren van *Jeruzalem*, en verdiende door zijne dapperheid, in den rang van veldheer, welken hij reeds bezat, behouden te blijven. Hij trok tegen de Syriërs op, die tegen DAVID waren aan het muiten geslagen, dreef hen op de vlugt, en na zich op de Ammoniten meester te hebben gemaakt van een wijk der stad *Rabbath*, liet hij DAVID komen, om de eer dezer overwinning te genieten. JOAB onderscheidde zich in al de oorlogen, welke die vorst verpligt was te voeren. Maar hij onteerde zich door het vermoorden van ABNER en AMASA. Hij verzoende ABSALON met DAVID, en liet echter niet na dien oproerigen prins, in het jaar 1023 vóór J. C. in eenen veldslag te dooden. Uit aanmerking van zijne diensten, en uit vrees voor zijne magt, gebruikte DAVID geene strenge middelen tegen hem; doch bij zijn overlijden, beval hij aan zijnen zoon SALOMON hem te straffen. Deze jonge vorst, de dienaar der wraak zijns vaders, deed den schuldige, die de wapens tegen hem had opgevat, om ADONIAS te dienen, in het jaar 1014 vóór J. C. aan de voeten des altaars, tot welke hij, zich aldaar veilig wanende, de wijk had genomen, dooden.

JOACHAZ, koning van *Israël*, volgde in het jaar 856 vóór J. C. zijnen vader JEHU op, en regeerde 17 jaren. De Heer vertoornd, dat hij de vreemde goden had aangebeden, gaf hem aan de woede van AZAËL en BENADAD, koningen van *Syrië* over, die zijne staten op eene verregaande wijze verwoestten. In dezen uitersten nood, nam die vorst zijne toevlugt tot God, die hem gunstiglijk verhoorde. JOAS, zijn zoon en opvolger, herstelde de zaken van *Israël* en behaalde gedurende zijn bestuur verscheiden overwinningen op de Syriërs.

JOACHAZ, voon van JOSIAS, koning van *Juda*, werd na den dood zijns vaders, in het jaar 610 v. J. C. tot koning verkozen. Hij was 23 jaren oud, toen hij den troon beklom. Hij regeerde te naauwer nood 3 maanden te *Jeruzalem*, en onderscheidde zich door zijne goddeloosheden. Op zijne terugkomst van zijnen krijgstogt tegen de Babyloniërs,

maakte NECHAO, koning van *Egypte*, *Judea* cijnsbaar; en om zijn oppergezag te toonen, gaf hij, onder voorwendsel, dat JOACHAZ zich zonder zijne toestemming en ten nadeele van zijnen oudsten broeder, tot koning had durven doen uitroepen, den schepter aan dezen laatste. De onttroonde koning stierf van verdriet in *Egypte*, waarwaarts hij was vervoerd geworden.

JOACHIM of JOACKIM, zoon van JOSIAS en broeder van JOACHAZ, werd door NECHAO, koning van *Egypte*, in het jaar 610 vóór J. C. op den troon van *Juda* geplaatst. Hij verschenrde en verbrandde de boeken van JEREMIAS, en behandelde den profeet URIAS met wreedheid. Hij werd door NABUCHODONOSOR onttroond en door de Chaldeërs ten dood gebragt, die zijn lijk in het jaar 600 vóór J. C. buiten *Jeruzalem* wierpen, en onbegraven lieten liggen.

JOACHIM, zoon van den voorgaande. — Zie JECHONIAS, welke dezelfde is.

JOACHIM (*Heilige*), was, volgens eene godvruchtige overlevering, de echtgenoot van de heilige ANNA, en vader der heilige Maagd. Men weet niets van zijn leven, en de heilige schrift maakt niet de minste regtstreeksche melding van den heiligen JOACHIM. Maar het is vrij waarschijnlijk, dat HELI, waarvan er in het 3.e hoofddeel van den H. LUCAS gesproken wordt, als vader van den heiligen JOZEF, diezelfde JOACHIM, vader van MARIA en schoonvader van JOZEF, is; want JOACHIM, HELI, ELIACIM enz., zijn dezelfde namen in de H. schrift. (Zie AFRICANUS — SEXTUS JULIUS-). Het eenige oude boek, dat uitdrukkelijk van den heiligen JOACHIM spreekt, wordt door den H. AUGUSTINUS als *apocryphe* beschouwd. De Griekschekerk viert het feest van den H. JOACHIM sedert de 7.e eeuw, doch eerst zeer laat is hetzelve in de Latijnsche kerk ingevoerd. Men wil, dat paus JULIUS II. hetzelve instelde.

JOACHIM (de abt), bijgenaamd *de profeet*, in het vlek *Celico*, bij *Cosenza* geboren, reisde door het *Heilige Land*. In *Kalabrië* teruggekeerd, nam hij het Cistercienser-gewaad aan, in het klooster *Corazzo*, waarvan hij prioor en abt werd. Met vergunning van paus LUCIUS III., verliet JOACHIM in 1183 zijne abdij, en ging te *Flora* wonen, alwaar hij eene beroemde abdij stichtte, waarvan hij de eerste abt werd. Hij had onder zijn geestelijk regtsgebied een aantal kloosters, die hij met wijsheid

bestuurde, en aan welke hij constitutien gaf, door paus CELESTINUS III. goedgekeurd. De abt JOACHIM deed in zijne orde de godsvrucht en de kloostertucht bloeijen, en overleed in 1202, in den ouderdom van 72 jaren, een aantal werken nalatende, *Venetië*, 1516, in fol., waaruit eenige stellingen over de goddelijke natuur, de Drieëenheid en de duurzaamheid van het evangelie van J. C., later in de algemeene kerkvergadering van *Lateranen*, in 1215, en in het concilie van *Arles*, in 1260, veroordeeld werden. De meest bekende zijn de Commentariën op ISAÏAS, op JEREMIAS en op het *Boek der Openbaring*. Nog heeft men van hem *Profetiën*, die eertijds veel geruchts hebben gemaakt, en die, zoo als *dom* GERVAISE in de *Histoire de l'abbé JOACHIM* beweert, vervuld zijn.

JAOCHIM II., keurvorst van *Brandenburg*, zoon van JOACHIM I., in 1505 geboren, volgde zijnen vader in 1532 op. Hij omhelsde de leer van LUTHER in 1539. Zijne hovelingen en de bisschop van *Brandenburg* volgden zijn voorbeeld. De keurvorst JOACHIM verkreeg door deze verandering de bisdommen *Brandenburg*, *Havelberg* en *Lebus*, die hij het markgraafschap inlijfde. Hij trad niet tot het vereenigingsverbond toe, hetwelk de protestanten te *Smalkalden* sloten, toonde zich vrij onverschillig omtrent den voortgang dier sekte, en hield zich stil, terwijl de religie-oorlogen *Saksen* en de naburige landen verwoestten. Keizer FERDINAND II. verkocht hem het hertogdom *Crossen* in *Silezië*, en zijn zwager SIGISMUNDUS AUGUSTUS, koning van *Polen*, verleende hem in 1569 het regt, om ALBERTUS FREDERIK van *Brandenburg*, hertog van *Pruissen*, indien deze zonder erfgenamen mogt komen te overlijden, op te volgen. Het bestuur van JOACHIM II. was zacht en vreedzaam. Men beschuldigt hem, van tot verkwistens toe milddadig, en met de zucht voor de sterrewigchelarij behebt te zijn geweest. Hij overleed in 1571, door eenen arts vergeven.

JOACHIM (GEORGE), bijgenaamd *Rhetius*, onderwees de wis- en sterrekunde te *Wittemberg*. Zoodra hij van het stelsel van COPERNICUS onderrigt was, ging hij hem bezoeken en omhelsde zijn gevoelen. Hij was het, die na den dood van dien sterrekundige zijne werken in het licht gaf. Hij draagt zorg, om te waarschouwen, dat, ondanks de waarschijnlijkheid der nieuwe stelling, men zich echter wel moet wachten, om dezelve, als eene bewezene zaak te be-

schouwen; hij is van gevoelen, dat degene, die anders denken, de zaak niet grondig beoefend hebben: *Quibus alium videtur, rem penitus non attigerunt.* Hij overleed in 1576, in den ouderdom van 62 jaren. Men heeft van hem *Dagboeken*, volgens de grondbeginselen van Copernicus; en verscheiden andere werken over de natuur-, meet- en sterrekunde; vroeger waren dezelve in zwang.

Joanna van Aragon. — Zie Aragon.

Joanna, echtgenoote van Chusa, bewindhebber van Herodes Antipas, viervorst van *Galilea*, was eene der vrouwen, welke Jesus Christus op zijne reizen volgden, en Hem met hare goederen ondersteunden. Het was een gebruik onder de Joden, dat de vrouwen het voedsel en de kleeding aan diegene verschaften, welke zij als hunne meesters in de godsdienst en in de godsvrucht beschouwden. Joanna volgde Jesus Christus op den *Kalvarieberg*, en was getuige van hetgene, wat er voorviel. Zij was ook bij zijne begraving tegenwoordig, en bevond zich onder de vrouwen, die welriekende kruiden naar het graf gingen brengen, en aan welke de Zaligmaker bij derzelver terugkomst verscheen.

Joanna of Jeanne, koningin van *Frankrijk* en *Navarre*, vrouw van Philippus *den schoone*, eenige dochter en erfgename van Hendrik I., koning van *Navarre*, graaf van *Champagne*, stichtte te *Parijs*, in 1303, het collegie van *Navarre*, en overleed in het volgende jaar te *Vincennes*, in den ouderdom van 33 jaren, den roem nalatende van eene even zoo deugdzame als verstandige vrouw te zijn geweest. Verscheiden schrijvers hebben haar van ontrouw jegens haren echtgenoot beschuldigd, en de scholieren van *Parijs* verleid te hebben, om aan haren hartstogt te voldoen; maar Gaguin en Joannes de Launoy noemen zulks loutere lastering. Nadat de graaf van *Bar*, in het jaar 1297 in *Champagne* gevallen was, snelde zij aan het hoofd van een klein leger derwaarts, en verschrikte den graaf zoodanig, dat hij zich zonder slag of stoot over gaf. Hij werd niet dan op eene zeer harde voorwaarde uit de gevangenis ontslagen; onder andere om de gravin van *Champagne*, wegens het graafschap *Bar*, dat hij voor onafhankelijk hield te huldigen. [Met toestemming van haren echtgenoot, behield Joanna het bijzondere bestuur harer staten, en verdreef de Kastilianen en Aragonezen uit *Navarre*].

JOANNA VAN BOURGONDIË, koningin van *Frankrijk*, dochter van OTTO IV., paltsgraaf van *Bourgondië*, en vrouw van PHILIPPUS *den Lange*, overleed te *Roye*, in *Picardijë*, in 1325, na te *Parijs* het collegie van *Bourgondië* te hebben gesticht. Zij werd in 1313 van overspel beschuldigd, en kort daarna veroordeeld, om haar leven in het kasteel van *Dourdan* gevankelijk te eindigen; maar haar echtgenoot nam haar een jaar later weder aan, overtuigd van hare onschuld, of veinzende zulks te zijn.

JOANNA VAN FRANKRIJK (*de Gelukzalige*), instelster van de orde der *Annonciade*, dochter van LODEWIJK XI., werd in 1464 geboren. LODEWIJK, hertog van *Orleans*, haar neef, later bekend onder den naam van LODEWIJK XII., huwde haar in 1476, en liet zijn huwelijk in 1498, door paus ALEXANDER VI., ontbinden, voorgevende, dat hetzelve zonder vrijheid was aangegaan. JOANNA onderging deze schande met gelatenheid. Zij begaf zich naar *Bourges*, alwaar zij de orde der *Annonciatie* stichtte. De regel is volgens de tien deugden der heilige Maagd gevormd: kuischheid, voorzigtigheid, nederigheid, waarheid, godsvrucht, gehoorzaamheid, armoede, geduld, liefdadigheid en medelijden. Het ordegewaad is zonderling. De sluijer is zwart, de mantel wit, de scapulier rood, het kleed grijs en de gordel van koord. Er bestaan verscheiden kloosters dezer orde in *Frankrijk* en in *België*. Dezelve werd bevestigd door de breven van ALEXANDER VI., in 1501, en van LEO X., in 1517. JOANNA VAN FRANKRIJK stichtte ook een collegie in de universiteit van *Bourges*, en overleed heiliglijk in 1504. Paus BENEDICTUS XIV. heeft haar in 1743 gebeatificeerd. Pater ATTICHI heeft in 1625 haar leven, in 12.mo, in het licht gegeven. Hetzelve is zeer slecht geschreven. Er bestaan verscheiden andere in het Fransch.

JOANNA I., koningin van *Jeruzalem*, van *Napels* en *Sicilië*, dochter van KAREL van *Sicilië*, werd in 1326 geboren. Zij was pas 19 jaren oud, toen zij de teugels van het bestuur in handen nam. Zij was alstoen met ANDREAS van *Hongarijë* gehuwd. De haat, welken zij haren echtgenoot toedroeg, was zoo algemeen bekend, dat, nadat die vorst op eene wreede wijze vermoord was (zie ANDREAS van *Hongarijë*), zij sterk werd verdacht gehouden, medepligtige van eenen zoo verschrikkelijken moord te zijn. Door deze misdaad, weduwe geworden zijnde, huwde zij met Lo-

DEWIJK van *Tarente*, die er gedeeltelijk de bewerker van was geweest. Intusschen naderde LODEWIJK van *Hongarije*, broeder van ANDREAS, om den dood zijns broeders op JOANNA te wreken, die in eene kerkvergadering, te *Avignon* gehouden, en waarbij zij tegenwoordig was geweest, onschuldig was verklaard. De koning van *Hongarije* appelleerde op dit vonnis, en beantwoordde den brief, welken JOANNA hem schreef, om zich te regtvaardigen, slechts met deze, eenen Spartaan waardige, woorden: »JOANNA, uwe ongeregelde levenswijze, het belemmerde gezag in het koningrijk, een overijld huwelijk, en uwe ontschuldigingen bewijzen, dat gij schuldig zijt." Deze vorst naderde steeds, en JOANNA zag zich verpligt, om met haren nieuwen echtgenoot de vlugt te nemen naar *Provence*, waarvan zij gravin was. Het was alstoen, dat zij aan paus CLEMENS VI., *Avignon* en deszelfs grondgebied, voor 80,000 goudguldens verkocht. In *Napels* teruggekeerd, verloor zij haren tweeden echtgenoot, en gaf weldra hare hand aan eenen derde, die kort daarna overleed. Eindelijk huwde zij, in den ouderdom van 46 jaren voor de vierde maal, met eenen jongsten zoon uit het huis van *Brunswijk*. Door dit huwelijk koos zij veeleer eenen man, die haar kon behagen, dan een vorst, die haar kon verdedigen. Wijl zij geene kinderen had, nam zij haren bloedverwant KAREL VAN DURAS in kindsplaats aan. Zij had hem zeer zorgvuldig doen opvoeden, met hare nicht in den echt doen treden, en beschouwde hem als haren zoon. Intusschen sloeg deze ondankbare prins, door den koning van *Hongarije* omgekocht, tegen JOANNA aan het muiten. De koningin van *Napels* droeg, op verzoek van CLEMENS VII., die de pauselijke waardigheid te *Avignon* uitoefende, terwijl URBANUS VI. den stoel van PETRUS te *Rome* bekleedde, hare aanneming aan LODEWIJK van *Frankrijk*, hertog van *Anjou*, zoon van koning JOANNES over. De woedende KAREL VAN DURAS, maakte zich meester van *Napels* en van JOANNA, na in 1381 eene roemrijke overwinning te hebben behaald. Dit gedrogt deed zijne weldoenster tusschen twee matrassen stikken. De abt MIGNOT heeft hare geschiedenis in het licht gegeven, 1764, in 12.mo; dezelve is wel, maar niet zeer naauwkeurig geschreven; JOANNA wordt er onder al te gunstige kleuren in afgeschilderd.

JOANNA II., koningin van *Napels*, volgde haren broe-

der LADISLAUS, in 1414 op. Weduwe van WILLEM van *Oostenrijk* zijnde, trad zij in den echt met JOANNES, graaf van *la Marche*. Hare onderdanen hadden haar bewogen, om zich op nieuw in den echt te begeven, om daardoor een einde te maken, aan de ergerlijke levenswijze, welke zij met PANDULPHUS, haren gunsteling, leidde. Haar nieuwe echtgenoot deed PANDULPHUS sterven, en de koningin opsluiten. Nadat de Napolitanen haar bevrijd hadden, vlugtte haar echtgenoot naar *Tarente* en werd op zijne beurt in een kasteel opgesloten. MARTINUS V. trad tusschen beide, om de echtgenooten met elkander te verzoenen, JOANNES werd uit zijne gevangenis ontslagen: maar, daar hij geen gezag had, en het ergerlijke leven zijner echtgenoote niet kon verduren, begaf hij zich naar *Frankrijk*, alwaar hij franciskaner monnik werd en in 1436; in den geur van heiligheid overleed. [De connestabel van *Napels*, JACOBUS SFORZA, spoorde LODEWIJK III., van *Anjou* aan, om zich van het koningrijk meester te maken. Deze vorst werd er ook toe uitgenoodigd door paus MARTINUS V. Om aan LODEWIJK het hoofd te kunnen bieden, nam JOANNA, ALFONSUS V., koning van *Arragon*, in kinds plaats aan, die in het begin eenigen voorspoed had, en LODEWIJK noodzaakte, om de wijk naar *Aversa* te nemen. Maar deze vorst, door de troepen, hem door den paus gezonden, ondersteund, herstelde voor eenigen tijd, zijne zaken. Op nieuw door ALFONSUS geslagen, werd hij niet te min door JOANNA in deszelfs plaats aangenomen, die na zijnen dood, RENATUS van *Anjou* tot zijnen erfgenaam benoemde. Deze koningin overleed in 1435. Men heeft opgemerkt, dat zij den overdreven woeker der Joden tegenging en dezelve gedwongen had, om eene T. op hunne kleederen te dragen, ten einde hen daardoor van de overige onderdanen te onderscheiden. Na langdurige oorlogen met het huis van *Anjou*, stelde ALFONSUS zich in het bezit van het erfland van JOANNA.]

JOANNA D' ALBRET, koningin van *Navarre*, werd in 1531 geboren. Eene dochter van HENDRIK II., D'ALBRET zijnde, werd zij in 1548 uitgehuwd aan ANTONIUS VAN BOURBON, hertog van *Vendôme*, een ongevoelig en onrustig vorst, steeds wankelende tusschen de verschillende partijen, die toenmaals *Frankrijk* verdeelden. JOANNA D' ALBRET, maakte gebruik van de inborst van haren man, om de godsdienst harer vaderen af te zweren

en zich aan de sekte van CALVINUS te verbinden. Zij verbande de Catholijke godsdienst geheel en al uit *Bearn;* en terwijl de hugenooten in *Frankrijk*, enkel de verdraagzaamheid inriepen, legden zij in *Bearn* de wreedste onverdraagzaamheid aan den dag. Te *Orthez* en te *Pau* had er een verschrikkelijk bloedbad onder de Catholijken plaats. » Het ware te wenschen, zegt een schrijver, dat de geschiedenis den naam dezer vorstin, enkel als moeder van HENDRIK IV. had bewaard." Zij overleed in 1572.

JOANNA (de Paussin). — Zie BENEDICTUS III.

JOANNES, bijgenaamd GADDIS, zoon van MATHATHIAS en broeder der Machabeërs, werd, toen hij het reistuig der Machabeërs, zijne broeders, naar de Nabutheërs, hunne bondgenooten, bragt, door de kinderen van JAMBRI verraderlijk vermoord.

JOANNES BAPTISTA of *de Dooper* (*Heilige*), voorlooper van JESUS CHRISTUS, zoon van ZACHARIAS en ELIZABETH, werd in het jaar der wereld 4004, omtrent zes maanden vóór de geboorte des Verlossers geboren. Een Engel kondigde zulks aan ZACHARIAS, zijnen vader, aan, die daar hij niet genoeg geloof aan zijne woorden hechtte, wijl ELIZABETH, zijne vrouw, in jaren gevorderd en onvruchtbaar was, van dien oogenblik af, het gebruik der spraak verloor. Intusschen werd ELIZABETH zwanger. Toen de heilige Maagd haar ging bezoeken; sprong JOANNES *de Dooper* in den schoot zijner moeder op. Groot geworden zijnde, begaf hij zich naar de woestijn, en leefde aldaar op eene zeer strenge wijze. Zijn kleed was van kemels haar, en zijn voedsel bestond enkel uit wilden honig en eene soort van sprinkhanen, welke in die gewesten een voedsel aan de armen verschaffen. In het jaar 29 na J. C. begon hij de boetvaardigheid langs de *Jordaan* te prediken, en doopte al degene, die tot hem kwamen. De heiligheid zijns levens bragt de Joden in den waan dat hij de MESSIAS was; maar hij zeide hun, » dat hij de Stem was van den roepende in de woestijn." Toen JESUS CHRISTUS zich door hem had laten doopen, toonde hij Hem aan iedereen, zeggende: » dat Hij het Lam Gods, het Slagtoffer bij uitnemendheid was." Zijn ijver werd de oorzaak van zijnen dood. Nadat hij HERODES ANTIPAS, die met HERODIAS, de vrouw van zijnen broeder, gehuwd was, nadrukkelijk vermaand had, liet die vorst hem in het kasteel van *Macheronte* of *Machera* gevangen zetten.

Eenigen tijd daarna had hij de zwakheid, van hem aan de woede dier vrouw op te offeren, welke van eene onvoorzigtige belofte wist gebruik te maken, door ANTIPAS aan SALOME, de dochter van HERODIAS gedaan. De heilige HIERONYMUS zegt, dat HERODIAS hem met eene haarnaald de tong doorboorde, om zich na zijnen dood op de vrijheid zijner woorden te wreken. Nadat de leerlingen van JOANNES zijne onthoofding hadden vernomen, kwamen zij zijn lighaam wegnemen. Het Evangelie geeft niet op, waar zij hetzelve begroeven; maar ten tijde van JULIANUS *den afvallige*, wees men te *Samarië* zijne grafplaats aan. De Joodsche geschiedschrijver FLAVIUS JOSEPHUS heeft getuigenis afgelegd van de heiligheid van JOANNES *den Dooper*, en schrijft aan zijnen dood, de nederlaag van het leger van HERODES toe; eene getuigenis, welke alle *Critici* erkennen, met uitzondering van den eenigen BLONDEL, die er zonder eenige reden aan schijnt te twijfelen (*). Het feest van den heiligen JOANNES behoort tot de grijze oudheid der kerk. Er is een tijd geweest, waarin men op dien dag, even als op het kersfeest, drie missen opdroeg. Wijl de heilige JOANNES in de afzondering en in de versterving leefde, zoo noemen hem de heilige HIERONYMUS en de heilige AUGUSTINUS *Monachorum princeps*, en deze benaming, welke naauwkeurig is, is voldoende, om eene levenswijze eerbiedwaardig te maken, die door

(*) Apud Judæos fuit opinio, justa ultione Numinis deletum HERODIS exercitum, propter JOANNEM, qui BAPTISTA cognominatus est. Hunc enim tetrarcha necavit virum optimum, Judæos excitantem ad virtutum studia, et imprimis pietatis ac justitiæ, simulque ad baptismi lavacrum . . . . Cumque magni concursus ad eum fierent, plebe talis doctrinæ avida, HERODES veritus, ne tanta hominis autoritas defectionem aliquam pareret, quod viderentur nihil non facturi ex ejus consilio, judicavit satius esse; priusquam novi aliquid exoriretur, illum tollere, quam rebus turbatis seram pœnitentiam agere. Itaque vinctum missum in Machæruntem . . . . illic occidi imperat. Quod factum secuta est Judæorum existimatio ab irato Deo perditum esse HERODIS exercitum. (JOSEPH *Lib.* 18 *Ant. C.* 7) Eene aanmerking, die ten duidelijkste bewijst, dat geen Christen deze zinsnede heeft ingelascht, is dat JOSEPHUS eene geheel andere reden van den moord aan den heiligen JOANNES gepleegd, opgeeft, dan die, welke men in het Evangelie leest, en waarmede geen Christen onbekend kon zijn, noch dezelve veinzen zoude. De groote invloed, welken JOANNES op het volk had, en de vrees van hetzelve tot eenigen opstand mede te slepen, is zonder twijfel het voorwendsel, waarvan HERODIAS zich bediende, om hem te doen vallen, zich wel wachtende van den waren beweeggrond bekend te maken; maar het Evangelie spreekt er niet over. Het is dus niet uit hetzelve dat de zinsnede van JOSEPHUS ontleend is.

haar doel en hare werken, zich den haat der ongodsdienstige en bedorven eeuwen op den hals haalt. Verscheiden kerken betwisten elkander het voorregt, van het hoofd van den heiligen voorlooper. Men kan over dit onderwerp raadplegen de *Geschiedkundige Verhandeling over het hoofd van den heiligen* JOANNES *den Dooper*, door DUCANGE, of wel *Antiquitates Christianæ de cultu sancti* JOANNIS-BAPTISTÆ door pater PACIAUDI.

JOANNES *de Evangelist* (*Heilige*), te *Bethsaida*, in *Galileë* geboren, was de zoon van ZEBEDEUS en SALOME, en oudste broeder van den heiligen JACOBUS *den meerdere*. Hun beroep was de vischvangst. JOANNES was eerst 25 à 26 jaren toen hij door den Verlosser, die hem steeds eene bijzondere genegenheid toedroeg, tot het Apostolaat werd geroepen; hij bestempelde gewoonlijk zich zelven met den naam van *Leerling*, *welken* JESUS *lief had*. Hij was maagd, en het is om deze reden, zegt de heilige HIERONYMUS, dat hij de welbeminde des Zaligmakers was; dat hij bij het Avondmaal tegen zijne borst rustte, en dat JESUS CHRISTUS hem aan het kruis in zijne plaats stelde. De Heer gaf hem bijzondere bewijzen zijner liefde, door hem getuigen te maken van de meeste zijner wonderen, en vooral van zijne heerlijkheid, op den oogenblik der gedaanteverandering. Deze Leerling was de eenige die Hem tot onder het kruis vergezelde, alwaar J. C. al stervende, hem de zorg voor zijne moeder opdroeg. Na de verrijzenis des Heeren, erkende Hem JOANNES het eerste, en was een dergenen, die met Hem aten. Hij was bij de Kerkvergadering te *Jeruzalem* tegenwoordig, alwaar hij, volgens de getuigenis van den heiligen PAULUS, als een der zuilen van de Kerk verscheen. Deze heilige Apostel ging het Evangelie in *Azië* prediken, en drong tot bij de Parthers door, aan welke hij zijnen eersten *Brief* schreef, die eertijds dezen titel droeg. Hij hield zijn gewoon verblijf te *Athene*, stichtte en bestuurde verscheidene kerken. Tijdens de vervolging van DOMITIANUS, in het jaar 95, werd hij naar *Rome* gevoerd en in kokende olie geworpen, zonder eenig letsel te ondervinden. Hij kwam er krachtvoller uit te voorschijn en werd naar het eiland *Pathmos* verbannen, alwaar hij zijne *Openbaring* schreef: een geheimzinnig boek, dat onder verschillende figuren, het lot der Christelijke kerk aankondigt (Zie ALCAÇAR); de duisternis, waarin verscheiden gedeelten van hetzelve gehuld zijn, belet niet,

dat men er het licht en de zalving van den Geest Gods in ontdekt. » Degene, die de Godsdienst lief hebben, zegt Bossuet, vinden eene bijzondere aantrekkelijkheid, in deze bewonderenswaardige openbaring van den heiligen Joannes. Ondanks de diepzinnigheid van dit goddelijke boek, gevoelt men bij het lezen van hetzelve, eenen zoo zachten en tevens zoo heerlijken indruk van den geest Gods; er schijnen zulke verhevene denkbeelden van het geheim van Jesus Christus, eene zoo levendige erkentenis, van het volk, dat Hij door zijn bloed heeft vrijgekocht, zulke edele beelden van zijne overwinningen en van zijn rijk, met zulke bewonderenswaardige gezangen, om de grootheden derzelve te vieren, in door, dat zulks in staat is, om hemel en aarde te verrukken. Alle schoonheden der H. Schrift, zijn in dit boek verzameld; al wat er het aandoenlijkst, het levendigst, het heerlijkst in de wet en in de profeten voorkomt, ontvangt in hetzelve eenen nieuwen luister, enz." De sectarissen aller eeuwen, hebben op dit goddelijke boek dweepachtige commentariën gemaakt, onder welke men die van Jurieu, van Newton, en *de zeven tijdvakken der kerk*, *Parijs*, 1783, 2 dl.n in 12.mo aan eenen monnik der convulsionarissen toegeschreven, onderscheidt. Nadat Nerva, opvolger van Domitianus, alle bannelingen had teruggeroepen, kwam Joannes weder te *Efeze*. Het was in die stad, dat hij op verzoek der bisschoppen van *Azie*, ter wederlegging der dwalingen van Cerinthus en Ebion, die in J. C. enkel de menschelijke natuur erkenden, zijn *Evangelie* schreef. Daarenboven bestaan er van hem drie *brieven*, die tot de kanonieke boeken behooren: de eerste, eertijds, onder den naam van Parthers aangehaald; de tweede aan Electa en de derde aan Gajus. Joanes bereikte eenen buitengewoon hoogen ouderdom; en geene lange redevoeringen meer kunnende houden, zeide hij aan de geloovigen niets anders dan deze woorden: *Mijne kindertjes, hebt elkanderen lief.* Daar het zijnen leerlingen verveelde altijd hetzelfde te hooren, zoo spraken zij er hem over, en hij antwoordde hun: *Dit is de wet des Heeren, en indien men dezelve nakomt, is zulks genoeg, om zalig te worden.* Eindelijk overleed die heilige apostel te *Efezè*, op eene vreedzame wijze, onder de regering van Trajanus, het 100e jaar na J. C. in den ouderdom van 94 jaren. Men gaf hem den bij-

naam van *den Godgeleerde*, uit hoofde van de verhevenheid zijner kunde en zijner openbaringen, en vooral om het begin van zijn Evangelie; want de andere evangelisten, hebben de daden van het sterfelijke leven van J. C. verhaald, maar de heilige JOANNES verheft zich als een adelaar boven de wolken, en gaat tot in den schoot des Vaders, het woord van God, aan den Vader gelijk, ontdekken.

JOANNES, bijgenaamd MARCUS, een leerling der Apostelen, was de zoon eener vrouw MARIA genaamd, die in *Jeruzalem* een huis had, alwaar de geloovigen en Apostelen gewoonlijk vergaderden. JOANNES MARCUS, verbond zich aan den heiligen PAULUS en aan den heiligen BARNABAS, en vergezelde hen op hunne prediktogten, tot dat zij te *Perges* in *Pamphylië* waren gekomen, alwaar hij hen verliet, om naar *Jeruzalem* terug te keeren. Toen eenige jaren daarna PAULUS en BARNABAS zich gereed maakten, om naar *Azië* terug te keeren, wilde BARNABAS, JOANNES MARCUS, die zijn bloedverwant was, medenemen: maar daar PAULUS er zich tegen verzette, zoo scheidden deze beide Apostelen van elkander, en JOANNES volgde BARNABAS naar het eiland *Cyprus*. Men is onbekend met hetgene, wat JOANNES MARCUS sedert die reis verrigtte, tot op den tijd, dat hij zich in het jaar 63, te *Rome* bevond, en hij den heiligen PAULUS in zijne gevangenis groote diensten bewees. Men kent noch de wijze, noch het tijdstip van den dood des leerlings; maar het is vrij waarschijnlijk, dat hij te *Efeze* overleed, alwaar zijn graf, sedert dien tijd, zeer beroemd is geworden.

JOANNES (*Heilige*), een martelaar van *Nicomedië*, in het begin der vervolging van DIOCLETIANUS. Men gelooft, dat hij het is, die het edikt der keizers tegen de Christenen verscheurde, en den 24 februarij 303 op eenen rooster gebraden werd. EUSEBIUS en LACTANTIUS noemen den Christen niet, die deze daad verrigtte, zij zeggen slechts, dat hij van eenen aanzienlijken rang was; USUARDUS en ADON, noemen hem JOANNES, en maken er, even als het Roomsche *Martyrologium*, op den 7 september gewag van. EUSEBIUS en NICEPHORUS spreken over de standvastigheid zijns geloofs, en over de wreede folteringen, welke men hem heeft doen ondergaan. Sommige levensbeschrijvers noemen hem GEORGIUS, en meenen dat hij de heilige is, welken men onder dien naam vereert (Zie GEORGIUS). De daad van de-

zen heiligen martelaar op zich zelve beschouwd, is door eenige zedeleeraars gelaakt geworden, die hem enkel om zijne christelijke liefde en den ijver voor het geloof, die dezelve hebben te weeg gebragt, verschoond hebben; doch indien men dezelve vergelijkt met die van MATHATHIAS, zal men bevinden dat dezelve geene verschooning behoeft, dat zij naauwkeuriglijk in denzelfden geest is, en bij dezelve zelfs in nadruk en opzien moest onderdoen. Er bestaat wel het volgende onderscheid in, dat MATHATHIAS, in den naam en op verzoek der geheele natie handelde, die hare regten en wetten bezat, dat de Christenen des Romeinschen rijks, als aan de algemeene wetten onderworpen partikulieren waren, maar onder DIOCLETIANUS, waren de Christenen reeds zoo zeer verspreid en vermenigvuldigd, dat hunne godsdienst reeds als nationaal kon beschouwd worden.

JOANNES CALYBITUS (*Heilige*), werd uit eene beroemde familie van *Konstantinopel* geboren. Zijn vader heette EUTROPIUS en zijne moeder THEODORA. Zij voedden hem vroegtijdig op, voor de beoefening der wetenschappen. De heilige JOANNES CALYBITUS verliet heimelijk in den ouderdom van 12 jaren, het vaderlijke huis, en werd religieus in een klooster der *Acemeten* (*). Zes jaren later deed hem het verlangen, om zijne ouders weder te zien, naar *Konstantinopel* terugkeeren. Toen hij op zijnen weg derwaarts, eenen zeer slecht

(*) Acemeten *of* Accœmeten *later* Studiten *genaamd, waren monniken, die aanhoudend dag en nacht in hunne kloosters de getijden zongen, waarom zij door de Grieken* ἀκοίμητος, lieden die zich niet te rust te begeven *werden genoemd. Niet dat dezelfde monniken gestadig de dienst uitoefenden, zonder te slapen; zulks ware onmogelijk, maar zij verdeelden hunne ordebroeders in verscheiden koren, en elk koor zong na elkander hetzelfde officie. Zoodat, terwijl zij elkander achtereenvolgend aflosten, elk uur van den nacht als van den dag, tot den lof Gods werd besteed. Men gelooft dat de stichter dezer* Accœmeten, *ALEXANDER, een Syrisch monnik was, die zich in het begin der vijfde eeuw te* Konstantinopel *vestigde; later verpligt om zich van daar te verwijderen, bouwde hij een klooster aan den mond van het* Pont Euxinus.

Vertaler.

gekleeden arme ontmoette, gaf hij hem zijne kleederen, en bedekte zich met de lompen van denzelven. In dien staat ging hij voor het huis van zijnen vader liggen, en verkreeg van de bedienden de vergunning, om bij den ingang des huizes eene hut te bouwen, om er zijnen intrek in te nemen. Hij leefde er op deze wijze in, zonder door iemand erkend te worden, aan de verachting en afwijzing van eenen ieder blootgesteld. De vader, intusschen getroffen door het geduld, met hetwelke deze ongelukkige zijne armoede verdroeg, zond hem dagelijks het noodige levensonderhoud. Toen eindelijk de heilige JOANNES CALYBITUS op het punt was, om te sterven, ontdekte hij zich aan zijne ouders, terwijl hij hun zeide: *Ik ben die zoon, welken gij zoo langen tijd gezocht hebt.* Hij betuigde hun te gelijkertijd zijne erkentenis, en gaf eenen oogenblik daarna, in het jaar 450, den geest. Hij werd CALYBITUS bijgenaamd, naar een Grieksch woord gevormd, hetwelk *hut* of *kleine woning* beteekent. De overeenkomst der levensomstandigheden van dezen Heilige met die van den heiligen ALEXIS, heeft dezelve zoo zeer met elkander doen verwarren, dat er schrijvers zijn geweest, die gezegd hebben, dat het slechts een zelfde Heilige was, onder verschillende namen bekend; de Bollandisten hebben echter getracht te bewijzen, dat het twee verschillende Heiligen waren, *Acta Sanctorum*, tom. 4 Julii, en *Comm. ad Januar. græcum metricum*, tom. 6 en Bibl. orient. 1 deel.

JOANNES CHRYSOSTOMUS (*Heilige*), te *Antiochië*, in 344, uit eene der eerste familiën der stad geboren, voegde er eenen nieuwen luister bij, door zijne deugden en zijne welsprekendheid, die hem den bijnaam van CHRYSOSTOMUS, dat is *Guldenmond* deed verkrijgen. Na zijne studiën met roem volbragt te hebben, wilde hij de pleitzaal volgen; maar nadat de genade tot zijn hart had gesproken, liet hij alle hoop varen, welke de wereld hem gaf, om zich in het diepst eener woestijn te begeven. Hij verkoos tot de plaats zijner afzondering, de naburige bergen van *Antiochië*. Daar hij zich nog te digt bij de wereld bevond, sloot hij zich in eene spelonk op, alwaar hij twee jaren in de werkzaamheden der studie en de oefeningen der boetvaardigheid doorbragt. Door ziekten genoodzaakt, om naar *Antiochië* terug te komen, werd hij door MELECIUS tot diaken gezalfd, en FLAVIANUS, deszelfs opvolger verhief hem in 383 tot de pries-

terlijke waardigheid. Het was alstoen, dat hij met de zorg belast werd, om het woord-Gods te verkondigen: eene bediening, welke hij met te meer vrucht waarnam, daar hij met eene wegslepende en overtuigende welsprekendheid, hemelsche zeden paarde. Zijne deugden plaatsten hem na den dood van NECTARIUS in 398 op den zetel van *Constantinopel*. Zijne eerste zorg was, verbeteringen onder de geestelijkheid daar te stellen. Hij roeide het misbruik uit, hetwelk onder de geestelijken was ingedrongen, van namelijk met maagden te leven, welke zij aangenomene of liefdadige zusters noemden. Deze goede herder gaf in alles het voorbeeld aan zijne kudde. Hij verdreef de wolven van den schaapstal; bepaalde zich tot een armoedig leven, stichtte verscheiden ziekenhuizen, zond priesters tot de Scyten, om aan hunne bekeering te werken. De hevigheid, waarmede hij tegen de trotschheid, de pracht en het geweld der grooten sprak; zijn ijver voor de verbetering der geestelijkheid en de bekeering der Ketters berokkenden hem eene menigte vijanden, zoo als: EUTROPIUS, den gunsteling des keizers; den tiran GAYNAS, aan wien hij eene kerk voor de Arianen weigerde; de aanhangers van ARIUS, welke hij uit *Konstantinopel* deed verbannen. Deze bedorven mannen vereenigden zich alle tegen den heiligen Aartsbisschop, die nog eenen anderen tegenstander had, in den persoon van THEOPHILUS, patriarch van *Alexandrië*, een in vele opzigten achtbaar prelaat, maar, die door eenen overdreven ijver tegen de Origenisten, tegen CHRYSOSTOMUS werd ingenomen, zich verbeeldende, dat hij dezelve begunstigde. THEOPHILUS had vier abten en den heiligen ISIDORUS van *Alexandrië*, ter zake van *origenismus*, uit de woestijn van *Nitrië* verdreven; de heilige JOANNES had hen, na hunne verdediging onderzocht, en de uitdrukkelijke veroordeeling der dwalingen gevorderd te hebben, welke men hun te laste legde, tot de communie toegelaten. THEOPHILUS was er hevig door gestoord. De gelegenheid, om zich te wreken, bood zich weldra aan. CHRYSOSTOMUS was van gevoelen, dat zijn rang hem verpligtte, om zijne stem te verheffen, tegen de onregtvaardigheden der keizerin EUDOXIA en harer partij. Hij sprak er van ter zijde over in eene *Leerrede* over de pracht der vrouwen. Zijne vijanden bleven niet ten achteren, om zijne woorden bij de keizerin te vergiftigen, die van dien oogenblik af

eenen onverzoenlijken haat tegen den heiligen Prelaat opvatte. Het is genoeg van de vorsten gehaat te worden, om zulks ook weldra van de hovelingen te zijn. Sommigen der laatsten vonden misdaden uit, boden memorien aan. EUDOXIA ondersteunde dezelve. Zij liet in 403 de beruchte onwettige kerkvergadering van *Chesne* houden. De aartsbisschop werd in dezelve door THEOPHILUS van *Alexandrië*, die zich met een aantal Egyptische bisschoppen, welke hem geheel en al waren toegedaan, naar *Konstantinopel* had begeven, veroordeeld. De keizer beval hem *Konstantinopel* te verlaten; de aartsbisschop verklaarde, dat hij, tenzij men hem daartoe noodzaakte, de door de Voorzienigheid, aan zijne zorg toevertrouwde kerk, niet zoude verlaten. Men nam werkelijk toevlugt tot geweld; en daar het volk steeds aan zijnen herder verknocht was, zond men op Paaschavond eene bende soldaten, om hem uit de kerk te verdrijven; zij gingen daarbij tot zulke buitensporigheden over, dat de heilige plaatsen geheel met bloed besmet werden. Na zijne veroordeeling schreef de heilige Prelaat aan Paus INNOCENTIUS I., om hem te verzoeken, van alle tegen hem gerigte regtsgedingen als nietig te verklaren, wijl men in dezelve alle regels des geregts geschonden had. Van zijnen kant, zond THEOPHILUS de acten der onwettige kerkvergadering van *Chesne* aan den Paus. Bij de enkele inzage dier acten, ontdekte INNOCENTIUS, dat dezelve het werk der kabaal waren, en ontbood THEOPHILUS om op eene kerkvergadering te komen, alwaar men de zaak volgens de canons van *Nicea* zou beoordeelen; maar de keizer en EUDOXIA vonden het middel, om er den inhoud van te ontwijken. De heilige Aartsbisschop was nog te *Konstantinopel*. Hij werd van zijnen zetel verjaagd, en de keizer zond hem het bevel, om naar de plaats zijner ballingschap te vertrekken; maar dezelve duurde niet lang. In den nacht, die op zijn vertrek volgde, had er zulk eene geweldige aardbeving plaats, dat het paleis er door geschokt werd. De verschrikte EUDOXIA bad den keizer, den aartsbisschop terug te roepen. JOANNES CHRYSOSTOMUS kwam dus in zijne kerk terug. Hij werd onder de toejuiching des geheelen volks ontvangen, en hernam ondanks het vonnis der onwettige kerkvergadering, de bediening zijner waardigheid. Naauwelijks was hij sedert zijne terugkomst acht maanden in rust geweest, of men rigtte te *Konstantinopel* ter eere van

de keizerin een standbeeld op. Hetzelve werd opgerigt op het plein, tusschen het paleis, waarin de senaat vergaderde, en de *St. Sophia-Kerk*. Bij de inwijding van dit standbeeld, spoorde de stadhouder, een Manicheër, en halve pelagiaan, tot buitengewone met bijgeloovigheid doormengde vreugdebedrijven aan. Er werd gedanst, en er waren potsenmakers, die zoo luidkeels toegejuicht werden, dat de goddelijke dienst er door gestoord werd. De prelaat kon deze ongeregeldheden niet verduren, hij sprak er over met zijne gewone vrijmoedigheid, en laakte niet alleen degene, welke dezelve aanrigtten; maar ook degene, welke er bevel toe gaven. De beleedigde Eudoxia besloot, een nieuw concilie tegen hem bijeen te roepen; verscheiden bisschoppen door de milddadigheden des hofs, omgekocht, werden zijne beschuldigers. Daar Arcadius met de heiligheid van den kerkvoogd bekend was, zoo zeide hij tot een hunner, dat deze zaak hem groote ongerustheid baarde. De aan Eudoxia toegedane bisschop antwoordde hem: *Heer, wij nemen de afzetting van Joannes voor onze verantwoording*. De heilige werd op den 10 Junij 404 veroordeeld, uit de kerk verdreven, en naar *Bithynië* gezonden. Zijne ballingschap werd gevolgd door eene verschrikkelijke vervolging tegen al degene, welke zijne onschuld verdedigden. Men bedacht verschillende voorwendsels, om het bloed te doen storten, even gelijk men zulks onder de Heidensche keizers had gedaan. Joannes Chrysostomus leed veel in zijne ballingschap: zijn geheele troost was in de brieven, hem door paus Innocentius I., en de grootste bisschoppen van het Westen, die deel namen in zijn ongeluk, geschreven. Keizer Honorius schreef vruchteloos te zijne gunste aan zijnen broeder Arcadius. Na eene langdurige gevangenschap te *Cucusa*, eene woeste en van alle tot het leven noodzakelijke dingen ontbloote plaats, vervoerde men hem naar *Arabissa* in *Armenië*. Toen men hem naar *Pythionte* aan het *Pontus Euxinus* geleidde, werd hij zoo zeer door de hem verzellende soldaten mishandeld, dat hij den 14 September 407, op weg te *Comana* overleed. De heilige Joannes Chrysostomus is een der grootste lichten van het Oosten geweest. — Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Verhandeling over het priesterschap*, hetwelk hij in zijne afzondering schreef. De voortreffelijkheid van het

christelijke priesterschap, de verhevenheid van deszelfs bedieningen, de vereischte heiligheid in degene, welke hetzelve uitoefenen, het eerbiedwekkende der bisschoppelijke waardigheid, de grootheid en menigvuldigheid der pligten, welke dezelve oplegt, de ijver, de voorzigheid, de bekwaamheid, alle hoedanigheden eindelijk, welke zij van diegene vordert, die er toe verheven worden; ziedaar de onderwerpen, welke de heilige CHRYSOSTOMUS in dit werk bezig houden, dat zich des te meer aanbeveelt, wijl de schrijver gedurende den geheelen loop zijns levens, de les en het voorbeeld gaf. — 2.° *Verhandeling over de Voorzienigheid.* waarin hij aantoont, dat God alles door zijne Voorzienigheid bestuurt, dat de tegenspoeden der uitverkorenen in de wegen zijner barmhartigheid noodzakelijk zijn, en dat de hardste beproevingen middelen van heil zijn, mits men er een goed gebruik van make. — 3.° *Verhandeling over de Godheid van JESUS CHRISTUS.* Hij bewijst dezelve door de wonderen, welke zijne genade uitwerkt. — 4.° *Homiliën op de H. Schrift.* De H. JOANNES CHRYSOSTOMUS had dezelve van zijne kindschheid af, tot in de laatste dagen zijner bisschoppelijke waardigheid beoefend. Een aantal andere *Homiliën* over verschillende onderwerpen. Men kan dezen beroemden kerkvader als den CICERO der Grieksche kerk beschouwen. Zijne welsprekendheid gelijkt veel naar die van den vorst der Latijnsche redenaars. Hij heeft dezelfde ongedwongenheid, dezelfde duidelijkheid, dezelfde rijkdom aan woorden, en uitdrukkingen, dezelfde stoutheid in de zinnebeelden, dezelfde kracht in de redeneringen, dezelfde verhevenheid in de denkbeelden. Alles draagt bij beide den stempel van die gelukkige genie, die geschapen schijnt, om den geest te overtuigen en het hart te treffen. Hoe groot de heilige AUGUSTINUS ook wezen moge, heeft men echter den H. JOANNES CHRYSOSTOMUS, door hem met dat licht der Latijnsche kerk te vergelijken, ten minste met betrekking tot de kanselwelsprekendheid, niet genoeg geprezen. Die van den H. AUGUSTINUS, wordt somtijds ontsierd door geestige invallen, woordspelingen en tegenreden, die de heerschende smaak van zijn land en zijne eeuw waren. Die van den Griekschen kerkvader, zou te *Athene* en te *Rome*, in de schoonste dagen dier beide republieken bijval hebben gevonden. » Er heeft, zegt een *criticus*, welligt nooit een volmaakter redenaar bestaan dan de H. CHRYSOSTOMUS. Welk eene duidelijkheid!

niets brengt bij hem den lezer in verwarring: men begrijpt hem zonder moeite en zonder oefening. Dat men ophoude ons de welluidendheid der volzinnen van Isocrates aan te prijzen. Deze welluidendheid is, wanneer men dezelve met de voorbeeldelooze zachtheid, die bij den H. Chrysostomus, uit eene even zoo gelukkige, als ongedwongene en natuurlijke uitdrukking voortvloeit, vergelijkt, slechts eene kinderachtige verzameling van op eene gekunstelde wijze afgemetene woorden. Wie kende beter dan hij die kieschheid en die attische fijnheid, die de beroemde schrijvers van *Griekenland* min of meer kenschetsen? Welke schoonheid en welke sierlijkheid in de woordwendingen! Welke vruchtbaarheid in de keuze der woorden, die als uit eene onuitputtelijke bron voortwellen! Al is hij ook verpligt, om dikwerf hetzelfde onderwerp te behandelen, nooit herhaalt hij zich, hij is steeds oorspronkelijk. De levendigheid zijner verbeeldingskracht verschaft hem eene menigte beelden en bloemen, waarmede hij elken volzin versiert. Niets is er in zijne *metaphora's* noch in zijne vergelijkingen gerekt; dezelve vloeijen uit het onderwerp zelf voort, en dienen enkel, om meer kracht aan de redeneringen te geven, en dezelve dieper in den geest te drukken. Ervaren in de kennis der drijfvederen, die de hartstogten in beweging brengen, wekt hij dezelve naar welgevallen en volgens den aard des onderwerps, hetwelk hij behandelt, op. Zijn stijl steeds naar het onderwerp geregeld, is, wanneer zulks vereischt wordt, eenvoudig, bloeijend, verheven, gematigd. Zijne redevoeringen zijn niet evenzeer gekuischt. Maar zulks is veel minder aan gebrek van voorbereiding, dan aan de kwijningen der ziekten, de beslommeringen der bezigheden en aan die ongestadigheden toe te schrijven, welke somtijds de schoonste geniën ondervinden. Met de begaafdheden, die den grooten redenaar vormen, paarde hij de diepe kennis van den bekwaamsten redekunstenaar. Vandaar dat overwigt, waarmede hij de neteligste moeijelijkheden oplost, en de dwaling tot in hare laatste verschansing achtervolgt: een overwigt, dat vooral in de polemische werken uitstraalt, welke die kerkvader tegen de Joden, de Anomeërs en eenige andere ketters vervaardigde. Men kan de beroemdste wijsgeeren der oudheid niet met hem vergelijken. Hij overtreft hen zoo ver, als de evangelische zedeleer diegene overtreft, welke uit den menschelijken geest voortvloeit." Van al

de uitgaven der werken van den heiligen JOANNES CHRYSOSTOMUS zijn de naauwkeurigste en volledigste die van HENDRIK SAVIL, 1613, 8 dln. in fol., geheel Grieksch; die van COMMELIN en FRONTON DU DUC, in het Grieksch en Latijn, 10 dl.n in fol., en die van *dom* DE MONTFAUCON, 1718 — 1734, 13 dl.n in fol., in het Grieksch en Latijn. Deze laatste uitgave is verrijkt met het *Leven* van den heiligen kerkleeraar, met belangrijke voorreden en verschillende tekstverklaringen; sommige *Critici* hebben echter gevonden, dat dezelve niet naauwkeurig genoeg, noch in eene voor de lezers gemakkelijke orde waren. *Dom* MONTFAUCON heeft de latijnsche vertaling van pater FRONTON DU DUC aangenomen, en enkel die werken vertaald, welke zulks niet door den jesuit waren gedaan. Men zou wenschen, dat hetgene, wat van hem is, een sierlijker stijl bezate, en het oorspronkelijke schoone nader bij kwame.

JOANNES DE DWERG (*Heilige*), abt en kluizenaar, aldus genoemd naar zijne kleine gestalte, wijdde zich in de eenzaamheid van *Sceté*, aan den arbeid, het vasten, het gebed en de godvruchtige oefeningen toe. Een broeder vraagde hem, waartoe het waken en het vasten diende: » Beide dienen, antwoordde hij, om de ziel te drukken en te vernederen; opdat God, dezelve bedrukt en vernederd ziende, er medelijden mede hebbe en haar ondersteune." De heilige JOANNES DE DWERG was ook gewoon, te zeggen, » de veiligheid des monniks was, zich in zijne cel te houden, op zich zelven te waken en God steeds levendig voor den geest te hebben." Hij overleed in het begin der vijfde eeuw.

JOANNES *de Zwijger* (*Heilige*), aldus genoemd, naar zijne zucht voor de eenzaamheid en de stilzwijgendheid, werd in 454 te *Nicopolis*, eene stad in *Armenië*, uit eene beroemde familie geboren. Toen hij meester van zijne goederen was, bouwde hij een klooster, waarin hij met tien andere personen zijnen intrek nam. De aartsbisschop van *Sebaste* wijdde hem vervolgens tot bisschop van *Coloni*. Deze waardigheid bragt niet de minste verandering in zijne levenswijze, daar hij het kloosterleven bleef volgen. Negen jaren later verliet hij heimelijk zijn bisdom, en begaf zich naar het klooster van den heiligen *Sabas*, waarvan hij huisbezorger werd. Hij overleed in 558, in den ouderdom van 104 jaren.

JOANNES CLIMACHUS (*Heili-*

ge), naar den naam van zijn boek, hetwelk hij den titel gaf van *Climax*, ook *de Schoolgeleerde* en *de Sinaïet* bijgenaamd, werd in *Palestina* in 523 geboren. In den ouderdom van 16 jaren begaf hij zich naar de woestijn, en, ondanks zijnen tegenstand, werd hij in 580 tot abt van den berg *Sinaï* verkozen. In deze betrekking legde hij zoo vele godsvrucht en wijsheid aan den dag, dat hij door al de religieusen bemind en bewonderd werd: maar in 584 keerde hij, in weerwil van al de pogingen, welke men in het werk stelde, om hem te behouden, naar zijne cel terug. Hij overleed in 605. Er bestaat van hem een werk, getiteld: *Climax* of *Trap der deugden*. Hij vervaardigde hetzelve ter volmaking der kluizenaars, en het kan evenzeer voor de wereldlingen dienen. Dit werk, vol uitmuntende grondbeginselen van godsvrucht, bevat eenige stichtelijke geschiedenissen, die zijner grondbeginselen kracht bijzetten. De trap bestaat uit dertig treden, waarvan elk eene deugd bevat. Ambrosius, de Camaldulenzer, de abt Jacobus de Billi en pater Rader hebben denzelven uit het Grieksch in het Latijn vertaald. De beste uitgave van het oorspronkelijke is die van *Parijs*, 1633, in fol., met de latijnsche vertaling van Rader.

Joannes (*Heilige*), bijgenaamd *de Aalmoezenier*, uit hoofde van zijne buitengewone liefdadigheid, was geboortig van het eiland *Cyprus*, alwaar zijn vader landvoogd was geweest. Hij werd in 610, na Theodorus, op den patriarchalen stoel van *Alexandrië* verheven. De vrees, welke hij over de ongelukken koesterde, die de stad *Alexandrië* en *Egypte* bedreigden, welke kort daarna door de Perzers overmeesterd werden, deed hem besluiten, zijne bisschoppelijke stad te verlaten, ten einde zich naar *Cyprus* te begeven. Hij overleed te *Limisso*, toenmaals *Amathonta* genaamd, zijne geboorteplaats, in 616, in den ouderdom van 57 jaren. Zijn testament was even zoo stichtend als kort, zie hier hetzelve: « Ik dank U, o God! dat Gij mijn gebed verhoord hebt, en dat mij slechts een derde van eenen stuiver overblijft, ofschoon ik bij mijne wijding, in het bisschoppelijke huis van *Alexandrië*, omtrent 4000 gouden ponden heb gevonden, behalve de ontelbare sommen, die ik van de vrienden van J. C. heb ontvangen." Dit testament doet ons zien, welke de rijkdommen der kerk van *Alexandrië* waren, en maakt waarschijnlijker hetgene, wat men van de buitengewone aalmoezen van den patriarch Joannes zegt. De

orde van den *Heiligen Joannes van Jeruzalem* genaamd, ontleent haren naam van dezen heilige.

Joannes Damascenus (*Heilige*), of *van Damascus*, een geleerde priester, werd door eenen Italiaanschen religieus, Cosmus genaamd, en die door de Sarracenen gevangen was genomen, in de wetenschappen onderwezen. De kalief nam hem tot zijnen eersten staatsdienaar aan; maar hij liet dezen post varen, en begaf zich naar het klooster van den heiligen Sabas, bij *Jeruzalem*, oefende er allerlei deugden, en overleed er in 760, en volgens anderen in 780, in den ouderdom van 84 jaren. Er bestaat van hem: 1.° *Vier boeken over het regtzinnige geloof*, waarin hij op eene schoolsche en methodische wijze de geheele godgeleerdheid heeft bevat, hetgeen hem onder de Grieken denzelfden rang heeft gegeven, als bij ons Petrus Lombardus, en den heiligen Thomas. Men ziet er in, dat hij geloofde, dat de H. Geest enkel van den Vader en niet van den Zoon voortkwam; een artikel, waaromtrent de kerk nog niet bepaaldelijk had uitspraak gedaan. — 2.° Verscheiden *Godgeleerde Verhandelingen*. — 3.° *Lofzangen*. — 4.° Eene *Redeneer-* en eene *Natuurkunde*. — 5.° *Twistrede, tusschen eenen Christen en eenen Sarraceen*; men schrijft hem toe, doch zonder eenigen grond, *Liber Barlaam et Josaphat, Indiæ regis*, zonder jaartal en drukoord, doch omtrent het jaar 1470, in fol. gedrukt, zeldzaam. Zijne critiek was noch sterk, noch verlicht genoeg, om hem te beletten van nu en dan stichtende fabeltjes aantenemen: zoo als bijv., de bevrijding van Trajanus, door de gebeden van den heiligen paus Gregorius *den Groote*, hetwelk Joannes van *Jeruzalem*, die in de 10e eeuw leefde, voorzigtiglijk uit de werken van Joannes Damascenus wegliet. Sommige Protestantsche *critici* zeggen, dat deze kerkvader niet geschroomd heeft, de logen ter verdediging der waarheid te gebruiken. Zulks is eene lastering. Men moet eenen schrijver niet van logentaal beschuldigen, die somtijds slecht door zijn geheugen gediend wordt, of die te goeder trouw ongeloofwaardige daadzaken gewoonlijk als waar aangenomen, aanhaalt; hij kan zondigen bij gebrek aan naauwkeurigheid, zonder daarom in opregtheid te kort te schieten. Men begrijpt, dat de verdediging van de beelden den heiligen Damascenus deze beleefdheid van den kant der protestanten op den hals haalde: de voornaamsten onder hen hebben echter regt doen wedervaren aan de ge-

leerdheid, de theologische kennis, aan de zuiverheid en naauwkeurigheid, die men in de werken van dezen kerkvader waarneemt. Het verwijt van pelagianismus, hem door BASNAGE gedaan, getuigt enkel van de kwade luim, en het gebrek aan nagedachten van dezen bitteren bediller. De beste uitgave zijner werken is die van pater LE QUIEN, 1712, 2 dln in fol., Grieksch en Latijn. Deze uitgave is in 1748 te *Verona*, met verbeteringen, herdrukt.

JOANNES, bijgenaamd MALALA, was van *Antiochië*. Hij schreef in het begin der 10.e eeuw eene *Kronijk*, van het begin der wereld tot op den tijd van JUSTINIANUS. Dezelve is in 1691 te *Oxford*, in het Latijn en Grieksch, met aanteekeningen van EDMOND CHILMEAD, in 8.vo gedrukt.

JOANNES (*Heilige*), aartsdiaken van *Capua*, uit eene adellijke familie dier stad geboren, onderscheidde zich door zijne godsvrucht, en zijne voorbeeldige zeden. De monniken van *Monte-Cassino*, naar *Teano* gevlugt, wijl hun klooster door de Sarracenen verbrand was, verkozen JOANNES tot hunnen abt. Hij aanvaardde het kloostergewaad, want het was gebruikelijk, dat wanneer een wereldlijk priester tot abt werd verkozen, deze begon met monnik te worden, en werd door paus JOANNES X. ingezegend. Hij lokte zijne monniken van *Teano* naar de stad *Capua*, alwaar hij een groot klooster voor hen bouwde; ook herstelde hij dat van *Monte-Cassino*, en overleed aldaar in 934. Men heeft van hem eene *kronijk* van de verwoestingen en ongelukken, welke *Monte-Cassino* heeft ondergaan, en van de wonderen, die er gewrocht zijn. Men houdt hem ook voor den schrijver eener *kronijk* der laatste graven van *Capua*, door CAMILLUS PEREGRIN, in zijne geschiedenis der Lombardijsche vorsten, in het licht gegeven.

JOANNES CAPISTRANO. — Zie CAPISTRANO.

JOANNES DE MATERA (*Heilige*), te *Matera*, in *Apuglia*, in 1050, van beroemde ouders geboren, maakte zich zelven beroemd, door zijne predikingen en zijne wonderen. Hij stichtte op *Monte-Gargano*, in 1118 eene bijzondere orde, die niet meer bestaat, en die men de *orde van Pulsano* heeft genoemd. Hij overleed den 20 Junij 1139, en werd door de volksstem heilig verklaard.

JOANNES DE MATHA (*Heilige*), in 1160, te *Faucon*, een vlek in het dal van *Barcelonette*, in *Provence* ge-

boren, ontving den doctoralen hoed te *Parijs*, alwaar hij met roem had gestudeerd. Zijne godsvrucht vereenigde hem met den heiligen kluizenaar FELIX DE VALOIS: zij stichtten gezamenlijk, de *orde der heilige Drieëenheid*, ter bevrijding der gevangenen. INNOCENTIUS III., bekrachtigde dezelve, en gaf hun, in 1199, op eene plegtige wijze een wit kleed, waarop een rood kruis gehecht was. De instellerdeed vervolgens eene reis naar *Barbarijë*, waaruit hij 120 gevangenen medebragt. Hij overleed kort daarna te *Rome* in 1213. Toen INNOCENTIUS III., hem het ordegewaad gaf, had hij zijnen regel bevestigd. Dezelve bevat onder anderen, dat de broeders het derde gedeelte hunner goederen zullen behouden, ter bevrijding der gevangenen. De orde der *Trinitarissen* maakte in korten tijd grooten opgang in *Frankrijk*, in *Lombardijë*, in *Spanje* en zelfs aan gene zijde der Zee. De monnik ALBERICH, die 40 jaren daarna schreef, zegt, dat zij reeds tot 600 gestichten hadden, onder welke dat van den heiligen MATHURIN, vroeger het *aalmoezenierschap van den heiligen BENEDICTUS* genoemd, dat hun door het kapittel der kerk van *Parijs* gegeven werd. Het is naar dit gesticht, dat zij in *Frankrijk* den naam van *Mathurinen* hebben verkregen. Zie de jaarboeken dier orde te *Rome*, in 1683, in fol. in het licht gegeven.

JOANNES DE MÈDA (*Heilige*), te *Meda*, bij *Come*, in *Italië* geboren, werd overste van de orde der *Humiliarissen*, die toenmaals nog maar enkel uit leeken was zamengesteld, en bragt er geestelijken en priesters in. Hij overleed heiliglijk in 1159. De orde der humiliarissen bestaat niet meer.

JOANNES COLOMBINUS (*Heilige*). — Zie COLOMBINI, en de aanteekening des vertalers, VI. D.[1] blz. 469.

JOANNES VAN GOD of DE DEO (*Heilige*), werd in 1495, te *Monte-major-el-Novo*, een stadje van *Portugal*, uit eene zoo arme familie geboren, dat hij verpligt was, als huisknecht te dienen, ten einde in zijn bestaan te voorzien. Eene leerrede van den gelukzaligen JOANNES D'AVILA, trof hem zoodanig, dat hij besloot zijne overige levensdagen, aan de dienst Gods en der zieken toe te wijden. De ijver van den heiligen man voorzag in alles, en kwam alle hinderpalen te boven, welke men hem in den weg stelde. Hij kocht een huis te *Grenada*; en uit den schoot der armoede, zag men dat prachtige huis der gastvrijheid te

voorschijn komen, hetwelk nog tegenwoordig bestaat en dat aan zoo vele andere tot voorbeeld heeft gestrekt. Het is aldaar, dat JOANNES de eerste grondslagen zijner orde legde, die in 1572 door PIUS V., goedgekeurd, en door geheel *Europa* verspreid werd. De heilige man overleed in 1550. Hij had geenen anderen regel aan zijne volgelingen nagelaten dan zijn voorbeeld: het was PIUS V., die hun dien van den heiligen AUGUSTINUS gaf. Deze opperpriester voegde er eenige andere verordeningen bij, om aan deze congegratie de *orde der liefdadigheid* genaamd, bestendigheid te geven: de congregatie ondersteunt de menschheid, en verspreidt meer wezenlijke weldadigheid in eene enkele stad, dan de sekte der wijsgeeren die dezelve altijd door de geheele wereld in den mond heeft. » Deze orde, zegt een oordeelkundige schrijver, schijnt voorbedachtelijk te zijn ingesteld, bij de opkomst van het Protestantismus, om tegen de hervormers het nut en de noodzakelijkheid der kloostergeloften te bewijzen. Zouden bezoldigde mannen zulke zuivere diensten bewijzen als de *broeders van liefdadigheid?* En zouden zij, zonder de gelofte, door welke zij er zich toeverbinden, den moed hebben, om er hun geheele leven aan te besteden? Heeft de gewaande hervorming, met hare schoone denkbeelden van volmaaktheid, een middel gevonden, om de goede werken te vervangen, die door de religieuzen hospitalisten uitgeoefend worden?

JOANNES D' YEPEZ, meer bekend onder den naam van JOANNES VAN HET KRUIS (*Heilige*), te *Ontiveros*, een vlek van *Oud-Kastilië* geboren, aanvaardde het karmelietengewaad, in het klooster van *Medina-del-Campo*, en kwam in eene naauwe vriendschapsbetrekking met de heilige THERESIA. Hij kwam met haar te *Valladolid*, alwaar hij het gewaad aflegde, hetwelk hij droeg, om dat der barrevoeter-karmelieten aan te nemen. Na aan de verbetering van verscheiden kloosters te hebben gearbeid, werd hij naar *Avila* gezonden, om biechtvader der karmelieten te zijn, en hen tot de verbetering over te halen. De religieuzen dier orde, lieten hem opligten, en naar *Toledo* vervoeren, alwaar zij hem in een gevangenhok opsloten. Hij verbleef aldaar 9 maanden, en werd er eindelijk door den invloed der heilige THERESIA uit bevrijd; maar de oversten der hervorming, welke wilden, dat men de leiding der karmelieten zou laten

varen, verwekten hem nieuwe moeijelijkheden. Hij overleed in het klooster van *Ubeda*, den 14 December 1591, in den ouderdom van 49 jaren. Hij heeft stichtelijke werken in het Spaansch nagelaten, die in het Italiaansch en Latijn vertaald en getiteld zijn: *de opgang van den berg Karmel; — de duistere nacht der ziel; — de levendige vlam der liefde; — de lofzang der goddelijke liefde.* Deze werken zijn in eenen duisteren, ja zelfs geheimzinnigen stijl geschreven. » De schrijver, zegt een oordeelkundige godgeleerde, verklaart de werkingen, van den H. Geest, in de bovennatuurlijke indrukselen, en alle trappen der goddelijke vereeniging in het gebed. Men kan de geheime gemeenschappen eener ziel in dien staat niet verachten, en slechts degene welke dezelve hebben ondervonden, zijn in staat, om er zich een denkbeeld van te vormen. Het is voor deze personen, dat de Heilige de werken heeft geschreven, waarover wij spreken. Zij zullen hun ongetwijfeld nuttig zijn; maar zij zouden nadeelig kunnen worden, voor degene, die niet in hetzelfde geval, en ligtelijk de speelballen hunner verbeeldingskracht zijn: zij zouden zulks zeker voor de geestdrijvers worden, die een misbruik maken van hetgene, wat zij niet verstaan, om hunne begoochelingen uit te kramen." Pater Berthier heeft, in zijne geestelijke overwegingen, elf brieven aan de verklaring der werken van den heiligen Joannes van het Kruis toegewijd: hij beweert er drie dingen in te vinden: » 1.° eene der naauwkeurigste *logica's*; — 2.° eenen door het goddelijke licht verlichten geest; — 3.° eene gave van onderrigting, die zich nergens in tegenspreekt." Wij hebben zoo even gezien, dat iedereen, er zulk een gunstig oordeel niet over velt. Alles wat men zeggen kan, is, dat de wetenschap der inwendige wegen, de moeijelijkste, de diepzinnigste, en, zoo als de profeet zegt, de bewonderenswaardigste van alle is; en wanneer men er toe mogt geraken, zou men daarom aan God, de magt der uitzonderingen betwisten? *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam* (zie Armelle, Catharina van *Sienna*, Fenélon, Guyon. — J. B. de la M. — Rusbrock, Taulère, enz.).

Joannes van Chelm, dus genoemd, wijl hij bisschop van *Chelm*, in *Polen* was. Hij bekleedde, zegt men, dezen stoel, in het begin der 15.e eeuw. Zijne gestrenge levenswijze had zich

over zijne inborst verspreid, en de gestrengheid van zijnen ijver grensde zeer nabij aan de bitterheid. Het is om deze reden, dat men hem eene zonderlinge, en niet zeer algemeene verhandeling toeschrijft, te *Landshut*, in *Beijeren*, in 1524, onder dezen titel, in fol. gedrukt: *Onus ecclesiæ, seu Excerpta varia ex diversis auctoribus, potissimumque scriptura; de afflictione, statu perverso, et necessitate reformationis ecclesiæ.* Dit is eene hevige uitvaring, tegen de misbruiken, die in de kerk waren geslopen; en eene soort van hekelschrift, tegen de zeden der geestelijken; dezelve wordt door de liefhebbers gezocht. Daar dit werk, in 1531, te *Keulen*, in fol. en in 1620, in 4.to, onder eenen eenigzins verschillenden, doch wat de hoofdzaak betreft, denzelfden titel, is in het licht verschenen, zoo hebben eenige *bibliographen* er twee onderscheidene werken van gemaakt, waarvan zij er een aan Joannes von Chiemsée, in *Beijeren*, hebben toegeschreven. Daar de uitgave van 1524 van *Landshut* was, zoo is het vrij waarschijnlijk, dat deze laatste Joannes er de schrijver van is. Men kan zelfs vermoeden, dat Joannes van Chelm, slechts een ingebeelde persoon is, uit den kwalijk gelezen en kwalijk verklaarden naam van Joannes van Chiemsée gevormd. Wat hier ook van wezen mag, dit boek, dat ook onder den verkorten titel van *De corrupto statu ecclesiæ* is in het licht verschenen, is van weinig beteekenis; er straalt veel ijver en geleerdheid, maar weinig smaak en oordeel in door. Het zou welligt geheel in de vergetelheid zijn geraakt, zonder de Protestanten, die in dit hekelschrift tegen de geestelijkheid gemeend hebben eenen schat te vinden: even alsof de misslagen van de dienaars des Heeren, de ketterijen en scheuringen, konden wettigen. Eenige boekenkenners schrijven het toe aan Jacobus de Clusa, anderen aan Nicolaas de Clemangis (zie die artikels).

Joannes I. (*Heilige*), een Toskaner, beklom den stoel van den heiligen Petrus, na Hormisdas, in 523. Nadat keizer Justinus een edikt had uitgevaardigd, waarbij den Arianen bevolen werd, om aan de Catholijke bisschoppen de kerken terug te geven, welke zij hun ontweldigd hadden, wreekte zich Theodorich, de beschermer van het Arianismus, op de regtzinnigen. Hij liet Joannes in eene gestrenge gevangenis te *Ravenna* opsluiten, in welke hij in 526, als een marte-

laar beschouwd, overleed. De beide *Brieven*, die den naam van dezen heiligen Paus dragen, zijn klaarblijkelijk valsch. Men vindt zijne Levensbeschrijving in de Bollandisten, Mei, 6.e deel.

JOANNES II., bijgenaamd MERCURIUS, een Romein, werd Paus na BONIFACIUS II., in Januarij 533. Hij keurde de stelling goed, die onder HORMISDAS, zoo veel gerucht had gemaakt. *Unus de Trinitate passus est*, doch voegde er bij *in carne*, ten einde door deze stelling de min onderwezene lieden niet te ergeren; dezelve had groote bezwaren ondergaan, en was eenigen tijd achtergelaten, uit hoofde van het misbruik, dat de Eutychianen van dezelve maakten: Paus HORMISDAS wees bestendiglijk het verzoek der Scytische monniken van de hand, die om de goedkeuring derzelve verzochten, maar daar de Nestorianen zich op deze uitlating beroemden, en sommige monniken dezelve met een vuur bestreden, die hen van deze laatste ketterij deed verdenken, zoo dacht JOANNES eene stelling te moeten goedkeuren, die wezenlijk eenen regtzinnigen bevatte. Hij overleed in Mei 535. — Zie ALEXANDER (*Heilige*), 1 deel, bladz. 315

JOANNES III., bijgenaamd CATELINUS, te *Rome* geboren, Paus na PELAGIUS I., den 18 Julij 560, legde veel ijver aan den dag, in de versiering der kerken, en overleed den 13 Julij 573.

JOANNES IV., van *Salona* in *Dalmatië*, hield eene kerkvergadering te *Rome*, waarin hij het *Ecthesis* van HERACLIUS veroordeelde, die hetzelve weldra herriep (zie HERACLIUS). JOANNES werd in December 640 tot Paus verkoren, en overleed in October 642.

JOANNES V., een Syriër, om zijnen ijver, zijne zachtmoedig- en voorzigtigheid, den heiligen stoel waardig, beklom denzelven in Julij 685, en overleed in Augustus 687.

JOANNES VI., een oorspronkelijke Griek, beklom den opperpriesterlijken zetel na SERGIUS, den 28 October 701, en overleed den 9 Januarij 705.

JOANNES VII., een Griek, Paus na den voorgaande, in 705, overleden in 707, bezwalkte zijn Pausselijk bestuur, door zijne toegevendheid voor keizer JUSTINIANUS. Deze vorst wenschte zeer, om de canons van het concilie *in Trullo*, of *Quini Sexte*, op zijn bevel belegd, door den Paus te doen bevestigen. SERGIUS, een der

voorgangers van JOANNES, had, hoezeer hij daartoe door den keizer ook werd aangespoord, dezelve nooit willen onderteekenen. In de daad, de Paus had niet het minste deel aan de beroeping dezer kerkvergadering gehad, en was er, noch persoonlijk, noch door zijne legaten tegenwoordig geweest. Onder Paus JOANNES vernieuwde de keizer zijnen aandrang. Hij zond de akten dezer kerkvergadering met eenen brief, aan den Paus gerigt, naar *Rome*, in welken brief hij hem smeekte, een concilie te beleggen, van hetgene, wat hij in die akten zou goedkeuren, te bevestigen, en het overige te verwerpen; maar Paus JOANNES VII., zegt de abt FLEURY, volgens ANASTASIUS, *uit vreeze van aan den keizer te mishagen, zond hem deze stukken terug, zonder er iets aan verbeterd te hebben.* Hetgene, wat hij beter deed, was de herstelling van den heiligen WILFRIDUS, aartsbisschop van *Yorck*, op zijnen zetel.

JOANNES VIII., een Romein, Paus na ADRIANUS II., in 872, kroonde keizer KAREL *den Kale*, in 875. Hij kwam in 878 in *Frankrijk*, en begaf zich naar *Troyes*, alwaar hij eene kerkvergadering hield; waarin hij LODEWIJK den *Stamelaar*, niet als keizer, maar als koning plegtiglijk erkende. De berigten, welke hij ontving van de verwoestingen, welke de Sarracenen, in *Italië* aanrigtten, noodzaakten hem, om weder over de *Alpen* te trekken; hij werd zelfs genoodzaakt, hun eene jaarlijksche schatting van 25,000 marken zilvers te betalen. Tegelijkertijd liet hij zich bewegen, door de gebeden van BASILIUS, keizer van het Oosten, en bedriegen door de listen van PHOTIUS. Door eenen brief van dezen ingedrongene, van het gewaande geweld overtuigd, welk hij zeide, hem te zijn aangedaan, om tot den stoel van *Konstantinopel* te garaken, en door ondergeschoven brieven, onder den naam van verscheiden Bisschoppen; waarin de Paus verzocht werd, hem optenemen, nam hij den bedrieger in zijne gemeenschap op, en stemde toe, dat hij den zetel zoude bekleeden, die sedert zoo vele jaren het voorwerp zijner eerzucht uitmaakte. Deze toegevendheid deed alle regtzinnigen verbaasd staan, en heeft den Kardinaal BARONIUS doen zeggen, dat zulks waarschijnlijk aan het gemeen aanleiding heeft gegeven, om zich te verbeelden dat JOANNES VIII. eene vrouw was, en dat zulks tot den grondslag der fabel van pausin JOANNA heeft ge-

diend (Zie Benedictus III). Door eene aaneenschakeling van logens en bedriegerijen, gelukte het aan Photius, om in 879 te *Konstantinopel* eene talrijke kerkvergadering te doen houden, waarvan hij al de verrigtingen, volgens zijne inzigten regelde. Hij bragt in dezelve de brieven des pausses ter tafel, die, hoe gunstig hem dezelve ook mogten zijn, zulks in zijne oogen nog niet genoeg waren; de brieven, welke hij aanbood, waren verminkt, en zeer verschillend van de oorspronkelijken; de Grieken zelve bekennen zulks (Zie Beveridge. *Pandectæ*, *can. apost. et conc*). Nadat de Paus later Marinus, in hoedanigheid van legaat, naar *Konstantinopel* had gezonden, om naauwkeuriglijk te onderzoeken, wat er in de kerkvergadering van Photius was voorgevallen, zoo vernam hij het geheim der boosaardigheid, hij verklaarde op pausselijk bevel deze kerkvergadering voor nietig, waarin zijne legaten, door Photius afgeschrikt of omgekocht, door eene verregaande trouweloosheid, regtstreeks tegen de bevelen hadden gehandeld, welke zij in hunne *instructiën* hadden ontvangen, en excommuniceerde te gelijkertijd den bedrieger Photius. Deze opperpriester overleed kort daarna, in 882, na de kerk gedurende tien jaren te hebben bestuurd. Er bestaan van hem 320 *Brieven*, door welke men ziet, dat hij zoo mild met de excommunicatien was, dat dezelve voor formulieren doordringen. Hij week van de oude kerktucht af, door de boetdoeningen, in bedevaarten te veranderen.

Joannes IX., geboren te *Tivoli*, diaken en monnik der orde van den Heiligen Benedictus, opvolger van Paus Theodorus II. in de maand Julij 898, overleed in November 900. Hij had tot mededinger den priester Sergius, die verpligt was, om de vlugt te nemen. Alleen meester van het opperpriesterlijk gezag, bestuurde hij de kerk met wijsheid, hield verscheiden kerkvergaderingen, onder welke men die van *Rome* opmerkt, waarin de gedachtenis van Paus Formosus in eere werd hersteld.

Joannes X., bisschop van *Bologna*, daarna aartsbisschop van *Ravenna*, zijne geboorteplaats, volgde Lando op den stoel van Petrus op. Hij geraakte in 914 tot den pauselijken troon, door den invloed van Theodora *de Jonge*, eene vermogende vrouw, en zijne minnares. Deze opperpriester was veel geschikter om de wapens te voeren dan den herdersstaf. Hij versloeg de Sarracenen,

die sedert eenigen tijd *Italië* verwoestten. Hij werd door GUIDO, hertog van *Toskane*, op aansporing van MAROSIA, de vrouw van dien hertog, en zuster van THEODORA, van zijnen stoel verjaagd. Deze vrouw haatte hem, wijl hij de minnaar harer zuster was geweest. GUIDO werd door de Romeinen ondersteund, die misnoegd op den paus waren, wijl hij zijnen broeder PETRUS, die zich bij de voornaamsten der stad had gehaat gemaakt, in zijnen naam liet regeren. Zij bedekten hunnen haat onder een schijnbaar voorwendsel, zeggende, dat hij onbekwaam was, om dien stoel te bekleeden, om dezelfde reden als paus FORMOSUS, wijl hij den stoel van *Ravenna* had verlaten, om dien van *Rome* te beklimmen, en dat de verplaatsingen verboden waren. Ofschoon de gedachtenis van dezen paus niet in groote achting staat, heeft men echter alle reden om te gelooven, dat hij zijne misslagen door boetvaardigheid heeft uitgewischt. Hij gaf bij verschillende gelegenheden het levendige leedwezen te kennen, hetwelk hij er over gevoelde, en vermaande de liefdadige lieden, om hunne gebeden bij de zijne te voegen, ten einde de gramschap Gods te verzoenen. Men sloot hem in een gevangenhok op, waarin men hem volgens LUITPRAND in 928 verstikte, door hem een oorkussen op het aangezigt te drukken.

JOANNES XI., natuurlijke zoon, niet van paus SERGIUS, zoo als LUITPRAND zulks, op volksgeruchten afgaande, beweert, maar, volgens het waarschijnlijkste gevoelen, van ALBERICUS, hertog van *Spoletto*, en van MAROSIA, dezelfde, die paus JOANNES X. deed omkomen, werd door den invloed zijner moeder, in 931, in den ouderdom van 25 jaren, tot paus verheven. Daar MAROSIA, een gedrogt van ontucht en heerschzucht, na den dood van GUIDO, hertog van *Toskane*, haren tweeden echtgenoot, met HUGO, koning van *Italië*, gehuwd was, zoo liet ALBERICUS, haar zoon, dien zij bij haren eersten man had gehad, haar met paus JOANNES XI., zijnen halven broeder, in het kasteel *Sint-Angelo* opsluiten. JOANNES XI. overleed in die gevangenis, in 936, als een slagtoffer der heerschzucht zijner moeder, en der wreedheid zijns broeders.

JOANNES XII., een Romein, OCTAVIANUS genaamd, was de zoon van ALBERICUS, een patriciër van *Rome*, en volgde, ofschoon een geestelijke zijnde, in de waardigheid

en het gezag van zijnen vader op. Hij werd in 956 tot paus verkozen, en nam den naam aan van JOANNES XII. Hij is de eerste paus, die bij zijne komst tot die waardigheid van naam veranderd is; hij was pas 18 jaren, toen hij verkozen werd. BERENGARIUS, die zich omtrent dien tijd tot koning had doen kroonen, heerschte als een dwingeland in *Italië*. JOANNES XII. riep de hulp in van OTTO I., die de bergen overtrok, en den opperpriester wreekte. JOANNES kroonde, en zwoer hem op het graf van den H. PETRUS eene onschendbare trouw; maar deze trouw was van geenen langen duur. Hij vereenigde zich met den zoon van BERENGARIUS tegen zijnen weldoener. OTTO kwam andermaal te *Rome*, deed in 963 eene kerkvergadering houden. De onwaardige opperpriester werd van verscheiden misdaden beschuldigd, onder anderen « van met den degen op zijde, het harnas op den rug, en den helm op het hoofd te zijn verschenen; van op de gezondheid des duivels te hebben gedronken; van aan zijne minnaressen het bestuur van onderscheidene steden, de kruisen en kelken der St. Pieterskerk te hebben gegeven." Hij werd afgezet, en men verhief in zijne plaats LEO VIII. (Zie dat art.). De afgezette paus kwam echter na het vertrek des keizers in *Rome* terug. Hij wreekte zich, door de beide voornaamste bewerkers zijner afzetting deerlijk te verminken, daar hij hun de tong, den neus en de vingers liet afsnijden. Hij beriep vervolgens eene kerkvergadering, om de akten dergene te vernietigen, welke men tegen hem had belegd. Zijne ongelukken hadden hem niet verbeterd; hij werd kort daarna door eenen echtgenoot vermoord, wiens bed hij bezoedeld had, of volgens anderen (*Art de vérifier les dates*), werd hij door eene kortstondige ziekte in het graf gesleept. LUITPRAND schrijft zijnen dood aan eene andere oorzaak toe. Hij verhaalt, « dat de duivels hem op eenen avond, waarop hij met eene vrouw te bed lag, zoo hevig sloegen, dat hij 8 dagen daarna daaraan overleed." Het groote aantal deugdzame en heilige opperpriesters, die den stoel van *Rome* hebben bekleed, moet het kleine getal dergenen doen vergeten, wier zeden bij hunnen staat zeer hebben afgestoken. JESUS CHRISTUS waarschouwt ons uitdrukkelijk, dat de hoofden der godsdienst niet vrij van zonden zijn, en dat hunne misslagen niets bewijzen tegen de godsdienst, waarvan zij de bedienaars, noch tegen de leer, waarvan zij de bewaarders zijn: *Super cathe-*

dram Moysi sederunt scribæ et pharisæi: omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero illorum nolite facere Matth. XXIII., 2 — 3 — Zie Alexander VI.

Joannes XIII., een Romein, werd in 965 door het gezag des keizers, en tegen den wil der Romeinen, tot paus verkoren. Petrus, stadhouder van *Rome*, liet hem in 966 verdrijven. Otto liet twaalf der voornaamste bewerkers van den opstand gevangen nemen, en leverde Petrus aan den paus over, die hem liet geeselen, ruggelings op eenen ezel gezeten door de stad leiden, en vervolgens in ballingschap zond. Men verhaalt, dat, toen Otto te *Rome* was, de duivel zich van een' der heeren van zijn gevolg meester maakte; bij welke gelegenheid men zijne toevlugt nam tot de boeijen van den H. Petrus, welke men hem om den hals deed, en hij werd genezen. Diederik, bisschop van *Metz*, ooggetuige van het wonder, greep aanstonds de keten, betuigende, dat hij zich liever de hand zou laten afhouwen, dan dezelve los te laten. De paus stelde hem tevreden, door hem eenen schakel te geven. Joannes overleed in 972.

Joannes XIV., bisschop van *Pavia* en kanselier van keizer Otto II., verkreeg de pauselijke waardigheid, na Benedictus VII., in November 983. Hij legde den naam van Petrus, dien hij vroeger droeg, af, uit eerbied voor den vorst der apostelen, waarvan geen der opvolgers ooit den naam heeft gedragen. Na een bestuur van drie maanden, werd hij door den onwettigen paus Bonifacius VII. (zie dat artikel), op het kasteel van *St. Angelo* gevangen gezet, en stierf aldaar van ongemak of vergif, den 20 Augustus 984.

Joannes XV. (*), een Romein, de zoon van Robertus, werd in het jaar 985, na Joannes XIV., tot paus verkozen; maar het zij, dat hij voor zijne zalving overleden zij, of om andere redenen, telt men hem enkel onder de paussen ter getal aanvulling. Hij was geleerd en had verscheiden werken geschreven.

Joannes XVI., een Romein, werd, na den dood van den

(*) De naam van Joannes XV. wordt door de schrijvers zelden aan den Paus gegeven, waarover wij spreken, maar bijna altijd aan den volgende. Wij maken deze aanmerking, om de lezers der kerkelijke geschiedenis niet in verwarring te brengen.

onwettigen Paus Bonifacius VII., en dien van Joannes XV., in 985 op den stoel van den H. Petrus geplaatst. Hij canoniseerde den heiligen Uldaricus, Bisschop van *Augsburg*, den 3 Februarij 933, en dit is het eerste voorbeeld van plegtige heiligverklaring. Joannes XVI. had veel te verduren, van den patriciër Crescentius, die zich in *Rome* van het gezag had meester gemaakt. Hij verzuimde niets, om den vrede onder de Christen vorsten te handhaven of te herstellen, en overleed, aan eene hevige koorts, in het jaar 996.

Joannes XVII., eerst Sicco genoemd, een Romein uit eene beroemde familie, werd na den dood van Silvester II., den 13 Junij 1003 tot Paus verkozen, en overleed den 7 December van hetzelfde jaar. Men moet hem onderscheiden van den onwettigen Paus Joannes XVII., vroeger Philagathus genoemd, aan wien het gevolg van keizer Otto, in 998, de handen en ooren afsneden en de tong uitrukten. — Zie Otto III. en Gregorius V.

Joannes XVIII., vroeger Fasan genaamd, een Romein, volgde Joannes XVII., den 26 December 1003 op. Op het einde zijns levens legde hij de pausselijke waardigheid neder, om zich te *Rome*, in de abdij van den heiligen Paulus te begeven, alwaar hij het kloosterleven omhelsde. Hij overleed den 18 Julij 1009.

Joannes XIX., zoon van Gregorius, graaf van *Tusculum*, en broeder van paus Benedictus VIII., volgde hem in Junij 1024 op. Hij kroonde keizer Koenraad II. in 1027. Twee koningen, Rudolf van *Bourgondië* en Kanut van *Engeland*, waren bij deze plegtigheid tegenwoordig. Hij overleed in Mei 1033. Onder zijn bestuur kochten de Grieken de meeste der prelaten van het Roomsche hof om, met oogmerk, om den titel van *Œconomisch* voor den patriarch van *Konstantinopel* te bekomen.

Joannes XXI., vroeger Petrus Julianus genoemd, een Portugees, de zoon van een' geneesheer, en zelf arts, werd bisschop van *Tusculum* of *Frascati*, kardinaal, en eindelijk in 1276 paus. Men behoorde hem Joannes XX. te noemen, wijl de laatste paus van denzelfden naam Joannes XIX. was; maar daar sommigen, Joannes, zoon van Robert voor paus hebben geteld, en zij ook den onwettigen paus Philagatus in den rang hebben opgenomen, zoo heeft men dezen Joannes XXI genoemd. Hij zond legaten naar Michael Paleologus, om hem te ver-

manen, van datgene in acht te nemen, wat in de kerkvergadering van *Lyon*, onder GREGORIUS X. gehouden, besloten was, en herriep de bulle van dien paus, betrekkelijk de verkiezing van eenen nieuwen opperpriester (zie GREGORIUS X). Deze paus zeide aan zijne vrienden, dat hij zich een lang leven beloofde; maar hij werd omtrent 8 maanden na zijne verheffing, door het instorten van een gebouw, hetwelk hij te *Viterbo* deed oprigten verpletterd, en gaf den 16 Mei 1277 den geest. Men heeft van hem wijsgeerige, geneeskundige en godgeleerde werken.

JOANNES XXII., werd te *Cahors* uit eene goede familie geboren, en was geenszins de zoon van eenen schoenmaker, zoo als bijna al de geschiedschrijvers zulks verzekeren, Zijn naam was JACOBUS D'EUSE. Hij bezat veel verstand, en ontwikkelde hetzelve door de studie. KAREL II., koning van *Napels*, van zijne verdiensten onderrigt, gaf hem tot onderwijzer aan zijnen zoon. Van de eene waardigheid tot de andere, geraakte hij tot het purper, en eindelijk tot het pausschap. Hij werd te *Lyon*, in 1316 verkozen. Daar de kardinalen, zegt men, het na den dood van CLEMENS V. niet eens konden worden, besloten zij, om zich, met betrekking tot de keuze van den nieuwen opperpriester aan zijn gevoelen te houden. Hij noemde zich zelven, zeggende: *Ego sum papa.* Maar dit sprookje van VILLANI wordt krachteloos gemaakt door den rondgaanden brief van den nieuwen paus, waarin hij spreekt over de eenparigheid der kardinalen, en over zijne vrees, om zulk eenen zwaren last te aanvaarden. JOANNES verhief verscheiden abdijen tot bisdommen, en plaatste aartsbisschoppelijke stoelen in eenige bisschoppelijke steden. *Toulouse* werd een aartsbisdom; men gaf aan hetzelve als suffraganen, *Montauban*, *Lavaur*, *Mirepoix*, *Saint-Papoul*, *Rieux*, *Lombez* en *Pamiers*. De bisdommen van *Saint-Flour*, van *Vabres*, *Castres*, *Tulle*, *Condom*, *Sarlat*, *Luçon*, *Maillezais*, (thans naar *la Rochelle* verplaatst), werden opgerigt. Het pauselijk bestuur van JOANNES XXII. werd door verscheiden twisten verontrust. Men zal den eersten ontwikkelen in het artikel LODEWIJK van *Beijeren*. De tweede barstte los, in het jaar 1322. Een zekere BERENGARIUS onderwees, volgens ik weet niet welken BÉGUARD, te *Toulouse* aan de inquisitie overgegeven, dat *J. C., noch de apostelen, niets hadden bezeten, noch in het gemeen, noch in het bijzonder.* Dit was volgens

hem een geloofsartikel. De Franciskanen vraagden bij deze gelegenheid, *of zij konden zeggen, dat hunne spijs hun toebehoorde, wanneer zij dezelve aten?* De eene hielden het bevestigende, de anderen het ontkennende staande. De zaak werd voor den paus gebragt, die zijnen tijd wel wilde verliezen met het onderzoek derzelve. De Franciskanen, toenmaals te *Perosa* op een algemeen kapittel vergaderd, verklaarden zich, in plaats van de uitspraak des pauses af te wachten, voor het niet-bezit, en deden zulks door hunne leeraars onderwijzen. (Zie Occam). Een ander geschil hield sedert eenigen tijd de voornaamste leden der orde bezig. Moest hun kleed wit, grijs, zwart, kort of lang, van laken of saai zijn? Moest de kap spits of rond, breed of smal wezen? Deze geschilpunten, die uit de verkleefdheid der orde aan haren stichter en uit het verlangen voortvloeiden, om zich naar zijne kleeding te rigten, werden belagchelijk door het gewigt, dat men er aan hechtte, door de hevigheid, en om beter te spreken, de woede, waarmede de gevoelens tegen elkander aandruischten. Dezelve bragten zoo vele kapittels, congregatiën, bullen, verdedigingsschriften, boeken, hekelschriften voort, alsof het om de omkeering van *Europa*, of de vernietiging van het Christendom te doen ware. Dezelve werden na eenen langen woordenstrijd, door de groote mannen der orde in het kapittel van *Perosa* beslist. Joannes XXII., gebelgd, dat de minderbroeders zijne uitspraak waren vooruitgeloopen, veroordeelde hunne besluiten, door zijne ongerijmde, *Cum inter etc.* De Franciskanen van hunnen kant verstoord, omhelsden de partij des keizers, toenmaals met den paus in onmin. Zij beschuldigden den laatste van ketterij, en hielden niet op, van tegen hem uittevaren. Eenige dezer dweepers kwamen op den brandstapel om het leven. Joannis XXII. besloot zelfs de geheele orde te vernietigen, en hij zou het gedaan hebben, indien hij zich de diensten had kunnen ontveinzen, welke de kerk er van ontvangen had, en er, ondanks de schriften van eenige harer leden, nog van ontving. Het derde geschil, hetwelk zijn pausselijk bestuur verontrustte, was dat over *de gelukzaligheid;* het was op den feestdag van Allerheiligen, van het jaar 1331, dat hij in eene leerrede, zijn gevoelen over dat onderwerp ontwikkelde. » De belooning der heiligen, zeide hij, voor de komst van J. C., was de schoot van Abraham: na zijne komst, zijn lijden en zijne hemelvaart, is hunne be-

looning tot op den dag des algemeenen oordeels, onder het altaar Gods, dat is onder de bescherming en de vertroosting der menschheid van J. C. te zijn; maar na het oordeel, zullen zij op het altaar, dat is, op de menschheid van J. C. wezen." De paus herhaalde dezelfde leer in twee andere leerredden, die veel gerucht maakten; ofschoon hij, wat het wezenlijke betreft, slechts over eene vermeerdering van verheerlijking na de opstanding wilde spreken. Hij belegde een consistorie, waarin hij verklaarde, dat hij in dit geschilpunt nooit iets had willen beslissen, en dat hij hetgene, wat hij er van gezegd had, zulks enkel had gedaan als redenaar, en drukte zich daarenboven zeer bepaald uit, ten gunste der ware leer. Hij overleed te *Avignon*, in 1334. Deze opperpriester bezat eenen doordringenden en tot de grootste ondernemingen bekwamen geest. Men prijst zijne matigheid, en zijne zucht voor de studie; maar hij bezwalkte deze hoedanigheden, volgens VILLANI, door zijne oploopend- en gierigheid; maar het is goed van zich te herinneren, dat VILLANI een gunsteling van LODEWIJK VAN BEIJEREN was, aan wien hij zijne pen had toegewijd, en dat hij in het algemeen niet vrij van vooringenomenheid en haat is. Men heeft van JOANNES XXII., verscheiden werken, vooral over de geneeskunde, eene wetenschap, waarin hij uitmuntte: 1.° *Thesaurus pauperum*, eene verhandeling over de geneesmiddelen, *Lyon*, 1525. — 2.° Eene *Verhandeling over de oogziekten.* — 3.° Eene andere *over de vorming van het fœtus.* — 4.° Eene andere *over de jicht.* — 5.° *Raadgevingen ter bewaring der gezondheid.* Nog heeft men van hem een aantal *brieven en bullen*, beter geschreven dan de meeste werken van zijnen tijd. Die, welke eenen onnaauwkeurigen en ongekuischten stijl hebben, schijnen ondergeschoven te zijn. Men schrijft hem de beruchte bulle *Sabbathine* toe, aflaten bevattende, aan de karmelieten en hunne aanhangelingen verleend; maar zulks is een ondergeschoven stuk, zoo als onderscheidene *critici* zulks bewezen hebben. *Multæ tribuuntur Romanis pontificibus constitutiones*, wordt er in eene in 1677, door den heer CHAMILLARD, gestelde *thesis* gezegd, *quæ ab iis non emanarunt. Bulla quoque quæ vulgo dicitur.* Sabbathina, *suppositituis videtur JOANNES XXII partus:* betuigingen, welke pater PAPEBROCK, door alle toelichtingen eener geleerde en onpartijdige critiek bewezen heeft. Ook kan men pater NATALIS ALEXANDRE raadplegen, die in zijne

hist. eccl. sæct. XIII., *dissert.* XI., art. 2 hetzelfde onderwerp breedvoerig behandeld heeft.

JOANNES XXIII. (BALTHASAR COSSA), een Napolitaan, studeerde de regtsgeleerdheid te *Bologna*, was kamerheer van BONIFACIUS IX., die hem tot kardinaal verhief, en hem in hoedanigheid van legaat naar *Bologna* zond. Hij werd na den dood van ALEXANDER V., gedurende de groote scheuring tot Paus verkoren. Hij beloofde de pauselijke waardigheid nederteleggen, indien GREGORIUS XII. en PETRUS *de Luna*, die zich BENEDICTUS XIII. deed noemen, van hunne aanspraak afzagen, en bekrachtigde deze belofte, den 2 Maart 1415, in eene zitting der kerkvergadering van *Constans*. De keizer had hem tot dezen stap aangespoord, doch hij had weldra berouw over denzelven. Slechts met weerzin was hij te *Constans* gekomen, en terwijl hij die stad in het verschiet beschouwde, had hij tot zijne reisgezellen gezegd: » Ik zie wel, dat het hier de kuil is, waarin men de vossen vangt." Besloten hebbende, om de vlugt te nemen, werd hij door FREDERIK, hertog van *Oostenrijk* ondersteund, die een steekspel gaf, om het oogmerk des Opperpriesters te begunstigen. Als een stalknecht vermomd, ontsnapte JOANNES XXIII. onder de menigte. Hij werd te *Friburg* gevangen genomen, en naar een naburig kasteel vervoerd. Het Concilie begon zijn proces op te maken. Men beschuldigde hem van zulke hatelijke misdaden, dat er geene waarschijnlijkheid bestaat van dezelve alle bedreven te hebben; maar de vrede der Kerk, eischte, dat hij werd afgezet; hij werd zulks den 29 Mei 1415, en het vonnis werd gevolgd door de gevangenschap te *Heidelberg*, waarin hij gedurende meer dan drie jaren werd opgesloten gehouden. Op verzoek der Florentijners verzocht MARTINUS V., bij den Paltsgraaf, in wiens staten hij gevangen werd gehouden, om deszelfs ontslag. In 1419 in vrijheid gesteld zijnde, begaf hij zich naar *Florence*, wierp zich voor de voeten van MARTINUS, en erkende hem voor Opperpriester; dit tooneel, deed de tranen over de wangen zelfs van die Kardinalen biggelen, welke het meest tegen hem ingenomen waren. De Paus ontving hem zeer liefderijk, benoemde hem tot deken van het heilige Collegie, en gaf hem eene aanzienlijke plaats in de openbare vergaderingen. COSSA had niet lang genot van deze eerbewijzen. Hij overleed zes maanden daarna, in November 1419. Welke verwijtingen men ook

aan dezen Opperpriester gedaan hebbe, kan men hem echter veel moed in den tegenspoed niet betwisten. Wel verre van zich het aantal vrienden ten nutte te maken, die zich in zijne laatste levensdagen aanboden, om te zijnen voordeele eene partij te vormen, offerde hij zijne fortuin aan de rust der Kerk op, en overleed als een Christelijk wijsgeer. Hij vervaardigde in zijne gevangenis verzen, die ten bewijze verstrekken, dat hij geest en smaak voor de letteren bezat; wij willen de volgende mededeelen:

Qui modo summus eram, gaudens et nomine præsul,
Tristis et abjectus nunc mea fata gemo.
Excelsus solio nuper versabar in alto
Cunctaque gens pedibus oscula prona dabat,
Nunc ego pœnarum fundo devolvor in imo;
Vultum deformem quemque videre piget.
Omnibus in terris aurum ihi sponte terebant;
Sed nec gaza juvat, nec quis amicus adest.
Sic varians fortuna vices, adversa secundis
Subdit, et ambiguo nomine ludit atrox.

Terwijl eenige Schrijvers opmerken, dat deze Paus, hoewel als wettig erkend, is afgezet; leiden zij er gevolgtrekkingen uit af, die in andere omstandigheden slechts dwalingen konden zijn. Ofschoon de meeste der afzettende prelaten JOANNES XXIII. voor den wettigen Paus erkenden, was het hun echter niet onbekend, dat zijne wettigheid door een groot gedeelte der Christenwereld in twijfel werd getrokken: zij wisten daarenboven, dat hetgene, wat in een uiterst geval, waarin het om het gezamenlijke heil van Kerk en Staat te doen is, wijs en wettig was, geenszins algemeen kan toegepast worden: en dat zelfs in de gestrengheid der burgerlijke en militaire ondergeschiktheid, gevallen voorkomen, die aan de bestaande wetten niet kunnen onderworpen worden. Zie GASSION.

JOANNES van *Antiochië*, in 429 patriarch dier stad, hield in 431 eene onwettige kerkvergadering, waarin hij den heiligen CYRILLUS van *Alexandrië*, en MEMNO van *Efeze* afzette. God opende hem later de oogen. Hij verzoende zich met den heiligen CYRILLUS, sprak over den aartsketter NESTORIUS den banvloek uit, en overleed in 442.

JOANNES *de Vaster*, dus genoemd uit hoofde van zijne buitengewone verstervingen, in 582, patriarch van *Konstantinopel*, nam de hoedanigheid van *algemeen Bisschop* aan, waartegen de Paussen PELAGIUS en GREGORIUS *de Groote* zich met nadruk verzetten (Zie PHO-

CAS). Deze Patriarch overleed in 595, als een deugdzaam, maar bits, trotsch en hoofdig man beschouwd. Hij bezat eene Apostolische liefdadigheid en gaf alles aan de armen. Na zijnen dood vond men niets dan een versleten kleed, en eene armoedige houten legerstede. Keizer MAURITIUS nam de laatste en deze vorst rustte er op, wanneer hij boetvaardigheid wilde doen. Men vindt het *Penitenciaal* van JOANNES *den Vaster* op het einde der Verhandeling *De pœnitentia* door Pater MORIN.

JOANNES van *Bayeux*, Bisschop van *Avranches*, later Aartsbisschop van *Rouanen*, liet een werk na *de Offic. eccl.*; in 1679, door LE BRUN DES MARETS, in 8.vo, met aanteekeningen en belangrijke stukken in het licht gegeven. Deze Prelaat legde zijne Aartsbisschoppelijke waardigheid neder, en overleed in 1079, op een buitengoed, naar hetwelke een hevige aanval van beroerte hem verpligt had, de wijk te nemen.

JOANNES van *Salisbury* of *Sarisbery*. Zie dit laatste artikel.

JOANNES, eerste secretaris van keizer HONORIUS, maakte zich na deszelfs dood, in 423 voorgevallen, meester van het bestuur, Door CASTINUS, veldheer der krijgsmagt, ondersteund, werd hij meester van *Italië*, *Gallië* en *Spanje*. THEODOSIUS *de Jonge* aan wien dit rijke erfdeel toebehoorde, stond hetzelve af, aan zijnen neef VALENTINIANUS III., dien hij, aan het hoofd van een talrijk leger, met PLACIDIA, de moeder van dien jongen vorst, naar *Italië* zond; maar daar JOANNES tijd had gehad, om een legerschaar op de been te brengen, verdedigde hij zich dapperlijk, en maakte ARDEBURUS, den beroemdsten der Romeinsche veldheeren, zelfs krijgsgevangen. Hij behandelde dezen veldheer met goedheid, en liet hem eene vrijheid behouden, waarvan deze gebruik maakte, om zijne voornaamste officieren van zijne zijde aftetrekken. ARDEBURUS belastte daarop heimelijk ASPAR, zijnen zoon, van *Ravenna*, waarin JOANNES was opgesloten te komen belegeren. Het beleg werd begonnen, en ARDEBURUS leverde *Ravenna* over, en maakte zich meester van den overwelddiger. PLACIDIA liet hem de hand afhouwen, welke den schepter had gedragen; en na hem in lompen gehuld op eenen ezel te hebben doen rijden, gevolgd door potsenmakers, die hem bespotten, werd hij naar het *Circus*-plein gevoerd, alwaar men hem in het gezigt eener tal-

looze menigte, onthoofdde. Dit tooneel had omtrent het midden van Julij 425 plaats. JOANNES was omtrent 45 jaren oud.

JOANNES, zoon van MESUA, een Arabische arts, tegen het einde der 8.e eeuw liet *werken* na, in 1602, te *Venetië*, in fol. in het latijn gedrukt. — Hij is onderscheiden van JOANNES, zoon van SERAPION, een andere Arabische arts, die omtrent het jaar 1070 leefde. Zijne *werken*, in 1497, te *Venetië* in fol. in het licht gegeven, zijn herdrukt in 1550.

* JOANNES of *Priester JOANNES*, in 1140 geboren. Hij was een Nestoriaansch priester, wiens ware naam UNGEAM was, en die, naar men meent *Egypte* bewoonde. Geleerd, welsprekend, behendig, dapper en vooral heerschzuchtig, vormde hij voor zich eene zoo vermogende partij, dat hij zich na den dood van KOIREM-CHAM, een magtig Aziatisch vorst, van eene groote uitgestrektheid lands meester maakte, en zich in 1174, als vorst van hetzelve deed uitroepen. Geloofwaardige geschiedschrijvers plaatsen de hoofdstad van priester JOANNES in *Abyssinië*: dit is het gevoelen der Portugesche schrijvers, volgens de zeevaarders hunner natie, welke die gewesten bezocht hadden. Hij gaf berigt van zijne verheffing, aan den keizer van *Konstantinopel*, EMMANUEL, en aan FREDERIK I., koning der Romeinen, door brieven, waarin hij niet vergat, zijne magt en zijne heldendaden te prijzen. Hij begunstigde de Nestorianen zijne sektegenooten, en maakte zijn hof tot een der luisterrijkste van de bekende wereld. Hij overleed in 1178, en had tot opvolger zijnen broeder DAVID, die ook den naam van priester JOANNES droeg; maar zijn rijk was niet van langen duur. De beruchte GENGIS-KAN veroverde zijne staten en beroofde hem van het gezigt in 1202.

* JOANNES, bijgenaamd *Pediasimos* en *Galeros*, werd in 1330 geboren, en had den eersten zijner bijnamen aan zijne gelijkheid van ziel en den tweeden aan de opgeruimdheid van zijnen geest te danken. Hij heeft verbaasd veel geschreven, en bezat zeer uitgebreide kundigheden. Men heeft nog van dien schrijver in de koninklijke bibliotheek van *Parijs*, een handschrift in jambische verzen over *de goede en kwade vrouw*, door LUCAS HOLSTENIUS overgeschreven en met andere oude werken, te *Rome*, in 1658, in 12.mo in het licht gegeven, en herdrukt door THOMAS GAZE,

in zijne *Opuscula mythologica* (1e uitgave), en door FABRICIUS in het 13e dl. der *Grieksche bibliotheek* opgenomen. De geschriften over de *verdubbeling van het cubiek-getal*, en over het 1e boek der *oplossingen van ARISTOTELES*, vindt men ook in de koninklijke bibliotheek van *Parijs*. Die van *Weenen* bezit andere werken van PEDIASIMOS, zoo als zijne *verklaringen op HESIODUS*; zijne *meetkunde*, zijne *zinnebeeldige bijspreuken*, op de vier eerste verzen van het 4e boek van den *Ilias*; zijne *natuur-* en *zedekundige* en *godgeleerde verhandelingen*, enz. Verscheiden andere schriften van dezen werkzamen geleerde, zijn in onderscheidene bibliotheken van *Europa* verspreid. Hij overleed te *Konstantinopel* in 1400.

JOANNES I., bijgenaamd *Zimisces*, uit eene beroemde familie, was officier der legioenen van het Oosten. Hij doorstak met eenen dolk in 969, den keizer van *Konstantinopel*, NICEPHORUS PHOCAS, en bekleedde na hem den troon. Ofschoon hij denzelven door eene misdaad bestegen had, regeerde hij niet als een overweldiger, maar als een koning. Hij behaalde roemrijke overwinningen op de Russen, Bulgaren en Sarracenen. Hij had verscheiden plaatsen op deze laatste veroverd, en maakte zich gereed, om zich van *Damascus* meester te maken, toen hij door den dood werd verrast. *Cilicië* doortrekkende, stond deze vorst zeer verbaasd bij het gezigt der menigvuldige prachtige huizen, en vernomen hebbende, dat dezelve aan den gesnedene BASILIUS, zijnen grootkamerheer, toebehoorden, liet hij eene diepe zucht, en zeide: » Het is zeer te betreuren, dat de werken der Grieken enkel dienen, om eenen gesnedene te verrijken!" Daar BASILIUS vreesde, dat de keizer van klagten tot daden mogt overgaan, en hem rekening van zijn gedrag dede geven, zoo kocht hij door beloften eenen schenker om, om vergif in den drank des keizers te mengen. Deze misdaad werd ten uitvoer gebragt, en ZIMISCES overleed den 10 Januarij 976. Hij werd begraven in de kerk des Verlossers, welke hij had doen bouwen. Hij is de eerste geweest, die op de munt de beeldtenis des Verlossers liet graveren, met dit opschrift *JESUS CHRISTUS, Koning der koningen.*

JOANNES II (COMNENUS), keizer van *Konstantinopel*, om zijne schoonheid CALO-JOANNES bijgenaamd, beklom den troon, na ALEXIS COMNENUS, zijnen vader, in 1118. Hij bestreed de Mahomethanen, de Serviërs en verschei-

den andere barbaarsche volken, op welke hij groote voordeelen behaalde. Hij wilde *Antiochië* op de Franken heroveren, doch kon hierin niet slagen. Nadat hij voor die stad het hoofd had gestooten, leefde hij als een goede vorst in *Konstantinopel*, daar hij weldaden over het volk verspreidde, aan zijne oproerige onderdanen zelfs, aan degene, welke aanslagen op zijn leven hadden gemaakt, vergaf, de pracht van zijn hof verbande, en zich in alles het voorbeeld der vorsten en menschen toonde. Hij overleed in 1143, aan eene wonde, die hij op de jagt door eenen vergiftigden pijl had bekomen. Nadat een geneesheer, zegt men, hem met de hoop had gevleid, van het leven te behouden, indien hij besluiten wilde van zich de hand te laten afzetten, zeide hij: » Neen, neen, ik heb niet te veel aan twee handen, om de teugels van mijn uitgestrekt rijk te besturen." Nicetas heeft het leven van dien vorst beschreven.

Joannes III (Ducas), keizer te *Nicea*, in 1222, terwijl de Latijnen den keizerlijken troon van *Konstantinopel* bekleedden. Hij was met Helena, eenige dochter van Theodorus Lascaris, gehuwd, die hem tot zijnen opvolger had benoemd. Hij regeerde als een groot vorst. De Latijnen waren niets tegen hem in staat, en hij was alles tegen hen. Hij breidde de grenzen van zijn rijk door zijne overwinningen uit, maakte zijn volk gelukkig, en leefde altijd in matigheid. Deze wijze vorst zeide, » dat de verkwistingen van eenen vorst het bloed zijner onderdanen waren; dat zijn goed het hunne was, en dat hij het tot hun welzijn moest aanwenden." Hij schreef aan Gregorius IX., over de vereeniging der Grieken met de Latijnen. Hij bewerkte de conferentien van *Nicea* en de kerkvergadering van *Nymphæum*; maar dit alles bragt niet anders te weeg, dan om de hardnekkigheid en kwade trouw der Grieken al meer en meer bekend te maken. Hij werd bij zijnen dood, in 1255, in den ouderdom van 62 jaren voorgevallen, algemeen betreurd.

Joannes IV (Lascaris), zoon van Theodorus *den Jonge*, volgde hem in de maand Augustus 1259 in den ouderdom van 6 jaren op: maar de dwingeland Michaël Paleologus, ontwrong den schepter aan dit keizerlijke kind, en deed hem op kersdag van hetzelfde jaar de oogen uitsteken.

Joannes V. (Cantacuce-

NUS), was de staatsdienaar en gunsteling van ANDRONICUS PALEOLOGUS *den Jonge*. Daar deze vorst hem bij zijn overlijden, zijne beide zonen, JOANNES en EMMANUEL had aanbevolen, zoo werd CANTACUCENUS tot regent benoemd, en JOANNES, de oudste der beide prinsen, werd tot keizer uitgeroepen. Volgens hetgene, wat hij er in zijne *Geschiedenis* van verhaalt, werd hij er door de grooten en het leger toe genoodzaakt. CANTACUCENUS regeerde gedurende verscheiden jaren, met getrouw- en wijsheid; maar nadat zijne vijanden hem bij de koningin-moeder beschuldigd hadden, verklaarde deze hem voor eenen vijand van den staat. Alstoen overweldigde CANTACUCENES het rijksbestuur, om aan den dood te ontsnappen. Hij trok gewapenderhand *Konstantinopel* binnen, dwong den jongen JOANNES PALEOLOGUS, om met zijne dochter in den echt te treden, en de opperste magt met hem te deelen. Deze schikking herstelde voor eenigen tijd den vrede. Daar de afgunst den schoon-zoon weder de wapenen tegen den schoon-vader had doen opvatten, zoo werd deze overwonnen, en gedwongen, om zich in een klooster van den berg *Athos* op te sluiten. Hij begaf zich in 1355 gewillig naar hetzelve, en leefde er als een wijsgeer. Hetgeen werkelijk genoegzaam bewijst, dat hij niet uit eigen beweging het rijksbestuur overweldigd had. Zijne onderdanen betreurden hem, hij was veeleer hun vader dan hun meester geweest. Hij was eene groote vorst, een goede staatsman, een uitmuntend veldheer. Met deze hoedanigheden vereenigde hij veel verstand. Hij beging echter eenen misslag, door eene zijner dochters aan ORCAN, sultan der Turken ten huwelijk te geven: dit was een voorwendsel voor dien vorst, niet alleen om zich meester te maken van alles wat de Grieken in *Azië* nog bezaten, maar zelfs om verscheiden plaatsen in *Europa* te veroveren. Men heeft van CANTACUCENUS eene *Geschiedenis van het Oosterssche rijk*, van 1340 tot 1354. Dezelve is zeer sierlijk geschreven, maar welligtmet te weinig waarheid, ten minste in de gebeurtenissen, die hem betreffen. Hij herinnert in dezelve bij elke gelegenheid aan zijne diensten, kraamt in lange redevoeringen, welke hij zich toeschrijft, of die hij in den mond van anderen legt, vele welsprekendheid uit. Een latere schrijver heeft hem beschuldigd » van in het stuk van godsdienst, slechts een tooneelspeler te zijn geweest," maar zijn werk getuigt allerwegen tegen deze beschuldiging. Zijne *Geschiedenis*

is te *Parijs* in 1643, in fol. Grieksch en Latijn, met verklaringen van JACOBUS PONTANUS en GRETSER gedrukt. Nog heeft men van hem vier *Verdedigschriften* tegen MAHOMED, en drie *Verhandelingen*, *Bazel*, 1543, in fol. Grieksch en Latijn; en andere werken. [JOANNES CANTACUCENUS, overleed in het jaar 1380.]

JOANNES VI. (PALEOLOGUS), volgde zijnen vader, ANDRONICUS *den Jonge*, in 1341, in het keizerrijk van *Konstantinopel* op. Door de overweldiging van JOANNES CANTACUCENUS (zie het voorgaande artikel), had hij in den beginne slechts den titel van keizer; maar nadat hij den overweldiger tot afstand genoodzaakt had, bekleedde hij zelf den troon. Zijn bestuur was zeer ongelukkig. Zijn zoon ANDRONICUS sloeg tegen hem aan het muiten. Zijne zorgeloosheid en zijne geringe geestkracht waren oorzaak, dat de Genuezen zich meester maakten van het Eiland *Lesbos*, en AMURAD I., van de stad *Andrinopel*. Hij overleed in 1391, door zijne onderdanen en zijne vijanden veracht.

JOANNES VII. (PALEOLOGUS), keizer van *Konstantinopel*, beklom den troon in 1419, na den dood van zijnen vader EMMANUËL of MANUËL, en was niet gelukkiger dan hij. De Turken vermeerderden hunne oude overwinningen door nieuwe zegepralen. In 1431 namen zij *Thessalonika* in, en JOANNES vreesde met grond, dat zijn rijk weldra hunne prooi zoude worden. Hij kon enkel op hulp van de Latijnen hopen, en dit deed hem naar de vereeniging der Griekscbe met de Latijnsche kerk verlangen. Paus EUGENIUS IV., wist zulks, en zond hem legaten, om hem in dat voornemen te versterken, en hem te doen weten, dat hij naar *Ferrare* eene kerkvergadering had beroepen. JOANNES kwam in 1438 zelf derwaarts, gevolgd door verscheiden prelaten en Grieksche prinsen, en werd er met eene buitengewone pracht ontvangen. Nadat de kerkvergadering uit hoofde der pest, naar *Florence* was verlegd, werd er de vereeniging der Grieken en Latijnen, in 1439, op eene plegtige en voor de Roomsche kerk zeer roemrijke wijze besloten. De keizer keerde vervolgens naar het Oosten terug, en overleed in 1448. Het verdriet, hetwelk hem de onlusten van zijn rijk veroorzaakten, verhaastte zijnen dood. De ijver, welke hij aan den dag had gelegd, ter uitroeijing der scheuring, en ter vereeniging der kerken, bragt niets duurzaams voort; » hetzij,

zegt een schrijver, dat die ijver niet opregt was, en enkel door staatkundige belangen werd ingegeven, hetzij, dat de dweepzucht der scheurmakers, en de al te groote invloed van MARCUS van *Efeze*, hem niet vergunden, dit heilzame werk door het keizerlijke gezag te bevestigen." — Zie EUGENIUS IV.

JOANNES, bijgenaamd *de Goede*, zoon van PHILIPPUS VAN VALOIS, koning van *Frankrijk*, in 1350, begon zijne regering, met, zonder eenige vorm van regtsgeding, den graaf van *Eu*, connestabel, te doen onthoofden. » Deze gewelddadigheid, bij het begin eens bestuurs, zegt de president HÉNAULT, verbitterde alle gemoederen, en was gedeeltelijk oorzaak van de rampen des konings." KAREL DE LA CERDA van *Spanje*, die den post van den graaf van *Eu* had bekomen, werd kort daarna door den koning van *Navarre*, KAREL *den kwade*, vermoord. Deze vorst was gestoord, dat men hem het graafschap *Angoulême* had gegeven, hetwelk hij als een huwelijksgift voor zijne vrouw, de dochter van koning JOANNES, vraagde. Deze laatste vorst wreekte zich daarover, door vier Heeren, vrienden van den Navarrees, te doen onthalzen. Zulke wreede strafoefeningen, konden slechts kabalen te weeg brengen; en deze kabalen bragten het koningrijk op den rand des afgronds. Nadat KAREL, Dauphin van *Frankrijk*, den koning van *Navarre* had uitgenoodigd, om te *Rouanen* op zijne aanneming als hertog van *Normandijë* te komen, liet hij hem in 1356 gevangen nemen. Deze gevangenschap vereenigde tegen *Frankrijk* de wapens van PHILIPPUS, broeder des konings van *Navarre*, en die van EDUARD III., koning van *Engeland*. EDUARD, prins van *Wallis*, zoon van den Engelschen vorst, onder den naam van *Zwarten Prins* bekend, drong, na *Auvergne*, *Limousin* en een gedeelte van *Poitou* verwoest te hebben, met een klein leger, tot *Poitiers* door. Koning JOANNES komt aan het hoofd eener talrijke legerschaar aansnellen, ontmoet hen te *Maupertuis*, twee mijlen van *Poitiers*, in wijnbergen, waaruit hij zich niet kon redden, en leverde hem slag ondanks de aanbiedingen, welke EDUARD deed, om alles terug te geven, en de wapens voor zeven jaren neder te leggen. Dit gevecht onder den naam van *Slag van Poitiers* bekend, was noodlottig voor koning JOANNES. » Een zeer belangrijk voorbeeld, zegt een schrijver der wisselvalligheid van den oorlogskans, en eene verschrikkelijke les voor degene, die, terwijl zij wanen, de over-

winning in hunne handen te hebben, in hunne trotschheid den God der heerscharen vergeten, die alleen in staat is, dezelve te bepalen." Hij werd geheel verslagen met een leger van 40,000 man, ofschoon de Engelschen er slechts 12,000 telden. De voornaamste Fransche ridders sneuvelden; de overige namen de vlugt. De koning, in het aangezigt gekwetst, werd met PHILIPPUS, een zijner zonen, gevangen genomen. De *Zwarte Prins* voerde zijne beide gevangenen naar *Bordeaux* en naar *Londen*, alwaar hij hen met even zoo veel beleefdheid als eerbied behandelde. De gevangenschap des konings was in *Parijs* de leus tot den burgeroorlog. De dauphin, tot regent des rijks verklaard, zag hetzelve bijna geheel tegen hem in opstand. Hij was genoodzaakt denzelfden koning van *Navarre*, welken hij had doen gevangen nemen, terug te roepen. De Navarrees kwam enkel te *Parijs*, om het tweedragtsvuur aantestoken. MARCEL, overste der kooplieden, liet, aan het hoofd eener bende boeren *la Jacquerie* genaamd, ROBERT *van Clermont*, maarschalk van *Normandijë*, en JOANNES DE CONFLANS, maarschalk van *Champagne*, in tegenwoordigheid en zelfs in de kamer des dauphins, vermoorden. De muitelingen schuilen van alle kanten zamen, en in deze verwarring vallen zij al de edellieden aan, welke zij ontmoeten. Zij gaan in hunne onmenschelijke woede zoo ver, dat zij eenen Heer in zijn kasteel doen braden, en deszelfs dochter en vrouw dwingen, om van het vleesch van haren echtgenoot en vader te eten. Uit vrees van door den Regent, die *Parijs* had ingesloten, voor al zijne misdaden gestraft te zullen worden, ging hij dezelve bekroonen, door de stad aan de Engelschen over te leveren, toen hij in 1338 door JOANNES MAILLARD, door eenen slag met eenen bijl gedood werd. In de staatsberoeringen, stond KAREL van *Navarre* naar de kroon. De dauphin en hij doen elkander eenen bloedigen oorlog aan, die slechts door eenen geveinsden vrede eindigde. Eindelijk verliet koning JOANNES zijne gevangenis te *Londen*. De vrede werd te *Brétigny* in 1360 gesloten. EDUARD eischte voor het losgeld van zijnen gevangene, omtrent drie millioenen gouden kroonen, *Poitou*, *Saintonge*, *Agenois*, *Perigord*, *Limousin*, *Quercy*, *Angoumois* en *Rouergue*. *Frankrijk* werd uitgeput: koning JOANNES telde 600,000 gouden kroonen, voor den eersten betaalden termijn; maar daar hij geene middelen bezat, om

het overige van zijn rantsoen te betalen, keerde hij als gijzelaar naar *Londen* terug, en overleed aldaar, in 1364, in den ouderdom van 54 jaren. In die onbeschaafde tijden werd de goede trouw der verdragten, veel beter geëerbiedigd, dan later geschiedde: » JOANNES was zeker een moedig ridder, zegt SAINTFOIX, maar voor het overige een vorst zonder genie, zonder gedrag, zonder onderscheiding, die slechts valsche of hersenschimmige denkbeelden bezat; al te toegevend was jegens eenen vijand, die hem vleide, en de opgeblazendste stijfhoofdigheid aan den dag legde, ten opzigte van toegenegen staatsdienaars, die hem raad durfden geven; die voor het overige ongeduldig en eigenzinnig was, en niet dan te dikwijls met gemelijkheid tot den soldaat sprak." Zijne voornaamste hoedanigheden waren de dapperheid, de edelmoedigheid en de openhartigheid. Hij zeide, dat » indien de trouw en de waarheid van het overige der wereld verbannen waren, dezelve in den mond der koningen eene schuilplaats behoorden te vinden." Hij herstelde in 1351 de orde der *Star*, die, zegt men, door koning ROBERT was ingesteld.

JOANNES *zonder land*, dus genoemd, wijl zijn vader hem geen erfdeel had gegeven, koning van *Engeland*, vierde zoon van koning HENDRIK II, werd in 1199 de overweldiger der kroon op ARTUS van *Bretagne*, zijnen neef, aan wien dezelve toebehoorde. Daar deze vorst hem van den troon had willen verdrijven, waarvan hij zich had meester gemaakt, werd hij in 1202 in *Mirebeau* gevangen genomen. De overwinnaar liet den overwonnene in den toren van *Rouanen* opsluiten, en doorstak hem, zegt men eigenhandig met eenen dolk. De staten van *Bretagne* vraagden aan PHILIPPUS AUGUSTUS, in wiens grondgebied de moord gepleegd was, regt over denzelven. Nadat de beschuldigde voor het hof van *Parijs* gedaagd, geweigerd had, om te verschijnen, werd hij, bij verstek, als een muiteling veroordeeld, en al zijne in *Frankrijk* gelegene landerijen, werden, ten voordeele des konings, verbeurd verklaard. JOANNES, door de vermaken en de weelde in slaap gewiegd, liet zich *Normandijë*, *Guienne* en *Poitou* ontnemen, en begaf zich naar *Engeland*, alwaar hij gehaat en veracht was. Zijne zorgeloosheid was zoo groot, dat op het berigt, hetwelk men hem gaf van de veroveringen des konings van *Frankrijk*, hij zeide: » Laat hem maar begaan, ik zal op éénen dag

meer heroveren dan hij gedurende eenen geheelen veldtogt heeft buit kunnen maken." Van iedereen verlaten, dacht hij het hart zijner onderdanen weder te winnen door twee acten te onderteekenen, de grondslag der vrijheid en de bron der burgeroorlogen van *Engeland*. De eerste werd het *Groote-Charter*, de tweede het *Bosch-Charter* genaamd. Tot overmaat van ongeluk, haalden hem de slechte behandelingen, welke hij aan de geestelijken deed ondervinden, in 1212 het misnoegen van paus INNOCENTIUS III. op den hals. Deze opperpriester stelde *Engeland in interdict*, en verbood aan al de onderdanen van JOANNES, hem te gehoorzamen. Hij kon zich niet weer uit den afgrond verheffen, waarin de bliksems van het vatikaan hem geworpen hadden, dan door zijnen persoon en zijne kroon aan den heiligen stoel te onderwerpen. Nadat JOANNES in verscheiden gevechten geslagen was geweest, en dat PHILIPPUS AUGUSTUS, in 1214 op hem den slag van *Bouvines* had gewonnen, beriepen de Engelschen, LODEWIJK, zoon van dezelfden PHILIPPUS, en kroonden hem te *Londen*, den 20 Mei 1216. JOANNES werd hierover zoo wanhopig, dat hij, volgens MATTHEUS PARIS, op het punt stond, om MIRAMOLIN, koning der Sarracenen, te volgen, en Mahometaansch te worden, indien deze hem van zijne ellende bevrijdde. Hij dacht zijne zaken door het plunderen van kerken te herstellen; die der gewesten *Suffolk* en *Norfolk* had hij reeds van alles beroofd; maar de soldaten, tot deze onderneming gebruikt, kwamen bijna alle met dien onnoemelijken buit, in de zandwoestijnen van *Wellstram* om het leven. De koning was vooruitgegaan; doch indien hij, gelukkiger dan PHARAO, aan den ondergang ontsnapte, overleefde hij denzelven echter niet lang, wijl hij vijf dagen daarna, van allen troost beroofd, in 1216 overleed. Sommigen zeggen aan vergif, anderen, wijl hij te veel perziken had gegeten. Op denzelfden oogenblik beroofden hem zijne bedienden van alles, wat hem omringde, en lieten hem niet zoo veel behouden, dat men er zijn lijk mede kon bedekken. Aan dezen vorst, dien zijne woelingen, zijne misdaden en zijne ongelukken berucht hebben gemaakt, ontbraken evenzeer de deugden, die den troon, en het burgerlijk leven tot eer verstrekken, en hij vereenigde de ondeugden aller staten.

† JOANNES I., koning van *Zweden* van 1220 tot 1223,

zoon van SUERKER *den Jonge*, en opvolger van ERICH X., ondernam met weinig voordeel eenen veldtogt in *Esthland*, met oogmerk, om er het christendom voort te planten. Hij overleed te *Wisingsoe*, zonder nakomelingschap, en met hem was het koninklijke huis der SUERKERS uitgestorven.

† JOANNES II., koning van *Zweden* en *Denemarken*, in 1455 geboren, volgde zijnen vader CHRISTIAAN I., in 1481 op den troon van *Zweden* op, verdeelde het hertogdom *Holstein* met FREDERIK, zijnen broeder, en trachtte te vergeefs, om de Ditmarsers te onderwerpen. Middelerwijl sloegen de Zweden aan het muiten, en verdreven zijne vrouw uit *Stokholm*. JOANNES regeerde in *Denemarken*, tot in 1513, in welk jaar hij te *Alborg* overleed.

JOANNES III., koning van *Zweden*, zoon van den beroemden GUSTAAF VASA, volgde in 1568, ERICH XIV., zijnen broeder, op, die om zijne wreedheden van den troon was gejaagd. De eerste zorgen, welke hem bezig hielden, waren de herstelling der openbare rust in zijnen staat, en een vredesverdrag met *Denemarken*. Op verzoek zijner echtgenoote, CATHARINA, dochter van SIGISMUNDUS, koning van *Polen*, werkte hij ook, om in *Zweden* de catholijke godsdienst te herstellen, die er door zijnen vader uit verbannen was; de inblazingen der grooten des rijk, eene zwakke en besluitelooze inborst, en de dood der koningin, wikkelde hem weder in het lutheranismus, hetwelk hij had afgezworen; en dit voorbeeld des vorsten voltooide de bevestiging der onderdanen in de nieuwe godsdienst, die, onder begunstiging der onkunde en zedeloosheid, reeds diepe wortelen had geschoten. JOANNES III. overleed in 1592. Zie GARDIE (PONTUS DE LA).

† JOANNES I., koning van *Kastilië*, zoon en opvolger van HENDRIK II., werd in 1358 geboren, beklom den troon in den ouderdom van 21 jaren, en overleed in 1390 aan de gevolgen van eenen val van het paard. Hij was met BEATRIX, dochter en erfgename van koning FERDINAND van *Portugal*, gehuwd; en eene voorwaarde van dat huwelijk was, dat de mannelijke kinderen, welke er uit mogten geboren worden, geschikt zouden zijn, om hunnen moederlijken grootvader op te volgen. Bij den dood van FERDINAND intusschen, schonden de Portugezen deze overeenkomst, ten gunste van PETRUS I., natuurlijken zoon van den overleden vorst, en van de ongelukkige INES. Daar Jo-

ANNES de regten van zijnen zoon gewapenderhand wilde handhaven, ging hij *Lissabon* belegeren. Bij deze eerste onderneming door eene aanstekende ziekte, die zich in zijn leger had geopenbaard, tot den terugtogt genoodzaakt, verscheen hij in het volgende jaar aan het hoofd eener nieuwe krijgsschaar, maar werd door de Portugezen geslagen, die zoo doende hunne onafhankelijkheid bevestigden. Het is met eenigen grond, dat men op dit tijdstip eene der voornaamste oorzaken bepaalt, van de oude vijandschap, die tusschen de Spanjaards en Portugezen bestaat.

JOANNES II., zoon van HENDRIK III., werd in 1406, in den ouderdom van twee jaren, tot koning van *Kastilië* uitgeroepen. Zoodra hij in staat was, om de wapenen te dragen, zag hij zich genoodzaakt, om dezelve, tegen de koningen van *Navarre* en *Arragon* optenemen. Hij bragt die vorsten in de noodzakelijkheid, hem den vrede te moeten vragen, welken hij hun toestond; doch waarvan hij niet lang genot had, want hij was verpligt zijne wapenen tegen de Mooren van *Grenada* te wenden. De koning dier ongeloovigen, die hem zijne herstelling te danken had, randde hem weldra door eene schreeuwende ondankbaarheid aan. JOANNES deed hem zulks berouwen; in 1431 deed hij 12,000 zijner manschappen sneuvelen, en verwoestte de omstreken van *Grenada*. Men zegt, dat hij die stad zou veroverd hebben, indien ALVAREZ DE LUNA, zijn gunsteling, en connestabel van *Kastilië*, door het geld der Mooren omgekocht, dien slag niet had afgeweerd. Deze gunsteling, die gedurende verscheiden jaren, onlusten in *Kastilië* verwekte, werd later onthalsd. Koning JOANNES overleed in 1454, in den ouderdom van 50 jaren. Men zegt, dat hij het op het einde zijner dagen, *bitter betreurde, koning te zijn*, en, *dat hij gewenscht zou hebben de zoon van den geringste der menschen te wezen.* Hij had volkomen gelijk, want de troon had hem verwijfd gemaakt, en hij had zich door bloeddorstige en hebzuchtige gunstelingen laten beheerschen.

JOANNES II., in 1425, koning van *Navarre*, volgde in 1458 zijnen broeder ALFONSUS V. in *Arragon* op. Hij voerde langen tijd den oorlog tegen HENDRIK IV., koning van *Kastilië*. Deze vorst overleed te *Barcelona*, in 1479, in den ouderdom van 82 jaren. In zulk eenen gevorderden ouderdom had hij nog een gedeelte der kracht, en zelfs der ondeugden der jeugd behouden;

want men verhaalt, dat hij nog eene minnares had. Ofschoon een bekwaam krijgsman en een verlicht staatkundige zijnde, verschafte hem echter deze hoedanigheden slechts geringe voordeelen. Hij was al te onrustig, al te levendig, al te overijlend in zijne heerschzuchtige stappen, om aan zijne ontwerpen den tijd te geven, van te rijpen. Ofschoon deze vorst tot den minnenhandel en zelfs tot de losbandigheid overhelde, was hij echter een ligtgeloovig en jaloersch echtgenoot. Hij vereenigde op zijn hoofd de kroonen van *Arragon*, van *Navarre* en van *Sicilië*. Door zijn testament liet hij *Arragon* en *Sicilië* aan FERDINAND en aan zijne afstammelingen, hetzij mannelijke of vrouwelijke, zelfs van den kant der vrouwen, indien die vorst zonder nakomelingschap mogt sterven. Wat de kroon van *Navarre* betreft, deze behoorde, volgens de oude overeenkomsten, aan zijne dochter *dona* ELEONORA, gravin van *Foix*, die er niet lang genot van had. Zij overleed te *Tudela* den 10 Februarij 1479, na een testament te hebben gemaakt, waarbij zij FRANCISCUS PHŒBUS, haren kleinzoon, oud 11 jaren, tot haren erfgenaam benoemde, en *Navarre* onder de bescherming van *Frankrijk* stelde.

JOANNES, koning van *Boheme*, zoon van keizer HENDRIK VII., uit het huis van *Luxemburg*, werd in 1309, in den ouderdom van 14 jaren, ten nadeele van HENDRIK, hertog van *Carinthië* verkozen, die zich door zijne gewelddadigheden bij de Bohemers onverdragelijk maakte. Hij huwde met ELIZABETH, de dochter van koning WENCESLAUS, en werd met haar te *Praag* gekroond. Hij onderwierp *Silezië*, en gaf groote blijken van zijnen moed, in *Lombardijë*, in 1330, 1331 en 1332. Hij was vroeger door den grootmeester der kruisdragers van *Pruissen* naar *Polen* beroepen; en na de Heidensche Litthauërs verslagen te hebben, nam hij den titel van koning van *Polen* aan. JOANNES verloor een oog in dezen togt, en in het vervolg kwam hij *incognito* te *Montpellier*, om aan de leeraars dier beroemde universiteit geneesmiddelen te vragen, en waar een Joodsche arts hem ook het andere deed verliezen. Dit verlies belette hem niet, om ten krijg te trekken. Men verhaalt, dat CASIMIR, koning van *Polen*, hem liet uitdagen, om zich beide in eene kamer op te sluiten, en hun geschil met den dolk in de hand te beslechten. Koning JOANNES liet hem antwoorden, » dat hij zich eerst de oogen moest laten uitsteken, ten einde

zij elkander met gelijke wapenen zouden kunnen bestrijden." JOANNES voerde hulpbenden naar *Frankrijk*, voor den koning PHILIPPUS DE VALOIS, en was bij den slag van *Creci* tegenwoordig, welken de Franschen den 26 Augustus 1346 verloren. Ofschoon blind, streed hij echter zeer dapper, na zijn paard bij den toom, aan die van twee zijner dappere ridders te hebben laten binden; en hij drong zoo diep in het gevecht door, dat hij er in sneuvelde. Zijn lijk werd naar de stad *Luxemburg* vervoerd, alwaar men hem in de abdij van *Munster* een prachtig praalgraf oprigtte. De vlammen, die gedurende de laatst verloopene eeuwen dit gedenkteeken vernielden, spaarden zijn ligchaam, dat nog tegenwoordig in de abtskapel gezien wordt.

JOANNES I., koning van *Portugal*, bijgenaamd de *Vader des Vaderlands*, was de natuurlijke zoon van PETRUS *den Gestrenge*. Hij werd in 1383 op den troon verheven, ten nadeele van BEATRIX, eenige dochter van FERDINAND I., zijnen broeder JOANNES I., koning van *Kastilië*, welke met die prinses getrouwd was, betwistte hem de kroon; maar hij was genoodzaakt, om, na het verlies van den slag van *Aljubarota*, afstand van dezelve te doen. Gerust van dien kant, wendde de koning van *Portugal* zijne wapens tegen de Mooren van *Afrika*, ontnam hun *Ceuta* en andere plaatsen. Deze overwinning gaf aan de Portugezen smaak voor de scheepvaart; en het was onder het bestuur van JOANNES I., en door de aanmoedigingen van zijnen zoon, prins HENDRIK, dat zij het eiland *Madera*, de *Kanarische eilanden*, die van de *Groene-Kaap*, *de Açorische eilanden*, en de kusten van *Guinea* ontdekten, alwaar zij volkplantingen stichtten. Deze vorst overleed in 1433, in den ouderdom van 76 jaren. [Daar hij de onlusten wilde vermijden, welke de grooten niet ophielden in den staat te stichten, noodzaakte hij hen, de domeinen te verkoopen, welke zij van de kroon ontleenden, en verzwakte hen alzoo, door hun hunne vassalen te ontnemen].

JOANNES II., koning van *Portugal*, bijgenaamd *de Groote* en *de Volmaakte*, den 3 Mei 1455 geboren, volgde in 1481 zijnen vader ALFONSUS V. op. Eenige heeren van zijnen staat veroorzaakten hem in het begin van zijn bestuur vele onrust; maar hij verijdelde hunne ontwerpen, en liet de aanvoerders ten dood brengen, onder anderen FERDINAND, hertog van *Braganza*, dien hij deed onthoofden. Hij was in 1471 bij de inneming van

Arzile en *Tanger* tegenwoordig, en onderscheidde zich in 1476 in den slag van *Toro*, tegen de Kastilianen. Zijne roemrijke daden verwierven hem den bijnaam van *Groote*, en zijne naauwgezetheid in de uitoefening des geregts deed hem dien van *Volmaakte* geven. Hij zeide eens tot eenen gevoelloozen en hebzuchtigen regter: » Ik weet, dat gij uwe handen geopend, en uwe deuren gesloten houdt, wees op uwe hoede! . . . ." Joannes II. had het ongeluk, zijnen eenigen zoon te verliezen, dien hij teederlijk beminde. » Hetgene, wat mij troost, zeide hij, is, dat hij niet geschikt is, om te regeren; en dat God, door hem mij te ontnemen, getoond heeft, mijn volk te willen redden." Hij sprak aldus, zegt een Portugesche geschiedschrijver, wijl zijn zoon zeer aan de vrouwen verslaafd was, en wijl die hartstogt, meer dan elke andere, met een krachtvol en wijs bestuur onbestaanbaar is. Deze vorst begunstigde uit al zijn vermogen de volkplantingen van *Portugal*, in *Afrika* en in *Indië*. De Portugezen ontdekten onder zijn bestuur de uitgestrekte landen van *Benin* en *Congo*. Onberaden genoeg geweest zijnde om de aanbiedingen van Columbus van de hand te wijzen, rustte hij eene vloot uit, om veroveringen in *Amerika* te maken; maar wijl *Spanje* er zich tegen verzet had, trad Paus Alexander VI, als middelaar tusschen beide, en wees aan elke dezer Mogendheden een halfrond aan. Joannes II. overleed te midden dezer onderhandelingen, in 1495. Het is te zijnen opzigte, dat een Engelschman aan Hendrik VII. zeide: » Het zeldzaamste, wat ik in *Portugal* heb gezien, is een vorst, die aan ieder gebiedt, en aan wien niemand iets te gebieden heeft."

Joannes III., koning van *Portugal*, opvolger van Emmanuel, zijn' vader, de erfgenaam van zijne deugden, van zijn geluk en van zijnen ijver voor het geloof, begon in 1521 te regeren. Hij ontdekte in 1542 *Japan* door zijne schepen, zond den H. Franciscus Xaverius naar *Indië*, en overleed aan eene beroerte in 1557, in den ouderdom van 55 jaren. Hij maakte zijnen naam eerbiedwaardig, door zijne liefde voor den vrede en door de bescherming, welke hij aan de wetenschappen en de geleerden; maar vooral aan de Godsdienst verleende, welker bloei hij bijzonder ter harte nam: eene menigte Heidensche natiën heeft aan hem het licht des Christendoms te danken, dat hen van de onkunde en barbaarschheid heeft bevrijd. De bei-

de *Indiën* zijn vol gedenkteekenen zijner godsvrucht en zijner zorg voor het onderwijs der volken. Nooit heeft een vorst den waren regel der belastingen beter gekend dan hij. Wanneer zijne staatsdienaars hem voorstelden, om er eenige intevoeren, zeide hij: »Laat ons eerst onderzoeken of zulks noodzakelijk is." Zoodra dit punt opgehelderd was, voegde hij er bij: »Laat ons nu eens zien, welke de overtollige uitgaven zijn." Hij verstond de kunst, om de menschen te leeren kennen en gebruik van hen te maken. Spaarzaam voor zich zelven, was hij zeer edelmoedig jegens het publiek. *Portugal* heeft hem een aantal nuttige gestichten te danken. Hij legde de laatste hand aan de sterkte, *den Toren van Belem* genaamd, door zijnen vader ondernomen, een bewonderenswaardig gebouw, midden in den *Taag*, dat in zeker opzigt der stad *Lissabon* tot citadel verstrekt, en de scheepvaart der rivier beveiligt; terwijl het tevens de regels derzelve handhaaft, en de handelwetten doet eerbiedigen. Hij voltooide ook het prachtigepaleis en kloosster van *Belem*, waarin hij met CATHARINA, zuster van KAREL V., zijne echtgenoote, begraven is. Men leest op zijn graf:

Paci domi, belloque foris, moderamine miro,
Auxit JOANNES tertius imperium,
Divina excoluit, regno importavit Athenas,
Hic tandem situs est rex patriæque parens.

[Het was JOANNES III, die in 1526, de inquisitie in al zijne staten invoerde. Hij maakte *Brazilië* tot eene volkplanting ondanks al de pogingen, die de Franschen ter verovering van hetzelve in het werk stelden. Onder zijn bestuur had de verschrikkelijke overstrooming van den *Taag* plaats, die de helft van *Portugal* onder water zette.]

JOANNES IV. bijgenaamd *de Gelukkige*, zoon van THEODORETUS van *Portugal*, hertog van *Braganza*, werd in 1604 geboren. De Spanjaarden hadden zich na den dood van don SEBASTIAAN, en van den kardinaal HENDRIK, in 1580, meester van *Portugal* gemaakt, en hadden hetzelve behouden onder het bestuur van PHILIPPUS II, PHILIPPUS III, en PHILIPPUS IV. Onder dezen laatsten koning werd er eene zamenzwering tegen *Spanje* gesmeed. De Portugezen eene vreemde overheersching moede, gaven de kroon, aan JOANNES van *Braganza*. Hij werd, zonder het minste oproer in 1640 tot koning uitgeroepen; een zoon kan niet vreedzamer zijnen vader op-

volgen. Een Kastiliaan, getuige van de zegepraal van *Braganza* en van de vreugde van *Lissabon*, kon zich niet onthouden, al zuchtende uitteroepen: » Is het mogelijk, dat een zoo schoon rijk aan den vijand van mijnen meester slechts één vreugdevuur kost?" Deze vijand had niet dan bevende deel genomen aan de zamenzwering; het was hem noodig geweest, dat zijne echtgenoote LOUISE DE GUZMAN, hem al hare onverschrokkenheid en grootheid van ziel inboezemde, om hem boven zich zelven te verheffen. PHILIPPUS IV. deed vruchtelooze pogingen, om een rijk te heroveren, dat de zwakheid en zorgeloosheid zijner ministers hem hadden doen verliezen. De nieuwe koning overleed te *Lissabon* in 1656, aan eene belemmering in de waterlozing. *Frankrijk* droeg niet weinig bij, om hem op den troon te handhaven.

JOANNES V., opvolger van PETRUS II., in 1689 geboren, werd in 1707 tot koning van *Portugal* uitgeroepen. Hij koos de partij der bondgenooten, in den oorlog over de Spaansche erfopvolging, en streed voor den aartshertog KAREL, van *Oostenrijk*, met voor- en tegenspoed. Sedert den Utrechtschen vrede, in 1713, hield hij zich enkel bezig, met de middelen om den handel en de letteren in zijn rijk te doen bloeijen. Zijn wijs en voorzigtig bestuur, en zijne edelmoedige en vaderlandslievende deugden, maakten het geluk zijner onderdanen uit. Zij verloren hem in 1750. JOZEF van *Braganza*, zijn zoon, beklom na hem den troon.

* JOANNES VI., (MARIANO JOZEF LODEWIJK), koning van *Portugal*, van *Algarvië* en keizer van *Brazilië*, werd te *Lissabon*, den 13 Mei 1767 geboren, en was de zoon van don PEDRO, koning van *Portugal* (in 1786 overleden), en van MARIA FRANCISCA ELIZABETH, prinses van *Braganza*. In 1790 trad hij in den echt met CHARLOTTA JOACHIMA, dochter van KAREL IV., koning van *Spanje*. Sedert eenigen tijd, was de koningin, zijne moeder, aan eene geestverbijstering onderworpen, waarvoor alle geneesmiddelen der bekwaamste Portugesche en Engelsche artsen vruchteloos waren geweest. Het werd alstoen noodzakelijk, dat prins JOANNES zich den 10 Maart 1792, tot regent van het rijk verklaarde. Omtrent dezen tijd had de Fransche omwenteling verschrikkelijke vorderingen gemaakt, en tot dus verre had *Portugal* geen zeer werkzaam aandeel aan het bondgenootschap der mogendheden tegen *Frankrijk*

gehad. Des niet te min verleende deze vorst tijdens den oorlog van *Spanje* met die republiek, in 1793, aan zijnen schoonvader 8,000 manschappen; maar het schijnt, dat er geheime bevelen aan derzelver aanvoerder waren gegeven, om niet dan met vele voorzigtigheid te handelen. Ook wilde hij in 1794 niet toestaan, dat voornoemde troepen op het Fransche grondgebied zouden doordringen. Deze dubbelzinnige handelwijze had aan *Frankrijk* en aan *Spanje* eene ontevredenheid veroorzaakt, die zich bij het verdrag van 1797 begon te openbaren. Drie jaren later, verkreeg *Frankrijk*, niet zonder moeite, dat *Spanje* den oorlog aan *Portugal* verklaarde. Deze laatste mogendheid kon niet tot het sluiten van den vrede komen, dan door aan *Spanje Olivenza* en een gedeelte van *Alentejo*, en aan *Frankrijk* een gedeelte van *Portugeesch Guiana* af te staan, zonder de rijke geschenken te tellen, zoo in geld als in edelgesteenten, aan den *prins des vredes*, en aan LUCIEN BONAPARTE gedaan, toenmaals afgezant te *Madrid*, en aanstoker van dezen onregtvaardigen oorlog. Het verdrag van *Amiens* schonk eenige maanden rust aan *Portugal;* kort daarna onderhandelde de prins-regent met NAPOLEON (intusschen tot keizer uitgeroepen) eene onzijdigheid door groote opofferingen gekocht. *Portugal*, de oude bondgenoot van *Engeland*, en de speelbal van het kabinet van *Sint-James*, kon de inzigten van NAPOLEON, tegen dezen bestendigen vijand zijner magt niet ondersteunen. De Engelschen hadden hunne vloten gewapend, en waren met dezelve van de *kaap de Goede Hoop* vertrokken, om *Buenos-Ayres* en *Monte-Video*, toenmaals aan de Spanjaards behoorende, te veroveren. Het schijnt zeker, dat de prins-regent hun hulp tot deze onderneming verleende; dit berigt verstoorde op eene buitengewone wijze BONAPARTE, die zijne troepen naar *Lissabon* zou hebben doen optrekken, indien hij niet ware belet geworden, door den aanval van *Pruissen*, waarvan het lot in den slag van *Jena* beslist werd. Oogenblikkelijk na den vrede van *Tilsit*, die er het gevolg van was, zond NAPOLEON aan den regerenden prins van *Portugal* eene diplomatische *nota*, waarbij hij hem vermaande: 1.° om binnen den tijd van drie weken zijne havens voor *Engeland* te sluiten, 2.° om binnen denzelfden tijd alle Engelschen, die in *Portugal* woonachtig waren, te doen in hechtenis nemen, en 3.° alle Engelsche eigen-

dommen te doen verbeurd verklaren. In eene zoo netelige omstandigheid, dacht de prins-regent den storm te doen bedaren, door slechts het eerste dezer voorstellingen aan te nemen; maar deze handelwijze mishaagde evenzeer aan *Frankrijk* als aan *Engeland*. Het was te vergeefs, dat hij tijd zocht te winnen, en hij vond zich tusschen twee geduchte vijanden geplaatst. Op den oogenblik, dat een Fransch-Spaansch leger op *Lissabon* in aantogt was, werd die stad door de Engelsche vloot geblokkeerd; maar het is waarschijnlijk, dat deze laatste veeleer tegen de Franschen handelde, die *Portugal*, overmeesterden, dan tegen den regent. Daar deze vorst zich welligt den raad te binnen bragt, welken de staatsdienaar POMBAL, aan een' zijner voorouders had gegeven, zoo nam hij een moedig besluit, en, na eenen oppersten *junta* te hebben aangesteld, verliet hij zijne Europesche staten, om zich naar *Brazilië* te begeven. Een dekreet van den 26 November 1807, maakte de Portugezen met dit besluit bekend. De burggraaf van *Strangfort*, Engelsche afgezant, en de schoutbij-nacht SIDNEY-SMITH, begunstigden de toebereidselen des vertreks. Er verscheen alstoen eene verklaring in den *Moniteur*, waarin gezegd werd, » dat het huis van *Braganza* had opgehouden te regeren." Bij geluk waren de toebereidselen in den grootsten haast gemaakt, want het smaldeel, dat den regent, zijne familie en zijn gevolg aan boord had, was naauwelijks de havenbank omgezeild, of de Fransche voorhoede verscheen te *Santarem*, een vlek, twee mijlen van *Lissabon* gelegen. De vloot, welke de doorluchtige vlugtelingen vervoerde, bestond uit acht oorlogsschepen, 4 fregatten, 3 brikken en 1 schooner. Dezelve was in den morgen van den 29 November 1807, in zee gestoken. Na eenen vrij gelukkigen overtogt kwam dezelve in Maart 1808 te *Rio-Janeïro* aan, en den 1 Mei van dit zelfde jaar, verklaarde de regent bij een *manifest*, alle verdragten met keizer NAPOLEON gesloten, als nietig en van geener waarde: hij erkende zich in hetzelve als de vriend en bondgenoot van *Engeland*, en betuigde, dat hij de wapens niet zoude nederleggen, dan gezamenlijk met die mogendheid, en, onder geene voorwaarde hoe ook genaamd, in den afstand van *Portugal* zoude toestemmen. Omtrent dezen zelfden tijd, had NAPOLEON, na *Spanje* overmeesterd, en den wettigen vorst verdreven te hebben, op dien troon, zijnen broeder JOZEF geplaatst, terwijl

zijn zwager MURAT, dezen laatsten in het koningrijk *Napels* was opgevolgd. De prinses CHARLOTTE, echtgenoote van den regent van *Portugal*, en hun zoon de infant don PEDRO, boden den prins JOANNES eene *memorie* aan, om zijne bescherming in te roepen, te gunste van hunne regten op de Spaansche kroon. De regent beantwoordde dezelve, door te verklaren, dat hij door alle mogelijke middelen aan de handhaving dier regten zoude medewerken. Hij legde vervolgens al zijne zorg aan verschillende takken van bestuur te koste, die tot dus verre in *Brazilië* vrij verwaarloosd waren, terwijl zijne Portugesche onderdanen, in navolging der Spanjaards, met moed hunne onafhankelijkheid verdedigden. Door Engelsche officieren geoefend bezetten zij de oevers van den *Taag* en de *Duero*. Door de zucht tot de onafhankelijkheid onoverwinnelijk gemaakt, noodzaakten zij de Franschen, onder de bevelen van den hertog van *Abrantes* (JUNOT), *Portugal* te ontruimen. Er had een nieuwe inval plaats: de beroemde MASSENA voerde denzelven aan; maar het geheele land waardoor zijn leger moest trekken, werd door de Portugezen verwoest. De hertog van WELLINGTON had, na de sterkste stellingen te hebben gekozen, volgens zijne gewone taktiek, zijne troepen onder de verdediging van dubbele rijen eener geduchte artillerie geplaatst. Daar alle inspanningen der dapperheid niets tegen de koperen muren van den Engelschen veldheer vermogten, zoo zagen zich de Franschen andermaal genoodzaakt, om *Portugal* te ontruimen. Nadat de koningin den 20 Maart 1816 in *Brazilië* overleden was, nam haar zoon, de prins-regent, onder den naam van JOANNES VI., den titel van koning aan. Zich toenmaals eeniglijk bezig houdende met zijne Braziliaansche onderdanen, moedigde hij de nijverheid en den handel aan; en om handwerkers en kunstenaars uit *Europa*, in zijne staten te lokken, verleende hij hun premiën en voorregten. Hij verzachtte de slavernij der negers, en toonde zich in elke gelegenheid de vader zijner volken. Middelerwijl had de val van NAPOLEON, in 1815, aan *Frankrijk* het stamhuis der BOURBONS terug gegeven. De verschillende troonen, over welke de eerstgenoemde beschikt had, waren tot hunne wettige bezitters teruggekeerd, en FERDINAND VII., bekleedde dien van *Spanje* weder. In hetzelfde jaar huwde die vorst met eene dochter van JOANNES VI.; en eene zuster dier zelfde prinses werd

vereenigd met den infant don CARLOS, broeder van FERDINAND. Ondanks deze nieuwe verbindtenis, liet JOANNES VI., toen de Spaansche volkplantingen aan het muiten waren geslagen, ter beveiliging zijner eigene staten, in de maand Januarij 1817, *Monte-Video* en verscheidene Spaansche bezittingen, aan den noorder-oever der *La Plata*, door zijne troepen bezetten. FERDINAND beklaagde zich openlijk over deze aanranding, en riep de bemiddeling in der vier voornaamste mogendheden van *Europa*, die hem dezelve beloofden, bij eene *nota*, door hunne ministers onderteekend, en gedagteekend uit *Parijs*, den 26 Maart 1817. Het bezit van *Monte-Video* bevrijdde echter *Brazilië* niet van de besmetting der Spaansche koloniën. Een zekere MARTINEZ, sloeg, aan het hoofd van eenige duizenden misnoegden, te *Fernambuco*, en in eenige andere naburige steden, aan het muiten. Een vrij hevig gevecht verspreidde de zamengezworenen: de graaf van *Arcos* maakte zich meester van *Fernambuco*; en de opstand werd in zijne wieg gesmoord. Eene andere zamenspanning, ten doel hebbende om *Portugal* aan de overheersching van *Engeland* te onttrekken, en het van *Rio-Janeiro* onafhankelijk te maken, had plaats in de stad *Lissabon*; maar daar de gezagvoerders tijdig gewaarschouwd werden, zoo werden de ontwerpen der zamengezworen en verijdeld, en een aantal derzelve gestrengelijk gestraft. In 1817 sloot koning JOANNES VI., het huwelijk van zijnen oudsten zoon, den infant don PEDRO met de aartshertogin LEOPOLDINA, dochter van FRANCISCUS II.; en in de maand Augustus ging de prinses te *Livorno* scheep, om zich naar de hoofdstad van *Brazilië* te begeven, alwaar zij in 1827 overleden is. Sedert 1815, hadden de Engelschen JOANNES VI. aangespoord, om zich naar zijne Europesche staten terug te begeven; maar daar deze vorst zijne tegenwoordigheid in *Brazilië* noodig achtte, had hij zulks bestendiglijk geweigerd. Intusschen hielden de Portugezen hun misnoegen niet verborgen, en over de afwezigheid van hunnen vorst, en wijl zij het bestuur van hun land, in de handen van eenen vreemdeling, lord BERESFORD, en van zijne landgenooten zagen. De Spaansche omwenteling wond de gemoederen al meer en meer op. Het regentschap van *Portugal* stelde alle pogingen in het werk, om eene dergelijke omwenteling in *Portugal* voor te komen, terwijl lord BERESFORD, naar *Brazilië* vertrok, om geld en nieuwe instructiën te bekomen. JOANNES VI., deed

aanstonds een schip vertrekken, met geld, om de achterstallige soldij der troepen te betalen, en met *depêches* voor het regentschap; maar zijne bevelen kwamen te laat. Nadat de hoofden der zamengezworenen zich, den 24 Augustus 1820, te *Porto*, bij den kolonel BERNARDO COREA-DE-CASTRO, uit eene der beroemdste familiën des koningrijks, verzameld hadden, besloten zij, om den grooten stap te wagen. Zij lieten den algemeenen marschslag slaan, spraken de soldaten aan, die antwoordden, door de kreten, van *leve de koning! leve het leger! leven de cortes en de constitutie!* Men bezwoer de nieuwe orde van zaken, en bij het aanbreken van den volgenden dag, kondigde een *salvo* van het geschut des kasteels aan de *Duero*, het volk de omwenteling aan. In groote *tenue* schikten zich de troepen in gelederen voor het stadhuis, waarin alle gezagvoerders, geestelijke, burgerlijke en militaire overheden, den eed aan de constitutie kwamen afleggen. Men benoemde ook eene opperste *junta*, uit zestien leden zamengesteld, waarin don ANTONIO DE SILVEYRA-PINTO-DA-FONSECA, tot president werd benoemd, die, om de hartstogten en de nationale trotschheid op te wekken, een te dien einde ontworpen manifest uitvaardigde. De Engelsche officieren, die lord BERESFORD, in het Spaansche leger had ingevoerd, namen niet het minste deel aan de gebeurtenissen: men behield hen in hunne rangen, maar in het vervolg vraagden zij om hun ontslag. Verscheiden bezettingen der naburige steden, namen de constitutie aan, en al die korpsen welke te zamen eene legerbende van 22000 man uitmaakten, naderden *Lissabon*; terwijl te gelijkertijd de *koninklijke junta* dier stad (in haar eigen belang), den stroom trachtte tegen te houden, door eene proclamatie, waarin zij de aankomst van een schip van *Rio Janeiro* aankondigde, bevelen overbrengende, om verbeteringen in alle takken des bestuurs daar te stellen. Het was even zoo vruchteloos, dat zij den graaf D'AMARANTE en den veldheer VICTORIA tegen de constitutionelen opzond: de meeste hunner troepen verlieten hen en vereenigden zich met de constitutionelen. In dien staat van zaken had het regentschap tegen den 13 November de *cortes*, volgens de oude vormen beroepen. Het dankte de Engelsche officieren af, en nam het besluit, om den koning te smeeken van in *Portugal* terug te komen. De omwenteling had ook in de

hoofdstad plaats, een regiment (het 16e) sloeg aan het muiten; de andere volgden het voorbeeld van hetzelve, en het volk vereenigde er zich mede. Eene nieuwe *junta*, naar de wijze van die van *Porto*, werd, onder voorzitterschap van eenen prelaat, den heer FREYRE, opgerigt, en werd weldra de mededingster van de eerste. Wijze lieden ruimden de moeijelijkheden uit den weg; en beide de *Junta's* traden toe, om zich onder het voorzitterschap van den heer FREYRE te vereenigen. Die van *Porto* kwam den 1 October in *Lissabon*. Negen dagen later kwam lord BERESFORD van *Rio-Janeiro* aan, doch men stond hem niet toe, om te ontschepen, ondanks hij de nieuwe volmagt, hem door den koning verleend, vertoonde; eene volmagt, die hem met den titel van markgraaf van *Campo-Major*, een onbepaald gezag verleende. Nadat de nieuwe aanzoeken door hem gedaan, door de *Junta* van de hand waren gewezen, keerde lord BERESFORD, op eene paketboot naar *Engeland* terug. Terwijl de *Junta* de Spaansche *Constitutie* aannam, maakte zij eenige geringe wijzigingen in dezelve. Het getal der afgevaardigden werd op honderd bepaald; er moest een afgevaardigde voor elke 30,000 inwoners zijn; en het voorzitterschap der kies-collegiën werd door de meerderheid van stemmen bepaald. Men kende daarenboven, aan elken afgevaardigde, gedurende den geheelen tijd, dat hij in bediening zou zijn, dagelijks 15 guldens toe. Eindelijk vergaderden de buitengewone *Cortes* te *Lissabon* (den 24 Januarij 1821), onder het voorzitterschap van den aartsbisschop van *Bahia*. De overzeesche bezittingen van *Portugal* waren niet geruster. Te *Madera*, *Paras*, *Bahia*, *Rio-Janeiro* barstten bijna gelijktijdig opstanden uit. Op den morgen van den 26 Februarij bezette het garnizoen der hoofdstad, onder aanvoering van onderofficieren, het plein van den grooten schouwburg, en plantte er geschut. De infant *don* PEDRO begaf zich dadelijk derwaarts; hij werd ontvangen met de kreten van *Leve de koning! Leve de constitutie!* De koning bevond zich alstoen op zijne lustplaats, werwaarts de prins zich verscheiden malen begaf, om hem het verlangen des volks te kennen te geven, en aan het laatste het antwoord des vorstes overtebrengen. *Don* PEDRO verschijnt eindelijk op het balkon van den schouwburg, en leest aan het verzamelde volk en de troepen een besluit voor, door hetwelke JOANNES VI. de *constitutie* van *Portugal* aannam. De

kroonprins legt in naam van zijnen doorluchtigen vader, den eed op dezelve af, en het volk snelt naar het buitenverblijf des konings, en geleidt hem met zijne familie, in zegepraal naar de hoofdstad terug. Door een geheel natuurlijk gevolg, werd het ministerie veranderd. Nadat JOANNES VI. den eed, door zijnen zoon uitgesproken, bevestigd had, nam hij een besluit, waarbij de benoeming werd bepaald, van negen Braziliaansche afgevaardigden, voor de *Cortès* van *Lissabon*, en weinige dagen daarna, gaf hij zijn besluit te kennen, van naar *Portugal* terug te keeren, alwaar zijne tegenwoordigheid dringend noodzakelijk was. Dit besluit verbaasde en mishaagde de mindervoorzigtigen. De op de beurs vereenigde kiezers, zonden een gezantschap aan den koning, waarvan het doel was, om hem een provisioneel bestuur te vragen, waarvan de erfprins, onder den titel van regent, slechts de eerste minister zoude zijn. De prins wees deze vernederende aanbieding van de hand, en daar de kiezers op hun verzoek aandrongen, terwijl zij tevens eene vijandelijke houding aannamen, liet men hun het bevel aankondigen, van zich te ontbinden. Daar zij niet gehoorzaamden, liet de hertog van ARCOS, uit eigene beweging, en zonder bevel, aan een bataillon jagers, tegen de hoofddeur der beurs, eene losbranding doen, die verscheiden personen doodde en kwetste; anderen redden zich enkel door uit de vensters te springen: het was ten drie ure 's morgens van den tweeden paaschdag. Dit noodlottige voorval dompelde gedurende verscheiden dagen de stad in de verslagenheid. Op den 26 April 1821 ging de koning eindelijk scheep, om naar *Portugal* terug te keeren, aan boord van het linieschip *don* JUAN VI. Hij was vergezeld door zijne familie, zijne staatsdienaars, een gevolg van 6000 personen, en werd door talrijke vaartuigen geëscorteerd. Middelerwijl kon zijn zoon, *don* PEDRO, regent van *Brazilië*, zijne eerste volksliefde, niet dan door nieuwe vergunningen herwinnen. Koning JOANNES VI. kwam op den 3 Julij, ten elf ure des morgens te *Lissabon* aan. Salvo's uit het geschut maakte zijne terugkomst bekend; maar alvorens, dat hij ontscheept was, verklaarden zich de Cortes *permanent*, en verklaarden, dat al diegene als rustverstoorders zouden worden beschouwd, die andere kreten zouden aanheffen, dan die van *leve de Godsdienst*, *de Cortes*, *de Constitutie*, *de constituti-*

onele Koning en zijne familie. Zij vaardigden daarenboven het besluit uit, dat tot op de invoering der constitutie, en zonder de toestemming der *Cortes*, de koning geenen enkelen post aan eenen vreemdeling zou kunnen geven, noch de militaire bevelhebbers van *Lissabon* en *Porto*, zou kunnen afzetten noch veranderen, enz.: dit was wetten aan hunnen vorst voorschrijven, op denzelfden oogenblik, dat hij kwam, geheel met het verlangen bezield, om het geluk zijner volken uittemaken. De koning en de infanten *don* MIGUEL en *don* SEBASTIAAN ontscheepten den 4 Julij, en begaven zich dadelijk naar de hoofdkerk (alwaar het *Te Deum* werd gezongen), en van daar naar de vergaderzaal der *Cortes*. JOANNES VI. en zijne beide zonen, zwoeren op het evangelie van tot regel van zijn bestuur te nemen, de grondslagen der constitutie, den 9 Maart gedrecreteerd. Toen dezelve voltooid was, begaf zich de koning, door zijne familie en alle dignitarissen van het rijk vergezeld, den 1 October 1822 naar de vergaderzaal, en legde aan deze zelfde constitutie den bepaalden eed af. Wij willen de redevoeringen en van den koning en van den president der *Cortès* stilzwijgende voorbijgaan; maar men kon in de eene de goede trouw van eenen voortreffelijken vorst, en in de andere de kwalijk ontveinsde trotschheid eener zegepraal op de schoonste koninklijke voorregten ontwaren. Intusschen ontwaarde men eenige maanden na de uitroeping van het vertegenwoordigend bestuur in *Portugal*, waarvan men aan alle mogendheden kennis gaf, dat een gedeelte der natie er enkel uit dwang in had toegestemd; want er werden heimelijk zamenspanningen gesmeed, om dat nieuwe gebouw te doen instorten. Men noemde de koningin en den infant *don* MIGUEL, als aan het hoofd der anti-constitutionelen zijnde. Toen deze prins zich eens op het groote plein van *Lissabon* vertoonde, trok hij verscheiden regimenten tot zich, die de ontbinding der *Cortès* uitriepen. Het schijnt ook zeker, dat men zich van den persoon des konings wilde meester maken, op denzelfden oogenblik, dat verscheiden proclamatiën, te kennen gaven, dat JOANNES VI., door muitelingen bedrogen, niet uit zijnen eigen en vrijen wil handelde. De nieuwe opstandelingen drongen in de koninklijke woning, en de vorst begaf zich dadelijk naar een Engelsch schip. Middelerwijl herstelden de troepen de orde in de stad, terwijl alle zaakgelastigden der vreemde hoven zich rondom

den koning gingen scharen. De infant *don* MIGUEL werd voor zijnen doorluchtigen vader gebragt, die hem met de tranen in de oogen ontving, en hem de vergeving schonk, om welke hij voor hem geknield, smeekte. De koning besloot dat zijne echtgenoote zich van het hof zoude verwijderen, en dat de infant gedurende eenigen tijd zoude reizen: hij kwam te *Parijs*, begaf zich vervolgens naar *Weenen*, alwaar hij verscheiden maanden vertoefd heeft. Wij zullen niet beproeven, om de bijzondere gevechten te herinneren, welke in de verschillende deelen des rijks, tusschen de constitutionele en koningsgezinde troepen plaats hadden. De *Cortes* werden ontbonden: men sprak van eene nieuwe constitutie, overeenkomende met die, welke de oude *Cortes* van *Portugal* hadden; maar dit ontwerp werd niet ten uitvoer gebragt, en eene algemeene misnoegdheid verbitterde alle geesten, terwijl JOANNES VI. van al zijne onderdanen opregtelijk bemind werd. Middelerwijl had de prinsregent van *Brazilië* (*don* PEDRO), zijne *Cortes* beroepen, die hij vervolgens afdankte, om dezelve op nieuw bijeen te roepen; en terwijl hij door eene nadrukkelijke *proclamatie*, tegen de *Cortes* van *Lissabon* protesteerde, verklaarde hij *Brazilië* onafhankelijk, nam den titel van keizer aan, en maakte zich gereed, om eene nieuwe constitutie, voor dat uitgestrekte rijk te onderwerpen. Na verscheiden *dépêches* tusschen de hoven van *Rio-Janeira* en *Lissabon*, werd er besloten, dat *don* PEDRO alleen, *Brazilië* (voortaan van het moederland afgescheiden) zou regeren; dat hij den titel van keizer zoude behouden, en dat de koning van *Portugal*, JOANNES VI., ook gedurende zijn leven denzelfden titel van keizer van *Brazilië* zoude dragen. Niets deed in *Portugal* vermoeden, dat men er op doelde, om er de nieuwe *Cortes* te herstellen, noch om de oude te beroepen, ofschoon men steeds van dit laatste ontwerp sprak. Middelerwijl werd de koning, ofschoon van een vrij sterk ligchaamsgestel, door de verdrietelijkheden, die zijne gezondheid sedert zijn vertrek naar *Amerika* ondermijnden, door eene ernstige ziekte aangetast, aan welke hij den 10 Maart 1826 bezweek. Hij was een godsdienstig en regtvaardig vorst, die steeds zijne zeden zuiver bewaarde, een goede echtgenoot en goede vader; indien hij eenige zwakheid in zijn bestuur aan den dag legde, moest men zulks toeschrijven aan zijne liefde voor zijne onderdanen,

die hem den weg deed inslaan, op welken hij hun geluk dacht te vinden.

JOANNES. — Zie IWAN, Czar van *Rusland*.

JOANNES VAN ORLEANS, graaf van *Dunois* en *Longueville*, natuurlijke zoon van LODEWIJK VAN ORLEANS, door den hertog van *Bourgondië* vermoord, werd in 1405 geboren, en begon zijne loopbaan door de nederlaag van WARWICK en SUFFOLK, die hij tot *Parijs* vervolgde. Toen *Orleans* door de Engelschen belegerd werd, verdedigde hij moediglijk die stad, en gaf den tijd aan JOANNA D'ARC, om hem hulp aan te brengen. Het opbreken van het beleg werd door meerdere voordeelen gevolgd. De graaf van *Dunois* had bijna de geheele eer van de vijanden uit *Normandijë* en *Guienne* te hebben verdreven. Hij bragt hun in 1451 te *Castillon*, na *Blaye*, *Fronsac*, *Bordeaux*, *Baïonne* op hen veroverd te hebben, den doodelijken slag toe. KAREL VII. had zijnen troon aan zijnen degen te danken. Deze vorst was niet ondankbaar ten opzigte van DUNOIS. Hij gaf hem den titel van *hersteller des vaderlands*, schonk hem het graafschap *Longueville*, en vereerde hem met den post van groot-kamerheer van *Frankrijk*. LODEWIJK XI. achtte hem niet minder. De graaf van *Dunois* kwam onder het bestuur van dien vorst, in het verbond van het *algemeene welzijn*, en werd door zijn gedrag en zijne ondervinding de ziel van hetzelve. Hij overleed in 1468.

JOANNES VAN OOSTENRIJK (*Don*). — Zie JUAN.

JOANNES PHILOPONOS, bijgenaamd *de taalkundige*, van *Alexandrië*, en een der meest geruchtmakende wijsgeeren der 7e eeuw, had door zijnen invloed bij AMROU, veldheer van den kalief OMAR I., verkregen, dat de beroemde bibliotheek van *Alexandrië*, van plundering zou bevrijd blijven; maar nadat OMAR bevolen had, dat men dezelve verbranden zoude, moest JOANNES tot zijn overgroot leedwezen zien, dat men al de boeken naar de baden dier groote stad droeg, alwaar dezelve gedurende zes maanden dienden, om het vuur te onderhouden. Hij was een der voornaamste *tritheisten*, en zelfs het hoofd dier sekte, wijl men om de voorstanders dier ketterij, welke tot den schoot der kerk wilden terugkeeren, te noodzaken, hun geloof duidelijk te verklaren, hen verpligte PHILOPONOS te vervloeken. Het *tritheismus* bestond in het erkennen van drie na-

turen in God. Daar deze onberaden redeneerders zich van SABELLIUS wilden verwijderen, die slechts eenen Persoon in God erkenden, zoo vervielen zij in de tegenovergestelde dwaling. PETRUS FAYDIT en ANTONIUS ŒHMBDS hebben in deze laatste tijden de ketterijen der *tritheisten* vernieuwd. Deze laatste gaf te dien einde eene verhandeling in het licht *de Deo uno et trino*, *Mentz*, 1789, veroordeeld en wijsselijk wederlegd door een vonnis der universiteit van *Keulen*, 1790, in 8.vo (Zie FAYDIT). Men heeft van PHILOPONOS een werk over de *schepping der wereld*, *Weenen*, 1630, in 4.to; en verscheiden *verhandelingen* over ARISTOTELES, in het Grieksch en in het Latijn, *Weenen*, 1536, 15 dl.n in fol.

JOANNES VAN PARMA, minderbroeder, leeraar en regent in de school van *Parijs*, daarna overste zijner orde in 1247, werd in 1249 in hoedanigheid van legaat, naar keizer JOANNES VATATZES gezonden, die de vereeniging der Grieken met de Latijnen wenschte. Daar het *Eeuwige Evangelie*, een werk, dat eenige dwalingen van den abt JOACHIM bevat, betrekkelijk, de eenheid van het goddelijke Wezen, en andere onderwerpen, hem werd toegeschreven, zoo werd hij in het algemeene kapittel zijner orde in 1256 afgezet, en het werk door de universiteit van *Parijs*, en door ALEXANDER IV. veroordeeld.

JOANNES SCOT. — Zie SCOT.

JOANNES VAN ANAGNI, aartsdiaken en hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Bologna*, van wien men *commentariën* heeft op de decretaliën in fol. en een deel *consultatiën*, mede in fol. stierf met groote gevoelens van godsvrucht in 1455.

JOANNES VAN BRUGGE. — Zie EYK (JOANNES VAN).

JOANNES VAN IMOLA, een leerling van BALDE of BALDI, onderwees met veel roem de regtsgeleerdheid, en overleed in 1436. Men heeft van hem *commentariën* op de decretaliën en op de clementinen, in fol. en andere eertijds geachte werken.

JAONNES CORVINUS. — Zie HUNYAD.

JOANNES VAN HAGEN, een geleerde karthuizer, overleed in 1475 in den geur van heiligheid. In den ouderdom van 25 jaren had hij te *Erfurt* het kloostergewaad aangenomen, en bragt omtrent 35 jaren in zijne orde door. Zijne werken handelen over stichtelijke onderwerpen. Dezelve zijn talrijk en in hand-

schrift.

JOANNES VAN RAGUSA, in de stad van dien naam geboren, een dominikaner, werd leeraar der *Sorbonne*, voorzitter der kerkvergadering van *Bazel*, en ter vereeniging der Grieken met de Latijnen, verscheiden malen naar *Konstantinopel* gezonden. Hij werd vervolgens bisschop van *Argos* in *Morea*, en overleed in 1450. Men heeft van hem: eene *Redevoering*, in de kerkvergadering van *Bazel* uitgesproken, voorkomende in de geschiedenis dier kerkvergadering. — 2.° De *akten van zijn gezantschap naar Konstantinopel*, in de akten der kerkvergadering van *Bazel*. — 3.° Een *verhaal* zijner reis naar het Oosten, in LEO ALLATIUS.

JOANNES DE CASTEL BOLOGNESE, dus genoemd naar zijne geboorteplaats, daar hij eigenlijk BERNARDI heette, een beroemde graveur, werkte voor Paus CLEMENS VII., en voor keizer KAREL V. Hij graveerde op kleine steenen, den *Sabijnschen vrouwenroof*, *Bacchanaliën*, *Zeegevechten*, en andere groote onderwerpen.

JOANNES *de Milanees*, schreef, volgens het meest algemeene gevoelen, in naam der artsen van het collegie van *Salerno*, een geneeskundig werk in Latijnsche verzen. Het bevatte 1239 dichtregels, waarvan er nog slechts 372 bestaan. Dit werk, bekend onder den naam van *school van Salerno*, in hetwelk men onder een groot getal ware aanmerkingen een aantal valsche aantreft, is verscheiden malen in het licht gegeven. De geneesheeren hebben verschillende aanmerkingen op dit werk gemaakt. De beste zijn die van RENATUS MOREAU, *Parijs*, 1625, in 8.vo JOANNES van *Milane* bloeide in de 11e eeuw.

JOANNES VAN PARIJS, een beroemde dominikaner, *doctor* en hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Parijs*, en tevens een beroemde redenaar, nam de verdediging op zich van koning van PHILIPPUS *den Schoone*, tegen paus BONIFACIUS VIII., in zijne verhandeling *De regia potestate et papali* . . Nadat hij op den predikstoel eenige stellingen had voorgedragen over het leerstuk van de wezenlijke tegenwoordigheid van J. C. in het allerheiligste Sacrament des altaars, welke naauwkeurig schenen, zoo werd zijne zaak in handen gesteld van WILLEM, bisschop van *Parijs*. Deze prelaat verbood hem te prediken en te onderwijzen. Hij beriep zich op den paus, en begaf zich naar *Rome*, om zich aldaar te verdedigen; doch hij overleed kort

daarna in 1304. Men heeft van hem: 1.° *Determinatio de modo existendi corporis* CHRISTI *in Sacramento altaris*, *Londen*, 1686, in 8.vo — 2.° *Correctorium doctrinæ sancti* THOMÆ. Het oordeel evenaart in dit werk niet altijd de wetenschap.

JOANNES DE TEUTONIKER, een dominikaner te *Wildeshausen* in *Westfalen* geboren, overleden in 1252, was penitentiarius van *Rome*, daarna bisschop van *Bosnië*, en 4e overste van de orde van den H. DOMINICUS. Men schrijft hem toe eene *beknopte handleiding voor predikers*, en eene *beknopte handleiding voor biechtvaders*, gedrukt de eerste te *Reutlingen*, 1487, in fol. en de tweede te *Lyon*, 1515, mede in fol.; maar pater ECHARD beweert, dat deze beide werken van JOANNES VAN FRIBURG zijn, ook de *Teutoniker* genaamd, een andere dominikaner in 1313 overleden. Beide waren in hunne eeuw beroemd.

JOANNES ANDRÉ. — Zie ANDRÉ.

JOANNES, monnik der abtdij van *Haute-Selves*, is de schrijver van eenen zeer ouden roman, getiteld: *Historia calumniæ novercalis quæ* SEPTEM SAPIENTUM *dicitur*, *Antwerpen*, 1490, in 4.to, zeldzaam, en weinig strookende met de betrekking des schrijvers. BOCCACIUS heeft er verscheiden vertellingen uit nagevolgd, en de roman ERASTUS is er uit ontleend. De president FAUCHET is van gevoelen, dat de dichter HEBERS, denzelven in 1220 in Fransche verzen heeft overgebragt. Dezelve wordt in de koninklijke bibliotheek van *Frankrijk*, en in die van *Anet* gevonden. Men schrijft nog aan denzelfden monnik toe, den *bedrogen hoveling*, in dichtmaat en in onrijm, *Weenen*, 1484, in fol. zeldzaam, doch anderen beweren met meer waarschijnlijkheid, dat zulks van RENATUS, koning van *Sicilië*; is.

JOANNES DER ONTVANGENIS (Pater), hervormer der barrevoeter Trinitarissen van *Spanje*, werd te *Almodovar*, in het bisdom *Toledo* in 1561 geboren, en overleed in den geur van heiligheid, te *Cordova*, in 1613, na achttien kloosters zijner hervorming tot stand gebragt, en dezelve door zijne deugden gesticht te hebben.

JOANNES van *Udine*, hoofdstad van *Frioul*, werd in 1494 geboren. Zijn smaak voor de schilderkunst ontwikkelde zich onder GIORGION te *Venetië*, en te *Rome* onder RAPHAËL. Hij muntte vooral uit in het schilderen van dieren, vruchten,

bloemen en sieraden, het is ook in die deelen, dat hij door RAPHAËL gebruikt werd. Hij is zeer wel geslaagd in de pleisterwerken; het is aan hem, dat men de ontdekking toeschrijft, der ware stof van welke de ouden zich tot dien arbeid bedienden. JOANNES van *Udine* werkte veel te *Rome*, alwaar hij in 1546 overleed, terwijl hij de laatste hand legde aan het schilderen eener kamer voor paus PIUS IV. Zijne teekeningen worden zeer gezocht, door degene, die eenen grooten smaak in de sieraden beminnen.

JOANNES VAN JESUS-MARIA, een barrevoeter karmeliet, te *Calaruega*, in het bisdom *Osma* in *Spanje*, in 1564 geboren, bekleedde al de rangen zijner orde, en overleed den 28 Mei 1615, den roem nalatende, van een verdienstvolle en deugdzame religieus te zijn geweest. De heilige FRANCISCUS VAN SALES, BELLARMINUS, BOSSUET hebben met lof over hem gesproken. Men heeft van hem: *Disciplina claustralis*, *Keulen*, 1650, 4 dl.n in fol. Dezelve bevatten Commentariën op de heilige schrift, en een aantal ascetische werken.

JOANNES VAN DEN HEILIGEN JOANNES. — Zie MANOZZI.

JOANNES VAN GISCALA. — Zie GISCALA.

JOANNES SOBIESKI. — Zie SOBIESKI.

JOANNES NEPOMUCENUS (*Heilige*). — Zie NEPOMUCENUS.

† JOANNES VAN NASSOUW, bisschop van *Utrecht*. — Zie NASSOUW.

† JOANNES SYRIK, bisschop van *Utrecht*. — Zie SYRIK.

† JOANNES III., vijf en veertigste bisschop van *Utrecht*, de opvolger van JACOB VAN OUDSHOORN, was gesproten uit het geslacht der heeren van *Diest*, en vóór zijne verheffing proost van *Kamerijk*; zijne benoeming had plaats in 1323, op verzoek van JOANNES, hertog van *Braband*, WILLEM, graaf van *Holland*, en van den Gelderschen graaf REINOUD, door paus JOANNES XXII., die de verkiezing van JOANNES, vrijheer van *Bronkhorst*, door het Utrechtsche kapittel gedaan, vernietigde. JOANNES VAN DIEST te *Rome* gewijd zijnde, heeft zijn bestuur aanvaard, dat zich daardoor onderscheidde, dat hij het graafschap met het kasteel van *Diepenheim* weder onder het *sticht* gebragt, en nog eenige andere goederen van den graaf van *Bentheim* bekomen heeft; doch daarentegen zag hij zich verpligt het

slot *Vredeland* aan den graaf van *Holland* en *Vollenhoven*, benevens een aanzienlijk gedeelte van *Over-IJssel* aan den hertog van *Gelderland* te verpanden. *Amersfoort* heeft hem de oprigting van een kapittel van kanoniken te danken. Hij overleed den 1 Junij 1340, of volgens anderen in 1341.

† JOANNES VAN ARKEL, bisschop van *Utrecht*. — Zie ARKEL.

† JOANNES VERNENBURCH, bisschop van *Utrecht*. — Zie VERNENBURCH.

* JOANNET (CLAUDIUS), te *Dole*, den 11 Julij 1716 geboren, werd in den beginne jesuit. Maar daar zijne zwakke gezondheid hem genoodzaakt had de maatschappij te verlaten, zoo kwam het dat hij een godsdienstig tijdschrift begon onder den titel van *Lettres etc.* (*Brieven over de stichtelijke werken, of Christelijk dagblad*). Dit tijdschrift verscheen gedurende tien jaren in het licht, het was aan de koningin opgedragen, en enkel bestemd, om de godsdienstige werken te doen kennen, en het tegenwoordige ongeloof te bestrijden. De abt JOANNET, ontmoedigd door den geringen opgang zijner werken, en door de talrijke aanvallen, waarvan hij het voorwerp was, liet zijn tijdschrift varen en bragt zijne overige levensdagen in de afzondering door. Hij was lid der academiën van *Nancy* en *Besançon*. Men heeft van hem behalve zijn tijdschrift, uit 40 dl.n in 12.mo zamengesteld, van 1754 tot 1764, *Elémens etc.* (*Grondregels der Fransche dichtkunde*), 3 dl.n in 12.mo De abt SABATIER, die in zijne *Siècles littéraires*, 2e deel blz. 453, een artikel aan den abt JOANNET heeft toegewijd, vindt in dit werk oordeelkundige aanmerkingen, eene fijne critiek, vaste regels, en de hoedanigheid van eenen goeden dichter met onderscheiding en smaak geschetst. Hij verwijt den encyclopedisten, vele artikels, uit dit werk ontleend te hebben, zonder den schrijver te noemen. *Les bêtes etc.* (*De dieren, beter bekend*), 2 dl.n in 12.mo De schrijver is van het gevoelen van DESCARTES, hetwelk hij met bondige redenen staaft. *De la connaissance etc.* (*Over de kennis des menschen, in zijn wezen en betrekkingen*), 2 dl.n, in 8.vo, een werk, dat eene verwarde en duistere bovennatuurkunde bevat, en slecht geschreven is. De abt JOANNET overleed te *Parijs*, in 1789.

JOANNITZ. — Zie CALO-JOANNES.

JOAPHAR, of ABOUGIAFAR,

een Arabisch wijsgeer, de tijdgenoot van AVERROËS, is, volgens sommigen, dezelfde als AVICENNES. Hij schreef in de 12e eeuw den wijsgeerigen roman, HAI, *zoon van* JOCKDHAN; welk een geestig verdichtsel is. De schrijver toont in denzelven, in den persoon van zijnen held aan, langs welke trappen men zich van de kennis der natuurlijke dingen, tot die der bovennatuurlijke kan verheffen. EDUARD POCOKE, de zoon, heeft eene goede Latijnsche vertaling van dit werk geleverd, onder den titel van: *Philosophus autodidactus*, of *de door zich zelven onderwezen wijsgeer*. De schrijver wordt door sommigen JAAPHAR BEN TOPHAIL genoemd.

JOAS, zoon van OCHOZIAS, koning van *Juda*, ontsnapte, door de zorg van JOSABETH, zijne moei, aan de woede van ATHALIA, zijne grootmoeder, die al de prinsen van het koninklijke huis had doen ombrengen. Hij werd in den tempel, onder de oogen van den priester JOIADA, den man van JOSABETH, opgevoed. Toen de jonge prins zijn zevende jaar bereikt had, liet JOIADA hem heimelijk, door de voornaamste officieren der tempelwacht als koning erkennen. ATHALIA, die de kroon overweldigd had, werd in het jaar 883 vóór J. C. ten dood gebragt. Door den priester JOIADA geleid, regeerde JOAS met wijsheid; maar toen die heilige man overleden was, aanbad de jonge koning door vleijers verleid, de afgoden. ZACHARIAS, de zoon van JOIADA, berispte hem over zijne goddeloosheden; maar JOAS vergetende hetgene, wat hij aan zijnen weldoener verschuldigd was, liet deszelfs zoon, in het voorhof des tempels steenigen. Om deze misdaad te straffen, maakte God het vervolg van het leven van dien vorst, even zoo treurig als het begin gelukkig was geweest. Met een handvol volks, versloegen de Syriërs zijn leger, en behandelden hem zelven met de uiterste verachting. Na aan hun ontsnapt te zijn, had hij, door wreede ziekten aangetast, zelfs den troost niet, om in vrede te sterven; drie zijner dienaars vermoordden hem in zijn bed; op deze wijze werd het bloed van den zoon van JOIADA, dat hij vergoten had, gewroken. Deze vorst regeerde 40 jaren, en overleed in het jaar 843 vóór J. C.

JOAS, zoon van JOACHAZ, koning van *Israël*, volgde zijn vader op, in het bestuur van het koningrijk, dat hij reeds twee jaren met hem geregeerd had. Hij volgde de goddeloosheid van JEROBOAM na. Toen ELIZEUS ziek geworden was, aan de ziekte,

waaraan hij overleed, kwam Joas hem bezoeken, en scheen zeer bedroefd van hem te zullen moeten verliezen. Om hem voor dit dienstbewijs te beloonen, zeide hem de man Gods pijlen te nemen, en er de aarde mede te slaan. Wijl hij slechts driemalen sloeg, zoo zeide hem de profeet, dat indien hij zulks tot zevenmalen had voortgezet, hij *Syrië* geheel zou vernield hebben. Joas won op Benadad, de drie veldslagen, welke Elizeus voorzegd had, en vereenigde met het koningrijk *Israël*, de steden, welke de Assyrische koningen er afgescheurd hadden. Nadat Amasias, koning van *Juda*, hem den oorlog had verklaard, sloeg hem Joas, nam *Jeruzalem* in, en maakte den koning zelven krijgsgevangen. Hij gaf hem de vrijheid weder, op voorwaarde, dat hij hem eene schatting zoude betalen; en, met eenen onnoemelijken buit beladen, keerde hij zegevierende in *Samarië* terug. Hij overleed aldaar in vrede, kort na deze zegepraal, en na eene regering van 16 jaren, in het jaar 826 vóór J. C.

Joatham, de jongste der zonen van Gedeon, ontsnapte aan het bloedbad dat Abimelech, natuurlijke zoon van Gedeon, onder zijne overige broeders verspreidde. Boven van eenen berg, voorzeide hij aan de Sichemiten de rampen, die hen wachtten, wijl zij Abimelech, in het jaar 1233 vóór J. C. tot koning hadden verkozen. Om hun hunne ondankbaarheid duidelijker te maken, bediende hij zich van het geestige *verdichtsel* van den vijgenboom, den wijnstok, den olijfboom en den doornenstruik.

Joatham, zoon en opvolger van Ozias of Azarias, koning van *Juda*, in 759 vóór J. C. nam de teugels van het bestuur in handen, uit hoofde van de melaatschheid, die zijnen vader van den omgang der andere menschen afscheidde. Hij wilde den naam van koning niet voeren, zoo lang als zijn vader leefde. Hij werd door zijne onderdanen zeer bemind, was godvruchtig, spreidde eene groote pracht ten toon, en was een goed krijgsman. Hij behaalde verscheiden overwinningen, herstelde *Jeruzalem* in zijnen ouden luister, legde den Ammonieten eene schatting op, en overleed, na een zestienjarig bestuur in het jaar 742 vóór J. C.

Job, een beroemde aartsvader, werd in het land van *Hus*, tusschen *Idumea* en *Arabië*, in het jaar 1700 vóór J. C. geboren. Hij was een regtvaardig man, die zijne kinderen in de deugd opvoedde, en aan het Op-

perwezen offeranden opdroeg. Om dezen heiligen man te beproeven, liet God toe, dat hem al zijne goederen ontroofd, en dat zijne kinderen, terwijl zij aan tafel zaten, onder de bouwvallen van een huis verpletterd werden. Al deze rampen hadden op denzelfden oogenblik plaats, en Job ontving het berigt derzelve met een bewonderenswaardig geduld, en zeide: » De Heer heeft het mij gegeven, de Heer heeft het mij ontnomen; het is geschied zoo als het den Heer behaagd heeft, zijn heilige naam zij gezegend!" De duivel, aan wien God had toegestaan, zijnen dienaar te bekoren, was wanhopig over de standvastigheid, waarmede Job zijne boosaardigheid beantwoordde. Hij dacht dezelve te overwinnen, door hem met eene verschrikkelijke melaatschheid te slaan, die hem het geheele ligchaam bedekte. De heilige man zag zich genoodzaakt, om op eenen mesthoop te gaan zitten, en met potscherven de etter uit zijne wonden te krabben. De satan liet hem enkel zijne vrouw behouden, om zijne smart te vermeerderen en zijner deugd eenen strik te spannen. Zij kwam zijne godsvrucht bespotten, en zijn geduld, met den naam van onnoozelheid bestempelen; maar haar echtgenoot stelde zich tevreden met haar te antwoorden: » Gij spreekt als eene dwaze vrouw; wijl wij het goede uit de hand Gods hebben ontvangen, waarom zouden wij er dan ook het kwade niet uit ontvangen?" Drie zijner vrienden, Eliphas, Baldad en Sophar, kwamen hem ook bezoeken, en werden voor Job lastige troosters. Daar zij de rampen, welke God aan zijne vrienden toezendt, om hen te beproeven, niet onderscheidden, van degene, waarmede hij de goddeloozen straft, zoo hielden zij hem verdacht van dezelve verdiend te hebben. Job, van zijne onschuld overtuigd, bewees hun, dat God dikwijls de regtvaardigen bezocht, om hen te beproeven, te verootmoedigen, te volmaken, of om eenige andere den menschen onbekende reden. De Heer nam eindelijk de verdediging van zijnen getrouwen dienaar op zich, en gaf aan Job, zijne kinderen, eene volmaakte gezondheid, en meer goederen en rijkdommen terug, dan Hij hem ontnomen had. Hij overleed omtrent het jaar 1500 vóór J. C., in den ouderdom van 211 jaren. Sommige schrijvers hebben aan het bestaan van Job getwijfeld, en beweerd, dat het boek, hetwelk zijnen naam draagt, minder eene waarachtige geschiedenis, dan eene parabel of gelijkenis is. Maar dit gevoelen strijdt, 1.° met Ezechiël en Tobias, die over dezen heiligen man, als over een waarach-

tig mensch spreken; 2.° met den heiligen JACOBUS, die hem aan de Christenen voorstelt, als een voorbeeld van het geduld, waarmede zij de rampen moeten verduren, 3.° met het gezag van de overlevering der Joden en die der Christenen. Sommigen schrijven het boek JOB aan MOZES toe, anderen aan hem zelven, anderen aan ISAÏAS, en het is moeijelijk, om in deze verdeeldheid uitspraak te doen. Hetzelve is in de Hebreeuwsche taal geschreven, met verscheiden Arabische uitdrukkingen doormengd, die hetzelve duister maken. Hetzelve is in verzen, en de oudheid biedt ons noch rijker, noch verhevener, noch treffender dichtstuk aan, dan het onderhavige. De dichtregels zijn niet aan eene geregelde versmaat onderworpen, maar bezield door het vuur der genie, door de edele en stoute uitdrukkingen, die de ziel der dichtkunde van HOMERUS en VIRGILIUS uitmaken. BACO bewonderde de diepe kunde in het vak van wijsbegeerte en natuurkunde, in dit boek opgesloten. *Si quis eximium illum JOBI librum diligenter evolverit, plenum illum et tanquam gravidum naturalis philosophiæ mysteriis deprehendet: exempli gratia, circa cosmographiam, et rotunditatem terræ, circa astronomiam et asterismos, circa, generationem, rem metallicam*, etc. *De augm. Scient.* blz. 25. Men vindt er daarenboven grondregels in eener diepe en verhevene wijsheid, groote en heerlijke denkbeelden der Godheid, die men te vergeefs zoude zoeken bij de oude aan hunne verbeeldingskracht, en aan de droomen eener belagchelijke godenleer overgegevene dichters. Al de uitdrukkingen van JOB, in de schildering, welke hij van zijne rampspoeden doet, moeten niet in den gestrengletterlijken zin worden opgenomen. Het schijnt, dat de heilige man, somtijds aan zijne smart eenen al te vrijen teugel heeft gegeven, en dat hij zich dezen misslag in het 39e en 42e hoofddeel verwijt. Er bestaan geleerde *Commentarien* op het boek JOB, maar er zijn er weinig, die met meer vermaak en stichting worden gelezen, dan die van den abt DUGUET, ofschoon de schrijver zich niet altijd genoeg aan den letterlijken zin bindt; een gebrek, dat hij vergoedt, door welgekozene geleerde aanmerkingen, eenen stijl vol zalving, even zoo gelukkige, als de vurigste godsvrucht ademende, toepassingen en zinspelingen.

JOBERT (LODEWIJK), een Jesuit van *Parijs*, letterkundige en prediker, geboren in

1637, en overleden in zijne geboortestad in 1719; hij is beroemd door zijne *Science etc.* (*Penningkunde*) herdrukt in 1739 in 2dln in 12° door de zorgen van den heer DE LA BASTIE, overleden in 1742, die dezelve verrijkt heeft met een aantal waarnemingen. Pater JOBERT heeft ook eenige stichtelijke werken geschreven.

JOCASTE zie OEDIPUS.

JOCONDE of JUCONDE, zie GIOCONDO.

JODELLE (STEPHANUS) heer van *Limodin*, werd te *Parijs* in 1532 geboren, was een der dichters van de *Pleiade*, door RONSARD uitgedacht. Zijne CLEOPATRA is de eerste van alle Fransche treurspelen, deszelfs eenvoudigheid komt met zijne oudheid zeer overeen. Zonder hoofdbedrijf, zonder zamenhang, overal langdradige en kreupele gesprekken. DIDO volgde CLEOPATRA op, en werd ook toegejuicht, ofschoon het niet beter was. Hij gaf nog blijspelen in het licht, eenigzins minder slecht dan zijne treurspelen. HENDRIK II., vereerde hem met zijne weldaden; maar deze dichter, die de wijsbegeerte en het vermakelijke leven in het verachten der grootheden deed bestaan, verzuimde zijn hof te maken, en overleed in 1573 in armoede. De verzameling van zijne gedichten werd te *Parijs*, in 1574, in 4.to herdrukt, en te *Lyon*, in 1597 in 12.mo Men vindt er 1.° twee *treurspelen CLEOPATRA en DIDO*. *EUGENIUS* een *blijspel*, *Klinkdichten*, *Gezangen*, *Oden*, *Treurzangen*. Hoewel zijne Fransche gedichten te zijnen tijde zeer op prijs werden gesteld, moet men tegenwoordig echter veel geduld hebben om dezelve te lezen. NICOLAAS BOURBON, die op den roem van JODELLE dit geduld had, plaatste deze woorden aan het hoofd: *Minuit præsentia famam*. Het is niet evenzeer gesteld met zijne Latijnsche gedichten. De stijl is zuiver, vloeijender en van beter smaak. JODELLE had zich ervaren gemaakt in de Grieksche en Latijnsche taal; hij had smaak voor de kunsten, en men verzekert, dat hij de bouwkunde, de schilderkunde en beeldhouwkunde wel verstond. [Zijne *CLEOPATRA* werd in 1552, te *Reims*, ten tooneele gevoerd, daarna in het collegie van *Boncour*, in tegenwoordigheid van HENDRIK II., die aan JODELLE 500 kroonen ten geschenke gaf. De schrijver speelde er de rol van *CLEOPATRA* in, en de andere rollen waren door zijne vrienden bezet.]

JOËL zoon van PHATUEL, en de tweede van de twaalf kleine profeten, deed zijne

voorzeggingen omtrent het jaar 789 vóór J. C. Zijne profetie is in eenen hevigen, nadrukkelijken en figuurlijken stijl geschreven, betreft voornamelijk de verwoesting van *Judea*, door de Chaldeërs, en onder dit zinnebeeldige figuur de verwoesting van *Jeruzalem*, door de Romeinen, het einde der wereld, het algemeen oordeel, de pijnen der hel voor de verworpelingen, en de eeuwige glorie voor de regtvaardigen. De H. Petrus past in de handelingen der apostelen, een aanmerkelijk gedeelte derzelve op de omwenteling toe, die het Christendom op de aarde vestigde. Zijne profetie is in het Hebreeuwsch en in drie hoofddeelen verdeeld. Men vindt in de uitleggers van de kleine profeten, uitnemende aanmerkingen over de profetie van Joël. Men onderscheidt die boven al van den heiligen Hieronymus, van *dom* Calmet, van Joubert, enz.

Joffredi. — Zie Jouffroi.

Johnson (Benjamin) een Engelsche dichter, zoon van eenen geestelijke van *Westmunster*, beoefende de dichtkunde van zijne kindschheid af. Shakespeare gelegenheid gehad hebbende, om hem te kennen, schonk hem zijne vriendschap. Johnson, was de eerste komische dichter van zijne natie, die een weinig regel en betamelijkheid op het tooneel bragt. Het is voornamelijk in het blijspel, waarin hij slaagde. Hij was gedwongen in het treurspel, en die, welke ons van hem overblijven, zijn van geringe waarde. Zijne stukken ontbreken smaak, sierlijkheid, welluidendheid en naauwkeurigheid. Een slaafsche naschrijver der ouden zijnde, vertaalde hij in slechte Engelsche verzen de schoone stukken van de Grieksche en Romeinsche schrijvers. Zijne onvruchtbare genie wist dezelve noch naar de wijze zijner eeuw, noch naar den smaak van zijn vaderland te regelen. De dichter stierf in het jaar 1737, 63 jaren oud zijnde in armoede. Toen hij eenige ondersteuning van Karel I., had doen vragen, zond hem deze vorst eene geringe gratificatie. Ik ben zeer naauw gehuisvest, zeide hij aan dengene, die hem deze som bragt; maar ik zie door de uitgestrektheid der gunst dat de ziel van Z. M. niet veel breeder gehuisvest is. Men plaatste slechts deze woorden op zijne grafzerk: *O rare Ben Johson*. De verzameling zijner werken verscheen te *Londen*, in 1716, in 6 dl.n in 8.vo en in 1736, 7 dl.n in 8.vo [Hij heeft meer dan vijftig stukken geschreven, onder welke men nog

aanhaalt: *Catilina de Vos. Ieder mensch in zijn karakter; elke vrouw buiten haar karakter.* Men bewonderde zijne talenten en men haatte zijn ijdel en spottend karakter, met ongeregelde zeden gepaard.] — Men moet hem onderscheiden van THOMAS JOHNSON, schrijver van eenige werken, over de letterkunde, onder anderen van zeer geachte aanteekeningen, op eenige treurspelen van SOPHOCLES. Hij overleed in het jaar 1730.

JOHNSON (SAMUEL), in het jaar 1649, in het graafschap *Warwick* geboren, werd veroordeeld tot eene geldboete van 500 marken en tot de gevangenis, tot de betaling van die som, omdat hij een hevig Libel tegen den hertog van *York* had geschreven, onder den titel van: *JULIAAN den Afvallige;* maar koning WILLEM verbrak dat vonnis, liet hem op vrije voeten stellen, en legde hem eene groote jaarwedde toe. Hij was op het punt, om in 1692 vermoord te worden, en hij ontging de slagen der moordenaars, enkel door gebeden. Zijne werken zijn te *Londen* gezamenlijk uitgegeven, in 2 dln in fol. Zij handelen over de staatkunde en over de Engelsche regtsgeleerdheid; zijne verhandeling over het groot charter, welke men in die verzameling vindt, is belangrijk.

JOHNSON (SAMUEL), werd in 1709 te *Liethfeld*, in het graafschap *Stafford* geboren, maakte zich bekend door het *Rambler*, een door zijne landgenooten zeer geacht werk, hetwelk veel bijdroeg, om eene taal, die tot dusverre geene zekere en gelijkvormige regels scheen gehad te hebben, te bepalen. Een werk, geheel verschillend, getiteld: *The Rambler* of *de Landlooper*, in den smaak van den *Spectator* van ADDISSON heeft ook veel opgang gemaakt, zoo als ook *The Idler* of *de Ledigganger*. Men heeft nog van hem: 1.° *Eene Reis in Schotland*, belangrijk en vol van voringenomenheid tegen de Schotten. — 2.° *Leven van voorname Engelsche Dichters*, vol van belangrijke bijzonderheden en waarin eene uitnemende letterkunde doorstraalt. — 3.° Andere werken in onrijm, minder belangrijk; eenige dichtstukken, waarin meer verstand dan dichtkundig talent te vinden is. Intusschen bewijzen eenige verbloemde uitdrukkingen in het *Rambler* opgenomen, dat de schrijver eene bloemrijke, en somtijds eene dichterlijke verbeelding had. Hij overleed te *Londen*, in 1784. MILORD CHESTERFIELD heeft het volgende afbeeldsel van hem gemaakt: » Er is een mensch, waar-

van ik de zedelijke inborst, de diepe kennissen en de verhevene talenten ken, hoogschat en bewonder, maar het is mij zoo onmogelijk, hem te beminnen, dat ik bijna de koorts krijg wanneer ik hem, in een gezelschap ontmoet. Zijne gedaante, zonder wanstallig te wezen, schijnt gevormd te zijn, om de menschelijke gedaante onbehagelijk en belagchelijk te maken; zonder eenig belang in de welvoegelijkheden van het maatschappelijke leven te stellen, tast hij alles aan en doet hij alles ten onpas. Hij twist met vuur, zonder eenig ontzag voor den rang, den staat, het karakter dergene, met welke hij twist; geheel onbekend met al de verscheidenheden van den eerbied en de gemeenzaamheid, heeft hij denzelfden toon en dezelfde gewoonten met zijne meerderen, met zijne gelijken en met zijne onderhoorigen; en hij is bijgevolg aanstootelijk met ten minste twee van deze drie klassen van menschen, zou het mogelijk zijn, zoodanig een mensch te beminnen? Neen, alles wat ik kan doen, is hem te beschouwen, als een achtbaar hottentot." [JOHNSON was desniettegenstaande een ijverig Christen en zeer gehecht aan het huis der STUARTS, en al de wijsgeerige schriften van het tijdstip, waarin hij leefde, bragten geen nadeel aan zijn geloof toe. Zijn Roman van *Rasselas*, bijna in alle talen vertolkt, maakte eenen verbazenden opgang op hetzelfde tijdstip, dat CANDIDE, een Roman van VOLTAIRE, met welke JOHNSON eenige geschillen had gehad, in het licht verscheen. De hoofdinhoud van deze twee Romans, is dezelfde; maar VOLTAIRE schijnt zich uit de rampen, die het menschdom teisterden, een wapen tegen de Voorzienigheid te hebben gevormd, terwijl de Engelsche schrijver de gedachten des lezers op eene betere toekomst rigt. Bij zijnen dood, vergezelden de meest onderscheidene personen van het hof en van de stad, zijn stoffelijk overblijfsel. Hij werd te *Westmunster*, bij GARRICK begraven].

JOHNSON. — Zie BEHN.

JOHNSTON (ARTHUR), werd te *Casbieken*, bij *Aberdeen* in *Schotland* geboren, bragt een gedeelte van zijn leven niet reizen door, werd te *Padua* tot doctor in de geneeskunde bevorderd, kwam in 1632 in zijn vaderland terug, en overleed te *Oxford*, in 1641. Zijne *Omschrijving der Psalmen* in Latijnsche verzen, dikwijls herdrukt, heeft hem eene soort van roem verschaft, maar die niet te vergelijken is met dien, welke BUCHANAN zoo-

wel in hetzelfde vak verdiend heeft.

JOHNSTON (JOANNES), een natuurkundige, in 1603 te *Sambter*, in *Groot-Polen* geboren, doorreisde al de landen van *Europa*, en overleed in het jaar 1675, op zijn landgoed *Liebendorf*, in het hertogdom *Lignitz* en *Silezië*. Men heeft vele werken van hem, onder welke men zijne *Geschiedenissen over de Visschen, Vogels, Viervoetige Dieren en Boomen*, onderscheidt in 5 dl.n in fol., 1650, 1653 en 1662. Deze uitgave, welke de eerste is, is even zoo zeldzaam als gezocht. Dit boek is in het Latijn. Nog heeft men van hem eene Verhandeling: *De Arboribus et Fructibus, Frankfort aan den Mein*, 1662, in fol. Dit is onder alle voortbrengselen van dezen onvermoeiden natuurkundige, het best en het minst gemeene. Al zijne werken zijn herdrukt in 10 dl.n, in fol. 1755 en 1768. Men moet hem niet verwarren met WILLEM JOHNSTON, een Schot, overleden in 1609, waarvan men een kort uittreksel van de Geschiedenis van SLEIDAN heeft.

JOIADA, hoogepriester der Joden voedde JOAS den zoon van den koning OCHOSIAS in den tempel met zorg op, plaatste hem op den troon zijner vaderen en liet de koningin ATHALIA ombrengen, die den schepter van DAVID overweldigd had; hij vernieuwde het bondgenootschap van JUDA met den Heer in het jaar 883, stierf kort daarna en werd uit aanmerking zijner diensten op bevel van JOAS, in de begraafplaats van de koningen van *Jeruzalem* ter aarde besteld. (Zie JOAS, koning van *Juda*, en JOSABETH).

JOINVILLE (JOANNES Heer van), landvoogd van *Champagne*, uit eene der oudste huizen van deze provincie, was de zoon van SIMON heer van *Joinville*, en van *Vaucouleurs* en van BEATRIX van *Bourgondië*, dochter van STEPHANUS III, graaf van *Bourgondië*. Hij was een van de voornaamste van het hof van den heiligen LODEWIJK, dien hij in al zijne krijgstogten volgde. Daar hij zich niet minder van de pen dan van den degen wist te bedienen, beschreef hij het leven van dezen vorst. Wij hebben een aantal uitgaven van dit werk, onder anderen eene uitnemende door de zorgen van KAREL DU CANGE, die dezelve in 1668, met geleerde aanteekeningen in het licht gaf. Men moet over dit onderwerp de verhandeling van den vrijheer BIMARD DE LA BASTIE raadplegen, over het leven van den heiligen LODEWIJK, door JOINVILLE beschreven, in het 15e deel der memorien van

de academie van opschriften, blz. 692, en het aanhangsel van denzelfden, tot deze verhandeling in dezelfde memoriën blz. 736 en volg. Men heeft voor eenige jaren een handschrift ontdekt door den heer van JOINVILLE, geloofwaardiger en naauwkeuriger dan die, welke men tot dus verre gekend heeft. Dit handschrift is in de boekverzameling van den koning der Franschen. De abt SALLIER, heeft hetzelve in eene belangrijke verhandeling, te dien einde, den 12 November 1748, in de academie van schoone letteren voorgelezen, doen kennen, en men heeft hem gevolgd in de uitgave van 1761. De heilige koning LODEWIJK, bediende zich van den heer JOINVILLE, om regt te doen aan zijne deur. JOINVILLE, spreekt er zelfs over in het leven van dezen vorst. „Hij had de gewoonte, zeide hij, om ons namelijk, de heeren DE NESLE, DE SOISSONS en mij te laten komen, om de regtsgedingen aan de deur aan te hooren, en daarna liet hij ons halen en vraagde, hoe alles ging, en of er ook iets was, hetwelk men zonder hem kon ten uitvoer brengen, en meermalen volgens ons berigt, liet hij de pleiters halen, bedwong dezelve en bragt hen tot rede en regt." Men ziet uit deze aanhaling, ontleend uit de oude uitgave, dat het Fransch van de geschiedenis van JOINVILLE, niet hetzelfde is, als dat, hetwelk deze heer sprak. Het bevindt zich zonder verandering in de nieuwe uitgave van 1761, in fol. van de koninklijke drukkerij uitgegeven door MELOT, opziener van de koninklijke boekverzameling. JOINVILLE overleed in 1318, bijna 90 jaren oud zijnde, met den roem van een beminnelijk hoveling, van een moedig krijgsman, van een deugdzaam heer te zijn. Hij had eenen levendigen geest, een vrolijk gemoed, eene edele ziel, verhevene gevoelens. Men vindt in het 7e deel blz. 513, over het leven der heiligen door GODESCARD, een belangrijk uittreksel over JOINVILLE en zijne memoriën. [Gedurende zijnen langen levensloop had JOINVILLE, zes koningen van *Frankrijk* zien regeren.]

JOLY (CLAUDIUS), te *Parijs*, in 1607 geboren, domheer van de hoofdkerk in 1631, deed twee reizen, de eene naar *Munster*, en de andere naar *Rome*. Te *Parijs* teruggekeerd zijnde, werd hij geestelijk regter van een bisdom en hoofdzanger. Hij bereikte den ouderdom van 93 jaren, zonder de zwakheden des ouderdoms onderdervonden te hebben, tot dat hij in een gat viel in de kerk van onze lieve Vrouw, tot

het opbouwen van het hoogaltaar gemaakt. Hij overleed aan dezen val in 1700, na zijne talrijke boekverzameling aan zijn kapittel gelegateerd te hebben. De ongeveinsdheid zijner zeden, zijne naauwgezette regtschapenheid en zijne andere deugden, deden hem langen tijd betreuren. Hij had zijnen hoogen ouderdom aan zijne geregelde levenswijze, aan zijne door de voorzigtigheid gematigde vrolijkheid te danken. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de schadevergoedingen der grooten*). 1680, in 12.mo — 2.° *Traité etc.* (*Geschiedkundige verhandeling over de bisschoppelijke scholen*). 1678, in 12.mo — 3.° *Voyage etc.* (*Reis naar Munster in Westfalen*). 1672, in 12.mo — 4.° *Recueil etc* (*Verzameling van waarachtige en gewigtige grondregels, ter onderrigting des konings, tegen de valsche en nadeelige staatkunde van den kardinaal* MAZARIN). 1655, in 12.mo Dit werk, met levendigheid en stoutheid geschreven, herdrukt in 1663, met twee verdedigende brieven van hetzelfde werk, werd door beuls handen in 1665 verbrand. De schrijver liet een ander boek drukken, op het eerste betrekkelijk getiteld: *Gulden aanhangsel.* Het is eene verzameling van grondregels voor het onderwijs van een Christen vorst, uit ERASMUS en andere schrijvers ontleend. — 5.° *De l'état etc.* (*Over den gehuwden staat*). — 6.° *Traditio antiqua ecclesiarum Franciæ circa assumptionem B.* MARIÆ, *Sens*, 1672, in 12.mo — 7.° *De reformandis horis canonicis*, 1644 en 1675, in 12.mo — 8.° *De verbis Usuardi circa assumptionem B. M.* VIRGINIS, *Sens*, 1609, in 12.mo; dit werk met eenen verdedigenden *brief* in het Latijn. Bijna al de werken van dezen vromen domheer zijn belangrijk en ongemeen.

JOLY (CLAUDIUS) geboren te *Buri* in het Bisdom van *Verdun*, eerst Pastoor van *Saint Nicolas des Champs*, vervolgens Bisschop van *Sint Pol de Leon*, en eindelijk van *Agen*, overleed in 1678, 68 jaren oud zijnde, na met onderscheiding de voornaamste predikstoelen der Provincie, en der hoofdstad beklommen te hebben. De acht dln. in 8vo *Prones* en *Sermons*, die ons van hem overgebleven zijn, werden na zijnen dood door RICHARD, een advocaat, in orde gebragt. Zij zijn met meer grondige kennis dan verbeeldingskracht geschreven. De vrome Bisschop bragt slechts zijne inleiding, zijn ontwerp en zijne bewijzen op het papier en gaf zich vooral het overige aan de leiding van zijn hart over. Men heeft nog van hem

Les devoirs etc. (de pligten van een Christen), in 12.mo, 1719.

JOLY (GUIDO) raadsheer van den koning in de regtbank van het *Châtelet*, werd in 1652 tot sijndicus der rentenieren van het stadhuis van *Parijs* benoemd. Hij volgde langen tijd den kardinaal RETZ, en was aan hem, in zijne gunst en in zijne ongenade, even zeer gehecht; maar de eigenzinnige, erg-wanende en ongestadige inborst van dezen beroemden intriguant noodzaakte hem, hem te verlaten. Hij liet *memorien* na van 1648 tot 1655. Indien men er het einde van aanneemt, zijn zij eigenlijk slechts een uittreksel van die van zijnen meester, die hij met genoegzame waarheid afschildert. JOLY schijnt in dezelve wijzer in zijne gesprekken, voorzigtiger in zijn gedrag, bepaalder in zijgrondbeginselen, standvastiger in zijne besluiten. Zijne *Memorien* die 2 dl.n in 12.mo uitmaken, zijn met die van den Kardinaal RETZ vereenigd geweest. Men heeft nog van hem 1.° Eenige *verhandelingen*, zamengesteld op bevel van het hof, ter verdediging van de regten der koningin, tegen PETRUS STOCKMANS, beroemd regtsgeleerde (zie dat artikel). — 2.° *Les intrigues etc.* (*De doorslepenheden des vredes en de onderhandelingen*) aan het hof, gemaakt, door de vrienden van den Prins na zijne afzondering in *Guienne* in fol. 1652. — 3.° Een Vervolg van deze zelfde *Intrigues* 1652 in 4 dl.n

JOLY (WILLEM), luitenant generaal van het maarschalks geregtshof en van het maarschalksambt van *Frankrijk*, overleed in 1613; is de schrijver van eene *Traité etc.* (*Verhandeling van het militaire regt van* Frankrijk in 8.vo. — 2.° *Vie etc.* (*Leven van GUY COQUILLE*), een beroemd regtsgeleerde.

JOLY (ANTONIUS), koninklijke *censor*, geboren te *Parijs* in 1672, begon met eenige tooneelstukken en maakte zich vervolgens voordeeliger bekend door de *uitgaven* van MOLIERE in 4.to van CORNEILLE in 12mo van RACINE in 12mo en van MONTFLEURY in 12.mo Hij heeft een aanzienlijk werk nagelaten, getiteld: *Le nouveau etc.* (*het nieuwe en groote ceremonieel van Frankrijk*) groot in fol. in de boekverzameling van den koning ter bewaring gesteld.

JOLY DE FLEURY (WILLEM FRANCISCUS), te *Parijs* in 1675 uit eene oude regtsgeleerde familie geboren, oorspronkelijk uit *Bourgondië*, werd in 1695 als advocaat bij het Parlement aangenomen, werd advocaat generaal van het hof der gemeene landsmiddelen in 1700 en advo-

caat generaal bij het parlement te *Parijs* in 1705. D' Aguesseau in 1717 tot kanselier van *Frankrijk* verordend zijnde, verving Joly de Fleury zijnen post van prokureur generaal en overleed in 1756 in zijn een en tachtigste jaar, vele handschriften nalatende, als: 1° *Memorien*, die even zoo vele verhandelingen zijn over de onderwerpen, die zij bevatten. 2° *Waarnemingen, aanmerkingen en aanteekeningen* over verschillende deelen van het openbare Fransche regt. 3° De zesde en zevende deelen van het dagboek der geregtszittingen bieden eenige uittreksels aan uit zijne pleitgedingen.

Joly (Joannes Petrus de), advokaat bij het parlement van *Parijs* en deken van den raad des hertogs van *Orleans*, in 1694 te *Milhau* in *Rouergue* geboren, en plotseling overleden te *Parijs*, in 1774. Er bestaat van hem eene Fransche vertaling in 8.vo van de gedachten van den keizer Marcus Antoninus, en eene zeer naauwkeurige uitgave van den Griekschen tekst van die *Gedachten*.

* Joly (N.), een beeldhouwer, en kweekeling van den beroemden Girandon, geboren te *Troyes* in *Champagne*, in 1690. Hij heeft vele uitmuntende werken uitgevoerd, onder anderen, het ridderlijk beeld van Lodewijk XIV., dat men te *Montpellier* bewonderde, en die de plaats van *Peiron* van die stad versierde. De staten van *Languedoc* hadden hem ter belooning eene jaarwedde van 3000 livres toegezegd. Hij is in 1760 overleden.

* Joly (N.), deken van de kerk van *Langres*, geboren te *Dijon*, was president van de kamer der graven van *Bourgondië*. Men heeft van hem: 1.° *La Religion etc.* (*De Christelijke Godsdienst verklaard*). — 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over het kwaad*). — 3.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de goede en kwade Engelen*). — 4.° *Bayle wedertegd.*

* Joly (Philippus Lodewijk), een geleerde letterkundige en domheer van de *kapel der Rijken* te *Dijon*, in 1680 in die stad geboren, gaf in het licht: 1.° *Eloge etc.* (*Geschiedkundige lofrède op den abt Papillon*), 1738, in 8.vo. — 2.° *Remarques etc.* (*Opheldernde aanmerkingen over het woordenboek van Bayle*), *Parijs*, 1752, 2 dl.n in fol. Dit werk met wijsheid geschreven, is zeer geacht en een der krachtdadigste tegengiften tegen de gevaarlijke leer van dezen wijsgeer. — 3.° *Traité etc.* (*Verhan-*

deling over de dichtkunst), die zich bevindt in de nieuwe uitgave van het *Rijmwoordenboek*. — 4.° *Eloges etc* (*Lofreden van eenige Fransche schrijvers*), *Dijon*, 1742, in 8.vo. Van deze lofreden moet men er drie uitzonderen, die niet van den abt JOLY zijn, te weten, die van DALECHAMPS en van den heer DE MÉRÉ, door MICHAUD, en van MONTAIGNE, door den president BOUHIER. — 5.° Verscheiden belangrijke *artikels* in het *Journal des savans* (*Dagblad der geleerden*), en in de nieuwe Memorien van den abt D'ARTIGNY. Hij heeft daarenboven in het licht gegeven: *Bibliotheek der schrijvers van Bourgondië*, van den abt PAPILLON, 2 dl.n in fol., eene uitgave der nieuwe gedichten van DE LA MONNAIE, 1745, en een ander van de Geschiedkundige, opheldere nde en letterkundige Memoriën van DAVID AUGUSTINUS BRUEYS, 1751. De abt JOLY bekleedt eene aanzienlijke plaats onder de goede schrijvers van *Frankrijk*. Hij overleed in zijne geboorteplaats in 1755.

JOLY (*Pater* JOSEPHUS ROMANUS), een capucijner, den 15 Maart 1715, te *Saint Claude*, in *Franche Comté* geboren, volbragt zijne *humaniora* in zijne geboortestad op het collegie aldaar, meer dan twee honderd jaren van te voren door eenen geestelijke uit zijne familie gesticht. Hij ging zijne wijsgeerige cursus volbrengen bij de verbeterde karmeliten; daar hij zich voor den kloosterstaat bestemd had, ging hij het gewaad van den heiligen FRANCISCUS aanvaarden, in het capucijnerklooster van *Pontarlier*. De natuur had hem met gelukkige vermogens begaafd, en bovenal met eene bijzondere gemakkelijkheid van geest, die hem toestond allerlei wetenschappen en letterkundige onderwerpen te omvatten. Hij beoefende te gelijker tijd de welsprekendheid, de dichtkunde, de geschiedenis, de critiek, de bovennatuurkunde, de godgeleerdheid, de natuurkundige wetenschappen, en bragt met eene ongeloofelijke vruchtbaarheid werken over alle takken der menschelijke kennissen voort. Het waren op verre na geene meesterstukken, maar zoodanig als die werken zijn, vooronderstellen zij echter bekwaamheid, geleerdheid en arbeid. Men heeft van pater JOSEPHUS ROMANUS *geschiedkundige stukken*, *hekelschriften*, *vertellingen*, een *heldendicht*, *puntdichten*, *brieven*, *gezangen*, *treurspelen*. Van deze talrijke lijst zullen wij enkel de volgende werken aanhalen, waarvan eenige onuitgegeven gebleven zijn. 1.° *Dissertations etc.* (*Ge-*

leerde verhandelingen, waarin diegene onderzocht wordt, welke in 1754 *den prijs aan de akademie van* Besançon *behaald heeft*). — 2.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het wonderdadig beeld van onze lieve Vrouw van* Onnoz, *bij* Orgelet, *in* Franche Comté), 1757, in 12.mo. — 3.° *Le Diable etc.* (*de Duivel als wereldburger*), een gedicht, 1760, in 8.vo. — 4.° *Lettre etc.* (*Brief over de schouwtooneelen aan mejufvrouw* CLAIRON), 1762, in 8.vo. — 5.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der predikdienst*), 1767, in 12.mo. — 6.° *Conférence etc.* (*Conferentie, om te dienen tot het onderwijs van het volk*), 1768, 6 dl.n. — 7.° *Conférences etc.* (*Verhandelingen over de verborgenheden*), 1771, 3 dl.n in 12.mo. — 8.° *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek der wijsgeerige zedekunde*), 2 dl.n in 8.vo, 1771. — 9.° *La Géographie etc.* (*De gewijde aardrijkskunde of de gedenkteekens der gewijde geschiedenis*). — 10.° *Notice etc.* (*Verhaal betrekkelijk de orde van den heiligen* FRANCISCUS, *ter gelegenheid van de verheffing van* CLEMENS XIV.), in den *Mercurius*. — 11.° *L'Ancienne etc.* (*De oude algemeene aardrijkskunde met de nieuwere vergeleken*), met kaarten. — 12.° *La Franche Comté etc.* (*het oude en nieuwe Franche Comté*), met eene kaart der helvetische provinciën. — 13.° *L'Egyptiade etc.* (*Egyptiade of de reis van den heiligen* FRANCISCUS VAN ASSISE, *naar het hof van den koning van* Egypte), heldendicht in 12 gezangen, nieuwe uitgave, 1785, in 12.mo — 14.° PLACIDIUS, een treurspel, in verzen en in vijf bedrijven. — 15.° *Le* PHAETON *etc.* (*De berijmde Phaeton*). — 16.° *Lettre etc.* (*Brief over de wijze om de koningin van de bijen te vangen*), in den *Mercurius* van Augustus 1770. — 17.° *Lettre etc.* (*Brief over de bijeenkomst der toovenaars*) in het *letterkundige jaar*, in 1765. — 18.° *Lettre etc.* (*Brief aan een doctor in de geneeskunde over zijn verhaal betrekkelijk de convulsionarissen*). — 19.° *Lettre etc.* (*Brief ter gelegenheid van den* BELISARIUS *van* MARMONTEL, *betrekkelijk de valsche aanhalingen*). — 20.° *Lettre etc.* (*Brief over het primaatschap van* Lyon). — 21.° *Dissertation etc.* (*Geleerde verhandeling, waarin men antwoord op de volgende vraag*, voorgesteld door de akademie van *Berne: Welk is het gelukkigste volk*)? De schrijver beslist ten gunste der Hottentotten. Dat men hierbij voege het stukje *betrekkelijk de weerkaatzende lampen*, 38 *hekelschriften*, 160 zoo *vertellingen* als *puntdichten en dichtstukken*, en men zal

zich een denkbeeld van de werken van pater JOSEPHUS ROMANUS vormen. Diegene, die dezelve meer in het bijzonder wenschen te kennen, kunnen *het letterkundig Frankrijk* op zijn artikel raadplegen. Deze religieus overleefde zijn instituut, en overleed te *Parijs* in 1805, 90 jaren oud zijnde. Hij was lid van het genootschap *Arcadia* te *Rome*.

* JOLY DE BEVY (LODEWIJK PHILIBERT JOZEF), werd den 23 Mei 1736, te *Dijon* geboren, alwaar hij bij het parlement, president met de fluwelen muts was. Tijdens de omwenteling had hij de vervolgingen te verduren, waaraan bijna al zijne medebroeders werden blootgesteld. JOLY verklaarde zich daarenboven ten voordeele der priesters, die weigerden den zoogenaamden *burgereed* af te leggen. Hij verdedigde, eenige jaren later, de gevoelens, die met den geest van het concordaat van 1801 streden, volgens hetwelke men in 1815, de kerk van *Frankrijk* op nieuw geregeld heeft. JOLY DE BEVY was ook even zoo ervaren in de regtsgeleerdheid als in de canons; hij is in zijne geboortestad, den 21 Februarij 1822, overleden. Hij heeft nagelaten: 1.° *De l'Eglise etc.* (*Over de nieuwe kerk van* Frankrijk), *Parijs*, MICHAUD, 1816, in 8.vo — 2.° *Nouvelle Traduction etc.* (*Nieuwe vertaling der boeken van de navolging van J. C.*), *Dijon*, 1816, in 12.mo, tweede druk met de teksten der heilige Schrift, ibid, 1821, in 8.vo, derde druk, ibid, 1822, in 8.vo — 3.° *Prières etc.* (*Gebeden tot gebruik der geloovigen, in de tijden van droefheid en rampspoed, uit de psalmen van* DAVID, *en uit de lofzangen, enz. getrokken*), *vertaling van J. F. LA HARPE*, met uittreksels uit *het commentarium der psalmen van den pater* BERTHIER, ibid, 1817, in 12.mo, van honderd zeven en tachtig bladzijden, (de uitgave is, op bevel van den schrijver geheel bij den drukker gebleven). — 4.° *De l'ordre etc.* (*Over den adelstand en deszelfs oudheid bij de Franken*), ibid, 1817, in 8.vo — 5.° *Extrait etc.* (*Uittreksel uit het boek van den heer* BURKE, *over de Fransche omwenteling*), ibid, 1819, in 8.vo — 6.° *Sur* LOUIS *etc.* (*Over* LODEWIJK *XIV.*), ibid, 1820, in 8.vo — 7.° *Instructions etc.* (*Onderrigtingen voor eenen zondaar, door God getroffen, die zich bekeeren wil, uit het commentarium der psalmen van* DAVID *ontleend, door pater* BOUHIER, *door een verhaal gevolgd, van de bekeering van eenen ongeloovige* (LA HARPE), *die langen tijd een der beroemdsten in de philoso-*

phische secte en schrijver van dit verhaal was), ibid, 1820, in 8.vo JOLY DE BEVY, is daarenboven de uitgever geweest van: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de ontstentenis des regtvervolgs door den Heer* MELENET), nieuwe uitgave, vermeerderd met eene verhandeling over hetzelfde onderwerp *van den voorzitter* BOUHIER, 1787, in 8.vo — 2.° *Oeuvres etc.* (*Werken over de regtsgeleerdheid van den heer* BOUHIER, *voorzitter met de fluweelen muts, aan het parlement van Dijon, lid van de Fransche akademie; verzameld en in orde gebragt, met aanteekeningen en bijvoegsels*), 1787 — 1788, 2 dl.n in fol.

* JOLY DE FLEURY (OMER), zoon van WILLEM, geboren te *Parijs*, den 26 October 1715. JOLY DE FLEURY bekleedde achtereenvolgend de posten van procureur-generaal en van advokaat-generaal in den grooten raad en bij het parlement van *Parijs*. In een' tijd, waarin men de grondslagen der godsdienst door goddelooze voortbrengselen ondermijnde, toonde hij zich als de ijverige verdediger derzelve, en verdedigde haar met even zoo veel kracht als welsprekendheid. Toen de abt CHAUVELIN eenige wijsgeerige werken aan het parlement had aangeklaagd, sprak JOLY DE FLEURY den 9 April zijn eisch tegen de *ontleding van* BAYLE van den abt MARSY; *tegen de geschiedenis van Gods volk*, van pater BERRUYER, en tegen de *Christiade* of het *Heroverd paradijs*, eene soort van gewijden roman, door den abt BEAUME, uit. JOLY DE FLEURY legde er zich minder op toe, om den schrijver van de *ontleding*, dan den wijsgeer zelven aan te randen. BAYLE, zeide hij, al te zeer bekend door zijne vrijheid van denken, verklaarde zich in de vorige eeuw de verdediger van de twijfelleer en van de ongodsdienstigheid, de vriend van alle sekten, waaraan hij te gelijker tijd lof toezwaait, leert hij, om over alles zijn oordeel te schorsen, omdat hij geenerlei zekerheid aanneemt. Altijd op de wacht tegen de onverzoenlijke vijanden van zijne goddeloosheden, verspreidt hij als ter sluik zijne dwalingen in de artikels der *Manicheërs*, *Paulitianen*, der *Marcioniten*, der *Pyrrhoniërs*, enz. Daar de halfgeleerden er onoverwinnelijke bewijzen tegen de godsdienst in wanen te vinden, verachten zij deze gehoorzame en voorzigtige lieden, die een wettig gebruik van hunne rede maken, en die met regt denken, dat eene billijke rede tot het geloof geleidt, en dat een zuiver geloof de rede volmaakt enz. Ziedaar de schets van

het woordenboek van BAYLE. Het verdiende zonder twijfel in de vergetelheid te vervallen, waaruit het zoo vele andere schrijvers had doen te voorschijn komen. BAYLE had zoo vele dwalingen in de onmetelijke boekdeelen zamen gebragt, hij had dezelve van alle kanten in de verschillende artikels, die dezelve zamenstellen verspreid. Het aanschaffen van zijne werken was moeijelijk, de lezing te langdradig, het gebruik niet zeer gemeen. De teksten, waarvan hij misbruik maakt, om der ongeloovigheid gezag te geven, waren als bij toeval en zonder orde geplaatst. De moeijelijkheid om dezelve te volgen, om dezelve gezamenlijk te lezen, kon eene hindernis wezen voor de al te snelle vorderingen der goddeloosheid. Een bedorven schrijver, ongetwijfeld een vijand van al het goede, leent op eene schandelijke wijze zijne pen aan de goddeloosheid. Hij biedt thans al dit vergif als in eenen beker aan, hij brengt de teksten onder gelijkluidende titels overeen. Hij verzamelt al de schandelijkheden, de aanstootelijke geschiedenissen, de scheldwoorden en de godslasteringen van den schrijver, hetgeen, bijna voor niemand begrijpelijk was, wordt voor ieder een verstaanbaar gemaakt. Welke ergernis geeft eene dergelijke ontleding, niet aan de zeden en aan de godsdienst." Hij beoordeelde vervolgens en met billijke gestrengheid de *Geschiedenis van Gods volk*. Terwijl pater BERTHIER over dit boek en deszelfs schrijver sprak, had hij zich reeds aldus uitgedrukt: » Hij herinnerde zich niet (pater BERRUYER), dat hij volgens het eenvoudigste, edelste, goddelijkste, heiligmakendste boek werkte; hij vervalschte de eenvoudigheid van hetzelve, door den buitengewonen rijkdom van zijnen stijl: het edele door eene menigte beelden en niet zeer passende uitdrukkingen, de goddelijkheid door de vermenging van zijne eigene begrippen, de stichting door het verfoeijelijke gebruik om eene menigte van Evangelische lessen enkel aan de Joden en aan de gebeurtenissen die hen betreffen, toe te schrijven. De advocaat-generaal was niet minder gestreng, ten opzigte van de *Christiade*, waarin de schrijver, zeide hij, zich aan de geheele onstuimigheid zijner inbeelding overgevende, het Evangelie vermomt der Godheid, de taal doet spreken, welke de dichters in den mond van hunne goden leggen, in het verhaal der daden van JESUS CHRISTUS onbetamelijke verdichtsels naar die der helden van VIRGI-

LIUS afgeschreven, lascht. Op den eisch van den advokaat-generaal, volgde het vonnis, dat de drie hierboven vermelde boeken veroordeelde, om door beulshanden verscheurd en verbrand te worden. Den 23 Januarij 1759, droeg JOLY DE FLEURY eenen anderen eisch voor, over acht slechte boeken, onder welke zich bevond: *La Religion etc.* (*De natuurlijke Godsdienst of de natuurlijke wet*); (dit werk werd onder deze twee titels in het licht gegeven). VOLTAIRE, de schrijver van hetzelve, was er zeer over verontwaardigd, en zocht door bijtende hekelschriften en door grove boerterijen, den advocaat-generaal te vergeefs belagchelijk te maken, die hem heviglijk had aangerand. JOLY DE FLEURY vervulde eervol de pligten van zijnen post. Hij was altijd de onverzoenlijke vijand der wijsgeerige gevoelens, waarvan hij de droevige gevolgen kon zien, en na de staatkundige stormen van *Frankrijk* doorgestaan te hebben, overleed hij den 29 Januarij 1810. Zijn zoon is de laatste procureur-generaal van het parlement geweest.

JON (DU). — JUNIUS.

JONADAB, zoon van RECHAB, uit het geslacht van JETHRO, schoonvader van MOZES, hielp JEHU om de vereering van BAAL uit te roeijen en maakte zich door de heiligheid en de gestrengheid van zijn leven lofwaardig. Hij schreef aan zijne nakomelingen eene zeer gestrenge levenswijze en moeijelijke verstervingen voor, tot welke de wet niemand verpligtte, maar die van zelven tot een meer naauwkeurige en volmaakter waarneming der wet geleidden. Hij verbood hun het gebruik van wijn, van huizen, van akkerbouw en het eigendom van eenige geldmiddelen, hij beval hun onder tenten te wonen. De leerlingen van JONADAB werden naar den naam van zijnen vader *Rechabiten* genoemd. Zij oefenden gedurende meer dan 300 jaren den regel uit, dien hij hun gegeven had. Toen in het laatste jaar der regering van JOACHIM, koning van *Juda*, NABUCHODONOSOR gekomen was, om *Jeruzalem* te belegeren, werden de *Rechabiten* genoodzaakt, het veld te verlaten en naar de stad terug te keeren, zonder echter hunne gewoonte van onder tenten te leven, te verlaten. Gedurende het beleg, ontving JEREMIAS het bevel om de leerlingen van RECHAB te laten gaan en hun wijn voor te zetten, om te drinken. De man Gods volbragt dit bevel, en toen hij hun drinken had aangeboden, antwoordden zij, dat zij geen wijn dronken, omdat hun

vader JONADAB het hun verboden had. De profeet nam daaruit de gelegenheid, om levendige verwijtingen aan de Joden over hunne verharding te doen. Hij vergeleek hunne gemakkelijkheid, om de wet van God te overtreden, met de strenge naauwkeurigheid, met welke de *Rechabiten* de bevelen der menschen in acht namen. De *Rechabiten* werden bij de inneming van *Jeruzalem* door de Chaldeërs gevangen genomen, en men gelooft, dat na de terugkeering uit de gevangenschap, zij aan de dienst van den tempel werden verbonden, dat zij er de bedieningen van deurwachters en zelfs van zangers onder de Leviten in uitoefenden. De ondervinding heeft later nog duidelijker doen zien, dat menschen, aan bijzondere regels en gebruiken onderworpen, door lessen en oefeningen, naar eene grootere volmaking afgemeten, tot de liefde en de oefening van de godsdienst gevormd, in het algemeen het geschiktste zijn tot de heilige bedieningen. Zie NORBERTUS (*Heilige*), en EUSEBIUS van *Verçeil*.

JONAS, zoon van AMATHUS de 15e der kleine profeten, geboren te *Gethepher*, in den stam van ZABULON, leefde ten tijde van JOAS, JEROBOAM II., koningen van *Israël* en ten tijde van OZIAS, koning van *Juda*. God beval aan dezen profeet naar *Ninive*, hoofdstad van het Assyrische rijk te gaan, om aan deze groote stad te voorzeggen, dat God dezelve wilde vernielen. Daar JONAS de uitvoering eener zending vreesde, die hem gevaarlijk scheen, zoo nam hij de vlugt en scheepte zich te *Joppe* in, om naar *Tharsis* in *Cilicië* te gaan. Daar zich eensklaps eene hevige storm verhief, wierpen de zeelieden het lot, om te weten, wie de oorzaak van dit ongeluk was en het lot viel op JONAS. Men wierp hem in zee, opdat zijn dood het behoud der anderen mogt te weeg brengen, en dadelijk bedaarde de storm. God zond een grooten visch, om JONAS in te zwelgen, die drie dagen en drie nachten in den buik van het dier bleef. De visch wierp hem alstoen aan strand der zee, en nadat de profeet een nieuw bevel had ontvangen, om naar *Ninive* te gaan, gehoorzaamde hij. De inwoners, verschrikt door zijne bedreigingen, deden boete, schreven eene algemeene vaste voor en de Heer vergaf het hun. Toen JONAS zag, dat God zijn vonnis, betrekkelijk de vernieling van *Ninive*, had ingetrokken, vreesde hij zeer voor eenen valschen profeet gehouden te worden, en beklaagde zich

bij den Heer, die hem weldra het onbillijke zijner klagte deed begrijpen, door eene dier zinnebeeldige lessen, zoo geschikt, om te onderwijzen en te overtuigen. Om hem voor de hitte der zon te beveiligen, liet Hij in eenen enkelen nacht eene plant groeijen, welke de Schrift een klimop noemt, en die waarschijnlijk de *Palma Christi* is, welke hem veel schaduw gaf. Maar reeds den volgenden dag knaagde eene worm aan den wortel dezer plant, deed dezelve uitdroogen, en liet Jonas, even als vroeger, aan de verbranding der zon blootgesteld. Deze gebeurtenis vermeerderde de droefheid van den profeet, die in zijne overmatige smart wenschte te sterven. Toen zeide hem God, te zijner onderrigting, dat, » wijl hij bedroefd was, over het verlies van een klimop, dat hem niets gekost had, hij niet verwonderd moest zijn, zijne gramschap te zien bedaren, ten opzigte van eene groote stad, in welke meer dan 120,000 personen waren, die het goede van het kwade niet wisten te onderscheiden." Jonas kwam uit *Ninive* in *Judea* terug, en de heilige Epiphanius verhaalt, dat hij zich met zijne moeder naar de stad *Sur* begaf, alwaar hij zich tot aan zijnen dood in 761 vóór J. C. voorgevallen, ophield. De *Profetiën* van Jonas zijn in het Hebreeusch, en bevatten vier hoofddeelen. Er zijn mythologisten, die beweren, dat de fabel van Andromeda naar de geschiedenis van Jonas verzonnen is: zonder iets over deze gissing in het bijzonder te beslissen, kan men zeggen, dat bijna de geheele fabelleer, en zelfs het fabelachtige gedeelte der oude geschiedenis, uit de heilige Schrift ontleend is. (Zie Ophioneus). Jonas, in de zee geworpen, om zijne natuurgenooten te redden, door den visch ingezwolgen, en den derden dag weder uitgeworpen, is, zelfs volgens het Evangelie, het afbeeldsel van J. C. Hij is het ook nog daardoor dat hij de eenige profeet is, welken God aan de Heidenen heeft gezonden. (Zie Jozef, zoon van Jakob en Rebekka). De geleerden hebben zeer getwist over den visch, die Jonas inzwolg. Men heeft gezegd, dat het geen eigenlijke walvisch was, wijl men er in de Middellandsche Zee geene ziet, dat daarenboven de strot of de gorgel der walvisschen te naauw is, dan dat een mensch er zou kunnen doorgaan. Sommigen zijn van gevoelen, dat de bewuste visch eene soort van haai of zeerob was; maar het is waarschijnlijker, dat het eene *orca* was, die niet buiten het geslacht der groote warmbloedige zeevisschen gaat. Eindelijk heeft men gezegd, dat het woord *buik*,

hetwelk in het algemeen *hol-ligheid* beteekent, vooral in de taal der H. Schrift, wel den muil van den walvisch kon te kennen geven, waarin zeer groote holten zijn. En wat de *Middellandsche Zee* betreft, indien dezelve tegenwoordig geene walvisschen bevat, kan zij dezelve toch eertijds gehad hebben, de *Noord-Zee* bevat er evenmin, en echter heeft men er in 1617, te *Scheveningen* een gevangen (*). Eenige schriftverklaarders hebben gemeend, dat deze visch wel bijzonder kon gevormd zijn, door Dengenen, die dezelve alle gemaakt heeft en beroepen zich op het woord *præparavit*, hetwelk in den gewijden tekst voorkomt. Wat er ook van dit gevoelen wezen moge, hetzelve is zeker redelijker, dan de ongerijmdheden welke een zekere monnik, THADDEUS genaamd, hoogleeraar te *Bonn*, en andere weetnieten, welke met den naam van *schriftverklaarders* prijken, over dit onderwerp hebben uitgekraamd.

JONAS, bisschop van *Orléans*, in 842 overleden, liet twee zeer geachte werken na, te weten: *Opvoeding der leeken* en *Onderrigting van een Christenkoning*, beide komen voor in het Latijn in het *Spicilegium van* D'ACHERI. Er is van JONAS eene *Verhandeling over de wonderen*, in de bibliotheek der kerkvaders, en in 1645, in 16.mo afzonderlijk gedrukt, en eene *Verhandeling* tegen CLAUDIUS, bisschop van *Turin*, en de beeldenstormers, aan KAREL *den Kale* opgedragen. Ofschoon hij het gevoelen dergenen bestrijdt, die het gebruik der beelden veroordeelen, keurt hij de vereering derzelve echter niet goed. Het is daarom, dat BELLARMINUS waarschouwt, dat men zijn werk met behoedzaamheid moet lezen. » Men vindt er juistheid, noch in de redeneringen, noch in de overwegingen, heeft een *Criticus* gezegd, doch in de plaats daarvan, koele boerterijen en beuzelingen, zoo als hij bij voorbeeld schertst over het dubbelzinnige van den naam van zijnen tegenstrever, hem zeggende, dat men zich niet moet verwonderen, dat hij niet regt op de paden der waarheid wandelt, wijl bij CLAUDIUS genoemd wordt, dat volgens de Latijnsche woordgronding (CLAUDIUS) *Kreupel* is: maar dit was

(*) *Het ontbreekt hierin aan geene latere voorbeelden.* Vertaler.

de smaak van den tijd." Deze prelaat was het voorbeeld der bisschoppen en het sieraad der 6 e kerkvergadering van *Parijs*, en van die van *Diedenhoven*.

JONAS (JUSTUS), een lutersche godgeleerde, een der eerste apostels van de zoogenaamde hervorming, in 1493 in *Thuringen* geboren, overleden in 1555, heeft eenige werken nagelaten, vol met de dwalingen van LUTHER, van wien hij een der vurigste leerlingen was: [hij was de vriend van MELANCHTHON, die hem principaal van het collegie van *Wittemberg*, en later deken van de universiteit dier stad maakte]

JONAS of JONÆ (*Arnagrimus*), een IJslandsche sterrekundige, leerling van TYCHO-BRAHÉ, en *coadjutor* van GONDEBRAND DE THORLAC, bisschop van *Hola* in *IJsland*, wees dit bisdom, na den dood van GONDEBRAND van de hand, zich met de predikantsdienst der kerk van *Melstadt* te vreden stellende, en overleed in 1649, in den ouderdom van 95 jaren, na een aantal werken in het licht te hebben gegeven. De voornaamste zijn: 1.° *Geschiedenis en beschrijving van IJsland*, *Amsterdam*, 1643, in 4 to, met de *verdediging* van dat werk, belangrijk, om de geleerde aanmerkingen en nasporingen. Deze geschiedenis is in het Latijn. — 2.° *Idea veri magistratus*, *Koppenhagen*, 1589, in 8.vo — 3.° *Leven van* GONDEBRAND DE THORLAC, in het Latijn, in 4 to, enz. Hij beweert, dat *IJsland* eerst in het jaar 874 der christelijke tijdrekening is bewoond geworden, en dat het bij gevolg het oude *Thulé* niet is; maar men kan het zoo als zoo vele andere streken, gekend hebben, alvorens er inwoners in waren. In den ouderdom van 90 jaren, trad hij met een jong meisje op nieuw in den echt. [Hij leverde een vervolg op het *Crymogra* of de *Geschiedenis van IJsland*, waarvan de titel is: *Brevis commentarius de Islandia*].

JONATHAS, zoon van SAÜL, is beroemd door zijne dapperheid, en door de standvastige vriendschap, die hij aan DAVID, tegen de belangen van zijn huis, toedroeg. Hij versloeg tweemaal de Philistheërs, en zou door SAÜL ter dood zijn gebragt, wijl hij tegen zijn verbod een honigraat had gegeten, indien het geheele leger er zich niet tegen verzet had. Toen de oorlog eenigen tijd daarna tusschen de Hebreërs en Philistheërs op nieuw ontstoken was, legerden zich SAÜL en JONATHAS op den berg *Gelboé*, met het leger

van *Israël*. Zij werden er bestormd, hunne troepen in de pan gehakt, en JONATHAS in het jaar 1055 vóór J. C. gedood. Toen het berigt daarvan aan DAVID werd medegedeeld, vervaardigde hij eenen *lijkzang*, waarin hij zijne geheele teederheid voor zijnen vriend aan den dag legt. JONATHAS is een bewonderenswaardig voorbeeld der christelijke edelmoedigheid en vriendschap. De roem van DAVID verduistert de zijne, en hij benijdt dezelve niet. Ofschoon vermoedelijk erfgenaam der kroon, neemt hij, ten koste zijner eigene belangen, die van den onschuldig vervolgde ter harte. [In het dichtstuk DAVID, door LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, *Amsterdam*, 1768, in 4.to vindt men de edele, onbaatzuchtige vriendschap tusschen JONATHAS en DAVID, met de heerlijkste kleuren beschreven].

JONATHAS, zoon van SAMAA, neef van DAVID, had de eer van eenen reus van negen voeten lang, en die zes vingers aan elke hand en aan elken voet had, te dooden.

JONATHAS, die men ook JONATHAN of JOHANNAN noemt, zoon van JOÏADAS, en kleinzoon van ELIASIB, volgde zijnen vader op in de waardigheid van hoogepriester der Joden, welke hij omtrent 40 jaren bekleedde. Deze hoogepriester onteerde zijne waardigheid, door eene wreede en heiligschendige daad. Hij had eenen broeder, JESUS genaamd, die door de bescherming van BAGOSES, veldheer van ARTAXERXES, tot het opperpriesterschap meende te komen. JONATHAS werd er ijverzuchtig over; op eenen zekeren dag, dat de beide broeders elkander in den tempel ontmoetten, werd het geschil zoo hevig, dat JONATHAS JESUS in de heilige plaats vermoordde.

JONATHAS, bijgenaamd *Apphus*, een der grootste veldheeren, welke de Joden gehad hebben, was de zoon van MATATHIAS en broeder van JUDAS *den Machabeër*; na den dood van JUDAS werd hij met het bestuur belast, wreekte op de zonen van JAMBRI, den dood van JOANNES, zijnen broeder, trok vervolgens met zijn leger de *Jordaan* al zwemmende door, en dwong BACCHIDES, Syrisch veldheer, die de Joden beoorloogde, om in het jaar 161 vóór J. C. den vrede te sluiten. Na de behaalde zegepralen en den gesloten vrede, was zijne voornaamste zorg, om, naar het voorbeeld van zijnen broeder en zijnen vader, de afvallige Joden te verbannen, en aan de godsdienst derzelver

ouden luister terug te geven. Door zijnen roem uitgelokt, streefden Alexander Bala en Demetrius Soter, die elkander het koningrijk *Syrië* betwistten, naar het bondgenootschap met Jonathas. Hij verbond zich aan de belangen van den eerste, en nam bezit van het hoogepriesterschap ten gevolge van den brief van dien vorst, welke hem die waardigheid gaf. Toen twee jaren later Alexander Bala, te *Ptolemaïs* zijn huwelijk met de dochter des konings van *Egypte* vierde, werd Jonathas er genoodigd, en verscheen er met eene koninklijke pracht. Demetrius, die Bala opvolgde, bevestigde hem in het hoogepriesterschap; maar zijn goede wil duurde niet lang. Nadat Jonathas hem had geholpen in het beteugelen van die van *Antiochië*, welke tegen hem aan het muiten waren geslagen, had Demetrius de erkentenis niet, welke hij voor eene zoo groote dienst schuldig was. Hij werd tegen hem ingenomen, en berokkende hem al het kwaad, wat in zijn vermogen was. Nadat Diodorus Thryphon besloten had, de kroon aan den jongen Antiochus, zoon van Bala, te ontweldigen, was hij er dadelijk op bedacht, om zich van Jonathas te ontdoen. Hij lokte hem naar *Ptolemaïs*, nam hem verraderlijk gevangen, en deed hem in boeijen klinken; na vervolgens eene aanmerkelijke som van Simon, als losgeld voor zijnen broeder getrokken te hebben, liet de trouwelooze hem in het jaar 144 vóór J. C., met zijne beide kinderen, ombrengen.

Jonathas, een wever, uit het vlek *Cyrene*. Na de verwoesting van *Jeruzalem* door Titus, zoon van den keizer Vespasianus, kocht hij een aantal Joden om, en geleidde dezelve op eenen berg, hun wonderen belovende, indien zij hem tot hun hoofd verkozen; maar hij werd door Catullus, landvoogd van *Lydië*, in hechtenis genomen. Deze verleider zeide, dat men hem tot dezen opstand had aangespoord, en noemde den geschiedschrijver Flavius Josephus onder zijne medepligtigen. Maar daar deze onschuldig was, zoo werden de beschuldigingen van den lasteraar, die veroordeeld werd, om levend verbrand te worden, niet in aanmerking genomen. De menigte bedriegers, die ten tijde van de verwoesting van *Jeruzalem* opstond, is eene zeer treffende vervulling der voorzegging van J. C. *Tunc multi pseudo-prophetæ surgent et seducent multos.* Matt. XXIV.

Joncoux (Francisca Margaretha de), in 1668 gebo-

ren, was de dochter van eenen edelman uit *Auvergne*, en overleed in 1715, na zich onderscheiden te hebben, door hare verkleefdheid aan de religieuzen van *Port-Royal*, en eene *Vertaling* in het licht te hebben gegeven, van de *Aanteekeningen* van NICOLE (onder den naam van WENDROCK verborgen), over de *Provinciales*. Deze vertaling is in 4 dl.n in 12.mo gedrukt. [Mejufvrouw DE JONCOUX had het Latijn geleerd, om het kerkelijk officie te verstaan].

JONES (INIGO), een beroemde Engelsche bouwkunstenaar, te *Londen*, in 1572 geboren, in 1652 overleden, werd de VITRUVIUS van *Engeland* bijgenaamd; de ware smaak en de regels der kunst waren voor hem in *Groot-Brittannië* bijna onbekend. Hij had *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië* bezocht, en beoefenden langen tijd te *Venetië*, de meesterstukken van PALLADIO, waarover hij belangrijke *Aanteekeningen* heeft nagelaten, voorkomende in eene Engelsche vertaling, in 1742, in het licht gegeven. Zijne voornaamste voortbrengsels zijn: *de overdekte Galerij der St. PAULUS-Kerk*, *de Beurs van Londen*, het *Gasthuis van Greenwich*, de groote *Zaal van het paleis van Witehall*, het paleis van lord PEMBROCKE, te *Wilson* (*Wiltshire*). Hij was achtereenvolgend bouwheer der koningen JACOBUS I., KAREL I. en KAREL II. Het is volgens zijne teekeningen, dat de meeste der schoone gebouwen, welke men in *Engeland* ziet, zijn opgerigt.

* JONES (JOANNES), ook LEANDER DE SAINT-MARTIN genaamd, een Engelsche benediktijner, te *Londen*, in 1575 geboren, volbragt zijne studiën in het collegie van den heiligen JOANNES, aan de universiteit van *Oxford*. Nog jong zijnde, verliet hij reeds zijn vaderland, om in *Spanje* de Catholijke godsdienst te gaan omhelzen. Hij aanvaardde het gewaad van den heiligen BENEDICTUS, en verbond zich in de congregatie der Engelsche benediktijnen. Het was alstoen, dat hij zijnen naam in dien van LEANDER DE SAINT-MARTIN veranderde. Hij ging zijne studien volbrengen in het collegie der Engelschen te *Douai*, en legde zich aldaar op de Oostersche talen toe. Na volbragte studiën, ontving hij den doctoralen hoed, en werd bijna gelijktijdig door zijne oversten met het onderwijs van het Hebreeuwsch en de godgeleerdheid belast: hij kweet zich op eene eervolle wijze van deze dubbele taak, en wist door de zeldzame hoedanigheden van zijnen

geest en van zijn hart, het vertrouwen zijner congregatie te verwerven. Hij was achtereenvolgend prioor van het klooster van *St. Waast*, en president of algemeen overste van de Engelsche congregatie zijner orde. Hij overleed te *Londen* in 1636. Hij heeft verscheiden werken in het licht gegeven, die hem den roem van eenen aanzienlijken geleerde heeft verworven; zie hier de titels derzelve: 1.° *Rosetum exercitionum spiritualium*, *Douai*, 1623. — 2.° *Sacra ars memoriæ* etc. 1623, in 8.vo — 3.° *Conciliatio locorum specie tenus pugnantium totius scripturæ*, 1623, in 8.vo — 4.° Eene *Uitgave* van den Geschiedkundigen Spiegel van den Dominikaner VINCENTIUS DE BEAUVAIS, onder dezen titel: *Bibliotheca mundi, seu Speculum VINCENTII BELLOVACENSIS*, 1624, 4 dl.n in fol. (Zie VINCENTIUS DE BEAUVAIS). — 5.° Eene *Uitgave* van het werk van ARNOBIUS, tegen de Heidenen, 1632, in 8.vo — 6.° Eene *Uitgave* der Vulgata, met ophelderingen, kantteekeningen, aanmerkingen enz. en zijne eigene aanmerkingen en verklaringen. Dezelve voert ten titel: *Biblia cum glossa ordinaria a Strabone fuldensi collecta, etc., etc.*, 6 dl.n in fol., *Douai*, 1617 en *Antwerpen*, 1634. — 7.° Eene *Verhandeling over de volmaaktheid der genade*, in handschrift gebleven.

* JONES (de Ridder WILLIAM), een der werkzaamste schrijvers en der geleerdste kenners van de Oostersche talen dezer laatste tijden, werd te *Londen* den 28 September 1746 geboren. Daar hij, nog zeer jong zijnde, het ongeluk had, zijnen vader te verliezen, had hij eene zeer zorgvuldige opvoeding aan de bemoeijingen eener verstandige moeder, te danken, die alles in het werk stelde, om zoo wel den geest als het hart van haren zoon te vormen. Na even zoo schitterende als bondige studiën, werd JONES als doctor in de universiteit van *Oxford* opgenomen. Maar hij werd weldra aan die geleerde school ontrukt, om de opvoeding van lord ALTHORP, later graaf SPENCER te besturen. Na eenige jaren daaraan te hebben toegewijd, werd hij advokaat, en volgde de balie met even zoo veel roem als luister. JONES had verscheiden reizen in *Frankrijk* gedaan, hij had zelfs zijn beroemden kweekeling naar *Duitschland* en *Italië* vergezeld, en had zich met de nieuwere talen bekend gemaakt, welke hij met even zoo vele gemakkelijkheid als zijne moedertaal sprak en schreef; maar de beoefening dier verschillende tongvallen had bijna, niets ge-

kost aan zijne geheel bepaalde beoefening der Oostersche talen. Hij was bijna al de tongvallen derzelve meester, en wist er, bij het vertalen derzelve de bevalligheid en zuiverheid van te behouden. In 1783 beroepen, om den regterpost bij het hoog-geregtshof van het fort *William* te *Calcutta* te bekleeden, begaf JONES zich met vreugde naar gewesten, welker tongvallen en schrijvers, zoo veel aantrekkelijks voor hem hadden. De tijd, welken hem de waarneming van zijnen post overliet, werd aan wetenschappelijke nasporingen toegewijd; en het was in deze studiën, dat hij het ontwerp vormde, om te *Calcutta*, eene geleerde maatschappij, naar de wijze van die in *Europa* op te rigten. Het ontwerp werd in 1784 ten uitvoer gebragt, en WILLIAM JONES werd de eerste president van het geleerde genootschap van *Calcutta*, van die beroemde maatschappij, welker werkzaamheden, zoo nuttig zijn geweest voor de letteren, de geschiedenis en zelfs voor de godsdienst, welke door de leden dier maatschappij, krachtdadig tegen de nieuwere tegenwerpingen verdedigd is. De memorien der maatschappij van *Bengalen*, zeer zeldzaam in *Europa*, maken 12 dl.n in 4.to of in 8.vo uit. Het eerste verscheen in 1788 en het laatste in 1816 in het licht.

WILLIAM JONES, die zich in eenen jeugdigen leeftijd, nog eene lange reeks van roemrijke jaren kon belooven, had niet lang genot van zijnen voorspoed en van zijne werkzaamheden. Door eene ontsteking aan de lever aangetast, bezweek hij, na een ziekbed van eenige dagen den 27 April 1794. *Engeland* verloor in hem een' der meest algemeen geleerden, waarop het zich kan beroemen. Niets schijnt aan deze veelomvattende genie vreemd te zijn geweest; beurtelings dichter, regtsgeleerde, geschiedschrijver, heeft hij tevens nog geschreven over de heilige Schrift, de sterrekunde, de tijdrekenkunde, de natuurlijke historie en de oudheden. Hij was meer dan twintig talen meester, en schreef in acht derzelve met eene zeldzame sierlijkheid. Zijne *Werken*, na zijnen dood gezamenlijk uitgegeven, maken 6 dl.n in 4.to, of 13 dl.n in 8.vo uit: het 13e bevat zijne levensbeschrijving door lord TEINGMOUTH, algemeen landvoogd van *Bengalen*. De belangrijkste werken van JONES zijn: 1.° *Poeseos Asiaticæ commentariorum libri sex*, *Londen*, 1774, in 8.vo ENCHHORI, die er eene uitgave met aanteekeningen van geleverd heeft, zwaait aan dit werk den grootsten lof toe. — 2.° *Perzische spraakkunst*, in 4.to — 3.° *Geschiedenis van NADIR-*

Schah, bekend onder den naam van Thamas-Koulikan, in het Fransch in het licht gegeven, 1770, in 4.to — 4.° De *Vertaling* van den *Codex* van Menou. Dit werk biedt het volledige stelsel van de burgerlijke en godsdienstige pligten der Hindus aan, en is zeer geschikt, om ons de Voorzienigheid te doen zegenen, die door het Goddelijke licht der openbaring, ons aan de gedrogtelijke dwalingen van het heidendom heeft onttrokken. Een aantal *Vertalingen* van Perzische stukken en eene menigte *Verhandelingen*, in de verzameling zijner werken, of in de memorien der maatschappij van *Calcutta*, in het licht gegeven.

Jong (de). — Zie Junius.

Jonin (Gilbert), een jesuit, in 1596 geboren, en in 1638 overleden, onderscheidde zich door zijne begaafdheid voor de Grieksche en Latijnsche dichtkunde, en muntte vooral uit in het lierdicht. Men bespeurt in zijne gedichten, levendigheid, sierlijkheid, gemakkelijkheid en somtijds ongedwongenheid. Men heeft van hem: 1.° *Oden*, *Lyon*, 1630, in 16.mo — 2.° *Treurdichten*, *Lyon*, 1634, in 12.mo — 3.° Andere Grieksche en Latijnsche *Gedichten*, 6 dl.n in 8.vo, en in 16.mo, 1634 — 1637.

Jonsius (Joannes), te *Holstein* geboren, in den bloei zijner jaren, in 1659 overleden, is de schrijver: 1.° Van eene geachte *Verhandeling over de schrijvers van de geschiedenis der wijsbegeerte*, in het Latijn. Dornius, die er te *Jena* in 1716, eene goede uitgave in 4.to van leverde, heeft dit werk tot op zijnen tijd vervolgd. — 2.° *Tractatus de Spartis, aliisque nonnullis, et de ordine librorum Aristotelis*, door Grævius, in *Syntagma dissertationum* in het licht gegeven.

Joram, koning van *Israël*, na zijnen broeder Ochosias, in het jaar 896 vóór J. C., was de zoon van Achab. Hij overwon, volgens de voorzegging van den profeet Eliseus, de Moabiten, en werd later door Benadad, koning van *Syrië* en *Samarië* belegerd. Door deze belegering werd die stad tot zulk eenen hongersnood gebragt, dat een ezelskop er voor 80 sikkelen verkocht werd. Het was alstoen, dat er eene treurige gebeurtenis plaats had, waarvan er weinige voorbeelden zijn. Daar eene vrouw met eene andere overeengekomen was, om hare kinderen op te eten, en te dien einde het eerste het hare geleverd had, zoo kwam zij aan Joram regt vragen tegen de andere moeder, die weigerde haar kind te geven.

Deze vorst, door zulk een onmenschelijke daad geheel ontmoedigd, deed zijne woede op Eliseus losbarsten, en zond lieden, om hem te onthalzen. Maar daar hij over zulk eene onregtvaardige daad weldra berouw gevoelde, liep hij zelf, om de uitvoering derzelve te beletten; en de profeet verzekerde hem, dat den volgenden dag op hetzelfde uur, het meel en de garst bijna voor niets zouden te bekomen zijn. Deze voorzegging werd werkelijk vervuld. De Syriërs, door eenen plotselijken schrik bevangen, namen met groot gedruisch de vlugt, en lieten eenen rijken buit in de legerplaats achter. Zoo vele wonderen bekeerden Joram niet; hij ging voort de vreemde goden te aanbidden. Toen hij eindelijk in eenen slag tegen Hazaël, opvolger van Benadad, gekwetst was, liet hij zich naar *Jezrahel* vervoeren. Hij werd aldaar in het veld van Naboth, door Jehu, veldheer van zijn leger, met pijlen doorboord, en zijn lijk in hetzelfde veld, voor de honden geworpen. Dit gebeurde, volgens de voorzegging van den profeet Elias, in het jaar 884, vóór J. C.

Joram, koning van *Juda*, volgde in het jaar 889 vóór J. C. op zijnen vader Josaphat. Wel verre van zijne godsvrucht na te volgen, onderscheidde hij zich enkel door afgodische en wreede daden. Hij huwde Athalia, dochter van Achab, die de oorzaak van al de rampen was, waarover men onder zijn bestuur zuchtte. Naauwelijks was hij op den troon, of hij bezoedelde zich met den moord zijner eigene broeders, en der voornaamsten van zijn rijk, welke Josaphat het meeste bemind had. Hij volgde al de gruwelen na der koningen van *Israël;* hij rigtte altaren op aan de afgoden, in al de steden van *Judea*, en spoorde zijne onderdanen aan, om aan dezelve te offeren. God, over zijne goddeloosheden verontwaardigd, gedoogde den opstand der Idumeërs, die, sedert de overwinningen van Judas, steeds aan de koningen van *Juda* waren onderworpen geweest. De stad *Lobna* onttrok zich aan zijne gehoorzaamheid, en wilde hem niet meer als vorst erkennen. De Philisteërs en de Arabieren deden eenen inval in *Judea*, alwaar zij alles te vuur en te zwaard verdelgden. Joram werd zelf door eene verschrikkelijke ziekte aangetast, die hem gedurende twee jaren ongehoorde folteringen veroorzaakte, en die hem, zoo als de profeet Elias voorzegd had, in het jaar 885 vóór J. C. deed sterven. Men hield hem van de begraafplaats der koningen verstoken.

JORDAENS (JACOBUS), een beroemde schilder der Vlaamsche school te *Antwerpen* in 1594 geboren, was de kweekeling van VAN OORT, met wiens dochter hij huwde, en later van RUBENS, aan wien hij, door zijn krachtvol, natuurlijk en liefelijk penseel, ijverzucht inboezemde. Men zegt, dat RUBENS, uit vreeze van door hem overtroffen te worden, hem langen tijd bezig hield, om behangselpapier met waterverw te beschilderen, en dat hij daardoor zijn trotsch en krachtvol penseel zeer verzwakte. JORDAENS muntte in groote en koddige onderwerpen uit. Hij ondernam alle soorten van schilderwerk, en slaagde bijna in alle. Men bemerkt in zijne stukken eene volmaakte kennis van het licht-donker, vele natuurlijke verbeelding en waarheid; het edele en verhevene ontbreekt dikwijls aan dezelve. Zijne voornaamste schilderijen zijn te *Antwerpen* en in eenige andere Belgische steden. [Dikwijls heeft men aan RUBENS eene der grootste schilderijen van JORDAENS toegeschreven; te weten *JESUS CHRISTUS, te midden der leeraars.* Hij heeft eenige zijner schilderijen gegraveerd, zoo als: *De koopers uit den tempel verdreven; JUPITER door de geit AMALTHEA gezoogd*, enz.] Hij overleed in 1678.

JORDAN, overste der dominikanen, in het bisdom *Paderborn* geboren, bestuurde zijne orde met wijsheid, en deed de wetenschap en de godsvrucht in dezelve bloeijen. Op eene terugkomst van het *Heilige Land*, in 1237, kwam hij in de Zee bij *Satalie*, om het leven. Hij was het, die het gebruik invoerde om de *Salve Regina* na de completen te zingen, welke de dominikanen gedurende het geheele jaar zingen, terwijl men, volgens het gewone gebruik beurtelings zingt *Alma Redemptoris Mater; Ave Regina cælorum; Regina cæli*, en *Salve Regina*. Men heeft van hem eene *geschiedenis van den oorsprong zijner orde*, door pater ECHARD in zijne geschiedenis der dominikaansche schrijvers opgenomen.

JORDAN (RAYMUNDUS). — Zie IDIOT.

JORDAN (KAREL STEPHANUS), te *Berlijn* in 1700, uit eene uit *Dauphiné* oorspronkelijke familie, geboren, bekleedde het predikambt bij de zoogenaamde hervorming, was geheimraad van het groot Fransch directorium, curator der universiteiten, en onder-president van de akademie van wetenschappen van *Berlijn*, alwaar hij in 1745 overleed. Zijne werken geven geen groot denkbeeld van zijnen

geest. De voornaamste zijn: 1.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis eener letterkundige reis door Frankrijk, Engeland en Holland*), met hekelende bijzonderheden doorzaaid, in 12.mo — 2.° *Recueil etc.* (*Letterkundige, wijsgeerige en geschiedkundige verzameling*), in 12.mo, waarin men eenige goede aanmerkingen bij verscheiden beuzelingen aantreft. Hij stond met de vermetelste wijsgeeren van zijnen tijd in betrekking [en was een der geliefkoosde letterkundigen van FREDERIK II.; hij gaf zijne *Briefwisseling* met dien wijsgeerigen koning in het licht. Dit is het 10e deel, der nagelaten werken van den koning van *Pruissen*.]

* JORDAN (CAMILLUS), te *Lyon* den 11 Januarij 1771 geboren, was de zoon van een zeer geacht koopman. Hij volbragt zijne studiën eerst bij de Oratoristen, vervolgens in het seminarie van *Saint-Irenée*, van dat van *Saint-Sulpice* afhangende. Deze tweede opvoeding zou het vermoeden hebben doen ontstaan, dat JORDAN zich tot den geestelijken staat bestemde, te meer, daar hij de godgeleerde cursus gevolgd had. Het is op dit tijdstip, dat hij een vriendschapsverbond aanging, met de heeren GERANDO, AUGUSTUS PERRIER, enz. dat zijn geheele leven duurde. Zich in 1788 te *Grenoble* bevindende, was hij er getuige van de eerste revolutionnaire pogingen, door de vergadering der staten van *Dauphiné* te *Vizille*, in het kasteel van den heer CLAUDIUS PERRIER, zijnen moederlijken oom, in het werk gesteld. Twee jaren daarna, kwam hij met zijne moeder te *Parijs* terug, op den oogenblik dat de omwenteling een geducht aanzien verkregen had. Hij was met ijver in de zittingen der constituerende vergadering tegenwoordig, en kon alzoo over de verschillende punten, die men er verhandelde nadenken. JORDAN was in het ouderlijke huis en in de twee collegies, waar hij in zijne godsdienstige gevoelens versterkt was, opgevoed, alzoo toonde hij zich ook een der vurigste tegenstrevers van de burgerlijke constitutie der geestelijkheid. Hij gaf bij deze gelegenheid vele geschriften in het licht, welke wij later zullen aanhalen, die in den schrijver vele kennis in de gewijde wetenschappen vooronderstellen. Niet lang duurde het, of de gemeente van *Parijs* maakte zich van de geheele magt meester, terwijl de demagogen van *la Montagne*, door hun geschreeuw en hunne bedreigingen de conventie beheerschten en bloeddorstige besluiten uitvaardigden. Hunne landvoogden plunderden en verspreidden

den dood in de provincien; en de dag van den 31 Mei naderde. De stad *Lyon* wilde dit vreesselijk juk afschudden en sloeg aan het muiten. JORDAN bevond zich in dezelve, en het was alstoen, dat hij die mannelijke welsprekendheid, die krachtvolle inborst ten toon spreidde, waarvoor men eenen jongeling van twee en twintig jaren, niet vatbaar rekende. In de vergaderingen der sectiën, moedigde hij zijne medeburgers aan, om de ketenen te verbreken, welke de regeringloosheid hun wilde opleggen, en wekte hunnen moed weder op, tegen de ontelbare vijanden die hen kwamen bevechten. Hij liet bij gebrek aan geld de openbare schatkisten vullen, door eene vrijwillige inteekening, waarvan de opbrengst diende, om de inwoners te wapenen, en *Lyon* in staat van verdediging te stellen. Op den bloedigen dag van den 29 Mei 1793, vocht hij met zijne medeburgers, en vertrok weldra, nadat hij met eene zending aan het departement van *Jura* belast was. Na een lang bombardement bezweek *Lyon*, en om de bijl van den woesten COUTHON en COLLOT D'HERBOIS te ontkomen, verwijderde zich JORDAN naar *Zwitserland*, van waar hij met zijne moeder naar *Londen* vertrok. In die stad maakte hij kennis met de heeren MALHOUET, LALLY, TOLENDAL, CAZALÈS en andere beroemde vlugtelingen, alsook met de beroemde Engelsche redenaars, ERSKINE, FOX en HOLLAND. De dood van ROBESPIERRE en zijne medepligtigen, den 9 thermidor (28 Julij 1794) ten uitvoer gebragt, voerde langzamerhand minder onrustige tijden aan, en de heer JORDAN keerde in 1796 naar *Frankrijk* terug. Het volgende jaar nog slechts zes en twintig jaren oud zijnde, werd hij in den raad der vijfhonderden verkozen, alwaar hij door zijne redeneerkundige talenten uitmuntte, en er nieuwe vrienden in de personen van de heeren ROYER-COLLARD, BARBÉ, MARBOIS, BOISSY D'ANGLAS enz. verkreeg. Den 4 Junij sprak hij eene redevoering voor de vuist uit, ter verdediging van *Lyon*, hetwelk men beschuldigde *eene haardstede van omwenteling*, *eene schuilplaats van moordenaars en bandieten* te zijn. Den 17 stelde hij zijn beroemd berigt, over de politie der godsdienstoefeningen voor, en vraagde voor dezelve eene geheele vrijheid, de herroeping der vroegere wetten, zonder van de priesters, noch eed, noch verklaring, noch belofte af te vorderen, en hij drong daarenboven aan, op de herstelling der klokken in de kerken, zoowel in de steden als op het land. Deze

voorstellen werden door de heeren PASTORET, ROYER-COLLARD, BOISSY D'ANGLAS en andere leden begunstigd, doch zij werden slechts gedeeltelijk aangenomen, en gaven aanleiding tot kwalijk geplaatste scherts en lompe spotternijen. Hij werd lid der commissie, die door middel van den heer DUBRUEL, de herroeping der verbanning en andere strafwetten tegen de priesters gerigt, voorstelde. Den 18 Junij sprak hij met zijne gewone geestkracht tegen het directorium, dat troepen tegen de hoofdstad in aantogt deed trekken. Hij drukte zich te zelfden tijd uit, tegen de factie van *Orléans*, die hij beschuldigde van de geheime drijfveder te zijn, die dien der Jacobijnen en anarchisten in beweging bragt. Daarenboven dwarsboomde de raad der vijfhonderden, de willekeurige besluiten van het directorium, dat eenen slag voorbereidde, en had te dien einde troepen in *Parijs* doen komen. Den 18 fructidor (5 September 1797) ten vier ure des morgens, loste men het alarmgeschut, al de militaire posten werden door de nieuwelings aangekomene troepen, onder het bevel van AUGEREAU bezet. De wacht van het wetgevend ligchaam voegde zich op de zijde van die van het directorium: AUGEREAU rukt aan RAMEL, bevelhebber der grenadiers van het wetgevend ligchaam, en verdacht van tot de bende van BROTTIER en LAVILLEHEURNOIS te behooren, de epauletten af. De zalen der beide raden worden ingenomen en de toegang tot dezelve verboden. Men beroept de afgevaardigden in de school van gezondheid, en degenen die erkend zijn van de bedoelingen van het directorium te weerstreven, worden in hechtenis genomen. De bewindhebbers en de twaalf overheidspersonen van het departement, worden in hunne bedieningen geschort. CARNOT ontsnapt uit het *Luxembourg*, terwijl JORDAN, die den 18 Julij de vijandelijke bedoelingen van het directorium had te kennen gegeven, van alle kanten vervolgd wordt. Het gelukte aan de vereenigde zorgen van de heeren DE GERANDO, TABARIÉ der mevrouwen VANEUR en GRIMALDI, hem aan de navorschingen van de politie te onttrekken. Hij vond eene schuilplaats in het huis van mevrouw GRIMALDI; en, in geval van een huisbezoek, kon hem eene in het plafond aangebragte opening, aan de blikken der huurlingen van het directorium onttrekken. Daags na den 18 fructidor vaardigde hij een *Berigt aan zijne lastgevers uit*, over de gebeurtenissen van dien dag.

Na verloop van twintig dagen vond de heer DE GERANDO niet zonder gevaar, het middel, om hem uit zijn verblijf te doen komen, en hem naar *Bazel* te brengen; van daar begaven zij zich naar *Neuchâtel*, en bij deze stad was hij op het punt van in hechtenis genomen te worden, maar hij werd nog gered door zijnen standvastigen vriend den heer DE GERANDO. Hij schreef toen zijne *Vertogen tegen den 18 fructidor.* Hij begaf zich vervolgens en achtereenvolgend naar *Zwaben*, *Turingen* en *Weimar*, waar hij den heer MONNIER, oud afgevaardigde der staten-generaal ontmoette. Eenigen tijd na den val van het directorium en de oprigting van het consulaat, kwam de heer JORDAN weder in *Frankrijk* terug, vertoefde verscheidene maanden te *Grenoble* en begaf zich te *Parijs* weder naar zijnen ouden vriend den heer DE GERANDO. Hij ging dikwijls den heer NECKER, in zijn lusthuis van *Saint-Ouen*, tot hetwelk mevrouw STAËL hem den toegang aanboed, bezoeken. Het is in dit huis, dat hij de vriendschap van den heer MATTHEUS DE MONTMORENCY won, en dat hij zich bij de partij voegde, die tegen het consulaat was. BONAPARTE, door de nieuwsgierigheid gedreven, had den heer NECKER een bezoek gegeven. Het scheen, dat hij zijne talenten niet bewonderde, zoo lang door zijne dochter geroemd, en de oude minister als ook mevrouw STAËL waren er hevig door gestoord. Toen men begon te spreken van het levenslange consulaat aan BONAPARTE op te dragen, gaf de heer NECKER eene *Brochure* tegen dit ontwerp in het licht, en de heer CAMILLUS JORDAN stond zijnen nieuwen vriend bestendiglijk bij, door in hetzelfde jaar 1802, een geschrift in het licht te geven, getiteld: *Ware zin van de Volksstem over het levenslange Consulaat.* Men nam deze Brochure in beslag, en de heer DUCHESNE, die men geloofde er de schrijver van te zijn, werd in hechtenis genomen; het was alstoen, dat JORDAN zich noemde, en hij werd geenszins verontrust. Een man, die zich openlijk tegen den afgod van den dag uitgedrukt had, kon geene gelukkige kans afwachten. Voor het overige zedig en vast in zijne grondbeginselen, was JORDAN niet voor de rol van kuiper, noch voor dien van vleijer geschapen. Hij begaf zich naar *Lyon*, huwde in 1805, en hij werd vervolgens in de akademie van die stad opgenomen. Hij was lid van den municipalen raad in 1814, bij de inkomst der bondgenooten te *Lyon*; en den 30 Maart verkoos men hem, tot een der drie afge-

vaardigden, aan den keizer van *Oostenrijk*, die te *Lyon* zijne verblijfplaats had, gezonden, om eenige verzachtingen in de requisitiën te verzoeken, die op de stad *Lyon* drukten. Men gelooft niet te min, dat het ware oogmerk van deze zending was, om het gevoelen des keizers, ten opzigte der Bourbons te doorgronden, die *Frankrijk* reeds genaderd waren. De afgevaardigden ontvingen een zeer goed onthaal, maar men antwoordde met eene zeer groote achterhoudendheid op hunne staatkundige vragen. Bij de terugkomst te *Lyon*, was hij den 8 April in de zitting van den municipalen raad, die Lodewijk XVIII. uitriep, en hij werd lid van het gezantschap, bestemd om den eed aan de voeten van dezen vorst te komen afleggen. Bij bevelschrift van den 18 Augustus deszelfden jaars 1814 verkreeg Jordan brieven aan adeldom, de graaf van *Artois* (later Karel X.,) benoemde hem bij zijnen doortogt te *Lyon*, tot ridder van het legioen van eer. Bonaparte (in 1815), te *Cannes* geland zijnde, en op *Parijs* aantrekkende, was Jordan de laatste, die op de aannadering van Napoleon, dezen vorst verliet, toenmaals genoodzaakt, om het erfland zijner voorouders, waar hij eens regeren moest, te ontvlugten. In Augustus 1815, tot voorzitter van het kieskollegie van *Lyon* benoemd, kon hij dien post niet bekleeden, uit hoofde van zwakheid en huisselijke zaken. In het volgende jaar, zond hem de municipale raad van *Lyon*, naar *Londen*, om bij het Engelsch bestuur de betaling van een legaat van groote waarde, aan de genoemde stad gedaan, door den generaal Martin, een Lyonnees, die in *Oost-Indië* overleden was, waar hij eene groote fortuin verzameld had, terug te eischen. In hetzelfde jaar werd hij door het departement van *Ain*, tot lid van de kamer der afgevaardigden benoemd, stemde bestendiglijk met de meerderheid van het vorige jaar. Hij verdedigde met nadruk de wet der verkiezingen van 1817, ondersteunde vervolgens, het artikel van het budget; »inhoudende dat de domeingoederen, die der geestelijkheid en der religieuse genootschappen er mede onder begrepen, aan de amortisatie-kas zouden verpand worden. Hij drukte zich in dezelfde zitting uit, voor het uitstel van nog een jaar der persoonlijke vrijheden en die der drukpers. Den 4 December 1816, werd hij tot staatsraad benoemd, ter vervanging van den heer Benoist, en in het volgende jaar, trad hij in den raad

der ministers, waarin hij deel nam aan de verhandelingen over het concordaat. In de zitting van 1817, vraagde hij ten tweden male, dat men de opschorting der vrijheid van de drukpers, een jaar verlengde; maar van dien oogenblik af, ondergingen zijne gevoelens eenige veranderingen. Muitelingen hadden den algemeenen vrede te *Lyon*, en in het departement geschonden, hetwelk van wege het bestuur gestrenge maatregelen had gevorderd. De heer JORDAN verhief zich tegen deze maatregelen, die hij veeleer aan eene bijzondere wraak toeschreef, ten voordeele van welke men het gouvernement bedrogen had. Kort voor dit tijdstip, had hij tegen het gebrek van openbaarheid van de leeningen des ministers van financien gesproken. Hij verhief zich tegen hetzelfde gebrek, ten opzigte van den minister van policie. Zonder welligt te ontdekken en zich verbeeldende het charter te verdedigen, was CAMILLUS JORDAN, te veel tot de partij der oppositie genaderd, die geene middelen spaarde, om hem tot hare zijde over te halen. Wij gelooven echter, dat JORDAN, nieuwe gevoelens aannemende, zich ter goeder trouw bedroog. In 1818, werd hij door het collegie van *Ain*, waarvan hij het voorzitterschap had waargenomen, op nieuw verkozen. Hij had toegebragt om een ministerie te vormen, naar het verlangen der meerderheid, ook stemde hij in deze zitting enkel ten gunste van de ministers. Het was niet hetzelfde in de zitting van 1819; hij sprak er tegen het stelsel der ministers, met betrekking tot de verkiezingen, maar deze hadden de meerderheid die hen ondersteunde. Gedurende deze onstuimige vergadering, belegerde eene tallooze menigte het paleis der afgevaardigden; er ontstonden hevige geschillen tusschen de verschillende partijgangers en men werd gedwongen, om tegenwerkende middelen aan te nemen. De onlusten openbaarden zich op eene duidelijker wijs, in de maand Junij. Men merkte oproerige bijeenscholingen op, vooral aan de poort *St. Dénis*, in de voorstad *St. Antoine*, en die de gewapende magt alleen in staat was, te verstrooijen. Deze onlusten gaven aanleiding tot vele beschuldigingen, gedeeltelijk voor het hof van assises te *Parijs* voorgedragen. CAMILLUS JORDAN, verscheen er als getuige en scheen de tegenwerkende maatregelen af te keuren; deze onlusten, zoo als hij zulks reeds op de tribune gedaan had, aan de agenten van het ministeriële bestuur, en aan die der policie toeschrijvende. JORDAN werd, zoo als hij te wachten had, na de zitting van 1819,

van de lijst van den staatsraad geschrapt, maar hij behield den titel van honorair raadsheer. Hoewel reeds ziek, was hij bij de zittingen van 1820 tegenwoordig, en in de verhandelingen, die het ontwerp van een adres aan den koning te weeg bragten, beklom hij op eene pijnlijke wijze en voor de laatste maal de tribune, alwaar hij in eenen zeer gematigden geest ten voordeele der oppositie sprak. Den 14 Mei verergerde zijne ziekte, en veroorloofde hem echter zoo als naar gewoonte, afgevaardigden, zijne vrienden, te ontvangen. Daar hij zijn einde voelde naderen, bereidde hij zich voor als een Christen; en welke ook zijne laatste staatkundige gevoelens geweest zijn, toonde hij zich altijd gehecht aan de godsdienst; men zag hem dikwijls in onze kerken, zelfs op de niet geboden vierdagen. Den 19 Mei had hij vier bladzijden van eene redevoering over de wet, betrekkelijk de kerkelijke gestichten, gedicteerd, hij kon dezelve niet eindigen; een priester uit zijne parochie, kwam hem bezoeken en diende hem het heilige oliesel toe. Hij stierf denzelfden dag den 19 Mei 1821, in den ouderdom van 52 jaren. Niet alleen de leden der oppositie, maar de heeren DE BONALD, MATTHEUS DE MONTMORENCY, LALLY TOLENDAL, waren bij zijne lijkplegtigheid tegenwoordig. Hij heeft kinderen en vier broeders nagelaten, onder welke de heer AUGUSTINUS JORDAN, directeur bij de afdeeling van kerkelijke zaken, bij het ministerie van binnenlandsche zaken, en de pastoor van *Notre-Dame* van *Rouanne*. Men heeft van hem de volgende werken: 1.° *Lettre etc.* (*Brief aan den heer LAMOURETTE, zich bisschop van Rhône en Loire, en metropolitaan van het Zuidoosten noemende*), *Lyon*, 1792, in 8.vo; (met den heer DE GERANDO). Deze brief over de herderlijke onderrigting van den heer LAMOURETTE, is van den 16 Julij; en de heer JORDAN, bestrijdt dezen constitutionnelen bisschop, door afdoende redeneringen en aanhalingen. Bij het vervolg van den brief vindt men twee naschriften, de eene over de verheffing van den heer LAMOURETTE, het andere over zijn mandement van den 16 September. — 2.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der bekeering van eene Parysche vrouw*), *Parijs*, 1792, in 8.vo Deze fabel met een bewonderenswaardig talent geschreven, stelt eene vrouw voor, eerst met de omwenteling ingenomen, doch die er weldra eene walg van heeft. Dit geschrift is evenzeer tegen de constitutionnele kerk ge-

rigt. — 3.° *La loi etc.* (*De wet en de godsdienst, op de onlusten in de kerk van Frankrijk voorgevallen gewroken*), *Parijs*, 1792, in 8.vo Het is eene nadrukkelijke reclamatie tegen de vervolgingen der revolutionnairen, jegens de Catholijken, aan hunne wettige herders gehecht. Dit geschrift is onderteekend, *De burger* SIMON. — 4.° *Discours etc.* (*Redevoering over de vrijheid, de policie en de uitoefening der eerdiensten in den raad der vijfhonderden uitgesproken, jaar V*), (1797). — 5.° *Vrai sens etc.* (*Ware zin van de volksstem over het levenslange consulaat*), 1802 in 8.vo JORDAN, heeft in het dagblad getiteld: *l'Abeille*, (1820 — 1821) eenige fragmenten van KLOPSTOCK en van SCHILLER, in proza vertaald doen plaatsen; men vindt ook redevoeringen van JORDAN in eene verzameling, die ten titel voert: *Choix etc.* (*Keuze van berigten, gevoelens en verhandelingen op de nationale tribune te Parijs uitgesproken*), *Eymery*, (1819 — 1822), 2 dl.n in 8.vo Niets doet de gevoelens over de omwenteling van den heer JORDAN, beter kennen dan eene brochure te *Londen*, in 1798 gedrukt tot titel hebbende: *ROBESPIERRE etc.* (*ROBESPIERRE aan de broeders en vrienden, en CAMILLUS JORDAN aan de wettige zonen der monarchie en der kerk*). Het is een schotschrift niet alleen tegen ROBESPIERRE maar ook tegen JORDAN, dien men goedvindt, om er op eene belagchelijke wijze te doen spreken.

JORDANS of GIORDANO (LUCAS), een schilder, bijgenaamd *Fra-Pesto*, uit hoofde van de snelheid, met welke hij werkte, werd te *Napels* in 1632 geboren. PAULUS VERONESUS was het voorbeeld, waaraan hij zich het meeste verbond. De koning van *Spanje*, KAREL II., riep hem tot zich, om het *Eskuriaal* te verfraaijen. De koning en de koningin schepten er vermaak in, hem te zien schilderen, en lieten hem altijd in hunne tegenwoordigheid zich dekken. JORDANS had eene vrolijke inborst en wist het hof door kwinkslagen te vermaken. De ongedwongenheid en bevalligheid, waarmede hij het penseel behandelde, werd door iedereen opgemerkt. De koningin sprak hem eens over zijne vrouw, en betuigde haar verlangen, om haar te kennen. De schilder stelde haar dadelijk voor, in de schilderij, die voor hem was, en liet haar afbeeldsel aan hare majesteit zien, die te meer verwonderd was, daar zij zijn voornemen niet begrepen had. Deze vorstin maakte dadelijk haar parelsnoer los, en

gaf het aan JORDANS voor zijne echtgenoote. De koning toonde hem eens eene schilderij van BASSAN, waarvan het hem zeer speet den tegenhanger niet te bezitten; weinige dagen daarna gaf JORDANS er eene aan den koning ten geschenke, welke men meende van de hand van BASSAN te zijn, en men werd eerst uit dien waan gebragt, toen JORDANS deed zien, dat het stuk van hem zelven was. Zoo ver ging de begaafdheid van dezen kunstenaar, dat hij naar welgevallen alle beroemde schilders kon nabootsen. De koning, die hoe langer zoo meer toegenegenheid voor JORDANS opvatte, benoemde hem tot ridder. Na den dood van KAREL II., keerde hij naar zijn vaderland terug, alwaar hij in 1705 overleed. Zijne voornaamste werken zijn in het *Eskuriaal*, te *Madrid*, te *Florence* en te *Rome*. Zijne schilderijen zijn al te talrijk, dan dat dezelve niet onnaauwkeurig zouden zijn; maar hij heeft er eenige nagelaten, die zeer volledig en bevallig zijn.

JORDANUS BRUNUS. — Zie BRUNUS.

JORNANDÈS, bisschop van *Ravenna*, een oorspronkelijke Goth, was secretaris van den koning der Alanen, in *Italië*, onder het keizerlijke bestuur van JUSTINIANUS, dus leefde hij in 552. Hij omhelsde het Christendom, en verkreeg den bisschoppelijken stoel van *Ravenna*. Ziedaar alles, wat men van zijne geschiedenis weet. Men heeft van hem twee werken, waarvan het eene ten titel voert: *De rebus gothicis*: dit is de geschiedenis der Gothen, tot aan het bestuur van VITIGES; dezelve komt voor in de *Bibliotheek der Kerkvaders*, en komt zoo zeer overeen met de *Geschiedenis der Gothen* door CASSIODORUS, dat men zich verbeeldt, dat zij slechts een kort begrip derzelve is. Het andere is getiteld: *De origine mundi, de rerum et temporum successione*, 1617, in 8.vo: dit is eene beknopte geschiedkundige tijdrekenkunde, tot op zijn tijdvak, en komt evenzeer in de *Bibliotheek der Kerkvaders* voor. In dit werk heeft JORNANDÈS veel van FLORUS ontleend, zonder hem aantehalen. Deze schrijver is daarenboven al te partijdig, vooral in de plaatsten, waarin hij over de Gothen spreekt. [Het werk van JORNANDÈS getiteld: *De origini mundi*, is ook te *Bazel* in 1531 gedrukt, en komt in verscheidene geschiedkundige verzamelingen, en in de *Historiæ Augustæ scriptores* van GRUTERES voor].

JORTIN (JOANNES), een Anglikaansche godgeleerde te *Londen*, in 1698 geboren, overleed in 1770, in dezelfde stad, waarin hij aartsbisschop was geweest: hij was achtereenvolgend, kapellaan, en prebendaris van St. PAULUS, en predikant van *Kensington* geweest. Hij bragt zijn geheele leven door met het schrijven en uitgeven van werken. De voornaamste zijn: 1.° *Leven van ERASMUS*, *Londen* 1758, in 4.to — 2.° *Aanmerkingen op de werken van ERASMUS*, met eene Bijlage, 1760, in 4.to in 1807, in 2 dl.n in 8.vo herdrukt: dit is een vervolg op het voorgaande werk. — 3.° *Aanmerkingen op de oude en nieuwere schrijvers*, 1731, 2 dl.n in 8.vo — 4.° *Verhandelingen over verschillende onderwerpen*, 1755, in 8.vo — 5.° *Aanmerkingen op de Kerkelijke Geschiedenis*, 1751, in 8.vo; een werk, ondernomen, om er de sekten-vooroordeelen in uittekramen. — 6.° *Leerreden over de waarheid der Christelijke Godsdienst*, 1730. Dezelve zijn alle in het Engelsch geschreven. In 1773 is er eene uitgave der *Volledige werken van JORTIN* in het licht verschenen.

JOSABETH, vrouw van den hoogepriester JOÏADA, redde JOAS, van den moord, die ATHALIA, ten opzigte van de prinsen uit het bloed van DAVID pleegde. — Zie JOAS.

JOSAPHAT, zoon en opvolger van ASA, koning van *Juda*, in het jaar 914 vóór J. C. was een der godvruchtigste vorsten van dat rijk. Hij roeide de afgodendienst uit, en zond Levieten en leeraars naar al de gewesten van zijn gebied, ten einde het volk, in al datgene, wat de godsdienst betrof, te onderwijzen. Hij verbeterde ook de misbruiken, die in de burger- en krijgsmagt geslopen waren. De H. Schrift verwijt toch aan dezen godvruchtigen vorst, zijnen zoon JORAM met ATHALIA, de dochter van ACHAB, die de ondergang van zijn huis was, te hebben doen huwen, en met dienzelfden ACHAB, den oorlog tegen de Syriërs te hebben ondernomen. Deze oorlog was noodlottig; de koning van *Israël* werd er in gedood. Toen JOSAPHAT den misslag erkende, dien hij, door de ondersteuning van dezen goddelooze had begaan, vergoedde hij denzelven door nieuwe werken van godsvrucht. Maar hij sloot een nieuw bondgenootschap met OCHOSIAS, koning van *Israël*, en God waarschouwde hem door ELIËZER, dat Hij er hem voor straffen en dat hunne onderneming tegen de Idumeërs mislukken zoude, hetwelk ook werkelijk gebeurde. Toen de

Ammonieten, Moabiten en Arabieren hem waren komen aanvallen, wendde hij zich tot den Heer, die hem op eene wonderdadige wijze, de overwinning op die volken verleende. De tempelzangers stelden zich aan het hoofd zijner troepen, en begonnen den lof des Heeren aan te heffen. Nadat hunne stemmen de verschrikking onder de ongeloovigen hadden verspreid, doodden zij elkander, en lieten aan Josaphat enkel de moeite over, om zijnen buit in te zamelen. Deze vorst ging zijne overige levensdagen voort, met op de wegen des Heeren te wandelen, zonder er af te wijken, en overleed in het jaar 889 vóór J. C., na een 25 jarig bestuur.

Josaphat (*de Gelukzalige*), beroemde aartsbisschop van *Polocz*, in 1588. te *Wlodimir*, in *Volhinië*, van adellijke ouders geboren, onderscheidde zich door zijne godsvrucht en zijnen ijver, ter vereeniging van de Grieksch-Russische kerk, met de Latijnsche, aan welke de meeste der Russen, Poolsche onderdanen zijnde, zich onderworpen hadden. Hij begaf zich in de orde van den heiligen Basilius, en wijdde zich geheel en al toe, aan het onderwijs der scheurmakers. Op den stoel van *Polocz* verheven, bestreed hij de dwaling met zoo veel geestdrift en ijver, dat hij meer dan eens, op het punt stond, om vermoord, of in den stroom geworpen te worden. Het is bij dergelijke gelegenheden, dat hij zijne liefdadigheid aan den dag legde, door zijne vijanden te omhelzen, te onderwijzen en voor J. C. te winnen. Na tallooze werkzaamheden en gevaren werd hij door de scheurmakers te *Vitepsk* aangerand, en op den 12 November 1632, op de wreedste wijze ten dood gebragt. Zijn in de rivier geworpen lijk, werd door de zorgen van den Poolschen adel gevonden, en naar *Polocz* teruggebragt. In 1638 zond de heilige Stoel commissarissen, om hetzelve te onderzoeken; zij vonden het zonder bederf en de hoofdwonde nog bloedende. Urbanus VIII. ging den 14 Maart 1641 tot zijne zaligverklaring over.

Josaphat. — Zie Barlaam.

Joseph (Ange de Saint). — Zie Ange.

Joseph of Josephus. — Zie Jozef.

* Joephine, (eigenlijk Josephine Rose Tascher de la Pagerie), weduwe van den burggraaf Alexander de Beauharnais, en eerste vrouw

van NAPOLEON, werd den 14 Junij 1763 op het eiland *Martinique* geboren. Toen zij nog zeer jong wes, stak haar vader met haar naar *Frankrijk* over, om haar aan den eerstgenoemden uit te huwen, welk huwelijk reeds besloten was, toen DE BEAUHARNAIS, als gouverneur der *Antillische* eilanden fungeerde. Haar echtgenoot stelde haar aan het hof van LODEWIJK XVI. voor, alwaar zij zeer wel onthaald werd. JOSEPHINE had eene goede opvoeding ontvangen, schoot niet in geest te kort, en bezat natuurlijke bevalligheden. Haar werden twee kinderen uit haar huwelijk geboren, EUGENIUS (zie BEAUHARNAIS-EUGENIUS DE-) en HORTENSIA. In 1787 keerde zij naar *Martinique* terug, om hare bejaarde en zieke moeder te bezoeken, vertoefde er drie jaren, was er getuige van de gruwelen, die er door den opstand der Negers gepleegd werden, en had haar behoud aan eene snelle vlugt te danken. Te midden van duizenden gevaren, in *Frankrijk* teruggekeerd, vond zij dat schoone land ter prooi aan de rampzalige regeringloosheid. Haar echtgenoot was den stroom der omwenteling gevolgd, en voerde later het bevel over het leger van den *Rijn*. Men zegt dat JOSEPHINE het leven redde aan mejufvrouw DE BETHISY, door de revolutionnaire regtbank veroordeeld. Het schrikbewind oefende deszelfs gezag door geheel *Frankrijk* uit. Daar de adellijken en priesters de slagtoffers waren, tegen welke ROBESPIERRE het hevigste woedde, zoo werd de burggraaf DE BEAUHARNAIS, die, na door zijne redevoeringen de republiek verdedigd te hebben, en op dien oogenblik zijn bloed voor dezelve stortte, als adellijke aan de barbaarsche wet der verdachten onderworpen, in hechtenis genomen, naar *Parijs* vervoerd, en met zijne echtgenoote in eene gevangenis geworpen. Na haren echtgenoot de noodlottige kar te hebben zien bestijgen, moest zij hem volgen, maar daar eene diepe bezwijming, die haar eensklaps overviel, niet gedoogde, dat men haar naar de strafplaats voerde, liet men haar voor de volgende gelegenheid achter. Deze omstandigheid had hare redding ten gevolge; drie dagen later, kwam het gedrogt, dat geheel *Frankrijk* verdelgde, zelf op het schavot om het leven. (Zie ROBESPIERRE en TALLIEN). Het gelukte aan TALLIEN haar de gevangenis te doen verlaten, en het was omtrent dezen tijd dat zij met BARRAS in kennis geraakte. Wij zullen den aard der verbindtenis, welke mevrouw DE BEAUHARNAIS met dien revolutionnair aanging, niet onderzoeken; daar hij eenen groo-

ten invloed uitoefende, liet hij aan zijne gunstelinge een gedeelte der goederen teruggeven. Zij sprak somtijds over de voorzegging, die haar in hare kindschheid gedaan was, dat zij tot de hoogste waardigheid zoude verheven worden, en zonder twijfel was zij alstoen verre van het denkbeeld van dezelve ooit verwezenlijkt te zien. Door een vrij zonderling toeval geraakte zij in kennis met BONAPARTE. Na den 13 *Vendemiaire*, op welken dag de sectiën door het directorium werden overwonnen (zie NAPOLEON), had men de ontwapening der burgers bevolen. EUGENIUS, zoon van mevrouw DE BEAUHARNAIS, toenmaals 15 jaren oud, bood zich bij BONAPARTE aan, en vraagde hem met geestdrift naar den degen zijns vaders. De jongeling behaagde aan BONAPARTE, die zijne moeder wilde kennen: hij zag haar ten huize van BARRAS, trad in 1796 met haar in den echt, en nam haar vervolgens mede naar *Italië*. Gedurende het verblijf van BONAPARTE in *Egypte*, hield zij zich te *Malmaison* op, en toen hij bij zijne terugkomst tot eersten consul werd benoemd, bragt JOSEPHINE, zegt men, veel toe, tot de terugroeping der uitgewekenen. Als eene andere CATHARINA I., tot de keizerlijke waardigheid verheven, was zij de eenige, die de opvliegendheden wist te berekenen, waaraan haar echtgenoot zich overgaf, die, volgens zijne eigene verklaring, haar vele toegenegenheid toedroeg. Men haalt van JOSEPHINE eenige voorbeelden van weldadigheid aan, onder anderen eene jaarwedde, die zij aan de minne van de dauphin liet betalen. Men zegt zelfs, dat, tijdens de gevangenneming van den ongelukkigen hertog van *Enghiën*, zij BONAPARTE te voet viel, hem smeekende van dat doorluchtige slagtoffer te sparen. Zij was gelukkiger ten opzigte van de heeren DE POLIGNAC en DE RIVIÈRE, die haar hun leven te danken hadden. Nadat BONAPARTE opperste gebieder in *Frankrijk* was geworden, bewogen hem eenige laaghartige vleijers, om van JOSEPHINE te scheiden, ten einde aan het rijk eenen opvolger te geven: hij verwierp in den beginne dien raad; maar hij volgde denzelven bij zijne terugkomst van *Bayonne*, na de BOURBONS van *Spanje* uit hunne staten te hebben verdreven. Hij scheidde van JOSEPHINE, en huwde eenigen tijd daarna met MARIA LOUISE, dochter van keizer FRANCISCUS II. De eerste kropte haar verdriet op, en trok naar *Malmaison*, alwaar NAPOLEON haar dikwerf ging bezoeken. JOSEPHINE reisde door *Zwitserland* en *Italië*, en kwam in *Frankrijk* terug,

om getuige te zijn, der vervallenverklaring, van dengenen, die haar verlaten, had, en wiens verdiende ongelukken zij beweende. De verbondene mogendheden, schenen JOSEPHINE eene groote achting toe te dragen, en kwamen haar bezoeken. Maar de doodelijke slag was toegebragt: haar bloed ontstak, en zij bleef aan hare legerstede gekluisterd: zij stond echter op, om den koning van *Pruissen* op te wachten; maar de hevige smarten noodzaakten haar, om zich te verwijderen. Keizer ALEXANDER zond haar zijnen lijfarts; alle hulp werd vruchteloos. Zij overleed den derden dag, 29 Mei 1814. Haar lijk werd in de kerk van *Ruel* begraven, en in 1821 hebben hare kinderen haar een praalgraf doen oprigten. JOSEPHINE beoefende met het beste gevolg de kruidkunde; zij was zeer toegankelijk, en scheen er behagen in te scheppen, om dienst te bewijzen: men kan haar hare, ten minste dubbelzinnige, vertrouwelijkheid met BARRAS verwijten; en eene overdrevene pracht noodzaakte haar, om aanmerkelijke schulden te maken, daar dezelve tevens grootendeels de schatkisten van den staat uitputten.

JOSEPHUS (FLAVIUS), een beroemde Joodsche geschiedschrijver en veldheer, te *Jeruzalem*, in het jaar 37 na J. C. uit het priesterlijke geslacht geboren, openbaarde reeds vroegtijdig veel geest en scherpzinnigheid. Reeds in den ouderdom van 14 jaren, werd hij door de priesters geraadpleegd. Hij was het sieraad van de sekte der Farizeërs, in welke hij trad. Eene reis, welke hij in het 26e jaar van zijnen ouderdom, onder het bestuur van NERO, naar *Rome* deed, ontwikkelde zijne talenten en vermeerderde zijnen invloed. Een Joodsche tooneelspeler, dien NERO beminde, was hem aan het hof van dien vorst van groote dienst. Deze acteur bragt hem in kennis met de keizerin POPPEA, wier bescherming hem zeer nuttig was. In *Judea* teruggekeerd, verkreeg hij het bevel over de legerbenden, en onderscheidde zich in het beleg van *Jotapat*, dat hij gedurende zeven weken tegen VESPASIANUS en TITUS verdedigde. Het is aldaar dat hij genoodzaakt was, om zich met zeven der dapperste zijner natie in eene diepe spelonk te verbergen. VESPASIANUS, daarvan onderrigt, liet hem voorstellen, om zich overtegeven; maar JOSEPHUS werd hierin belet, door degene, die hem omringden, welke hem met den dood bedreigden, indien hij er in toestemde. Om niet in de handen hunner vijanden te vallen, deden deze woedenden

het voorstel, om zich zelve van het leven te berooven; en niet dan met moeite slaagde Josephus er in, om hen te overreden, van toch hunne handen niet in hun eigen bloed te doopen, maar den dood door de handen van een ander te ontvangen. Zij lootten dus, om te weten, wie het eerste zou gedood worden, door dengenen, die volgde. Een ontwerp, dat niet veel redelijker was, dan een eigenlijk gezegde zelfmoord. Josephus had het geluk van met eenen ander over te schieten, dien hij overreedde, om zich aan de Romeinen over te geven. Vespasianus liet hem, op de voorspraak van Titus, die vele achting en toegenegenheid voor hem had opgevat, het leven behouden. Deze vorst nam hem mede naar het beleg van *Jeruzalem*. Josephus vermaande aldaar vruchteloos zijne landgenooten, om zich aan de Romeinen te onderwerpen. Na de inneming dier stad volgde hij Titus naar *Rome*, alwaar Vespasianus hem met den titel van Romeinsch burger en eene jaarwedde vereerde. Titus en Domitianus gingen daarmede voort, en paarde de vleijendste betuigingen met deze weldaden. Het is te *Rome*, dat Josephus de meeste der werken vervolgde, welke wij van hem hebben: 1.° *Geschiedenis van den oorlog der Joden*, in 7 boeken. Josephus schreef dit werk eerst in het Syrisch, en vertaalde het vervolgens in het Grieksch. Deze geschiedenis behaagde zoo zeer aan Titus, dat hij dezelve eigenhandig onderteekende, en in eene openbare bibliotheek liet plaatsen. Men kan niet ontkennen, dat Josephus eene schoone verbeeldingskracht, eenen levendigen stijl, en een edel zeggingsvermogen heeft bezeten; hij weet voor den geest te schilderen, en het hart te treffen. Hij is onder al de Grieksche geschiedschrijvers, diegene, welke Titus-Livius het naaste bij komt; ook noemt hem de heilige Hieronymus den *Grieksehen Titus-Livius*; maar indien hij de schoonheden van den Latijnschen geschiedschrijver bezit, heeft hij ook de gebreken van denzelven. Hij is langdradig in zijne redevoeringen, en overdreven in zijne verhalen. — 2.° *Joodsche Oudheden*, in 20 boeken: een werk, op eene even zoo edele wijze geschreven als het voorgaande, doch waarin de schrijver, de wonderen, in de H. Schrift verhaald, vermomd, verzwakt of krachteloos gemaakt heeft. Hij verminkt alles, wat de Heidenen aanstoot zou kunnen geven. Het schijnt dat Josephus een laf hartiger staatkundige, dan opregte Israëliet was. Het eigenbelang bestuurde hem zoo wel

in zijne schriften als in zijn gedrag. Hij had de heiligschendelaagheid, van de voorzeggingen ten opzigte van den MESSIAS, op den Heidenschen keizer VESPASIANUS toe te passen. — 3.° *Twee Boeken tegen APION*, een' Alexandrijnschen taalkundige, een' der grootste vijanden der Joden. Dit werk is belangrijk door verschillende fragmenten van oude geschiedschrijvers, welke de schrijver er in bewaard heeft. — 4.° *Verhandeling over den Marteldood der Machabeërs*, een meesterstuk van welsprekendheid; en eene *Schets van zijn Leven*. De beste uitgave zijner werken is die van *Amsterdam*, 1726, 2 dl.n in fol. in het Grieksch en Latijn, door HAVERKAMP. Er bestaat eene andere door HUDSON, *Oxford*, 1720, 2 dl.n in fol. die evenzeer op prijs wordt gesteld. Men heeft zeer getwist over de beroemde uitdrukking van JOSEPHUS, ten opzigte van JESUS CHRISTUS, waarin deze Joodsche geschiedschrijver, den Wetgever der Christenen erkent voor den MESSIAS en den Godsgezant. Sommigen hebben hem verdacht gehouden, zeggende, » dat, om zich gelijk te blijven, JOSEPHUS het Christendom had moeten omhelzen:" even alsof een man, die zoo lafhartig en verblind was, van den afgodischen VESPASIANUS voor den MESSIAS te erkennen, die hoedanigheid zonder Christen te worden, niet in JESUS CHRISTUS had kunnen erkennen. De heilige HIERONYMUS, EUSEBIUS, ISIDORUS van *Pelusium*, SOZOMENUS, SUIDAS, GROTIUS, HUET, CASAUBONUS, IZAAK en GERARDUS VOSSIUS, USSERIUS, enz. hebben er niet aan getwijfeld, of deze plaats was van JOSEPHUS. Men kan daarover nazien: *HUET, Mem. Evang. prop.* 3 N.° 11. Maar indien deze plaats niet van hem is, vloeit er een bewijsgrond uit voort, die zeker niet meer naar den smaak onzer ongeloovigen zal zijn. Of JOSEPHUS heeft over JESUS CHRISTUS gesproken, of hij heeft zulks niet gedaan; indien hij er over gesproken heeft, dat men ons dan eene plaats aantoone, welke van diegene verschilt, die wij er vinden: heeft hij er niet over gesproken, zoo geeft een aldus gedwongen stilzwijgen over gebeurtenissen, die zoo veel geruchts in de wereld hadden gemaakt, meer dan alles te kennen, wat hij er van had kunnen zeggen. Hij spreekt over den heiligen JOANNES *den Dooper* en over den heiligen JACOBUS (*), en hij zou hun Hoofd heb-

(1) De geloofwaardigheid dezer laatste plaats wordt door niemand betwist; BLONDEL houdt diegene voor verdacht, welke den heiligen

ben vergeten, welks aanhangers reeds alom verspreid, en door de geheele wereld bekend waren?

JOSEPINO. — Zie ARPINO.

JOSIAS, koning van *Juda*, volgde in het jaar 641 vóór J. C., in den ouderdom van 8 jaren, zijnen vader AMON op. Hij wierp de aan de afgoden toegewijde altaren omver, stelde deugdzame overheden aan, om het regt te handhaven, en liet den tempel herstellen. Het was alstoen, dat het oorspronkelijke van het *Boek der Wet*, door de hand van MOZES geschreven, door den Hoogenpriester HELCIAS gevonden werd. Op het einde van zijn bestuur naderde NECHAO, koning van *Egypte*, die den Meders en de Babyloniërs den oorlog ging aandoen, tot de stad *Magedo*, welke tot het koningrijk *Juda* behoorde. JOSIAS verzette zich tegen zijnen doortogt, en leverde hem slag aan den voet van den berg *Carmel*; hij werd daarbij gevaarlijk gekwetst, en overleed aan zijne wonden in het jaar 610 vóór J. C. Het volk gaf bij zijn overlijden bewijzen van de levendigste smart. JEREMIAS vervaardigde eenen *Lijkzang* te zijner eer.

JOSLAIN DE VIERZY, bisschop van *Soissons*, in 1152 overleden, was een der voornaamste staatsdienaars van LODEWIJK VII., en een voorbeeld van deugd. Hij heeft nagelaten: *Exposition etc.* (*Verklaring van het Symbolum en van het Gebed des Heeren*), welke men in de *Collectio maxima* van dom MARTENNE vindt. Hij stichtte abdijen, onder anderen *Longpont*, was in 1127 bij de kerkvergadering van *Troyes* tegenwoordig, en verwierf aldaar de achting van paus EUGENIUS III., en van geheel *Frankrijk*.

JOSSELIN, een Engelsche arts in de 17.e eeuw, onder de regering van KAREL II., liet eene *Natuurlijke Historie der Engelsche bezittingen in Amerika* na. Hij verhaalt in dezelve al wat er zeldzaamst is met de geneesmiddelen, waarvan zich de inwoners des lands bedienen, om ziekten, wonden en verzweringen te genezen.

JOTAPIANUS, een tiran, die op het einde der regering van keizer PHILIPPUS, in *Syrië*

JOANNES *den Dooper* betreft; maar zonder eenigen redelijken grond (zie JOANNES *de Dooper*). ORIGENES erkent dezelve beide, op een tijdstip, dat de gewaande vervalsching van den tekst van JOSEPHUS aanmerkelijk voorafgaat.

een opstand had verwekt, werd in 249, onder het bestuur van DECIUS verslagen. Zijn hoofd werd zegevierend naar *Rome* gedragen.

JOUBERT (LAURENTIUS), een kundige geneesheer, koninklijk hoogleeraar, en kanselier der universiteit van *Montpellier*, werd te *Valence*, in *Dauphiné* in 1529 geboren, en overleed te *Lombez* in 1582, als gewoon lijfarts van den koning van *Frankrijk* en van dien van *Navarre*. Hij heeft nagelaten: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling tegen de volksvooroordeelen*), 1578, in 8.vo Er komen belangrijke zaken in voor, waarvan er verscheiden behoorlijk bewezen zijn, doch waaronder anderen geen geloof verdienen. — 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over het lagchen*), 1579, in 8.vo, 3 dl.n, met de zedelijke oorzaak van het lagchen van DEMOCRITUS, door HIPPOCRATES verklaard, zeldzaam. — 3.° *Dialogue etc.* (*Zamenspraak over den Franschen Schrijfstijl*), ten vervolge op het voorgaande. — 4.° *De balnœis antiquorum.* — 5.° *De gymnasiis et generibus exercitationum apud antiquos celebrium etc.* De meeste zijner Latijnsche schriften, zijn te *Lyon*, in 1582, gezamenlijk in 2 dl.n in fol. uitgegeven. Zij handelen bijna alle over de geneeskunde; men vindt de lijst derzelve in de Aanteekeningen van TEISSIER, op de *Lofrede* van DE THOU. Zij zijn vol geleerde aanmerkingen; men kan zelfs zeggen, dat er te veel in voorkomen, en dat dezelve soms het oordeel des schrijvers tot nadeel verstrekken. — LAURENTIUS JOUBERT liet eenen zoon na; IZAAK JOUBERT, die eene *Apologie etc.* (*Verdediging der Fransche Spelling*), geschreven en eenige werken van zijnen vader vertaald heeft.

JOUBERT (JOZEF), een Jesuit van *Lyon*, bekend door een *Fransch en Latijnsch Woordenboek*, in 4.to, zeer op prijs gesteld, vooral om het Latijn, dat zeer zuiver is, en waarvan de voorbeelden uit de beste schrijvers ontleend zijn; het moet echter onderdoen bij dat van pater LE BRUN, die, gebruik makende van het werk van zijnen ordebroeder, hetzelve volledig heeft gemaakt. De schrijver overleed in 1724.

JOUBERT (FRANCISCUS), een priester van *Montpellier*, in 1689 geboren, overleden den 23 December 1763, was de zoon van den syndicus der staten van *Languedoc*, en had zelf die waardigheid uitgeoefend, alvorens tot het priesterschap te zijn verheven. Zijne verkleefdheid aan de leerlingen van JANSENIUS, deed hem in de *Bastille* op-

sluiten. Hij is de schrijver van een *Commentarium* op het Boek der *Openbaring*, *Avignon*, 1762, 2 dl.n in 12.mo, Nog heeft men van hem verscheiden andere werken, waarvan de voornaamste zijn: 1.° *De la connaissance etc.* (*Over de kennis der tijden met betrekking tot de godsdienst*), in 12.mo — 2.° *Lettre etc.* (*Brief over de Schriftuurverklaring*), in 12.mo — 3.° *Explication etc.* (*Verklaring der geschiedenis van* JOZEF), in 12.mo — 4.° *Eclaircissement etc.* (*Opheldering der redevoering van* JOB), in 12.mo — 5.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de wezenlijke eigenschappen van al de Profeten*), in 12.mo — 6.° *Explication etc.* (*Verklaring der profetiën van* JEREMIAS, EZECHIËL, DANIËL), 5 dl.n, in 12.mo — 7.° *Commentaires etc.* (*Verklaringen op de twaalf kleine Profeten*), 6 dl.n, in 12.mo; en andere werken, waarvan eenige te gunste der sekte, tot welke hij zich had laten medeslepen.

* JOUBERT (BARTHOLOMEUS CATHARINA), een Fransch veldheer, in 1769, te *Pont-de-Vaux en Bresse* geboren. Zijn vader, regter in die stad, bestemde hem voor de pleitzaal; maar de omwenteling van 1789 kwam hem van zijne studiën aftrekken. Men eene levendige en vurige verbeeldingskracht geboren, ging hij in 1791 vrijwillig onder dienst, en bragt het weldra van eenvoudig grenadier tot den rang van adjudant-generaal. Na zich in 1795 in den slag van *Loano* onderscheiden te hebben, werd hij op het slagveld tot brigade-generaal benoemd. Van dat tijdstip af volgde de eene zegepraal bij hem de andere op, en hij was een der veldheeren, die door zijne onverschrokkenheid, in 1796 het meeste bijdroeg tot den roemrijken veldtogt in *Italië*. Hij ontwikkelde vooral de grootste talenten in den veldtogt van *Tyrol*, welken CARNOT in zijne *Memoriën*, eenen *reuzentogt* noemt. Hij werd vervolgens tot het bevelhebberschap van het Menzerleger, en kort daarna, in de plaats van den generaal BRUNE, tot dat van het leger van *Italië* benoemd. Hij was het, die de krijgsbeweging bestuurde, met even zoo veel beleid als vaardigheid, doch niet zeer eervol uitgevoerd, welke in December 1798 in *Piémont* plaats had. De koning van *Sardinië*, werd door de Fransche troepen, die hij krachtens een verdrag in zijne staten had toegelaten, onttroond en verdreven. Men heeft in den tijd beweerd, dat JOUBERT, deze onderneming had uitgevoerd, zon-

der er van zijn bestuur het bevel toe ontvangen te hebben. Het zekere hiervan is, dat het *Directorium* kort daarna, twee commissarissen naar *Livorno* zond, werwaarts hij zich begeven had, om zijne ondernemingen tegen te werken. Hij vraagde alstoen, om zijn ontslag, en kwam te *Parijs* terug. Na de omwenteling, die den 18 Junij 1799 in het directorium plaats had, vertrouwde men hem andermaal het opperbevel over het leger van *Italië* toe, ten einde de Russen, door SUWAROW aangevoerd, die in weinige maanden al de overwinningen van BONAPARTE heroverd hadden, tegen te gaan. JOUBERT was omtrent dien tijd met mejufvrouw DE MONTHOLON in den echt getreden. Hij begaf zich naar *Genua*, om door de bergen van *Montferrat*, in *Italië* door te dringen, en werd in den bloedigen slag van *Novi*, terwijl hij twee bataillons weder bijeen wilde trekken, en eenen aanval met de bajonnet beval, gedood. Dit verlies werd door het leger, waarvan hij, door in alle gelegenheden deszelfs gevaren en ontberingen te deelen, het geheele vertrouwen had gewonnen, levendig betreurd. Hij had voornamelijk zijnen voorspoed te danken, aan de onverschrokkenheid en vaardigheid zijner krijgsverrigtingen, aan de onstuimigheid zijner aanvallen, aan zijne onvermoeide werkzaamheid, en hij onderscheidde zich door eene zeldzame belangeloosheid, in eenen tijd, waarin bijna al de veldheeren zich met den buit der overwinnenen verrijkten. De voornaamste raddraaijers, overtuigd, dat het paste, om eenen veldheer aan het hoofd van het bestuur te plaatsen, hadden, zegt men, bij de weigering van den generaal MOREAU, de oogen op hem laten vallen, als op den bekwaamste, om de legerbenden aan te voeren. Hij bezat daartoe ongetwijfeld de begaafdheden: maar het ontbrak hem, aan die kalmte en die voorzigtigheid, die vooral aan eenen oppervelheer niet toestaat, om zich als de geringste der soldaten bloot te stellen, daar zijn dood de nederlaag van het geheele leger, en, bij gevolg, den val van den staat kan na zich slepen. Dit zou ons kunnen doen zeggen, dat de Fransche, gedurende de omwenteling, vele dappere officieren, maar zeer weinig goede veldheeren hebben gehad.

JOUFFROI, JOFFREDI of GEOFFROI (JOANNES), te *Luxeuil*, in *Franche-Comté* geboren, nam het kloostergewaad aan, in de abdij van den H. PETRUS, te *Luxeuil*, en werd abt derzelve. PHILIPPUS *de Goede*, hertog van

Bourgondië, verschafte hem het bisdom *Atrecht*, en verzocht voor hem den kardinaalshoed. Pius II. beloofde denzelven, op voorwaarde, dat de prelaat koning Lodewijk XI. bewegen zoude, om de *pragmatieke sanctie* te vernietigen. Jouffroi verkreeg van dien vorst eene verklaring, zoodanig als de paus dezelve wenschte. Maar daar Lodewijk XI. weldra berouw had over zijne toegevendheid, zoo verviel de bisschop van *Atrecht* in ongenade. Om de onheilen voor te komen, welke zijne verklaring aan *Frankrijk* kon berokkenen, vaardigde hij nieuwe bevelschriften uit, betrekkelijk de voorbehoudingen en verwachtingen, (*expectativen*), die bijna het eenige voorregt waren, dat de afschaffing der *pragmatieke sanctie*, aan den paus verleend had; en tot op het tijdstip van het concordaat, kon het hof van *Rome* de voldoening niet erlangen, welke het begeerde. Jouffroi plukte intusschen de vrucht zijner onderhandeling. De paus voegde bij den kardinaalshoed, het bisdom *Alby*; maar hij had er niet lang genot van, daar hij in 1473 in de priorij van *Rulli*, bisdom *Bourges*, overleed.

Jouin (Nicolaas), te *Chartres* geboren, was bankier te *Parijs*, en overleed aldaar den 22 Februarij 1757, in den ouderdom van 73 jaren. Men heeft van hem: 1.° *Proces tegen de Jesuiten*, (dat van Ambrosius Goys) enz., 1750, in 12.mo — 2.° De *Sarceladen*, een hekeldicht, ten voordeele der aanhangers van Jansenius. — 3.° *Portefeuille etc.* (*Brieventasch des duivels*), en andere lasterlijke en ontuchtige voortbrengselen, zeer geschikt, om de huichelachtige sekte, waarvan hij zich de voorvechter had getoond, te doen kennen.

Jourdan (Raymundus), burggraaf van *Saint Antoine* in *Quercy*, verscheen aan het hof van Raimundus Berengarius, graaf van *Provence*, en onderscheidde zich aldaar door zijne talenten. Hij vervaardigde verscheiden dichtstukjes voor Mabilla de Riez, op welke hij verliefd was geworden. Deze beroemde en deugdzame dame scheen ongevoelig voor hem, hij koos de partij van zich te verwijderen, en trok ter kruisvaart tegen Raimundus, graaf van *Toulouse*. Nadat het gerucht zich verspreid had, dat hij in dezen togt gesneuveld was, werd Mabilla er zoo zeer door getroffen, dat zij van smart daarover stierf. De burggraaf, teruggekeerd zijnde, liet te harer eer in de abdij van *Mont-Majour*,

te *Arles*, een colossaal marmeren beeld oprigten. Hij aanvaardde daarop het kloostergewaad, liet de dichtkunde varen, en overleed in 1206. Voor zijne afzondering had hij eene verhandeling vervaardigd. *Lou fontaumary de las donnas*. Zijne intrede in het klooster scheen des te verdienstelijker, naar mate hij in de wereld den roem bezat van eenen man te zijn, die de lauwers van MARS en die van APOLLO wist te vereenigen.

* JOURDAN (MATTHEUS JOUVE), bijgenaamd *Coupe-tête*, een der lafhartigste booswichten, welke de Fransche omwenteling heeft voortgebragt, werd te *St. Just*, bij *le Puy*, in 1749 geboren. Na gedurende eenige jaren slagter, daarna smidsknecht en genoodzaakt te zijn geweest, om de geregtelijke vervolgingen te ontvlugten, werd hij smokkelaar op de grenzen van *Savooije*. Eenige geschillen, die hij met zijne beroepsbroeders had, bewogen hem, om in het regiment van *Auvergne* dienst te nemen. Hij deserteerde, en laatste zich op een koopvaardijschip dat door de kapers van *Tunis* werd buit gemaakt. Als slaaf naar *Marokko* gevoerd, was het aldaar, zoo als hij zulks zelf zeide, dat hij het beulsberoep leerde, en daar dit beroep bijzonder met zijne bloeddorstige neigingen strookte, werd hij weldra bekwaam in hetzelve. Zijne slavernij duurde vrij lang; en, door middel van eenige sommen, welke zijne afzetterijen of diefstallen hem verschaft hadden, in *Frankrijk* teruggekeerd, vestigde hij zich te *Parijs*, alwaar hij onder den naam van PETIT, een wijnkooperswinkel opende. Reeds van het begin der omwenteling af, was JOURDAN een dergenen, die, onder de laaghartigste demagogen het luidste schreeuwden tegen den koning, de koningin, de adellijken, de priesters en de grondeigenaars; dat is, tegen de goede orde en de godsdienst. Hij was een dier mannen, welke de gedrogten der omwenteling noodig hadden; ook gebruikte men hem zoo veel als men kon, in alle volksberoeringen en moordtooneelen. Hij legde reeds dadelijk zijne wreedheid aan den dag, door het hart aan den ongelukkigen FOULON, en aan zijnen schoonzoon, den bewindhebber BERTHIER, slagtoffers van een onstuimig gemeen, dat die verschrikkelijke tooneelen toejuichte, uit te rukken. Den 6 October 1789, bevond hij zich onder de oproerlingen, en hieuw de beide lijfwachten DESHUTTE en VARICOURT, hem door eene bende razenden overgeleverd en wier eenige misdaad was, hunnen

pligt betracht te hebben, het hoofd af. Nadat de revolutionnairen besloten hadden, om zich van het gebied van *Avignon* meester te maken, rigtten zij aldaar, tot het verwekken van eenen opstand, eene bende struikroovers op, welke zij met den titel van leger van *Vaucluse* versierde; de onmensch JOURDAN was er lid van. Deze bloeddorstige horde had *Senas*, *Monteux* enz. reeds ingenomen, en op haar eigen gezag liet zij haren generaal PATRIX *fusileren*, die, welligt minder boosaardig dan de overigen, het leven aan eenige gevangenen gered had. JOURDAN verving hem, onder den titel van *generalissimus;* hij beval oogenblikkelijk het beleg van *Carpentras*, terwijl hij een zijner luitenants, zijn' waardigen plaatsvervanger, LESCUYER genaamd, te *Avignon* liet. Daar het steeds aan zijnen wettigen vorst verknochte volk, zich tegen de willekeurige maatregelen van LESCUYER wilde verzetten, zoo sloeg hetzelve aan het muiten, en de laatste verloor in den opstand het leven. Middelerwijl had JOURDAN vruchteloos *Carpentras* aangevallen, en had hetzelve met een aanmerkelijk verlies moeten verlaten. Woedende over deze nederlaag, keerde hij naar *Avignon* terug en wreekte den dood van LESCUYER op de onmenschelijkste wijze. Hij liet vooreerst in het paleis *la Glacière* genaamd, meer dan 60 personen bijeenkomen, waaronder zich 13 vrouwen bevonden; hij begaf zich mede naar de plaats, en liet dezelve met ijzeren staven doodslaan. Hij vierde daarop zijne woede den teugel tegen de voornaamste inwoners, die hij, terwijl hij zich met hunnen buit verrijkte, opofferde. De priesters vooral waren het voorwerp van zijnen haat, en zijne vervolgingen. Wij willen al zijne misdaden niet aanvoeren; de pen weigert hare dienst aan de herinnering derzelve. Het is genoeg te zeggen, dat de plundering, de moord en de brandstichting, steeds zijne schreden volgden en dat degruwelen, welke hij in het *Avignonsche* pleegde, zoo verschrikkelijk waren, dat zij zelfs de aandacht der nationale vergadering opwekten. Verscheiden leden, en zelfs die van de partij der *Girondijnen*, hadden hunne stem tegen de wreedheden van JOURDAN verheven; maar hunne stemmen waren verstikt door de demagogen van *la Montagne* en de bezoldigden der *tribune*. De vergadering hoorde eindelijk de billijke klagten aan, die tegen JOURDAN werden aangeheven. In staat van beschuldiging gesteld,

vond hij het middel, om zich te redden; maar hij was al te nuttig aan de partij der jakobijnen, dan dat zij hunne pogingen niet zouden in het werk stellen, om zijne genade te erlangen. In 1792 in de algemeene amnistie begrepen, welke men aan al de moordenaars van *Frankrijk* verleende, verscheen hij andermaal te *Avignon*, werwaarts men hem zond, om de inwoners wel op te voeden (*morigéner*), dit was het spotwoord van den tijd, en beteekende hoofdzakelijk *plunderen*, *vernielen* en *vermoorden*. JOURDAN, met onbepaalde magt bekleed, gaf zich aan alle buitensporigheden over, voor welke hij vatbaar was. *Avignon* stroomde van bloed. Hij vergat niet, om diegene in zijne vervolgingen te doen deelen, welke hij verdacht hield, van eenige maanden vroeger zijne barbaarschheid niet te hebben toegejuicht. In *Parijs* teruggekeerd, gaf hij verslag van zijne zending: de partij *la Montagne* en de tribunen juichten hem toe, en men bepaalde in een besluit, dat dit gedrogt, de schande der maatschappij, *zich bij het vaderland verdienstelijk had gemaakt*. Van dien oogenblik af werd hij weder gebruikt tot alle moordtooneelen, die in de kerken en de gevangenissen der hoofdstad plaats hadden. Hij was de onvermoeidste der beulen, waardoor hij dan ook den afschuwelijken bijnaam heeft verkregen, waarop hij zich beroemde. Met ontbloote, met zweet en bloed bedekte armen, begaf hij zich naar de balie der conventie, om verslag te geven van zijne heldendaden, en om nieuwe toejuichingen te ontvangen. Hij hield zich van tijd tot tijd op aan de deur der commissie, van algemeen welzijn genaamd, om de slagtoffers, die vervolgens in de vermoordingen omkwamen, of die men naar het schavot zond, naar de verschillende gevangenissen te geleiden. Terwijl hij dezelve aan den gevangenbewaarder overgaf, zeide hij hem aan het oor: « Ik breng u wild, om te stroopen." Hij had ROBESPIERRE met vuur gediend in de verschrikkelijke worstelingen, waaruit deze als overwinnaar der *Girondijnen*, van HEBERT, van DANTON en van al zijne vijanden te voorschijn kwam, en moest er de billijke belooning voor inoogsten. Talrijke beschuldigingen kwamen op nieuw op zijn hoofd drukken. Aangeklaagd als fæderalist, als overweldiger voor den prijs des bloeds van de nationale goederen, en als een miskenner der openbare gezagvoerders, werd hij door die zelfde commissie van algemeen welzijn, welker bevelen hij zoo wel had uitgevoerd, ten dood veroor-

deeld. Het was niet de eerste maal, dat deze commissie hare medepligtigen en beulen aan den dood overgaf. Het vonnis werd den 27 Mei 1794 ten uitvoer gebragt: twee en dertig dagen later volgde ROBESPIERRE zelf hem naar het schavot. Het gelaat, de houding en kleeding van JOURDAN, gaven de afschuwelijkheid zijner ziel reeds te kennen. Deze tijger praalde er mede, altijd zijne kleederen, zijne handen, zijnen langen en dikken baard met bloed bevlakt te hebben. Hij droeg eene bijzondere zorg voor den laatste, en wanneer het regende, bedekte hij denzelven met zijnen mantel, uit vrees, dat deze walgelijke vlakken er door mogten uitgewischt worden. Zijne manieren, zijn taal, zijne ondeugden strookten in alles met zijne lage afkomst, en met die, nooit gelogenstrafte wreedheid, welke het onderscheidend kenmerk van dien booswicht was.

* JOURDAN (JOANNES BAPTISTA), maarschalk van *Frankrijk*, geboren te *Limoges*, den 29 April 1762, werd in het regiment van *Auxerrois* aangenomen, en maakte den Amerikaanschen veldtogt mede. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk* ging hij voort te dienen, hij was in 1790 kapitein van de jagers van de nationale garde van *Limoges*, in 1791 voerde hij het opperbevel over het tweede bataillon der vrijwilligers van *Haute-Vienne*, hij geleidde het naar het Noorderleger, en maakte den Belgischen veldtogt, onder DUMOURIEZ, mede. Na zich bij vele gelegenheden onderscheiden te hebben, werd hij tot den rang van brigadegeneral verheven, (27 Mei 1793), daarna tot dien van divisie-generaal, (30 Julij daaropvolgende). In den slag van *Honschoten* voerde hij het gevecht aan. Later verving hij den generaal HOUCHARD in het bevel van het leger: men had hem de overwinning van *Wattignies* en het ontzet van *Maubeuge* te danken. De commissie van algemeen welzijn riep JOURDAN naar *Parijs*, om met hem over de ondernemingen van het leger te onderhandelen. Zijne ontwerpen werden aangenomen, maar daar hij zich tegen die der commissie verzet had, werd hij door PICHEGRU vervangen, en op het punt gesteld van afgedankt te worden. Intusschen verkreeg hij kort daarna het bevel over het *Moezel*-leger, en opende den veldtogt van 1794 door den slag van *Arlon*, waarin de Oostenrijkers werden geslagen. Toen hij het bevel ontvangen had, de *Ardennes* door te trekken, en met

40,000 man, zich voor *Charleroi*, met den regtervleugel van het Noorderleger te vereenigen, volvoerde hij deze beweging met bekwaamheid. Het troepencorps, waarover hij het bevel voerde, werd het leger van *Sambre en Maas* genoemd. JOURDAN trok de *Sambre* over, en den 26 Junij behaalde hij de overwinning van *Fleurus*, den 18 September, die van de *Ourthe* en van de *Acwaille*, en den 2 October die van de *Roer*. Hij heroverde de steden *Landrecies*, *Lequesnoy*, *Valenciennes* en *Condé*, maakte zich meester van *Charleroi*, *Namen*, *Gulik* en *Maastricht*, en overwon het geheele land, dat zich uitstrekte van *Kleef* tot aan *Coblentz*. In 1795 nam hij bezit van de vesting *Luxemburg*, trok over den *Rijn*, in tegenwoordigheid van een corps van 20,000 Oostenrijkers, en bezette *Dusseldorp*. JOURDAN vervolgde eerst het leger van CLAIRFAYT, aan gene zijde van den *Mein*, en nam zijne stelling tusschen *Mentz* en *Hochstad*; maar daar de werkeloosheid van PICHEGRU, aan den Oostenrijkschen veldheer, aanleiding tot de poging had gegeven, om het leger van JOURDAN te omsingelen, zag deze zich tot den terugtogt genoodzaakt. Weldra trok hij zelf het *Rijn*- en *Moezel* leger te hulp, en na eenen korten maar luisterrijken veldtogt, in het *Hundsruck*-gebergte, sloot hij eenen wapenstilstand. De oorlog werd in de lente hervat, toen trok hij op nieuw den *Rijn* over, maakte zich meester van *Frankfort* en *Wurtzburg*, en toog naar *Regensburg*. Toen hij door den aartshertog KAREL aangevallen werd, week hij weder naar den *Rijn*. JOURDAN heeft in 1828 een werk in het licht gegeven, dat ten titel voert: *Mémoire etc.* (*Memorie om tot den veldtogt van* 1796 *te dienen*), waarin hij betuigt, dat zijn aftogt veroorzaakt werd door de slechte inrigting, door het bestuur aan de legers gegeven, en door de partij, welke MOREAU koos, om eene gemakkelijke overwinning aan de *Lech* te gaan behalen, in plaats van den aartshertog KAREL te volgen. Toen JOURDAN het bevel van het leger verlaten had, werd hij door het departement van *Haute-Vienne*, in den raad der vijfhonderden benoemd. (Maart 1797). Den 23 September 1797 tot president verheven zijnde, en (den 21 Januarij 1798) tot secretaris van deze vergadering benoemd, nam hij dikwijls deel aan de woordwisselingen: hij was het, die de wet op de inschrijving tot de krijgsdienst deed aannemen. Hij vraagde zijn ontslag in de maand October, om over het leger van den

Donau het bevel te voeren. JOURDAN trok den 1 Maart 1799 den *Rijn* over, viel in *Zwaben*, en bevond zich weldra in tegenwoordigheid van den aartshertog KAREL. Dertig duizend Franschen stonden tegen over vijf en zestig duizend Oostenrijkers: de vijandelijkheden begonnen den 20 Maart 1799. Het gevecht van *Ostroch* was bloedig. JOURDAN trok over den *Rijn*, sloeg prins KAREL te *Liebtingen*, en zette zijne aftogt voort tot in het *Zwarte Woud*. Hij werd vervangen door MASSENA, en kwam in den raad der vijfhonderden voorzitten, waarin hij herkozen was. Hij had niet het minste deel aan de omwenteling van den 18 Brumaire, werd van het wetgevend ligchaam uitgesloten, en tijdelijk in het departement van *Neder-Charente* opgehouden. Onder het consulaat duurde het echter niet lang, of hij werd als buitengewoon minister, en naderhand als algemeen bewindhebber in *Piémont* aangesteld, alwaar hij zich bevlijtigde, om de struikrooverij uitteroeijen, de geldmiddelen te herstellen, en het regt te handhaven. Na in 1802 in den staatsraad benoemd, en door het departement *Haute-Vienne* tot candidaat in den behoedenden senaat verkozen te zijn, werd hij met het opperbevelhebberschap van het Italiaansche leger bekleed, daarna benoemde hem de nieuwe keizer tot maarschalk des rijks, en groot-kruis van het legioen van eer, enz. In 1805 voerde hij het bevel over de krijgsbewegingen van de legerplaats van *Castiglione*, tijdens de krooning van BONAPARTE als koning van *Italië*; maar toen de oorlog uitbarstte, werd hij door MASSENA vervangen, en eerst in het volgende jaar aangesteld, om als gouverneur naar de stad *Napels* te gaan. In 1808 werd hij, onder JOZEF BONAPARTE, als generaal-majoor naar *Spanje* gezonnen; tallooze onaangenaamheden, deden hem zijn ontslag verzoeken, dat hij op het einde van 1809 verkreeg. Hij leefde in den schoot zijner familie, tot op den oogenblik, waarop de keizer hem op nieuw in zijne eerste hoedanigheid naar *Spanje* zond. Te dien tijde had de terugtogt van *Madrid* plaats, en werd de slag van *Vittoria* geleverd, (21 Junij 1813), waarvan men het mislukken geenzins aan JOURDAN moet te last leggen, die hier geenerlei bevel voerde, wiens raadgevingen veracht werden, en die dezen tegenspoed voorzien, en aan het bestuur voorzegd had. JOURDAN bleef werkeloos tot in het volgende jaar, wanneer hij tot gouverneur van de

15e militaire divisie werd benoemd. Hij stemde in alle acten van het voorloopig bestuur, ontving het kruis van den heiligen LODEWIJK, van LODEWIJK XVIII., en verkreeg geenen post onder de restauratie. BONAPARTE beriep hem gedurende de honderd dagen in de kamer der pairs, en gaf hem het bestuur van de 6e militaire divisie (*Besançan*). Onder de tweede restauratie, werd hij belast, om in den raad van oorlog, die den maarschalk NEY moest vonnissen, en die zich onbevoegd verklaarde, voor te zitten. In 1817 werd hij tot gouverneur van de 7e militaire divisie benoemd, en in het volgende jaar trad hij in de kamer der pairs, waarin hij op de banken der liberale oppositie zitting heeft genomen. Na den dood van den generaal LATOUR MAUBOURG (1831), werd hij gouverneur der invaliden, eenen post, dien hij tot zijnen dood toe heeft behouden. De maarschalk JOURDAN is te *Parijs*, den 23 October 1833, in den ouderdom van 71 jaren en 7 maanden, overleden. Zijn schoonste wapenfeit is zonder twijfel de overwinning van *Fleurus*.

JOUSSE (DANIËL), honorair raadsheer in de regtbank het *Châtelet*, te *Orléans*, den 10 Februarij 1704 geboren, overleden den 26 Augustus 1781, heeft door zijne werken en zijne kunde in het vak van regtsgeleerdheid, eenen beroemden naam verworven. Weinig schrijvers zijn bij hun leven meer aangehaald, vooral in criminele onderwerpen. Men heeft van hem: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over het regtsgebied der landsgeregten, zoowel in burgerlijke als criminele zaken, met eene verzameling van reglementen*), Parijs, 1764, in 12.mo — 2.° *Nouveau etc.* (*Nieuw commentarium, op het bevelschrift van de maand April* 1667), Parijs, 1767, 2 dl.n in 12.mo; en andere geachte werken, maar die echter den stempel dragen van de overhaasting, en den naschrijvenden geest dier eeuw.

JOUVE (JOZEF), een Jesuit, te *Embrun*, in 1701 geboren, overleed den 2 April 1758, is de schrijver eener *Geschiedenis van de veroovering van Sina, door de Tartaren Mantchoux, Lyon*, 1754, 2 dl.n in 12.mo Hij heeft zich vermomd, onder den naam van VOJEU DE BRUNEM; bij dit werk heeft hij eene tijdrekenkundige overeenstemming gevoegd, van de Jaarboeken der Sinesche monarchie, met de tijdvakken der oude geschiedenis, van den zondvloed tot J. C. Men beweert, dat pater JOUVE deze geschiedenis van het regerende huis, ontleend

heeft, uit de Jaarboeken van *Sina*, door pater DE MAILLA, welke, nog niet gedrukt waren; bronnen, die niet zeer geschikt waren, om vertrouwen in te boezemen. Nog heeft men van denzelfden *Histoire etc.* (*Geschiedenis van ZENOBIA, keizerin, koningin van Palmyre*), *Parijs*, 1758, in 12.mo, onder den naam van EUVOI DE HAUTEVILLE, op eene belangwekkende wijze geschreven, en dat veel opgang heeft gemaakt.

JOUVENCY (JOZEF), een Parijsche Jesuit, in 1643 geboren, onderwees met buitengewonen roem de *humaniora* te *Caen*, te *la Fleche* en te *Parijs*, en overleed in 1719, te *Rome*, werwaarts zijne oversten hem beroepen hadden, om er de geschiedenis der maatschappij te vervolgen. Hij werd in onaangenaamheden gewikkeld, wijl hij ten opzigte van zijnen orde-broeder GUIGNARD (zie dat artikel) bijna dacht als de kanselier DE CHIVERNY, ofschoon hij de leer van den tirannenmoord verfoeide, zoo als hij zich zelf in die geschiedenis uitdrukt: *Hanc doctrinam* (*Tyrannicidii*) *detestamur, ut humanis divinisque ligibus vetitam.* » Wanneer men bedenkt, zegt een latere schrijver, dat de vermetelste der antikoningsgezinde stellingen, aan de Jesuiten te last gelegd, in stoutheid niet te vergelijken is, met de grondbeginselen der wijsbegeerte, die thans als waarheden vereerd, en door de nationale vergadering in praktijk gebragt worden, dan wordt men bekoord, om over het lot van het menschelijk geslacht te zuchten..... Schimmen van GRETSER, van KELLER, van BUSENBAUM, van JOUVENCY, wier gevoelens, door het wereldlijk geregt geschandvlekt zijn! verschijnt in ons midden, om aan eene eeuw zonder grondbeginselen, derzelve tegenstrijdigheid en onregtvaardigheid te verwijten. Uwe misdaad is, van werkelijke of gewaande regten, tegen de dwingelanden gewettigd te hebben; de voornaamste verdienste der wijsbegeerte is, van hare drogredenen tegen wijze en regtvaardige vorsten aan te wenden..... Onvoorzigtigen! op denzelfden oogenblik, dat gij welligt eene dwaling voorstondt, eerbiedigdet gij den zamenhang der oude waarheden des geloofs. Gij waart Christenen. O! dit is hetgene, wat men niet vergeeft! Mogt gij bij de leer van den tirannenmoord, slechts die van het athéismus gevoegd hebben, zoo zoudt gij de godspraken der staatkunde geworden zijn." (Zie SANTAREL). Het werk van pater JOUVENCY maakt het 5.e deel van de Geschiedenis der Jesuiten uit, van 1591 tot 1616

in fol. te *Rome*, in 1710 gedrukt. De geschiedschrijver handelt in hetzelve over de magt des Pauses, over het tijdelijke der koningen, volgens de ultramontaansche grondbeginselen, dit alleen zou voldoende zijn, om deze Geschiedenis in *Frankrijk* te doen veroordeelen: het nieuwe parlement van *Parijs* verbood hetzelve, en zou zich waarschijnlijk niet tot een eenvoudig verbod bepaald hebben, indien de koning niet verklaard had, dat hij niet wilde, dat men die zaak verder dreef; tevreden met de verklaring te dien einde afgelegd en ontworpen door de Jesuiten, *na welke de koning*, zegt de advokaat-generaal (de heer JOLY DE FLEURY) in zijne pleitrede, *hen, meer dan ooit, de bescherming heeft waardig geoordeeld, waarmede hij hen vereert.* Het werk van pater JOUVENCY is met even zoo vele zuiverheid als sierlijkheid geschreven, hetzelve is met roem voortgezet, door pater JULIUS CŒSAR CORDARA, *Rome*, 1750, 1 deel, in fol. In 1713 drukte men te *Luik* in 12.mo *Recueil etc.* (*Verzameling van stukken, betrekkelijk deze geschiedenis*). Deze Verzameling is niet zeer algemeen. Nog bestaat er van pater JOUVENCY: 1.° *Latijnsche Redevoeringen*, bij verschillende gelegenheden uitgesproken, 2 dl.n in 12.mo — 2.° Eene verhandeling: *De arte discendi et docendi*, een uitmuntend werk, en waarover ROLLIN zich zeer voordeelig uitdrukt, doch hetwelk zijne *Traité des études* geheel heeft doen vergeten, het is te *Parijs*, in 1778, in 12.mo herdrukt. Men vindt in het gedeelte dat het onderwijs betreft, wijze overwegingen, veilige regels voor den smaak, volgens de uitmuntende voorbeelden der oudheid gevormd; voorschriften door de rede en de ondervinding geschetst; eene duidelijke en voor alle geesten verstaanbare leerwijze; de liefde voor de deugd, den ijver ter bevordering der wetenschappen en goede zeden. — Hetgene, wat vooral kostbaar schijnt, in het geheel der verschillende raadgevingen, welke pater JOUVENCY aan de onderwijzers mededeelt is het edele en het krachtvolle der beweeggronden, welke de moeijelijke werkzaamheden des onderwijs, moeten regelen en ondersteunen; beweeggronden, welke hunne drijfveer en hunne werkzaamheid, enkel uit den geest der Christelijke godsdienst scheppen, en die juist daarom zeer zeldzaam zijn geworden, en die men verder niet dan in een klein getal wezens aantreft, die het *philosophismus* niet onder het juk gebragt heeft. Men kan bij deze groote les, vol gevoel,

vol teederheid, vol van eene wijze en weldadige wijsbegeerte, en die alleen toereikende zou zijn, om eenen goeden onderwijzer te vormen, verder niets voegen: *Cernat tanquam sub persona latentem, in exiguis corpusculis, divinæ Speciem originis, lineamenta cœlestis cognationis sanguinem* CHRISTI; *in eisdem pretium crucis, jus regni hæreditatem æternitatis, contempletur; tum vero, quam non modo libenter, sed etiam ambitiose docendi munus exercebit.* In de raadgevingen, betrekkelijk de leerwijze, is de schrijver minder gelukkig; het schijnt, dat hij de natuur van den menschelijken geest, de verschillende vormen en eigenschappen, onder welke dezelve zich ontwikkelt, niet genoeg kende, om denzelven veiliglijk in zijne werkzaamheden te geleiden. Indien men zijne lessen letterlijk wilde volgen, zouden de levendige, vlugge en diepdenkende geesten, met al de hinderpalen eener slavernij te worstelen hebben, welke met hunne verstandelijke vermogens onbestaanbaar is. Pater JOUVENCY stapelt de ongelijksoortigste leesoefeningen zoo zeer op elkander en doet dezelve zoo snel op elkander volgen, dat het onmogelijk is, dat er geene verwarring uit ontstaat, en dat de geest van zijne vrijheid, en van den tijd, om te overwegen beroofd, te midden des overvloeds het ongeluk der onvruchtbaarheid, in den schoot der verscheidenheid en van den weligsten rijkdom, de walging en de zatheid ondervinde. (Zie SACCHINI). — 3.° *Appendix de diis et heroïbus pœticis.* Dit is eene uitmuntende beknopte fabelleer. — 4.° *Aanteekeningen*, vol duidelijkheid en naauwkeurigheid op TERENTIUS, HORATIUS, de *Herschepping* van OVIDIUS, PERSEUS JUVENALIS, MARTIALIS, en op eenige werken van CICERO. Men erkent in al deze schriften, den man, die zich met goede voortbrengselen der ouden gevoed heeft. De zuiverheid, de sierlijkheid, de ongedwongenheid van zijnen stijl, stellen hem bijna gelijk met de beste schrijvers der oudheid. Al degene, die belang stellen in de schoone letteren en in de goede zeden, zullen hem ten allen tijde verpligt zijn, de Latijnsche schrijvers in staat te hebben gesteld, om door de jeugd, zonder eenig gevaar van zich het hart te bederven, terwijl men den geest vormt, gelezen te worden.

JOUVENET (JOANNES), een schilder, te *Rouanen* in 1644 geboren, en te *Parijs* in 1717 overleden, ontving het penseel uit de hand zijner

voorouders. De schilderij, onder den naam van *Mai* bekend, welke hij in den onderdom van 19 jaren vervaardigde, en waarvan het onderwerp is, de *genezing van den lamme*, kondigde zijne uitmuntende talenten reeds aan. Le Brun stelde dezen meester aan de akademie voor, waarin hij in 1675 werd opgenomen. Men benoemde hem vervolgens tot bestuurder en blijvend schoolvoogd. Men kent de vier stukken, welke hij voor de kerk van *Saint-Martin-des-Champs* vervaardigde. De koning wilde dezelve zien, en was er zoo zeer over voldaan, dat hij aan Jouvenet beval, dezelve op nieuw te beginnen, om in tapijtwerk uitgevoerd te worden. Jouvenet schilderde dus dezelfde onderwerpen; maar als een man van genie, zonder zich slaafsch aan zijne eerste denkbeelden te hechten. Hij overtrof zich zelven in deze laatste schilderijen, die in het gesticht der *Gobelins* zijn. Czar Peter, de tapijten gezien hebbende, die volgens hem uitgevoerd waren, was er over getroffen, en koos dezelve voor het behangsel, hetwelk de koning hem had aangeboden. Lodewijk XIV. kende de zeldzame verdienste van Jouvenet, hij belastte hem met het schilderen op natte kalk der twaalf Apostelen, boven het helmdak der Invalidenkerk, en de beroemde kunstenaar voerde zulks op de edelste wijze uit. Zijn penseel werd ook gebruikt in de kapel van *Versailles*. Een overmatige arbeid ondermijnde zijne gezondheid; hij kreeg eenen aanval van beroerte, en bleef aan de regterzijde lam. Desniettegenstaande teekende hij nog, ofschoon met veel moeite met de regterhand. Eindelijk gewende hij zich, om zich van de linkerhand te bedienen. Men ziet verscheiden prachtige werken, welke hij met die hand heeft uitgevoerd; onder anderen de schilderij *Magnificat* genaamd, in het koor der Lieve Vrouwe-kerk (*Notre Dame*) van *Parijs* (*). Deze schilder bezat eene levendige verbeeldingskracht, eenen vrolijken geest, eene opregte en openhartige inborst. Zijn vast en krachtvol penseel, de rijkdom zijner zamenstellingen, zijne trotsche behandelingswijze, bekoren en verbazen den aanschouwer, zonder hem door het koloriet te verleiden, dat hij welligt wat al te zeer veronachtzaamd heeft.

Jouy (Lodewijk Franciscus de), advokaat bij het parlement en der geestelijk-

(*) Men moet zijne *Afneming van het Kruis* niet vergeten, die eertijds in eene der zalen der akademie van schilderkunde te *Parijs* was.

heid van *Frankrijk*, te *Parijs*, den 2 Mei 1714 geboren, in dezelfde stad den 6 Februarij 1771 overleden, wijdde zich vooral toe aan kerkelijke onderwerpen. Hem werden de zaken der geestelijken opgedragen, en hij kweet zich met eer van dien last. Men heeft van hem: 1.° *Principes etc.* (*Grondbeginselen, betrekkelijk de regten en verpligtingen der gepromoveerden*), in 12.mo — 2.° *Supplément etc.* (*Bijlage tot de burgerlijke wetten*), in derzelver natuurlijke orde, in fol. — 3.° *Arrêts etc.* (*Verzamelde en in orde gebragte besluiten en reglementen*), 1752, in 4.to — 4.° *Conférences etc.* (*Conferentiën over de kerkelijke ordonnantiën*, 1753, in 4.to Na zijnen dood vond men bij hem in handschrift: *Principes etc.* (*Grondbeginselen en gebruiken, betrekkelijk de tienden*), 1776, in 12.mo en *Coutume etc.* (*Stads regt van Meaux*), een werk, hetwelk hij reeds in het licht had gegeven, en waarvan hij eene nieuwe uitgave had gereed gemaakt.

* Jovellanos (*don* Gaspard Melchior de), een geleerde Spanjaard, werd in 1749 te *Gijon* in *Kastilië* geboren. Hij studeerde aan de universiteit van *Alcala-de-Henares*, en vervolgens te *Salamanka*. Hij was diep ervaren in de wetten, de geleerde talen, de geschiedenis, de oudheid, de oude en nieuwere letterkunde; was het Engelsch, Fransch en Italiaansch meester; en zijne gedichten stelden hem in den rang der eerste Spaansche dichters van zijnen tijd. Door eenige lierdichten, welke hij in het licht gaf, verdiende hij in 1770 om in de Spaansche akademie opgenomen te worden. Daar de minister Floridablanca de verdiensten van Jovellanos had weten te waarderen, zoo stelde hij hem aan Karel III. voor, die hem tot staatsraad benoemde en hem de neteligste zaken toevertrouwde. Toen, na den dood van dien vorst de minister ontslagen werd, deelde Jovellanos in zijne ongenade, en zijne vijanden wachtten slechts den oogenblik af, om hem geheel te doen vallen. Het is waar, dat hij zelf er hun de gelegenheid toe verschafte, terwijl hij voorstelde, om in de behoefte van *Spanje* te voorzien, dat door het bondgenootschap met *Frankrijk* in den grond geboord werd, eene zware belasting op de hooge geestelijkheid te heffen. Men verbande Jovellanos, doch zijn voorstel werd niettemin kort daarna ten uitvoer gelegd. Hij werd in 1799 terug geroepen, en verving Llaguno in het ministerie van *gratie en justitie* (binnenlandsche za-

ken). Jovellanos wilde onafhankelijk hoofd zijn, van het departement, hetwelk hem was toevertrouwd, en dit strookte geenszins met het *despotismus*, hetwelk de prins des vredes over de andere ministers uitoefende. Deze günsteling deed Jovellanos, na slechts acht maanden, gedurende welke hij het ministerie bekleedde, andermaal verbannen. Men beschuldigde hem in dentijd van aan Karel IV eene memorie te hebben doen toekomen, waarin hij het vrij dubbbelzinnige gedrag van zijnen günsteling ontsluijerde. Wat hier ook van zij, deze memorie zoo min als vele andere, maakte niet het minste uitwerksel op den geest des konings. Jovellanos werd naar *Palma*, op het eiland *Majorka* verbannen, en in het Karthuizer klooster dier stad, zorgvuldiglijk bewaakt. Bij den inval der Franschen in *Spanje* (1808), gaf men hem zijne vrijheid weder, en hij werd tot een der leden van de *opperste junta* verkozen. Twee jaren later sloeg hij het ministerie van binnenlandsche zaken van de hand, hetwelk Jozef Napoleon hem had doen aanbieden. Intusschen maakten hem zijne verbindtenissen met den graaf de Cabarrus, en de voorliefde, welke hij steeds voor *Frankrijk* had aan den dag gelegd, verdacht in de oogen eener natie, die op de onwaardigste wijze zelfs door dat gouvernement was verraden, voor hetwelk zij de grootste opofferingen had gedaan. Men noemde hem een' verrader, terwijl men hem beschuldigde van in verstandhouding met den vijand te staan, en in 1812 kwam hij in eenen volksopstand om het leven, alvorens zelfs men de beschuldigingen kon bevestigen. Jovellanos bezat eene bescheidene inborst; hij stond met de beroemde geleerden en geletterden der natie in betrekking, zoo als met Campomanes, Cabanilles, Yriarte, Moratino, Melendez, enz., en stond in briefwisseling met verscheiden geleerde genootschappen van *Europa*. In den loop van zijn leven kan men hem slechts beschuldigen, de bewerker van eenen maatregel te zijn geweest, niet zeer passende aan eenen man, die aan de godsdienst en hare bedienaars verbonden scheen. Hij heeft nagelaten: 1.° *Verzameling van gedichten, Madrid*, 1780, in 8.vo, waarin men zijn blijspel vindt, *El delinquente honorada* (de eerlijke misdadiger), dat bijzonder veel opgang maakte. — 2.° *Discours etc.* (*Redevoering, in de akademie van schoone kunsten te Marseille, in* 1781, *uitgesproken*). Deze redevoering in het Fransch geschreven, werd door dezelfde akademie be-

kroond. Men merkt er eene vrij bijtende vergelijking in op, tusschen GONGORA en GIORDANO; de eerste bederver van den goeden smaak, in de dichtkunde, en de tweede in de schilderkunde. De Engelschman CUMBERLAND gaf, volgens dit geschrift, zijne *Aanmerkingen op de Spaansche kunstenaars* in het licht, *Londen*, 1784. — 3.° *Verhandeling over de oprigting der banken van leening*, *Madrid*, 1784, in 4.to — 4.° *Overwegingen over de Spaansche wetgeving*, ib. 1784, een uitmuntend stuk, dat de bekwaamheid des schrijvers als regtsgeleerde bewijst. — 5.° *Brief aan CAMPOMANES gerigt, over het ontwerp eener publieke schatkist*, ib. 1786. — 6.° *Informe sobre la ley agraria*, of *Verslag over de landhuishoudkunde*, ib. 1795. Dit is het werk, hetwelk aan JOVELLANOS het meeste tot eer heeft verstrekt. Men heeft hem ook een treurspel te danken *le Pelage*, te *Madrid*, in 1790 ten tooneele gevoerd, dat men als een der beste aanvoert, welke *Spanje* bezit: verscheiden geleerde *Mengelingen*, over verschillende staatkundige, huishoudkundige en administrative onderwerpen; *Vertalingen* (in het Spaansch) van Fransche, Italiaansche en Engelsche classieke schrijvers, waaronder eene vertaling van Spaansche verzen van het *verloren paradijs* van MILTON. Zijne rijke bibliotheek uit meer dan vier duizend boekdeelen bestaande, had hij reeds bij zijn leven, aan de kweekelingen der akademie van marine, in *Asturië*, gemaakt.

JOVIANUS (FLAVIUS CLAUDIUS), zoon van den graaf VARONIANUS, werd in 331 te *Singidon*, tegenwoordig *Szegedin*, (ofschoon anderen beweren, dat *Singidon*, *Belgrado* of *Semendria* is), eene stad van *Mysië*, geboren. Na den dood van JULIANUS *den afvallige*, in 363, door de soldaten van het Romeinsche leger tot keizer verkozen, weigerde hij in den beginne de keizerlijke kroon te aanvaarden, terwijl hij betuigde, dat hij over geene Heidensche soldaten het bevel wilde voeren; maar nadat alle hem betuigd hadden, dat zij Christenen waren, aanvaardde hij het purper. De zaken waren in eenen zeer slechten staat; hij trachtte er orde op te stellen, en begon met den vrede met de Perzers te sluiten. Eenige schrijvers hebben dezen stap zeer ten onregte gelaakt; wijl hij zonder dezen maatregel de troepen uit het land niet kon terug trekken, waarin JULIANUS dezelve gewikkeld had: en dat deze vrede niet zeer

eervol was, dit was de schuld, van zijnen onvoorzigtigen en onstuimigen voorganger, en niet de zijne. Hij beval om de afgodstempels te sluiten, en verbood derzelver offers. Hij was vooral buitengemeen bezorgd, om den heiligen ATHANASIUS en de overige verbannen prelaten terug te roepen, en om aan de ketters te betuigen, dat hij geene tweedragt wilde dulden. Hij had echter niet lang genot van het gezag, waarvan hij zich zoo waardiglijk bediende. Hij overleed in den ouderdom van 33 jaren te *Datastane*, tusschen *Galatië* en *Bithynië*, in 364, na de teugels van het rijksbestuur slechts zeven maanden en twintig dagen in handen te hebben gehad. Men vond hem gestikt in zijn bed, door den damp der kolen, welke men in zijne kamer ontstoken had, om dezelve te droogen. JOVIANUS was ten tijde van JULIANUS, hoofdman van de keizerlijke lijfwacht geweest; het was alstoen, dat die vorst, dien de onkunde of de kwade trouw, ons tegenwoordig als een verdraagzaam wijsgeer voorstelt, hem zijne godsdienst wilde doen verzaken; hetwelk hij edelmoediglijk weigerde. Zijn bestuur was al te kort, dan dat men zou kunnen weten, of hetzelve roemrijk zou geweest zijn; maar men kan er niet aan twijfelen, dat JOVIANUS, een goede Christen zijnde, ook een goede vorst zou zijn geweest. De abt LA BLETTERIE heeft zijne geschiedenis beschreven, 1 dl. in 12.mo

JOVINIANUS, een monnik van *Milane*, besmette verscheiden kloosters met zijne dwalingen, na het zijne verlaten te hebben, waarin hij zeer strengelijk had geleefd, slechts een weinig brood etende en water drinkende, terwijl hij blootsvoets ging, een zwart kleed droeg, en met zijne handen arbeidde. Hij begaf zich van *Milane* naar *Rome*, en bewoog verscheiden maagden, om in den echt te treden, terwijl hij zijne losbandigheid, en die zijner leerlingen, met den sluijer des valschen grondbeginsels bedekte, dat de gehuwde staat even zoo volmaakt is als de maagdelijke; eene leer strijdig met die van J. C., en wederlegd door den H. apostel PAULUS. De dwalingen, die hij daarenboven voorstond waren, dat de Moeder van J. C., na haar baren geene maagd was gebleven; dat het vleesch des Verlossers niet waarachtig maar ingebeeld was; dat het vasten en andere werken van boetvaardigheid niet de minste verdiensten hadden. Deze monnik gedroeg zich volgens zijne grondbeginselen. De H. AUGUSTINUS en de H. HIERONYMUS, die zijne goddeloosheden en ongeregeld-

heden bestreden, verwijten hem zijne weelde, zijne verwijfdheid, en zijne geneigdheid tot pracht en vermaken. JOVINIANUS werd te *Rome* door paus SIRICIUS, en te *Milane* door den heiligen AMBROSIUS, in eene, in 390 gehoudene kerkvergadering veroordeeld. De keizers THEODOSIUS en HONORIUS verbanden hem, de eerste naar eene woestijn, en de andere naar een eiland, alwaar hij in 412 overleed, zoo als hij geleefd had. De heilige HIERONYMUS drukt de wijze van zijnen dood zoo krachtvol uit, dat het zeer moeijelijk zoude zijn deze plaats behoorlijk te vertolken: *Inter phasides aves et carnes suillas non tam emisit spiritum quam eructavit.* — Zie VIGILANTIUS.

JOVINUS, een edele Galliër, en een zeer dapper veldheer, werd in 411, terwijl men den tiran KONSTANTIJN, te *Arles* belegerde, te *Mentz* tot keizer uitgeroepen. Hij had deze gevaarlijke eer te danken aan de kuiperijen van GOAR, ALANUS en GUNDICARUS, hoofd der Bourgondiërs. Hij nam zijnen broeder SEBASTIANUS als deelgenoot in deze waardigheid aan; maar zij hadden niet lang genot van het purper. Toen in 413 ATAULF, koning der Visigothen, die de partij van JOVINUS volgde, hem verlaten had, werd die overweldiger gedood, terwijl men hem naar keizer HONORIUS voerde, die toenmaals te *Ravenna* was, en aan wien men ook het hoofd van SEBASTIANUS bragt.

JOVITA RAPICIUS, in het voormalige Fransche gewest *Bresse* geboren, is de schrijver van een werk in vijf boeken verdeeld over de welluidendheid der ongebondene reden (*nombre oratoire*): het kwam te *Venetië*, in 1554 van de drukkerij van PAULUS MANUCIUS, zoon van ALDE in het licht, en was aan den kardinaal POLUS opgedragen. Eenige verstandige en geletterde lieden beschouwden de welluidendheid der ongebondene reden als eene hersenschim, waarvan het onderwerp niets bepaalds heeft, en naar den wil onzer luimen verschilt. RAPICIUS toont aan, dat er een *rhythmus*, eene aan het onrijm, zoo wel als aan de gedichten eigene maat bestaat; hij geeft uitmuntende lessen over de wijze, om dezelve in de reden te verspreiden, en doet ten slotte de vergissingen gevoelen, waarin PHILIPPUS MELANCHTHON en GERARDUS BULCODIANUS vervallen zijn, door te beslissen, dat het onmogelijk of nutteloos was, om over dat onderwerp lessen te geven, die men tot

de praktijk kon bepalen.

Jovius of Giovio (Paulus), een beroemd geschiedschrijver, te *Come* in *Lombardijë*, den 13 April 1483 geboren, leefde onder vier paussen, te weten: Leo X., Adrianus VI., Clemens VII., zijn' bestendigen beschermer en Paulus III. Na eerst geneesheer te zijn geweest, werd hij op den bisschoppelijken stoel van *Nocera* geplaatst. Hij wenschte te vergeefs dien met den stoel van *Come* te kunnen verwisselen; Paulus III., volhardde in hem dit bisdom te weigeren. Franciscus I. behandelde hem met meer onderscheiding. Hij schreef hem vleijende brieven, en verleende hem eene aanzienlijke jaarwedde door den connestabel de Montmorenci, onder Hendrik II., geschrapt. Jovius wreekte er zich over, door in het 31e boek zijner geschiedenis, den connestabel te hekelen. Hij ontzag zich niet, om te bekennen, » dat hij twee pennen had, eene gouden en eene ijzeren, om de vorsten volgens de gunstbewijzen of ongenaden, die hij er van ontving, te behandelen." Het schijnt uit zijne brieven, dat hij ten uiterste belangzuchtig was. Men heeft nooit met zoo vele onbeschaamdheid gebedeld: aan den eenen vraagt hij paarden, aan den anderen confituren enz. Deze geschiedschrijver overleed te *Florence*, als raadsheer van Cosmus de Medicis. Men heeft van hem eene *Geschiedenis* in XLV boeken, die met het jaar 1494 begint, en met 1544 eindigt. *Florence*, 1550 en 1552, 2 dl.n in fol. De verscheidenheid en de overvloed van onderwerpen doen dezelve met vermaak lezen. Het tooneel is beurtelings in *Europa*, in *Azië* en *Afrika*. De voornaamste gebeurtenissen van vijftig jaren, met vele orde en duidelijkheid beschreven, maken eene geschiedenis uit, die zeer nuttig zou kunnen zijn, indien de getrouwheid des geschiedschrijvers, de schoonheid der stof evenaarde. Door Karel V., met eene jaarwedde begunstigd, en door de Medicissen beschermd, spreekt hij over deze vorsten met soms overdreven loftuigingen. — 2.° *Levensbeschrijvingen van beroemde mannen.* — 3.° *Lofreden der beroemde mannen.* Men keurt in deze beide werken, zoo wel als in zijne groote *Geschiedenis*, eenen te oratorischen stijl; eenen al te hoogdravenden toon af; maar dezelve zijn belangrijk voor de kennis van de daden en gezegden der groote en beroemde mannen. — 4.° *Levensbeschrijvingen der* 12 *Visconti's, vorsten van Milane.* — 5.° Verscheiden andere *Werken*, in welke men geest, doch weinig smaak en naauwkeurigheid opmerkt.

Men heeft al zijne *Werken* gezamenlijk uitgegeven, *Bazel* 6 dl.n in fol. 1758. Dit is de volledigste uitgave. Zijn broeder BENEDICTUS JOVIUS, schreef verscheiden werken, onder andere eene *Geschiedenis van Zwitserland;* en zijn achter-neef PAULUS JOVIUS, in 1582 overleden, beoefende met roem de Italiaansche dichtkunde.

JOYEUSE (WILLEM, burggraaf DE), was de tweede zoon van JOANNES DE JOYEUSE, landvoogd van *Narbonne*, uit eene beroemde familie. Men bestemde hem voor de kerk, en bij het leven van JOANNES PAULUS, zijnen oudsten broeder, verkreeg hij zelfs het bisdom *Aleth*, maar daar hij door de heilige wijding niet gebonden was, sloeg hij na dien tijd de loopbaan der wapenen in. Hij diende gedurende de religie-oorlogen op eene nuttige wijze koning KAREL IX., in *Languedoc*, werd door koning HENDRIK III. tot maarschalk van *Frankrijk* verheven, en stierf hoog bejaard in 1592.

JOYEUSE (ANNA DE), zoon van den voorgaande, hertog en pair, en admiraal van *Frankrijk*, eerste kamerheer en landvoogd van *Normandijë*, was een der voornaamste gunstelingen van koning HENDRIK III., die hem in den echt deed treden met MARGARETHA van *Lotharingen*, tweede zuster der koningin LOUISE, zijne echtgenoote. JOYEUSE voerde in 1586 in *Guyenne* een leger aan tegen de Hugenooten. Hij behaalde er eenige voordeelen, en wilde niet de minste genade schenken aan een detachement, dat hij bij *Mont-Saint-Eloi* overrompelde. Deze gestrengheid werd kort daarna door eene ware barbaarschheid gestraft; want na te *Coutras* den 20 October 1587 overwonnen te zijn, doodden de Hugenooten hem koelbloedig, onder het geroep van *Mont-Saint-Eloi!* ofschoon hij 100,000 kroonen tot losprijs van zijn leven aanbood. Ofschoon de maarschalk DE JOYEUSE met de wapens in de hand onverbiddelijk was, was hij echter zacht en edelmoedig in den maatschappelijken omgang. Toen hij eens in de *antichambre* des konings de beide staats-secretarissen te lang had doen wachten, vraagde hij hen om verschooning, hun een geschenk van 100,000 kroonen overlatende, dat hij zoo even van den koning ontvangen had.

JOYEUSE, (FRANCISCUS DE), kardinaal, broeder van den voorgaande, in 1562 geboren, was achtereenvolgend aartsbisschop van *Narbonne*, van *Toulouse* en van *Roua-*

nen. Hij werd met de neteligste en gewigtigste zaken belast, door de koningen HENDRIK III., HENDRIK IV. en LODEWIJK XIII. Hij verwierf aller goedkeuring door zijne voorzigtigheid, zijne wijsheid en zijne bekwaamheid in het beheer van zaken. Hij overleed te *Avignon*, in 1615, als deken der kardinalen, na zich door verscheiden stichtingen beroemd te hebben gemaakt: 1.° van een *Seminarie*, te *Rouanen;* 2.° van een *jesuiten-gesticht* te *Pontoise;* 3.° van een ander voor de oratoristen te *Dieppe*.

JOYEUSE (HENDRIK DE), de zoon van WILLEM, burggraaf DE JOYEUSE, werd in 1567 geboren, droeg in den beginne met roem de wapens, tot in 1587. Het verlies zijner vrouw, en eene verschijning, welke hij meende gehad te hebben, bewogen hem, om zich, onder den naam van *broeder* ANGELUS, onder de capucijnen te begeven. Toen in het volgende jaar de Parijzenaars besloten hadden, om afgevaardigden tot HENDRIK III. te zenden, ten einde hem te verzoeken van weder de hoofdstad te komen bewonen, nam *broeder* ANGELUS dien last op zich, doch het was zonder vrucht. Hij bleef tot in 1592 in zijne orde. Nadat de groot-prioor van *Toulouse*, zijn broeder, omtrent dien tijd in de *Tarn* verdronken was, dwongen de eedgenooten (*ligueurs*) van *Languedoc* hem, zijn klooster te verlaten, om zich aan hun hoofd te plaatsen. De capucijnsche krijgsman streed dapperlijk voor de partij der *ligue*, tot in 1596, toen hij zijn vergelijk met koning HENDRIK IV. sloot. Deze vorst vereerde hem met den maarschalksstaf van *Frankrijk;* maar eenigen tijd daarna aanvaardde hij zijn oud gewaad weder. Het klooster was voor hem verder slechts een graf. Aan het vasten, waken en de strengste boetvaardigheid overgegeven, dacht hij niet meer aan de rol, welke hij op het schitterende en brooze tooneel der wereld had gespeeld, dan om bittere tranen te storten. Hij overleed in 1608, te *Rivoli* bij *Turin*. Hij was gehuwd geweest met de zuster van den hertog van *Epernon*, die hem slechts eene dochter baarde, welke in 1599 met den hertog van *Montpensier*, en in 1611 met den hertog van *Guise* in den echt trad. DE CALLIÈRES heeft het leven van broeder ANGELUS DE JOYEUSE beschreven. Hetzelve is zeer stichtend, en geschikt om hem te regtvaardigen tegen diegene, welke zonder grond de opregtheid zijner godsvrucht in verdenking hebben willen brengen.

Jozef of Joseph, zoon van Jakob en van Rachel, volle broeder van Benjamin. Zijne overige broeders, de voorliefde, welke zijn vader hem toedroeg, en den voorrang benijdende, welke eenige droomen hem beloofden, bedachten zijnen ondergang. Op eenen zekeren dag, dat hij van wege zijnen vader, zijne broeders was gaan bezoeken, die verre in het veld de kudden hoedden, besloten zij hem te dooden. Maar op voorstel van Ruben, wierpen zij hem in eenen ouden droogen put, met oogmerk, om hem aldaar van honger te doen sterven. Naauwelijks was hij in den put, of Juda, die Madianitische en Ismaëlitische kooplieden zag voorbij gaan, bewoog zijne broeders, om hem aan die vreemdelingen te verkoopen. Zij leverden hem hun over voor 20 zilveren penningen, en na zijne kleederen in het bloed van een jong bokje gedoopt te hebben, zonden zij dezelve geheel verscheurd en bebloed, aan hunnen vader, met de boodschap, dat een wild dier hem had verslonden. De kooplieden, welke Jozef gekocht hadden, voerden hem naar *Egypte*, en verkochten hem aan den overste der legerbenden van Pharao, Putiphar genaamd. Weldra won hij het vertrouwen zijns meesters, die hem tot opziener over zijne overige bedienden maakte. De vrouw van Putiphar ontstak voor hem in hevige drift. Toen zij hem eens op zekeren tijd, bij zich in haar vertrek wilde houden, nam de jonge Israëliet de vlugt, haar zijnen mantel overlatende, waarbij zij hem vasthield: eene daad, welke de heilige vaders beschouwen, als den grondslag zijner verheffing, en der zegeningen, welke de Heer over hem uitstortte. Door de weigering van Jozef gebelgd, verhaalde deze wellustige vrouw aan haren echtgenoot, dat de Hebreër haar geweld had willen aandoen; en dat in den tegenstand, welken zij hem geboden had, zijn mantel in hare handen was gebleven. De verontwaardigde Putiphar liet Jozef in de gevangenis werpen: » maar de wijsheid, zegt de H. Schrift, daalde er met hem in, en verliet hem niet in zijne kluisters: — *Descendit cum eo in foveam, et in vinculis non dereliquit illum.*" De jonge Israëliet verklaarde er de droomen van twee aanzienlijke gevangenen, die met hem waren. Pharao, van deze gebeurtenis onderrigt, op eenen tijd, dat hij eenen verbazenden droom had gehad, dien de waarzeggers en wijzen van *Egypte* niet konden verklaren, liet Jozef uit de gevangenis komen. Deze edele gevangene,

toenmaals 30 jaren oud, voorzeide hem eenen zevenjarigen hongersnood, voorafgegaan door eenen overvloed van zeven andere jaren. De koning, vol bewondering voor JOZEF, gaf hem het bestuur van zijn rijk, liet hem op zijnen wagen door de stad rijden, voorafgegaan door eenen wapenkoning, roepende: *dat iedereen de knïen moest buigen voor dezen regent.* JOZEF legde groote voorraadschuren aan, om, gedurende den hongersnood, niet alleen de Egyptenaren, maar ook de andere natiën te voeden. Toen zijne broeders in *Egypte* waren gekomen, om koren te koopen, hield JOZEF zich, alsof hij hen voor bespieders aanzag. Hij zond hen vervolgens met bevel terug van BENJAMIN tot hem te brengen, en hield SIMEON intusschen als gijzelaar. JAKOB weigerde in het begin, om BENJAMIN, de jongste zijner kinderen, te laten gaan; maar door den toenemenden hongersnood werd hij genoodzaakt, om er in toe te stemmen. Nadat JOZEF zijnen jongsten broeder, zoo als hij de zoon van RACHEL, ontdekt had, kon hij zijne tranen niet bedwingen. Hij liet een groot feestmaal voor zijne broeders gereed maken, die hij volgens hunnen ouderdom deed plaatsen, en droeg daarbij eene bijzondere zorg voor BENJAMIN. Hij maakte zich eindelijk aan zijne broeders bekend, vergaf hun en zond hen terug, met bevel, om spoedig hunnen vader naar *Egypte* te brengen. JAKOB had den troost zijne dagen bij zijnen zoon te eindigen, in het land *Gessen*, dat de koning hem gegeven had. Nadat JOZEF 110 jaren geleefd, en zijne kleinzonen tot in het derde geslacht gezien had, werd hij ziek. Hij liet zijne broeders bij zich komen, voorzeide hun, dat God hen in het beloofde land zou terug brengen, en liet hen zweren, dat zij zijn gebeente mede derwaarts zouden nemen. Dit volbragt MOZES, toen hij de Israëliten uit *Egypte* geleidde: en dit gebeente werd toevertrouwd aan den stam van EPHRAÏM, die het bij *Sichem* in het veld begroef, hetwelk JAKOB, kort voor zijnen dood, aan JOZEF in eigendom had gegeven. Deze aartsvader overleed in het jaar 1635 vóór J. C., na *Egypte* gedurende tachtig jaren bestuurd te hebben. Hij liet twee zonen na, MANASSES en EPHRAÏM, verwekt bij zijne huisvrouw ASCENETH, dochter van PUTIPHAR, priester van *Heliopolis*. — De heilige vaders zijn bezorgd geweest, om de kenteekens te doen opmerken, die van JOZEF het, hoewel onvolmaakte, afbeeldsel van J. C. maken, door de zijnen verkocht en verraden, de bevrijder van zijn volk en van alle

volken der aarde. Dit is waarlijk een der schoonste zinnebeelden van het oude Testament, dat, zelfs volgens de bekentenis der Joden, namelijk van PHILO en van JOSEPHUS, geheel zinnebeeldig was, zoo als de heilige PAULUS in zijnen brief aan de Hebreërs zulks breedvoerig aantoont. « Door deze afbeeldsels, zegt een naauwkeurige en diepzinnige godgeleerde, was God voornemens, om de toekomstige geheimen van zijnen Zoon, voor diegene begrijpelijk te maken, aan welke Hij er van dien oogenblik af, door een inwendig licht de verklaring van gaf, en om diegene eenmaal in het geloof dier zelfde geheimen te bevestigen, welke na de vervulling derzelve, de treffende overeenkomst zouden zien, die tusschen de afbeeldsels en deze geheimen bestaat: want ofschoon deze overeenkomst voor de gebeurtenis, duister en als besluijerd is geweest, is het echter zeker, dat men tegenwoordig de gebeurtenissen van het Evangelie met die van het oude Testament niet kan vergelijken, zonder levendig getroffen te zijn van de volmaakte overeenkomst, welke men er ligtelijk in bespeurt, en zonder inwendig overtuigd te zijn, dat de goddelijke Wijsheid voornemens is geweest, de eene door de andere voor te stellen." Dit heeft aan TERTULLIANUS doen zeggen: *Ut verbis ita et rebus prophetarum*, en aan den heiligen AUGUSTINUS: *Illorum non tantum lingua, sed et vita prophetica fuit.* (Zie JONAS, MOZES, enz.) Behalve door deze *allegorie* doet de geschiedenis van JOZEF de godsdienstige en de oordeelkundigste overwegingen ontstaan. « Hoe bewonderenswaardig zijn de wegen Gods (roept een schrijver uit, die op eene treffende wijze al de trekken dezer aandoenlijke geschiedenis heeft ontwikkeld)! Welke kracht in de geheime drijfvederen der Voorzienigheid! Hij verandert de zwakheid in magt, en voert zijne ontwerpen uit, zelfs door de hinderpalen, welke men Hem in den weg stelt."

JOZEF of JOSEPH, zoon van JAKOB, kleinzoon van MATHAN, echtgenoot der heilige maagd, en voedstervader van JESUS CHRISTUS, was uit het geslacht van JUDA, en uit de familie van DAVID. Men weet niet, welke zijne geboorteplaats was; maar men kan er niet aan twijfelen, of hij woonde te *Nazareth*, een stadje van *Galilea*, in den stam van ZABULON. Het is zelfs door het Evangelie bevestigd, dat hij een ambachtsman was;

wijl de Joden, over J. C. sprekende, zeggen, dat Hij *fabri filius* was. Hij was ondertrouwd met de maagd Maria. Het geheim der menschwording van den Zoon Gods, werd in den beginne niet aan Jozef geopenbaard. Toen deze heilige man had opgemerkt, dat zijne echtgenoote bevrucht was, wilde hij haar heimelijk verlaten; maar de engel des Heeren verscheen hem, en ontdekte hem het geheim. Jozef had nooit huwelijksgemeenschap met de heilige Maagd. Hij vergezelde haar naar *Bethlehem*, toen zij den Zoon Gods ter wereld bragt. Hij vlugtte vervolgens met Jesus en Maria naar *Egypte*, en keerde eerst na den dood van Herodes naar *Nazareth* terug. De H. Schrift zegt, dat Jozef jaarlijks met de heilige Maagd naar *Jeruzalem* ging, om er het paaschfeest te vieren, en dat hij J. C. medenam, toen deze den ouderdom van 12 jaren bereikt had. Dezelve verhaalt verder niets van zijn leven noch van zijnen dood. Men is echter van gevoelen, dat hij vóór J. C. overleden is; want indien hij, tijdens het lijden, nog in leven ware geweest, kan men vooronderstellen, dat de aan het kruis stervende Zoon Gods, aan hem, en niet aan den heiligen Joannes, de heilige Maagd, zijne moeder, zou hebben aanbevolen. Men is lang in de kerk geweest, zonder aan den H. Jozef eene godsdienstige vereering te bewijzen; waarschijnlijk om aan de ongeloovigen het denkbeeld te ontnemen, dat hij de vader van J. C. was; of om hun te beletten, van deze godslastering aan de Christenen toe te schrijven. Zijn feestdag was in het Oosten veel eerder dan in het Westen ingesteld. Men zegt, dat de Karmelieten de eerste zijn geweest, die denzelven in *Europa* hebben gevierd. Sixtus IV. stelde denzelven in voor *Rome*, en verscheiden kerken hebben later dit voorbeeld gevolgd.

Jozef Barsabas, bijgenaamd *de Regtvaardige*. — Zie Barsabas.

Jozef of Jozue, zoon van Maria en van Cleophas, was de broeder van den heiligen Jacobus *den Mindere*, en bloedverwant ven J. C. volgens het vleesch. De heilige Schrift zegt ons niets meer te zijnen opzigte.

Jozef van Arimathea, ontleende dien naam van een stadje in *Judea*, op den berg *Ephraïm*, in welke hij geboren werd. Hij kwam te *Jeruzalem* wonen, alwaar hij huizen kocht. De heilige Mattheus noemt hem een *rijk man*, en de heilige Marcus een *edel tienman*, dat

is te zeggen raadsheer. Deze post gaf hem ingang tot de beroemdste vergaderingen der stad: het is in deze hoedanigheid, dat hij zich bij den hoogepriester CAÏPHAS bevond, toen J. C. voor denzelven werd gebragt; maar hij wilde in zijne veroordeeling niet toestemmen. Het Evangelie zegt ons, dat hij een regtvaardig en deugdzaam man was, tot diegene behoorende, welke het rijk Gods verwachtten. Hij was zelfs een leerling van J. C. doch durfde zich niet openlijk verklaren, uit vreeze der Joden. Na den dood van den Verlosser, begaf hij zich onverschrokken naar PILATUS, en vraagde hem, om het ligchaam van JESUS, om hetzelve te begraven; hij verkreeg hetzelve, en legde het in een nieuw graf, hetwelk hij in eene steenrots van zijnen tuin had doen uithouwen. De H. Schrift zegt verder niets meer van JOZEF VAN ARIMATHEA; maar men is van gevoelen, dat hij na zijn overige leven, in den ijver der eerste Christenen te hebben doorgebragt, te *Jeruzalem* overleed.

JOZEF, zwager van HERODES *den Groote*, door SALOMÉ, zijne zuster, die hij gehuwd had. Toen deze koning vertrok, om zich bij ANTONIUS te gaan regtvaardigen, over den dood van ARISTOBULUS, den hoogepriester, belastte hij hem, gedurende zijne afwezendheid, met het bestuur zijner staten. Hij beval hem tegelijkertijd, onder het zegel des geheims, om, indien hij zich niet kon regtvaardigen, MARIAMNE, zijne vrouw te doen sterven. De onvoorzigtige JOZEF ontdekte zijn geheim aan MARIAMNE. Deze verweet zulks aan HERODES, die uit spijt, JOZEF deed ombrengen, zonder zijne regtvaardigingen aantehooren.

JOZEF, bijgenaamd *Hymnographus* of de *Lofzangdichter*, uit *Sicilië* oorspronkelijk, omhelsde het kloosterleven, en werd te *Thessalonika* priester gewijd. Hij leed veel, om de vereering der beelden, gedurende de vervolging van keizer THEOPHILUS, en werd naar het eiland *Creta* verbannen, alwaar hij tot in 842 verbleef. Hij begaf zich vervolgens naar *Konstantinopel*, alwaar de heilige IGNATIUS hem de bewaring van de kerkelijke schatkist toevertrouwde. Hij vervaardigde *Lofzangen*, vol zalving, ter eere van de heilige Maagd, en van verscheiden heiligen, en overleed in het jaar 883. Zijn leven is door THEOPHANUS, zijnen leerling, beschreven. De diaken JOANNES heeft een uitgebreider geleverd, voorkomende in de *Acta sanctorum*, April, 1e dl. De Grie-

ken vieren zijn feest den 3 April.

JOZEF BEN GORION of GORIONIDES, dat is zoon van GORION, een Joodsche geschiedschrijver, die de Rabbijnen ten onregte met den beroemden geschiedschrijver JOSEPHUS verwarren, leefde op het einde der 9e, of in het begin der 10e eeuw. Er bestaat nog van hem eene *Geschiedenis der Joden*, door GAGNIER in het Latijn vertaald, *Oxford*. 1706, in 4.to. Er bestaat eene Hebreeuwsche en Latijnsche uitgave van *Gotha*, 1707, in 4.to. Men ziet uit hetzelfde werk, dat de schrijver, naar alle waarschijnlijkheid, een jood uit *Languedoc* was. De eerste schrijver, die dit werk heeft aangehaald, is SAADIAS GAON, een beroemde rabbijn, die in het midden der 10.e eeuw leefde.

JOZEF I., vijftiende keizer uit het huis van *Oostenrijk*, derde zoon van keizer LEOPOLD, werd te *Weenen* in 1678 geboren, in 1687 tot erfelijke koning van *Hongarije* gekroond, in 1690 tot Roomsch koning verkozen, en beklom den keizerlijken troon in 1705, na den dood van zijnen vader. De geest des zoons was levendig en werkzamer en geschikter, om de gebeurtenissen met drift door te zetten, dan om dezelve af te wachten; hij was een vorst, die zijne staatsdienaars raadpleegde, en zelf handelde. Deze vorst handhaafde met even zoo veel moed als geluk, de regten van zijn huis. Hij haalde den hertog van *Savooije*, de Engelschen en Hollanders, in zijne belangen over tegen *Frankrijk*, en deed den aartshertog KAREL als koning van *Spanje* erkennen. Hij noodzaakte CLEMENS XI., die te zeer aan *Frankrijk* gehecht scheen, hem dien titel te geven, terwijl hij verscheiden leengoederen, die tot dusverre aan de Paussen onderworpen waren, als afhankelijk van het rijk verklaarde. Daar de keurvorsten van *Beijeren* en *Keulen*, den oorlog tegen den keizer en het rijk voortzetten, zoo liet JOZEF hen in 1706 in den rijksban doen. Sedert de overwinning van *Hochstedt*, was *Beijeren* een Oostenrijksch gewest geworden, maar eene slecht bestuurde zamenzwering verzwaarde het lot der keurvorstin en harer kinderen, aan welke men zelfs hunnen naam ontnam. Daar de hertog van MIRANDOLE, vassaal des rijks hem groote reden tot ontevredenheid had gegeven, beroofde hij hem van zijn leengoed. Door menigvuldige zegepralen, werd hij vreedzaam bezitter van *Italië*. De verovering van het koningrijk *Napels* en *Sicilië* werd

hem verzekerd. Alles, wat men in *Italië* als leenpligtig had beschouwd, werd als onderdaan behandeld. Hij legde aan *Toskane* eene schatting op, van 150,000 pistolen; aan *Mantua*, eene van 40,000; *Parma*, *Modena*, *Lucca*, *Genua*, die zich heimelijk of openlijk met zijne vijanden verbonden hadden, werden in zijne belastingen betrokken. *Frankrijk* had den prins RAGOTZKI, vorst van *Zevenbergen*, tegen hem opgewekt, en deze wapende zich ter verdediging zijner eigene regten, en die van zijn land. Hij werd geslagen, zijne steden ingenomen, zijne partij uitgeroeid, en hij genoodzaakt, om de wijk naar *Turkijë* te nemen. Te midden van zijnen voorspoed, werd JOZEF door de kinderziekte aangetast, waaraan hij den 17 April 1711 overleed. Er zijn weinig keizers geweest, die gelukkiger waren; zijn bestuur was bijna niets anders, dan eene aaneenschakeling van zegepralen, ter vernedering van den ouden vijand van zijn huis: het rijk was hem bestendig toegedaan; de grootste vorsten zochten zijne vriendschap; geheel *Europa* beschouwde zijne magt zonder afgunst; zijne veldheeren waren de helden van dien tijd; te midden van eenen zeer ingewikkelden oorlog, wist hij zijne geldmiddelen te verbeteren, en legde hij zijne volken nooit te groote lasten op. Hij werd echter minder bemind, dan zijne voorgangers, en den broeder, die hem opvolgde (zie KAREL VI.); wijl zijn persoonlijk gedrag soms ligtzinnig was, en weinig strookte met de grondbeginselen, die de deugd in zijne familie schenen gevestigd te hebben.

JOZEF II., zoon van keizer FRANCISCUS van *Lotharingen*, en van MARIA THERESIA van *Oostenrijk*, werd te *Weenen*, den 13 Maart 1741 geboren, en door zijne moeder in hetzelfde jaar, naar den rijksdag van *Presburg* gebragt, alwaar het gezigt van den jongen prins, niet weinig bijdroeg, om de Hongaren, tegen die menigte vijanden, welke zijn erfdeel belaagden, met vuur te bezielen. In 1764 tot Roomsch-koning verheven, volgde hij in hetzelfde jaar, zijnen vader op den keizerlijken troon op. Het zij met oogmerk, om zich te onderwijzen; het zij ter bevordering zijner gezondheid, en de bij hem opwellende behoefte eener buitengewone werkzaamheid, doorreisde hij een groot gedeelte van *Europa*, en leerde eene menigte zaken kennen, welke hij besloot, na den dood zijner moeder ten uitvoer te brengen. Den 3 September 1771 had hij te *Neustadt* in *Moravië*, eene bijeenkomst met den koning

van *Pruissen*, die in den tijd eene groote opspraak verwekte, eensdeels, wijl *Europa* zich verwonderde, twee vorsten elkander te zien naderen, welke men door onverzoenlijke vijandschap verdeeld waande, en ten andere, wijl men het gerucht verspreidde, dat hij bij die gelegenheid verscheiden denkbeelden van FREDERIK aangenomen, en het ontwerp gevormd had, om dezelve in zijne staten te verwezenlijken. Maar dit gevoelen is door de daadzaak gelogenstraft; want de koning van *Pruissen* heeft bijna tot niets het voorbeeld gegeven, van hetgene, wat de keizer in zijne staten heeft gemeend te moeten doen. Bijzonder in datgene, wat de kerkelijke bezittingen en godsdienstige gestichten betreft, heeft FREDERIK bestendig verschillende gevoelens aan den dag gelegd. » De keizer, zegt hij, in eenen brief aan D'ALEMBERT, gaat onafgebroken met zijne *secularisatiën* voort; bij ons blijft ieder zoo als hij is, en ik eerbiedig het regt van eigendom, waar de geheele maatschappij op rust." (Zie de 226.e brief dier briefwisseling). Eene bijzonderheid heeft deze bijeenkomst merkwaardig gemaakt. Een talrijk Oostenrijksch legercorps was te *Neustadt* in *Moravië* gelegerd, alwaar de keizer hetzelve, in tegenwoordigheid van FREDERIK wilde doen paraderen en maneuvreren. De dag was schoon en de Hemel helder; doch een hevig onweder kwam zoo snel op, dat men zich niet bergen kon, alvorens door en door nat te zijn, en de wapenoefeningen hadden niet plaats. *Men moet bekennen*, zeide FREDERIK tot den keizer, *dat er een grooter meester is dan wij*. Nadat MARIA THERESIA den 29 November 1780 overleden was, nam hij het bestuur der erflanden in handen, maar wilde zich niet tot koning van *Hongarijë* en *Boheme* doen kroonen; hij liet zelfs tot grooten spijt der Hongaren, de kroon van den heiligen STEPHANUS, die in het kasteel van *Presburg* bewaard werd, wegnemen en naar *Weenen* vervoeren. Zijne inzigten, betrekkelijk de kerkelijke aangelegenheden, het bisschoppelijk gezag, de huwelijken, de religieuze gestichten, waarvan er meer dan 300 vernietigd werden, bewogen den Paus, na vruchtelooze vertoogen, om zich in 1782 in persoon naar *Weenen* te begeven. JOZEF ontving hem met veel achting en eerbied, hoorde hem, en bekrachtigde, de besluiten, welke de Paus met de bisschoppen van *Hongarijë*, omtrent de meest verontrustende punten hadden vastgesteld (men kan deze besluiten zien in het 6e dl.

der *Réclamations belgiques*. blz. 252). De paus vertrok wel voldaan; maar hetzij, dat de vorst van gevoelen was veranderd; hetzij dat de, met de uitvoering belaste, staatsdienaars van een verschillend gevoelen waren, deze soort van overeenkomst bleef zonder uitwerksel. De reis des pauses was echter niet vruchteloos. » Het is onbetwisbaar, zegt een protestantsche schrijver, dat het hem door zijne tegenwoordigheid, door de aandoenlijke plegtigheden der godsdienst, in een woord, door alles wat het hart kan treffen, en de ziel bewegen, gelukte, om het wankelende geloof te bevestigen, de ontluikende twijfelingen weg te nemen, en, ten minste voor eenigen tijd, aan het Catholijke geloof in de Oostenrijksche landen, eene nieuwe kracht en een nieuw voedsel te geven." Het jaar 1784 was gedenkwaardig door den opstand der Walachijërs tegen hunne heeren. Zij verwoestten *Zevenbergen* en het gebied van *Temeswar* op eene verschrikkelijke wijze. De adel-en geestelijken werden vermoord, hunne eigendommen vernield, een aantal kasteelen en dorpen verbrand. Horiah en Glosca (zie die beide artikels), die aan het hoofd der muitelingen waren, werden eindelijk door de Siculische hussaren gevangen genomen, en in 1785 ten dood gebragt. De wijze, op welke men over de oorzaak en het doel van dezen opstand heeft gesproken, loopt zoo zeer uit elkander, en biedt daarenboven zulke ingewikkelde bespiegelingen aan, dat het voorzigtiger is, de zaak onder den sluijer des geheims te laten, dan dezelve te willen onderzoeken. De Hollanders, die in 1782, op eene eenvoudige opeisching, de barrière-steden hadden verlaten, welke hun door den vrede van *Utrecht* waren toegekend, waren in 1784, ten opzigte van de vrijheid der *Schelde*, welke de keizer vraagde, zoo gedwee niet. Zij weigerden, om in dat punt van den Munsterschen vrede af te wijken, en schoten op het keizerlijke schip, hetwelk ondernomen had, om de aan de oevers der rivier opgerigte batterijen voorbij te zeilen. Deze gebeurtenis verwekte eenen oorlog, die niets belangrijks opleverde, en die den 8 November 1785 met den vrede van *Fontainebleau* geëindigd werd. De keizer verkreeg het fort *Lillo*; men deed eenige uitwisselingen, en maakte op eenige plaatsen eene nieuwe grensscheiding, maar de *Schelde* bleef gesloten. Toen de keizerin van *Rusland*, in 1787 eene reis naar *Kherson* had ondernomen, ten einde hare nieuwe gestichten en veroveringen te bezoeken, bewoog zij den kei-

zer, om zich ook derwaarts te begeven. Maar naauwelijks was hij aldaar aangekomen, of hij vernam, dat de invoering der nieuwe stelsels in het burgerlijke en godsdienstige, in de *Nederlanden* hevige bewegingen had doen ontstaan, welke de wijsheid der staten belet had, in eenen openlijken opstand los te barsten. Om aan het vooroordeel geenen grond te geven, zullen wij overschrijven, hetgene, wat te dien opzigte de levensbeschrijver van JOZEF II. (CARACCIOLI), die eigenlijk slechts een lofredenaar is, zegt. » Steeds met geestdrift bezield, om datgene te verwezenlijken, wat hem het beste scheen, gevoelde de keizer het gevaar eener nieuwigheid niet, en hij beijverde zich, om, te midden der moeijelijkheden het goede zelfs te ver te drijven. De Brabanders verhieven met nadruk hunne stem, ten gunste hunner voorregten, en wilden zich geene andere belastingen laten welgevallen, noch anders dan eertijds behandeld worden. Zij haalden het voorbeeld aan, der keizerin-koningin van *Hongarije*, MARIA-THERESIA, heilrijker gedachtenis, die steeds hunne voorregten had geëerbiedigd, en zij herinnerden aan den eed, welken de keizer zelf had afgelegd, van geenerlei inbreuk, op dezelve te maken. Niets kwelt de volken zoo zeer, dan de verandering hunner wetten en gebruiken, daar niets de vorsten zoo zeer vermoeit, dan het verschil der voorregten en gebruiken onder de onderdanen van een en hetzelfde rijk. Er is geen vorst, die dezelve niet tot denzelfden regel zou willen bepalen, en aan dezelfde wetten onderwerpen. Dit was de voornaamste misslag van JOZEF, die, welke hem bij het publiek voor eenen dwingeland deed doorgaan; en men moet bekennen, dat voorregten, welke door verjaring en het gebruik geheiligd zijn, te willen veranderen, in zeker opzigt eene schending van het regt der volken is, ten zij zulks in overeenstemming met de natie kan geschieden." De 20 September had er te *Brussel* een gevecht tusschen de troepen des keizers en de Brabandsche vrijwilligers plaats; en den volgenden dag kondigde de graaf van MURRAY, na het vertrek der aartshertogin CHRISTINA, naar *Weenen*, tot algemeen landvoogd *ad interim* benoemd, de herstelling van regten en voorregten af: maar de vorst kon niet besluiten, om zulks te bekrachtigen: en men verwachtte gestrenge maatregelen, toen hij zich in den oorlog met de Turken vond gewikkeld. Deze hadden denzelven reeds aan de Russen verklaard. De keizer ofschoon

de bondgenoot der laatste, bleef nog onzijdig, tot dat hij besloot, om zich bij eene overrompeling meester van *Belgrado* te maken. Deze op den 3 December 1787 mislukte poging, besliste het lot van den oorlog. Dezelve werd in den beginne zonder eenig merkelijk voordeel van weêrszijde gevoerd. Het Oostenrijksche leger, bij *Semlin*, tusschen den *Donau* en de *Savè* verschanst, verloor eenen kostbaren tijd, en bleef werkeloos tot op de inneming van *Sabacs*, den 24 April 1788. *Dubitza* hield de belegeraars gedurende zes maanden tegen; zij werden er den 25 April geslagen; maar de plaats gaf zich den 26 Augustus aan den generaal LAUDON over, die het bevel over het leger van *Croatië* was op zich komen nemen. Deze veldheer maakte zich vervolgens meester van de overige kleine steden, terwijl de vorst van SAKSEN-COBURG *Choczim* innam. Maar de groot-vizier maakte zich ook van verscheiden gewigtige punten meester. Men vreesde, dat hij na verscheiden gevechten de overhand bekomen en *Temeswar* belegeren zoude, toen hij den aftogt koos. Het volgende jaar was gedenkwaardig door de inneming van *Belgrado*, dat zich den 7 October 1789 aan LAUDON overgaf; maar de gezondheid des keizers, die sedert drie jaren treurige voorteekens gaf, werd dagelijks wankelbaarder. De geweldige beweging, welke de nieuwe stelsels in *Hongarijë*, in *Oostenrijk*, in *Tyrol*, in *het Milanesche*, maar vooral in de *Nederlanden* hadden te weeg gebragt, trof hem op eene gevoelige wijze. In het laatste gewest was het eindelijk tot eenen openbaren opstand gekomen; en na de verdrijving der Oostenrijksche troepen, verklaarden de staten der verschillende gewesten, met uitzondering van *Luxemburg*, waarvan de hoofdstad in zijne magt bleef, hem voor vervallen van de opperste magt. In dezen uitersten nood, wende hij zich tot den Paus, en riep zijn gezag in, als dat van den algemeenen vader der volken en koningen, om zijne onderdanen tot hunnen pligt terug te brengen, belovende van al het onregt, hetwelk hun was aangedaan, te vergoeden. De opperpriester schreef werkelijk eene zeer aandoenlijke breve aan de bisschoppen der *Nederlanden*; maar de omwenteling had er zoo zeer haar beslag verkregen, dat de stem der herders van *Israël* nutteloos werd (*). De vorst werd er door verslagen. Zij-

(*) De Schrijver dezer aanteekening is zoo als vele anderen, getuige

ne, door zijnen persoonlijken toestand reeds verzwakte, ziel kon aan zoo vele wederwaardigheden geenen weerstand bieden. Hij overleed den 20 Februarij 1790, twee dagen na de prinses ELIZABETH van *Wurtemberg*, echtgenoote van den aartshertog FRANCISCUS, welke hij teederlijk beminde, en wier dood den zijnen verhaastte. Hij was een vorst vol moed, werkzaamheid, die het goede wilde zonder de middelen tot hetzelve te onderscheiden; die kunde en wetenschap najaagde; maar zich soms aan menschen wendde, die niet in staat waren, hem zulks te verschaffen; die tegen de misbruiken ijverde; maar met die benaming zaken bestempelde, welke zulks niet waren; die begeerig naar roem was, maar in alle betrekkingen deszelfs waren luister niet onderscheidde; die van het gevoel zijner magt doordrongen was, doch dezelve de grenzen deed overschrijden; hij zou een gelukkig en waarschijnlijk langer bestuur hebben gehad, indien zijne onderwijzers, die niet met genoegzame keuze benoemd zijn, de gelukkige hoedanigheden van zijn hart en van zijnen geest beter geleid hadden; indien zij, in plaats van hem te verontrusten door de ijdele bespiegelingen der wijsbegeerte, hem beter doordrongen hadden met dit grondbeginsel van een zijner voorvaderen (KAREL V.), dat » de gevestigde besturen van zelve gaan, en dat degene, welke nieuwigheden voorstellen, de stoorders der openbare rust zijn." Of wel met deze nuttige en redelijke les, welke BURKE aan zijnen opvolger gaf: » Een wijs vorst, zoo als de keizer, moet de geest van zijn volk beoefenen. Zulk een vorst moet hetzelveniet in zijne zeden dwarsboomen, noch het deszelfs voorregten ontnemen; maar hij moet volgens de omstandigheden handelen, waarin hij het bestuur zal vinden, en zoo lang als hij zich volgens deze gewone grondbeginselen der beoefenende ondervinding zal gedragen, zal hij de gelukkige vorst van een gelukkig volk zijn, enz." Hij was in 1760 met ELIZABETH van *Parma*

geweest van den haat, welken de wijsgeerige veranderingen van JOZEF II., in hart der Brabanders hadden gedrukt: zij, die enkel met geestdrift, over MARIA-THERESIA, en over hunnen landvoogd, den aartshertog KAREL spraken, waren zoo ver gekomen, dat zij zelfs de Oostenrijksche soldaten verachtten, welke zij *casquetten* noemden. Uit eenen godsdienstigen geest, namen zij de uitgewekene Fransche geestelijken op, en uit eenen wraakgeest, zagen zij dezelve met eene soort van vreugde vertrekken, wijl de Fransche Republikeinen naderden, om hen van een juk te bevrijden, hetwelk zij meer dan eens betreurd hebben.

gehuwd, bij welke hij eene dochter verwekte, die jong overleed. Na den dood van ELIZABETH, in 1763, huwde hij in 1765, met MARIA ANTOINETTE van *Beijeren*, zuster van den keurvorst, welke hij in 1767 verloor. Zijn broeder LEOPOLD, groot-hertog van *Toskane*, volgde hem op, doch overleefde hem slechts twee jaren. [De koning van *Pruissen* beschrijft in zijne *Memoriën* het ware karakter van JOZEF II. » Deze jonge vorst, zegt hij, bootste eene openhartigheid na, welke hem natuurlijk scheen; zijne inborst openbaarde vrolijkheid met vele levendigheid gepaard, maar met den lust om te leeren, had hij het geduld niet, om zich te oefenen....." Bij eene andere gelegenheid, drukt hij zich op deze wijze uit: » De jonge keizer door de eerzucht verslonden, reikhalzende naar roem, wachtte slechts op eene gelegenheid, om de rust van *Europa* te verstören." Tijdens de Fransche omwenteling, en kort voor zijn overlijden, zeide keizer JOZEF: » Het is mij niet onbekend, dat de vijanden mijner zuster ANTOINETTE, haar hebben durven beschuldigen, van aanzienlijke sommen, aan mij te hebben overgemaakt; op het punt van voor God te verschijnen, verklaar ik, dat deze beschuldiging eene verschrikkelijke lastering is." Hij gaf zelf zijn grafschrift op, dat in deze weinige woorden bestond: *Hier ligt JOZEF II., die in al zijne ondernemingen ongelukkig was.* Men heeft van JOZEF II., *onuitgegevene brieven*, voorafgegaan door eene *Levensschets* van dien vorst, en gevolgd door bijzonderheden zijner laatste oogenblikken. Men heeft ook, als van dezen vorst komende een *Staatkundig Testament* in het licht gegeven, hetwelk men echter met allen grond als onderschoven beschouwt. Verscheiden schrijvers hebben eene Levensbeschrijving van hem geleverd. Die van CARACCIOLI is mede in het Nederduitsch vertaald, *Utrecht* en *Amsterdam*, 1790, in gr. 8.vo met portret. Verschillende trekken uit het leven van dezen vorst zijn met het beste gevolg, op het tooneel gebragt].

JOZEF I., of JOZEF EMANUEL, koning van *Portugal*, uit het huis van *Braganza*, in 1714 geboren, beklom den troon in 1750, en overleed in 1777. De aardbeving van 1755, welke een gedeelte van *Lissabon* vernielde; eene gewaande zamenzwering in 1758, die veel gerucht maakte, en veel bloed deed stroomen (zie AVEIRO); de uitroeijing der Jesuiten, en de

verbeurtverklaring hunner goederen; de geschillen met het hof van *Rome*, welke deze gebeurtenis volgde; eindelijk de oorlog met *Spanje* in 1763, zijn de belangrijkste gebeurtenissen van dit bestuur, hetwelk den Portugezen lang heugen zal. Zijne dochter MARIA FRANCISCA, die hem opvolgde, herstelde de rust door het verbannen van den markgraaf DE POMBAL (zie dat artikel).

JOZEF ALBO, een geleerde Spaansche Jood der vijftiende eeuw, te *Soria* geboren, bevond zich in 1412 bij de beruchte conferentie, welke tusschen HIERONYMUS *van het heilig Geloof* en de Joden gehouden werd. Hij overleed in 1430. Men heeft van hem een beroemd boek, in het Hebreeuwsch, getiteld: *Sepher Ikkarem*, dat is het *Boek van de grondregels des Geloofs*, *Venetië*, 1618, in fol. Verscheiden geleerden hebben ondernomen, om hetzelve in het Latijn te vertolken, maar er is nog geene Vertaling van in het licht verschenen. Hij beweert in hetzelve, dat *het geloof aan de komst van den MESSIAS, niet noodzakelijk ter zaligheid, noch een werkelijk leerstuk is.* Hij droeg, zegt men, deze stelling voor, om het geloof der Joden te versterken, hetwelk HIERONYMUS *van het heilige Geloof* aan het wankelen had gebragt, door te bewijzen, dat de MESSIAS reeds gekomen was.

JOZEF MEIR, een geleerde rabbijn, in 1496 te *Avignon* geboren, was de zoon van een der Joden, welke vier jaren vroeger door koning FERDINAND uit *Spanje* verdreven waren. Hij werd later door zijnen vader mede naar *Italië* genomen, en overleed bij *Genua*, in 1554. Men heeft van hem een zeer zeldzaam voorkomend werk in het Hebreeuwsch, getiteld: *Jaarboeken der koningen van Frankrijk en van het Ottomannische huis*, *Venetië*, 1554, in 8.vo. Hetzelve is in twee deelen verdeeld: in het eerste verhaalt hij de oorlogen, welke de Franschen tegen de Ottomanen, ter verovering van het *Heilige Land* gevoerd hebben. Hij put daaruit de gelegenheid, om de geschiedenis der beide volken te beschrijven. Hij begint die der Franschen met MARCOMIR, SUNNON en GENEBALD. Alvorens over de Ottomanen te spreken, geeft hij een denkbeeld van MAHOMED, ABUBEKER en OMAR. Dit eerste deel eindigt met het jaar 1520. In het tweede wordt de geschiedenis der Ottomanen voorafgegaan door die van SALADIN, TAMERLAN, ISMAËL-SOPHI, en van verscheiden andere Oosterlin-

gen. Hij spreekt in het voorbijgaan over de Europesche vorsten, en eindigt dit deel met het jaar 1555. Zijn stijl is eenvoudig en voor de geschiedenis zeer passend.

JOZEF VAN PARIJS (FRANCISCUS LE CLERC DU TREMBLAI), een beroemde capucijner, meer bekend onder den naam van *pater* JOZEF, werd te *Parijs* in 1577 geboren, en was de zoon van JOANNES LE CLERC, heer van *Tremblai*. De jonge DU TREMBLAI reisde door *Duitschland* en *Italië*, en maakte onder den naam van *vrijheer van* MAFLÉE, eenen veldtogt mede. Te midden der hoop, welke zijne talenten aan zijne familie gaven, verliet hij de wereld, om in 1599 capucijner-monnik te worden. Na zijne theologische cursus volbragt te hebben, hield hij missiën, trad met de ketters in het strijdperk, bekeerde eenigen derzelve, en verkreeg de eerste posten zijner orde. De kardinaal DE RICHELIEU, van zijne genie onderrigt, schonk hem zijn geheele vertrouwen, en belastte hem met de neteligste zaken. Het was vooral, toen de kardinaal de koningin MARIA DE MEDICIS in hechtenis liet nemen, dat de capucijner den minister nuttig was. In eenen geheimen raad toegelaten, vreesde hij niet, om voor den koning te beweren, dat hij zonder angstvalligheid zijne moeder kon en moest buiten staat stellen, om zich tegen zijnen, met het bestuur en de belangen des koningrijs belasten minister te verzetten. Zijn levensbeschrijver verwijt hem, eene herroeping van doctor RICHER te hebben afgeperst; maar de omstandigheden, welke hij van deze herroeping verhaalt, zijn ontegensprekelijk wederlegd in het *Journal de Trévoux*, voor Januarij 1703. Deze ijverige capucijner zond zendelingen naar *Engeland*, naar *Canada* en naar *Turkijë*, hervormde de orde van *Fontevraud*, en stichtte met mevrouw ANTOINETTE van *Orleans*, die der benedictijnen-religieuzen van den *Kalvarie-berg*. LODEWIJK XIII. beloonde hem voor zijne diensten door den kardinaalshoed; maar hij overleed te *Ruel*, in 1638, alvorens denzelven ontvangen te hebben. Het geheele parlement was bij zijne lijkplegtigheid tegenwoordig, en een bisschop sprak zijne lijkrede uit. De abt RICHARD heeft twee levensbeschrijvingen van dezen zonderlingen man in het licht gegeven; de eene onder den titel van *Vie etc.* (*Leven van pater* JOZEF), 2 dl.n, in 12.mo; en de andere, welke slechts een hekelschrift is, *Le véritable etc.* (*De ware pater* JOZEF), 1704, in

12.mo In de eerste schildert hij hem af als eenen heilige, en in de tweede als een' listigen staatsman. « Deze man, zegt een geschiedschrijver, werkte zijn geheele leven voor de kerk, en vrij lang voor den staat, een ijverige religieus, zoo lang als hij in het klooster bleef, een bekwame staatkundige, toen de kardinaal DE RICHELIEU hem in zeker opzigt als deelgenoot in het ministerie had aangenomen, door zich van een gedeelte der zorgen, die onvermijdelijk van hetzelve zijn, op hem te ontlasten; hij gaf ten allen tijde bewijzen eener zeldzame deugd en van eene volmaakte bekwaamheid. Ik weet, dat de hekeling hem niet gespaard heeft. Kon het den vriend en vertrouweling van den kardinaal DE RICHELIEU aan bedillers ontbreken? Zijn ijver en het vertrouwen van den eersten staatsdienaar, ziedaar, wat in mijn oog, zijne geheele misdaad uitmaakt.

JOZEF VAN CALASANCE (*Heilige*), stichter van de christelijke scholen, werd te *Petralta*, in het koningrijk *Aragon*, in 1556 uit eene adellijke familie geboren. In zijne jeugd, welke hij in godvruchtige oefeningen doorbragt, deed hij gelofte van zuiverheid. Door den dood van zijn' ouderen broeder, eenige zoon geworden zijnde, moest hij eenige tegenkanting van zijnen vader ondervinden, die hem eenen schitterenden stand in de wereld wilde verschaffen. Ziek geworden, en op zijn uiterste gekomen zijnde, verklaarde hij aan zijnen vader de gelofte, welke hij had gedaan, en bewoog denzelven, hem zijne roeping te doen volgen. De priesterwijding ontvangen hebbende, was JOZEF het voorbeeld der geestelijkheid, en door verscheiden bisschoppen in hunne diocesen gebruikt, stichtte hij er bewonderenswaardige vruchten. Daar hij zich tot een volmaakter staat geroepen achtte, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar het gezigt van eene menigte kinderen, aan de ondeugden overgegeven, welke met het gebrek van opvoeding gepaard gaan, hem het besluit deed nemen, van zich geheel en al aan hunne opvoeding toetewijden. Hij verbond zich met eenige geestelijken, onder welke de beroemde reeds 95jarige DRAGONETTI, maar die sterk en vol vuur was, en de oefeningen der nieuwe congregatie, tot in den ouderdom van 120 jaren waarnam, wanneer hij in den geur van heiligheid overleed. Dezelve werd in 1621 door GREGORIUS XV. tot eene religieuze orde verheven. Een slecht voorwerp er in opgenomen zijnde, bragt de wanorde der trotschheid en ver-

deeldheid in het nieuwe gesticht, en bediende zich van zijnen invloed, om den heiligen stichter allerlei vervolgingen op den hals te halen. INNOCENTIUS X. vernietigde de orde. De heilige stichter ging steeds met zijne werken van liefdadigheid, ten opzigte van de arme kinderen voort. Hij overleefde deze wederwaardigheid twee jaren, en overleed als een 92jarige grijsaard, na de herstelling zijner orde voorzegd te hebben. CLEMENS IX. bragt dezelve weder op denzelfden voet, als zij door GREGORIUS XV. was goedgekeurd. De werkzaamheden der religieuzen dezer orde, waren in den beginne niets anders, dan om het lezen, schrijven, de catechismus, de rekenkunde, en de grondbeginselen der spraakkunst te onderwijzen; maar krachtens vergunningen, welke hun verscheiden paussen hebben gedaan, hebben zij in hunne collegien volledige studiën, en onderwijzen ook de hoogere wetenschappen. JOZEF VAN CALASANCE werd gebeatificeerd door BENEDICTUS XIV., en CLEMENS XIII. ging tot zijne heiligverklaring over. Zijn leven, door pater TOSETTI, in het Italiaansch beschreven, en door pater KOCH in het Hoogduitsch vertaald, heeft in beide talen eenen zeer goeden stijl. De steller is een oordeelkundige levensbeschrijver, die over de christelijke deugden, en den roem der heiligen, met even zoo vele onderscheiding als stichting spreekt.

JOZEF CUPERTINUS (*Heilige*), dus genoemd naar zijne geboorteplaats (*Cupertino*), een stadje van het bisdom *Nardo*, in het koningrijk *Napels*, in 1603 van arme ouders geboren, ging in de orde der conventuele Franciscanen, werd priester en heiligde zich door de oefening aller deugden van zijnen staat. Het proces zijner heiligverklaring maakt gewag van een aantal buitengewone gunstbewijzen, welke hij van God ontving. Hij overleed in 1663 te *Osimo*, en werd in 1767 gecanoniseerd. PASTROVICCHI, een religieus derzelfde orde, heeft in 1753 zijn leven beschreven, waar weinig smaak en oordeelkunde in doorstralen.

JOZEF. — Zie ABOU — JOZEF.

JOZUÉ, was de zoon van NUN, uit den stam van EPHRAÏM. God verkoos hem, zelfs bij het leven van MOZES, om de Israëliten te besturen. JOZUÉ volgde dien goddelijken wetgever, in het jaar 1451 vóór J. C., op. MOZES had Gods volk tot aan

den oever van de *Jordaan* geleid. Het was aldaar, dat hij, volgens de godspraak, zijne bediening en zijn leven moest eindigen. De eer van de Israëliten in het beloofde land te geleiden, was voor JOZUÉ weggelegd. Tot dusverre had dit volk een wetgever noodig gehad; thans moest het een veldheer en krijgsman hebben; maar een veldheer, die voor zijne soldaten de geheele teederheid eens vaders bezat, en een krijgsman, dien het noch aan de oplettendheid, noch aan de waakzaamheid des wetgevers ontbrak. Dusdanige was JOZUÉ. Hij had eerst lieden uitgezonden, om de stad *Jericho* te onderzoeken. Zoodra zij hem hun verslag hadden gedaan, trok hij met zijn geheele leger over de *Jordaan*. God deed den loop der wateren stilstaan, en de rivier werd ter lengte van twee mijlen droog. Weinige dagen na dit wonder, liet JOZUÉ al de mannelijke kinderen besnijden; welke gedurende de omdoling in de woestijn geboren waren. Daarop liet hij het paaschfeest vieren, en kwam *Jericho* belegeren. Volgens Gods bevel, liet hij het leger zesmalen, op zes verschillende dagen rondom de stad trekken, waarbij de priesters de ark droegen en op de trompet bliezen. Op den zevenden dag vielen de stadsmuren van zelve om. *Haï* werd ingenomen en geplunderd, en daar de Gabaoniten hetzelfde lot voor hunne stad vreesden, bedienden zij zich van eene list, om een verbond met JOZUÉ aantegaan. ADONISEDEC, koning van *Jeruzalem*, door dit verbond gestoord, kwam, na zich met vier andere koningen te hebben verbonden *Gabaon* aanvallen. JOZUÉ viel op de vijf koningen in, welken hij de nederlaag gaf. Om zijne zegepraal te voltooijen, beval hij aan de zon, om stil te staan, en de aan zijne stem onderworpen natuur, verlengde den dag 12 geheele uren; hetzij, dat de zon werkelijk haren loop schortte, hetzij, dat de aarde (in het stelsel harer omwenteling), onbewegelijk bleef, hetzij, dat door een eenvoudiger wonder, het door de zon afgegeven licht, door den gezigteinder opgehouden werd. » Het was, zegt een godvruchtige en bondige schrijver, om zijne magt voor de oogen der Heidensche natiën aan den dag te leggen, en om hun de ongerijmdheid, hunner eerdienst aan te toonen, dat God toenmaals dat groote wonder wrochtte. Niets is moeijelijk voor den Almagtige. Hij heeft de bestendige orde des heelals bepaald, om den geest des menschen, door de zigtbare wonderen, welke hij voor zijne zintuigen openbaart, tot de kennis der on-

zigtbare volmaaktheden te verheffen. Hij staakte die orde bij deze gelegenheid, om aan te toonen, dat de grootste wonderen Hem niets kosten; dat Hij de opperste Gebieder aller schepselen is, en dat Hij geheel onafhankelijk is van de wetten der natuur; wijl Hij alleen de daarsteller dier wetten is, dat de natuur zelve niets anders is, dan zijn alvermogende wil." De *Ecclesiasticus* had lang te voren, met even zoo veel nadruk als beknopte bondigheid, dezelfde aanmerking uitgedrukt: *Hij heeft den magtigen Allerhoogste aangeroepen, in het bestrijden der vijanden, welke hem van alle kanten aanvielen, en de groote en heilige God heeft hem verhoord, . . . opdat de Heidenen zijne magt zouden leeren kennen, daar het niet ligt is tegen den Heer te strijden.* (Eccl. XLVI., 6 en 8). Jozué zette zijne zegepralen voort, nam bijna al de steden der Chananeërs in zes jaren in. Overeenkomstig het bevel van God, verdeelde hij de landen onder de overwinnaars, en na de arke des verbonds in de stad *Silo* geplaatst te hebben, overleed hij in den ouderdom van 110 jaren, in het jaar 1424 vóór J. C. Hij bestuurde het Israëlitische volk gedurende 27 jaren. Wij hebben onder zijnen naam een *canoniek boek* in het Hebreeuwsch geschreven. Vele geleerden schrijven het hem toe, zonder er echter eenig overtuigend bewijs van te hebben. Het *Commentarium* van dom Calmet, en van Masius, op dit boek, zijn de meest geachte. Het is uit onkunde of kwade trouw, dat schrijvers dezer eeuw aan Jozué en de andere aanvoerders der Hebreërs, de gestrengheid hebben durven verwijten, welke zij omtrent de inwoners van *Palestina*, en omtrent eenige andere volken hebben in het werk gesteld; eene gestrengheid, welke zij zich door de verschrikkelijke misdaden berokkenden, die zij zich tot eene wet hadden gemaakt, en hun als tot eene tweede natuur waren geworden. God zelf had deze gestrengheid bevolen: het boek *Deuteronomium* en dat der *Wijsheid* onderrigten er ons van (*). Waarom zouden de Joden,

(*) Het Boek der Wijsheid verwijt hun de menschenoffers, den kindermoord, het menschenëten en al de gruwelen, welke het bestaan van een volk hatelijk maken voor God en de menschen: *Illos antiquos habitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera faciebant tibi per medicamina et sacrificia injusta; et filiorum suorum necatores sine misericordia, et comestores viscerum hominum, et devoratores sanguinis a medio sacramento tuo, et auctores parentes animarum inauxiliatarum, perdere voluisti per*

de uitvoerders der vonnissen niet hebben kunnen zijn, welke zijne regtvaardigheid tegen afschuwelijke natiën had uitgesproken? . . . Het gevaar, dat de Joden, met de afgodendienaars vermengd, weldra de dienst van den waren God zouden verlaten, was oogenschijnlijk, en was de dienst van den waren God eene zaak, onbeduidend genoeg, om dezelve beneden het behoud van een eerloos volk te stellen, welks goddeloosheid onverbeterlijk was? . . . . De Joden straften de wreedheid dier barbaren, door de straf der wedervergelding. *Ik heb niets geleden, wat ik niet aan anderen heb doen lijden*, zeide ADONIBESECH; *God doet het kwade, wat ik gedaan heb, op mij terug komen.* Zie BEËLPHEGOR, DAVID, AGAG, ADONIBESECH, enz.

JUAN of JAN VAN OOSTENRIJK (*Don*), natuurlijke zoon van keizer KAREL V., die dit geheim bij zijn overlijden, aan PHILIPPUS II., zijnen zoon, openbaarde, werd te *Regensburg* in 1547 geboren. Het is eene grove lastering, zoo als de president HENAULT zulks opmerkt, dat, zoo als een onzinnige zulks durft beweren, KAREL hem verwekt zoude hebben bij zijne eigene zuster MARIA VAN OOSTENRIJK, landvoogdesse der *Nederlanden*; hij heeft denzelven verwekt bij eene aanzienlijke Duitsche dame, BARBARA BLOMBERG genaamd, en volgens anderen bij eene prinses, die hem volstrekt niet in den bloede bestond; en zulks in den tijd, dat hij weduwenaar was; want indien deze groote en godsdienstige vorst, niet altijd vrij was van menschelijke zwakheden, heeft hij echter nooit de huwelijkstrouw geschonden. De jonge prins werd heimelijk op het land, door de vrouw van LODEWIJK QUISCIADA, grootmeester van het huis des keizers opgevoed. Na den dood van KAREL V., riep PHILIPPUS II., hem aan het Spaansche hof, alwaar hij zich reeds vroegtijdig door zijne bescheidenheid en grootheid van ziel onderscheidde. PHILIPPUS II. zond hem in 1570 tegen de Mooren van *Grenada* op, welke hij beteugelde. De uitstekende roem, welken hij in dezen oorlog verwierf, deed hem tot opperbevelhebber eener vloot van bijna 300 zeilen verkiezen, die *Spanje* en *Italië* tegen de Turken uitgerust hadden. De Christenen en Muzelmannen, werden den 7 October 1571 handgemeen, en vochten met eene voorbeeldelooze verbittering, op de hoogte van de

manus parentum nostrorum. — SAP. XII. 3 — 6. Nog kan men zien: DEUT. VIII. LEVIT. XVIII. enz.

golf van *Lepante*, digt bij die zelfde plaatsen, waar ANTONIUS en AUGUSTUS, eertijds om het gebied der wereld vochten. Door zijne dapperheid dwong don JUAN de zegepraal, om zich te zijne gunste te verklaren, hij maakte zich meester van de vijandelijke hoofd-galei, en noodzaakte de Turken, om de vlugt te nemen. De overwinnaars veroverden 130 galeijen, verbrandden of boorden er 55 in den grond, doodden 25000 Turken, waaronder ALI-PACHA, hun' aanvoerder, maakten 10,000 krijgsgevangenen, en bevrijdden 15,000 Christen-slaven. Don JUAN leverde den slag, in weerwil van don LODEWIJK DE REQUESENS, dien men belast had, om het vuur van den onverschrokken prins te matigen. Hij wilde zich onverwijld naar *Konstantinopel* begeven; dit was de eenige partij, welke hij te kiezen had; zijn raad verzette er zich tegen. In de verslagenheid, waarin de Muzelmannen zich bevonden, kon men zich niet alleen meester maken van de hoofdstad van hun rijk, maar die trotsche vijanden der Christenen zelfs nog uit *Thracië* en *Griekenland* verdrijven. Don JUAN verwierf eensklaps den grootsten roem, welken ooit eenig legerhoofd genoten heeft. « Elke natie, zegt een geschiedschrijver, telt slechts zijne eigene helden, en is onverschillig omtrent die van andere volken. Als wreker der Christenheid, was don JUAN de held aller natien." Men vergeleek hem met keizer KAREL V., zijnen vader, met wien hij in gelaat, in dapperheid, in werkzaamheid, in genie, en vooral in menschlievendheid, in grootmoedigheid, in ijver voor de godsdienst, die de overwinningen voltooijen en verzekeren, overeen kwam. Hij verdiende vooral de liefde en de bewondering der volken, toen hij, twee jaren later, even als KAREL V., *Tunis* innam, en den koning gevankelijk medevoerde. Don JUAN overlaadde zich met nieuwen roem in 1576, toen hij tot landvoogd der *Nederlanden* was benoemd; hij maakte zich meester van *Namen*, van verschillende plaatsen, en versloeg de muitelingen geheel en al in de vlakten van *Gemblours*, in 1578. De vijanden verloren in dit gevecht 6,000 man, dat, volgens FERRERAS, slechts aan twee, en, volgens STRADA, aan 100 Spanjaards het leven kostte. De veldheer GOIGNIES werd met de artillerie, de bagage en standaards gevangen genomen; de overwinnaar maakte gebruik van de zegepraal, door kort daarop *Leuven*, *Diest*, *Nivelles*, *Philippeville* en *Limburg* te onderwerpen. Een vroegtijdige dood maaide dezen held te

midden zijner overwinningen weg. Hij overleed den 7 October deszelfden jaars, in den ouderdom van 30 jaren, onder de muren van *Namen*, aan eene zoo pijnlijke en buitengewone ziekte, dat men meende, dat zijn dood niet natuurlijk was; en STRADA verhaalt, dat twee Engelschen van zamenzwering tegen zijn leven, beschuldigd en overtuigd, op bevel van ALEXANDER VAN PARMA ten dood werden gebragt; volgens den heer DE THOU echter, had hij zich zijne ziekte bij het beleg van *Philippeville* op den hals gehaald, alwaar hij zich buitengemeen vermoeid had, door met den soldaat de werkzaamheden des belegs te deelen; volgens anderen stierf hij aan de pest.

JUAN VAN OOSTENRIJK (*don*), natuurlijke zoon van PHILIPPUS IV., en van MARIA CALDERONA, eene tooneelspeelster, in 1629 geboren, was groot-prioor van *Kastilië*, en voerde in 1647 het bevel over de legerbenden des konings van *Spanje* in *Italië*. *Don* JUAN voerde vervolgens het bevel in *Vlaanderen*, werd daarna opperbevelhebber der land- en zeemagt tegen de Portugezen. Hij had eenigen voorspoed, en versloeg in 1661 de Portugezen te *Badajoz*; maar de geheele uitslag van den togt was niet gelukkig. *Don* JUAN vleide zich, dat hij zich slechts zou behoeven te vertoonen, om geheel *Portugal* te onderwerpen. Hij achtte zich zoo zeker van in dat plan te slagen, dat hij in *Madrid* den staat der troepen, der artillerie, der verschillende munitie, welke hij tot deze verovering in gereedheid had gebragt, liet aanplakken. Hij vond de straf zijner ijdelheid te *Extremos*, alwaar hij door den graaf van SCHOMBERG in 1663 geheel verslagen werd. «Het is eene aanmerking, die bestendig bewaarheid wordt, zegt een geschiedschrijver, dat de laatdunkende veldheeren, den God der legerscharen, die alleen over de zegepraal beschikt, steeds tegen zich gehad hebben." Don JUAN had het voornaamste bestuur van zaken aan het hof van koning KAREL II., en overleed te *Madrid* in 1679.

JUAN Y SANTACILLA (don GEORGE), een Spanjaard, ridder van *Maltha*, commandeur van *Aliaga*, te *Madrid* in 1773 overleden, onderscheidde zich door zijne ervarenheid in de wiskunde. Met D. ANTONIO DE ULLOA, kapitein van een fregat, verkozen, om de leden der Fransche akademie te vergezellen, die in 1735 naar *Peru* gezonden werden, om de gedaante der aarde te bepalen, gaf hij bij zijne terug-

komst in het Spaansch, zijne *Sterrekundige waarnemingen* over het doel dier reis, in een groot werk in het licht. Hij werd tot lid der akademie van wetenschappen van *Parijs* aangenomen, alwaar hij in 1745 kwam, en bij die van *Berlijn* in 1750. Men heeft van hem verscheiden zeer leerzame werken over de zeevaartkunde, in het Spaansch.

JUAN. — Zie JOANNES VI., koning van *Portugal*.

JUBA I., koning van *Mauritanië* en *Numidië*, regeerde na zijnen vader HIEMPSAL, en volgde de partij van POMPEUS tegen JULIUS CÆSAR. Na den dood van POMPEUS, werd hij door CÆSAR verslagen. Deze overwonnen koning, zoo trotsch voor den slag, zag zich genoodzaakt, om zijne onderdanen om het leven te vragen; maar wijl geene stad hem wilde opnemen, liet hij zich, na eenen maaltijd, door PETREÏUS, den deelgenoot zijner rampspoeden, in het jaar 42 vóór J. C., van het leven berooven. Hij had als een dwingeland over zijne volken geheerscht, en verdiende geen beter lot. « Men ziet, zegt de heer TURPIN DE CRISSÉ, in zijne Aanteekeningen op CÆSAR, zijne verwarring en zijn ongeluk met vermaak, en men verbeeldt zich te herleven, wanneer hij op het punt is van te sterven. Men stelt zich zonder moeite in de plaats der inwoners van *Zama*, die steeds den houtstapel zagen, waarop hij zijne onderdanen, zijne vrouwen, zijne kinderen, zijne schatten en zich zelven wilde ter prooi geven.

JUBA II., zoon van den voorgaande, werd naar *Rome* gevoerd, en diende om den zegetogt van CÆSAR te versieren. Hij werd aan het hof van AUGUSTUS opgevoed, die hem met CLEOPATRA *de Jonge*, dochter van ANTONIUS en van de beruchte CLEOPATRA, deed in den echt treden, en hem het koningrijk der beide *Mauritaniën* en een gedeelte van *Getulië* gaf. Hij onderscheidde zich door de bevalligheden zijner inborst, en de vlugheid van zijnen geest. Dit voorregt maakte hem meer beroemd, dan dat, hetwelk de kroon hem gaf. De abt SEVIN heeft in het 4.e deel der Memorien der akademie van opschriften eene geleerde Verhandeling geplaatst over het leven en de schriften van JUBA.

JUBAL, zoon van LAMECH en van ADA, en broeder van JABEL, vond de muzijk-instrumenten uit. (*Genesis* IV. 21.)

* JUBÉ (JACOBUS), pastoor van *Asnières*, werd te *Van-*

vres, bij *Parijs*, den 27 Mei 1674 geboren. Hoewel zijne ouders arm waren, kon hij niettemin zijne studiën ondernemen, en maakte aanmerkelijke vorderingen in de schoone letteren en de klassieke talen. Jubé had tot meester in de wijsbegeerte, Dagoumer, die zijne vroegrijpe talenten bewonderde, en daar hij met den slechten staat van zijne fortuin niet onbekend was, voor hem de kosten van eene openbare thesis, die Jubé met eer verdedigde, beneven's het vereischte, om tot meester in de vrije kunsten bevorderd te kunnen worden, betaalde. Hij had den geestelijken staat omhelsd, en had tot meester in de godgeleerdheid den beroemden Baillet. Zoodra hij den geestelijken staat aanvaard had, gaf men hem de pastorij van *Vaugrigneuse*, van waar hem de kardinaal de Noailles, in 1701 tot die van *Asnières* deed overgaan. Vroom en buitengemeen matig zijnde, en de gestrengste zeden in acht nemende, duurde het echter niet lang, of de abt Jubé deed zich door de zonderlingheid van zijn gedrag en van zijne gevoelens over het rubriek onderscheiden. Hij had eenen levendigen en ondernemenden geest, was onveranderlijk in zijne grondbeginsels, en geschikt, om het hoofd eener partij te worden. Gedurende eenigen tijd werd hij, door de anti-constitutionnelen, als een hunner voorstanders, en een der hechtste zuilen hunner partij beschouwd; maar de abt Jubé erkende buiten zich zelven geene partij, en de volstrekte onafhankelijkheid was de eenigste partij, die hij gedurende zijn geheele leven volgde. Ook wilde hij alleen en door zijnen eigen wil, de hervormer der godsdienstoefening en der tucht der kerk zijn. Waardig van vroeger tot de secte der *Iconoclasten* behoord te hebben, had hij, indien hij de beelden der heiligen niet verbrijzelde, eenen afkeer tegen dezelve opgevat, dezelve als voorwerpen van eene bijgeloovige vereering beschouwende. De kerk van zijne parochie was juist vol schilderijen en beelden van maagden en heiligen, voor welke het volk eenen grooten eerbied had. Om eindelijk beter in het hervormingsplan te slagen, begon hij te zeggen, dat zijne kerk te klein en niet zeer betamelijk was; vervolgens het medelijden zijner parochianen opwekkende, wier eerbied en toegenegenheid hij gewonnen had, verzamelde hij toereikende fondsen voor eene nieuwe kerk. Hij moest daarenboven deze zelfde parochianen tot de nieuwigheden voorbereiden, die hij zich voorstelde intevoeren,

en dit deed hij gedurende dat men de kerk bouwde. Hij gaf hun al de boeken der *heilige Schrift* in het Fransch, en beval er hun de lezing van aan. Zijne leerreden, zijne milde aalmoezen, zijne goede zeden deden het overige; en toen hij geloofde, dat de geesten wel gestemd waren, deed hij hun gemakkelijk zijne leer aannemen. Ondertusschen was de kerk voltooid, dezelve was bevallig, maar zonder schilderijen noch beelden, zoodat zij naar eenen tempel van protestanten geleek. Het altaar zonder kruis, kandelaars, noch eenige andere versiersels, bestond slechts uit eene eenvoudige witte marmeren tafel. Op den oogenblik der godsdienstoefening bedekte men hetzelve met eenen dwaal, en men stak twee waskaarsen aan, die aan den muur vast gemaakt waren. Gedurende den geheelen *introïtus* der mis was de pastoor bij het altaar gezeten, terwijl zijn diaken het epistel en het evangelie in het Latijn zong; en, zich vervolgens naar de toehoorders keerende, las en legde hij dezelve in het Fransch uit. De pastoor beklom het altaar eerst bij de offerande, sprak overluid de *secreta* en den *canon* uit, en op het einde van al de gebeden, antwoordden de toehoorders, *amen*. Eene in het vuur vergulde zilveren duif, boven het altaar zwevende, bevatte het heilige Sacrament, dat nooit met luister werd uitgesteld. Op witten donderdag, na in de kerk de voeten van twaalf armen gewasschen te hebben, liet de pastoor hen aan eene tafel zitten, die het avondmaal verbeeldde. Hij zegende het brood, bood er van allen een stuk van aan, zeggende: »*Zie mijne broeders! hoe de Verlosser het altaargeheim instelde.*" Hij deed dezelfde plegtigheid, en zeide dezelfde woorden met den wijn, dien hij in eenen kelk deed, en van welken elk der twaalf gasten proefde. Men zal het wel buitengewoon vinden, dat de abt Jubé niet verontrust werd, ter oorzake van deze zonderlingheden; geen enkele bisschop, noch de regent (Philippus van Orléans), behandelden hem streng. Maar men kent de toenmalige ligtzinnigheid van het Fransche hof, waaraan zich een Dubois als minister bevond. De tucht, welke de abt Jubé onder zijne parochianen invoerde, was buitengemeen streng, en indien zich bij geval een meisje liet verleiden, moest zij drie maanden onder het voorportaal van de kerk blijven staan, zonder dat het haar geoorloofd was er in te treden. De abt Jubé was even zoo streng ten opzigte der grooten, als ten opzigte des volks.

De markiezin van PARABEYRE, had een huis te *Asnières*; deze dame werd door den regent bemind, die haar eenige bezoeken gaf. Deze minnenhandel bleef bij den pastoor niet onbekend, die de markiezin beleefdelijk deed zeggen, dat zij niet meer in de godsdienstoefening mogt komen, want hij kon dezelve krachtens de canons voor de publieke zondaars niet uitoefenen. De dame verachtte dien raad, en vertoonde zich eens in de kerk. Naauwelijks had haar de pastoor ontdekt, of hij liet haar in stilte zeggen, van zich oogenblikkelijk te verwijderen. Zij nam dit nog voor eene scherts: maar ziende dat de pastoor niet te voorschijn kwam zond zij eenen lakei, om te vernemen wanneer de mis beginnen zoude. » Wanneer zij vertrokken zal zijn, hernam de onbuigzame pastoor, en verzeker uwe meesteresse, dat ik eerder naar huis zal terugkeeren, dan in hare tegenwoordigheid het altaar beklimmen." De markiezin klimt in het rijtuig, en gaat zich woedend over de beleediging, die zij heeft ondergaan, bij den regent beklagen. » Gij moest er u niet aan blootstellen mevrouw, antwoordde haar de vorst, gij moest den mensch kennen, en indien hij zelfs mij eene dergelijke bedreiging gedaan had, zou ik er mij niet aan toevertrouwd hebben." Na den dood van den regent, onderzocht het nieuwe ministerie van LODEWIJK XV., het gedrag van den pastoor van *Asnières*, eenigzins naauwkeuriger. En in 1724, ontbood het den abt JUBÉ bij zich, maar hij ontsnapte en hield zich eenigen tijd verborgen. Het volgende jaar zou men te *Rome*, eene kerkvergadering houden, en de bisschop van *Montpellier*, zond den abt JUBÉ naar *Rome*, om de godgeleerden, die bij deze plegtige vergadering tegenwoordig moesten zijn, toe te lichten. Maar het hof van *Rome*, was van de zonderlingheden van JUBÉ onderrigt, die uit vrees van gestraft te worden, zich naar *Napels* begaf; hij geloofde er zich niet veilig meer, en verkoos om naar *Frankrijk* terug te keeren, waar hij niet lang bleef. Zich naar *Holland* begeven hebbende, nam hij den naam van LACOUR aan, reisde vervolgens door *Engeland*, *Duitschland* en *Polen*, en vertrok naar *Rusland*, in hoedanigheid van onderwijzer der kinderen van de vorstin DOLGOROUKY. In 1717 had de faculteit van de *Sorbonne*, een *geschrift* aan czar PETER I., doen aanbieden, om de vereeniging der Russische en Latijnsche kerken te bewerken. Maar daar dit *geschrift* geen gevolg had gehad, ontwierp zij een

ander dat de leeraars aan den abt JUBÉ zonden, die deze vereeniging met de bisschoppen van *Rusland* bewerken moest. De beruchte bisschop van *Novogorod* deed dit plan door den invloed, dien hij op den czar uitoefende, mislukken. Ten gevolge dezer onderhandelingen verscheen er een werk in het licht ten titel hebbende: *Ecclesia Romana cum Ruthenicâ irreconciliabilis* enz. dat vele boekenkenners gelooven in het licht te zijn gegeven door den bisschop van *Novogorod* en anderen, door BUDENS, hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Jena*. Eenigen tijd daarna vervielen de DOLGOROUKY's in ongenade, en de abt JUBÉ vlugtte naar *Frankrijk*, hield zich vervolgens in *Holland* op, en kwam te *Parijs* onder den valschen naam van LACOUR terug. Hij werd er gevaarlijk ziek en zich in eenen aan de behoefte grenzenden staat bevindende, liet hij zich naar het Godshuis (*hôtel-Dieu*) vervoeren, alwaar hij, na alle hulpmiddelen van de godsdienst ontvangen te hebben, den 20 December 1744, in den ouderdom van 70 jaren overleed. JUBÉ had deel, aan het werk getiteld: *Leven der heiligen*, door BAILLET. Men houdt hem ook voor den uitgever van eenige werken. In eene brochure in 1724 in het licht gegeven, en dat tot titel heeft: *Nieuwe liturgie van Asnières*, en hetwelk men aan den heer BLIN, kanonik van *Rouanen* toeschrijft, vindt men belangrijke bijzonderheden over de zonderlingheden van den abt JUBÉ.

JUDA, 4e zoon van JAKOB en van LIA, werd in het jaar 1755 vóór J. C. geboren. Toen de zonen van JAKOB hunnen broeder JOZEF ten dood wilden brengen, raadde hij hun aan, zich liever van hem te ontdoen, door hem te verkoopen, en deze raad redde hem het leven. JUDA huwde de dochter van eenen Chananeër, SUÉ genaamd, en verwekte bij haar drie zonen, HER, ONAN en SELA. Hij verwekte ook bij THAMAR, de vrouw van den oudsten zijner zonen, met wie hij gemeenschap had, zonder haar te kennen, PHARES en ZARA. Toen JAKOB zijne kinderen zegende, zeide hij tot JUDA: » De schepter zal van JUDA niet afgenomen worden, noch de bevelhebberstaf van zijne nakomelingen, tot dat DIEGENE komt, die gezonden zal worden, en op dezen zullen de volken hopen." Deze voorzegging werd klaarblijkelijk in JESUS CHRISTUS vervuld; want, op welke wijze men dezelve ook verklare, blijft het waar, dat ook *Judea* niet ophield een koningrijk te

zijn, en het Joodsche volk eene vereenigde natie, die hare aanvoerders, en wetten had, tot op de komst van J. C. (*). JUDA overleed in het jaar 1636 vóór de Christelijke tijdrekening, in den ouderdom van 119 jaren. Zijn stam bekleedde den eersten rang onder den overigen; dezelve is de magtigste en talrijkste geweest. Bij den uittogt uit *Egypte* bestonden dezelve uit 74,600 weerbare mannen. Deze stam bekleedde het geheele zuidelijke gedeelte van *Palestina*. Het koningrijk ging van den stam van BENJAMIN, waaruit SAÜL en ISBOSETH waren, aan den stam van JUDA over, waartoe DAVID en de koningen, zijne opvolgers behoorden. Nadat de tien stammen zich afgescheurd hadden, bleven die van JUDA en BENJAMIN aan het huis van DAVID verbonden, en vormden een koningrijk, dat zich met roem tegen de magt der koningen van *Israël* handhaafde. Na de verstrooijing en vernieling van dit laatste rijk, bestond dat van *Juda* nog, en handhaafde zich zelfs in de Babylonische gevangenschap. Na de terugkomst leefde deze stam volgens zijne wetten, en had zijne vorsten; de overblijfselen der andere stammen schaarden zich onder zijne standaards, en maakten met denzelven niet meer dan een enkel volk uit, *Joden* genaamd. Toen de tijd gekomen was, waarop de belofte van den MESSIAS moest vervuld worden, onderwierp de Romeinsche magt, aan welke niets weerstond, dit volk, ontnam aan hetzelve het regt, om zich een hoofd te kiezen, en gaf aan hetzelve HERODES tot koning, die een vreemdeling en Idumeër was. Zoo werd deze stam, na den schat der ware godsdienst, en de openbare uitoefening des priesterschaps, en der plegtigheden der wet, in den tempel van *Jeruzalem*, bewaard, en den MESSIAS voortgebragt te hebben, tot denzelfden staat gebragt, als de overige stammen, en even als die, verspreid en verdeeld.

JUDA (LEO), zoon van JOANNES JUDA, een priester van *Germoren*, in den *Elzas*, en van eene bijzit, werd in 1482 geboren; hij begaf zich in den geestelijken staat, en omhelsde vervolgens de dwalingen van ZWINGLIUS. Nadat ERASMUS hem zijne lafhartige afval-

(*) Door de eenvoudige verplaatsing eener comma, biedt de tekst een gemakkelijker, en meer persoonlijk op den MESSIAS toepasselijker verklaring aan. *Non auferetur sceptrum de Juda et dux, de femore ejus donec veniat qui mittendus est.* (De schepter en bevelhebberstaf zal van JUDA niet afgenomen worden, tot dat DIEGENE, die gezonden zal worden, uit zijne nakomelingschap geboren wordt).

ligheid had verweten, ontving hij een zeer bits antwoord van dezen ketter. JUDA verwierf eenen grooten roem onder zijne sekte, en overleed te *Zurich* in 1542. Zijne Latijnsche *Vertaling* des Bijbels, is die, welke bij de aanteekeningen van VATABLE gevoegd is. Men heeft van hem andere werken, die van zijne geleerdheid getuigen.

JUDA HIOUG of CHIUG, of, volgens de Arabieren, JAHIA-BEN-DAVID-ABEN-ZACHARIA, een beroemde rabbijn, te *Fez* geboren en bijgenaamd de *vorst der Joodsche taalkundigen*, leefde in de elfde eeuw. Men heeft van hem verscheiden handschriften in het Arabisch, die zeer op prijs worden gesteld, onder anderen een *Woordenboek*, dat, indien hetzelve gedrukt was, zeer nuttig kon zijn, tot goed verstand der H. Schrift.

JUDA-HAKKADOSCH, dat is, *de Heilige*, een door zijne kunde, zijne rijkdommen en zijne talenten, beroemde rabbijn, stichter der school van *Tiberias*, was, volgens de Joden, de vriend en onderwijzer van keizer ANTONINUS. Hij werd volgens den *Talmud*, te *Sephora* (*Tsippuri*), in het jaar 120 geboren, en overleed in 194; hij was, nog zeer jong zijnde, in het *Sanhedrin* opgenomen, en werd door het volk tot *Nassi*, dat is zeer rijk en door zijne wijsheid beroemd vorst uitgeroepen. Hij verzamelde omtrent het midden der tweede eeuw, de constitutiën en overleveringen der Joodsche leeraars, voornamelijk van HILLEL, die hem waren voorgegaan, en vervaardigde er met eenige andere leeraars, een werk van, *Mischna* genaamd, (eerste gedeelte des Talmuds), en hij verdeelde hetzelve in 6 dl.n Het 1ste handelt over den *landbouw* en de *zaden;* het 2e over de *feestdagen;* het 3e over de *huwelijken*, en *datgene, wat de vrouwen betreft;* het 4e over de *schaden*, *interessen*, en *over alle burgerlijke zaken;* het 5e over de *offeranden*, en het 6e over de *wettige zuiverheden en onzuiverheden.* Hij wijdde er, zegt men, 30 jaren aan toe (159 — 189). SURRHENUSIUS heeft eene goede uitgave van dit werk, in het Hebreeuwsch en Latijn met aanteekeningen geleverd, 1698, 3 dl.n in fol.

JUDACILIUS, onderscheidde zich gedurende de belegering, door welke POMPEJUS, *Ascoli*, zijne geboorteplaats, ingesloten hield. Hij was aan het hoofd eener bende muitelingen, en besloot, om zich van dezelve te bedienen, ten einde der

belegerde stad hulp aan te brengen. Te dien einde waarschouwde hij zijne stadgenooten, om, zoodra zij hem met de Romeinen in het gevecht gewikkeld zouden zien, zij te zijner ondersteuning eenen uitval zouden doen. Eenige burgers van *Ascoli* hielden de overigen terug, om JUDACILIUS te ondersteunen, en toen hij zich voor de stad vertoonde, hielden zich de belegerden alle stil. Met den degen in de vuist, baande hij zich echter eenen weg tot voor de poort der stad, die hem geopend werd. Zoodra hij binnen *Ascoli* was, liet hij al degene ombrengen, die belet hadden, dat men zich met hem vereenigde. Zijne vrienden vervolgens tot eenen grooten maaltijd genoodigd hebbende, liet hij zich, toen de wijn hem eenigzins verhit had, eenen beker vol gift brengen, dat hij doorzwolg, om niet getuige te zijn van de ontheiliging der tempels zijner geboorteplaats, en van de gevangenschap zijner stadgenooten. Hij liet zich vervolgens in eenen tempel brengen, alwaar hij den brandstapel voor zijn lijk reeds had doen oprigten. Hij overleed aldaar, te midden zijner vrienden, en zijn lijk werd er tot asch verbrand. Kort daarna gaf *Ascoli* zich aan POMPEJUS over.

JUDAS, bijgenaamd *de Machabeër*, 3.e zoon van MATHATHIAS, uit het geslacht der Asmoneërs, volgde zijnen vader in het jaar 167 vóór J. C. op, in de waardigheid van veldheer der Joden. MATHATHIAS verkoos hem boven zijne overige kinderen, en belastte hem, om, ter verdediging van *Israël* te strijden. JUDAS bedroog zijne hoop niet; door zijne broeders ondersteund, trok hij tegen APOLLONIUS, veldheer der troepen van den Syrischen koning op, versloeg en doodde hem. Hij wendde vervolgens zijne wapenen tegen SERON, een' ander veldheer, die een talrijk leger had, dien hij evenzeer, ofschoon met een veel geringer aantal troepen versloeg. Nadat ANTIOCHUS deze beide zegepralen vernomen had, zond hij twee beroemde veldheeren tegen JUDAS op, namelijk PTOLOMEUS, NICANOR en GORGIAS. Het talrijke leger, hetwelk zij *Judea* deden binnenrukken, verschrok in den beginne degene, welke JUDAS vergezelden; maar nadat zijn moed dien van zijn volk had opgewekt; viel hij op deze talrijke menigte in, en verstrooide dezelve. LYSIAS, regent des rijks, gedurende de afwezigheid van ANTIOCHUS, woedende, dat de bevelen van zijnen vorst zoo slecht waren ten uitvoer gebragt, dacht, dat hij zelf beter zoude handelen. Hij kwam dus met een talrijk

leger in *Judea;* maar deed niets anders, dan de zegepraal van JUDAS vermeerderen, die hem noodzaakte, om naar *Syrië* terug te keeren. De overwinnaar maakte van dien tusschentijd gebruik, om *Jeruzalem* te herstellen; hij wijdde zijne eerste zorg toe aan de herstelling des tempels, vernielde het altaar, hetwelke de afgodendienaars ontheiligd hadden, en bouwde een ander, liet nieuwe vaten vervaardigen, en in het jaar 165 vóór J. C., drie jaren nadat deze tempel door ANTIOCHUS ontheiligd was, liet hij de inwijding deszelven vieren. De vrede was van geenen duur. JUDAS was genoodzaakt andermaal de wapens op te nemen, en was overal zegevierend: hij versloeg TIMOTHEUS en BACCHIDES, twee Syrische veldheeren, sloeg de Idumeërs, de Ammonieten, en de natiën, welke die van *Galaüd* belegerden, en kwam met rijken buit beladen terug. Slechts bij eene enkele gelegenheid werd de overwinning betwist, en vielen er vele Joden in den strijd. Daar men bevond, dat zij gezondigd hadden, door voorwerpen mede te nemen, welke aan de afgoden waren toegewijd, hetwelk de wet verbood, « zoo zond de godsdienstige veldheer, zegt de schrijver van het tweede Boek der Machabeërs, 2000 drachmen zilver naar *Jeruzalem*, opdat men offeranden zoude opdragen voor de zonden dergenen, welke gesneuveld waren; want hij was overtuigd, dat er eene groote barmhartigheid wacht op degene, welke in de godsvrucht sterven; het is dus eene heilige en zalige gedachtenis voor de overledenen te bidden, opdat zij van hunne zonden bevrijd worden." Woorden, welke het geloof en het gebruik der oude Joden bewijzen, ten opzigte van het gebed voor de overledenen en het bestaan des vagevuurs. ANTIOCHUS EUPATOR, die ANTIOCHUS EPIPHANES was opgevolgd, gestoord over den slechten uitslag zijner veldheeren, kwam zelf in *Judea*, en belegerde *Bethsura*. JUDAS snelde zijne broeders te hulp. Bij den eersten aanval doodde hij 600 vijandelijke manschappen; en het was alstoen, dat zijn broeder ELEAZAR bezweek, onder den last van eenen olifant, dien hij doodde, meenende daardoor den koning te doen omkomen. Daar de kleine schaar van JUDAS aan de ontelbare legerbenden des konings het hoofd niet kon bieden, zoo trok hij binnen *Jeruzalem*. EUPATOR kwam hem aldaar belegeren; maar van eenige zamenspanningen onderrigt, die in zijne staten gesmeed werden, sloot

hij den vrede met den Hebreeuwschen veldheer, dien hij tot hoofd en vorst des lands verklaarde. Hij keerde daarop naar *Syrië* terug, alwaar hij door DEMETRIUS vermoord werd, die in zijne plaats regeerde. De nieuwe koning zond BACCHIDES en ALCIMUS, met het beste gedeelte der troepen. De beide veldheeren trokken tegen JUDAS op, die met 3000 man te *Bethel* was. Deze kleine bende werd van schrik bevangen, op het gezigt der vijandelijke troepen; dezelve liep uit een, en er bleven slechts 800 man in de legerplaats. Zonder moed te verliezen, spoorde JUDAS dit kleine getal aan, om moedigljk te sterven, viel den regter vleugel aan, en sneuvelde in den strijd, in het jaar 161 vóór J. C. SIMON en JONATHAS, zijne broeders, namen zijn lijk weg, en lieten het naar *Modin* brengen, alwaar hij met luister in het graf van zijnen vader werd bijgezet. De Joden hadden eenen held en eenen bevrijder te beweenen. De koele zedepredikers, die beweerd hebben, dat de oorlog, aan ANTIOCHUS aangedaan, strijdig was met de aan de koningen verschuldigde onderwerping, zouden verdienen van zelve de slagtoffers zijner dwingelandij te worden. Ofschoon het aan partikulieren niet geoorloofd is, van tegen eenig gezag op te staan, zou daarom eene geheele natie zich moeten laten vermoorden, hare wetten en hare godsdienst zien vernietigen, omdat de eigenzinnigheid eens dwingeland zulks zal bevelen? Men haalt het voorbeeld der Christenen aan, welke zich ten dood lieten brengen; maar die Christenen waren bijzondere personen, aan het gestelde gezag onderworpen, en wier godsdienst met die des rijks streed. « Gij kunt u, zegt te dien opzigte een kundig regtsgeleerde, niet op het gedrag der eerste Christenen, onder het bestuur des Heidendoms beroepen: zij moesten zich volstrektelijk van de openbare maatschappij uitsluiten, die aan al de gruwelen der afgoderij, aan eene nog verfoeijelijker goddeloosheid en aan allerlei schanddaden waren overgegeven. Gedwongen, om, in zeker opzigt, onbekend te leven, hadden zij in het Romeinsche rijk geen burgerlijk bestaan, daar zij uit hoofde van de nieuwe godsdienst, welke zij beleden, en zochten te verspreiden, als misdadigers werden beschouwd; zij waren onder NERO, en andere gekroonde gedrogten, als partikulieren, die, zoo als wij bekennen, niet aan den vorst konden wederstaan. De eeuwige Wijsheid heeft dezen toestand der Christenen tot derzelver eer doen strekken: Zij heeft in hen

den geest des vredes, des ootmoeds, eener onbegrensde liefdadigheid, eener heldhaftige versterving, eener bewonderenswaardige zachtmoedigheid en geduldigheid doen uitschitteren; en zulks te midden eener bedorvene wereld, die zulke lessen en zulke voorbeelden, de meesterstukken van die aaneenschakeling van wonderen, die het ongeloof moesten beschamen, die de onmenschelijkheid verzachten en onderwerpen, de hartstogten tot zwijgen en het heelal bekeeren moesten, grootelijks noodig had. Maar daaruit te willen afleiden, dat eene geheele natie, hare hoofden en vertegenwoordigers, hunne bezittingen, hun leven, hunne wetten, en hunne godsdienst, aan de luimen en geweldenarijen van eenen dwingeland moeten overgeven; dit is zeker noch een regel der goede redeneerkunde, noch een der regtvaardigheid." (Zie BURLAMAQUI). BOSSUET, dien men niet zal verdenken, van het gezag der koningen te verzwakken, regtvaardigt openlijk de Machabeërs, wijl ANTIOCHUS, hunne godsdienst en zelfs de natie wilde uitroeijen, door dezelve door afgodische gebruiken te verleiden, ten einde dezelve onder de afgodische natiën te vermengen en intesmelten. » ANTIOCHUS, zegt hij, stelde zich niets minder voor, dan om de natie en de godsdienst, welke zij beleed, uitteroeijen, en er de gedachtenis van te vernietigen, den tempel te ontheiligen, er den naam van God in uittewisschen, en er het afgodsbeeld van JUPITER *den Olympiër* in te plaatsen. Ziedaar, wat men ondernomen had, en wat men tegen de Joden, met een onbegrensd geweld ten uitvoer bragt.... Toen God hun geen enkel bevel gaf, om het beloofde land, waarin Hij den zetel der godsdienst en des verbonds had geplaatst, te verlaten, noch hun eenig middel aan de hand gaf, om het geslacht van ABRAHAM te behouden, dan dat van eenen openbaren tegenstand, zoo als het hun openbaarlijk gebeurde, in die wreede vervolging der Syrische koningen; het was eene volstrekte noodzakelijkheid en een onvermijdelijk gevolg hunner godsdienst, van zich te verdedigen." 5e *Avertiss. aux protest.*, N.° 24 (*).

JUDAS, zoon van SARRIPHEUS, na zich bij MATHI-

(*) Men kan er bijvoegen, dat het gezag der Syrische koningen over *Judea*, enkel uit het regt van den sterkste voortvloeide.
Fransche Vervolgers.

AS, zoon van MARGALOTTUS, leeraar der wet, te hebben gevoegd, bewoog hij zijne leerlingen en eenige andere Joden, om den gouden adelaar, welken HERODES *de Groote*, ter eere van AUGUSTUS op het hoogste toppunt des tempels had doen plaatsen, omver te werpen. Deze wreede vorst veroordeelde hem, om levend verbrand te worden. Na den dood van HERODES, vraagde het volk, dat JUDAS beminde, aan zijnen opvolger ARCHELAUS, de bestraffing der bewerkers eener zoo onmenschelijke doodstraf; en op de weigering, om dit verzoek gehoor te geven, ontstond er een opstand, die niet dan in het bloed van 3,000 man kon gestikt worden. (Zie JOSEPHUS, *Antiq. Jud.* lib. 17 Cap. 8).

JUDAS, bijgenaamd BARSABAS. — Zie BARSABAS.

JUDAS *de Esseër*, maakte zich door eenige voorzeggingen beroemd. Hij voorzeide, dat ANTIGONUS, eerste vorst der Asmoneërs, in den toren van *Strato* zoude omkomen. Intusschen scheen hij zelf op den dag, waarop hij verzekerd had, dat de koning sterven zoude, aan de vervulling zijner voorzegging te twijfelen, wijl hij wist, dat die vorst zich te *Jeruzalem* bevond, welke stad omtrent 25 mijlen van den toren van *Strato* verwijderd was. Hij stond echter verbaasd, kort daarna te vernemen, dat de koning in eene kamer van het paleis, welke men den *toren van Strato* noemde, vermoord was; hij had dus door de overeenkomst der namen misleid, de plaats genoemd, zonder dezelve te kennen. Hij was een heilig man. Sommige geleerden houden dezen JUDAS voor denzelfde, als de schrijver van het 2e boek der Machabeërs.

JUDAS *de Gaulaniter*, met SADOC, hoofd eener sekte onder de Joden, verzette zich tegen de volkstelling, welke CYRINUS in *Judea* deed, en verwekte eenen opstand. Hij beweerde, dat, daar de Joden vrij waren, zij geen ander bestuur dan dat van God behoorden te erkennen. Zijne aanhangers wilden liever allerlei folteringen verduren, dan den naam van *Meester* of *Heer* aan een' mensch, wie het ook wezen mogt, te geven. (JOSEPHUS, *Joodsche historie* 18.e B. 1, Hdl.). Dezelfde JUDAS wordt in de handelingen der Apostelen, *de Galileër* genoemd, wijl hij in de stad *Gamala*, in *Gaulanite*, een klein gewest van *Galilea*, geboren was.

JUDAS (*Heilige*), apostel, ook LEBBEUS, THADEUS of *de IJveraar* genoemd, broeder van den heiligen JACOBUS *den Mindere*, en bloedver-

want van J. C. volgens het vleesch, werd door den Verlosser der wereld tot het apostelambt beroepen. Bij het laatste avondmaal zeide hij Hem: » Heer, waarom zult Gij U aan ons, en niet aan de wereld veropenbaren?" Jesus antwoordde hem: » Indien iemand mij bemint, zal hij mijn woord onderhouden, en mijn Vader zal hem beminnen, en wij zullen tot hem komen, en in hem onze woning nemen." Na met de overige apostelen den H. Geest ontvangen te hebben, ging Judas het Evangelie verkondigen, in *Mesopotamië*, *Arabië*, *Syrië*, *Idumea* en *Lybië*. Men zegt dat hij omtrent het jaar 80, te *Berytus*, de martelkroon ontving. Wij hebben van hem eenen brief, welke de laatste is der zeven algemeene zendbrieven. Hij schreef denzelven, na de inneming van *Jeruzalem*, voornamelijk voor de tot het christendom bekeerde Joden. Hij randt er de Nicolaïten, Simonianen, Gnostikers en andere ketters in aan, die de noodzakelijkheid der goede werken bestreden. Men had in den beginne eenige zwarigheid gemaakt, om dezen brief in den rang der canonieke boeken op te nemen, uit hoofde van de aanhaling van het apocryphe boek van Enoch; doch voor het einde der 4e eeuw wordt dezelve er reeds gewoonlijk onder geplaatst. Het door dezen apostel aangehaalde kan werkelijk van Enoch zijn, ofschoon het boek, hetwelk zulks bevat apocryph, dat is, van een onzeker gezag is; de overlevering, eenig oud geschrift, of eene bijzondere ingeving, kunnen den heiligen Judas medegedeeld hebben, dat deze woorden waarlijk van Enoch zijn. Hij kan daarenboven een in zijnen tijd beroemd en geacht boek hebben aangehaald, om indruk te maken op de geesten, en om meer afschrik voor de ketters inteboezemen, tegen welke hij schreef. De heilige apostel schildert deze bedriegers met zeer levendige kleuren af. Men erkent in dezelve trek voor trek de dogmatiserende filozofen onzer eeuw. Het is met regt, dat Origenes van dezen brief zegt, » dat dezelve slechts weinig woorden bevat, maar dat deze woorden vol kracht en genade des Hemels zijn."

Judas *de Iscarioter*, dus genoemd, naar eene stad van dien naam, in den stam van *Ephraïm*, zijne geboorteplaats, werd door J. C. verkozen, om een der twaalf apostelen te zijn, maar hij beantwoordde slecht aan de keuze en de goedheden van den God-mensch. Zijne gierigheid deed hem de handel-

wijze van MAGDALENA, welke kostbare welriekende kruiden op de voeten van den Zaligmaker stortte, hekelen, en deed hem den Zoon Gods voor dertig zilveren penningen aan de Joden overleveren. Hij zag later het gruwelijke van zijn verraad in, wierp het geld, hetwelk hij van hen ontvangen had, in den tempel, verhing zich uit wanhoop, en zijn ligchaam werd, zoo als de heilige PETRUS in de handelingen der Apostelen zegt (I. 18) een voorwerp van afschrik, door zich te openen en het afschuwelijkste gezigt op te leveren. CASAUBONIUS, JACOBUS GRONOVIUS, DANIEL HEINSIUS, hebben vrij nutteloos over dit verschijnsel geschreven, dat, zeggen zij, niet uit de wurging voortvloeit. In de *Physica sacra* van SCHEUCHZER, kan men eene natuurlijke verklaring vinden, door eene plaat aanschouwelijk gemaakt. Maar in de volgende uitdrukking van eenen lateren godgeleerde, straalt welligt meer waarheid door: *Post buccellam, ut ait scriptura, introivit in eum satanas, quem minime mirum est devolutum sibi cadaver decerpsisse.* De geleerden zijn het onderling niet eens over de waarde der 30 penningen, welke JUDAS ontving. De Cerinthiaansche ketters vereerden dezen trouweloozen apostel op eene bijzondere wijze, en bedienden zich van een evangelie, hetwelk zijnen naam droeg.

JUDDE (Pater N.), een Jesuit, te *Rouanen*, in 1661 geboren, is door verscheiden zedelijke en ascetische werken bekend, die een' in de wegen der christelijke volmaaktheid volleerd man verraden. Na eenigen tijd met roem gepredikt te hebben, werd hij te *Rouanen*, met het bestuur van het tweede noviciaat belast, waarin de jonge Jesuiten als priesters, na de humaniora te hebben onderwezen, en gedurende vier jaren de godgeleerdheid te hebben beoefend, alvorens hunne plegtige geloften afteleggen, tot de apostolische bediening werden opgeleid; hij was vervolgens tot in 1721, overste van het eerste novicie-huis te *Parijs*, van waar hij tot de geestelijke afzondering van dat zelfde novicie-huis overging, en van daar tot het professie-huis, waarin hij in 1735 overleed. Pater CHÉRON, een théatijner, heeft in 1780 zijne *Exhortations etc.* (*Vermaningen over de voornaamste pligten van den religieuzen staat*), *Parijs*, 1780, 2 dl.n in 12.mo in het licht gegeven. In 1781 en 1782 heeft de abt DUPARE eene *Collection etc.* (*Volledige verzameling der geestelijke werken van pater JUDDE*), *Parijs*, 7 dl.n in 12.mo in het

licht gegeven, welke in 1815 herdrukt zijn. De heer Barbier haalt nog aan *Réflexions etc.* (*Christelijke overwegingen over de groote waarheden des geloofs*), *Parijs*, 1756, in 12.mo, een naamloos werk, door den abt Mascrier, uit de memoriën van pater Judde ontleend. Hetgene, wat zeer ten gunste van pater Judde inneemt, is het bijzondere belang, hetwelk pater Bourdaloue in zijne kunde stelde, hij wenschte bij zijn overlijden, dat men aan hem zijne papieren mogt toevertrouwen. Maar deze beroemde prediker had, zonder zulks te voorzien, zelf een hinderpaal voor de uitvoering van dit verzoek gesteld, daar hij pater Judde voor eenen post had bestemd, die hem aan den kansel onttrekkende, zijne aandacht tot verschillende voorwerpen bepaalde.

Judex (Mattheus), wiens ware Hoogduitsche naam Richter was, te *Tippolswalde* in *Meisnië*, in 1528 geboren, is een der voornaamste schrijvers der *Centuriën* van *Maagdeburg*, te *Bazel* van 1552 tot 1574, in 8 dl.n in fol. in het licht gegeven; een werk geschikt om alle kennis der kerkelijke geschiedenis omver te werpen, en dat door Baronius, Bellarminus enz. wederlegd is. Hij onderwees met roem de godgeleerdheid bij zijne partij, en moest echter in zijne bediening veel verdriet ondervinden. Hij overleed te *Rostock* den 15 Mei 1564. Men heeft van hem verscheiden werken, meer of min met de vooringenomenheden en dwalingen zijner sekte besmet.

Judith. Zie Holofernes. Wij zullen ons tevreden stellen, met te zeggen, dat de daad dezer heilige en moedige weduwe, niet, ten minste niet met al derzelver omstandigheden, volgens de gewone regels der zedekunde moet beoordeeld worden, van welke de opperste Wetgever kan afwijken, in gevallen, welke zijne wijsheid en regtvaardigheid alleen, bepalen kunnen. Men moet daarbij nog in aanmerking nemen, dat het om eenen, door voorbeeldelooze wreedheid en dierlijke wulpschheid bijzonder gehaten vijand te doen was, die alles verwoestte en vernielde, den naam des levenden Gods lasterde, en in zijnen tempel de Heidensche afgoden wilde plaatsen (zie Jehu). Het is moeijelijk, om den tijd te bepalen, waarin deze geschiedenis is voorgevallen, en het is bijna onmogelijk, welke partij men ook kieze, om volkomen alle tegenwerpingen te voldoen; maar deze moeijelijkheid moet ons geene toevlugt doen nemen tot

de gewaagde vooronderstelling van SCALIGER en GROTIUS, die beweren, dat het Boek van JUDITH slechts eene parabel is, zamengesteld, om de Joden te troosten, in den tijd, toen ANTIOCHUS EPIPHANES in *Judea* kwam. De geloofwaardigheid van het Boek JUDITH is betwist geworden; maar alle twijfelingen moeten ophouden, door het gezag der kerkvergadering van *Trente*, die hetzelve bevestigd heeft in het bezit waarin het was, van door den H. Geest ingegeven gehouden te worden. De heilige HIERONYMUS verzekert ons, dat het als zoodanig door de kerkvergadering van *Nicea* is erkend. De schrijver, die geheel onbekend is, heeft zijn werk in de Chaldeeuwsche taal geschreven, en het werd door den H. HIERONYMUS in het Latijn vertaald, men heeft ook eene overzetting van hetzelve in het Hebreeuwsch, Grieksch en Syrisch. Sommigen willen, dat het JUDITH zelve is, anderen de hoogepriester ELIACIM, van wien er in dit boek wordt gesproken; maar zulks is alles zonder bewijs. MONTFAUCON heeft, onder den titel van *Waarheid der Geschiedenis van JUDITH*, eene geleerde Verhandeling geleverd.

JUDITH, dochter van KAREL *den Kale*, was eerst met ETHULPH of ETHELWOLF, en daarna met ETHELRED, Engelsche koningen, gehuwd. Deze laatste, de dwingelandij moede, welke zij over hem wilde uitoefenen, verjoeg haar uit zijn bed en van zijnen troon. In *Frankrijk* teruggekeerd, liet zij zich door BOUDEWIJN, houtvester van *Vlaanderen* schaken, met wien zij in den echt trad. KAREL *de Kale* verhief zijnen schoonzoon, in 870 tot graaf van *Vlaanderen*, en dit was de stam van al de andere vorsten van dien naam. JUDITH was *galant* en heerschzuchtig; hare echtgenooten waren slechts hare eerste slaven.

JUDOCUS of JODOCUS (*Heilige*), een beroemde kluizenaar, was de zoon van JUTHAËL, die den titel van koning van *Bretagne* weder aannam. Zijn broeder JUDICAËL, besloten, om den troon te verlaten, ten einde zich aan God toetewijden, verzocht JUDOCUS, om zich met het bestuur zijner staten en de opvoeding zijner kinderen te belasten; maar deze, de wereldsche grootheden even-zeer moede, verliet, als een pelgrim vermomd, *Bretagne*, en ging zich te *Runiac*, in *Ponthieu* verbergen, alwaar hij eene kapel bouwde. Deze kluizenaarswoning werd later in een beroemd kloosster veranderd, op een uur afstands der zee, bij *Montreuil*, in het diocees van

Amiens, en wordt *Saint-Josse-sur-Mer* genoëmd. Hij overleed aldaar heiliglijk in 653 of 668. Er was te *Parijs* eene parochie, welke zijnen naam droeg, ter gedachtenis van het verblijf, hetwelk deze heilige aldaar gehouden had.

JUELLUS. — Zie JEWEL.

JUENNIN (GASPARD), priester van het oratorie, te *Varembon en Bresse*, in 1630 geboren, en te *Parijs* in 1713 overleden, onderwees langen tijd de godgeleerdheid, in verscheiden huizen zijner congregatie, en vooral in het seminarie van *St. Magloire*. Zijne godsvrucht en geleerdheid bragten hem in algemeene achting. Men heeft van hem: 1.° *Institutiones theologicæ ad usum Seminariorum*, 7 dl. dl.n in 12.mo Men had nog geene betere schoolsche godgeleerdheid gezien; maar daar de schrijver er zeer behendiglijk eenige nieuwelings veroordeelde dwalingen had doen insluipen, zoo werd zijn werk den 25 September 1708, te *Rome*, en door verscheiden bisschoppen van *Frankrijk*, zoo als die van *Chartres*, *Laon*, *Amiens*, *Soissons* en door den kardinaal DE NOAILLES veroordeeld. De kardinaal DE BISSY, gaf eene zeer bondige critiek dezer godgeleerdheid in het licht. — 2.° *Commentarius historicus et dogmaticus de Sacramentis*, *Lyon*, 1696, 2 dl.n in fol. waaruit de schrijver 3 dl.n in 12.mo trok, onder den titel van *Théologie etc.* (*Praktische godgeleerdheid der Sacramenten*). 3.° Eene *Verkorte Uitgave* zijner *Institutiones* ten gebruike dergene, welke zich tot de examens voorbereiden, die de wijdingen voorafgaan, 1 deel in 12.mo — 4.° *Theologie morale* (*Zedelijke godgeleerdheid*), 6 dl.n in 12.mo — 5.° *Résolutions etc.* (*Oplossingen van gewetenszaken over de deugd der regtvaardigheid en billijkheid*), 4 dl.n in 12.mo Deze laatste werken zijn vol uitspraken, bekrachtigd door de heilige Schrift en de kerkvaders, en met duidelijkheid en orde geschreven.

JUGURTHA, koning van *Numidië*, zoon van MASTANABAL en van eene bijzit, met de bevalligheden des geestes en des gelaats geboren, werd aan het hof van MICIPSA, zijnen oom opgevoed. Nadat deze in zijnen neef veel eerzucht had opgemerkt, gaf hij hem het bevel over een detachement, dat hij naar SCIPIO zond, die toenmaals *Numantia* belegerde. MICIPSA hoopte, dat hij van dezen togt niet zou terug komen; maar hij bedroog zich. JUGURTHA, moedig zonder vermetel te zijn, deed zijne dapperheid uit-

schitteren en ontsnapte aan den dood. Zijn oom nam hem in zijn testament als kind aan, en benoemde hem met zijne beide zonen, ADHERBAL en HIEMPSAL tot erfgenaam, hopende, dat de weldaden des vaders hem aan de kinderen zou verbinden; hij bedroog zich andermaal. Wat was het derde van een koningrijk, voor een' heerschzuchtige, zoodanig als zijn neef? De ondankbare, de trouwelooze JUGURTHA bragt HIEMPSAL om het leven, deed ADHERBAL den oorlog aan, noodzaakte hem, om zich in *Cirtha*, zijne hoofdstad op te sluiten, noodzaakte hem door den hongersnood, om zich bij verdrag over te geven, en deed hem, ondanks dit verdrag, door de wreedste folteringen omkomen. ADHERBAL had zijne toevlugt tot de Romeinen genomen; hij was zelf gekomen, om zich bij den senaat te beklagen: maar het goud van JUGURTHA, had hem al de toegangen tot denzelven gesloten. De vorst kocht de raads- en veldheeren om, die men tegen hem opzond: hetwelk hem deed zeggen » dat *Rome*, om zich te verkoopen, slechts op eenen kooper wachtte, en dat het weldra, zou omkomen, indien er een gevonden werd." CECILIUS METELLUS, die veel edelmoediger was, liet zich noch door beloften, noch door geschenken misleiden. Hij overwon JUGURTHA, en noodzaakte hem zijne staten te verlaten, om bij de *Getuliërs* en *Mauritaniërs* hulp te gaan bedelen. MARIUS en SYLLA, die na METELLUS den oorlog voortzetten, deden zulks met denzelfden voorspoed. BOCHUS, koning van *Mauritanië*, schoonvader van JUGURTHA, leverde hem, in het jaar 106 vóór J. C. aan SYLLA over. De gevangen vorst werd, na, aan de zegekar van MARIUS gebonden, van de *Triomfpoort* tot aan het *Kapitool*, aan het Romeinsche volk tot een schouwspel te hebben gediend, in eene gevangenis geworpen (*), waarin hij na verloop van zes dagen overleed. Een uiteinde, dat zeer weinig strookt, met hetgene, wat men ons van de zachtmoedigheid en menschlievendheid van die overwinnaars der wereld, wil doen gelooven.

* JUIGNÉ (ANTONIUS-ELEONORUS-LEO LECLERC DE), aartsbisschop van *Parijs*,

(*) Het schijnt bewezen, dat het in eenen onderaardschen kerker was, alwaar hij niet dan eene verpeste en buitengemeen vochtige lucht kon inademen. De zucht tot het leven, en zijn sterk gestel, verlengden zijn bestaan tot op den zesden dag, in de verschrikkelijke foltering, die hij er verduurde, daar hij tot den hongerdood veroordeeld was.

werd in die stad, in 1728 geboren, en was de zoon van den markies DE JUIGNÉ, uit een luisterrijk geslacht van *Maine*, en die in den slag van *Guastala* (in 1734), waarbij hij kolonel van het regement van ORLEANS was, sneuvelde. De heer JUIGNÉ volbragt zijne eerste studiën aan het collegie van *Navarre*, vervolgens aan het seminarie van *Saint-Nicolas du Chardonnet*, volbragt zijn licentiaat, en aanvaardde den geestelijken staat. Zijn bloedverwant, de heer DE BEZONS, bisschop van *Carcassonne*, beriep hem bij zich, en benoemde hem tot zijne groot-vicaris; in 1760 werd hij verkozen om agent van de geestelijkheid te zijn, en zoo doende alle aangelegenheden en kerkelijke zaken te besturen. Deze bedieningen duurden vijf jaren, wanneer de agent tot eenen bisschoppelijken stoel werd benoemd. De heer DE JUIGNÉ had naauwelijks zijn agentschap begonnen, of men bood hem het bisdom van *Comminges* aan. Hij verkoos zijne werkzaamheden voort te zetten; maar in 1764 stelde men hem het bisdom van *Châlons* voor, waaraan een grafelijk pairschap verbonden was, en hij vond geene verschooning om het niet te aanvaarden. Onder zijn voorganger had het jansenismus snelle voortgangen gemaakt, en bij zijne aankomst vond hij verscheidene hinderpalen te boven te komen. Hij zag zich verpligt, om verscheidene hardnekkige priesters, niet alleen te schorsen, maar te verdrijven. Op deze wijze de rust in het diocees hersteld hebbende, was hij er slechts op bedacht, om er wel te doen, en het was aan zijne vaderlijke bezorgdheid, dat men de herbouwing van het groot seminarie en de stichting van een ander, verschuldigd was, dat kleiner en toegewijd was, om de landkinderen, die men tot den geestelijken staat bekwaam rekende, *gratis* te onderwijzen. Menschlievend, zacht, beminnelijk, was hij algemeen in zijn diocees bemind, waar de armen eenen bestendigen weldoener in hem vonden. Eene gelegenheid deed zich op, waarin hij bewijs van zijnen zeldzamen moed gaf, welken die godsdienst inboezemt, waarvan het eerste voorschrift is, zijnen naaste te beminnen en bij te staan. In het midden van eenen duisteren nacht kondigt het vuur aan den hemel eenen brand aan in de nabuurschap van *Châlons*. De vrome bisschop wordt er van onderrigt en bedenkt zich niet, om zelf ter hulp der ongelukkigen te snellen. Door het gezigt van de vlammen geleid, en aan het hoofd van degenen, die hem vergezelden, komt hij te *Saint Dizier* aan, dat hij in puin-

hoopen herschapen ziet. De hoop van een slagtoffer te redden, doet hem alle gevaar verachten, hij baant zich eenen weg, dwars door de puinhoopen, door vlam en rook omringd. Men geloofde gedurende eenige oogenblikken, dat hij omgekomen was, toen men er in slaagde hem uit deze plaats te onttrekken, alwaar niets dan puinhoopen en misvormde lijken te vinden waren. De terugkomst van den heer DE JUIGNÉ te *Châlons* bragt de rust onder de inwoners terug, die voor het leven van hunnen deugdzamen bisschop gebeefd hadden. Daar deze ongelukkige gebeurtenissen in *Champagne*, waar de meeste der huizen van hout gebouwd zijn, dikwijls voorvallen, haastte zich de heer DE JUIGNÉ om een hulpverleenend bureau voor de door den brand ongelukkig gewordenen te stichten. Kort na dit tijdstip bood men hem het aartsbisdom van *Auch*, een der rijkste van het koningrijk, aan, hetwelk de heer DE JUIGNÉ van de hand sloeg, zich aan den tekst der canons houdende, die leert, dat eene vermeerdering van inkomsten geen beweeggrond moet zijn, om van zetel te veranderen. Na den dood van den heer DE BEAUMONT, aartsbisschop van *Parijs*, in 1781 voorgevallen, beriep echter de koning, uit eigen beweging, den heer DE JUIGNÉ tot dien zetel. Zijne zedigen angstvalligheid moesten toen voor de herhaalde bevelen des vorsten onder doen. De deugdzame prelaat kwam te *Parijs* met dezelfde gevoelens bezield, die tot dus verre zijn gedrag en zijne herderlijke bedieningen hadden bestuurd. De inkomsten van zijne uitgestrekte vaste goederen en van zijn aartsbisdom, werden grootendeels tot aalmoezen en vrome gestichten besteed; en zijn hart moest zuchten, toen in den gestrengen winter van 1788 tot 1789 hij zijne middelen bijna uitgeput vond. Hij verkocht toen zijn zilver vaatwerk, verpandde zijn erfgoed; en derzelver opbrengst niet voldoende zijnde, om de behoeften van talrijke familiën, die in de ellende omkwamen, te bestrijden, leende hij aanmerkelijke sommen, tot op de waarde van honderd duizend kroonen, waarvoor zijn oudste broeder, de markies DE JUIGNÉ, de betaling waarborgde. Weinig tijds daarna hadden de staten-generaal plaats, tot welke de aartsbisschop van *Parijs*, als ook zijne beide broeders, als afgevaardigden werden benoemd. Getrouw aan zijn eeden en als Franschman en geestelijke, nam de heer DE JUIGNÉ plaats onder de minderheid, en haalde zich daardoor den haat der muitelingen op den hals, die de driften van het volk aan-

spoorden. Het duurde niet lang of hij ondervond de ondankbaarheid van datzelfde volk, dat hij aan de kwelling van den honger had onttrokken. De vrome aartsbisschop kwam uit de vergadering van *Versailles*, den 24 Junij 1789, toen zijn rijtuig aangevallen, en langen tijd met steenworpen vervolgd werd, van verschrikkelijke uitroepingen vergezeld, en hij had veel moeite om aan zijne wreede vervolgers te ontsnappen. Hij was bij de beruchte zitting van den 4 Augustus tegenwoordig, waarin al de leden van de vergadering schenen in een te smelten in een zelfde gevoelen van algemeen welzijn, en waar de geestelijkheid en de adel met den burgerstand in trouw in hunne edelmoedige opofferingen wedijverden. Door dezen bedriegelijken schijn van den kant dergenen, die alles overmeesteren wilden, misleid, stelde de goede aartsbisschop voor een *Te Deum* te zingen, om dezen gedenkwaardigen dag op eene plegtige wijze te vieren. De verschrikkelijke ongeregeldheden, die er op volgden, openden den heer DE JUIGNÉ weldra de oogen ten opzigte van hetgene, wat men van deze beginsels had te wachten. Van den koning verlof bekomen hebbende, om *Frankrijk* te verlaten, begaf hij zich naar *Chamberi*, waar hij het liefderijkste onthaal ontving van den markies DE CLERMONT SAINT-JEAN, die zijn bondgenoot was. Hij begaf zich vervolgens naar *Constans*, waar zich andere bisschoppen en verscheidene uitgeweken priesters bij hem vervoegden. De heer DE JUIGNÉ, kwam hen met zijne beurs en met hetgeen de verkooping van eenige kostbare zaken, die hem nog gebleven waren, opgebragt hadden, te hulp; daar de hinderpalen zijne christelijke liefdadigheid al meer en meer ontvlamden, deed hij aanzoeken, ten voordeele zijner ongeluksgezellen, bij de keizerin van *Rusland*, CATHARINA II., en verscheiden prelaten en vorsten van *Duitschland*, en verkreeg er aanmerkelijke hulp van. Onvermoeid in zijnen ijver, gelukte het hem te *Constans*, een seminarie tot stand te brengen, tot onderwijzing der jonge geestelijken, bestemd, om de priesters die dagelijks onder de bijl der omwenteling omkwamen te vervangen. In het midden van zijne vrome bezigheden, en in 1799, maakten zich de Franschen van *Constans* meester, hetgeen de heer DE JUIGNÉ, en al de uitgewekenen verpligtte deze stad te verlaten. Hij begaf zich naar *Augsburg*, en ontving van den keurvorst van

Trier, een even zoo vereerend als vriendschappelijk onthaal. Een kortstondige vrede, door den consul BONAPARTE met *Europa* gesloten, schonk aan *Frankrijk* eenige verademing, en na het concordaat van 1801, kwam de heer DE JUIGNÉ in zijn vaderland terug, alleen om in de handen van den paus PIUS VII., afstand te doen van zijn aartsbisdom. Hij keerde in den schoot zijner familie terug; waar hij in de eenzaamheid leefde, en zijne nederigheid was zoo groot, dat hij dikwijls zijnen opvolger ging bezoeken, in hetzelfde paleis, waar hij voorheen de eerste plaats bekleed had. De nieuwe aartsbisschop ontving hem met die achting en die kiesche oplettendheid, die beiden tot eer verstrekten, en die tusschen hen eene ware vriendschap tot stand bragten. De heer DE JUIGNÉ overleed den 19 Maart 1811, in den ouderdom van 83 jaren. Zijne overblijfsels werden op het gewone kerkhof te ruste gelegd; het kapittel des aartsbisdoms verrigtte de dienst en de heer JALLABERT, vicaris-generaal, sprak de lijkrede uit. Bij de restauratie (in 1814), werd het lijk van den heer DE JUIGNÉ, naar den aartsbisschoppelijken grafkelder van de kerk van *Notre-Dame* vervoerd. Deze prelaat was een vriend van de goede letterkunde, en met den Bijbel zoo gemeenzaam bekend, dat wanneer men er eene plaats uit aanhaalde, hij er dadelijk niet alleen het boek maar het hoofddeel en het vers van kon opgeven. Men heeft van hem: 1.° *Mandementen.* — 2.° Een *Rituaal, Châlons*, 1776, 2 dl.n in 4.to Men herdrukte dit werk met vele veranderingen, onder den titel van: *Pastoraal van Parijs; Parijs*, 1786, 3 dl.n in 4.to Men gelooft dat de uitgevers van deze uitgave, en der veranderingen, welke men in dezelve aantreft, de abten REVERS, kanonik van *Saint-Honoré;* PLUNKETT, leeraar, aan het collegie van *Navarre;* en CHARLIER, geheimschrijver en bibliothekaris van den aartsbisschop van *Parijs* waren. Hoe het ook zij, de jansenisten bestreden dit werk door verschillende schriften, zoo als: *Beschouwingen van het Pastoraal; aanmerkingen op het Rituaal; onderzoek der grondbeginsels van het Pastoraal over het Priesterschap, de boetdoening, de boekcensuren, het huwelijk;* geschriften die men aan MAULTROT en LARRIÈRE toeschreef. De jansenisten bepaalden zich daarbij niet. Hun oproerig geschreeuw was zoo hevig, dat het *Pastoraal* den 19 December 1786, door den raadsheer ROBERT DE SAINT VINCENT, bij het parlement werd aangeklaagd. Ondanks

zijnen aandrang, om de uitdeeling te doen staken, gedurende de zitting, besloot het parlement dat men het aan de koninklijke ambtenaren zoude overgeven, die geen gevolg aan de aanklagte gaven, tot groot misnoegen der jansenisten. Er is een *Leven van den heer* DE JUIGNÉ, *aartsbisschop van Parijs* door den abt LAMBERT, *Parijs* 1821, 1 dl. in 8.vo *Idem* 1823, in 8.vo Deze tweede druk, met een steendruk af beeldsel van den heer DE JUIGNÉ versierd, is tot voordeel der kleine seminariën van *Parijs* en *Châlons* verkocht, om de gedachtenis van den eerwaardigen prelaat te vereeren, die er den zetel van heeft bekleed.

JULIA DOMNA, de dochter van eenen zonnepriester, in de stad *Æmesa* in *Phœnicië* geboren, huwde met den keizer SEPTIMUS SEVERUS. Zeker van het hart van haren echtgenoot, dien zij door haren geest en hare schoonheid betooverd had, gaf zij zich aan al hare hartstogten over. Hare losbandigheden gingen tot de verregaandste uitersten. PLAUTIANUS, een gunsteling van SEPTIMUS SEVERUS, dacht haar bij den keizer in ongenade te brengen, door haar eerloos gedrag te ontdekken; maar hij schoot er zelf het leven bij in. JULIA herstelde zich in haren invloed, en begon haar ontuchtig leven op nieuw. Na den dood van SEVERUS, ontvlugtten haar de vermaken. Hare beide zonen, die naar elkanders bloed dorsten, waren elken oogenblik op het punt van elkander te doorsteken. CARACALLA vermoordde GETA, zijnen broeder, in de armen hunner beider moeder. De ongelukken van JULIA verbeterden haar niet. Volgens SPARTIANUS, liet zij zich door CARACALLA, haren zoon, onteeren. Dus was het met de zeden dier tijden gesteld, welke men aan de Christenen als eeuwen van deugden durft voorstellen. Na den dood van dien keizer stierf zij in 218 te *Antiochië*, den vrijwilligen hongerdood.

JULIA (*Heilige*), maagd en martelares van *Karthago*. Na dat die stad in 439 door GENSERICH, koning der Wandalen, was ingenomen en geplunderd, werd JULIA aan eenen Heidenschen koopman verkocht, en naar *Syrië* gevoerd. Toen eenige jaren daarna, die koopman met haar was scheep gegaan, om koopwaren naar *Provence* over te brengen; legde het schip in *Corsica* aan, om er een feest ter eere der valsche godheden te vieren; als een Christen voor den landvoogd FELIX gedaagd, ontving zij

er de martelkroon.

JULIA, dochter van CÆSAR en van CORNELIA, werd voor de schoonste en deugdzaamste vrouw van *Rome* gehouden. Haar vader huwde haar eerst aan CORNELIUS CEPIO uit; maar hij bewoog haar later, om van hem te scheiden, en met POMPEJUS in den echt te treden, dien CÆSAR daardoor aan zich wilde verbinden. JULIA werd werkelijk de vriendschapsband dezer beide groote mannen; maar toen zij in het jaar 53 vóór J. C. in barensnood was overleden, zag men weldra die noodlottige geschillen ontstaan, welke met den ondergang der republiek eindigden. POMPEJUS had JULIA teederlijk bemind, en zoo lang als zij leefde, scheen hij de wapens en de staatszaken te vergeten, om zich geheel aan zijne echtgenoote toe te wijden, en de zachtheid dezer verbindtenis niet te storen.

JULIA, eenige dochter van AUGUSTUS, trad met MARCELLUS in den echt. Haar rang verschafte haar vlejjers, en haar gelaat minnaars. Wel verre van dezelve te verachten, gaf zij zich met hen aan de vermaken der toomelooze losbandigheid over. Weduwe geworden zijnde, huwde zij met AGRIPPA, en gedroeg zich niet geregelder. Haar echtgenoot was oud; zij stelde er zich schadeloos voor, door zich aan alle jonge lieden van *Rome* prijs te geven. (Zie OVIDIUS). Na den dood van AGRIPPA, liet AUGUSTUS haar met TIBERIUS huwen, die, daar hij noch getuige, noch aanklager van de ongebondenheden zijner vrouw wilde zijn, het hof verliet. Hare ontuchtigheid nam dagelijks toe; zij dreef hare onbeschaamdheid zoo ver, dat zij het standbeeld van MARS zoo vele kroonen liet opzetten, als zij zich in eenen nacht had laten onteeren. » Wanneer hoven en troonen, zegt een schrijver, door zulke schandelijkheden bezoedeld worden, dat de ontucht er, als 't ware, vereerd, of slechts door late en schroomvallige bestraffingen achtervolgd wordt, dan kan men zich verzekerd houden, dat de val des rijks niet ver meer af is." Daar AUGUSTUS zich eindelijk over hare buitensporigheden schaamde, verbande hij haar naar het eiland *Pandataria*, op de kust van *Campanië*, na aan elk vrij man of slaaf verboden te hebben, haar, zonder eene uitdrukkelijke vergunning te gaan bezoeken. TIBERIUS, keizer geworden zijnde, liet haar aldaar in het jaar 14 na J. C. den hongerdood sterven. — JULIA, hare dochter, de vrouw van LEPIDUS, werd ook, om hare ongebondenheden, verbannen.

JULIA, dochter van keizer TITUS, werd aan SABINUS, haren vollen neef uitgehuwd. DOMITIANUS, haar oom (*), werd op haar verliefd, en zij had geen afschuw om aan zijne eerlooze drift te beantwoorden. Nadat die vorst tot het rijksbestuur was gekomen, liet hij SABINUS vermoorden, en scheidde te gelijkertijd van zijne eigene vrouw. JULIA bewoonde nu het keizerlijke paleis, en werd openlijk de bijzit van haren oom. Maar toen zij hare vrucht wilde afdrijven, werkte de dronk, welken DOMITIANUS haar te dien einde deed geven, op zulk eene hevige wijze, dat zij, ofschoon zij, zegt men, aan die misdaad gewoon was, er in het jaar 80 na J. C. aan overleed. DOMITIANUS plaatste haar in den rang der godheden: dit gedrogt had er zoodanige noodig. (Zie SABINA).

JULIA, bijgenaamd LIVILLA (JULIA *Junior*), derde dochter van GERMANICUS en van AGRIPPINA, op het eiland *Lesbos*, in het jaar 17 der christelijke tijdrekening geboren, werd in den ouderdom van 16 jaren aan den *senator* MARCUS VINUCIUS uitgehuwd. Zij genoot in den beginne eene groote gunst onder keizer CALIGULA, haren broeder, die, na haar eerste verleider te zijn geweest, haar vervolgens aan de deelgenooten zijner losbandigheid had overgegeven. Maar nadat die vorst zich verbeeld had, dat zij in eene zamenzwering tegen hem was getreden, verbande hij haar naar het eiland *Poncia*. Door CLAUDIUS, haren oom, in het jaar 41 naar *Rome* teruggeroepen, bleef zij niet lang in die hoofdstad. MESSALINA, haren invloed benijdende, deed haar, onder voorwendsel van echtbreuk, op nieuw verbannen, en kort daarna, door een harer gewapende huurlingen, vermoorden. Zij was nog geen 24 jaren oud. Hare minnarijen waren zeer bedorven; en men beweert, dat de wijsgeer SENECA, een' harer talrijke minnaars was, en dat hij, omdat hij haar verleid had, naar het eiland *Corsika* verbannen werd. Zoo zeer is het waar, dat te allen tijde de aan zich zelve overgelatene wijsbegeerte, meer koele en huichelachtige zedepredikers, dan wijzen, welke dien naam waardig waren, gevormd heeft.

(*) *Door* DE FELLER, *zoo hier als onder, ten onregte* haar broeder *genaamd.* — *Zie* CRÉVIER, Histoire des Empéreurs Romains, *tome VII., p.* 42.

Vertaler.

JULIA. — Zie DRUSILLA, GONZAGA en SOEMIAS.

JULIANA, abdis van het klooster van *Mont-Cornillon*, bij *Luik*, werd in 1193 geboren, en overleed te *Fosse*, in 1258, in den geur van heiligheid. Eene verschijning, welke zij had, gaf aanleiding tot de instelling van het feest van H. *Sacramentsdag*, hetwelk eerst in eenige bijzondere kerken gevierd, eindelijk een feest der algemeene kerk werd (zie URBANUS IV.); eene soort van zegepraal, welke de Voorzienigheid vooraf bereidde, en die altijd in Gods kerk moest blijven bestaan, ter herstelling der beleedigingen, welke dit aanbiddelijk geheim van wege de sektarissen der laatste eeuwen zou ondergaan.

JULIANUS (*Heilige*), eerste bisschop van *Mans*, en op het einde der 3.e eeuw de apostel van het voormalige Fransche gewest *Maine*, moet van den heiligen JULIANUS onderscheiden worden, onder DIOCLETIANUS, zoo als men zegt, te *Brioude*, in *Auvergne* gemartiliseerd. Ofschoon men aan den heiligen JULIANUS den roem niet kan betwisten, van in *Maine* het evangelie gepredikt te hebben, heeft men echter geen enkel gedenkstuk, noch van den tijd, waarin hij geleefd heeft, noch van de daden, welke zijn bisschoppelijk bestuur onderscheiden hebben.

JULIANUS (*Heilige*), beroemde aartsbisschop van *Toledo* in 680, bekleedde in de 12.e kerkvergadering van *Toledo* en in de drie volgende den voorzittersstoel. Hij overleed in 690, en heeft nagelaten: 1.° *Verhandeling tegen den Joden*, in het werk getiteld: *Testamentum XII Prophetarum*, *Haguenau*, 1532, in 8.vo. — 2.° *Pronostica futuri seculi*, in de Bibliotheek der kerkvaders. — 3.° *De expeditione Wambæ Regis in Paulum Ducem Narbonensem*, in de Geschiedschrijvers van *Frankrijk*, door DUCHESNE. — 4.° Andere geleerde en bondige *Schriften*. Hij bezat een ongedwongen, vruchtbaren en aangenamen geest, en zachte en zuivere zeden.

JULIANUS. — Zie DIDIUS SEVERUS JULIANUS.

JULIANUS (FLAVIUS CLAUDIUS), bijgenaamd *de Afvallige*, berucht Romeinsch keizer, zoon van JULIUS CONSTANTIUS (broeder van den grooten KONSTANTIJN), en van BASILINA, zijne tweede vrouw, werd te *Konstantinopel* in 331 geboren. Hij was bijna omgekomen met zijnen broeder GALLUS, in den verschrikkelijken moord, welken de zonen van KON-

STANTIJN onder zijne familie aanrigtten, een moord, waarvan zijn vader en naaste bloedverwanten de slagtoffers waren. EUSEBIUS van *Nicomedië*, met de opvoeding van JULIANUS en GALLUS belast, gaf hun eenen onderwijzer, MARDONIUS genaamd, welke hun ernst, zedigheid en verachting voor de zinnelijke vermaken trachtte in te boezemen. Deze beide jonge prinsen gingen in den geestelijken stand, en namen het *lectors* ambt waar, doch met zeer verschillende gevoelens betrekkelijk de godsdienst. GALLUS was zeer godvruchtig, en JULIANUS had eene heimelijke neiging voor de afgodendienst. Zijne gevoelens openbaarden zich, toen hij in den ouderdom van 24 jaren naar *Athene* werd gezonden. Hij legde er zich toe op de sterrewigchelarij, de tooverkunde en op al de ijdele begoochelingen des heidendoms. Hij verbond zich voornamelijk aan den wijsgeer MAXIMUS, die zijne heerschzucht vleide, en hem het rijk beloofde. Het is voornamelijk aan deze heiligschendige nieuwsgierigheid, om de toekomst te kennen, en aan de zucht, om te regeren, dat men de afvalligheid van dezen vorst moet toeschrijven. CONSTANTIUS verhief hem in 355 tot de waardigheid van *Cæsar*. Hij had het opperbevel over de troepen in *Gallië*, en onderscheidde zich in dien post door zijne voorzigtigheid en zijnen moed. Hij behaalde eene overwinning op zeven Duitsche koningen bij *Straatsburg*, overwon de Barbaren verscheiden malen, en verdreef dezelve in korten tijd uit *Gallië*. CONSTANTIUS, aan wien hij door zoo veel voorspoed verdacht was geworden, liet hem, om hem te verzwakken, onder voorwendsel van eenen oorlog tegen de Perzers, een aanmerkelijk gedeelte zijner troepen afvragen. Maar de soldaten van JULIANUS sloegen aan het muiten, en riepen hem, in weerwil van zijnen tegenstand, tot keizer uit. Hij was alstoen te *Parijs*, alwaar hij een paleis had laten bouwen, waarvan men nog de overblijfselen ziet. De tegen hem verontwaardigde keizer CONSTANTIUS was op de middelen bedacht, om hem te onderwerpen, toen hij den 3 November 361 overleed. JULIANUS begaf zich dadelijk naar het oosten, alwaar hij, even als in het westen, als keizer erkend werd. De pracht, de weelde, eene menigte rampen teisterden het rijk; JULIANUS voorzag er in met ijver, en deed de gegrondste hoop van een gelukkig bestuur geboren worden; maar de filozofen, door welke hij omringd was, de-

den deze hoop verdwijnen. Zij bewogen hem het Christendom te vernietigen en de afgoderij te doen herleven. JULIANUS beval door een algemeen edict, de tempels des heidendoms te openen. Hij nam met alle heidensche plegtigheden zelf de bediening van hoogepriester waar, en beijverde zich, om het kenmerk van zijn doopsel, met het bloed der offers uit te wisschen. Hij legde den afgodspriesters inkomsten toe; beroofde de kerken van al derzelver goederen, om die onder de soldaten uit te deelen, of dezelve met zijne domeinen te vereenigen; trok alle voorregten in, welke de Christen-keizers aan de kerk verleend hadden, en benam de jaarwedden, welke KONSTANTIJN, tot onderhoud der geestelijken, weduwen en maagden verleend had. Geslepener dan zijne voorgangers, dacht hij niet dadelijk geweld te moeten gebruiken, om het Christendom te vernietigen: hij wist, dat dezelve aan de kerk eene grootere vruchtbaarheid had gegeven. Hij veinsde zelfs eene zekere zachtheid ten opzigte van de Christenen, en riep al degene, welke onder CONSTANTIUS, om de godsdienst verbannen waren, terug. Zijn oogmerk was, om hen, door vleijerijen, tijdelijke voordeelen, en de in eenig vreemd voorwendsel gehulde knevelarijën, om te koopen. Indien hij de kerken van derzelver rijkdommen beroofde, was zulks, zeide hij, om den Christenen de evangelische armoede te doen uitoefenen; hij verbood hun te pleiten, zich in regten te verdedigen, en openbare posten te bekleeden. Hij ging verder; hij wilde niet, dat zij de schoone letteren zouden onderwijzen, wel wetende, welke groote voordeelen zij uit de ongewijde boeken konden trekken, om het heidendom en de ongodsdienstigheid te bestrijden. Ofschoon hij bij elke gelegenheid eene groote minachting voor de Christenen aan den dag legde, welke hij altijd *Galileërs* noemde, gevoelde hij echter het voordeel, dat hun de zuiverheid hunner zeden en de glans hunner deugden verschafte; hij hield niet op hunne voorbeelden aan de heidensche priesters voor te stellen. Dus was het kenmerk der vervolging van JULIANUS; de schijnbare zachtmoedigheid en de bespotting van het evangelie. Hij ging echter openlijk tot geweldadige middelen over, zoodra hij zag, dat de andere vruchteloos waren. Hij gaf de openbare posten aan de wreedste vijanden der Christenen, en de steden werden met oproer en onrust vervuld. Er waren een aantal martelaren in de meeste der gewesten, en zelfs aan zijn hof, al-

waar men zich, volgens de geheime bevelen, van de beroemdste voorstanders des Christendoms ontdeed. Hij liet te *Chalcedonië*, de beide Perzische afgezanten, MANUËL en ISMAËL, omdat zij Christenen waren, ombrengen. Nadat MARIS bisschop dier stad, die blind was, hem openlijk zijne goddeloosheden verweten had, antwoordde hem JULIANUS, al grimlachende, » dat zijn Galileër hem niet van het verlies des gezigts zou genezen." — » *Ik loof den Heer*, antwoordde MARIS, van blind te zijn, om mijne oogen niet te moeten bezoedelen, door het gezigt van eenen afvallige, zoo als gij. . . ." JULIANUS wilde de voorzegging des Heeren, ten opzigte van den tempel van *Jeruzalem* logenstraffen, en ondernam om denzelven door de Joden te doen opbouwen, omtrent 300 jaren na de verwoesting door TITUS; maar al hunne pogingen strekten enkel, om de waarheid van het woord van JESUS CHRISTUS te bekrachtigen. Nadat de Joden, die zich van alle kanten te *Jeruzalem* vergaderd hadden, er de grondslagen van hadden uitgegraven, kwamen er hevige vlammen uit opstijgen, die de werklieden en het begonnen werk verteerden. De metselaars hielden echter hardnekkiglijk vol, om bij herhaling aan de grondslagen des tempels te arbeiden; maar al degene, die er aan durfde werken, werden eene prooi der vlammen. Deze daadzaak getuigt AMMIANUS MARCELLINUS, een zeer geacht Heidensch schrijver, en een aantal geloofwaardige getuigen. Keizer JULIANUS besloten hebbende, om het Christendom uit te roeijen, wilde eerst den oorlog met de Perzers ten einde brengen. Hij maakte vele voorbereidselen, en droeg talrijke offers op, terwijl hij bij zijn vertrek zwoer, de Kerk bij zijne terugkomst te verdelgen; maar God behoedde dezelve voor zijne doldriftige bedreigingingen. Daar deze vorst zich zonder harnas, in den eersten strijd had gewikkeld, werd hij zwaar gekwetst. Terwijl hij den arm opligtte, om zijne troepen te bezielen, roepende: *Alles voor ons!* werd hij met eenen werpschicht getroffen, die hem doodelijk kwetste. THEODORETUS en de heilige GREGORIUS van *Nazianze* verhalen, dat hij alstoen bloed uit zijne wond in zijne hand nam, en terwijl hij hetzelve tegen den Hemel wierp, uitriep: *Galileër, Gij hebt overwonnen!* Een trek, welken eenige *Critici* in twijfel hebben getrokken, maar dien zijn haat tegen JESUS CHRISTUS en zijne ijdele po-

pingen, om het Christendom uit te roeijen, zeer geloofwaardig maken, en dien LE BEAU, op het eenvoudidige stilzwijgen van AMMIANUS MARCELLINUS, zonder grond, verdacht heeft gehouden. » Wanneer men, zegt een *Criticus*, bij het gezag van THEODORETUS, welke zoo nabij dien tijd leefde, dat van den heiligen GREGORIUS van *Nazianze*, een' gelijktijdigen, bondigen en oordeelkundigen, en met JULIANUS zoo wel bekenden schrijver voegt; indien men overweegt dat het stilzwijgen van AMMIANUS MARCELLINUS niets bewijst, wijl het niet natuurlijk is, dat een Heidensche schrijver, de belijdenis der zegepraal van JESUS CHRISTUS, aan zijnen held ontsnapt, verhale; wanneer men zich te binnen brengt, dat JULIANUS besloten had, om bij zijne terugkomst het Christendom uit te roeijen; dat het vervolgings-edikt reeds naar *Afrika* was gezonden, en dat de Heidenen zoo zeer overtuigd waren, van deszelfs aanstaande vernietiging, dat LIBANIUS aan een Christen spraakkunstenaar vraagde: *Wat doet thans de Zoon des timmermans*(*)? wanneer men bedenkt, dat zelfs de Heidenen den dood van JULIANUS, als eene *wraak van CHRISTUS* hebben beschouwd(**); wanneer men de geheel koele en onbeduidende uitroeping (*zon gij hebt JULIANUS verloren*), hetwelk LE BEAU in de plaatst stelt van het krachtvolle *Vicisti Galilæe*, zoo wel berekend naar den haat, welken JULIANUS JESUS CHRISTUS toedroeg; zoo natuurlijk met de omstandigheden verbonden, den overwinnaar en den overwonnene zoo zeer waardig; wanneer men zich den dood herinnert van andere vijanden des Christeddoms, vooral van diegene, welke tegen deszelfs goddelijken Stichter eenen persoonlijken haat hebben gehad, en dat men dat *Vicisti* op eene verschrikkelijke wijze heeft zien vernieuwen, enz.; wanneer men, zeg ik, al deze overwegingen vereenigt, behoeft men niet huiverig te zijn, om den voor het overige zeer

(*) *Hij maakt eene doodkist*, antwoordde de Spraakkunstenaar.

(**) De heilige HIERONYMUS, die 22 jaren oud was, toen JULIANUS overleed, verhaalt, dat te midden der verzuchtingen, welk zijn dood der afgoderij deed lozen, hij deze woorden uit den mond eens Heidens hoorde: » Hoe kunnen de Christenen op het geduld van hunnen God roemen? Niets is zoo vaardig als zijne gramschap. Hij heeft zijne verontwaardiging niet slechts eenen korten tijd kunnen schorten!" OCTAVIUS van *Milete*, THEODORETUS, SOZOMENUS enz. halen dergelijke redeneringen aan. Wie ziet dus niet in, dat deze taal der Heidenen, die niet in de magt van J. C. geloofden; enkel op de laatste woorden van JULIANUS konden gegrond zijn?

achtbaren geschiedschrijver, die eene oude en algemeene overlevering in twijfel heeft schijnen te trekken, van ligtzinnigheid te verdenken." JULIANUS besteedde zijne laatste oogenblikken, om zich met den wijsgeer en toovenaar MAXIMUS te onderhouden, en gaf den volgenden nacht (26 Junij 363) den geest. Hij was met HELENA, zuster van CONSTANTIUS, gehuwd geweest, welke in den bloei harer jaren overleed. Er is bijna geen vorst, waarover de schrijvers op meer verschillende wijzen hebben gesproken, wijl zij hem uit verschillende oogpunten hebben beschouwd, en wijl hij zelf een zamenweefsel van tegenstrijdigheden was. Hij legde deugden aan den dag, zoo lang hij onder voogdijschap stond, en verpligt was, om aanhoudend voor zijn leven te vreezen; zoodra hij meester was, vierde hij den teugel aan zijne inborst. Eene diepe veinzerij, eene doorslepene huichelarij, welke hij zich had aangewend, was de sluijer, waarmede hij zeer groote ondeugden wist te bedekken. Zijn moed is onbetwistbaar; maar hij was opvliegend, vermetel, op eene kinderachtig buitensporige wijze naar roem dorstende. Meester zijnde, om met de Perzers eenen voordeeligen vrede te sluiten, had hij de dwaasheid van ALEXANDER te willen navolgen; hij liet zich, ondanks de waarschouwingen zijner veldheeren, door eenen verspieder bedriegen; hij stelde zijn geheele leger aan eenen gewissen ondergang bloot, door zijne vloot te doen verbranden. Geheel *Assyrië* werd een brandtooneel en een bloedbad; de wijze, waarop hij de steden *Diacires*, *Ozogardana*, *Maogamalga* behandelde, doet ijzen. Hij was voorbeeldig matig; maar hij dreef de onzindelijkheid en het vuile uiterlijke, tot eene onbetamelijkheid, die den keizer, en den wijsgeer onteerde. Bij de *Venus-feesten*, bloosde hij niet, om zich bij de eerlooze vrouwspersonen en wellustelingen te voegen, die de godin vierden; hij maakte zinnelooze verkwistingen voor de offers. AMMIANUS MARCELLINUS zegt, dat indien hij als overwinnaar der Perzers ware teruggekomen, het geheele rijk niet genoeg ossen tot slagtoffers zou hebben kunnen leveren. Hij oefende zelf de geringste bedieningen van offeraar uit, en verscheen aanhoudend als een vleeschhouwer uitgedoscht.... Bij verschillende gelegenheden, gaf hij voorbeelden van zachtmoedigheid, bij andere legde hij wreedheid aan den dag. Hij liet MARCUS ARETHUSUS, die hem in zijne kindschheid het leven had gered, straffeloos kwellen,

hij betaalde met dezelfde ondankbaarheid den schatmeester Ursulus, die zijne partij in *Gallië* was toegedaan: de dood van dezen onberispelijken man, deed het geheele rijk morren. Hij deed twee officieren sterven, omdat zij aan Constantius, hunnen meester, getrouw waren gebleven. Hij bestrafte geene enkele der wreedheden, welke de Heidenen, onder zijn bestuur ten opzigte van de Christenen uitoefenden, hij strafte daarentegen, de landvoogden der gewesten, welke dezelve wilden beteugelen. Door eene kwalijk begrepene milddadigheid, veroorzaakte hij eenen hongersnood te *Antiochië*.... Hij was onvermoeid in den arbeid, gaf verscheiden zeer wijze verordeningen, en roeide vele misbruiken uit; maar hij deed er nieuwe ontstaan, en beging vele onregtvaardigheden. (Zie Ammianus Marcellinus, 24e boek). In de plaats der ondergeschikte dwingelanden, welke hij afzette, vereerde hij drogredenaars met zijne gunst, wier trotschheid, onbeschaamdheid en knevelarijen, iedereen verontwaardigden. Onder zijn bestuur bekleedde de afvalligheid de plaats van elke andere verdienste; men zag eenen zekeren Ecebelus, die een zijner meesters was geweest, onder drie besturen drie malen van godsdienst veranderen. Eindelijk hebben er zich, zelfs onder de wijsgeeren dezer eeuw, die beproefd hebben, om van Julianus eenen held en eenen wijze te maken, opregten bevonden, die er naar waarheid over gesproken hebben, degene, die *over het algemeene geluk* handelt, heeft over dezen vorst een billijker vonnis geveld, dan zijne kunstgenooten. Hij stemt toe, » dat de wijze, op welke men over hem heeft gesproken, minder vernederend is voor den valschen ijver, dan voor de wijsbegeerte; dat het van wege Julianus eene misdaad was, het Christendom te onderdrukken, dat in plaats van op den troon eenen onpartijdigen wijsgeer aan den dag te leggen, hij in zijnen persoon slechts eenen vromen en dweepzuchtigen Heiden doet zien. Ik weet niet, welk karakter van tooneelspeler den geest van Julianus beheerscht; nu is het Marcus Aurelius, dan Trajanus, dan Alexander, welke hij zich bijvert, om natebootsen. Zijne werken zijn die van eenen drogredenaar en van eenen welspreekkundige. In zijne zeden is hij een stoïcijn, in den tempel een afgodendienaar; en in zijn kabinet, een slechte platoniër, die de leer dier sekte zoekt te vervalschen, door de onwaardige verbindtenis der tooverkunde." De heilige Gregorius van *Na-*

zianze schildert op de volgende wijze zijn gelaat, zijne gestalte en zijne manieren af. » Er zijn vele lieden, zegt hij, die JULIANUS niet gekend hebben, dan nadat hij zich door zijne daden had bekend gemaakt, en door het misbruik der onbepaalde magt; maar wat mij betreft, zoodra ik hem te *Athene* zag en waarnam, vond ik geen bewijs van eenig goeds in hem. Hij stak het hoofd in de hoogte, had de schouders gestadig in beweging, en liet elken oogenblik de oogen overal heen weiden; hij had een wild uitzigt, kon zijne voeten niet stil houden, ten teeken van verachting, zette hij zijne neusgaten gestadig uit of trok dezelve in; legde er zich op toe, om laffe kwinkslagen en kluchten uit te kramen, schaterde van lagchen, stond, bijna in hetzelfde oogenblik eene zaak toe en weigerde dezelve, sprak zonder orde en zonder grond, deed lastige vragen, en gaf ongepaste antwoorden. Maar waarom houd ik mij bezig, een zoo breedvoerig verslag van zijn uiterlijke te geven? Bij afleiding kende ik hem van toen af daardoor, alvorens ik hem door zijne daden kende, en sedert dien tijd hebben mij deze in mijn eerste oordeel bevestigd; want degene, die toenmaals met mij waren, zouden, indien zij tegenwoordig waren, getuigen kunnen geven, dat ik, zoodra als ik al zijne manieren had gadegeslagen, dadelijk zeide, dat de Romeinsche republiek eene zeer gevaarlijke slang voedde. Ik zeide het, en wenschte tevens een logenaar te zijn; en zonder twijfel zou het verkieslijk zijn, dat ik het geweest ware, en dat men zoo vele onheilen niet had gezien, welke de geheele aarde gedrukt hebben." Bij deze verschillende afbeeldingen van JULIANUS willen wij nog dat van LE BEAU voegen: de laatste trek vooral is kenschetsend: » Men ontdekt, zegt hij, in deze ziel, het geheele spel der ijdelheid. Begeerig naar roem, even gelijk de rijken zulks naar schatten zijn, zocht hij denzelven in de geringste voorwerpen. Zijne overdrevene gematigdheid werd eene tooneeldeugd; een groot gedeelte zijner onderdanen vond nooit in hem regtvaardigheid, indien hij waarlijk de vader zijner volken was geweest, zou hij opgehouden hebben de Christenen te haten, en zou hun, van den oogenblik, dat hij hun keizer werd, geen onheil meer berokkend hebben. Hij spaarde hun leven enkel in zijne woorden en zijne edikten. JULIANUS is het voorbeeld der vervolgende vorsten, die dat verwijt, door den schijn van zachtheid en regtvaardigheid van zich willen afwenden."

[Men kan zijne zeer wel geschrevene geschiedenis raadplegen, in *Wiedemann's Handboek der algemeene wereldgeschiedenis*, *'s Hertogenbosch*, 1823 — 1832, 2e dl. blz. 224 — 230]. Deze vorst is ook zeer wel beoordeeld geworden, door eenen schrijver, wiens anti-christelijke grondbeginselen niet dubbelzinnig zijn (*Chastelluz*, *de la félicité publique*); en beter nog door den kardinaal Gerdil, *Bespiegelingen over keizer Julianus*. Er bestaan van hem verscheiden *Verhandelingen*, *Redevoeringen*, *Brieven*, een *Hekelschrift der Cæsars*; eene verhandeling, getiteld *Misopogon*, hetwelk eene hekeling is der inwoners van *Antiochië*, vol schampreden en opgeblazenheid; en eenige andere stukken, die door pater Petau in 1630, in het Grieksch en Latijn, in 4.to zijn in het licht gegeven. Ezechiel Spanheim leverde in 1696, eene schoone uitgave in fol. van dezelve. De abt Baudouin beweert in eene geleerde verklaring van het boek der Openbaring, te *Parijs*, in 1784, in 2 dln in 12.mo in het licht gegeven, dat Julianus de vervolger is, wiens naam op eene raadselachtige wijze in het 13e hoofddeel wordt uitgedrukt, en dat het woord ἀποστάτης, zijn bijnaam en onderscheidende hoedanigheid geworden, naauwkeuriglijk volgens de waarde der getalmerken, die in alle Grieksche woordenboeken voorkomt, het getal 666 oplevert.

Julianus, moederlijke oom van keizer Julianus, graaf van het Oosten, haatte de Christenen evenzeer als zijn neef; maar hij hield zijnen haat veel minder verborgen. Naar hun bloed dorstende, nam hij elke gelegenheid te baat, om hen ten dood te doen brengen. Hij liet al de kerken van *Antiochië* sluiten. Daar hij den priester Theodoretus, *œconomist* eener catholijke kerk niet had kunnen dwingen, om J. C. te verzaken, veroordeelde hij hem, na hem ongehoorde folteringen te hebben doen verduren, om het hoofd te verliezen. Op denzelfden dag begaf hij zich naar de voornaamste kerk, ontheiligde de gewijde vaten op eene afschuwelijke wijze, welke het niet geoorloofd is te verhalen, en gaf aan eenen bisschop, die hem zulks beletten wilde, eenen klap. » Dat men thans nog geloove, zeide deze heiligschender, dat God zich met de zaak der Christenen bemoeit!" Nadat keizer Julianus den dood van den priester Theodoretus had vernomen, stelde hij zich tevreden, in plaats van de wreedheid zijns ooms te beteugelen, door hem, zoo als hij verpligt was, te straffen, met hem eenige koele

verwijtingen te doen: »Komt gij alzoo, zeide hij hem, mijne bedoelingen te gemoet. Terwijl ik werk, om de Galileërs door rede te regt te brengen, maakt gij onder mijn bestuur en onder mijne oogen martelaren. Zij zullen mij schandvlekken, zoo als zij hunne hatelijkste vervolgers gedaan hebben." Het meest te verwonderen hierin is, dat deze zelfde JULIANUS, welke die verwijtingen aan zijnen oom doet, zoo wel als hij martelaren wist te maken, en de jaarboeken der kerk tellen er een aantal onder zijn bestuur. (Zie het voorgaande artikel). Deze bloeddorstige en goddelooze man, stierf kort na den marteldood van den heiligen THEODORETUS, en de bovenvermelde onteering. Zijne ziekte en zijn dood waren geheel gelijk aan die van ANTIOCHUS, in het begin van het jaar 363.

JULIANUS, landvoogd van de provincie *Venetia* in *Italië*, nam na den dood van NUMERIANUS in 284 den titel van keizer aan. Wijl hij dapperheid bezat, handhaafde hij zich eenigen tijd tegen de troepen van keizer CARINUS. Maar toen de beide mededingers naar het rijksbestuur elkander in de vlakte van *Verona* ontmoet hadden, werd JULIANUS overwonnen. Sommigen zeggen, dat hij in den slag sneuvelde, anderen dat hij na afloop van denzelven, zich zelven van het leven beroofde. Hij had het keizerlijke purper slechts vijf of zes maanden gedragen.

JULIANUS VAN ECLANA, bisschop dier stad, was de zoon van MEMORIUS, bisschop van *Capua*. Hij onderscheidde zich door zijne welsprekendheid en door de bevalligheden van zijnen geest en zijnen stijl. Door zijne talenten won hij het hart van den H. AUGUSTINUS; maar zij werden oneenig, toen hij de door de kerkvergadering van *Karthago*, in 148, uitgesproken, de veroordeeling der Pelagianen weigerde te onderteekenen. JULIANUS vereenigde zich met 17 andere bisschoppen zijner sekte, om eene geloofsbelijdenis te ontwerpen, in welke zij zich wilden regtvaardigen. Zonder dezelve in aanmerking te nemen, veroordeelde de paus hem met zijne medepligtigen. Deze dweepers beriepen zich op eene algemeene kerkvergadering; maar de heilige AUGUSTINUS, een der vurigste tegenstanders van het Pelagianismus, bewees dat deze beroeping ijdel was; hetwelk zijne gewaande leerlingen van den tegenwoordigen tijd, in ernstige overweging behoorden te nemen. JULIANUS overleed in 450, na uit zijne kerk verdreven, door de paussen,

en voornamelijk door den heiligen Leo, in den ban gedaan, en door de keizers verbannen te zijn. Men heeft van hem eenige Werken, 1668, in 8.vo

Julius Cæsar (Caïus). — Zie Cæsar.

Julius Constantius, vader van keizer Julianus, en zoon van den keizer Constantius-Chlorus, en van Theodora zijne tweede vrouw, was een zacht en gematigd vorst, die zonder afgunst de kroon op het hoofd van zijnen broeder Konstantijn zag. Hij was door zijne geboorte, zijne rijkdommen en door zijnen invloed de beroemdste partikulier zijner eeuw, en welligt de eerste *Senator* van *Rome*, die openlijk de Christelijke godsdienst beleden heeft. Hij was in de partij gewikkeld van den tiran Maxentius; maar de zegevierende Konstantijn eerbiedigde in dezen grooten man, de verhene talenten, en eene deugd, die de talenten nog overtrof. Hij verhief hem tot consul, stadhouder enz. Julius Constantius sneefde in de moordtooneelen, welke de zonen van Konstantijn na den dood huns vaders, onder hunne familie aanrigtten.

Julius (*Heilige*), een Romeinsch soldaat, diende langen tijd met dapperheid in de legerbenden des keizers, en werd in 302, op bevel van Maximus, landvoogd van *Neder-Mœsië*, onthoofd.

Julius I. (*Heilige*), een Romein, den 6 Februarij 337 opvolger van den heiligen paus Marcus, zond zijne legaten in 347 naar het concilie van *Sardis*, en verdedigde met nadruk de zaak van den heiligen Athanasius, die zich op hem, als op het hoofd der kerk, en den regter der bisschoppen beroepen had. (Zie Apiarius, Athanasius, Innocentius I.). Hij overleed den 12 April 352, na op den stoel van Petrus, de kunde en de deugden der heiligen aan den dag te hebben gelegd. Men heeft van hem twee *Brieven*, in de *Werken* van den heiligen Athanasius, en in de *Brieven der paussen*, van D. Constant, die, volgens het oordeel van Tillemont, twee der schoonste gedenkstukken van de kerkelijke oudheid zijn. De andere werken, welke men aan den heiligen Julius toeschrijft, zijn ondergeschoven.

Julius II. (Julianus del Rovero), neef van paus Sixtus IV., in het vlek *Albizale*, bij *Savona*, in 1454 geboren, werd achtereenvolgend op de bisschoppelijke stoelen van *Carpentras*, *Albano*, *Ostia*, *Bologna* en

Avignon verheven. Paus SIXTUS IV., zijn oom, vereerde hem in 1471 met het purper, en vertrouwde hem de leiding van de troepen van den staat toe, tegen de in *Umbria* aan het muiten geslagene volken. Met eene krijgshaftige genie geboren, beteugelde de kardinaal DEL ROVERO de muitelingen. Zijne heldendaden en ondernemingen, verwierven hem in *Rome* veel magt. Na den dood van ALEXANDER VI., belette hij, dat de kardinaal D'AMBOISE, op den paussel-lijken stoel geplaatst werd, en deed denzelven door PIUS III. beklimmen, die na verloop van 22 dagen overleed, en dien hij in 1503 opvolgde. Zijne eerste zorg was, de *St. Pieterskerk* te doen bouwen: hij legde den eersten steen derzelve in 1506. Dit gebouw, het schoonste, wat de menschen ter eere van de Godheid hebben opgerigt, werd op het vatikaan gebouwd, op de plaats der door KONSTANTIJN opgerigte kerk: » Gedenkteeken, in alle talen geprezen, zegt een reiziger, en altijd verheven boven het denkbeeld, hetwelk men zich van hetzelve vormt, mits dat het gezond verstand de verbeeldingskracht regele: doorluchtige tempel, die nooit is geëvenaard in grootheid, in majesteit, in rijkdom; waarin de godsdienst alles verzameld heeft, wat de godsvrucht kan dienen, opwekken en voeden; waarin de begeerigste en schranderste nieuwsgierigheid, voldoening vindt; onophoudelijk tot dezelve terugkeert, en dezelve enkel met het voornemen verlaat, om andermaal terug te komen; waarin de hekelzuchtigste en bekwaamste kunstenaars in alle vakken, komen bewonderen en zich beleeren." (Zie FONTANA — KAREL. —) Verschillende denkbeelden hielden weldra den opperpriester bezig. JULIUS II., die, even als zijne voorgangers, de vreemdelingen uit *Italië* wenschte te verdrijven, zocht de Franschen naar gene zijde der *Alpen* terug te zenden; maar hij wilde vooraf, dat de Venetianen, hem de steden overgaven, van welke zij zich, na den dood van ALEXANDER VI., hadden meester gemaakt. Deze republikeinen wilden hunne veroveringen behouden; JULIUS II. wreekte er zich over, door geheel *Europa* tegen *Venetië* te doen zamenspannen. Deze zamenspanning, onder den naam van *Verbond van Kamerijk* bekend, werd in 1508 geteekend tusschen den Paus, keizer MAXIMILIAAN, den koning van *Frankrijk*, LODEWIJK XII., en den koning van *Arragon*, FERDINAND *den Catholijken*. De Venetianen, tot het uiterste

gebragt, verzochten om genade en verkregen dezelve, op zeer harde voorwaarden. Zij stonden aan JULIUS een gedeelte van *Romagna* af. Daar de Paus de Franschen (die hij daarenboven niet beminde, wijl zij zijne verheffing tot de pauselijke waardigheid gedwarsboomd hadden, en omdat zij de Italiaansche oorlogen vereeuwigden, door steeds vernieuwde aanmatigingen en veroveringsplannen) niet meer noodig had, zoo verbond hij zich in hetzelfde jaar tegen hen, met de Zwitsers, met den koning van *Arragon* en met HENDRIK VIII., koning van *Engeland*. Hij liet aan LODEWIJK XII. eenige steden vragen, welke hij in *Italië* bezet hield, en op welke de heilige Stoel regt beweerde te hebben: LODEWIJK weigerde dezelve, en werd geëxcommuniceerd. De oorlog begon in de nabijheid van *Bologna* en *Ferrara*. De paus belegerde in persoon *Mirandola*, ten einde aan zijne troepen naijver in te boezemen. Men zag dezen zeventigjarigen oppriester, met den helm op het hoofd en met het harnas op den rug, de werken onderzoeken, de arbeiders aansporen, en den 20 Januarij 1511, zegevierend door de bres trekken. Maar TRIVULCE, veldheer der Fransche legerbenden, maakte zich meester van *Bologna*, en het pauselijk leger, met dat der Venetianen vereenigd, werd op de vlugt geslagen. JULIUS II., verpligt, om de wijk naar *Rome* te nemen, had het verdriet, door *Rimini* trekkende, plakkaten te zien aangeplakt, om de bijeenroeping eener kerkvergadering te *Pisa* te eischen. De geëxcommuniceerde LODEWIJK XII. had zich op deze vergadering beroepen, die den paus zeer verontrustte. Na verscheiden dagvaardingen, werd hij in de 8.e zitting, den 21 April 1512 gehouden, bij verstek, voor vervallen verklaard. JULIUS, alstoen geene maat meer in acht nemende, stelde het koningrijk *Frankrijk* in *interdict*. LODEWIJK XII. deed op zijne beurt JULIUS II. in den ban, en liet muntstukken slaan, waarop men op weerszijde las: PERDAM BABYLONIS NOMEN: *Ik zal tot zelfs den naam van Babylon vernietigen*, een stap, die niet te verschoonen is, en die den hartstogt en de verblindheid des toorns te kennen geeft. LODEWIJK kon zich verdedigen en zelfs zich wreken, zonder de kerk en den heiligen stoel te beleedigen. JULIUS stelde tegen over de onwettige kerkvergadering van *Pisa* (die men niet moet verwarren met het beroemde concilie van dien naam in 1409), de algemeene kerkvergadering van *Lateranen*, welke den 3 Mei

1512 geopend werd; maar hij zag het einde derzelve niet. Eene slepende koorts, veroorzaakt, zegt men, door het verdriet, van de Venetianen niet te hebben kunnen bewegen, van zich met den keizer te verzoenen, deed hem den 21 Februarij 1513 bezwijken. Hij vergaf aan de kardinalen der vergadering van *Pisa*, met deze beperking, dat zij de verkiezing van zijnen opvolger niet zouden kunnen tegenwerken. «Als JULIANUS DEL ROVERO, zeide hij, vergeef ik aan de scheurzieke kardinalen; maar als paus oordeel ik, dat er regt moet geschieden. . . .» JULIUS II. had in zijne inborst eene zekere onrust, die hem niet zonder ontwerpen kon doen zijn, en eene zekere vermetelheid, die hem de stoutste deed verkiezen. Indien hij de geestdrift bezat, die geschikt was, om zijne hartstogten aan andere mogendheden mede te deelen, ontbrak het hem aan regtschapenheid, die de bondgenootschappen opregt, en aan den geest van bemiddeling, die dezelve duurzaam maakt. JOANNES STELLA, een gelijktijdig schrijver, schildert integendeel, in zijne *Levensbeschrijvingen der Paussen*, dezen opperpriester met de schoonste kleuren af; bij den lof, dien hij hem toezwaait, kan men niets voegen; andere geschiedschrijvers vormen een afschuwelijk afbeeldsel van hem. Men kan zich weinig verlaten op hetgene, wat de schrijvers van de groote mannen zeggen, die in tijden van onlusten geleefd hebben: iedereen spreekt over dezelve, volgens de partij, welke hij is toegedaan. Zeker is het voor het overige, dat hij het verhevene zijner waardigheid uit het oog verloor; hij zag niet hetgene, wat zijne wijze opvolgers thans zoo wel zien: dat de Roomsche opperpriester de algemeene vader is, en dat hij de scheidsman des vredes, en niet de fakkel des oorlogs moet zijn. Geheel aan de wapens en aan de staatkunde toegewijd, scheen hij in de geestelijke magt enkel het middel te zoeken, om de tijdelijke te doen toenemen. Het is echter niet waar, dat *hij eens de sleutels van den H. PETRUS in den Tiber wierp, om zich enkel van het zwaard van den H. PAULUS te bedienen*, zoo als zoo vele protestantsche en catholijke geschiedschrijvers, op de getuigenis van eenen slechten hekeldichter, zulks gezegd hebben. De paussen hebben niet behouden, alles wat JULIUS II. hun gegeven had. *Parma* en *Piacenza*, van het *Milanesche* afgescheurd, werden door dien paus, met toestemming des keizers,

bij het regtsgebied van *Rome* gevoegd, en zijn er later weder van afgescheurd. Hij was den geleerden gunstig, en had zelfs een al te goed denkbeeld van den invloed der letteren, ten minste, indien een gezegde, hetwelk men hem in den mond legt, waarheid is. Hij moedigde de schilder-, beeldhouw- en bouwkunde aan; en in zijnen tijd begonnen de schoone kunsten uit de bouwvallen der gothische barbaarschheid te voorschijn te komen. Paus JULIUS II. was de eerste, die zijnen baard liet groeijen, wijl hij het tegenovergestelde gebruik, als het uitwerksel der ligtzinnigheid en verwijfdheid beschouwde. FRANCISCUS I., KAREL V., en al de overige koningen volgden dit voorbeeld, hetwelk dadelijk door de hovelingen en vervolgens door het volk werd aangenomen. — LEO X. volgde hem op.

JULIUS III. (JOANNES MARIA GIOCCHI, Paus onder den naam van), volgens sommigen in het bisdom *Arezzo*, en volgens den vervolger van FLEURY, te *Rome*, in de wijk *del Parione*, uit eene familie, oorspronkelijk van *Monte-San-Savino*, in het diocees van *Arezzo*, van waar hij den naam van DEL MONTE voerde, geboren; maakte zich reeds vroeg geacht door zijne ervarenheid in de letterkunde en regtsgeleerdheid. Hij had achtereenvolgend het beheer van verscheiden bisdommen, werd aartsbisschop van *Siponte*, en eindelijk in 1536 Kardinaal. JULIUS met een vast karakter geboren, had volgens PANVINI, vóór zijne verheffing, vele gestrengheid aan den dag gelegd; maar zoodra hij in 1550 den troon van den H. PETRUS had beklommen, schenen zijne zeden te verzwakken, en zijne zucht voor de regtvaardigheid verminderde. Andere schrijvers hebben over dezen Paus een geheel verschillend oordeel geveld, en gezegd, dat JULIUS III., sedert zijne verheffing, geen ander vermaak had, dan dat, hetwelk hij in de waarneming der zaken, en in de handhaving der openbare orde vond. Onder PAULUS III., had hij in de kerkvergadering van *Trente* voorgezeten: hij liet dezelve hervatten en vervolgen, zoodra hij Paus was. Hij nam vervolgens met den keizer de wapens op tegen OCTAVIUS FARNESE, Hertog van *Parma*, en overleed in 1555. Deze Paus had in 1553, eene talrijke Congregatie van Kardinalen en Prelaten ingesteld, om aan de hervorming der Kerk te arbeiden; maar deze congregatie had niet het minste gevolg. MARCELLUS II. volgde hem op.

JULIUS AFRICANUS. — Zie

AFRICANUS.

JULIUS ROMANUS. — Zie ROMANUS.

JULIUS CANUS heeft zijnen naam beroemd gemaakt onder keizer CALIGULA. Deze dwingeland, zonder reden op hem verbitterd, waarschouwde hem van zich tot den dood voor te bereiden. *Ik ben u zeer verpligt, CÆSAR,* antwoordde JULIUS, zonder ontroerd te schijnen. Men geleidde hem naar de gevangenis, en toen men hem kwam afhalen, om hem naar de strafplaats te voeren, vond men hem aan het schaakspelen. Zijn spel was schooner dan dat van zijne tegenpartij, en opdat deze na zijnen dood zich niet beroemen zoude, hetzelve gewonnen te hebben, verzocht hij den hoofdman getuige te willen zijn, van het voordeel, hetwelk hij op hem had. Hij stond daarna op, volgde den scherpregter met eene onverschrokkenheid, die de aanschouwers deed verbaasd staan. Deze gebeurtenis wordt ons ten minste aldus door SENECA verhaald; doch indien men de zaak als stipt naar waarheid vooronderstelt, dan bewijst dezelve meer snorkerij en kinderachtige ijdelheid, dan waren moed.

JULIUS CAPITOLINUS. — Zie CAPITOLINUS.

JULIUS FIRMICUS. — Zie FIRMICUS.

JULIUS PAULUS. — Zie PAULUS.

JULIUS POLLUX. — Zie POLLUX.

JUNCKER (CHRISTIAAN), te *Dresden* in 1668 geboren, maakte zich bekwaam in de penningkunde. Hij was achtereenvolgend rector te *Schleusingen*, te *Eysenach* en te *Altenburg*, alwaar hij in 1714 overleed, met den titel van geschiedschrijver van het huis van *Saksen-Ernst*, en van lid der koninklijke maatschappij van *Berlijn*. De plotselijke dood zijner vrouw verhaastte de zijne. Hij heeft een aantal vertalingen in het Hoogduitsch van oude schrijvers, en verscheiden uitgaven van classieke schrijvers, met aanteekeningen, in den smaak der uitgaven van MINELLIUS, geleverd. Nog heeft men van hem: 1.° *Schediasma de Diariis eruditorum.* — 2.° *Centuria fœminarum eruditione et scriptis illustrium.* 3.° *Theatrum latinitatis universæ Reghero Junckerianum.* — 4.° *Lineæ eruditionis universæ et historiæ philosophicæ.* — 5.° *Vita Martini Lutheri et Successuum evangelicorum.* Een werk, dat met eenen oplettenden en onpartijdigen geest

gelezen, de sterkste overwegingen te gunste der catholijke kerk oplevert. — 6.° *Vita Ludolphi etc.* — [7.° Eene vertaling in het Hoogduitsch der *Penningkunde* van pater JOBERT]. Zijne armoede noodzaakte hem om eenigzins met overijling te werken, waarvan zijne schriften het kenmerk dragen.

JUNCTES of GIUNTI. — Zie JUNTES.

JUNCTINO. — Zie GIUNTINO.

JUNGERMANN (GODFRIED), de zoon van eenen hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Leipzig*, is bekend door eene zeer gezochte *uitgave* eener oude Grieksche vertaling der zeven boeken van den Gallischen oorlog, door JULIUS CÆSAR, *Frankfort*, 1606, 2 dl.n in 4.to, en door eene *Latijnsche vertaling* der herderzangen van LONGUS, met aanteekeningen, *Hanau*, 1605, in 8.vo Nog heeft men van hem gedrukte *brieven*. Hij overleed te *Hanau*, den 16 Augustus 1610.

JUNGERMANN (LODEWIJK), broeder van den voorgaande, in 1572 geboren, beoefende met roem de natuurlijke historie, en legde zich bijzonder op de kruidkunde toe. Hij overleed te *Altorf*, in 1653, als hoogleeraar der ontleed- en kruidkunde, en opziener van den tuin. Het is aan hem, dat men toeschrijft, *Hortus Eystettensis* (zie BESLER); *Catalogus plantarum quæ circa Altorfium nascuntur*, *Altorf*, 1646, in 8.vo; *Cornucopia Floræ Giessensis*, *Giessen*, 1623, in 4.to

JUNIA CALVINA, onderscheiden van JUNIA SILANA, eene andere Romeinsche dame, berucht door hare minnarijën, stamde in regte linie van keizer AUGUSTUS af. Zij paarde met den glans harer geboorte, eene zeldzame schoonheid, maar die niet door de wijsheid werd opgeluisterd. Hare vertrouwelijkheid met SILANUS, haren broeder, deed haar van bloedschande beschuldigen, en door keizer CLAUDIUS verbannen. Zij werd door NERO teruggeroepen, en leefde tot aan het bestuur van VESPASIANUS .... In zijn treurspel BRITANNICUS schildert RACINE haar geheel anders af dan de oude schrijvers. Wijl BRITANNICUS een deugdzame vorst was, zoo heeft de dichter vooronderstelt, dat zijne minnares dezelfde hoedanigheden bezat, en van JUNIA eene vestaalsche maagd gemaakt, het hart van zijnen held waardig. Eene zoodanige vrijheid behoorde zelfs den dichters niet geoorloofd te zijn, behalve, dat dezelve strekt tot de volslagene verwarring aller geschiedkun-

dige kennis, wordt zij ook door HORATIUS verboden:

Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge.

JUNIANUS (*Heilige*), een beroemde kluizenaar, te *Briou*, in *Poitou* geboren, stichtte te *Mairé* een klooster, waarvan hij de eerste abt werd. Hij overleed den 13 Augustus 587, op denzelfden dag als de heilige RADEGONDA, met welke hij in briefwisseling, en geestelijke betrekking had gestaan.

JUNILIUS, bisschop van *Afrika*, in de zesde eeuw. Men heeft van hem twee boeken *Over de goddelijke wet, of voorbereiding ter beoefening der H. Schrift*, bij wijze van zamenspraken, in de bibliotheek der kerkvaders.

JUNIUS of DE JONG (ADRIANUS), een beroemde Nederlandsche letter- en geneeskundige, in 1512 te *Hoorn* geboren; legde den grond zijner letteroefeningen te *Haarlem*, ging daarna naar *Leuven*, en vervolgens naar *Parijs* en *Bologna*, in welke steden hij zich in alle takken van wetenschappen, maar vooral in de geneeskunde oefende. In 1553 vertrok hij naar *Engeland*, waar hij eerst bij den hertog van *Norfolk*, en naderhand bij eene vrouw van den eersten rang, tot lijfarts werd bevorderd. Vervolgens door den koning van *Denemarken* naar zijne staten gelokt, vertoefde hij korten tijd in *Koppenhagen*, en vertrok van daar naar *Haarlem*, waar hij met veel lof de geneeskunde uitoefende. Het merkwaardig beleg van *Haarlem* (1572 — 1573), hetwelk hij geraden oordeelde, te moeten ontwijken, beroofde hem van zijne uitmuntende en wel voorziene boekerij, waarin zich verscheiden werken bevonden, wier zamenstelling hem veel arbeid had gekost. Verdrietig over het verlies van zulk een schat, vertrok hij naar *Zeeland*, waar hem te *Middelburg*, door medewerking van WILLEM I., van stadswege, eene jaarwedde als geneesheer werd toegelegd, doch waarvan hij niet lang genot had, daar hij reeds in Junij 1575, te *Arnemuiden* overleed. Hij heeft nagelaten: 1.° Weinig bekende *Commentariën* over verschillende Latijnsche schrijvers. — 2.° Een rijmloos dichtstuk, *Philippide* genaamd, *Londen* 1553, in 4.to op het huwelijk van PHILIPPUS II., koning van *Spanje*, met MARIA, koningin van *Engeland*. — 3.° Eenige *Vertalingen* van Grieksche werken, doch zoo weinig getrouw, dat men in de Vertaling van EUNAPIUS alleen,

meer dan 600 fouten aantreft. — 4.° Zes boeken *Animadversorum*. — 5.° *Phalli ex fungorum genere descriptio*, *Leïjden*, 1601, in 4.to *Dordrecht*, 1652, in 8.vo Men vindt in deze uitgave *Brieven* van JUNIUS. — 6.° *Nomenclator omnium rerum*, 1567, in 8.vo Dit werk is zeldzaam en wordt zeer gezocht. [Hij is daarenboven de schrijver van andere wetenschappelijke werken, ten getale van twaalf, waaronder een dichtstuk, getiteld: *Poëmata pia et moralia*, *Leïjden*, 1598, in 8.vo].

JUNIUS, of DU JON (FRANCISCUS), te *Bourges* in 1545 geboren, maakte zich bekwaam in de regtsgeleerdheid, in de talen en in de godgeleerdheid, en werd Protestantsch predikant in de *Nederlanden*. Hij werd in 1597, tot het onderwijs in de godgeleerdheid te *Leyden* verkozen, alwaar hij in 1602 overleed. Men heeft van hem: 1.° Eene *Latijnsche Vertaling* van den Hebreeuwschen tekst des Bijbels, welke hij met EMMANUEL TREMELIUS vervaardigde. Dezelve is dikwerf in verschillende formaten gedrukt; die, welke de meeste aanteekeningen heeft, is van *Herborn*, 1643, 4 dl.n in fol. — 2.° *Commentariën* op een groot gedeelte der heilige Schrift enz., te *Geneve*, in 1607, in 2 dl.n in fol. in het licht gegeven.

JUNIUS (FRANCISCUS), zoon van den voorgaande, te *Heidelberg* in 1589 geboren, sloeg eerst de loopbaan der wapens in, maar na het in 1609 gesloten bestand, wijdde hij zich geheel aan de studie toe. In 1620 stak hij naar *Engeland* over, en hield zich gedurende 30 jaren bij den graaf van ARUNDEL op. Hij overleed te *Windsor*, ten huize van IZAAK VOSSIUS, zijnen neef, in 1678, handschriften aan de universiteit van *Oxford* nalatende. Men heeft van hem: 1.° Eene Verhandeling *De pictura veterum*. Er komen weinig zaken in de Grieksche en Latijnsche schrijvers over de schilderkunde en de schilders voor, die aan de werkzame naspooringen des schrijvers ontsnapt zijn. De beste uitgave is die van *Rotterdam*, 1694, in fol. — 2.° *Verklaring van de oude Gothische omschrijving der vier Evangeliën*, volgens goede handschriften verbeterd, en opgehelderd door aanteekeningen van THOMAS MARECHAL, 1665, in 4.to — 3.° *Commentarium over de overeenstemming der vier Evangeliën*, door TATIANUS, in handschrift. — 4.° Een *Glossarium*, in 5 talen, waarin hij den oorsprong der Noordsche talen verklaart. Dit laatste werk is in 1745, te *Oxford*, in

fol. door EDUARD LYE, een' geleerden Engelschman, in het licht gegeven. JUNIUS was ook zeer ervaren in de Oostersche talen.

* JUNOT (ANDOCHE), hertog van *Abrantes*, Fransch veldheer, te *Bussy-les-Forges*, in het Fr. Dep.t *Côte-d'or*, den 23 October 1771 geboren, was op het tijdstip der omwenteling student in de regtsgeleerdheid. In 1791 ging hij als eenvoudig vrijwilliger in het eerste bataillon van *Côte-d'or* onder dienst. Ondanks zijnen moed en zijne kunde, was zijne bevordering niet zeer snel; hij was nog maar sergeant der Grenadiers, toen BONAPARTE hem bij het beleg van *Toulon* had opgemerkt, hem aan zich als secretaris verbond, en hem in 1796 in zijnen staf opnam. Het was in hoedanigheid van adjudant van den *Generaal-en-Chef*, dat hij den veldtogt in *Italië* mede maakte, gedurende welken hij eene boven allen lof verhevene onverschrokkenheid aan den dag legde. Hij volgde BONAPARTE in *Egypte*, en onderscheidde zich voornamelijk in het gevecht van *Nazareth*, alwaar hij den moed, en welligt de vermetelheid, zoo ver dreef, dat hij met drie honderd ruiters, een legercorps van 10,000 Muzelmannen aanviel, en, na van KLEBER eenige ondersteuning te hebben ontvangen, op de vlugt dreef. JUNOT was toenmaals brigade-generaal; in *Frankrijk* teruggekeerd, alwaar hij met BONAPARTE terugkwam, werd hij tot divisie-generaal benoemd, nam deel aan de omwenteling van den 18 *Brumaire*, en ging voort met de bediening van eersten adjudant bij den eersten consul waartenemen. Na in 1804 achtereenvolgend bevelhebber en gouverneur van *Parijs* te zijn geweest, werd hij bij het leger gevoegd, tot den togt naar *Engeland* bestemd, welke niet plaats had, en ontving den titel van generaal-kolonel der hussaren. Kort daarna werd hij als afgezant naar *Lissabon* gezonden, van waar hij zich kortstondiglijk naar het leger van *Duitschland* begaf: hij deed wonderen van dapperheid in den slag van *Austerlitz*, alwaar hij, onder de oogen van BONAPARTE zelven, streed. In *Lissabon* teruggekeerd, zag hij weldra de oneenigheid tusschen de betrekkingen der hoven van *Frankrijk* en *Portugal* heerschen: het koninklijke huis van *Braganza* verliet middelerwijl *Europa*, om zich naar *Brazilië* te begeven: JUNOT werd alstoen met het bevel van het leger belast, bestemd, om dat gedeelte van het Schiereiland te bezetten, en hij bragt zulks

zonder veel tegenstand ten uitvoer. De titel van hertog van ABRANTES, die vroeger aan eene der vermogendste familiën van *Portugal* behoorde, werd hem tot belooning zijner diensten gegeven. Gedurende meer dan een jaar, bleef hij in het geruste bezit van dat gewest; maar een Engelsch leger, onder bevel van lord WELLESLEY, later WELLINGTON, kwam hem met eene meerderheid van getal aantasten. JUNOT en de zwakke schaar, waarover hij het bevel voerde, boden den aanval der vijanden met nadruk het hoofd; maar te *Vimeïra*, voor de overmagt bezwijkende, werd hij in *Lissabon* belegerd, en zag zich genoodzaakt, om eene voor hem en voor zijn leger eervolle *capitulatie* te sluiten (30 Augustus 1808). BONAPARTE, ontevreden, deed JUNOT zijne ongenade gevoelen, die tot in 1812 buiten bediening bleef; in dat jaar formeerde de keizer zijn voor *Rusland* bestemd leger: aan den hertog van ABRANTES vertrouwde hij het achtste corps toe; maar deze veldheer vond zich niet in de gelegenheid, om zijnen heldhaftigen moed aan den dag te leggen: men haalt echter de roemrijke wijze aan, waarop hij in den slag van *Volentina* vocht. Naauwelijks was hij in *Frankrijk* teruggekeerd, of hij werd, in hoedanigheid van landvoogd, naar de *Illyrische Provinciën* gezonden. Kort daarop door eene ziekte aangetast, die op eene bijzondere wijze zijne verstandelijke vermogens verzwakte, kwam hij den 22 Julij 1813, bij zijnen vader, die *Montbard* bewoonde, terug. Naauwelijks was hij twee uren bij zijne familie, of hij werd door eene hevige koorts aangetast, te midden van welke hij door een venster sprong, waarbij hij zich een dijbeen brak. Maar wijl deze ijlkoortsen zich dikwerf vernieuwden, en de verbanden te midden dier bewegingen telkens los gingen, zoo oordeelde men de afzetting noodzakelijk; deze bragt het gewenschte gelukkige uitwerksel niet voort, en JUNOT overleed reeds den 28 derzelfde maand. Zijne overblijfselen werden te *Montbard* begraven, en aan zijn hart viel de eer van het *Panthéon* ten deel. Deze veldheer was een vriend der letteren en der kunsten: het was hem gelukt, eene prachtige verzameling van kostbare handschriften en zeldzame schilderijen bij een te brengen.

JUNTES of liever GIUNTI, is de naam van verscheiden beroemde boekdrukkers in *Italië*, in de 15.e en 16.e eeuwen, die langen tijd als oorspronkelijke Lyonnezen zijn beschouwd; zij bekleed-

den den tweeden rang in *Italië*, na de MANUZZIS. PHILIPPUS begon te *Genua* in 1497 te drukken, en overleed in 1519. Hij had tot broeder of neef BERNARDUS, die met even veel roem hetzelfde beroep uitoefende. De Grieksche uitgaven van PHILIPPUS GIUNTI worden bijzonder op prijs gesteld. De *Werken van HOMERUS*, 1519, in 8.vo, zijn het laatste boek hetwelk hij drukte. Het *Florilegium diversorum epigrammatum*, in 8.vo, werd door zijne erfgenamen gedrukt.

JUPPIN (JOANNES BAPTISTA), te *Namen* geboren, ontwikkelde zijnen aanleg voor de schilderkunde, onder bekwame meesters in *Italië*. Hij vestigde zich vervolgens te *Luik*, alwaar hij zich door bijzonder schoone *Landschappen* bekend maakte. Men betreurt diegene, welke voor het *hôtel* der Staten vervaardigd waren, en die door eenen brand verteerd werden; de vreemdelingen gevoelen dit verlies nog meer, wanneer zij diegene bewonderen, welke het koor der Karthuizer-kerk versieren. Zijne liggingen zijn zeer gelukkig gekozen, zijne gezigtspunten dwars door de wouden bewonderenswaardig, zijne lichtstralen van een groot uitwerksel; het loof zijner boomen teeder; zijne waters bijne onnavolgbaar. Hij overleed te *Namen*, in 1729.

JURE (JOANNES BAPTISTA DE SAINT), in 1588 geboren, begaf zich in 1604 onder de Jesuiten, en onderscheidde zich door zijne onafgebrokene werkzaamheden tot heil der zielen. De ascetische werken, welke hij in het licht gaf, verraden eenen man volleerd in de wegen Gods, en in de wetenschap der Heiligen. Men acht voorral *Le livre etc.* (*Het boek der uitverkorenen, of de gekruiste JESUS*), *Parijs*, 1771, in 12.mo; *la Connaissance etc.* (*De kennis en liefde van JESUS CHRISTUS*), in 4.to Pater DE SAINT-JURE heeft daarenboven nagelaten: *Vie etc.* (*Leven van den Heer DE RENTY*); *L'Homme etc.* (*De godsdienstige man*) enz. Hij overleed te *Parijs*, in 1657.

JURET (FRANCISCUS), te *Dijon* geboren, kanonik van *Langres*, in 1626, in den onderdom van 73 jaren overleden, beoefende met vlijt de schoone letteren. Men heeft van hem: 1.° Eenige *Dichtstukken*, voorkomende in *Deliciæ poetarum gallorum*. — 2.° *Aanteekeningen* op SYMMACHUS, *Parijs*, 1604, in 4.to; op YVES DE CHARTRES, 1610, in 8.vo; op CASSIODORUS. Dezelve zijn vol geleerde aanmerkingen.

JURIEU (PETRUS), de zoon van eenen predikant van *Mer* of *Menars-la-ville*, in het Fransch departement *Loir-et-Cher*, en neef van de beruchte RIVET en DU MOULIN, werd in 1637 geboren, en volgde zijnen vader in de predikdienst op. Zijn roem deed hem tot Hoogleeraar voor de godgeleerdheid en het Hebreeuwsch te *Sedan* verkiezen. Nadat de akademie dier stad in 1681 aan de Calvinisten was ontnomen, begaf hij zich naar *Rouanen*, en van daar naar *Rotterdam*, alwaar hem een' leerstoel voor de godgeleerdheid werd gegeven. Daar JURIEU eenen vurigen en driftigen ijver bezat, onderscheidde hij zich aldaar door zijne buitensporigheden, en door zijne geschriften met de Filozofen zijner partij, BAYLE, BASNAGE, DE BAUVAL en SAURIN. Hij hield zich op met voorteekens, wonderen, voorzeggingen. Hij durfde voorzeggen (in zijn *Accomplissement des prophéties*, 1686, 2 dln, in 12.mo), dat in 1669 het Calvinismus in *Frankrijk* hersteld zoude zijn. Hij voer geweldig uit tegen al de mogendheden van *Europa*, die het Calvinismus niet waren toegedaan, en deed gedenkpenningen slaan, die zijne dolzinnigheid en zijnen haat tegen *Rome* en zijn vaderland vereeuwigen. Het is met dezen onstuimigen dwaas, dat BAYLE te worstelen had. Deze oorlog had verschillende oorzaken; en de ware is, zonder twijfel, de afgunst welke aan JURIEU, de opgang inboezemde der critiek van de *Histoire du Calvinisme*, door MAIMBOURG, die hij gelijktijdig met BAYLE gehekeld had. De abt OLIVET heeft de oorzaak van den haat van JURIEU, in de gemeenschap van BAYLE met Mevrouw JURIEU meenen te vinden. Deze zeer geestige vrouw, zegt hij, leerde BAYLE te *Sedan* kennen, en beminde hem. Haar minnaar wilde zich in *Frankrijk* vestigen; maar toen JURIEU zich naar *Holland* begaf, behield de liefde de overhand, en hij begaf zich naar zijne minnares. Zij zetten aldaar hunne verbindtenissen voort, zonder er zelfs een groot geheim van te maken. Geheel *Rotterdam* sprak er over; JURIEU alleen wist er niets van. Men stond verbaasd, dat een man, die zoo vele zaken in de *Openbaring* zag, niet zag, wat er in zijn huis plaats had. Hij opende eindelijk de oogen. In dergelijk geval (zegt dezelfde *academicus*), trekt de krijgsman den degen, een man van den tabbaard legt een proces aan, een dichter maakt een hekeldicht: JURIEU schreef boeken. Dit proces hield *Holland* langen tijd bezig. Wat er ook van deze bijzonderheden wezen moge,

de inspanning en het vuur waarmede JURIEU, tot op het einde zijner dagen schreef, putten zijnen geest uit. Hij verbeeldde zich, dat de kolijken, waarmede hij gekweld was, veroorzaakt werden door gevechten, die krijgslieden, welke hij waande in den buik te hebben, aan elkander leverden. Hij verkinderde geheel en al, en het is zeer twijfelachtig, of hetgene, wat hij in dien staat deed, niet zoo goed was, als hetgene, wat hij in de kracht der jaren had gedaan. Hij overleed te *Rotterdam* in 1713. De Catholijken en Protestanten, ten minste degene, welke voor billijkheid vatbaar zijn, vereenigen zich tegenwoordig in het oordeel, dat men over zijne schriften en zijnen persoon moet vellen. Zij komen overeen, dat hij veel vuur en kracht bezat, dat hij in staat was, om de zwakken door zijne verbeeldingskracht medeteslepen; maar zij bekennen te gelijkertijd, dat zijn ijver in woede en dolzinnigheid ontaarde, en dat hij waardiger was, om voor krankzinnigen dan voor redelijke menschen te prediken. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Traité etc* (*Verhandeling over de godsvrucht*). — 2.° Een geschrift *over de noodzakelijkheid des doopsels*. — 3.° Eene *verdediging der zedeleer van de* zoogenaamde *Hervormden*, tegen het boek van den heer ARNAULD, getiteld *de omverwerping der zedeleer door de Calvinisten*, 's Gravenhage, 1685, 2dl. in 8.vo — 4.° *Préservatif etc.* (*Behoedmiddel tegen de verandering van Godsdienst*). in 12.mo tegen het werk *Exposition* etc. (*Verklaring van het Catholijke geloof*) door BOSSUET. 5. *Lettres* (*Brieven*) tegen de geschiedenis van het Calvinismus, door MAIMBOURG, 4 dln. in 12.mo en 2 dln. in 4.to. — 6.° Andere wederleggende (*Brieven*) tegen de *Geschiedenis der veranderingen* van BOSSUET: deze prelaat heeft dezelve in het niet doen zinken, door zijne *Waarschouwingen aan de Protestanten*. — 7.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de magt der kerk*), Quevilly, 1677, in 12.mo; *het ware stelsel der kerk*, 1686, in 8.vo *Eenheid der kerk*, 1688, in 8.vo. Hij beweert hierin, dat dezelve is zamengesteld uit alle christelijke maatschappijen, die behouden, hebben hetgene wat hij *de grondslagen des geloofs* gelieft te noemen: juist alsof al de ketters, den aard en het getal dier *grondslagen* niet naar hunne denkbeelden zouden inrigten, even gelijk de andere artikels van het christelijke geloof, en dat men opregtelijk eenige punten der godsdienst zou kunnen

aanhangen, terwijl men andere verwerpt, door hetzelfde gezag geheiligd, dat de bekrachtiging aan alle geeft. De dweepers aller eeuwen, die door de Catholijke Kerk uitgesloten zijn, komen op deze wijze in de registers van JURIEU. BAYLE zelfs was geërgerd over de onverschilligheid of goddeloosheid van den protestantschen predikant, en noemde hem: *Janua cœlorum reserata, cunctis religionibus a celebri ad modum viro domino* PETRO JURIEU. Met het opschrift:

Porta patens esto, nulli claudatur honesto.

Maar JURIEU had daartoe zijne redenen. Hij was tot het uiterste gebragt, door den verschrikkelijken bewijsgrond der catholijken, betrekkelijk de altijddurendheid der kerk, de onafgebrokene opvolging der herders, de gedurigheid en de volharding der leer: hij moest de jaarboeken der dolzinnigheid en boosaardigheid wel raadplegen, om aan zijne partij eenen schijn van oudheid en opvolging te geven. — 8.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der leerstellingen en eerdiensten van de joodsche godsdienst*). Amsterdam, 1704, in 12.mo: een middelmatig werk. — 9.° *L'Esprit etc.* (*De geest van den heer* ARNAULD), 1684, 2 dl.n in 12.mo een bijtend allerhevigst hekelschrift, tegen dat hoofd der Janseniste factie, dat hevige slagen aan die van CALVINUS had toegebragt. 10.° *Traité etc.* (*Geschiedkundige verhandeling van eenen protestant over de verborgene* — mystieke — *godgeleerdheid*), hij gelegenheid der geschillen van FENELON met BOSSUET, enz, 1699 in 8.vo niet zeer algemeen. — 11.° *La Religion etc.* (*De godsdienst van den vrijdenker*), Rotterdam, 1686, in 8.vo — 12.° *La politique etc.* (*De staatkunde der fransche geestelijkheid*), 1681, 2 dl.n in 12.mo — 13.° *Préjugés etc.* (*Billijke vooroordeelen tegen het papismus*) Amsterdam, 1685, in 4.to — 14.° *Lettres etc.* (*Herderlijke brieven*) waarin hij het tweedragtsvuur tusschen de nieuwe catholijken en protestanten aanstookte enz. Zie JACQUELOT.

JURIN (JACOBUS), secretaris van de koninklijke maatschappij van *Londen*, en voorzitter van de geneesheeren dier stad, in 1750 overleden, beoefende met evenveel roem de genees- en wiskunde. Hij droeg er toe bij, om de weerkundige waarnemingen algemeener te maken, en om de inenting der kinderziekte door de schriften, welke hij over dat onderwerp in het licht gaf,

te verspreiden. (Zie Condamine). Hij had hevige geschillen met Michellotti, over de beweging der loopende wateren; met Robins, over de duidelijke inbeelding; met Keill en Senac, over de beweging van het hart en met de voorstanders van Leibnitz, over de levenskrachten.

Jussieu (Antonius de), secretaris des konings van *Frankrijk*, docter der faculteiten van *Parijs* en *Montpellier*, hoogleeraar der kruidkunde in den koninklijken tuin, werd te *Lyon* in 1686 geboren. De drift voor de kruiden was reeds in zijne jeugd zeer levendig in hem, en verwierf hem in 1712 eene plaats bij de akademie van wetenschappen. Hij doorkruiste een gedeelte der provinciën van *Frankrijk*, de eilanden *Hières*, het dal van *Nizza*, de bergen van *Spanje*, en bragt van zijne geleerde togten, eene talrijke verzameling van planten mede. Te *Parijs* huiszittend geworden zijnde, verrijkte hij de boekdeelen der akademie met een aantal *verhandelingen* over de *koffij*; over de *kali* van *Alikante*; over de *kachou* (zekere gom); over het *macer* der ouden, of *simarouba* der lateren; over de *ontroering van het water der Seine*, welke in 1731 plaats had; over de *kwikzilvermijnen van Almaden*; over de prachtige *verzameling van planten en dieren*, op het perkement geschilderd, welke men in de bibliotheek des konings bewaart; over een *meisje*, hetwelk geene tong had, en echter duidelijk sprak; over de *horens van Ammon*; over de *versteeningen van dieren*; over de zoogenaamde *dondersteenen*. Hij is het, die de *Appendix* van Tournefort heeft vervaardigd, en die het werk van pater Barrelier, *over de planten, die in Frankrijk, Spanje en Italië groeijen*, in orde heeft gebragt, 1714, in 4.to Men heeft zijne *verhandeling over de vorderingen der kruidkunde*, in 1718, in 4.to gedrukt. Bij zijne letterkundige werkzaamheden, voegde hij de praktijk der geneeskunde, en bij voorkeur bezocht hij vooral de armen. Een aanmerkelijk aantal waren er dagelijks aan zijn huis, hij hielp hen niet alleen door zijne geneeskundige behandeling; maar ook met zijn geld. Hij overleed aan eene soort van beroerte, den 22 April 1758. — Zijn broeder Bernard de Jussieu, onderscheidde zich, even als hij, in de praktijk der geneeskunde, en door zijne ervarenheid in de kruidkunde. Zijne talenten verschaften hem den leerstoel van betooger der planten in den tuin

des konings, en eene plaats bij de akademie van wetenschappen van *Parijs*. Men heeft hem de uitgave van de *geschiedenis der planten* te danken, welke in den omtrek van *Parijs* groeijen, door TOURNEFORT, 1725, 2 dl.n in 12.mo Hij is in 1777, in het 79e jaar van zijnen ouderdom overleden.

JUSTEL (CHRISTOFFEL), een Parijzenaar, raadsheer en secretaris des konings van *Frankrijk*, in 1580 geboren, en in 1649 in zijne geboorteplaats overleden, was in zijnen tijd de meest ervarene in de geschiedenis der middeleeuwen. Hij was die der kerk en kerkvergaderingen volkomen meester. Het is volgens de verzamelingen van dezen geleerden man, dat HENDRIK JUSTEL, zijn zoon, niet minder geleerd dan zijn vader, te *Londen*, in 1693 overleden, en WILLEM VOËL, de *Bibliotheca juris canonici veteris*, in 2 dl.n in fol. *Parijs*, 1661, in het licht gaven. Dit is eene zeer wel gekozene verzameling, van zeer zeldzame stukken over het oude kerkelijke regt. Men vindt er verscheiden Grieksche en Latijnsche canons in, uit, tot op zijnen leeftijd, onbekende canons ontleend. Men heeft van hem: 1.° *Code etc.* (*Codex der canons van de algemeene kerk*); een werk, dat billijk op prijs wordt gesteld. — 2.° *Histoire etc.* (*Geslachtrekenkundige geschiedenis van het huis van Auvergne*), in fol. vol geleerde nasporingen.

JUSTINA (FLAVIA), in *Sicilië* geboren, was de dochter van JUSTUS, landvoogd van het markgraafschap *Ankona*, werd uitgehuwd aan den tiran MAGNENTIUS, in 355 overleden. Hare schoonheid en haar geest bekoorden VALENTINIANUS I., die in 368 met haar in den echt trad. Zij werd de moeder van vier kinderen, VALENTINIANUS II., JUSTA, GALLA en GRATA. Haar zoon werd in 375, ofschoon pas vijf jaren oud zijnde, tot de keizerlijke waardigheid verheven. Keizer GRATIANUS bevestigde deze verheffing, en na den dood van dien vorst, verkreeg zij in 383 het regentschap der staten van haren zoon, dat is van een gedeelte van het *Westersche rijk*. Hare neiging tot het arianismus, maakte haar bij de regtzinnige bisschoppen gehaat. Zij maakte zich gereed, om den heiligen AMBROSIUS uit *Milane* te verdrijven, toen de tiran MAXIMUS haar zelve, in 387 uit die stad verdreef. Genoodzaakt, om *Italië* te verlaten, begaf zij zich naar *Thessalonika*, alwaar zij in het volgende jaar overleed, ten tijde, dat THEODOSIUS, haar schoonzoon, de over-

winnaar van MAXIMUS VALENTINIANUS, in het *Westersche rijk* ging herstellen.

JUSTINIANI (*Heilige* LAURENTIUS), te *Venetië* in 1381 geboren, eerste overste der kanoniken van *Sint-George in Alga*, in 1424, gaf aan deze congregatie uitmuntende reglementen. Paus EUGENIUS IV., benoemde hem in 1451 tot bisschop en eersten patriach van *Venetië*. De H. LAURENTIUS JUSTINIANI overleed in 1455, na zijn diocees met wijsheid bestuurd te hebben. Men heeft van hem verscheiden *stichtelijke werken*, in 1506 te *Brescia*, in 2 dl.n in fol., en in 1755 te *Venetië* gezamenlijk uitgegeven. De familie van JUSTINIANI in *Italië*, welke men ook, en zelfs naauwkeuriger schrijft GUISTINIANI, heeft een aantal beroemde personen opgeleverd.

JUSTINIANI (BERNARDUS), neef van den voorgaande, in 1489, in den ouderdom van 81 jaren overleden, werd tot de aanzienlijkste posten van *Venetië* verheven. Hij beoefende met roem de letteren, en liet verscheiden schriften na. Het belangrijkste is eene *Geschiedenis van Venetië*, van deszelfs oorsprong tot in 809, in fol. *Venetië*, 1472 en 1504, dezelve is in het Italiaansch. Hij schreef in dezelfde taal, in 1475, in 4.to, de *levensbeschrijving* van zijnen oom, den heiligen LAURENTIUS: dezelve is eene *Lofrede*.

JUSTINIANI (AUGUSTINUS), bisschop van *Nebbio* in *Corsika*, te *Genua* in 1470 uit een doorluchtig huis geboren, werd in 1488 te *Parijs* dominikaner, en maakte zich aldaar door zijne bekwaamheid in de Oostersche talen, zeer beroemd. In 1514 werd hij door paus LEO X. tot bisschop van *Gebbio* benoemd. Hij was bij de 5.e kerkvergadering van *Lateranen* tegenwoordig, deed de wetenschap en de godsvrucht in zijn diocees bloeijen, en kwam in 1536, bij het vergaan van het schip, dat hem van *Genua* naar *Nebbio* zou overbrengen, op zee om het leven. Zijn voornaamste werk is een *Psalmboek*, in het Hebreeuwsch, Grieksch, Arabisch en Chaldeeuwsch met Latijnsche vertalingen en beknopte aanteekeningen, *Genua*, 1516, in fol. Dit is het eerste Psalmboek, dat in onderscheidene talen is in het licht verschenen. De schrijver liet het op zijne kosten drukken. Men trok 2000 exemplaren van hetzelve op papier en 50 op perkament, voor de vorsten. Hij hoopte er, ter ondersteuning der armen, eene aanzienlijke som van te ma-

ken; maar ondanks dat de geleerden er met veel lof over spraken, werd zijn boek weinig gekocht. De titel van dit achtbare werk is: *Psalterium hebræum arabicum et chaldæum, cum tribus latinis interpretationibus et glossis.* Nog heeft men van hem: *Jaarboeken van Genua*, in het italiaansch, een nagelaten werk in 1537, in fol. in het licht gegeven. Hij herzag de verhandeling van PORCHETTI, getiteld: *Victoria adversus impios judæos*, in 1520, te *Parijs*, in fol. op papier en op parkement gedrukt. Deze laatste uitgave wordt door de liefhebbers gezocht, en is zeldzaam.

JUSTINIANI (BENEDICTUS), te *Genua*, in 1550 geboren, werd jesuit, en onderwees de godgeleerdheid te *Toulouse*, te *Messina* en te *Rome*. CLEMENS VIII. zond hem met den kardinaal CAJETANUS, in 1596 naar *Rome*, in hoedanigheid van godgeleerde des kardinaals. Hij overleed te *Rome* in 1622, in het collegie der penitentiariussen, hetwelk hij gedurende meer dan 20 jaren bestuurd had. Men heeft van hem *Commentariën* op de H. Schrift 3 dl.n in fol.

JUSTINIANI (FABIO), te *Genua*, in 1568 geboren, was de zoon van LEONARDUS TARANCHETTI, die in de familie der JUSTINIANIS werd opgenomen, wijl hij in de zamenzwering van FIESCO of FIESQUÉ (zie dit laatste artikel) niet had willen deelen, en overleed in 1627. Hij begaf zich in de Congregatie van het *oratorium* van *Rome*, en werd in 1616 tot bisschop van *Ajaccio* benoemd, alwaar hij in zijne hoofdkerk is begraven. Men heeft van hem: 1.° *Index universalis alphabeticus materias in omni facultate pertractans casumque scriptores et locos designans*, Rome, 1612, in fol. — 2.° *Tobias explanatus*, 1620, in fol.

JUSTINIANI (de markgraaf VINCENTIUS), uit de beroemde familie van BERNARDUS JUSTINIANI, liet door BLOEMAERT, MELLAN en anderen, zijne galerij graveren, *Rome*, 1642, 2 dl.n in fol. Er zijn later in 1750 proeven van getrokken, die bij de oude verre onder doen.

JUSTINIANI (de abt BERNARDUS), uit de familie van den voorgaande, gaf in het italiaansch in het licht: *Oorsprong der militaire orden, Venetië*, 1692, 2 dl.n in fol., waaruit getrokken is, *Geschiedenis der militaire orden, Amsterdam*, 1721, 4 dl.n in 8.vo, waarbij gevoegd wordt: *Geschiedenis der religieuze orden*,

Amsterdam, 1716, 4 dl.n in 8.vo

JUSTINIANUS I., neef van JUSTINUS *den Oude*, te *Tauresium*, een dorpje van *Dardanië*, in 483, uit eene geringe familie geboren. De verheffing van zijnen oom, bragt de zijne te weeg. Hij volgde hem in 527 op. De geschiedenis verwijt hem, zich den weg tot den troon te hebben gebaand, door den afschuwelijken moord van VITALIANUS, den gunsteling van JUSTINUS, en die zijn opvolger had kunnen zijn. Het Grieksche rijk, een zwak overblijfsel der Romeinsche magt kwijnde slechts. JUSTINIANUS handhaafde hetzelve, breidde er de grenzen van uit, en gaf aan hetzelve iets van zijnen ouden luister terug. Hij stelde aan het hoofd zijner troepen den dapperen BELISARIUS (zie dat artikel), die den moed der legioenen opwekte, en den barbaren rekening afvraagde, over hetgene, wat zij den Romeinen ontnomen hadden. In 528, 542 en 543 werden de Perzers overwonnen, de Wandalen uitgeroeid, en hun koning GILIMER gevangen genomen, *Afrika* heroverd, de Gothen onder het juk gebragt, de Mooren beteugeld, de binnenlandsche onlusten uitgedoofd. De *Blaauwen* en *Groenen*, twee factiën, die het verscheurden, werden ontzenuwd. Na binnen- en buitenlands de rust hersteld te hebben, regelde hij de wetten, die sedert langen tijd in eene buitengemeene verwarring waren. Hij belastte tien regtsgeleerden, uit de voornaamste des rijks gekozen, om een nieuw *Wetboek* te vervaardigen, uit zijne constitutiën, en die zijner voorgangers ontleend. Deze *Codex* werd in twaalf boeken verdeeld, en de bijzondere onderwerpen, onder afzonderlijke titels aangewezen. Het werd gevolgd door: 1.° De *Pandekten*; eene verzameling van oude besluiten in meer dan 2,000 boeken verspreid. Dezelve werd te *Florence*, 1553 in fol. gedrukt, en in twee of drie deelen verdeeld, op het einde moeten 8 bladen zijn, waarvan de bladzijden met geene getalmerken, maar enkel *eeee* geteekend zijn. Nog heeft men de uitgave door den heer POTHIER, in 1748, te *Parijs*, in 3 dl.n in fol. in het licht gegeven, die zeer op prijs wordt gesteld. — 2.° Het *Kort begrip van het Romeinsche Regt*, dat in 4 Boeken op eene duidelijke en naauwkeurige wijze, de kiem aller wetten, en de grondbeginselen der regtsgeleerdheid bevat. — 3.° Den *Codex der Instellingen der Keizers*, in welke men de wetten verzamelde, sedert de uitgave dier verschillende

verzamelingen uitgevaardigd. De beste uitgaven dezer werken, vereenigd onder den titel van *Corpus juris civilis*, zijn: 1.° Die van ELZEVIR, 1664, 2 dl.n in 8.vo schooner dan de herdruk, van 1681; — 2.° die met de groote *Verklaringen*, en den *Index* van DAOYZ, *Lyon*, 1627, 6 dl.n in fol. — 3.° Die met de aanteekeningen van GODEFROY, *Parijs*, *Vitré*, 1628, 2 dl.n in fol. — 4.° *Amsterdam*, bij ELZEVIR, 1663, 2 dl.n in fol. JUSTINIANUS, op alles opmerkzaam, versterkte de vestingen, verfraaide de steden, bouwde er nieuwe, herstelde den vrede in de kerk. Hij bouwde een aantal hoofdkerken en vooral die van de *heilige* SOPHIA of der *Goddelijke Wijsheid*, te *Konstantinopel*, die voor een meesterstuk van bouwkunde gehouden wordt. Zijn ongeluk was, van op den troon te verouderen. Op het einde zijner dagen, was het niet meer dezelfde man. Hij werd gierig, wantrouwend, wreed; hij overlaadde de volken met belastingen, gebruikte de onregtvaardigste wegen, om schatten te verzamelen, ten einde daarmede zijne eigenzinnigheden en hartstogten, alsmede die der keizerin THEODORA en van ANTONINA, vrouw van BELISARIUS, te voldoen; sloeg geloof aan alle beschuldigingen, wilde de zaak der *Drie Kapittels* kennen, vervolgde de Paussen AGAPETUS, SILVERIUS en VIGILIUS. Volgens EVAGRIUS, omhelsde hij de dwaling der *aphtarten*, of *onomkoopbaren*, een tak van het *eutychianismus*, vervolgde den heiligen Patriarch EUTYCHIUS, die hem van deze dwaling trachtte terug te brengen, en overleed in 565, gehaat, en zelfs door zijne hovelingen weinig betreurd. Zijne vrouw THEODORA, die hij aan het tooneel had ontrokken, waarbij zij langen tijd in ontucht geleefd had, en die onder het purper al de ondeugden van hare eersten stand behield, bestuurde hem tot aan zijnen dood. CELLARIUS velt een gunstiger vonnis van JUSTINIANUS, ten minste met betrekking tot zijne godsdienst, hij ontkent, dat hij de dwaling der *aphtarten* is toegedaan geweest; en in zijn *Notio temporum* schijnt DANÈS het gevoelen van CELLARIUS te omhelzen. Er is over dat onderwerp een werk vol geleerde nasporingen in het licht verschenen, getiteld: *JUSTINIANUS imperator catholicus*, door ANDREAS CORVINUS, *Weenen*, 1767. Het schijnt, dat men in dergelijke geschillen, altijd, wanneer zulks doenlijk is, de partij moet kiezen, welke den beroemden mannen, het gunstigste en het geschiktste is, om de zegepraal der dwaling te verzwakken, door

het aantal der dwalenden te verminderen. Zie *Historia universa romani imperii*, *Wurzburg*, 1754, 2.e deel, door pater DAUDE, Jesuit.

JUSTINIANUS II., *de Jonge*, bijgenaamd *Rhinctmedes*, of *afgesneden neus*, was de oudste zoon van KONSTANTIJN *Pogonatus*. Hij beklom den troon na zijnen vader, in 685, in den ouderdom van 16 jaren. Hij heroverde eenige gewesten op de Sarracenen, en sloot met hen eenen vrij voordeeligen vrede. Zijne knevelarijën, zijne wreed- en ongebondenheden bezwalkten den roem zijner wapenen. Hij beval aan den gesnedene STEPHANUS, dien hij tot stadhouder van *Konstantinopel* had benoemd, van in eenen nacht, al het volk der stad, te beginnen met den patriarch, te doen vermoorden. Daar dit onmenschelijke bevel was uitgelekt, zoo bragt de patriciër LEONTIUS het volk tot opstand, en deed dezen nieuwen NERO onttroonen. Men sneed hem den neus af, en zond hem, in 695 naar den *Chersonesus*, in ballingschap. LEONTIUS werd dadelijk tot keizer uitgeroepen; maar ABSIMAR TIBERIUS verdreef hem in 698. Deze regeerde omtrent zeven jaren, na verloop van welke TREBELLIUS, koning der Bulgaren, JUSTINIANUS, in 705 op den troon herstelde, die LEONTIUS en ABSIMAR-TIBERIUS dadelijk met den dood strafte. JUSTINIANUS II. ging voort met zijne wreedheden uit te oefenen, en regeerde nog zes jaren na zijne herstelling. Hij werd in 711 met zijnen zoon TIBERIUS gedood, door PHILIPPICUS BARDANES, zijnen opvolger. Met hem was de familie van HERACLIUS uitgestorven. JUSTINIANUS was de geesel zijner onderdanen en de schandvlek van het menschelijke geslacht. Het volk werd onder zijn bestuur met belastingen overladen, en aan hebzuchtige en lafhartige staatsdienaars prijs gegeven, die op niets bedacht waren, dan om lasteringen tegen particuliere personen uit te vinden, ten einde hen te doen omkomen, en zich van hunne bezittingen meester te maken.

JUSTINUS (*Heilige*), een Platonisch wijsgeer van *Nabolos* (eertijds *Sichem*), in *Palestina*, werd in het jaar 160 door het treffend tooneel des geduld, der zachtmoedigheid, der liefdadigheid, des moeds, en van al de deugden, welke de Christenen in de wreede vervolgingen, die hun geloof beproefden, aan den dag legden, tot de godsdienst van J. C. bekeerd. Ofschoon hij het Christendom had omhelsd, behield hij echter het kleed

van wijsgeer, in het latijn *pallium* genaamd. Dit was eene soort van mantel. TERTULLIANUS merkt aan, dat niet alleen de wijsgeeren, maar al de geletterden dit kleed droegen. Vele Christenen beschouwden hem niet als een' wijsgeer, maar als iemand, die een gestrenger leven leidt. Toen de vervolging onder ANTONINUS, opvolger van HADRIANUS, begonnen was, schreef JUSTINUS een *Verdedigschrift voor de Christenen*. De keizer was er zoo zeer over voldaan, dat hij een edikt uitvaardigde ten voordeele der Christenen. JUSTINUS bood in het vervolg een ander aan MARCUS AURELIUS aan, waarin hij de Christelijke godsdienst staafde door de bewonderenswaardige zeden dergenen, welke dezelve beliiden, door de nog versch in het geheugen liggende vervulling der voorzeggingen, en door de eenvoudige en openhartige verklaring van hetgene, wat er in de vergaderingen der eerste Christenen voorviel. Hij zeide, dat « het Christendom zelfs vóór J. C. bestaan heeft, wijl JESUS CHRISTUS het woord Gods is, en de opperste rede, waaraan het geheele menschelijk geslacht deel heeft; en dat degene, welke volgens de rede geleefd hebben, Christenen zijn." In de daad, men kan niet volgens de rede leven, zonder zich aan de wetten van God te onderwerpen, zonder eene openbaring aan te kleven, die van Hem uitgaat, en waartoe Hij het licht niet weigert aan degene, die zulks te goeder trouw zoeken. De heiligen van het oude testament geloofden in den MESSIAS, die komen moest; en wij gelooven in den MESSIAS, die gekomen is. Dit tweede Verdedigschrift was op verre na zoo gelukkig niet, als het eerste. MARCUS AURELIUS bezat eene buitengewone zwakheid voor de wijsgeeren zijner godsdienst, bekwame huichelaars, die van zijn vertrouwen een misbruik maakten, om hunne bijzondere hartstogten te voldoen. CRESCENTIUS *de Cyniker* was het meest op JUSTINUS verbitterd. Zij hadden te zamen eene bijeenkomst gehad, waarin de trotschheid van den Cyniker geene reden had, om voldaan te zijn. De heilige leeraar gevoelde daarvan dadelijk de gevolgen, wijl hij te kennen gaf, dat CRESCENTIUS hem den dood zoude veroorzaken. Volgens pater LABBE onderging hij te *Rome* in 163, en volgens TILLEMONT, in 167 of 168, kort na den heiligen POLYCARPUS den marteldood. Men kan den heiligen JUSTINUS beschouwen als den eersten of den oudsten der kerkvaders, na de leerlingen des Verlossers en der

Apostelen. [EUSEBIUS zegt, dat onder de groote mannen, die de tweede eeuw der kerk verlichtten, de naam van JUSTINUS, door zijnen luister hen allen overtrof.] Ofschoon hij veel tijd aan de ongewijde wijsbegeerte had toegewijd, spreekt hij echter over onze geheimen, met eene, onder de schrijvers dezer eerste oudheid bewonderenswaardige naauwkeurigheid; en hij verstaat de schrift zeer wel. « Deze godvruchtige en bondige schrijver, zegt een latere criticus, verzuimt gewoonlijk de sieraden en de welsprekendheid der voordragt; maar hij bekoort zijne lezers door den glans des lichts, waarmede hij hun de waarheid voorstelt. Trouwens, ofschoon buitengemeen overtuigend, ofschoon vol kracht en leerzaamheid, ontwaart men echter in zijne verhandelingen veeleer den wijsgeer dan den redenaar. Hij schijnt bevreesd te zijn geweest, de eenvoudige en natuurlijke schoonheid der wijsbegeerte, door de geleende kleuren der welsprekendheid te ontsieren. Zijn hem eigen onderscheidend kenmerk is eene diepe kennis van wijsgeerige onderwerpen, met eene uitgebreide geleerdheid en eene gemeenzaamheid met alle soorten van geschiedenissen. Wijl hij vooral, sedert zijn doopsel veel meer de grondregels der profeten, volgens de uitdrukking van den H. BASILIUS, dan de grondregels van ISOCRATES en DEMOSTHENES beoefend had, zoo ontmoet men dikwijls in zijnen stijl eene zekere soort van afwijking, en afgebrokene plaatsen, die eene groote opletendheid vorderen, om wel begrepen te worden." [Hij gaf verslag van zijne godsdienstverandering door eene beknopte verhandeling, welke aldus begon: « Gelooft niet, Romeinen, dat het zonder reden en zonder onderzoek zij, dat ik van uwe plegtigheden en van uwe eerdienst afstand doe. Ik heb het enkel gedaan, omdat ik er niets in gevonden heb, dat heilig, noch de blikken der Godheid waardig was," en oogenblikkelijk doet hij met eene bewonderenswaardige vlugheid en naauwkeurigheid zien, dat de Goden, welke zij aanbaden, zich aan de schandelijkste hartstogten hadden overgegeven; dat zij op hunne feesten, hunne vergaderingen, hunne maaltijden, zich aan buitensporigheden overgaven, die de rede onteerden, en de natuur beleedigden. Tegen dit alles stelt hij de heiligheid en zuiverheid van de godsdienstplegtigheden en zeden der Christen over. « Onze Meester, zeide hij, ziet niet naar de schoonheid des ligchaams,

noch naar den rijkdom der pracht, Hij let enkel op de schoonheid, dat is, op de heiligheid der ziel. Laat u onderwijzen, o Romeinen! ik ben eertijds geweest, zoo als gij, wordt thans, zoo als ik ben. De kracht en het hemelsche der christelijke godsdienst heeft mij de oogen geopend, heeft mijne ziel van de slavernij der zintuigen en hartstogten bevrijd, en heeft in dezelve de gerustheid en opgeruimdheid doen heerschen. De aldus bevrijde ziel, is zeker van zich te gaan vereenigen met Dengenen, die haar heeft geschapen, omdat het billijk is, dat zij terug keert tot Hem, uit wiens handen zij gekomen is."] Behalve deze beide *Verdedigschriften*, bestaat er nog van hem: 1.° *Zamenspraak met den Jood* THRYPHON. — 2.° Twee *Verhandelingen*, aan de heidenen gerigt. — 3.° *Verhandeling over de alleenheersching of de eenheid van God.* — [4.° *Brief* aan DIOGNETUS, over de redenen, welke de Christenen gehad hebben, en om de dienst der afgoden te verlaten, en om zich niet aan de godsdienst der Joden te verbinden]. Men schrijft hem ook nog andere werken toe. De beste uitgaven van den heiligen JUSTINUS, zijn die van ROBERT ETIENNE, 1551 en 1571, in het Grieksch; die van COMMELIN, 1593, in het Grieksch en Latijn; die van MOREL, in 1656, en eindelijk die van dom MARAND, in 1742, in fol. De echtheid der andere werken, welke den naam van JUSTINUS dragen, wordt billijkerwijze verdacht gehouden, zelfs die van den *Brief aan* DIOGNETUS (welken men onder zijne *Werken* vindt), die daarom niet minder schoon en minder nuttig voor de godsdienst is, en nog van vroeger dagteekening dan de schriften van dezen heiligen leeraar schijnt te zijn.

JUSTINUS I., *de Oude*, keizer van het *Oostersche rijk*, in 450, te *Bederiane*, in *Thracië* geboren. Zijn vader was een arme landbouwer. Daar het den zoon aan brood ontbrak, zoo nam hij dienst onder de krijgsmagt; en ofschoon hij noch lezen noch schrijven kon, kwam hij toch, door zijne dapperheid en voorzigtigheid van rang tot rang tot op den keizerlijken troon. Hij beklom denzelven in 518 en scheen dezen verheven rang waardig. Zijne eerste zorg was, om de wetten te onderzoeken. Hij bevestigde degene, welke hem regtvaardig toeschenen, stond het volk verscheiden vrijheden toe, schafte vele belastingen af, maakte gelukkigen en wist het te zijn. Hij verklaarde zich voor de kerkvergadering van *Chalcedonië*, riep al degene

terug, welke om het geloof verbannen waren, vraagde aan paus HORMISDAS, om een *formulier*, en liet hetzelve in eene te *Konstantinopel* gehoudene kerkvergadering onderteekenen; maar de ijver van dezen keizer werd noodlottig voor de kerk, op denzelfden tijd, dat hij haar wilde doen zegevieren; want terwijl hij de Arianen, ter beteugeling hunner vermetelheid, met al te veel vuur vervolgde, verbitterde hij THEODORICH, koning der Ostrogothen, tegen de Catholijken van het Westen, die eene wreede vervolging ondergingen. Hij overleed in 527, na JUSTINIANUS, den zoon zijner zuster tot zijnen opvolger te hebben benoemd. In het voorgaande jaar was zijn ouderdom door eene verschrikkelijke aardbeving bedroefd, die bijna de geheele stad *Antiochië* vernielde. Deze ramp trof den keizer zoo gevoelig, dat hij zich uit eenen geest van boetvaardigheid, met eenen zak bekleedde, en zich in zijn paleis opsloot, om zich enkel bezig te houden met zuchten, en dengenen te bewegen, die steden en rijken oprigt en doet te gronde gaan.

JUSTINUS II., *de Jonge*, neef en opvolger van JUSTINIANUS I., in 565, was de zoon van VIGILANTIA, zuster dienes keizers. Het 2e jaar van zijn bestuur werd door eene gruweldaad gekenmerkt. Hij liet JUSTINUS, zijnen bloedverwant, achter-neef van den laatsten keizer, en die eenig regt op het rijksbestuur kon hebben, wurgen. Hij had daarenboven de laaghartige wreedheid, van zich zijn hoofd te laten brengen, en het met voeten te trappen. Onbekwaam, om den schepter te dragen, een zwakke geest, een wellustig, lafhartig en wreed karakter, een vorst, zonder staatkunde en zonder dapperheid zijnde, liet hij zich door SOPHIA, zijne echtgenoote, beheerschen. Daar deze vorstin den gesnedene NARSES, landvoogd in *Italië*, zonder eenig ontzag bespot had, zoo beriep deze de Longobarden, (een Germaansch volk), die er van toen af begonnen te regeren. Van den anderen kant verwoestten de Perzers *Azië*, en JUSTINUS kon niet dan ijdele pogcherijen tegen over hunne overwinningen stellen. Hij overleed in 578, na bijna 13 jaren geregeerd te hebben. Hij was sedert 4 jaren aan aanvallen van dolzinnigheid onderworpen, die hem slechts kortstondige verstandige oogenblikken overlieten. [Hij verkoos tot zijnen opvolger, TIBERIUS KONSTANTIJN, zijnen schoonzoon, dien hij in kindsplaats aannam. Terwijl hij hem met

de teekens zijner waardigheid bekleedde, gaf hij hem de beste raadgevingen, en eindigde zijne toespraak met deze woorden: » De glans der kroon heeft mij verblind.... Mogt de God van hemel en aarde, aan uw hart al datgene inboezemen, wat ik verzuimd of vergeten heb!"]

JUSTINUS, een Latijnsche geschiedschrijver der tweede eeuw, volgens het waarschijnlijkste gevoelen, verkortte de groote *geschiedenis* van TROGUS POMPEJUS, en maakte door deze verkorting, zegt men, het oorspronkelijke verloren. Zijn leerzaam en belangrijk werk is met bevalligheid en zelfs met zuiverheid geschreven, op eenige woorden na, waaraan men het verval der Latijnsche taal ontwaart. Men verwijt hem eenigzins eentoonig te zijn. Zijn verhaaltoon is voor het overige afgemeten, zijne aanmerkingen, hoewel algemeen, echter verstandig gekozen, zijne schilderingen, somtijds zeer levendig. Men vindt bij hem verscheiden stukken van de eerste schoonheid, welsprekende redevoeringen, maar al te veel smaak voor de tegenstellingen. Men laakt hem ook eenige beuzelachtige trekken en ongerijmde daadzaken aantehalen; maar dit is het gebrek van een aantal oude geschiedschrijvers. Sommige onderwijzers zijn huiverig, om hem, hoe achtbaar hij ook wezen moge, in handen van kinderen te stellen, omdat zijne uitdrukkingen niet altijd zedig zijn. De beste uitgaven van JUSTINUS zijn die van *Parijs*, 1667, in 4.to, door den Jesuit CANTEL; van *Oxford*, 1705, in 8.vo, door THOMAS HEARNE; van *Leijden*, in 8.vo; en van *Parijs*, bij BARBOU, 1770, in 12.mo, volgens verscheiden handschriften der bibliotheek des konings van *Frankrijk*. Er bestaat er eene van ELZEVIR, 1640, in 12.mo De eerste is van 1470 in fol.

JUSTUS (*Heilige*), uit adellijke ouders, in het voormalige Fransche gewest *Vivarais* geboren, een godvruchtige en geleerde bisschop van *Lyon*, verliet dien stoel bij gelegenheid dat een krankzinnige door het volk in stukken werd gehouwen. Dit ongeluk maakte op hem zulk eenen gevoeligen indruk, dat hij de wijk nam naar de woestijnen van *Egypte*, alwaar hij als een heilige leefde tot aan zijnen dood, omtrent het einde der 4e eeuw voorgevallen. Nog bisschop zijnde, was hij bij twee kerkvergaderingen tegenwoordig geweest, de eene gehouden te *Valence* in 374, en de andere te *Aquilea*, in 381. — Er zijn andere heiligen en beroemde personen van dien naam ge-

weest; een bisschop van *Urgel*, in 540 overleden, schrijver van een beknopt *Commentarium* op het *Hooglied*, in de bibliotheek der kerkvaders opgenomen, en een aartsbisschop van *Toledo*, in de 7e eeuw, om zijne kunde en zijne godsvrucht beroemd.

JUSTUS LIPSIUS. — Zie LIPSIUS.

JUVENALIS (DECIMUS of DECIUS JUNIUS), een latijnsch dichter van *Aquinium*, tegenwoordig *Aquino*, in de Napolitaansche provincie *Abruzzo*, begaf zich naar *Rome*, alwaar hij begon met te *declameren*, en met het zamenstellen van hekeldichten eindigde. Hij verhief zich tegen de drift van NERO voor de schouwtooneelen, en vooral tegen eenen tooneelspeler PARIS genaamd, hofnar en gunsteling van dezen keizer. De hekeldichter bleef ongestraft onder het bestuur van NERO; maar onder dat van DOMITIANUS bragt de invloed van PARIS te weeg, dat hij verbannen werd. Hij werd in den ouderdom van 80 jaren naar *Pentapolis*, aan de grenzen van *Egypte* en *Lybië*, gezonden. Men gaf voor, dat men hem aldaar noodig had, om het bevel te voeren over de ruiterij. De dichterlijke krijgsman had veel te lijden van den post, waarmede men hem spottender wijze bekleed had; doch, ofschoon een tachtigjarige grijsaard, overleefde hij zijnen vervolger. Hij kwam na zijnen dood in *Rome* terug, en leefde er nog onder NERVA en TRAJANUS. Hij overleed naar men meent in het jaar 128 na J. C. Er bestaan van hem zestien *Hekeldichten*, die eerst onder HADRIANUS bekend raakten. Zijn stijl is nadrukkelijk, bijtend en hevig; maar het ontbreekt hem dikwijls aan sierlijkheid, zuiverheid, en vooral aan bescheidenheid. Er komen echter uitmuntende zedelijke grondregels, juiste en geestige aanmerkingen in voor. Sommige geleerden hebben hem naast HORATIUS geplaatst, maar zulks is ongetwijfeld te hoog. [Men kan zeggen], dat deze *Hekeldichten*, met de *Jaarboeken* van TACITUS, het waarachtigste en naauwkeurigst geschetste tafereel uitmaken der openbare en bijzondere zeden van dit tijdvak des bederfs. Dezelve hebben een aantal uitgaven gehad, sedert de eerste, die in 1470 in het licht verscheen. Onder de latere, onderscheidt men die van G. ALEX. RUPERTI, *Leipzig*, 1801, 2 dl.n, in 8.vo; van FIRMIN DIDOT, met de nieuwe *Commentariën* van N. L. ACHAINTRE, *Parijs*, 1810, in 8.vo, eindelijk die van den heer LEMAIRE, in zijne *Collection etc.* (*Verzameling van La-*

tijnsche classieke schrijvers)].

Juvencus (Cajus Vecius Aquilinus), een der eerste Christen dichters, werd in *Spanje* uit eene beroemde familie geboren. Hij bragt in 329, het *Leven van Jesus Christus* in 4 boeken, in Latijnsche verzen. Deze dichter is achtbaar, minder om de schoonheid der verzen en de zuiverheid des latijns, dan om de angstvallige naauwkeurigheid, waarmede hij den tekst der evangelisten is gevolgd. Men vindt hem in de Bibliotheek der kerkvaders, en in het *Corpus poetarum* van Maittaire. De heilige Hieronymus haalt met lof den volgenden dichtregel van hem aan, over de aanbidding der Oostersche wijzen:

Thus, aurum, myrrham, Regique, Hominique, Deoque, Dona ferunt.

Juvenel des Ursins. — Zie Ursins.

Juvenel, Jouvenel of Juvenal de Carlencas (Felix de), werd in de maand September 1679, te *Pézenas*, in het Fr. dep.t *Hérault* geboren. Na zijne studiën bij de vaders van het *Oratorium* zijner geboorteplaats volbragt te hebben, begaf hij zich naar *Parijs*, alwaar hij een jaar vertoefde; hij kwam vervolgens te *Pézenas* terug, alwaar hij in den echt trad. Hij schreef tot onderrigting van zijnen zoon, de *Grondbeginselen der geschiedenis*. Dit is een deel in 12.mo, te *Parijs* in 1733 in het licht gegeven. Carlencas schreef vervolgens zijne *Essais etc.* (*Proeven over de geschiedenis der wetenschappen, der schoone letteren en der kunsten*); er zijn vier uitgaven van geweest te *Lyon*, waarvan de laatste is van 1757, 4 dl.n in 8.vo. Dit werk, een vrij onvolledige catalogus van de letterkundige rijkdommen der verschillende eeuwen, heeft veel opgang gemaakt. Hetzelve is in het Hoogduitsch en Engelsch vertaald. De schrijver overleed te *Pézenas*, den 12 April 1760.

K (*).

KAAB. — Zie CAAB.

KAANTHUS. — Zie CAANTHUS.

KABEL (ADRIANUS VAN DER), een schilder en graveur op het kasteel van *Rijswijk*, bij *'s Gravenhage*, in 1631 geboren, en te *Lyon* in 1695 overleden, bezat vele begaafdheid in het schilderen van landschappen en zeegezigten, welke hij met beelden en dieren in eenen goeden smaak geteekend, versierde.

KAHLER (WYGAND of JOANNES), een Luthersche godgeleerde, te *Wolmar*, in het landgraafschap *Hessen-Cassel*, in 1649 geboren, was hoogleeraar in de dichtkunde, in de wiskunde en in de godgeleerdheid te *Rinteln*, en lid van de maatschappij in *Göttingen*. Hij overleed in 1729. Men heeft van hem een aantal *Dissertationes juveniles*, over godgeleerde en wijsgeerige onderwerpen, gezamenlijk in 2 dl.n in 12.mo uitgegeven, *Rinteln*, 1710 — 1711.

KAÏN, eerste zoon van ADAM en EVA, werd op het einde van het eerste jaar der wereld geboren, en legde zich op den landbouw toe. Wijl hij het benijdde, dat de offeranden van ABEL, zijnen broeder, door den Heer werden aangenomen, terwijl de zijne door Hem verworpen werden, zoo benam hij hem in het jaar 130 der wereld het leven (zie ABEL). Door wroegingen verscheurd, vreezende voor zijn eigen leven, was KAÏN op het punt, om zich aan de wanhoop over te geven; God verwaardigde zich, om hem gerust te stellen en veroordeelde hem tot een rondzwervend en voortvlugtig leven op de aarde. Hij begaf zich naar het Oosten van *Eden*, alwaar hem een zoon geboren werd, HENOCH genaamd, wiens naam

(*) De artikels, tot het plan van dit werk behoorende, welke onder deze letter niet gevonden worden, zoeke men onder C.

hij aan eene stad gaf, welke hij aldaar liet bouwen; hetwelk niet moeijelijk is te begrijpen, indien men de talrijke nakomelingschap in aanmerking neemt, die een lange levensloop aan de aartsvaders gaf. Men beschouwt gewoonlijk KAÏN als verworpen; intusschen is de heilige JOANNES CHRYSOSTOMUS van gevoelen, dat hij boetvaardigheid heeft gedaan voor zijnen broedermoord en er vergiffenis van heeft bekomen.

KAIN. — LEKAIN.

KAÏNAN, zoon van ENOS, vader van MALALEËL, overleed in het jaar 2769 vóór J. C. in den ouderdom van 910 jaren. — Er is een andere KAÏNAN geweest, zoon van ARPHAXAD, en vader van SALA, omtrent wien de geleerden niet overeenkomen. Deze ARPHAXAD wordt noch in den Hebreeuwschen tekst, noch in de vulgata (GEN. XII.) gevonden, maar men leest hem in de zeventigen, en bij den H. LUCAS III., 36. *Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit* ARPHAXAD. Verscheiden schriftverklaarders zijn van gevoelen, dat hij niet in de oude exemplaren der zeventigen gevonden werd, dat hij er naderhand door den misslag der afschrijvers in geslopen is, en dat hij van daar door eenen anderen misslag in den tekst van den H. LUCAS is overgegaan, waarin hij tot dus verre niet geweest was. Dit is het gevoelen van CORNELIUS À LAPIDE, en van pater PÉTAU. *Mirum videri non debet*, zegt deze laatste, *si* CAÏNANI *nomen est LXX corruptis libris in Evangelium* LUCÆ *redundasse suspicemur.* In eene uitmuntende verhandeling *over het geslachtregister van* JESUS CHRISTUS, neemt pater POUSSINES hetzelfde gevoelen aan: *Quis nescit Testamentum. Novum librorum omnium frequentissime fuisse descriptum? Quod ergo assueti editioni LXX. jam mendosæ semidocti Græculi ad descriptionem Evangeliorum accederent, restituere, ut ipsis quidem videbatur ommissum* LUCAM *nomen non dubitaverunt. Quæ hallucinatio auctoritatis eruditæ auctoritatem habuit, ut in omnes brevi codices vulgaretur, si tamen in omnes.* Men kan ook raadplegen USSERIUS, en pater GRIFFET, die over dat onderwerp verhandelingen hebben in het licht gegeven.

KAÏPHAS, hoogepriester der Joden, na SIMON, veroordeelde JESUS CHRISTUS ten dood, werd door VITELLIUS afgezet, en bragt zich zelven, zegt men, uit wanhoop om het leven. De evangelist JOANNES merkt op, dat, zelfs toen hij het onregtvaardige

vonnis tegen JESUS CHRISTUS uitsprak, hij als hoogepriester der Joden, eene soort van ingeving had, die hem eene zeer groote en eerbiedwaardige waarheid deed zeggen: *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo*, woorden, waarvan hij in geenen deele den waren zin begreep.

KALDI (GEORGE), te *Tyrnau*, in *Hongarije*, in 1570, uit eene oude familie geboren, wees het proostschap van *Strigonia* van de hand, om jesuit te worden, predikte met roem te *Weenen*, onderwees de godgeleerdheid te *Olmutz*, en liet het collegie te *Presburg* bouwen, alwaar hij den 20 October 1634, om zijne schoone hoedanigheden en zijne deugden, algemeen betreurd, overleed. PETRUS PAZMANN, kardinaal en aartsbisschop van *Strigonia* of *Gran*, wijdde hem eene *Lijkrede* toe. Men heeft van hem: 1.° den *Bijbel*, in het Hongaarsch vertaald, *Weenen*, 1622, in fol. — 2.° *Leerreden*, in het Hongaarsch, *Presburg*, 1631, in fol. en verscheiden andere werken, die in handschrift zijn gebleven.

* KALF (WILLEM), een Hollandsche schilder, te *Amsterdam* in 1630 geboren, overleden in 1693, was de kweekeling van H. POT. Zijne gewone onderwerpen waren *vazen*, welke hij met de meeste zachtheid, en eenen buitengewonen glans schilderde. Men vindt vele zijner stukken in *Holland* en in *Vlaanderen:* de meest bekende zijn een *door midden gesneden meloen*, een *biddend huisgezin*, de *boterkarnster*, het *binnenste van eene keuken:* deze laatste schilderij is in het museum van het *Louvre*.

KALIL. — Zie PATRONA.

* KALKAR (HENDRIK VAN), een beroemd Karthuizer, oorspronkelijk van *Kalkar*, in het Hertogdom *Kleef;* hij werd ÆGER bijgenoemd en was in het jaar 1328 geboren. In *Frankrijk* gekomen zijnde, studeerde hij te *Parijs*, alwaar hij den doctoralen hoed ontving. In de eeuwen van onwetendheid beschouwde men hem als een wonder van kunde. Deze goede naam verwierf hem een Domheerschap in de kerk van SAINT-GEORGES van *Keulen*. Hij had reeds den ouderdom van 37 Jaren bereikt toen hij de orde der Karthuizers aannam; hij bekleedde in dezelve de voornaamste waardigheden en werd prioor te *Arnhem*, rector te *Roermond* en prioor te *Keulen* en te *Straatsburg*. Om eindelijk eene wijze verbetering in de kloosters van zijne orde tot stand te brengen, doorreisde hij

in hoedanigheid van *visitor*, *Frankrijk*, *Engeland* en *Duitschland* en stierf in den geur van heiligheid in het jaar 1408, in den ouderdom van 80 jaren. Hij liet verscheidene werken in handschrift na, waarvan de volgende de meest bekende zijn: 1.° Eene Kronijk *de ortu ac progressu ordinis Cartusiensis*. Men leest aan het einde van het werk deze woorden: *Scriptum anno* 1398 *circa festum B. Joa. Bapt.* De schrijver volgt in dit werk de overlevering van de wonderbare bekeering van den heiligen Bruno, zoo als men dezelve vindt (zegt hij zelf) in het *Speculum historiale* van broeder Vincentius de Beauvais. Deze Kronijk in het Karthuizer klooster van *Keulen* geschreven, werd er bewaard, en men bewaart dezelve nog in de Bibliotheek van *Straatsburg*, in de verzameling der Brieven van Kalkar. — 2.° *Chronica priorum Cartusiæ majoris*, het opschrift voerende: *Compilata hæc sunt ab Henrico de Kalkar sub anno* 1398 *circa festum B. Joannis Baptistæ.* — 3.° *Epistolæ raræ ad diversos.* Deze Brieven handelen grootendeels over ascetische onderwerpen en bevatten de jaren 1370 tot 1407. Petrus Canisius maakt melding van Kalkar in zijn *Duitsch Matyrologium* onder het rubriek van den 25 December. Men spreekt er ook van in de *Mengelingen* van Bonaventura d'Argonne. Kalkar wordt onder het getal der Schrijvers geteld aan welke men de *Navolging van J. C.* heeft toegeschreven.

* Kalkbrenner (Christiaan), een beroemde Duitsche componist, werd te *Münden*, in *Hessenland*, en 1755 uit eene Joodsche familie geboren; na lessen van den beroemden hoogleeraar Bach te hebben ontvangen, en na vroegtijdig aan de kapel van den keurvorst verbonden te zijn geweest, begaf hij zich in 1778 naar *Berlijn*, en werd achtereenvolgend kapelmeester van de koningin, en van prins Hendrik, broeder van Frederik II., die hem tot bestuurder van het Italiaansch tooneel dier stad benoemde. Hij componeerde verscheiden opera's, onder anderen de *Weduwe van Malabar*, *Demokritus*, *de Vrouw en het Geheim.* Hij gaf ook eene *Verhandeling over het accompagnement* in het licht. In 1796 verliet hij *Berlijn*, reisde door *Duitschland*, *Italië* en *Frankrijk*, vestigde zich te *Parijs*, en werd bij de akademie van toonkunst aangenomen. Hij gaf aan dat tooneel Olympia, dat niet veel opgang maakte. Œnone, dat niet uitgevoerd werd, Saül, don Juan enz. Hij overleed den 10 Augustus 1806, en heeft an-

dere werken nagelaten, zoo als: *Verhandelingen over den tegenzang*, volgens het stelsel van RICHTER, en eene *Geschiedenis der Toonkunst*, *Parijs*, 1802, 2 dl.n in 8.vo, die door de kenners op prijs wordt gesteld; maar hij heeft aan dezelve al de uitgebreidheid niet kunnen geven, waarvoor hij dezelve vatbaar oordeelde.

* KALKREUTH (FREDERIK ADOLF, Graaf van), Pruissische veldmaarschalk, in 1737 te *Eisleben* geboren; van zijne jeugd af tot den militairen stand bestemd, onderscheidde hij zich reeds vroegtijdig; gedurende den zevenjarigen oorlog, was hij adjudant-generaal van prins HENDRIK van *Pruissen*, en kon zich verzekerd houden, dat zijne talenten veel bijdroegen tot de voordeelen, toenmaals door zijne landgenooten behaald. In 1789 werd hij tot bevelhebber van het Poolsche leger benoemd. Hij verzette zich tegen den oorlog, welken men *Frankrijk* wilde aandoen; en ofschoon dezelve tegen zijnen raad werd verklaard, streed hij daarom niet te min dapper, in de veldslagen van 1792, 1793 en 1794. In dit laatste jaar maakte hij zich meester van de stad *Trier*: er ontstonden hieruit hevige geschillen tusschen dien veldheer en de Oostenrijksche officieren, die hem verweten, dat hij zocht, om de magt van het huis van *Oostenrijk* te vernietigen; maar deze onregtvaardige beschuldiging, werd roemrijk wederlegd, door eene *Memorie*, welke hij in dien tijd in het licht gaf, om zijn gedrag te ontwikkelen en te regtvaardigen. In 1805 tot bevelhebber van het in *Pommeren* verzamelde Pruissische leger benoemd, werd hij in 1806, gouverneur van *Dantzig* en *Thorn*, daarna algemeen-inspecteur der Pruissische ruiterij, en kolonel en chef der dragonders van de koningin. In hetzelfde jaar verliet hij *Pommeren*, om zich naar *Saksen* te begeven, ten einde de troepen met het groote Pruissische leger te vereenigen. Na den slag van *Jena*, voerde hij het bevel over een gedeelte van het reserveleger; hij verzocht alstoen vruchteloos bij BONAPARTE, om eenen wapenstilstand van zes weken, daar hij denzelven niet had kunnen verkrijgen, trok hij op *Brunswijk* aan, en verdedigde kort daarna *Dantzig*, dat door den maarschalk LEFÈVRE belegerd werd. Den 27 Mei 1807, zag hij zich genoodzaakt, om eene capitulatie te sluiten, waarbij hij verkreeg, dat de bezetting niet krijgsgevangen zoude zijn. Den 24 Junij daaropvolgende, onderteekende

hij ook voor zijnen souverein, het vredesverdrag van *Tilsit*. De graaf van KALKREUTH was in 1810 gouverneur van *Berlijn*, toen hij door den koning van *Pruissen* naar *Parijs* werd gezonden, om NAPOLEON bij gelegenheid van zijn huwelijk met MARIA LOUISE geluk te wenschen. Bij zijne terugkomst werd hij gouverneur van *Breslau*, en in 1814 met het bestuur van het groot-hertogdom *Warschau* belast. Hij overleed te *Berlijn*, den 10 Junij 1818, in den ouderdom van 82 jaren, en na eene militaire loopbaan van 67 jaren te hebben afgelegd.

†KALRAAT (ABRAHAM VAN), een Hollandsche schilder en beeldhouwer, te *Dordrecht*, den 7 October 1643 geboren, overleden in 1721, beoefende de beeldhouwkunde bij de broeders ÆMILIUS en SAMUEL HUP of HUPPE, waarna hij zich bijzonder op de schilderkunde toelegde, en zich in de bloem- en fruitstukken onderscheidde. — Zijn broeder en kweekeling BAREND VAN KALRAAT, den 28 Augustus 1650, te *Dordrecht* geboren, volgde later de lessen van ALBERT KUIP, dien hij gedurende eenigen tijd, vooral in het schilderen van paarden in het klein, waar deze in uitmuntte, wilde navolgen. Later heeft hij zich vooral door zijne *Landschappen* en *Rijn-Gezigten* beroemd gemaakt.

KALTEYSEN (HENDRIK), een Dominikaner, op een kasteel bij *Coblentz* van adellijke ouders geboren, verscheen met roem in de kerkvergadering van *Bazel*. Hij wederlegde er met nadruk, in 1433 de Boheemsche ketters. Later werd hij aartsbisschop van *Drontheim* in *Noorwegen* en van *Cesarea*. Deze prelaat begaf zich op het einde zijner dagen, in het predikheeren-klooster te *Coblentz*, alwaar hij den 2 October 1465 overleed. Er bestaat nog van hem eene *Verhandeling*, welke hij in de kerkvergadering van *Bazel* voordroeg, *over de wijze, om het woord Gods te verkondigen*. Hij was een der werkzaamste mannen zijner orde.

KAMKI. — Zie KANG-HI.

KAMPEN (JOANNES VAN), in *Over-IJssel*, in de omstreken der stad *Kampen*, in 1490 geboren, maakte groote vorderingen in de beoefening der Grieksche, Latijnsche en Hebreeuwsche talen, en was gedurende verscheiden jaren, hoogleeraar in het Hebreeuwsch te *Leuven*. Van daar reisde hij door een groot gedeelte van *Europa*; de pest maaide hem te *Freijburg*, den 7 September 1538 weg. Wij hebben van hem: 1.°

Eene *Hebreeuwsche Spraakkunst*, in het Latijn, onder verschillende titels gedrukt, *Parijs*, 1520 en 1533, *Leuven*, 1528. Dezelve is zeer methodisch, en van de vervelende beuzelingen ontdaan, waarvan al degene, welke later in het licht zijn verschenen, als ware het overvloeijen. — 2.° *Omschrijving en verklaring der psalmen, volgens de Hebreeuwsche waarheid*, in het Latijn. Waarvan er in de zestiende eeuw een aantal uitgaven zijn in het licht gegeven, te *Lyon*, te *Parijs*, te *Antwerpen*, te *Straatsburg*, te *Bazel*. Dezelve is in het Fransch, in het Hoog- en Nederduitsch en in het Engelsch vertaald; men heeft bij eenige dezer uitgaven, eene *omschrijving van den Ecclesiastes*, van den zelfden VAN KAMPEN gevoegd. Deze schrijver heeft den letterlijken zin van de meeste der psalmen zeer wel bevat, en een gedeelte der daarin voorkomende moeijelijkheden, zeer gelukkiglijk verklaard.

KAMPEN (JAKOB VAN), een der hoofden van de wederdoopers, die zijne gedrogtelijke dwalingen in de *Nederlanden* zocht te verspreiden. BEROLD zegt, JAN VAN LEIJDEN, koning dier bloeddorstige sekte, benoemde hem in 1534 tot bisschop van *Amsterdam*, en liet JOANNES VAN GELEEN met hem vertrekken, met den last, om die stad en geheel *Holland*, aan het koningrijk *Sion* te onderwerpen. De uitslag bekroonde hunnen ijver niet. Daar de zamenspanning, welke GELEEN gevormd had, om zijne zending ten uitvoer te brengen ontdekt was, zoo werd die aartsketter, op eenen toren, waarop hij te zijner verdediging, de wijk genomen had, door een musketschot gedood; en GELEEN, die zich sedert zes maanden verborgen had gehouden, werd eindelijk in eenen hoop turf ontdekt. Zijn vonnis werd dadelijk uitgesproken: na op het schavot ten toon gesteld te zijn, werd hem de tong afgesneden, tot straf der dwalingen, welke hij had geleerd, en zijne regterhand viel onder de bijl, wijl hij had herdoopt; eindelijk werd hij onthoofd; men gaf zijn ligchaam aan de vlammen ter prooi, en zijn hoofd en zijne hand werden op eene piek openlijk ten toon gesteld. Deze strafoefening was gruwelijk, maar de niet minder gruwelijke wreedheden dier bloeddorstige sekte hadden er aanleiding toe gegeven.

KAMPEN. — Zie CAMPEN (JACOB VAN).

* KÄMPFER (ENGELBRECHT), een geneesheer en reiziger, in 1651 te *Lemgo* geboren. Na achtereenvolgend, de geschiedenis, de talen, de natuurkundige wetenschappen en de geneeskunde aan de beroemdste universiteiten van *Duitschland* en *Holland* beoefend te hebben, vergezelde hij in 1683, in hoedanigheid van legatie-secretaris, LODEWIJK FABRICIUS, die naar *Moskau* en *Ispahan* gezonden werd: in het volgende jaar begaf hij zich naar *Hollandsch-Indië*, bezocht met eene Nederlandsche vloot *Gelukkig-Arabië*, het rijk van *Mongol*, *Ceylon*, *Malabar*, *Sumatra*, de golf van *Bengalen*, *Siam* en *Japan*, waarin hij ten gevolge van omstandigheden doordrong, te midden van welke hij als arts, groote diensten had bewezen. Toen hij in 1693 te *Amsterdam* was teruggekomen, gaf hij een belangrijk werk in het licht, ten titel voerende: *Amœnitatum exoticarum politico-physico-medicarum fasciculi V.*, enz. *Lemgo*, 1712, in 4.to; dit werk, waarin de schrijver, eene uitgebreide geleerdheid, en eene bijzondere begaafdheid om te schrijven aan den dag legt, is zeldzaam en gezocht: KÄMPFER had den doctoralen hoed te *Leijden* ontvangen, en was lijfarts van den graaf van *Lippe* en zijne familie. Een vroegtijdige dood, in 1716 voorgevallen, belette hem, die werken in het licht te geven, welke hij in gereedheid had gebragt: zijne handschriften werden verkocht. HANS SLOONE, die dezelve kocht, liet door JOANNES GASPARD SCHEUCHZER, alles wat *Japan* betreft, in het Engelsch vertalen, en gaf deze vertaling onder den titel van *Geschiedenis van Japan*, *Londen*, 1727, 2 dl.n in fol. in het licht. De oorspronkelijke Hoogduitsche tekst werd voor de eerste maal te *Lemgo*, in 1777, 2 dl.n in 4.to gedrukt. De geleerde LANGLES, die in dit onderwerp een gezag is, stelde het grootste belang in dit werk, hetwelk hij boven allen lof verheven hield.

KANDLER (JOANNES JOACHIM), commissaris van het keurvorstelijke hof van *Saksen*, in 1706, te *Selingstadt*, in *Saksen* geboren, overleden in 1776, was de model-meester van de porselein-fabriek van *Meissen*. Hij muntte uit in dat vak. Men heeft van hem een aantal stukken, door hem, of, volgens zijne teekeningen uitgevoerd, en men kan niets sierlijker noch schilderachtig zachter vinden. Hiertoe behooren, de *heilige apostel PAULUS*, van natuurlijke grootte; de *heilige XAVERIUS stervende*; de *geeseling des Zaligmakers*; de twaalf *apostelen*; een *klokkenspel*, ge-

heel van porselein; verscheiden *kruisbeelden* enz. [Hij werd door koning AUGUSTUS belast, om aan LODEWIJK XV. een allerprachtigst penantspiegel, met eene door hem vervaardigde lijst met kransen en verheven bloemwerk versierd, ten geschenke te brengen: men verzekert, dat dit werk zijn meesterstuk is.]

KANG-HI of KHANG-HI I., keizer van *Sina*, klein-zoon van den Tartaarschen vorst, die hetzelve in 1644 veroverde, [behoort tot het geslacht der *Tching* of *Mandchoux*, dat nog tegenwoordig over dat uitgestrekte rijk regeert; hij werd in 1653 geboren, uit eene der vrouwen van den tweeden rang van keizer CHUN-TCHI. Hij was pas 8 jaren oud toen zijn vader in 1661 overleed, en beklom den troon; maar volgens de Sinesche gebruiken werd het bestuur aan vier regenten toevertrouwd; toen een dezer laatste in 1666 overleden was, maakte de 13jarige KANG-HI, van deze gelegenheid gebruik, om zelf de teugels van den staat in handen te nemen, en het juk der drie andere regenten af te schudden. De vorst regtvaardigde weldra zijnen stap door groote hoedanigheden]. Welligt dreef hij de Aziatische trotschheid en pracht te ver. Zijne nieuwsgierigheid kende geene grenzen; hij wilde zelfs die dingen weten, met welke het hem betaamde onbekend te blijven. Eens wilde hij zich dronken drinken, om door zich zelven het uitwerksel van den wijn te kennen. Intusschen stellen ons de geschiedschrijvers dezen vorst als eenen wijze voor; maar om dien titel in *Sina* te verdienen, is het genoeg niet alle ondeugden te bezitten. Hij was de vriend der missionarissen, en liet der Christelijke godsdienst regt wedervaren, ja vaardigde zelfs te gunste derzelve een beroemd edikt uit, hetwelk de grootste lofspraken van deze Goddelijke religie, het licht en den troost der stervelingen bevat, en zelfs diegene overtrof, welk een zijner voorgangers in 636, meer dan duizend jaren vroeger had uitgevaardigd. Hij was het, die op de Christelijke kerk van *Peking*, dit eigenhandig geschreven opschrift deed plaatsen, hetwelk bewijst, hoezeer het denkbeeld van God bij alle natiën naauwkeuriglijk hetzelfde is, zoodra het bijgeloof en de hartstogten, hetzelve niet benevelen: » AAN HET WARE GROND-» BEGINSEL ALLER DINGEN. » Het is oneindig goed en » oneindig regtvaardig; het » verlicht en onderhoudt; » het regelt alles met een » verhevenst gezag en met » eene opperste regtvaardig-

» heid. Het heeft geen be-
» gin gehad, en het zal geen
» einde hebben; het heeft
» van het begin af alle din-
» gen voortgebragt; het is
» dat grondbeginsel, hetwelk
» dezelve bestuurt, en die
» er de wezenlijke Heer van
» is." (Zie SAADI). Het is ten onregte, dat men hem beschuldigd heeft, dat ten gevolge eener Sinesche ijdelheid hij gewild zoude hebben, dat op de geographische kaarten, *Sina* in het midden der wereld zou worden geplaatst: deze belagchelijke aanmatiging is veel ouder. Pater MATTHEUS RICCI, had er zich reeds naar weten te regelen, in de kaart, welke hij eene eeuw vroeger aan keizer VANLI aanbood. KANG-HI overleed in 1722.

* KANT (IMMANUEL), een beroemde Pruissische wijsgeer, de Stichter van een nieuw stelsel, waaraan ROYER-COLLARD en COUSIN in *Frankrijk*, en KINKER in de *Nederlanden* eenigen opgang hebben gegeven, en hetwelk in *Duitschland* eenigen tijd dat van LEIBNITZ heeft opgevolgd, werd den 22 April 1724, te *Koningsbergen* in *Pruissen* geboren: hij stamde van eene Schotsche familie af, en zijn vader, vroeger korporaal in dienst van *Zweden*, oefende het beroep van zadelmaker uit. De jonge KANT ontving zijn eerste onderwijs in eene school van liefdadigheid; hij kwam vervolgens in het collegie *Fredericianum*, en daarna in de universiteit zijner geboorteplaats. Eerst *repetitor*, daarna onderwijzer der kinderen van eenen Geestelijke, werd hij in 1770 hoogleeraar der wijsbegeerte. In 1786 bekleedde hij den post van *rector* der universiteit, werd in 1787 tot lid der akademie van *Berlijn* benoemd, en overleed te *Koningsbergen* den 12 Februarij 1804. De geschiedenis van zijn leven is geheel in die van zijne werken bevat; wij zullen er drie zeer onderscheidene tijdvakken in opmerken: het *eerste* gedurende hetwelke hij zijne *opvoeding* volbragt; in weinige jaren doorliep hij met eene onvermoeide vlijt, bijna het geheele gebied der natuur en wiskundige wetenschappen: het *tweede*, waarin hij zich met den meesten roem met het *onderwijs* der natuur-, sterre-, werktuig- en aardrijkskunde en de wijsbegeerte, bezig hield: het *derde*, dat van 1781 dagteekent, en waarin hij zich uitsluitend op de *wijsbegeerte* toelegde: alstoen schreef hij over die wetenschap, en bragt de werken voort, die zijnen roem bevestigd hebben. Deze werken zijn talrijk: tot de zelve behooren: 1.° *Kritik der reinen Vernunft* (*Critiek der zuivere rede*), 5.e uitg., *Leipzig*, 1799, in 8.vo

— 2.° *Grundlegung der Sitten* (*Grondslagen der zeden*), *Riga*, 1785. — 3.° *Metaphysischen Anfangsgründen der Naturwissenschaft* (*Bovennatuurkundige grondbeginselen der natuurkunde*), *Riga*, 1786. — 4.° *Kritik der praktischen Vernunft* (*Critiek der beoefenende rede.*) — 5.° *Kritik der Urtheilskraft* (*Critiek des oordeelsvermogens*), *Berlijn*, 2.e uitg., 1799, waarin hij voornamelijk over het schoone handelt. — 6.° *Mataphysischen Anfangsgründe der Rechtslehre* (*Bovennatuurkundige grondbeginselen der regtsgeleerdheid*), *Koningsbergen*, 1797. — 7.° *Metaphysischen Anfangsgründe der Tugendlehre* (*Bovennatuurkundige grondbeginselen van de leer der deugd*), *Riga*, 1797, enz. enz. » In deze schriften, zegt een onpartijdige schrijver, verliest zich KANT in verstrooidheden, en in eene duistere en onbepaalde *ideologie*. Sommigen bewonderen hem, anderen beklagen zich, dat hij door de godsdienst te willen verklaren, dezelve vernietigd heeft; dat zijne *zuivere rede*, en zijne *critische rede*, niets anders zijn dan het Deïsmus; dat de schrijver, door het christendom enkel als zedelijk te beschouwen, duidelijk genoeg te kennen geeft, dat hij de geheimen deszelven niet erkent; dat hij van JESUS CHRISTUS een denkbeeldig wezen maakt; dat er in dit stelsel noch gebeden, noch offeranden, noch plegtigheden noodig zijn, enz. Voor het overige, is deze geheele theorie zoo verward, dat zijne leerlingen getwist hebben, om te weten, welke de leer van hunnen meester was. SCHELLING en FICHTE beweren dezelve tot volkomenheid gebragt te hebben; KANT had hen enkel op den weg geholpen; zij vleijen zich, van zich hooger te hebben verheven. Zij hebben ieder hunne school, en men twist ook, om te weten, wat zij gedacht hebben; zoo veel prijs hebben zij er op gesteld, omhegrepen te worden. Intusschen is deze raadselachtige leer aan verscheiden hoogescholen van *Duitschland* aangenomen, en men heeft veel voor en tegen dezelve geschreven. Het schijnt niet, dat deze voortgang van het *Kantismus* heeft bijgedragen, om de godsdienst in *Duitschland* te versterken, de opgang der *zuivere rede* onder die hoogleeraars en onder hunne kweekelingen, heeft integendeel den voortgang van den geest des ongeloofs bevorderd." Bij deze zoo gematigde beoordeeling, willen wij eenige niet zeer verdachte aanmerkingen over den Koningsberger wijsgeer en zijne leer voegen. De-

zelve zijn ons verschaft door eenen schrijver, die zich bijna openlijk een voorstander van het *Criticismus* verklaart: na de ideologische denkbeelden van KANT verheven, en alle pogingen in het werk te hebben gesteld, om te bewijzen, dat dezelve *buitengemeen gunstig zijn aan het denkbeeld van God, als strekkende, om de zedelijke opvoeding van het menschelijke geslacht, te besturen en te ondersteunen*, en dat KANT, nooit de mogelijkheid of de waarschijnlijkheid eener openbaring geloochend heeft. » Intusschen, voegt hij er bij, moet men zich evenzeer verwonderen als bedroeven, van in zijne werken het bewijs aantetreffen, van zijne afkeerigheid, om den bovennatuurlijken oorsprong des christendoms aantenemen..... In zijne *Kritik der reinen Vernunft*, betwist hij, aan den physico-theologischen bewijsgrond, voor het bestaan van God, alle bewijzende kracht.... Kort voor zijnen dood ondervraagd, over hetgene, wat hij zich van het toekomstige leven beloofde, antwoordde hij, na eenige oogenblikken nagedacht te hebben: *Niets bepaalds. — — Ik heb niet het minste denkbeeld van den toekomstigen staat*, had hij vroeger op eene dergelijke aan hem gerigte vraag geantwoord. Een andermaal verklaarde hij zich voor eene soort van zielsverhuizing." Dezelfde schrijver ontveinst niet, dat eene talrijke menigte, KANT beschuldigt, » van eene barbaarsche *terminologie* geschapen, van zonder noodzakelijkheid nieuwigheden ingevoerd te hebben, zich daarbij voorbedachtelijk in eene bijna ondoordringbare duisterheid wikkelende; van ongerijmde of noodlottige stelsels voortgebragt; van de onzekerheid omtrent de ernstigste belangen der menschheid vermeerderd te hebben; van door de begoocheling der begaafdheid, de jeugd van grondige studiën terug te hebben gehouden; van door zijn overtreffend *idealismus*, zijne gestreng naar grondbeginselen handelende leerlingen, de eene tot het volstrekte *idealismus*, de andere tot het *scepticismus*, nog andere tot eene nieuwe soort van *spinosismus*, allen eindelijk tot even zoo noodlottige als ongerijmde stelsels geleid te hebben." Indien de werken van KANT, met betrekking tot de godsdienst gevaarlijk zijn, zijn zij zulks welligt nog meer voor den geest, die licht zoekt, in de natuurlijk duistere vraagstukken der bovennatuurkunde. KANT is, volgens de eenparige getuigenis van al degene, die hem beoefend hebben, de duisterste van alle wijsgeeren: zijne *terminologie* is zoo nieuw en welligt

zoo zonderling, dat men alvorens KANT te lezen, zijn woordenboek moet leeren. Het schijnt, dat alle nieuwe sekten vreezen, van begrepen te zullen worden, in onze dagen hebben de *Sint-Simonisten*, en hunne mededingers de *Phalansteristen* van den heer FOURRIER, de *Kantisten* nagevolgd: hunne taal is even zoo onverstaanbaar. Wat voor het overige het denkbeeld wezen moge, dat men van de werken van KANT koestert, men kan zich echter niet onthouden van te zeggen, dat hij zich gedurende zijn geheele leven, door zijne deugden, zijne regtschapenheid en de gestrengheid zijner zeden onderscheidde.

† KANTELAAR (JACOBUS), een Nederlandsche geleerde, redenaar en dichter, werd den 22 Augustus 1759 te *Amsterdam* geboren. Na zijne protestantsche godgeleerde studiën, eerst te *Amsterdam* en daarna te *Leijden* met lof volbragt te hebben, werd hij eerst te *Westerwoude* in *NoordHolland*, en in 1783, te *Almelo*, in *Over-IJsel* als predikant beroepen. Hier toonde hij zulk een ijverige voorstander van de toenmalige vrijheidszonen te zijn, dat hij in 1787, bij de Pruissische tusschenkomst geraden vond, om van zijne bediening afstand te doen. Nu bragt hij verscheiden jaren, zoo te *Amsterdam* als te *Kampen* in de vreedzame beoefening der letteren door. Eenige jaren achtereen was hij de redacteur en voornaamste bewerker van het beoordeelend letterkundig tijdschrift: *Vaderlandsche Bibliotheek van wetenschap, kunst en smaak*. In 1791 behaalde hij bij het Leijdsche taal- en dichtlievend genootschap, *Kunst wordt door arbeid verkregen* den gouden eerpenning, door eene *Verhandeling over het herdersdicht*, in 1813 in het 2e dl. van de *Werken der Hollandsche maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen* opgenomen. In 1793 sprak hij als voorzitter der maatschappij *tot nut van het algemeen*, eene redevoering uit: *Over den invloed der verlichting op het lot der vrouwen en op het huwelijksgeluk*, die, vooral ook na de uitgave van zijne *Lofrede*, op zijnen voormaligen leermeester, den hoogleeraar H. A. SCHULTENS, hem roemvol als redenaar bekend maakte. Van 1793 tot 1796, gaf hij met den beroemden dichter RHYNVIS FEITH, in 3 stukken in het licht: *Bijdragen ter bevordering der schoone kunsten en wetenschappen*, herdrukt, te *Rotterdam*, in 1825. Tijdens de omwenteling van 1795, werd hij verkozen, om, wegens de pro-

vincie *Over-IJssel* ter eerste nationale vergadering optetreden, waarin hij zich door zijne mannelijke welsprekendheid onderscheidde. In 1798, aan de staatszaken onttrokken, rigtte hij te *'s Gravenhage* een bankierskantoor op, hetwelk hij na verloop van 12 jaren, om herhaalde aanvallen van beroerte, weder moest laten varen. Nog in 1810 en 1811 gaf hij met den hoogleeraar M. SIEGENBEEK, het letterkundige tijdschrift *Euterpe* in het licht, waarin van hem zeer belangrijke bijdragen voorkomen. Na nog eenige jaren te *Amsterdam*, in stille afzondering geleefd te hebben, overleed hij den 7 Julij 1821, op zijn buitenverblijf *Landwijk*, in de nabijheid van *Zwolle*.

KANTEMIR. — Zie CANTEMIR.

KANUT of KNOET, bijgenaamd *de Groote*, koning van *Denemarken*. — Zie EDMUND II.

KANUT of KNOET IV., (*Heilige*), koning van *Denemarken*, broeder en opvolger van HARALD IV., beklom den troon in 1080, en werd gedood in de kerk van den heiligen ALBANUS der stad *Odensee*, op het eiland *Funen*, volgens het meest waarschijnlijke gevoelen, in 1086. Zijn ijver (*) voor de godsdienst, die de oorzaak van zijnen dood was, verdiende hem den naam van *Martelaar*. » Zijn ijver, zegt een nieuwere schrijver, voor de voortplanting van het Christelijke geloof, de zorg, waarmede hij te werk ging, om verscheiden kerken op te bouwen en te herstellen, zijne geestdrift om de geregtigheid uit te oefenen, eene aanhoudende oefening der Christelijke deugden; de goede orde, welke hij zich beijverde, om in het koningrijk daartestellen, na daartoe zelfs, door de regeling zijner bedienden het voorbeeld te hebben gegeven, dit alles schijnt hem door de godsdienst te zijn ingegeven, en verhief hem tot eenen grooten Heilige, terwijl zijne overige hoedanigheden hem tot eenen grooten vorst verhieven. Want hij bevrijdde *Denemarken* van de invallen der Semben, Esten Koerlanders; hij herstelde de veiligheid der scheepvaart, door de zeeroovers met den dood te straffen;

(*) In eene nieuwere levensbeschrijving wordt deze ijver voor de godsdienst, met den naam van toegevendheid, van onbepaalde voorkeur aan de geestelijken bestempeld. Op deze wijze gelukt het den partijgeest, om de eenvoudigste, en best bewezene daadzaken, onkenbaar te maken, door dezelve aan beweeggronden toeteschrijven, die enkel door de verbeeldingskracht geschapen zijn.

hij vergaf den vreemdelingen niet meer dan zijnen eigen onderdanen, indien zich een derzelven aan diefstal of moord mogt hebben schuldig gemaakt; hij herstelde de straf der wedervergelding, *oog voor oog*, *hand voor hand*. Hij had maatregelen genomen, om het koningrijk *Engeland* te heroveren, een ontwerp, dat zijn broeder Olaüs deed mislukken. Om kort te gaan, het geregt was in *Denemarken* nooit met meer naauwkeurigheid en met meer *nadruk uitgeoefend*." (*Hist. du Danemarc*, door des Roches 2.e d.l blz. 249). Ælnothus heeft zijn leven beschreven, *Koppenhagen*, 1657, in 4.to Andreas Angeletti heeft ook in het Italiaansch het leven van denzelfden Heilige zamengesteld. Er zijn eenige andere vorsten van dien naam geweest, onder anderen, een zoon van Erich *den Goede*, koning van *Denemarken*, den 7 Januarij 1130 vermoord, en mede in den rang der martelaren geplaatst.

Kapnion. — Zie Reuchlin.

Kaposi (Samuel), in *Hongarijë* geboren, reisde ter uitbreiding zijner kundigheden door *Duitschland*, *Holland* en *Engeland*. Met een buitengewoon geheugen begaafd, leerde hij in zeer korten tijd het Grieksch en het Hebreeuwsch. In zijn vaderland teruggekeerd zijnde, werd hij te *Alba Julia*, tegenwoordig *Karlsburg*, tot hoogleeraar in de heilige Schrift benoemd, en overleed in 1713, in eenen niet zeer gevorderden leeftijd. Men heeft van hem: 1°. *Memoriale Hebraïcum*, *Coloswar*, 1698, in 8.vo en *Utrecht*, 1758. Dit zijn kunstmatige verzen, welke de regels der Hebreeuwsche taal bevatten. — 2.° *Breviarium biblicum*, *Coloswar*, 1699; en verscheiden andere werken, in handschrift.

Kapriani (Stephanus), in 1714, te *Neu-Hœsel*, een vlek in *Hongarijë* geboren, begaf zich in 1729 onder de Jesuiten, onderwees de geschiedenis en de gewijde welsprekendheid aan de universiteit van *Cassovia*, en maakte zich bekend door verscheiden werken, waarin geleerdheid en de vurigste vaderlandsliefde uitblinken. Want het is voornamelijk aan de poging, om de geschriften en gedenkstukken, welke *Hongarijë* beroemd hebben gemaakt, aan de vergetelheid te onttrekken, dat hij zijne nasporingen en zijn nachtwaken toewijdde. Hij had met ongeloofelijke moeiten, eene zeer kostbare verzameling van boeken, handschriften, oude handvesten, en munten verzameld, alle geschikt, om over de jaarboeken dezer dappere en

edelmoedige natie licht te verspreiden. Hij bediende zich van dezelve, om een aantal schriften, betrekkelijk dit onderwerp in het licht te geven, onder welke men onderscheidt: *Hungaria diplomatica temporis* MATHIÆ DE HUNYAD, *Regis Hungariæ*, *Weenen*, 1767 — 1772, 2 dl.n in 4.to Nog heeft men van hem: 1.° *De eloquentia sacra generatim*, *Cassovia*, in 8.vo — 2.° *De eloquentia sacra speciatim*, *ex veterum ac recentiorum præceptionibus adornata*, *Cassovia*, in 8.vo — 3.° Eene uitmuntende *Verhandeling over de wezenlijke tegenwoordigheid van* JESUS CHRISTUS *in het H. Sacrament des Altaars*, waarin hij de Calvinisten door deze tweeledige bewijsrede (*dilemma*) in het naauw brengt: *Vel* CHRISTUS *est in Eucharistia, vel non est Deus.* In de daad, de bewijzen der beide waarheden zijn dezelfde, en degene, die de eerste verwerpen, kunnen zonder ongerijmdheid de tweede niet aannemen: eene reden, waarom het Calvinismus alom in Socinianismus ontaardt. (Zie LENTULUS, MELANCHTHON, SERVET, VORSTIUS). Hij is in het begin van 1786 overleden. De ijver voor de zuiverheid des geloofs, voor het onderwijs des Christen volks, de openhartigheid en de maatschappelijke hoedanigheden van dezen achtenswaardigen man, evenaarden zijne vlijt en kunde.

KARA-MEHEMET, Turksche bassa, deed zijnen moed uitblinken bij de belegering van *Kandia*, van *Kaminieck* en van *Weenen*, en onderscheidde zich in het gevecht te *Choczim*. Na in 1684 met het bevelhebberschap van *Bude* bekleed te zijn, bood hij eenen bewonderenswaardigen tegenstand aan de Keizerlijken; maar hij overleed gedurende het beleg aan de gevolgen van eenen slag des kanons, welke hij ontving, terwijl hij op de wallen bevelen gaf. Kort te voren, had hij 40 Christen slaven, in tegenwoordigheid van eenen officier doen ombrengen, die hem van wege den prins KAREL van *Lotharingen* was komen uitdagen, om zich overtegeven: eene gruwelijke daad, die zijnen geheelen roem bezwalkte.

KARA-MUSTAPHA. — Zie CARA-MUSTAPHA.

* KARAMZINE (NICOLAAS MICHAELOWITZ), geschiedschrijver van het Russische keizerrijk, staatsraad, grootkruis der *St- Anna-Orde*, ridder van *St. Wladimir*, lid der Russische akademie, werd den 1 December 1765, uit eene adellijke familie, in het gouvernement van *Simbirsk* geboren: hij vol-

bragt uitmuntende studiën, en trad, nog jong zijnde, de loopbaan der letteren in, door gedichten, die eene levendige en schitterende verbeeldingskracht verraadden. In den ouderdom van 24 jaren, ondernam hij eene reis door *Duitschland*, *Zwitserland*, *Frankrijk* en *Engeland*. Na in elk dezer landen de beroemdste mannen in het vak van letterkunde te hebben bezocht, en vooral in *Zwitserland*, BONNET, den schrijver der *Zielsverhuizing* en andere werken, welke hij wilde vertalen, gaf hij de *Brieven van eenen Russischen Reiziger* in het licht, die met geestdrift onthaald werden, verscheiden uitgaven beleefden, en in het Hoogduitsch vertaald werden. Zijne *Geschiedkundige Herinneringen*, op den weg van *Moskau* naar *Troïtza* (een oud klooster in de omstreken van *Moskau*), zijne MARTHA, zijne POSSADNITZA (vrouw van POSSADNICK), eerste overheidspersoon der republiek van *Novogorod* of de *Onderwerping van Novogorod*, *NATHALIA, dochter van eenen bojaard*, en verscheiden andere voortbrengsels van den eersten rang, vermeerderden zijnen roem, en bewezen, dat hij het Russische onrijm tot volkomenheid had weten te brengen, en aan hetzelve eene bevalligheid te geven, die men in geene der schrijvers aantreft, die hem zijn voorgegaan. Redacteur van verscheiden dagbladen zijnde, zoo als, *te Courier de l'Europe*, waarvan hij de grondlegger was, de *Aonides*, *Aglaé*, scheen hij zich uitsluitend aan werken der verbeeldingskracht te hebben toegewijd. Keizer ALEXANDER benoemde hem tot *Geschiedschrijver des Rijks*, en belastte hem met het schrijven der geschiedenis van *Rusland*. Na veertienjarige nasporingen en vlijtige werkzaamheden, gaf KARAMZINE, de acht eerste deelen zijner *Geschiedenis* in het licht; die eenen levendigen indruk verwekten; niet alleen in *Rusland*, maar in geheel *Europa*: 3,000 exemplaren der eerste uitgave, werden in 28 dagen verkocht. Dtt werk laat niets te wenschen over, met betrekking tot de zamenstelling, de bijzonderheden en den stijl: het moet zijne plaats innemen naast de meesterstukken, der nieuwere geschiedschrijvers. Intusschen bood eene dergelijke onderneming meer dan eene moeijelijkheid aan; want tot dus verre had men die beginselen der Russische jaarboeken, als te dor beschouwd, om beoefend te worden. Ongelukkiglijk bleef deze geschiedenis onvoltooid. Terwijl hij er aan werkte, gevoelde KARAMZINE zich door de vermoeijenis uitgeput: Keizer NICOLAAS, die de wel-

willendheid van zijnen broeder voor dien schrijver geërfd had, spoorde hem, bij eene ukase van den 25 Mei 1826 aan, om, in eene gematigder luchtstreek zijne gezondheid te gaan herstellen, en maakte hem tevens bekend, dat eene jaarwedde van 50,000 roebels, wederkeerlijk op zijne vrouw en op zijne kinderen, hem werd toegestaan als eene belooning voor zijne werkzaamheden, en zijne verkleefdheid aan den overleden vorst. Het *Journal des Débats* van den 27 Junij 1827, heeft dit keizerlijk bevelschrift in zijn geheel medegedeeld; maar KARAMZINE had zelf van dit voorregt geen nut; want hij overleed den 22 Mei (3 Junij) 1826. De *Geschiedenis* van KARAMZINE is in het Fransch vertaald: de negen eerste deelen door de heeren ST. THOMAS en JAUFFRET, 1819 en volg.; de beide andere door den heer DIVOFF, tegenwoordigen staatsraad en kamerheer van den keizer van *Rusland*. KARAMZINE heeft een aantal werken in het licht gegeven, waarvan er in 1804, 1815 en 1820, te *Moskau* drie volledige uitgaven zijn in het licht verschenen; onder dezelve onderscheidt men eene *Verzameling van geestige verhalen*; waarvan er een (JULIA) door den heer BOREILLEY in het Fransch vertaald is; verscheiden *Verhandelingen* het *Pantheon der Russische schrijvers*; het *Pantheon der vreemde letterkunde*.

KAREL MARTEL, zoon van PIPYN VAN HERSTAL, en van eene bijzit ALPAIDA genaamd, werd door de Austrasiërs in 715 als hertog erkend. Erfgenaam van de dapperheid van zijn' vader zijnde, sloeg hij CHILPERICH II., koning van *Frankrijk*, in onderscheidene gevechten, en stelde in zijne plaats eenen hersenschimmigen koning CLOTARIUS IV. genaamd. Na den dood van dezen CLOTARIUS riep hij CHILPERICH uit *Aquitanië*, werwaarts hij de vlugt genomen had, terug en stelde zich te vreden zijn groot-hofmeester te zijn. Hij wendde vervolgens zijne wapens tegen de Saksers, en Sarracenen. Deze laatste werden in het jaar 732, tusschen *Tours* en *Poitiers*, volkomen geslagen. Men streed een' geheelen dag, de vijanden verloren 375,000 man; ABDERAMUS, hun hoofd werd gedood, en hunne legerplaats geplunderd. Men zegt, dat door deze overwinning, KAREL den toenaam van MARTEL verkreeg; even alsof hij zich van eenen hamer bediend had, om deze barbaarsche volken te verpletteren; maar dit is eene van alle grond ontbloote verklaring. MARTEL is hetzelfde als MARTINUS, en men

kent de godsdvrucht die de Franschen toenmaals voor den H. MARTINUS hadden. De naam van MARTEL, was daarenboven eene aan de familie der PIPYN's eigen naam, wijl de twee eerste hertogen aan welke de Austrasiërs de zorg toevertrouwden, om dezelve te besturen bloedverwanten waren, en dat de eene PIPYN, en de andere MARTEL genoemd werd. Daar hunne stroopérijen steeds in *Languedoc* en *Provence*, voortgezet werden, verjoeg hen de overwinnaar geheel en al, en heroverde de steden waarvan zij zich in *Aquitanië*, meester gemaakt hadden. KAREL legde geenszins de wapens neder; hij wendde dezelve tegen de oproerige Vriezen, won dezelve voor den staat en de godsdienst, en vereenigde hun land met de kroon. THEODORICH III., koning van *Frankrijk*, in 737 overleden zijnde, ging de overwinnaar onder den titel van hertog der Franken, zonder dat er eenen nieuwen koning benoemd werd, voort te regeren. Hij overleed in 741; de geestelijkheid verloor veel onder dezen veroveraar. Hij ontnam aan dezelve hunne goederen. De H. BONIFACIUS, noemde hem *de vernieler der kloosters*, en zegt, *dat hij aan eenen schandelijken dood, en na lange folteringen overleed.* Misschien zou men hem in een zeker opzigt kunnen verontschuldigen, uit hoofde van omstandigheden, waarin hij zich bevond, om de oorlogen, die hij tegen de Sarracenen moest voeren, en, om het gedrag der bisschoppen, die, door een' overdreven ijver, de herderlijke bedieningen vergetende, om de barbaarsche volken gewapenderhand te verdrijven, zich in zeker opzigt zelven van de heilige waardigheid beroofde, die hunnen persoon, en hunne bezittingen beveiligde. Een oordeelkundige geschiedschrijver heeft regt gehad van te zeggen: » Dat door het gebruik der kerkelijke goederen, tot zelfs loffelijke einden, doch verschillend van derzelver bestemming, de kennissen verward, de grondbeginsels vernietigd of verminkt, de grondslagen der staatkunde, en des bestuurs geschokt werden."

KAREL *de Groote* of KAREL I., zoon van PIPYN koning van *Frankrijk*, volgens het meest algemeene gevoelen te *Salzburg*, een kasteel in *Opper-Beijeren* in het jaar 742 geboren, hoewel eenige zeggen, dat hij te *Jupille*, bij *Luik* en anderen, maar zonder grond, te *Ingelheim* geboren is. Na den dood van zijnen vader viel hem *Neustrië*, *Bourgondië* en *Aquitanië* ten deel, en na dien van CARLOMAN zijn broeder, in 771, werd

hij als koning van de geheele Fransche monarchie erkend. Zijne eerste krijgsverrigtingen waren tegen HUNALDUS, hertog van *Aquitanië*, die, monnik geworden zijnde, zijn klooster verliet, om zich aan het hoofd van eenige oproerige troepen te plaatsen. Hij werd geslagen en gevangen genomen; KAREL *de Groote*, besloot vervolgens om zijne Lotharingsche onderdanen in veiligheid te stellen tegen de beleedigingen der Saksers, woeste en wilde volken, die sedert langen tijd invallen in Germaansch *Gallië* deden, er alles te vuur en te zwaard vernielden, er de inwoners uit weg voerden die zij tot de slavernij dwongen. Hij trok tegen hen op, versloeg hen, en nam hunne beste vesting in, die *Eresburg*, een kasteel bij *Paderborn* gelegen, was, deed het garnizoen over de kling springen, slechtte den tempel van den beruchten afgod IRMINSUL, en vergaf aan het overige van de natie. Terwijl hij een teugel aan de losbandigheid der Saksers trachtte te stellen, riep *Italië* zijne hulp in. DESIDERIUS, koning der Longobarden, verwoestte het stadhouderschap van *Ravenna*, en den *Kerkelijken Staat*. KAREL trekt tegen hem op, maakt hem in *Pavia* krijgsgevangen; en voegt bij den titel van koning der Franken, die van koning der Longobarden. De overwinnaar bevestigt de gift aan den paus van het stadhouderschap. Naauwelijks was de overwinnaar der Saksers verwijderd, of deze volken namen de wapens weder op, en begonnen de verwoestingen op nieuw; KAREL komt aansnellen, slaat hen en vergeeft hun nogmaals. Hij begaf zich vervolgens naar *Spanje*, om IBIN-ALGRABI in *Saragossa* te herstellen. Hij belegert *Pampeluna*, maakt zich meester van het graafschap *Barcelona*; maar zijne achterhoede wordt te *Roncevaux*, door de Arabieren en de Gasconjers verslagen, en hij verloor in dien slag ROLAND, zijnen gewaanden neef; zoo beroemd in de oude romans. De Saksers, altijd onrustig en vaardig, om hunne verbindtenissen te schenden, hadden andermaal van de afwezendheid van KAREL gebruik gemaakt, om hunne verwoestingen voort te zetten, en hadden alles zonder onderscheid van ouderdom, noch geslacht, van *Duitz* tegen over *Keulen* tot aan *Coblentz*, te vuur en te zwaard vernield. KAREL versloeg dezelve op nieuw, en de Saksers vraagden andermaal, om vergiffenis. Hij verleende hun dezelve, en liet hun geestelijken na, om hen in de Christelijke godsdienst te onderwijzen, overtuigd dat zulks het krach-

tigste middel was, om de woestheid van die natie te verzachten. WITTEKIND, die veel invloed op deze volken had, wikkelde dezelve weder in een oproer; en dit was het zevende, waaraan zij zich schuldig maakten. Toen KAREL dus zag, dat hij niets door zachtheid won, besloot hij hen gestreng te behandelen, wijl hij zich verbeeldde, dat hij enkel door dit middel de rust zijner volken kon verzekeren. Hij liet 4500 dergenen, die tegen de trouw der eeden, onder de wapens waren gevonden, het hoofd afhouwen. Hij betuigde, vervolgens aan de Saksers, dat het niet dan met leedwezen was, dat hij hun bloed deed stroomen, dat hij hunne natie niet wilde vernietigen, dat hij hun gaarne den vrede zoude verleenen, indien hunne opperhoofden, die terug geweken waren, met hem over den vrede wilde komen onderhandelen. Hij gaf hun zelfs voor de zekerheid van hunne personen, gijzelaars. Hij ontving dezelve met goedheid, bewoog hen, door zijne zachtmoedigheid, tot het Christendom, had het beste deel aan de bekeering van den beroemden WITTEKIND; stelde met de hulp van den heiligen Stoel, elf bisschoppen in hun land aan, liet hen volgens hunne wetten leven; en liet hun de zoetigheden des vredes smaken. Het is met regt, dat de beroemde MARQUARD FREHER hem noemt: *Multarum ferocissimarum gentium non tam domitorem quam emollitorem et institutorem.* » Hij wilde ditmaal, zegt de heer DE LA BRUÈRE, aan de Saksers geene genade geven, dan op voorwaarde, dat zij Christenen werden. Dit gedrag, een godsdienstig vorst waardig, is niet minder, een verlicht vorst waardig. De Saksers, woeste en wilde volken, kenden nog maar enkel de ondeugden der natuur, en kweekten geene deugden der zamenleving aan. Hunne Godsvereering, even zoo ruw als hunne zeden, rigtten zich tot afgoden, welke zij met menschenbloed besproeiden, eene wreede bijgeloovigheid, welke uit hun wild karakter ontstond en hetzelve versterkte. Men kon dezelve niet bedwingen, dan door hunne inborst te verzachten, en het behoorde aan de godsdienst, om deze onbuigzame geesten te buigen. De verandering in de zeden, die sedert de verkondiging van het Evangelie had plaats gehad, waarborgde den goeden uitslag van de onderneming. In de daad, over welk Christen volk men zijne oogen werpe, men zal zien, dat het geloof van J. C. dezelve minder wreed heeft gemaakt." Maar dit is juist hetgene, wat de he-

dendaagsche wijsgeeren zoo zeer misnoegd maakt. Indien KAREL *de Groote* van zijne magt enkel gebruik had gemaakt, om de Christelijke godsdienst, overal waar zijne magt zich uitstrekte, uit te roeijen, bestaat er geene lofrede, die hij van hunnent wege niet zoude ontvangen, maar wijl die vorst van zijn gezag, van zijne veroveringen enkel gebruik maakte, in zoo ver als dezelve bijdroegen, om het rijk des Christendoms op de bouwvallen der afgoden te vestigen, is het geenszins te verwonderen, dat hij een der regtstreeksche voorwerpen der beleedigingen van de met het Christendom strijdende secte zoowel als van de verfoeijelijkste en kwaadaardigste lastering is. Het is aldus, dat VOLTAIRE niet gebloosd heeft, hem de oprigting van de *Geheime Regtbank van Westfalen* toe te schrijven, terwijl al de geschiedschrijvers, van de 8ste tot omtrent de 14de eeuw, het diepste stilzwijgen over den oorsprong van dit regtsgebied in acht nemen, terwijl diegene, welke over de geschiedenis van *Saksen* in de 10.e 11.e en 12.e eeuwen gehandeld hebben, er geen woord van spreken, en dat men in de uitgebreide geschiedenissen geen spoor van een dergelijk geregtshof vindt. (Zie MAXIMILIAAN I.). » Eerst," zegt de heer RIGOLET DE JUVIGNY, » eerst na het ontoereikende der middelen ingezien te hebben, welke hij in het werk had gesteld, om de voor de onderwerping zeer ongezeggelijke Saksers, tot het gevoel van pligt te brengen, was het dat KAREL *de Groote*, in 789, de beroemde capitularia *de partibus Saxoniæ*, door BALUSIUS aangehaald, uitvaardigde, door welk bevelschrift hij de doodstraf uitsprak, tegen degene, die afvallig werden, of zich aan eenige misdaad, of eenig vergrijp tegen de godsdienst, den openbaren vrede, of de aan de vorsten verschuldigde getrouwheid zouden schuldig maken. Dat men alle wetten, in deze *Capitularia* vervat, onderzoeke, onder andere die van welke VOLTAIRE misbruik maakt, om de gedachtenis van KAREL *den Groote* te onteeren, en dat men volgens de zeden der achtste eeuw, en de gebeurtenissen, welke deze strenge wetgeving hebben voorgeschreven oordeele, of deze wetten wreed en barbaarsch kunnen worden genoemd. Wat zouden zij in dergelijk geval gedaan hebben, die, der menschheid zoo toegenegene, den koningen zoo vijandige, die zoo verdraagzame filozofen, die aan alle wereldburgers toeroepen, *Gij zijt vrij!* die zich niet verwaardigen, om zich in de eeuw en het land

te verplaatsen, waarvan zij de geschiedenis schrijven, die de zeden en gebruiken der oude volken volgens de onze; de inzigten der grootste vorsten der middeleeuwen, volgens de staatkundige stelsels beoordeelen, welke zij zich zelven gevormd hebben; die oorzaken vooronderstellen, om de naauwelijks bekende uitwerkselen te waarderen; wier verbeeldingskracht eindelijk de hersenschimmige tafereelen schept, welke zij ons onder de oogen stellen, en ten opzigte van welke, zij zich uitputten in valsche redeneringen en nuttelooze overwegingen? Wat zouden die vervelende pedagogen van het menschelijke geslacht gedaan hebben, indien het mogelijk ware geweest, dat een hunner zich in de plaats van KAREL *den Groote* hadde bevonden? Gelukkiglijk bestonden zij niet." KAREL, meester van *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italië*, trok in zegepraal naar *Rome*, liet zich door LEO III., in het jaar 800 tot keizer van het Westen kroonen, en vernieuwde het rijk der CÆSARS, in 476, in AUGUSTULUS uitgestorven. Men verklaarde hem tot *Cæsar* en *Augustus*; kende hem de sieraden der oude Romeinsche keizers, vooral den keizerlijken adelaar toe. Van *Benevento* tot *Bayonne*, en van *Bayonne* tot in *Beijeren*, was alles onder zijne magt. Dat men de grenzen van zijn rijk naga, men zal zien, dat hij geheel *Gallië*, eene provincie van *Spanje*, het vaste land van *Italië*, tot aan *Benevento*, geheel *Duitschland*, de *Nederlanden*, en een gedeelte van *Hongarije* bezat. De grenzen zijner staten waren ten Oosten de *Naab* en het Boheemsch gebergte; ten Westen de *Oceaan*; ten Zuiden de *Middellandsche Zee*; ten Noorden, de *Oceaan* en de *Oder*. Zoodra hij tot keizer was uitgeroepen, wilde IRENE, keizerin van het Oosten, met hem in den echt treden, ten einde de beide rijken te vereenigen; maar daar eene plotselijke omwenteling deze vorstin van den troon had gebonsd, zoo verdween deze hoop. Alom overwinnaar zijnde, legde hij zich toe, om zijne staten te beschaven, herstelde hij de zeevaart, bezocht zijne havens, liet schepen bouwen, vormde het ontwerp, om door middel van een kanaal, den *Rijn* met den *Donau* te vereenigen, ten einde daardoor gemeenschap daartestellen, tusschen den *Oceaan* en de *Zwarte Zee*. Even zoo groot door zijne overwinningen als door zijne zucht voor de letteren, was hij de beschermer en hersteller der laatste. Men hield voor hem confe-

rentiën; die men als de oorsprong der Fransche akademiën kan beschouwen. Zijn paleis was de schuilplaats der wetenschappen. Petrus van *Pisa* kwam uit *Italië*, Alcuinus uit *Engeland*, enz. alle werden met weldaden en vriendschapsbewijzen overladen. Karel was te midden dier geleerden, juist op zijne plaats; want hij was zeer ervaren in de talen, en vooral in de Latijnsche, die hij als zijne moedertaal meester was. Op het einde van zijn leven, vergeleek hij de Latijnsche vertaling der heilige Evangeliën met de Syrische vertaling en het oorspronkelijke Grieksch, en maakte er verbeteringen in. Volgens den geleerden Lambecius bewaart men in de keizerlijke bibliotheek, te *Weenen*, het exemplaar eener verklaring van den brief aan de Romeinen, door zijne hand verbeterd. Dat de abt Velly ons, na dit alles, nog kome zeggen, dat Karel *de Groote* zelfs zijnen naam niet wist te schrijven. De kerk in *Gallië* heeft hem het Gregoriaansche gezang te danken, hetwelk hij in dezelve heeft ingevoerd, benevens de bijeenroeping van verscheiden kerkvergaderingen, en het stichten van vele kloosters. Behalve de school van *Parijs*, welke hij oprigtte, bragt hij er dergelijke in alle hoofdkerken tot stand, en stichtte te *Rome* een seminarie. » Zijn voorbeeld, zegt een latere schrijver, bezielde en wekte alles op, en iedereen beijverde zich, om kundigheden te verzamelen. Deze naijver werd algemeen, en bevorderde aanmerkelijk den voortgang der studiën. Die der godsdienst vooral, welke men uit de bronnen der heilige Schrift, en de schriften der eerste kerkvaders moest putten, werd met den besten uitslag bekroond. Naar mate de waarheid haar licht verspreidde, bloeide de schoone letteren en de goede zeden, die er het gevolg van zijn, met te meer luister; want ondanks de goddelooze schichten, in onze dagen, door eene vermetele en valsche wijsbegeerte tegen het Christendom gerigt, is dezelve echter verpligt, om heimelijk te erkennen, dat het die heilige Godsdienst is, welke ons door onze zeden te verzachten, aan de barbaarschheid heeft onttrokken; welke onze geesten heeft verlicht, door onze rede te onderwerpen, en welke de menschen vereenigt, niet door de ijdele en brooze banden eener opgeblazene weldadigheid (van welk woord tegenwoordig zoo veel misbruik wordt gemaakt), maar door de zoo zachte en zoo dierbare kluisters der liefdadigheid." Het is door eene overeenkomst met zijnen naam, dat men den naam van *Carolijnsche*

boeken, aan eene verhandeling over de vereering der beelden gaf, waarvan de laatste uitgave is van *Hanover*, 1731, in 8.vo, onder dezen titel: *Augusta concilii Niceni II. censura.* Men weet, dat de vaders van *Frankfort* bedrogen werden, door eene ontrouwe en zelfs ketterachtige vertaling der besluiten van de kerkvergadering van *Nicea*, waarin men aan de heiligen dezelfde godsdienstige vereering als aan de Godheid toekent: hunne dwaling is eene daadwerkelijke dwaling. Voor het overige zijn de Carolijnsche boeken, waaruit men de geschiedenis der kerkvergadering van *Frankfort* ontleend heeft, niets minder dan geloofwaardig, zoo als verscheiden *Critici* zulks bewezen hebben, onder anderen BELLARMINUS (*Controv. de Conc. lib.* 2. *C.* 8). Behalve de *Capitularia*, waarvan de beste uitgave is van BALUZE, *Parijs*, 1677, 2 dl.n in fol. heeft men van KAREL *den Groote* eene *Spraakkunst*, waarvan men fragmenten in de *Polygraphie* (geheime schrijfkunst) van TRITHEMUS vindt. Zijne wetten over de kerkelijke onderwerpen, zijn vol wijsheid. Men kent onder andere die, welke deze godsdienstige vorst vervaardigde, om onder de eenvoudige landbewoners, de met eene heilige vrolijkheid vereenigde godsvrucht te onderhouden. Hij wilde, dat *zij, vooral des zondags, wanneer zij hunne kudden naar de weiden leiden, en als zij dezelve weder naar de stallen dreven, de kerkgezangen zouden aanheffen, opdat iedereen hen voor Christenen en godvreezenden mogt erkennen.* De wetten, die hij in het burgerlijke gaf, zijn even zeer bewonderenswaardig, voor eenen tijd, dien het aan den nieuweren filozofen behaagt met den naam van *dom* te bestempelen, en waarin welligt meer ware wijsheid te vinden was, dan in den onzen. Hij beval, dat de maten en gewigten, door zijn geheele rijk, op eenen gelijken voet zouden worden gebragt; hij regelde den prijs der stoffen en de kleeding zijner onderdanen, volgens hunnen staat en hunnen rang. Indien hij door zijn testament beval, dat de geschillen der drie prinsen zijne zonen door de *kruis-proef* zouden beslecht worden (*), moet men zulks daaraan toeschrijven, wijl de genie niet altijd de overhand heeft op de gebruiken der eeuw; en

(*) De kruis-proef gaf aan dengenen der beide partijen zijne zaak gewonnen, die het langst zijne armen, bij wijze van kruis opgehe-

men moet bekennen, dat de hevige uitvaringen, welke de filozofen zich bij deze gelegenheid veroorlooven, geheel ongegrond zijn. »Dergelijke gebruiken, zegt een gematigder schrijver, waren ongetwijfeld niet de vrucht eener diepe wijsheid, noch van een juist oordeel; maar waren dezelve zoo dwaas als men zulks beweert? In die eenvoudige tijden, zeiden de Christenen geheel opregtelijk tot God: *Heer, deze zaak is zoo verward, dat de regters zelve er niet het minste doorzigt in hebben; Bron aller waarheid en regtvaardigheid, verwaardig U, het gebrekkige van hun verstand te vergoeden, en ons aan te toonen, aan welke zijde het goede regt schuilt.* Wordt de regtvaardigheid eener zaak, wanneer dezelve zeer duister en ingewikkeld is, in den doolhof der nieuwere pleitgedingen, in dien strijd van tegen elkander aandruischende grondregels en grondbeginsels, in die menigte van de elkander hervormende en wederleggende uitspraken, steeds duidelijker bekend, dan in de *geregtelijke proeven* onzer goede en eenvoudige voorvaderen?" Toen KAREL *de Groote* zijn einde voelde naderen, verbond hij LODEWIJK den eenigen zoon, die hem overbleef, met zich aan het rijksbestuur, gaf hem de keizerlijke kroon, en al zijne overige staten, met uitzondering van *Italië*, dat hij voor BERNARD, den zoon van PIPYN, behield. Hij overleed in het volgende jaar 814, en werd te *Aken*, met de sieraden van eenen boetvaardigen Christen, en die van eenen keizer en koning van *Frankrijk* begraven, en men vervaardigde voor hem dit korte grafschrift: »Hier ligt KAREL, groot en regtzinnig keizer, die het rijk der Franschen roemvol uitgebreid, en hetzelve gedurende 47 jaren gelukkiglijk bestuurd heeft." Toen OTTO III. [983—1002] zijn graf liet openen, nam men er diegene zijner sieraden uit, welke de tijd en vochtigheid niet bedorven hadden, en dezelve maken nog tegenwoordig een gedeelte uit van de schatkamer des rijks, voornamelijk zijne kroon, zijn sabel, en het Evangelieboek. PETRARCHA heeft in den 3.en brief van het eerste boek, over dit graf aldus gesproken: *Vidi Aquensem CAROLI sedem et in templo marmoreo verendum barbaris gentibus sepulcrum.* De naam van dezen wetgevenden overwinnaar vervulde de geheele aarde. De vorst was groot, de mensch was nog grooter. De koningin, zijne kinderen, waren zijne eerste onderdanen, de werktuigen zijner magt en de voorbeelden der gehoorzaamheid. Hij stelde zulk eenen middenweg in de

orden van den staat, dat dezelve tegen elkander opwogen, en dat hij meester bleef. Alles was eensgezind door de kracht zijner genie; hij belette de verdrukking der geestelijkheid en der vrije menschen, door den adel aanhoudend van den eenen togt naar den anderen te voeren; hij liet aan denzelven den tijd niet om ontwerpen te vormen, en hield denzelven geheel bezig met de zijne te volgen. Het rijk werd staande gehouden door de grootheid van deszelfs hoofd. Onafhankelijk heer zijner volken zijnde, stelde hij er zijnen roem in, hun vader te zijn, en hij smaakte het vermaak, van te zien, dat hij er evenzeer door bemind als gevreesd werd. Noch geduchter voor de vijanden van de godsdienst, dan voor die van den staat zijnde, was hij steeds de geesel der ketterij en der ondeugd, de ijverigste beschermer, zoo wel als de gehoorzaamste zoon en de milddadigste weldoener der kerk. Zijne zegepralen waren voor haar overwinningen, en de zoetste vrucht, welke hij van zoo vele gevechten plukte, was het rijk van J. C. te vergrooten, naarmate hij het zijne uitbreidde. Uitgebreid in zijne ontwerpen, eenvoudig in de uitvoering, bezat niemand in hooger graad de kunst, om de grootste dingen met gemak, en de moeijelijkste met vaardigheid ten uitvoer te brengen. Hij doorkruiste onophoudelijk zijne uitgestrekt rijk, was nu op de *Pyreneën* dan in *Duitschland*, en dan weder in *Italië*. Eenige nieuwe schrijvers hebben hem den bijnaam van *den Groote* betwist, ongetwijfeld, wijl hij hun al te christelijk heeft toegeschenen; maar de billijke geschiedschrijvers komen er alle in overeen, dat niemand beter dan deze keizer verdiende den naam van *groot* te dragen. Hij was zacht en zijne manieren waren eenvoudig, even als die der groote mannen. Gaarne ging hij met zijne hovelingen om. Karel *de Groote* is acht malen gehuwd geweest. Bij het leven van zijnen vader Pipyn, trouwde hij met Himiltrude. Hij leende vervolgens al te veel het oor aan de raadgevingen zijner moeder Bertrade, die hem van deze Himiltrude deed scheiden, om zich met de dochter van Desiderius, koning der Longobarden, te vereenigen; maar eenige maanden daarna, door de vermaningen der prelaten van zijn rijk en van paus Stephanus bewogen, zond hij die vorstin naar *Italië*, en riep Himiltrude terug. De laatste overleden zijnde, trad hij in 773 andermaal in den echt met

HILDEGARDE. EGINHART, die ons de jaarboeken van zijn bestuur en het leven van dien vorst heeft geleverd, noemt de laatste vrouwen van KAREL *den Groote*, *bijzitten;* op grond hiervan, hebben latere schrijvers dien vorst van ongeregelde zeden beschuldigd; maar zij hebben er niet op gelet, dat men dikwerf, door het woord *bijzit*, eene, zonder zekere formaliteiten, *getrouwde vrouw* verstond, die, uit hoofde van de ongelijkheid van stand, en gebrek aan huwelijksgoed, van zekere voorregten verstoken was; van daar, dat de kinderen, welke uit die huwelijken geboren werden, van de opvolging in de staten huns vaders uitgesloten waren. Men moet echter bekennen, dat men in dien tijd eenige voorbeelden vindt, welke schijnen te bewijzen, dat de onverbreekbaarheid des huwelijks eenige verduistering had ondergaan: en het is op deze wijze, dat eenige schrijvers, het aantal echtgenooten hebben verklaard, welke die vorst achtereenvolgend heeft gehad. KAREL bestuurde zijn huis met dezelfde wijsheid als zijn rijk. Hij wist de meeste voordeelen uit zijne domeinen te trekken, en gebruikte dezelve, om milde aalmoezen uitte deelen en zijn volk te verligten. KAREL had groote en levendige oogen, een vrolijk en openhartig gelaat, en een haviksneus. Eenige schrijvers hebben eenen reus van hem willen maken, en dit is het algemeen vooroordeel onder de bewoners van *Aken*. Men kan daarover zien de verhandeling van MARQUARD FREHER, *de Statura CAROLI magni*. EGINHART verzekert dat zijne gestalte, hoewel lang, niet buitengewoon was: *Statura eminenti quæ tamen justum non excederet*. Hij droeg in den winter, zegt EGINHART, slechts een eenvoudig wanbuis, van otter- of bevervel gemaakt, over een wollen, met zijde omzoomd onderkleed. Hij hing over zijne schouders eene soort van blaauwen mantel; en tot schoeisel bediende hij zich van verschillende kleuren van linten, kruiswijze over elkander gewonden. De onwettige paus PASCHALIS III. plaatste hem in 1165 of 1166 onder de heiligen. Hij is mede gecanoniseerd door REINOUD, aartsbisschop van *Keulen*, en door ALEXANDER, bisschop van *Luik*, in tegenwoordigheid van keizer FREDERIK BARBAROSSA, die eenen magtbrief uitvaardigde, *ter verheffing zijner overblijfselen*. De wettige paussen hebben bestendig de vereering toegelaten, hem door de kerken van *Aken*, *Reims*, *Rouanen*, enz. bewezen. BENEDICTUS XIV. beweert, dat deze toegevendheid en dit

gebruik voldoende zijn, om de eerbewijzen te wettigen, welke de bijzondere kerken hem toedragen, en met eene zaligverklaring (*beatificatie*) gelijk staan. LODEWIJK XI. beval, dat zijn feest op den 28 Januarij zou gevierd worden. Intusschen draagt men op eenige plaatsen, zoo als te *Metz*, jaarlijks eene mis voor de rust zijner ziel op. De landen, welke tegenwoordig *Frankrijk* en *Duitschland* tot aan den *Rijn* uitmaken, zegt een beroemde geschiedschrijver, waren gedurende bijna 50 jaren in rust, *Italië* gedurende 13. Sedert zijne komst tot het rijksbestuur, geene omwenteling in *Frankrijk*, gedurende dezelfde halve eeuw, welke daardoor eenig is, geene openbare rampen. EGINHART heeft de geschiedenis van dien vorst beschreven, onder den titel van *De vita Caroli magni*, waarvan er verscheiden uitgaven met aanteekeningen van verschillende geleerden bestaan. De heer DE LA BRUÈRE heeft de *Histoire de CHARLEMAGNE* (*Geschiedenis van KAREL den Groote*), in 2 dl.n in 12.mo geleverd. Dezelve is verre te verkiezen boven die, welke GAILLARD, er in 1782, 4 dl.n in 8.vo van geleverd heeft. — Nog bestaat er eene geschiedenis van KAREL *den Groote* in het Hoogduitsch, door HEGEWISCH, welke mede in het Fransch is vertaald, 1805, in 8.vo

KAREL II., bijgenaamd *de Kale*, zoon van JUDITH, tweede vrouw van LODEWIJK *den Vrome*, in 823 te *Frankfort aan den Mein* geboren, koning van *Frankrijk* in 840, door den paus en het Romeinsche volk in 875 tot keizer verkozen, werd in het volgende jaar gekroond. Het begin van zijn bestuur is beroemd door den slag van *Fontenai* in *Bourgondië*, den 25 Junij 842 geleverd, waarin zijne wapens, met die van LODEWIJK van *Beijeren* vereenigd, LOTHARIUS en den jongen PIPYN, zijne broeders, overwonnen. KAREL maakte geen gebruik van zijne zegepraal. De vrede werd gesloten. Hij behield *Aquitanië* met *Neustrië*, terwijl LODEWIJK *Germanië*, LOTHARIUS de oudste, *Italië* en den titel van keizer had. Een nieuwe oorlog kwam hem bezig houden. De Noormannen hadden hunne invallen en verwoestingen begonnen. KAREL kwam hen met het goud in plaats van met het zwaard te gemoet. Deze den koning, die veeleer had behooren te vechten, dan te onderhandelen, onwaardige lafhartigheid, veroorzaakte nieuwe strooperijen en plunderingen. Daar hij van den dood van LODEWIJK *den Duitscher* gebruik had willen

maken, en op zijne kinderen datgene heroveren, hetwelk hij in de laatste verdeeling van *Lotharingen* had afgestaan, zoo werd hij door LODEWIJK, tweeden zoon van den overleden vorst, geslagen. Uit *Italië* terugkomende, werwaats hij eene reis had gedaan, om er den oorlog in te verspreiden, overleed hij te *Brios en Bresse*, den 6 October 877. Men wil, dat een Jood, SEDECIAS genaamd, zijn arts en gunsteling, hem door vergif van het leven beroofde. Sommige schrijvers, die ongetwijfeld meer op de magt dan op de hoedanigheden letten, welke de koningen vormen, hebben hem den bijnaam van *Groote* willen geven; » maar de nakomelingschap, zegt een geschiedschrijver, heeft hem slechts KAREL *den Kale* genaamd. Hij was in de daad een vorst met meer magt bekleed, dan hij zulks verdiende, gevoeliger voor de heerschzucht dan voor den roem, minder voorzigtig dan listig, gretiger naar veroveringen, dan geschikt, om zijne staten te besturen en te verdedigen. Al het groote of zonderlinge, dat hij bezat, is dat, in de afwisseling van voor- en tegenspoeden, waarin hij bijna zijn geheele leven doorbragt, hij veel beter de wederwaardigheden dan het geluk kon dragen." Het is onder zijn bestuur, dat de groote Leenen begonnen, tegen welke de nieuwere wijsgeeren zoo zeer hebben uitgevaren, doch die, ondanks derzelver gebreken, op verre na al de beschuldigingen niet verdienen, welke men in deze overdrevene en baatzuchtige eeuw aan dezelve te last legt. (Zie BOULAINVILLIERS). *Frankrijk*, door de burgeroorlogen verwoest, welke de kinderen van LODEWIJK *den Vrome* onderling hadden gevoerd, was de prooi der Noormannen geworden. De Fransche heeren, verpligt, om zich, elk op zijn grondgebied te verdedigen, versterkten zich op hetzelve, en maakten zich geducht voor de opvolgers van KAREL. Zij lieten hen enkel op den troon, zoo lang zij de middelen in handen hadden, om hen te verrijken. Maar toen zij eindelijk van alles beroofd waren, deden zich de grooten, die niets meer te hopen hadden, tot koningen verklaren; tot de zoodanigen behooren EUDES en RAOUL, wier gezag echter niet tot hunne nakomelingschap overging. De groote militaire bedieningen, de waardigheden en titels, de hertogdommen, markgraafschappen en graafschappen werden erfelijk; en dit was het koninklijke gezag geen kleine slag toegebragt.

KAREL *de Dikke*, zoon van LODEWIJK *den Duitscher*, ko-

ning van *Zwaben* in 876, werd in 881 *tot* koning van *Italië* en keizer verkozen, maar men zette hem af, in 887, op eenen rijksdag, door de Fransche en Duitschers, op het kasteel van *Tribur*, bij *Mentz*, gehouden. Hij had op zijn hoofd al de kroonen van KAREL *den Groote* vereenigd, en scheen in den beginne sterk genoeg, om dezelve te dragen; maar zijne zwakheid openbaarde zich weldra. Hij werd veracht door zijne onderdanen, en door de keizerin RICHARDA, van ontrouw met zijnen eersten staatsdienaar beschuldigd. De afgezette keizer verpligt, om zijn bestaan te vragen aan ARNOLD, zijnen neef en opvolger, overleed van verdriet, te *Reichenau*, bij *Constans*, in 888.

KAREL III. (*), bijgenaamd *de Eenvoudige*, zoon van LODEWIJK *den Stamelaar*, den 17 September 879, van eene tweede vrouw, bij het leven zelfs der eerste, geboren, werd in 893 tot koning van *Frankrijk* gekroond. Deze vorst was de eenige wettige afstammeling van KAREL *den Groote*. Zijne zwakheid openbaarde zich, zoodra hij de teugels van den staat in handen had. Hij maakte geen gebruik van zijne buitenlandsche voordeelen, en voorzag niet in de burgeroorlogen van zijn rijk. De Noormannen gingen voort met hunne verwoestingen. KAREL *de Eenvoudige*, door de vertoogen van zijn door die plunderaars gedrukt volk, bewogen, biedt hun hoofd ROLLO den vrede, zijne dochter GISELLA en *Neustrië* aan, hetwelk zij reeds *Normandyë* noemden, op voorwaarde, dat hij zulks als een leengoed aannemen en het Chistendom omhelzen zoude. De barbaar vraagde daarenboven ook nog *Bretagne*. Men twistte en men stond het hem af. De roem en het voorregt van door christelijke zeden de geduchte Noormansche natie tot menschelijke gevoelens te brengen, verzachtten de Franschen deze nieuwe opoffering. Nadat keizer LODEWIJK IV. overleden was, zou KAREL *de Eenvoudige* hebben kunnen verkozen worden; maar door de overweldigingen der grooten van zijn rijk tot een klein gebied beperkt, zag hij zich buiten staat, om zijne regten op de keizerlij-

(*) Beter ware het KAREL IV.; maar het gebruik heeft hierin de overhand behouden. » Daar keizer KAREL *de Dikke*, zeggen de schrijvers van *l'Art de vérifier les dates*, op den rijksdag te *Mentz*, door de Duitschers en Franschen afgezet, door de nakomelingschap, slechts als een vruchttrekkende koning, een regent van *Frankrijk* wordt beschouwd, zoo heeft hij geen getalrang onder die Fransche koningen, welke den naam van KAREL hebben gedragen.

ke waardigheid te doen gelden. ROBERT, broeder van koning EUDES of ODO, vormde eenigen tijd daarna, eene vermogende partij tegen hem, en deed zich in 922 tot koning zalven. KAREL leverde hem slag en doodde hem; doch hij maakte zich deze overwinning niet ten nutte. [HUGO, zoon van ROBERT, wekte den moed der soldaten weder op, door hun het lijk zijns vaders te toonen. Hij viel het leger van KAREL aan, en sloeg het op de vlugt. KAREL zelf nam de vlugt, en zocht eene schuilplaats bij HERBERT, graaf van *Vermandois*. De graaf onderhandelde te zijnen voordeele met de partij van RAOUL van *Bourgondië*, en hield KAREL op het kasteel *Thierri*, en later te *Peronne* gevangen, alwaar hij in 929 overleed. Hij liet eenen zoon na, LODEWIJK *de overzeesche* genoemd.]

KAREL IV., bijgenaamd *de Schoone*, derde zoon van PHILIPPUS *den Schoone*, kwam in 1322, door den dood van PHILIPPUS *den Lange*, tot de kroon van *Frankrijk*; en tot die van *Navarre*, door de regten van JOANNA, zijne moeder. Hij onderscheidde zich al spoedig, door de nasporingen der pachters, bijna alle uit *Lombardijë* en *Italië* gekomen, om *Frankrijk* te plunderen. De zaden van verdeeldheid tusschen *Engeland* en *Frankrijk* bleven bij voortduring bestaan. De oorlog begon tusschen KAREL *den Schoone* en EDUARD II. KAREL van *Valois*, zijn oom, begaf zich naar *Guienne*, en maakte zich meester van verscheiden steden. De koningin ISABELLA van *Engeland* werd verzocht, om de zee over te steken, ten einde de eendragt tusschen deze beide vorsten te herstellen, waarvan de eene haar broeder en de andere haar echtgenoot was. De zaak werd weldra bijgelegd. KAREL gaf aan den koning van *Engeland* al datgene terug, wat hij hem ontnomen had, op voorwaarde, dat die vorst in persoon aan zijn hof komen, of daarmede zijnen zoon EDUARD belasten zoude, om hem *Guienne* als een leenpligt aan te bieden, en hem het domein van dat schoone gewest af te staan. De komst van den jongen vorst in *Frankrijk*, was het zegel des vredes tusschen de beide natiën. KAREL *de Schoone* overleed den 31 Januarij 1328, in den ouderdom van 34 jaren. Paus JOANNES XXII. deed vruchtelooze pogingen, om de keizerlijke kroon, welke hij aan LODEWIJK *van Beijeren*, wilde ontnemen, op zijn hoofd te plaatsen. KAREL *de Schoone* bezat noch moeds, noch list genoeg, om dezelve te kunnen verkrijgen en te behouden. Hij toonde eenigen ijver voor de

geregtigheid; maar zijn volk werd er niet beter om behandeld, en hij liet den staat met schulden overladen na. Deze vorst was eerst gehuwd met BLANCHE van *Bourgondië*, die in 1314 van echtbreuk werd beschuldigd. In 1322 liet hij, uit hoofde van bloedverwantschap dit huwelijk als nietig verklaren. Deze vorstin aanvaardde den sluijer te *Maubuisson*, alwaar zij in 1326 overleed. KAREL IV. ging een tweede huwelijk aan met MARIA van *Luxemburg*, dochter van keizer HENDRIK VII., die in 1324 overleed. Reeds in het volgende jaar huwde hij voor de derde maal met JOANNA van *Evreux*, die hem lang overleefde.

KAREL V., bijgenaamd *de Wijze*, oudste zoon van koning JOANNES *den Goede*, de eerste prins, welke den titel van *dauphin* heeft aangenomen, werd te *Vincennes* den 21 Januarij 1357 geboren, en te *Reims* in 1364 gekroond. Hij vond *Frankrijk* in eenen staat van verwoesting en uitputting. Hij voorzag in alles door zijne onderhandelingen en zijne veldheeren. BERTRAND DU GUESCLIN, viel in *Maine* en in *Anjou*, op de kwartieren der Engelsche troepen, en versloeg dezelve na elkander. Hij bragt langzamerhand, *Poitou*, *Saintonge*, *Rouergue*, *Perigord*, een gedeelte van *Limousin*, *Ponthieu*, onder de gehoorzaamheid van *Frankrijk*. Er bleef aan de Engelschen niets over dan *Bordeaux*, *Calais*, *Cherbourg*, *Bayonne*, en eenige sterkten. BERTRAND DU GUESCLIN had zich op zijn bevel reeds in *Spanje* onderscheiden. [KAREL V. had hem aan het hoofd zijner destijds zoogenaamde *compagniën* gezonden, welke niets minder dan eene troep landloopers waren, steeds gereed, om tot die partij over te gaan, welke hen het beste betaalde. Hunne in *Frankrijk* gepleegde verwoestingen waren verschrikkelijk; de koning nam hen in zijne dienst, om zich van hen te ontdoen. Met hunne wapens] had BERTRAND DU GUESCLIN, PETRUS den wreede, moordenaar zijner vrouw, uit het koningrijk *Kastilië* verdreven, en eenen bastaard-broeder van dien koning in zijne plaats doen kroonen. Zijne voordeelen op *Engeland* bleven steeds voortduren. Een zeeslag, op de kusten van *Rochelle*, in 1362 geleverd, waarin de graaf van *Pembrock*, en 8,000 der zijnen gevangen werden genomen, bespoedigde eenen wapenstilstand tusschen *Frankrijk* en *Engeland*. De Franschen hadden onder koning JOANNES, al datgene verloren, wat PHILIPPUS AUGUSTUS op de Engelschen veroverd had: KAREL stelde zich

door zijn beleid en zijne wapens op nieuw in het bezit derzelve. De dood van EDUARD III. stelde hem in staat, om de verovering van *Guienne* ten einde te brengen, hetwelk, met uitzondering van *Bordeaux*, weder geheel aan hem kwam. Nadat keizer KAREL IV. zich in de smarten der jicht, aan den heiligen MAURUS van *Frankrijk* had toegewijd, kwam hij van *Praag* te *Parijs*. De koning van *Frankrijk* ontving hem met grooten luister. Deze gebeurtenis werd kort daarop door zijnen dood gevolgd, die in 1380 plaats had. De geschiedschrijvers doen hem aan een vergif sterven, hetwelk de koning van *Navarre* hem zou ingegeven hebben, toen hij nog maar dauphin was. De lijfarts des keizers, zegt men, beteugelde het geweld des vergifs, door hem den arm door eene fistel te openen, die uitgang aan het vergif verschafte. Op denzelfden dag van zijn overlijden schafte hij, door een uitdrukkelijk bevelschrift, de meeste der belastingen af. Men vond in zijne geldkisten 17,000,000 *livres* van zijnen tijd, aan de orde en de zuinigheid, welke hij in de geldmiddelen bragt, alsmede aan de zorg te danken, welke hij in het werk stelde, om den akkerbouw en den handel te doen bloeijen. Nooit was er een vorst, die zoo gaarne als hij raad vraagde, en die zich minder door zijne hovelingen liet beheerschen. Vernomen hebbende, dat een heer eene al te vrije rede voor den jongen prins KAREL, zijnen oudsten zoon, had gehouden, joeg hij den schuldige van zijn hof weg, terwijl hij tot degene, die er bij tegenwoordig waren, zeide: « men moet den kinderen der vorsten de liefde tot de deugd inboezemen, opdat zij in goede werken, diegene overtreffen, welke zij in waardigheid moeten overtreffen." Ongevoelig voor de vleijerij, kende hij den waren prijs der lofspraken. De heer DE LA RIVIÈRE, zijn kamerheer en gunsteling, onderhield zich met dien vorst over het geluk zijner regering. *Ja*, zeide hem de koning, *ik ben gelukkig, omdat ik het geluk heb van wel te doen.* EDUARD zeide, dat er geen koning was, die zoo weinig aan het hoofd zijner legerbenden verscheen, en die hem zoo veel onrust veroorzaakte. De oorlog met *Engeland* deed de zeevaart herleven. *Frankrijk* verkreeg gedurende eenigen tijd eene geduchte vloot. Het is ook aan KAREL V., dat men het besluit te danken heeft, waarbij de meerderjarigheid der Fransche koningen, op 14 jaren bepaald wordt: een besluit, dat in het misbruik der regentschappen voorzag,

die het koninklijk gezag zoo zeer deden dalen. Hij roeide, zoo veel als het hem mogelijk was, het oude misbruik van de bijzondere oorlogen der heeren uit. Ondanks de liefde, welke KAREL bestendiglijk zijn volk toedroeg, en den ijver, met welken hij aan de verbetering van zijn bestuur arbeidde, heeft hij echter niet aan de onregtvaardige hekelingen der dolzinnige vijanden van alle wettig gezag kunnen ontsnappen. Men heeft in 1789 een schrijver zien beweren, dat *de dwingeland* KAREL *V.* de Wijze *werd bijgenaamd, wijl hij het middel had uitgevonden, om door het oprigten der Bastille-torens, de stad* Parijs *te bedwingen.* » KAREL V. een *dwingeland!* roept een *criticus* uit, ziedaar een buitengemeen nieuw denkbeeld! Toen de Fransche akademie in 1766, op de lofrede van dien vorst, eenen prijs uitloofde, die door den heer LA HARPE behaald werd, dacht zij zeker niet, dat zij de lofrede van eenen dwingeland voorstelde. Zij was van gevoelen, deze maatschappij met al degene, die de geschiedenis kennen, dat KAREL V. de *Bastille* liet bouwen, minder om er gevangenen in optesluiten, dan om aan de stad *Parijs* tot bolwerk tegen de vijanden van den staat te verstrekken, zoo als de geschiedschrijvers van dien tijd zulks getuigen. Wat de bijnaam van *Wijze* betreft, zoo verdiende KAREL V. denzelven, door zijne voorzigtigheid, door de wijsheid der bevelschriften, welke hij tegen de tweegevechten, dobbelspelen enz. uitvaardigde; door zijne zucht voor de letteren, door de vertalingen in het Fransch van verscheiden oude schrijvers, welke hij liet vervaardigen; eindelijk door een bestuur, dat een merkwaardig tijdvak is in de geschiedenis der Fransche letterkunde, al ware zulks ook maar enkel door de oprigting der koninklijke bibliotheek. Ziedaar de titels, door welke KAREL V., den bijnaam van *Wijze* verdiende; en indien men er aan kon twijfelen, zoo zou het voldoende zijn, om de oogen op de levensbeschrijvingen van dien vorst te werpen." In de daad de talenten hadden in hem eenen beschermer. Hij beminde de boeken, en moedigde de schrijvers aan. Het was onder hem, dat het werk, *Songe du Vergier* genaamd, in het licht verscheen, hetwelk over de geestelijke en tijdelijke magt handelt, en de laatste ten koste der eerste vleit, wijl het in omstandigheden werd zamengesteld, waarin de koning ontevreden was over den paus (zie LOUVIERS en VERTUS). Zijne bibliotheek was in het kasteel het *Louvre* geplaatst.

Het gelukte hem omtrent 900 boekdeelen te verzamelen: eene, wel is waar, slecht gekozene verzameling; doch die ten minste te kennen gaf, wat een vorst was, aan wien zijn vader naauwelijks 20 boekdeelen had nagelaten. Het is in zijnen tijd, dat de eerste tooneelstukken *Mystères* (*Geheimen*) genaamd, werden ten uitvoer gebragt. Het leven van KAREL *den Wijze*, is door den abt CHOISY beschreven, *Parijs*, 1689, in 4.to

KAREL VI., bijgenaamd *de Welbeminde*, zoon van den voorgaande, in 1368 te *Parijs* geboren, beklom in 1380, pas 12 jaren en 9 maanden oud zijnde, den troon. Zijne jeugd leverde *Frankrijk*, aan de gierigheid en de heerschzucht zijner drie oomen, de hertogen van *Anjou*, van *Berri*, en van *Bretagne* over. Zij waren door hunne geboorte de voogden van den staat; zij werden de dwingelanden van denzelven. Nadat LODEWIJK van *Anjou*, zich van de schatkist van zijnen pupil had meester gemaakt, overlaadde hij het volk met belastingen; *Frankrijk* sloeg aan het muiten. De opstandelingen van *Parijs*, welke men *maillotins* noemde, wijl zij zich van ijzeren hamers (*maillets*) hadden bediend, om zich van de pachters te ontdoen, werden gestraft, zonder dat men het gemor kon doen ophouden. De opstand had gedurende de afwezigheid des konings plaats gehad. KAREL, ofschoon pas 14 jaren oud, legde in zijne kindschheid den krijgsmansmoed aan den dag, en had op de tegen hunnen graaf aan het muiten geslagen Vlamingen, den slag van *Rosbec* gewonnen, waarin 25000 hunner manschappen sneuvelden. Deze zegepraal verspreidde de verschrikking in de oproerige steden: alle onderwierpen zich met uitzondering van *Gend*. Hij maakte zich gereed, tot eenen aanval op *Engeland*, toen hij, tegen JOANNES VAN MONTFORT, hertog van *Bretagne* optrekkende, bij wien PETRUS DE CROON, moordenaar van den connestabel CLISSON, de vlugt had genomen, door eene zonnesteek, getroffen werd, die, zegt men, hem het hoofd omkeerde, en hem woedend maakte; maar het is zeker, dat zijne krankzinnigheid zich reeds vroeger had geopenbaard, in het draaijen zijner oogen en de verwarring van zijnen geest. Sommigen beweren, dat dezelve voortkwam uit eenen liefdewekkenden drank, anderen uit de vrees, welke hem een groote, zwarte man, eene soort van spookverschijnsel aanjoeg, die eenige oogenblikken te voren uit een kreupelbosch te voorschijn gekomen was, zijn paard bij

den toom gegrepen en geroepen had: *Sta, vorst, gij zijt verraden, waar gaat gij heen?* In zijne eerste aanvallen trok de koning zijnen degen en doodde 4 mannen. Zoo als men ligt kan bevroeden, werd er verder aan geene oorlogsontwerpen gedacht. Men sloot met RICHARD II. eenen wapenstilstand van 28 jaren. De krankzinnigheid van KAREL bleef steeds voortduren, en, tot overmaat van ongeluk, had hij nu en dan eenige verstandelijke oogenblikken. Deze schemeringen van gezond verstand werden noodlottig. Men durfde de staten niet bijeen te roepen, noch iets te beslissen; en KAREL bleef koning. JOANNES *zonder vrees*, hertog van *Nevers* en *Bourgondië*, kwam aan het hof, om er onlusten te verwekken en zich van het bestuur meester te maken. Deze prins, een geboren booswicht, liet den hertog van *Orleans*, broeder des konings ombrengen. Deze moord ontstak het vuur door het geheele koningrijk. De Engelschen bleven niet ten achteren, om van de verdeeldheid gebruik te maken. Zij behaalden in 1415 de overwinning van *Azincourt*, die *Frankrijk* in rouw dompelde. Zeven Fransche prinsen bleven op het slagveld. De vijanden namen *Rouanen*, met geheel *Normandijë* en *Maine* in. De Franschen, onder de namen van Orleanezen en Bourgondiërs verdeeld, offerden zich, als om strijd, aan de woede van de eene of de andere factie op. De hertog van *Bourgondië* deed de hoofdstad en de gewesten van bloed overvloeijen, en toen hij in 1419 door TANNEGUI DU CHÂTEL gedood werd, deed zijn dood, wel verre van het bloedbad te doen ophouden, hetzelve slechts vermeerderen. Daar PHILIPPUS *de Schoone*, zijn zoon, dien moord wilde wreken, vereenigde hij zich met HENDRIK V., koning van *Engeland*, en met ISABELLA van *Beijeren*, vrouw van KAREL VI., eene ontaarde vorstin, die door deze zamenrotting, aan den dauphin, haren zoon de kroon deed verliezen. De dag, waarop dit gedrogtelijk verdrag te *Troyes* werd gesloten, scheen met regt veel noodlottiger, dan de dag van *Azincourt*. HENDRIK V. werd door zijn huwelijk met CATHARINA, laatste dochter van *Frankrijk*, tot regent en erfgenaam des rijks verklaard. De koning van *Engeland* kwam te *Parijs*, en regeerde er zonder tegenkanting. De dauphin, naar *Anjou* geweken, werkte vruchteloos, om den troon zijns vaders te verdedigen. Men verbeeldde zich, dat de kroon van *Frankrijk* voor altijd aan het

huis van *Lankaster* zoude verblijven, toen HENDRIK te *Vincennes*, den 28 Augustus 1422 overleed. KAREL VI. overleefde hem slechts korten tijd, daar hij den 21 October van hetzelfde jaar overleed. Zijne ziekte was in eene sombere zwakheid van verstand ontaard, en velen schreven dezelve aan tooverkunde toe. Daar zijne krankzinnigheid, door een toeval op een ballet was toegenomen, zoo liet men eenen toovenaar van *Montpellier* komen, om hem te onttooveren. » De dood van KAREL VI., zegt de president HENAULT, redde *Frankrijk*, even gelijk die van JOANNES *zonder Land*, *Engeland* gered had. — Wanneer men dien ongelukkigen tijd beschouwt, voegt die geschiedschrijver er bij, kan men de verblindheid der volken niet begrijpen: zij geven zonder het minste gemor, de grondwetten van den staat, aan de woede eener onteerde koningin, en aan de onnoozelheid van eenen koning zonder wil prijs; terwijl zij zich op andere tijden, met geweld tegen wijze verordeningen verzetten, die enkel daargesteld zijn, om hen gelukkig te maken. ANNA van *Oostenrijk* is het voorwerp van den haat der Parijzenaars, en ISABELLA van *Beijeren* is het van hun vertrouwen." Het was onder dit bestuur, dat het parlement bestendig werd; PHILIPPUS *de Schoone* had het tot eene zelfde plaats bepaald; doch het vergaderde slechts tweemalen of slechts eene enkele maal jaarlijks. [Onder KAREL VI. kwam in *Frankrijk* de grootste vloot tot stand, welke men immer in *Europa* gezien heeft. Zij was, zegt men, uit 1287 schepen zamengesteld, en *er waren schepen genoeg*, zegt FROISSARD, *om eene brug van Calais naar Douvres te maken.* Maar deze uitrusting op *Engeland* had geene plaats, zoo om verscheidene vertragingen als om het slechte weder. De Engelschen verbrandden of kaapten in het vervolg het grootste gedeelte van dat zeegevaarte].

KAREL VII., *de Overwinnaar* bijgenaamd, omdat hij bijna zijn geheele rijk op de Engelschen heroverde, minder door zich zelven dan door zijne veldheeren, werd te *Parijs*, den 22 Februarij 1403 geboren. Hij werd in 1416 dauphin, nam de hoedanigheid van regent aan in 1418, en werd te *Poitiers*, in 1422 gekroond. Toen hij de kroon aanvaardde, had hij den regent BETFORD, broeder van HENDRIK V., en even zoo willekeurig als hij, te bestrijden. Al de voordeelen waren in het begin aan den kant der Engelschen. Zij noemden KAREL VII., toenmaals in *Berri* niet anders

dan *Koning van Bourges*. Hij lachte, om hunne vermetelheid, en wreekte zich op dezelve, in den slag van *Gravelle*, in 1423, en in dien van *Montargis*, in 1427. Deze beide verliezen ontmoedigden de Engelschen niet. Zij belegerden *Orleans*, dat op het punt stond, om zich over te geven, ofschoon de dappere Dunois hetzelve verdedigde. Karel VII. was er reeds op bedacht, om de wijk naar *Provence* te nemen, toen men hem een 20jarig boerenmeisje voorstelde, vol moed en deugd, die hem beloofde, het beleg van *Orleans* te doen opbreken, en hem te *Reims* te doen zalven. Men sloeg zulks in den beginne van de hand. Later wapende men haar, zij trok op aan het hoofd eener legerbende, viel in *Orleans* en bevrijdde hetzelve. Deze gebeurtenis werd door nieuwe voordeelen gevolgd. De graaf van Richemont, verslaat de Engelschen in den slag van *Patay*, waarin de beruchte Talbot werd krijgsgevangen gemaakt. Lodewijk III., koning van *Sicilië*, voegt zijne wapens bij die van zijnen zwager. *Auxerre*, *Troyes*, *Châlons*, *Soissons*, *Compiègne* gaven zich over aan den koning. Hij wordt er in tegenwoordigheid der *Maagd van Orléans* gezalfd, die kort daarna, in het beleg van *Compiegne* gevangen genomen, als eene tooveresse verbrand werd. Om zijne partij op te wekken, verliet Hendrik VI., *Londen*, en kwam zich te *Parijs* doen zalven: deze stad was toenmaals in de magt der Engelschen. De Franschen maakten zich weldra meester van dezelve. Karel hield er in 1437 zijnen intogt; doch eerst in 1450 werden de vijanden geheel uit *Frankrijk* verdreven. De koning heroverde achtervolgend het geheele land, waarvan zij zich hadden meester gemaakt, en er bleef hun niets anders over dan *Calais*. » Karel was in zeker opzigt, zegt de president Hénault, slechts de getuige van de wonderen van zijn bestuur. Indien hij aan het hoofd zijner legerbenden verscheen, was zulks als krijgsman, en geenszins als aanvoerder. Men kan zelfs zeggen, dat hij zijnen voorspoed enkel te danken had aan de veldheeren, die hem deden handelen. Zonder hen, zou hij dikwerf zijne wapens en zijne zaken verzuimd hebben, om zich aan zijne minnarijën over te geven." Op eenen zekeren tijd, dat hij zich geheel bezig hield met een feest, vraagde hij aan la Hire, die hem over gewigtiger zaken sprak, wat hij van deze vermakelijkheden dacht. *Ik denk*, antwoordde hem la Hire, *dat men zijn*

rijk op geene vrolijker wijze kan verliezen. De dauphin, over deze zorgeloosheid gestoord, en door de hertogen van *Alençon* en *Bourbon*, tegen zijnen vader opgezet, sloeg tegen hem aan het muiten. Zijn vader achtervolgt, ontwapent en vergeeft hem. Dit bewijs van goedertierenheid verbeterde hem niet: hij ging in zijnen opstand voort, en trad in het huwelijk met de dochter van den hertog van *Savooije*, ten einde een steun te hebben, tegen den gebelgden koning. Met regt zeide men van KAREL VII., dat hij ongelukkig was geweest, door zijnen vader en door zijnen zoon. Het einde van zijn bestuur, ofschoon noodlottig voor hem, was vrij gelukkig voor *Frankrijk*, vooral indien men het begin van hetzelve in aanmerking neemt. Een vijand der hevige partijen en zelfs van elke ernstige zaak zijnde, was hij niet bestand tegen de verdeeldheden van het hof en zijne familie. Hij werd te *Meun-sur-Yevre*, in *Berri*, ziek. Daar een ongelukkige vertrouweling hem gezegd had, dat men hem wilde vergeven, zoo paarde zich de vrees met de zwaarmoedigheid, en hij wilde niet meer eten. Wat men ook mogt aanwenden, om zijne angstvalligheden te verdrijven, zoo bleef hij verscheiden dagen zonder eenig voedsel aanteraken, en verzwakte daardoor zoodanig, dat toen het gelukte, om hem te bewegen, van eenige geringe spijs te gebruiken, zijne maag niets meer kon verdragen. De vrees van te sterven was dus de oorzaak van zijnen dood, die den 22 Julij 1461 plaats had, na echter met vele stichting al de Sacramenten der stervenden ontvangen, en den Heer gesmeekt te hebben, van hem dezelfde barmhartigheid te bewijzen, als aan de heilige boetelinge, waarvan men op dien dag de gedachtenis viert. » KAREL VII., zegt een geschiedschrijver, bood in zijnen levensloop, zoo wel als bij zijnen dood, eene aaneenschakeling van tegenstrijdigheden aan: ter prooi aan de grootste tegenspoeden, bij en voor het begin van zijn bestuur, en gedurende dertig volgende jaren, onafgebroken met zegepraal vergezeld; vol geloof; tot vroomheid toe godsdienstig, en zeer ongeregeld in zijne zeden; meer soldaat dan veldheer; meer gelukkig dan bekwaam; zeer wel zijne veldheeren, en vrij slecht zijne gunstelingen kiezende; goed, milddadig, volksgezind, bescheiden tot zelfs in het gemeenzame, en volmaakt wel gehoorzaamd, behalve van zijnen zoon, door wien hij noch ontzien, noch bemind werd, terwijl hij door zijn volk werd aangebeden." Het is onder zijn bestuur, dat de Fransche Geestelijk-

heid, den 7 Julij 1438 te *Bourges* vergaderde, de pragmatieke sanctie instelde, welke van verre het Concordaat van Franciscus I. voorbereidde. Het is onder Karel VII., dat de algemeene hofhoudigen — *Cours plénières* — (*) werden afgeschaft; de oorlog met de Engelschen was het voorwendsel dezer afschaffing: dezelve waren den koning en den adel zeer tot last. De adel hielp er zich te gronde door het spel, de koning door overdreven uitgaven voor tafel, kleederen en toerustingen; hij was telkens verpligt zijne officieren, die der koningin en der prinsen te kleeden. Het was ook onder zijn bestuur, dat het hoofdgeld op eenen blijvenden voet werd geregeld. Tot dus verre hadden zich de algemeene staten, volgens de behoeften van den staat een hoofdgeld opgelegd. Er waren ligte belastingen, op het verkoopen van dranken in het klein, en men had lieden benoemd, om dezelve te ontvangen; deze belastingen waren slechts voor eenen tijd. Onder Karel VII. werden dezelve blijvend, en men benoemde ambtenaren, om dezelve in te zamelen. Het was ook onder dezen vorst, dat de gendarmerie tot 15 compagniën, elk uit honderd manschappen bestaande, bepaald werd. Elke gendarme had zijn ligtgewapend ruiter. Hij rigtte 5400 boogschutters op, waarvan een gedeelte te voet streed, en het andere diende tot ligte ruiterij. *Frankrijk* verkreeg een geheel nieuw aanzien. Toen hij koning van hetzelve werd, was het slechts een bloedbad: elke stad, elk vlek had bezetting. Men zag van alle kanten sterkten en kasteelen, op hoogten, langs rivieren en wegen, en in het vlakke veld gebouwd. De koningen hadden tot dusverre enkel de troepen gehad, welke de leenheeren moesten leveren, welke dezelve enkel voor een bepaald getal dagen leenden, en waarmede men eenen slag kon leveren en niets meer. Maar toen Karel VII. eigene troepen had, deed hij verscheiden dezer versterkingen slechten, en Lodewijk XI. nog meer.

Karel VIII., bijgenaamd *de Vriendelijke*, zoon van Lodewijk XI., koning van *Frankrijk*, werd den 30 Ju-

(*) *Plegtige bijeenkomsten, door den koning op eenigen grooten feestdag gehouden, waartoe de aanzienlijke en zelfs vreemde heeren werden uitgenoodigd, en waarbij hun een openbaar gehoor werd gegeven.* Vertaler.

nij 1470 te *Amboise* geboren. Hij beklom den troon zijns vaders in 1483 slechts 13 jaren en 2 maanden oud zijnde en werd den 5 Junij van het volgende jaar te *Reims* gezalfd. Zijn geest had niet de minste beschaving ontvangen. Daar LODEWIJK XI. vreesde, dat zijn zoon tegen hem zamenspannen zoude, zoo als hij zelf tegen zijnen vader had gedaan, zoo hield hij hem verborgen en in de onwetendheid. Hij bepaalde er zich toe, hem deze Latijnsche woorden te doen leeren: *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* De zuster van KAREL VIII., ANNA van *Frankrijk*, vrouwe van *Beaujeu*, had bij testament van hnnnen vader, door de algemeene staten bevestigd, het opzigt over den persoon haars broeders. LODEWIJK, hertog van *Orleans*, later onder den naam van LODEWIJK XII. bekend, eerste prins uit den bloede, naijverig, dat het gezag aan eene vrouw was toevertrouwd, verwekte eenen burgeroorlog, om het voogdijschap te bekomen. Men vocht in de gewesten, en vooral in *Bretagne*: maar nadat de hertog, in 1488, in den slag van *Saint-Aubin*, gevangen genomen, en oogenblikkelijk in den toren van *Bourges* opgesloten was, hielden de verdeeldheden op. Het huwelijk van KAREL VIII., in 1491, met ANNA van *Bretagne*, versterkte den vrede, en verschafte nieuwe staten aan *Frankrijk*. KAREL en ANNA stonden elkander wederkeerig hunne regten op *Bretagne* af. De verovering van het koningrijk *Napels*, bekoorde de eerzucht van den koning van *Frankrijk*. Hij sluit den vrede met den koning van *Arragon*, geeft hem *Cerdagne* en *Roussillon* terug, en betaalt hem 300,000 kroonen, welke hij schuldig was, zonder er op te letten, dat 12 dorpen, die aan eenen staat grenzen, meer waardig zijn, zegt een geschiedschrijver, dan een 400 mijlen afgelegen koningrijk. KAREL, door zijne hersenschim bedwelmd, en zijne ware belangen uit het oog verliezende, valt in *Italië*. In 1494, doet hij bij fakkellicht, als overwinnaar zijnen intogt binnen *Rome*, en verrigt oppermagtige daden in die hoofdstad der Christen wereld. ALEXANDER VI., naar het kasteel *Sint-Angelo* gevlugt, gaat een verdrag met hem aan, beleent hem met het koningrijk *Napels*, en kroont hem als keizer van *Konstantinopel*. De schrik voor den Franschen naam, opende hem de poorten van *Capua* en *Napels*. KAREL trad dezelve in 1495 met de keizerlijke sieraden binnen. De paus, de Venetianen, SFORCE, hertog van *Milane*, FERDINAND van *Arragon*, ISABELLA van *Kasti-*

lië, over eene zoo rasse overwinning verbaasd, werken, om hem dezelve te doen verliezen. Hij was verpligt, om, zes maanden, nadat hij *Frankrijk* verlaten had, weder naar hetzelve terugtekeeren. Niet dan met vele moeite en door eene overwinning kwam hij weder binnen hetzelve. Te *Fornua*, een dorp bij *Piacenza*, moest slag geleverd worden. Het leger der bondgenooten was omtrent 40,000 man sterk, het zijne bestond slechts uit 8,000 man. De Franschen, met hunnen koning aan hun hoofd, waren in dezen strijd overwinnaars. *Napels* geraakte in even zoo korten tijd verloren als hetzelve veroverd was geweest. KAREL, in *Frankrijk* teruggekeerd, dacht er niet meer aan, om een rijk te heroveren, hetwelk hem zoo veel gekost had. Hij overleed in 1498 op het kasteel van *Amboise*, in groote gevoelens van godsvrucht. Zijne gezondheid was wankelend geweest, en zijn geest stond met zijne gezondheid in verband. Zijne goedheid en zachtmoedigheid waren zonder wedergade. Hij werd zoo teederlijk door zijne bedienden bemind, dat twee derzelve, bij het berigt van zijn overlijden, dood ter aarde nedervielen. De geschiedschrijvers verhalen eene daad van hem, die hem te meer tot eer verstrekt, daar hij een bijzondere vriend der vrouwen was. Tijdens, dat hij in de stad *Asti* was, vond hij des avonds, zich in zijne slaapkamer begevende, een jong, zeer schoon meisje, hetwelk de hovelingen voor hem gekocht hadden. Dit meisje smeekte hem, met de tranen in de oogen, van hare eer te redden. De koning liet hare ouders komen, en vernomen hebbende, dat hunne armoede, hun belet had van hunne dochter uittehuwen, en hen noodzaakte, om haar te verkoopen, betaalde hij haar huwelijksgoed, en zond haar van eerbied en erkentenis doordrongen, terug. » Deze heldhaftige daad, zegt de abt BÉRAULT, stortte de rijkste zegeningen der genade over dien vorst uit, die in het vervolg een geheel nieuw mensch in de orde der godsdienst scheen. Van dit belangrijke tijdstip af, begon hij ernstig zijn gedrag, en zelfs zijne gesprekken, die vroeger vrij ligtzinnig waren, te regelen: er kwamen uit zijnen mond geene woorden meer voort, dan die, welke met de strengste kuischheid strookten, en die meestal enkel de vreeze Gods, met eene teedere toegenegenheid voor zijne volken uitdrukten. Hij waakte zorgvuldiglijk ter handhaving der openbare orde, ter herstel-

ling van de kerkelijk tucht, die eene der voornaamste steunpunten derzelve is. Hij schafte, zoo veel als het hem mogelijk was, het overtollige getal beneficiën af, alsmede het nutteloos verblijf der *beneficiariussen* aan het hof. Hij verdubbelde zijne aalmoezen, nam de gewoonte aan van dikwerf te biechten, hoorde zelf de klagten zijner onderdanen aan, legde hunne geschillen bij, liet naauwkeurig en vaardig regt doen, zette de slechte regters af, nam maatregelen, om de uitgaven van zijn huis, naar de inkomsten zijner domeinen te regelen, en enkel volgens de buitengewone behoeften schattingen te heffen, volgens den raad van de staten van zijn rijk." Het is onder dezen koning, dat de groote raad tot een hooger geregtshof werd verheven.

KAREL IX., den 27 Julij 1550, te *Saint-Germain-en-Laye* geboren, was de zoon van HENDRIK II. en van CATHARINA DE MEDICIS, beklom den troon van *Frankrijk* in 1560, na den dood van FRANCISCUS II., zijnen oudsten broeder. Hij was nog geen elf jaren oud, toen hij te *Reims* gezalfd werd. Toen zijne moeder hem vraagde, of hij, uit hoofde van zijnen zwakken ouderdom, de vermoeijenis der langdurige plegtigheden, waarmede de zalving der Fransche koningen vergezeld gaat, wel zou kunnen verduren, antwoordde hij haar: » O ja, mevrouw, vrees daarvoor niet, dat men mij voor dien prijs schepters geve, en de moeite zal mij zeer gering toeschijnen: *Frankrijk* is wel eenige uren van vermoeijenis waardig." De grootste bekommering van de koningin zijne moeder was, om de geestdrift te beteugelen, welke hij voor den oorlog aan den dag legde. » En waarom, zeide hij zich beklagende, word ik zoo zorgvuldig bewaard? Wil men mij altijd in eene kas opgesloten houden, even gelijk de meubels der kroon? — Maar sire, zeide men hem, kan er niet eenig noodlottig voorval met uwen persoon plaats hebben? — Wat is daaraan gelegen, antwoordde hij, mogt *Frankrijk* mij verliezen, heb ik dan geene broeders, om mijne plaats intenemen?" CATHARINA DE MEDICIS, had, met den koning van *Navarre*, ANTONIUS VAN BOURBON, tot luitenant-generaal verklaard, het regentschap des koningrijks. CATHARIA, tusschen de beide factiën, die der BOURBONS en der GUISES geplaatst, besloot dezelve zich onderling te verdelgen, en ontstak aldus den burgeroorlog. Zij begon met in 1561, de bijeenkomst van *Poissi* tusschen de Catholijken en de Protestanten te beroepen; en

de uitslag dezer bijeenkomst, een voor de laatstgenoemden gunstig edikt zijnde, zoo was het koningrijk weldra in vuur, en de ondervinding deed meer dan ooit zien, dat voorregten aan de sektarissen verleend, den geest van opstand en vermetelheid nog des te meer versterken. Eene andere gebeurtenis bespoedigde den burgeroorlog. De hertog van GUISE, bij *Vassi* in *Champagne* doortrekkende, vond de Calvinisten, die hunne psalmen in eene schuur, met eene soort van beleediging en opgeblazenheid zongen. Een gedeelte van zijn gevolg, stoorde de plegtigheid. Men begon te vechten. GUISE schoot toe, om den opstand te doen bedaren, bij wordt door eenen steen getroffen; zijne woedende bedienden, dooden verscheiden Protestanten. Deze door de muitelingen zeer overdrevene opschudding, diende hun tot voorwendsel, om een leger op de been te brengen, en was de leus tot eenen algemeenen opstand. CONDÉ, in 1562, tot hoofd en beschermer der Protestanten verklaard, overrompelde *Orléans*, dat het bolwerk der ketterij werd. Naar zijn voorbeeld, maakten zich de hugenooten meester van *Rouanen* en van verscheiden steden. De hertog van GUISE overwon hen te *Dreux*. De veldheeren der beide legers werden krijgsgevangen gemaakt; het waren de prins van CONDÉ, en de connestabel van MONTMORENCY, die het bevel voerden. GUISE won den veldslag, ofschoon hij slechts ondergeschikte bevelhebber was. Van het zegevierende slagveld van *Dreux*, ging hij *Orleans* belegeren, hij stond op het punt, om hetzelve binnen te trekken, toen een dweepzieke hugenoot, POLTROT genaamd, hem in 1563 vermoordde. In hetzelfde jaar werd KAREL IX., in den ouderdom van 13 jaren en een dag, in het parlement van *Rouanen*, na de inneming van *Havre* op de Engelschen, de vijanden van *Frankrijk* en de vrienden der hugenooten, meerderjarig verklaard. In het volgende jaar werd de vrede met *Engeland* gesloten. Nadat KAREL denzelven bezworen had, vertrok hij, om zijn rijk te bezoeken. Te *Bayonne* had hij eene bijeenkomst met ISABELLA van *Spanje*, zijne zuster, echtgenoote van PHILIPPUS II. De tegenwoordigheid des konings bevredigde de onlusten niet in de verschillende gewesten. De hugenooten, door CONDÉ en COLIGNY aangevuurd, wilden zich te *Monceaux* van zijnen persoon meester maken, zij leverden den slag van *Saint-Denis* tegen den con-

nestabel, die na de overwinning te hebben behaald, doodelijk gewond werd. De hertog van *Anjou*, later HENDRIK III., stelde zich weldra aan het hoofd van het koninklijke leger. Deze prins, een gelukkig veldheer, ofschoon in het vervolg, een zwak koning, won de veldslagen van *Jarnac* tegen CONDÉ, en van *Moncontour*, tegen COLIGNY, in hetzelfde jaar 1569. De roem dezer beide gevechten, boezemde aan KAREL IX., geenszins afgunst tegen den hertog van *Anjou*, zijnen broeder, in, maar een levendig gevoel van naijver, want hij beminde hem altijd teederlijk. Na den dood van ANNA DE MONTMORENCY, in den slag van *Saint-Denis*, in 1567 gesneuveld, vraagde de koningin-moeder voor den hertog van *Anjou*, de waardigheid van connestabel. Daar de koning hare oogmerken doorgrondde, welke waren, om aan dien prins, nieuwe gelegenheden te geven, om zich te onderscheiden, antwoordde hij haar: » Hoe jong ik ook wezen moge, zoo gevoel ik mij sterk genoeg, om mijnen degen te dragen; en wanneer dit niet mogt zijn, zou dan mijn nog jonger broeder geschikt zijn, om er zich mede te belasten?" Een voor de protestanten zeer voordeelige vrede, die een einde aan dezen bloedigen oorlog maakte, vermeerderde de bekommering der eenen, en de vermetelheid der anderen; KAREL verbeeldde zich de geesten te kunnen verzoenen, door zijne zuster aan den jongen HENDRIK, koning van *Navarre*, ten huwelijk te geven; maar het ware of valsche gerucht eener nieuwe zamenzwering, bragt eensklaps een verschrikkelijk tooneel te weeg, dat sommige schrijvers, als lang voorbedacht hebben gewaand. Op eenen nacht, voor den feestdag, van den H. BARTHOLOMEUS, in 1572, werden de huizen van de protestanten van *Parijs* opengebroken. Mannen, vrouwen, kinderen, alles werd zonder onderscheid vermoord. COLIGNY werd door BESME van het leven beroofd. Zijn van het hoofd afgescheiden ligchaam, werd bij de voeten aan de galg van *Montfaucon* opgehangen. KAREL IX., wiens wraak nog niet voldaan was, wilde dit verschrikkelijk tooneel aanschouwen. Toen een zijner hovelingen hem waarschouwde van zich te verwijderen, wijl het lijk begon te stinken, antwoordde hij hem, met deze woorden van VITELLIUS: *Het ligchaam van een overleden vijand ruikt altijd aangenaam.* Dit bloedbad verspreidde de woede der wraak in het hart der protestanten, hetwelk buitendien door den sekten-dweep-

zucht reeds genoeg opgewonden was. Zij wilden de veiligheidsplaatsen, welke men hun had toegestaan, niet laten hernemen. *Montauban* verhief den standaard van eenen nieuwen opstand. *La Rochelle* volgde hetzelve na. De hertog van *Anjou*, welke hetzelve belegerde, verloor daarbij bijna zijn geheele leger, en, ondanks den *Bartholomeusnacht*, en de overwinningen van *Jarnac* en *Moncontour*, waren de protestanten nog zeer geducht. KAREL overleed in 1574. Met regt had hij er berouw over, zijn bestuur door hevige en onmenschelijke middelen, te hebben willen handhaven. De waarheid der geschiedenis verpligt ons echter, van aan te merken, dat de *Bartholomeus-nacht*, reeds verfoeijelijk genoeg, door de wezenlijke buitensporigheden, die er in bedreven zijn, op eene buitengewone wijze verminkt is, door overdrevenheden, welke door de gelijktijdige schrijvers gelogenstraft zijn. Een oordeelkundig schrijver, welke men op eene lasterlijke wijze beschuldigd heeft, van deze bloeddorstige tooneelen verdedigd te hebben, heeft bewezen, 1.° dat de godsdienst er niet het minste aandeel aan heeft gehad, 2.° dat het eene zaak van vogelvrijverklaring was; 3.° dat dezelve enkel *Parijs* betrof; 4.° dat er veel minder menschen bij omkwamen, dan men gedacht heeft, enz. (Zie CAPILUPI). Het is ten onregte dat men KAREL beschuldigd heeft, van eenige maanden vroeger met den admiraal DE COLIGNI geveinsd te hebben, daar hij hem ging bezoeken bij het vernemen van een gevaar waaraan, hij was blootgesteld geweest; het is ten onregte, dat men vooronderstelt heeft, dat het huwelijk zijner zuster een strik was gespannen, om de hugenooten te vangen en dezelve alle op te offeren: het besluit, om hunne aanvoerders omtebrengen, werd eensklaps genomen, en ingegeven door de vrees eener zamenzwering, welke men beweerde tegen den koning gesmeed te zijn. Hij dacht, dat er geen ander middel te kiezen was, dan of zelf om te komen, of het geweld te gebruiken, om zijne vijanden te doen vallen. » Een koning, zegt een schrijver, die verpligt is, om met zijne onderdanen, welke zijne vijanden geworden zijn, te onderhandelen, vergeeft hun moeijelijk deze beleediging; KAREL IX., verontwaardigd over de voorwaarden, aan welke men hem had onderworpen, getroffen door hetgene, wat hij te vreezen had van eene partij, die steeds eene dreigende houding voerde, kwam tot het noodlottige voornemen, om zich van de hoofden der hugenooten te

ontdoen." Voor het overige is deze vermoording van omtrent 1500 onrustige, gevaarlijke en gevreesde onderdanen, ofschoon op zich zelve zeer verfoeijelijk, oneindig vergeeflijker in vergelijking, van die langdurige en bloedige strafoefeningen, koelbloedig tegen de Catholijken aangewend, door de koningin Elizabeth, door Eduard VI., door Jacobus I., en door eene menigte dweepzuchtige protestanten, tegen welke niemand zich verheft, en waarvan men zelfs groote mannen maakt. De valsche ijver der wijsgeeren, van die huichelachtige apostelen der verdraagzaamheid, is enkel tegen de Catholijken gerigt: de bedriegers verschoonen en verdragen elkander; maar indien de vrienden der waarheid eenigen misslag hebben begaan, is zulks eene gruweldaad, die door niets is afteboeten. Karel IX. was een vriend der letteren en schoone kunsten; er bestaan nog gedichten van hem, die voor zijnen tijd niet zonder verdiensten zijn, benevens een werk in verzen, door Villeroi onder dezen titel in het licht gegeven: *Chasse etc.* (*Koninklijke jagt, door Karel IX. zamengesteld*), *Parijs*, 1625, in 8.vo Dit is de eenige uitgave. Hij beminde de dichters, ofschoon hij dezelve niet achtte. Men verzekert, dat hij van hen zeide, dat men ze even als goede paarden moest behandelen, hen wel voeden, maar niet verzadigen. Het is sedert hem, dat de staats-secretarissen voor den koning hebben geteekend. Karel was zeer hevig in zijne hartstogten. Als Villeroi hem stukken ter onderteekening aanbood, op den oogenblik dat hij gereed stond, om in de kaatsbaan te gaan spelen, zeide hij: *Onderteeken, mijn vader, onderteeken voor mij, — Welaan, mijn meester*, hernam Villeroi, *wijl gij het mij beveelt, zoo zal ik onderteekenen.* Een der vermaken van Karel was, om, wanneer hij op de jagt ging, met eenen enkelen slag de koppen der ezels en varkens, die hij ontmoette afteslaan. Toen Lansac, een zijner gunstelingen, hem eens met den degen in de hand, tegen zijn muildier vond, vraagde hij hem op eenen ernstigen toon: *Welk geschil is er toch tusschen Z. A. C. M. en mijn' muilezel ontstaan?* Ondanks zijne gebreken bezat Karel uitmuntende hoedanigheden; teederlijk beminde hij zijne moeder en zijne broeders, hij was edelmoedig en verheven, opregtelijk aan zijne vrienden verknocht, van welke godsdienst zij ook waren, en hij ademde niet dan het geluk zijner staten en zijner onderdanen. Dat men zich dezen vorst voorstelle, van

den eenen kant omringd van vijanden, steeds bereid, om den standaard des oproers opteheffen, van den anderen afgunstige, heerschzuchtige, listige hovelingen, zich enkel met hunne eigene belangen bezig houdende, onophoudelijk door de eene verbitterd en opgeruid, bijna altijd slecht geraden door de andere, en in welken ouderdom? in eenen ouderdom, waarin men naauwelijks zich zelven kent, waarin men niet de minste ondervinding der menschen en zaken heeft: zonder twijfel zal men dan minder gereed zijn, om hem te veroordeelen. » KAREL IX.," zegt een schrijver, die in dit stuk niet verdacht is (de heer DE MAYER, in zijne *Galerie philosophique*), » was dapper en wist zijne partij te kiezen. Te *Monceaux* door de muitelingen omsingeld, werpt hij zich midden onder de Zwitsers, uitroepende: *Als koning zal ik met u omkomen, liever dan mij gevankelijk te zien wegvoeren*, en begaf zich naar *Meaux*, alwaar men weet, dat hem nieuwe strikken werden gespannen, waarvoor zijne moeder hem behoedde, door hem naar *Parijs* te geleiden. Van daar de oorsprong van dien onverzoenlijken haat, waarmede KAREL IX. tegen de hugenooten bezield werd, in welke hij slechts oproerige onderdanen zag.... KAREL IX., vervolgt dezelfde schrijver, na ten opzigte van de protestanten alle zachte middelen te hebben uitgeput, werd op hen verbitterd, om de buitensporigheden, tot welke gebrek aan tucht hen deed overslaan. Telkens als men te hunnen voordeele sprak, antwoordde hij, dat de gestrengheid, regtvaardigheid was. Langen tijd had hij hun vergeven, en hun steeds hunne posten en goederen teruggegeven. Na bij zijne komst tot de kroon, zijne onderdanen van het regt van blijde komst te hebben ontslagen, had hij de smart van verpligt te zijn, buitengewone belastingen te heffen, en zich omtrent dezelfde woorden te hooren toevoegen, welke de Liciërs aan BRUTUS antwoordden: *Indien gij wilt, dat ik eene dubbele schatting betaal, zoo beveel aan mijne landerijën, van ten minste twee oogsten te gelijk voorttebrengen.* Hij was voornemens zoo vele wanorden te herstellen, en hield zich eenigen tijd voor zijnen dood met bezuinigingen bezig, welke hem mogelijk schenen. CATHARINA had hem steeds van de zaken verwijderd gehouden, en zijne werkzaamheid tot beuzelachtige bezigheden bepaald. Het werk was den koning noodzakelijk; hij wijdde weinig tijds aan zijne rust toe, en was om middernacht bijna altijd in de

bezigheid..... Ziedaar het oproerige en muitzieke volk, hetwelk KAREL IX. niet beminde, en dat het slagtoffer werd van een bevel, aan de zwakheid en aan de vrees van eenen jeugdigen koning afgeperst." Door de zorg van den kanselier L'HÔPITAL, werden er wijze wetten onder zijn bestuur uitgevaardigd; maar deze heimelijk aan de hugenooten verkleefde staatsdienaar, gaf aan het bestuur eenen toon van onvastheid en zwakheid, die de openbare zaak zeer benadeelde. KAREL was gehuwd met ELIZABETH van *Oostenrijk*, dochter van keizer MAXIMILIAAN II., die, na den dood van haren echtgenoot, zich naar *Weenen* begaf, alwaar zij zich enkel met goede werken bezig hield, het klooster van de H. CLARA stichtte, en den 22 Januarij 1592, in den ouderdom van 32 jaren overleed.

KAREL IV., zoon van JOANNES VAN LUXEMBURG, en klein-zoon van keizer HENDRIK VII., werd den 13 Mei 1316 geboren, beklom den keizerlijken troon in 1347. Zijn bestuur is beroemd door de vermaarde gouden bulle, op den rijksdag van *Neurenberg* in 1356 uitgevaardigd, en door BARTHOLE zamengesteld. In den stijl der handvesten, straalt de smaak der eeuw door. Men begint met de zeven hoofdzonden aan te spreken. Men vindt er de overeenkomst in der zeven keurvorsten met de zeven gaven van den H. Geest, en den kandelaar met zeven armen. Door deze grondwet, bepaalt men: 1.° het getal der keurvorsten tot zeven; 2.° men wijst aan elk hunner eenen aanzienlijken post der kroon toe; 3.° men regelt het ceremoniele der verkiezing en krooning; 4.° men rigt twee stadhouderschappen op; 5.° de keurvorsten worden onverdeelbaar verklaard; 6.° men bevestigt aan de keurvorsten al de souvereiniteitsregten; 7.° de koning van *Boheme*, wordt aan het hoofd der wereldlijke keurvorsten geplaatst. Deze rijkswet, te *Frankfort* bewaard, en op perkament geschreven, met een groot zegel of eene gouden bulle aan den voet, werd bijna voltooid te *Neurenberg*. Men legde er de laatste hand aan te *Metz* op het kersfeest. KAREL IV. werd er in eene algemeene hofhouding (*) met de indrukwekkendste plegtigheden bediend. De hertog van *Luxemburg* en *Braband*, gaf hem te drinken; de hertog van *Saksen*, groot-maarschalk, verscheen met eene zilveren

(*) *Zie mijne aanteekening blz.* 373.

Vertaler.

maat vol haver, welke hij van eenen grooten hoop voor de eetzaal schepte. De keurvorst van *Brandenburg*, liet den keizer en de keizerin zich wasschen, en de paltsgraaf zette de schotels op de tafel. KAREL IV. overleed in 1378 te *Praag*, alwaar hij in 1361 de universiteit had gesticht. Hij voerde, zoo veel als hem mogelijk was in *Duitschland* de wetten en gebruiken van *Frankrijk* in, alwaar hij was opgevoed. Hij beminde zijne familie nog meer dan *Duitschland*. Men zeide zelfs, dat even gelijk hij het in den grond geholpen had, om tot het keizerrijk te geraken, hij vervolgens het keizerrijk in den grond boorde, om zijn huis te herstellen. Hij liet de schatten en sieraden van hetzelve, in een zijner kasteelen van *Boheme* bewaren. Zijne eeuw werd altijd voor dengenen ingenomen, welke deze sieraden te zijner beschikking had; het volk beschouwde dezelve als een onderpand van het wettige gezag. KAREL IV. was zoo zeer overtuigd, dat hij op deze wijze de keizerlijke kroon in zijne familie zoude vereeuwigen, dat hij het wapen van *Boheme*, op het gevest van den degen van KAREL *den Groote* liet graveren. Deze keizer beminde en beoefende de letteren. Hij sprak vijf talen. Men heeft van hem goede *Gedenkschriften over zijn leven*. Het is in het begin van zijn bestuur, dat men de uitvinding der schietgeweren en het buskruid moet stellen, gewoonlijk aan BARTHOLD SCHWARZ, een franciskaner te *Freijburg*, in *Brisgau*, toegeschreven.

KAREL V., aartshertog van *Oostenrijk*, oudste zoon van PHILIPPUS en van JOANNA van *Kastilië*, den 24 Februarij 1500, te *Gend* geboren, koning van *Spanje* in 1516 tot keizer verkoren in 1519. FRANCISCUS I., koning van *Frankrijk* betwistte hem de keizerlijke waardigheid door zijne kuiperijen en zijn geld. KAREL, wiens jeugd den keurvorsten minder mistrouwen inboezemde, dan de onrustige inborst van zijnen mededinger, behield de overhand op denzelven. Deze mededinging ontstak in 1521 den oorlog tusschen *Frankrijk* en het keizerrijk. *Italië* was het voorname tooneel van denzelven. Dezelve was in *Spanje* begonnen en breidde zich weldra tot in het *Milanesche* uit. KAREL V. maakte zich van hetzelve meester en verdreef er LAUTREC uit. Er bleef aan FRANCISCUS I. niets anders over dan *Cremona* en *Lodi*; en *Genua*, dat nog de zijde der Franschen was toegedaan, werd hun weldra door de keizerlijken ontnomen. KAREL, met HEN-

drik VIII., koning van *Engeland* verbonden, had het voordeel van eenen bekwamen veldheer aan zich te verbinden, dien de onvoorzigtigheid van Franciscus I. al te weinig ontzien had. Hij doet den connestabel van Bourbon aanbiedingen, en Bourbon dient hem tegen zijn vaderland. Adrianus VI., *Florence* en *Venetië* voegen zich bij hem. Zijn leger, door Bourbon aangevoerd, valt in *Frankrijk*, belegert *Marseille*, heft het beleg op, en komt in 1524 in *Italië* terug. In hetzelfde jaar worden de Franschen, onder aanvoering van Bonnivet, te *Biagras* geslagen en verliezen den ridder Bayard, die alleen een leger waardig was. In het volgende jaar werd de beruchte slag van *Pavia* geleverd, (welke slag ook den naam van *Rebec* draagt), waarin Franciscus I., werd gevangen genomen. Karel V., toenmaals te *Madrid*, ontving zijnen krijgsgevangene met vele blijken van achting, en ontveinsde zijne vreugde. Hij verbood zelfs de openbare vreugdebewijzen. *De Christenen*, zeide hij, *moeten zich enkel in overwinningen verheugen, welke zij op de ongeloovigen behalen.* » De gevangenneming van eenen held, welke zulke groote omwentelingen meest doen geboren worden, bragt niets anders voort, zegt een beroemde geschiedschrijver, dan een losgeld, verwijtingen, logenstraffingen, plegtige en vruchtelooze uitdagingen." De onverschilligheid van Karel, of, als men wil, eene gematigdheid, die overdreven kan schijnen, beroofde hem van de vrucht eener zoo groote zegepraal. In plaats van *Frankrijk* onmiddellijk na den slag van *Pavia* aan te tasten, stelde hij zich te vreden met Franciscus I., een verdrag te doen onderteekenen, dat deze geenszins willens was, om na te komen; hij verbond zich zelfs tegen zijnen overwinnaar, met Clemens VII,, den koning van *Engeland*, de Florentijnen, de Venetianen en de Zwitsers. Bourbon trekt tegen *Rome* op, en sneuvelt er; maar de prins van *Oranje* neemt zijne plaats in: *Rome* wordt geplunderd. De paus, op het kasteel *Sint-Angelo* gevlugt, wordt krijgsgevangen gemaakt. Karel ijsde over de buitensporigheden, welke bij die gelegenheid gepleegd werden, beval openbare gebeden, en zond uitdrukkelijke bevelen, om den paus in vrijheid te stellen, die zich dit ongeval zeer ten onpas op den hals had gehaald. Een verdrag, te *Kamerijk* gesloten, het *Dames traktaat* genaamd, (tusschen Margaretha van *Savooije*, moei van Karel V., en Louise van *Savooi-*

je, moeder van FRANCISCUS I.,) verzoende deze beide vorsten. Ook maakte KAREL eene schikking met de Venetianen, en gaf den vrede aan SFORCE, en aan zijne overige vijanden. In 1535 in *Europa* tot rust gekomen zijnde, stak hij met een leger van meer dan 50,000 man naar *Afrika* over, en begon de krijgsverrigtingen met het beleg van *Goletta*. Door de ondervinding geleerd, dat de waakzaamheid steeds met den goeden uitslag achtervolgd wordt, bezocht hij dikwerf zijne legerplaats. Toen hij zich op eenen zekeren nacht hield, als of hij van den kant der vijanden kwam, naderde hij eene schildwacht, die hem volgens gebruik, het *Wie daar?* toeriep. KAREL antwoordde hem, met eene nagebootste stem: *Houd u stil, ik zal u gelukkig maken.* Daar de schildwacht hem voor eenen vijand hield, loste hij dadelijk zijn geweer op hem, hetwelke hem gelukkiglijk miste, KAREL maakte zich nu door zijne natuurlijke stem bekend. Na de inneming van *Goletta* versloeg hij den beroemden admiraal BARBAROSSA, doet zijne zegevierende intogt in *Tunis*, geeft de vrijheid weder aan 22,000 Christen slaven, en herstelt MULEÏ-HASSAN op zijnen troon. Daar hij elken oogenblik in het geval kon zijn, om eenen slag te leveren of te ontvangen, ging hij altijd vooraan te midden der voorhoede. De markgraaf DE GUAST was genoodzaakt, hem te zeggen: *Als veldheer beveel ik u, u in het midden des legers, bij de standaarddragers te plaatsen.* Om de krijgstucht niet te verzwakken, welke hij had ingevoerd, gehoorzaamde KAREL zonder tegenspraak. Indien er geen geduchter vijand bestond, was er ook geen edelmoediger. Men weet hoe hij gehandeld heeft, ten opzigte van verschillende vorsten, welke hij van alles had kunnen berooven, en die hij enkel vernederde. De bakker van BARBAROSSA kwam hem eens aanbieden, om zijnen meester te vergeven. KAREL gruwde van deze aanbieding, en liet den beruchten zeeschuimer waarschouwen van op zijne hoede te zijn. Ofschoon de vrede van *Kamerijk*, *Frankrijk* en *Spanje* bevriendde, had dezelve echter het hart der beide koningen niet verzoend. KAREL V. viel met 50,000 man in *Provence*, nadert tot *Marseille*, belegert *Arles*, en doet te gelijkertijd *Champagne* en *Picardijë* verwoesten. Genoodzaakt om den aftogt te kiezen, na een gedeelte van zijn leger verloren te hebben, denkt hij aan den vrede. Men sloot in 1538 te *Nizza* eenen wapen-

stilstand voor tien jaren. In het volgende jaar vraagde KAREL aan FRANCISCUS eenen doortogt door *Frankrijk*, om de oproerige Gentenaren te straffen. Hij verkreeg denzelven: FRANCISCUS gaat hem te gemoet, en KAREL houdt zich te *Parijs* op, zonder iet te vreezen. Toen een Spaansche ridder hem zeide, dat, indien de Franschen hem niet gevangen hielden, zij of wel zeer zwak of zeer blind moesten zijn: *Zij zijn zulks beide*, antwoordde hem de keizer, *en daarop verlaat ik mij*. Hij verliet zich nog meer op zijne legerbenden, en op zijne bekwame veldheeren, die zich gereed hielden, om rekenschap van zijnë gevangenschap te vragen. KAREL, zeggen de Fransche geschiedschrijvers, beloofde het leenregt van het *Milanesche* aan FRANCISCUS voor een' zijner zonen; maar het is zeker, dat hij de aanzoeken, welke hem FRANCISCUS te dien opzigte deed, enkel met neêrlagen beantwoordde, en VOLTAIRE bekent, dat die vorst *een onbepaald woord* voor eene belofte aannam. Is het daarenboven redelijk, om te vooronderstellen, dat de keizer om eene stad te tuchtigen, zich van het schoonste hertogdom van *Europa* zou hebben willen berooven? De Gentenaren werden beteugeld en gestraft. De oorlogsfakkel ontstak zich op nieuw in 1542. HENDRIK VIII. vereenigde zich met KAREL tegen *Frankrijk*, dat, ondanks den slag van *Cérisoles*, zich in het grootste gevaar bevond. De vrede werd in 1545 te *Crépi* gesloten. Eenige jaren vroeger was KAREL naar *Afrika* overgestoken, om *Algiers* te veroveren, doch was er zonder roem van teruggekomen. De onlusten door LUTHER veroorzaakt, hielden hem evenzeer bezig als zijne oorlogen tegen *Frankrijk*. Hij ging eerst door plakkaten, de Augsburgsche geloofsbelijdenis, en het aanvallend en verdedigend bevond van *Schmalkalden* tegen. Maar noch de roemrijke overwinning, welke hij in 1547 te *Muhlberg*, op de bondgenooten behaalde, noch de gevangenneming van den keurvorst van *Saksen*, en den landgraaf van *Hessen*, konden de protestanten beteugelen, steeds door *Frankrijk* en de Turken ondersteund, die door krachtdadige afwendingen, den keizer noodzaakten, om toegevendheid te gebruiken. In 1548, vaardigde hij op den rijksdag te *Augsburg*, het groote *interim* uit, een Catholijk geloofs-formulier, wat het leerstellige betreft, den ketters gunstig, ten opzigte der tucht. Men stond den leeken de nuttiging van den kelk toe, en het huwelijk aan de priesters. Deze toe-

gevendheid voldeed aan niemand. MAURITS van *Saksen*, en JOACHIM, keurvorst van *Brandenburg*, steeds zijne vijanden, met HENDRIK II. verbonden, noodzaakten hem, om in 1552 den vrede van *Passau* te onderteekenen. Dit verdrag hield in, dat het *interim* zoude vernietigd worden, dat de keizer op eenen rijksdag, de godsdienstgeschillen, in der minne zoude bijleggen, en dat de protestanten middelerwijl eene volkomene gewetensvrijheid zouden genieten. KAREL V. was niet gelukkiger voor *Metz*, door den hertog van GUISE verdedigd. Hij was verpligt, om het beleg voor die stad op te breken. Oppervlakkige en hartstogtelijke schrijvers hebben KAREL beschuldigd, van zich het volgende jaar over den slechten uitval dezer onderneming, op de stad *Térouane* te hebben gewroken, welke hij deed slechten, terwijl men ontwijfelbaar weet, dat deze slechting, enkel op het dringend aanzoek der staten van *Vlaanderen* werd gedaan. » In het volgende jaar, zegt een onpartijdige geschiedschrijver, verspreidde zich de oorlog in de *Nederlanden*; KAREL V. nam de stad *Térouane* welker inwoners, hartstogtelijk aan *Frankrijk* verkleefd, verschrikkelijke stroop- en plundertogten in *Vlaanderen* hadden aangerigt, stormenderhand in. De keizer besloot, om die stad tot op den grond te doen slechten. De staten van *Vlaanderen* verzochten, dat het aan Z. M. mogt behagen, om zoodanige bevelen, ten opzigte van de slechting dier stad te geven, dat door dezelve aan de Franschen de hoop benomen werd, van dezelve weder op te bouwen, en er zich op nieuw in te nestelen. Hun verlangen werd zoo wel vervuld, dat enkel de herinnering van *Térouane*, en de plaats, waar die stad gestaan had, overbleef." De oorlog bleef met afwisselend geluk, aan de grenzen van *Frankrijk* en *Italië* steeds voortduren. KAREL V., door zijne ziekten en vermoeijenissen verouderd, en na de begoochelingen der wereld te hebben leeren kennen, besloot een ontwerp ten uitvoer te brengen, dat sedert lang gevormd, en in de kalmte der overweging tot rijpheid gebragt was. Hij liet zijnen broeder FERDINAND tot Roomsch koning verkiezen, en stond hem den 7 September 1556, de keizerlijke waardigheid af (een afstand, die door de Duitsche vorsten echter eerst in 1558 erkend werd), na eerst de kroon van *Spanje*, ten gunste van PHILIPPUS, zijnen zoon, in tegenwoordigheid van MAXIMILIAAN, ko-

ning van *Boheme*, der koningin, zijne echtgenoote, der koninginnen-weduwen van *Frankrijk* en *Hongarije*, van den hertog van *Savooije* en dien van *Brunswijk*, van den prins van *Oranje*, van de Spaansche granden, en van den voornaamsten adel van *Italië*, de *Nederlanden* en *Duitschland* en van de afgezanten van alle Europesche mogendheden, te hebben nedergelegd. Deze groote vorst gaf verslag van hetgene, wat hij gedaan had, om deze afzondering te verdienen, welke hij als eene belooning zijner werkzaamheden beschouwde, en terwijl hij zijnen zoon in zijne armen sloot, plaatste hij zelf hem op den troon. Een verheven, belangwekkend, aandoenlijk tooneel, hetwelk deze aanzienlijke vergadering in tranen deed smelten. Zijnen zoon verlatende, zeide hij hem. » Mijne teederheid voor u kunt gij mij enkel betalen, door aan het geluk uwer onderdanen te werken. Mogt gij kinderen hebben, die u bewegen, om eenmaal voor hen te doen, hetgene, wat ik thans voor u doe." Hij begaf zich eenigen tijd daarna naar *Sint-Justus*, een klooster, in een aangenaam dal, aan de grenzen van *Kastilië* en *Portugal* gelegen. De wandeling, het aankweeken der bloemen, de werktuigelijke proefnemingen, de godsdienst- en kloosteroefeningen, hielden zijnen geheelen tijd op dit nieuwe tooneel bezet. Op al de vrijdagen van de vaste tuchtigde hij zich met de overige kloosterlingen. Men beweert, dat hij in zijne cel den troon betreurd zou hebben: eene bewering, door de levenswijze wederlegd, welke hij er met eene standvastigheid in leidde, die zich geenen oogenblik heeft gelogenstraft. Indien KAREL berouw had gehad, van de opperste magt te hebben afgezien, zoo zou hij zich met alle staatkundige gebeurtenissen hebben bezig gehouden, hij had verbindtenissen met de hovelingen onderhouden, hij had kuiperijen gesmeed, om den staat in zijne eenzaamheid te verontrusten, of denzelven nog te regeren. *Hij vertrok naar Sint Justus*, zegt de abt RAYNAL, *leefde er in de vergetelheid, en verliet nooit het klooster.* KAREL V. eindigde zijne rol door een zonderling tooneel, doch waarvan men reeds voorbeelden had gezien. Hij liet zijne lijkplegtigheid bij zijn leven vieren, ging als lijk in eene doodkist liggen, hoorde voor hem alle gebeden verrigten, welke men voor de overledenen tot God opzendt, en verliet zijne kist slechts, om zich naar zijn bed te begeven. Eene hevige koorts die hem in den nacht na deze

plegtigheid aantastte, sleepte hem in 1558 in het graf. KAREL V. wilde noch geprezen, noch gelaakt worden. Hij noemde PAULUS JOVIUS en SLEIDANUS zijne logenaars, omdat de eerste al te veel goed, en de andere al te veel kwaad van hem gezegd had. De koningen van *Spanje* hebben den titel van *Majesteit* eerst gedragen bij de komst van KAREL V. tot het keizerlijk bestuur. LETI, heeft zijn leven in het Italiaansch beschreven, hetwelk in verscheiden talen, waaronder ook het Nederduitsch, is vertolkt; maar men verkiest de geschiedenis van denzelfden vorst, door ROBERTSON in het Engelsch beschreven. Er straalt zoo vele waarheid in door, als men van eenen protestant en eenen wijsgeer der 18e eeuw, die de geschiedenis van een Catholijk en godvruchtig vorst schrijft verwachten kan. Om de de inborst en de daden van KAREL V. wel te beoordeelen, moet men zich niet aan de protestanten houden, die hem als hunnen voornaamsten vijand beschouwen, noch aan de Spanjaards, die er een bovennatuurlijk wezen van gemaakt hebben, noch aan de Franschen, die, vernederd, door de nederlagen en de gevangenschap van FRANCISCUS I. gemeend hebben, zoo veel als het hun mogelijk was, den roem van zijnen overwinnaar te moeten bezwalken. De onzijdige natiën, welke in die tijden noch geschillen, noch bondgenootschappen met *Oostenrijk* hebben gehad, verschaffen ons minder verdachte waardeerders. » Ik vind, zegt de graaf van OXENTIERN, onder de Christenen geen held, die boven KAREL V. te verkiezen is. Deze vorst bezat even zoo veel persoonlijke verdiensten, als bekwaamheid in de kunst, om te regeren. Onder de groote daden, waarvan het leven van dien vorst slechts eene aaneenschakeling is geweest, vind ik er geene, die meer bewondering verdient, dan de dubbele afstand van het keizerlijk bestuur en van het koningrijk *Spanje*. Hij kende het schijngenot der grootheid en van de wereldsche pracht in den grond; en, daar hij bevond, dat deze ijdelheden, de verkleefdheid eener groote ziel niet waardig waren, verkoos hij het eenzame verblijf van *Sint-Justus*, boven het keizerlijke paleis. Hij vond in dien staat meer ware tevredenheid, terwijl hij met medelijden op de verblindheid en onrust van de grooten en kleinen der wereld nederzag, dan hij voldoening gevoelde, toen hij de scheidsman van *Europa* was." Onder de

Fransche schrijvers hebben zich aanzienlijke mannen opgedaan, die, zich boven de zwakheid der nationale vooroordeelen en onregtvaardigheden verheffende, over KAREL V., als over een' der grootste vorsten, en grootste mannen hebben gesproken, waarvan de geschiedenis ons de herinnering heeft nagelaten. » Men kan ten opzigte van dien vorst zeggen, zegt de president DE THOU, dat de deugd met de fortuin scheen te twisten, om hem tot elkanders spijt, tot het hoogste punt van geluk te verheffen, hetwelk hij waardig was; en ik geloof niet, dat onze eeuw, noch de meest verwijderde tijden, ons een voorbeeld van eenen vorst kunnen opleveren, met meer deugden versierd, en waardiger, om aan de vorsten te worden voorgesteld, die met grondbeginselen van regtvaardigheid en deugd willen regeren." — » De godsdienst, zegt hij op eene andere plaats, was zijn voornaamste voorwerp, en men moet aan dezen beweeggrond bijna alles toeschrijven, wat hij, zoo wel gedurende den oorlog als gedurende den vrede deed, en vooral hetgene, wat hij ondernam, om, ondanks de oneindige hinderpalen, eene wettige kerkvergadering tot stand te brengen, die den vrede in de kerk kon herstellen; een ontwerp, dat zoo dikwerf werd gedwarsboomd, hetzij door de eerzucht der paussen, die daarin niet te goeder trouw handelden, hetzij door onze (de Fransche) steeds met een ongelukkig gevolg vernieuwde oorlogen. Desniettegenstaande zette hij dit godvruchtige ontwerp steeds voort, en slaagde er gelukkiglijk in." Nadat VOLTAIRE door daadzaken heeft aangetoond, dat KAREL nooit met de heerschzucht is bezield geweest, welke eenige schrijvers hem aanwrijven, en te hebben doen opmerken, dat hij staten wegschonk, welke niets hem belette, voor zich zelven te behouden, wederlegt hij het gevoelen dergenen, die beweren, dat de afzondering van dien vorst in het kloosters van *Sint-Justus* hem berouwd heeft. *De keizer*, zegt hij, *had reeds sedert lang besloten, om eenen vroegtijdigen en zwakken ouderdom, en eenen van alle begoochelingen teruggekomen geest, aan zoo vele zorgen te onttrekken . . . . Het gewone gevoelen is, dat hij er berouw over heeft gehad; een gevoelen, dat enkel op de menschelijke zwakheid steunt, die het voor onmogelijk acht, om zonder leedwezen datgene te verlaten, wat de geheele wereld met zoo veel geestdrift najaagt.* KAREL *vergat geheel en al het tooneel, waarop hij zulk eene groote rol*

had gespeeld. — *Deze groote vorst*, zegt de vervolger van Bossuet, *deed geheel en al afstand van de wereld; en, door eene afzondering, die hem van de aardsche zaken scheidde, had hij, om zoo te spreken, het vermaak van aan zich zelven te overleven.* Men ziet uit al deze aanhalingen, dat al hebben Garnier, in zijne *Histoire de France*, de abt Bérault, in zijne *Histoire de l'église*, Linguet in het vervolg zijner *Histoire universelle* van Hardion, met betrekking tot Karel V., den eerbied vergeten, welken men aan de waarheid en betamelijkheid verschuldigd is, men echter ten onregte al de Fransche schrijvers van dezelfde onregtvaardigheid zoude beschuldigen. Het is moeijelijk te begrijpen hoe de geleerde schrijver der kerkelijke geschiedenis (Berault-Bercastel) uitsluitend de lasteraars van Karel V. heeft kunnen volgen, zonder ten minste nu en dan de geschiedschrijvers, die met eene bedaarde reden over denzelven gesproken hebben, en die woord voor woord datgene wederleggen, wat hij ten opzigte van de inborst en het gedrag van dien grooten keizer zegt, te raadplegen. Zijne hersenschim van *algemeene heerschappij* komt bij elken volzin terug. Wat hij ook doen moge, zelfs het nuttigste en stichtelijkste, het geschiedt uit *trotschheid*, *heerschzucht*, *list*, *bedrog*, enz.; men zou bijna een boekdeel maken, met dergelijke bijnamen tegen de gedachtenis van dien vorst verzameld, en zulks in eene kerkelijke geschiedenis, ongetwijfeld voor alle natiën bestemd, waarvan de zamensteller, meer dan elk andere schrijver, met die gevoelens van regtvaardigheid en gematigdheid moet doordrongen zijn, die eene bijzondere bekrachtiging van de natuur en het onderwerp van zijnen arbeid ontvangen, met die algemeene inzigten van nut en stichting, welke men uitsluitend in de zamenstelling van christelijke jaarboeken verwacht, door den dienaar van een' God van waarheid en regtvaardigheid geschreven.

Karel VI., tweede zoon van keizer Leopold, in 1685 geboren, in 1703 door zijnen vader tot koning van *Spanje* verklaard, werd in 1711 als keizer van *Duitschland* gekroond. De oorlog, om de Spaansche erfopvolging, in de laatste jaren van het bestuur zijns vaders ontstoken, kwijnde van alle kanten. De vrede werd eindelijk te *Rastadt*, den 7 September 1714, tusschen den keizer en *Frankrijk* geteekend, en den 9 October daar-

opvolgende, door het rijksbestuur bekrachtigd. Door dit verdrag werden de grenzen van *Duitschland*, op den voet van den Rijswijkschen vrede gebragt. Men stond aan den keizer, de koningrijken *Napels* en *Sardinië*, de *Nederlanden*, de hertogdommen *Milane* en *Mantua* af. Het sedert dit verdrag bevredigde *Duitschland*, werd niet weder verontrust, dan door den oorlog van 1716 tegen de Turken. De keizer verbond zich met de Venetianen, om hen terug te drijven. Prins EUGENIUS, die hen vroeger te *Zenta* had beteugeld, overwon hen andermaal te *Peterwaradin*. *Temeswar*, de laatste plaats, welke zij in *Hongarije* bezaten, gaf zich in 1716 over, en *Belgrado* in 1717, na de volkomen nederlaag der Turken, die de plaats te hulp waren gekomen. Deze oorlog eindigde met den vrede van *Passarowitz*, in 1718, welke het keizerlijke huis *Temeswar*, *Belgrado* met een gedeelte van *Servië*, *Bosnië* en *Walachije* gaf. De zegepralen op de Ottomanen behaald, beletten den koning van *Spanje* niet, om op nieuw den oorlog tegen den keizer te beginnen. De kardinaal ALBERONI, toenmaals eerste staatsdienaar van die monarchie, wilde de door den Utrechtschen vrede verloren gewesten heroveren. Eene Spaansche vloot landt in *Sardinië*, en verdrijft in minder dan acht dagen de keizerlijken uit het geheele koningrijk. Het viervoudig verbond, te *Londen* in 1718, tusschen *Groot-Brittannië*, *Frankrijk*, den keizer, en de staten der *Vereenigde provinciën* gesloten, werd door deze overwinning veroorzaakt. Hetzelve had ten doel, om de verdragten van *Utrecht* en *Bade* te handhaven, en de zaken van *Italië* te vereffenen. De keizer erkende PHILIPPUS V. als koning van *Spanje*, en benoemde *Don* CARLOS, zijnen oudsten zoon, als eventuele opvolger der hertogdommen *Parma*, *Piacenza* en *Toskane*; hij verkreeg *Sicilië* in plaats van *Sardinië*. Daar de koning van *Spanje* die voorwaarden verwierp, zoo werd de oorlog voortgezet tot op de ongenade van ALBERONI. PHILIPPUS V. trad in 1720 tot het viervoudige verbond toe, en deed de eilanden *Sicilië* en *Sardinië* ontruimen. Het verdrag van *Weenen*, in 1725 onderteekend, maakte een einde aan alles. KAREL deed afstand van zijne aanspraak op de Spaansche monarchie, en PHILIPPUS op de gewesten, die er van afgescheurd waren. De *Pragmatieke Sanctie*, die in den beginne eenige tegenspraak had ondervonden, was in het jaar te voren als eene grondwet aangenomen. Door dit re-

glement beriep de keizer tot de erfopvolging der staten van het huis van *Oostenrijk*, bij gebrek van mannelijke kinderen, zijne oudste dochter en hare nakomelingen, volgens het eerstgeboorteregt. KAREL VI., gelukkig door zijne wapens en zijne verdragten, zou zulks langer hebben kunnen zijn, indien hij niet werkzaam ware geweest, om koning STANISLAUS van den troon van *Polen* uittesluiten. Nadat AUGUSTUS II. in 1733 overleden was, liet KAREL VI. FREDERIK AUGUSTUS, zoon van den overleden koning, verkiezen, en bekrachtigde zijne verheffing door zijne legerbenden en door die van *Rusland*. Deze stap ontstak den oorlog. *Spanje*, *Frankrijk* en *Sardinië* verklaarden hem denzelven. De Fransche namen *Kehl*, *Trier*, *Trarbach*, *Philipsburg* in. De koning van *Sardinië*, aan het hoofd der Fransche en Spaansche legerbenden, maakten zich in korten tijd meester van het geheele hertogdom *Milane*. Enkel de stad *Mantua* bleef nog aan den keizer over. Het keizerlijke leger wordt te *Parma* en *Guastalla* geslagen. Aan het hoofd van een Spaansch leger, viel don CARLOS, op het koningrijk *Napels* aan, nam, na de Oostenrijkers in den slag van *Bitonto* verslagen te hebben, *Gaëta* en *Capua* in, en liet zich in 1734 als koning van *Napels* uitroepen. In het volgende jaar werd hij te *Palermo* als koning der *Beide-Siciliën* gekroond. De overwonne achtte zich zeer gelukkig de vredesvoorwaarden aan te nemen, welke hem de overwinnaars voorschreven. De onderhandelingen, werden den 3 October 1735 te *Weenen* bepaald, en het eind-verdrag den 18 November 1738 onderteekend. Door dit verdrag, deed koning STANISLAUS afstand van de kroon van *Polen*, en behield er den titel van. Men stelde hem in het bezit der hertogdommen *Lotharingen* en *Bar*. Aan den hertog van *Lotharingen* kende men het groot-hertogdom *Toskane* toe. Don CARLOS behield het koningrijk der *Beide-Siciliën*. De koning van *Sardinië* had *Tortona*, *Novara*, het oppergebied van *Langhes*. De keizer trad weder in het bezit van het hertogdom *Milane*, en de staten van *Parma* en *Piacenza*. Na den dood van STANISLAUS, won *Frankrijk* er *Lotharingen* en *Bar* bij, en waarborgde de *pragmatieke sanctie*. De dood van prins EUGENIUS was eene overmaat van ongeluk voor KAREL VI., die, door zijn bondgenootschap met *Rusland*, zich verpligt achtte, om deel te nemen aan den oorlog, welken die

staat met de Turken voerde. Het keizerlijke leger leed veel door de marschen, de pest en den hongersnood: bijna alle voordeelen waren van den kant der Turken. Bij den vrede, den 1 September 1739 gesloten, stond men hun het keizerlijke *Walachijë* en *Bosnië*, *Servië* met *Belgrado* af, na hetzelve geslecht te hebben. Men bepaalde, dat de rivieren de *Donau* en de *Save*, de grenzen van *Hongarijë* en het Turksche rijk zouden zijn. De overhaasting, waarmede dit verdrag, buiten weten van *Rusland*, werd gesloten, de onverwachte overgave van *Belgrado*, dat bolwerk der Christenheid, hetwelk een langdurig beleg kon uitstaan, de schijnbare ongenade van den graaf NEIPPERG, welke het verdrag onderteekend had, en de goedkeuring, welke de keizer er desniettegenstaande aan gaf, hebben eenige geheime en onbekende oorzaak eener zoo onverwachte als spoedig ten einde gebragte onderhandeling doen vooronderstellen. Het is eene onder de Hongaren verspreide overlevering, dat de groothertog FRANCISCUS, echtgenoot van MARIA THERESIA, en later keizer, door de Turken op eene jagtpartij, welke hij onvoorzigtiglijk, in de nabijheid van de Oostenrijksche legerplaats had gehouden, was opgeligt, en dat zijne bevrijding de prijs dier groote opofferingen was, met eene vaardigheid gedaan, die het geheim der zaak handhaafde. Wat er ook van deze bijzonderheid zij, die door met de geschiedenis van den tijd bekende lieden, met dezelfde vrijmoedigheid wordt bevestigd en ontkend, het verdrag werd zonder voorbehoud en zonder uitstel te *Weenen* bekrachtigd. De Russen waren er zeer over gestoord, en de brief van den graaf van *Munchen* aan den prins LOBKOWITZ, maakt genoegzaam bekend, dat die veldheer niet geloofde, dat deze vrede het uitwerksel der krijgsverrigtingen was. (Zie *Memoriën* van MANSTEIN, 2.e dl. bladz. 32). KAREL VI. overleed in het volgende jaar, met het verdriet van een groot gedeelte der overwinningen van prins EUGENIUS verloren te hebben. In eene verkorte uitgave van de Geschiedenis der ongelukkige gevolgen van de heiligschenderijën, door HENDRIK SPELMAN, in 1789 gedrukt, en met verscheiden bijlagen vermeerderd, leest men (bladz. 75) het volgende: » Deze regtvaardige en godsdienstige keizer had, na een lang en zeer gelukkig bestuur, met zulke treffende en onverwachte tegenspoeden te worstelen, dat vele personen er de oorzaak van zochten, in eene gebeurtenis, welke ik zal ver-

halen. In 1731 had een overlooper van de bezetting van *Raab* of *Javarin*, op den oogenblik, waarop hij zoude opgehangen worden, gelegenheid gevonden, om te ontsnappen, en was in een collegie der Jesuiten gevlugt. Men bespiedde hem, en het was niet gemakkelijk, hem de stad te doen verlaten, toen een der paters op het denkbeeld kwam, dat men hem in het gewaad van eenen *acolyt* moest vermommen, op den dag, dat men de processie van H. Sacramentsdag zoude houden (de Jesuiten hielden dezelve altijd zeer plegtig op een der dagen van het octaaf). Het garnizoen was onder de wapens en de gewaande *acolyt* werd erkend. Hij vlugtte onder het gehemelte; en daar men op hem aandrong, klemde hij zich vast aan den *officiant*, die het Allerheiligste droeg. Er ontstond eene ongeloofelijke verwarring uit, die alle waarschijnlijkheid te boven gaat, en die men als eene fabel zou beschouwen, indien een groot en schoon gedenkteeken er de gedachtenis niet van bewaarde (*). Het zal genoeg zijn te zeggen, dat de monstrans zoodanig verbrijzeld werd, dat dezelve niets meer van hare gedaante behield, en dat men nooit het minste fragment van de heilige Hostie kon ontdekken. De godsvrucht van KAREL VI. was er hevig door aangedaan; maar het ontbrak hem aan moed in het straffen van den schuldige. Paus CLEMENS XII., zoowel als de bisschoppen van *Hongarije*, vermaanden hem tot eene der beleedigde godsdienst waardige gestrengheid: menschelijke inzigten, verzoeken en ijdele verschooningen, zegt men, behielden de overhand. Wat er ook van de wijze wezen moge, waarop de Koning der koningen, deze toegevendheid heeft beschouwd, zeker is het, dat met dezelve het tijdvak der rampspoeden van KAREL VI. begint; de beide daaropvolgende oorlogen, ontnamen hem *Napels*, *Sicilië*, *Belgrado*, *Walachije*, *Servië* en *Bosnië*. Hij overleed kort daarna, zonder mannelijke nakomelingen, zijne erfgename in eene *crisis* nalatende, waaruit zij zich enkel door den afstand van *Silezië*, en een gedeelte van *Lombardije* kon redden. KAREL VI. (zegt VOLTAIRE, in zijne *Annales de l'Empire*), *was tot in* 1734 *onafgebroken gelukkig*. Deze filozoof gaat met zijne aanmerking niet verder, maar de door mij verhaalde gebeurtenis, heeft zekere personen doen

(*) Dit gedenkteeken bestaat nog; het is eene groote piramide met verscheiden beelden versierd; gedurende verscheiden jaren heeft men er eene lamp bij gehad, die nacht en dag brandde.

denken, dat even gelijk de groote eerbied van RUDOLF VAN HABSBURG voor het allerheiligste Sacrament, zijn huis tot het toppunt van voorspoed en roem heeft verheven, de geringe ijver, welken KAREL aan den dag legde, om de gruwelijke beleediging, aan dit aanbiddelijke geheim gepleegd, te wreken, hem deze aaneenschakeling van tegenspoeden berokkende, welke zelfs met zijnen dood niet eindigde. De keizerlijke schepter, die sedert RUDOLF, in Oostenrijksche handen was, ging er uit, om in het huis van *Wittelsbach*, en vervolgens in dat van *Lotharingen* te komen." KAREL was niet te min een zacht, regtvaardig, godvreezend vorst; onverstaagd in den tegenspoed gematigd in het geluk, zich steeds met de pligten des bestuurs bezig houdende. Zijne vijanden zelfs hebben geene ondeugd in hem ontdekt. Groot en luisterrijk in zijne ontwerpen, vormde hij er nooit; die niet het algemeene welzijn ten doel hadden; hij liet een aantal vestingen bouwen, vooral aan de Turksche grenzen, hij rigtte uitmuntende ziekenhuizen op, onder welke dat van *Pest*, voor de verminkte soldaten bestemd, bijzonder merkwaardig is; hij liet veilige en gemakkelijke wegen aanleggen, op plaatsen, die door de hoogten en diepten der *Alpen* ongenaakbaar waren; die van *Carinthië* en *Croatië*, zijn ware meesterstukken in dat vak. De lofrede des keizers door pater CALLES is een zeldzaam stuk in het vak van welsprekendheid; de lofrede van TRAJANUS kan met dezelve niet vergeleken worden, noch in betrekking tot den rijkdom en de waardigheid der taal, noch ten opzigte van den aan de geschiedenis verschuldigden eerbied, even zoo angstvallig door den Oostenrijkschen redenaar in acht genomen, als dezelve, door de overdrevenheid van PLINIUS, op eene ergerlijke wijze geschonden wordt.

KAREL VII., zoon van MAXIMILIAAN EMMANUEL, keurvorst van *Beijeren*, werd te *Brussel*, in 1697 geboren. Na den dood van KAREL VI., vraagde hij het koningrijk *Boheme*, krachtens het testament van FERDINAND I., *Opper-Oostenrijk*, als een van *Beijeren* afgescheurd gewest, en *Tyrol*, als een aan zijn huis ontweldigd erfland. Hij weigerde de aartshertogin MARIA THERESIA, als algemeene erfgename van het huis van *Oostenrijk* te erkennen, en protesteerde tegen de *pragmatieke sanctie*, die, volgens het gevoelen van prins EUGENIUS, door een leger van 100,000 man had behooren gewaarborgd te worden. Zijne aanmatigingen

waren de leus tot den oorlog van 1741. De wapens van LODEWIJK XV., die plegtiglijk tot de *pragmatieke sanctie* was toegetreden, deden den keurvorst, als hertog van *Oostenrijk*, te *Lintz*, als koning van *Boheme*, te *Praag*, en in 1742 als keizer te *Frankfort* kroonen. Zulke gelukkige beginselen hadden geen voortgang. De Fransche en Beijersche troepen, werden door de Hongaarsche langzamerhand verslagen. De oorlog was een al te zware last voor eenen vorst, onder zwakheden gebukt, en van groote hulpmiddelen ontbloot, zoo als KAREL VII. was. Men ontnam hem weder al wat hij veroverd had. Toen de koning van *Pruissen*, in 1744, eene afwending in *Boheme* gemaakt had, maakte KAREL er gebruik van, om zijne staten weder te heroveren. Hij kwam eindelijk weder in *Munchen*, zijne hoofdstad, en overleed 2 maanden daarna, in 1745. Deze vorst was door verscheiden goede hoedanigheden bekend; hij kende slechts het ongeluk, in den schoot der grootheden, waarvan hij steeds omringd was. Dit is bijna altijd het treurige deel der vorsten, wier lot zoo zeer benijd wordt.

KAREL II., koning van *Spanje*, zoon en opvolger van PHILIPPUS IV., werd den 6 November 1691 geboren; in 1665 en dus in den ouderdom van 4 jaren, ging hij een eerste huwelijk aan, met MARIA LOUISE van *Orléans*, en een tweede met MARIA van *Beijeren*, vorstin van *Neuburg*. Beide huwelijken bleven kinderloos. Hij was geen vorst van eene groote genie, en zijn goede wil, kon in den staat van verzwakking, waarin zich *Spanje* bevond, niet voorzien. Maar hij openbaarde de hoedanigheden van een regtvaardig en *Christelijk vorst*, voor al eene levendige en teedere godsvrucht, die hij tot den regel van al zijne daden maakte. Zich naar het *Eskuriaal* begeven hebbende, in de hoop van er zijne wankelbare gezondheid door de zuiverheid der lucht, welke men aldaar inademt te herstellen, wilde die vorst, de plaats bezoeken, tot zijn eigen graf bestemd, en liet te dien einde, de grafkelders zijner voorouders openen. Hij zag er het graf van KAREL V., zijn overoudgrootvader, die eertijds hetzelfde had gedaan, zonder twijfel met de overtuiging, dat zulks een tooneel is, waarmede de vorsten zich niet genoeg bezig houden, en waarvan de indruk hen niet anders, dan regtvaardig en goed kan maken; hij zag ook die van PHILIPPUS II., van PHILIPPUS III. en van PHILIPPUS IV., zijnen vader. Men wees hem die der ko-

ninginnen aan; hij kuste de hand van MARIA ANNA van *Oostenrijk*, zijne moeder. Nadat hij het graf van MARIA LOUISE van *Orleans*, zijne echtgenoote, had doen openen, smolt hij dadelijk in tranen; hij wilde haar omhelzen: men kon hem niet doen besluiten, om zich van dat treurige voorwerp te verwijderen. Genoodzaakt, om het te verlaten, zeide hij: *Vaarwel mijne dierbare vorstin, binnen een jaar zal ik u gezelschap komen houden.* KAREL, die van dag tot dag zijne krachten voelde afnemen, kon zijnen dood voorzien; indien hij den kwijnenden staat had kunnen vergeten, waarin hij zich bevond, scheen geheel *Europa* zich met de zorg bezig te houden, om hem daaraan te herinneren, door die beruchte verdragten, waarin men over zijne rijken beschikte, even als of de Hemel reeds over zijnen persoon had beschikt. Reeds in 1698, verdeelden *Frankrijk*, *Engeland* en *Holland*, zijne staten als openstaande. In de maand Maart 1700, maakte men eene nieuwe verdeeling, die geen ander uitwerksel dan de eerste had. » De vorst, zegt een geschiedschrijver, zag al die bewegingen aan met eene onverschrokkenheid, die mij boven de dapperheid der grootste veldheeren verheven schijnt." Hij dacht, zonder twijfel wel te doen, door op raad van den kardinaal PORTOCARRERO, ten nadeele der prinsen van zijn huis, de kroon aan PHILIPPUS van *Bourbon*, optedragen; maar dit testament ontstak de oorlogstoorts door bijna geheel *Europa*. KAREL overleed in hetzelfde jaar 1700. Met hem eindigde de oudste tak van het in *Spanje* regerende Oostenrijksche huis. Zie PHILIPPUS V.

KAREL III., den 20 Januarij 1716 geboren, werd den 15 Mei 1734, tot koning der *Beide Siciliën* benoemd, tot koning van *Spanje* den 10 Augustus 1759. Hij koos twee malen partij in den oorlog van *Frankrijk* tegen *Engeland*, en deed vruchtelooze pogingen, om *Gibraltar* te heroveren. In zijne *Reis door Spanje* in 1775 en 1776 schetst HENDRIK SWINBURN, het volgende afbeeldsel van dien vorst: « Deze vorst, zegt hij, is op de naauwgezetste wijze regtschapen; onbekwaam, om eenig ontwerp aan te nemen, ten zij hij de innerlijke overtuiging heeft, dat hetzelve regtvaardig en billijk is. Hij is gestreng in zijne zedeleer, en sterk aan zijne godsdienst verknocht. De regelmatigheid zijner levenswijze maakt hem zeer gestreng omtrent die zijner kinderen; hij dwingt hen zoo veel tijd, hetzij aan de jagt of aan de

vischvangst te besteden, als hij er zelf mede doorbrengt; hij verpligt hen daartoe, wijl hij overtuigd is, dat de werkeloosheid tot de ondeugd geleidt. Hij rigt zelden het woord tot de jonge lieden van zijn hof; maar hij schept een groot vermaak, om met personen, die ten naasten bij van zijnen ouderdom zijn, te spreken en te schertsen. De kunsten en wetenschappen hebben eenen heerlijken beschermer in KAREL IV. gehad; het strekt hem te meer tot verdienste aan dezelve deze bescherming te verleenen, daar hij van natuur geene voorliefde voor de schoone kunsten heeft; maar hij moedigt dezelve aan, wijl hij gelooft, dat het de pligt van eenen koning is, dezelve voor te staan en in zijn rijk te doen bloeijen." Hij beproefde om de kunsten in zijn rijk te doen bloeijen; men kan over de moeite oordeelen, welke het hem kostte, om de zeden en de genie zijner natie te hervormen, door de muiterij, welke het bevel te weeg bragt, waarbij de ruime mantels en breede nederhangende hoeden verboden werden; het volk van *Madrid* kwam tot opstand en zonder de Waalsche garden, die volmaakt wel hunnen pligt betrachtten, zou het leven des Konings in gevaar zijn geweest. De groote wegen, het kabinet van natuurlijke historie, de kruidkundige tuin, de schilder- en teeken-akademiën, het Kanaal van *Tudela*, enz., werden door de zorg van dien Vorst daargesteld of verbeterd. Zijne opregte inborst en zijne verkleefdheid aan de regtvaardigheid, deden hem regtvaardige en gezonde inzigten vooronderstellen, in de mannen, welke hij tot zijnen raad beriep, en wanneer hij eenmaal het ongeluk had gehad, van er door bedrogen te worden, was het zeer moeijelijk, om hem van zijne dwaling terug te doen komen. Hij overleed te *Madrid*, den 13 December 1789, in de grootste gevoelens van godsvrucht.

* KAREL IV., Koning van *Spanje* en der *Indiën*, werd te *Napels*, den 11 November 1748 geboren, en was de zoon van KAREL III, en van MARIA-AMELIA van *Saksen:* hij kwam in *Spanje*, toen KAREL III, door den dood van FERDINAND VI, in 1759, tot die Kroon beroepen werd. Hij huwde den 4 September 1765 met MARIA LOUISE van *Parma*. Zijn geest was levendig en doordringend, zijne inborst toornig; maar hij was geheel veranderd, toen hij den troon beklom, en eene bedaardheid, die niets in staat was te storen, volgde op zijne levendigheid. Met een goed en gevoelig hart begaafd, zag

men hem sidderen, wanneer hij een doodvonnis moest onderteekenen; teederlijk beminde hij zijne vrouw en zijne kinderen, en de minste aandoening deed hem tranen storten. Met die schoone hoedanigheden, liet KAREL zich echter tot groote buitensporigheden medeslepen, door zijne blinde toegenegenheid voor *don* MANUEL GODOY (zie dat artikel), zijnen gunsteling, dien hij de belangen zijner familie en van zijn rijk in handen stelde. Intusschen naderde de Fransche omwenteling, snel als een brand, gereed, om alles aan te steken. Door al de mogendheden van *Europa* uitgenoodigd, om zich met dezelve te vereenigen, ten einde den Franschen den oorlog aan te doen, weigerde KAREL in den beginne, om tot hun bondgenootschap toe te treden; maar toen hij het gevaar vernam, waarin LODEWIJK XVI. zich bevond, wilde hij alle opofferingen doen, om hem te redden; hij liet door zijnen afgezant aan de conventie eenen brief ter hand stellen, waarin hij geen enkel der middelen verzuimde, om zijnen ongelukkigen bloedverwant te redden. De brief werd daags voor de teregtstelling van den ongelukkigen LODEWIJK XVI., aan de conventie ter hand gesteld, en men weigerde denzelven, te openen, uit vrees, dat de minder hevige leden er door aan het wankelen mogten gebragt worden. KAREL vernam den slechten uitslag van zijnen brief, te gelijk met het treurige uiteinde van zijnen neef, den koning van *Frankrijk*. Bij dit berigt verklaarde hij den oorlog aan de republiek. De veldtogt werd geopend in de maand Mei 1793, maar toen, na eene tweejarige worsteling, GODOY in onmin met *Engeland* was gekomen, bewoog hij hem om met *Frankrijk* vrede te maken, en dezelve werd te *Bazel*, in April 1795 gesloten. Het was alstoen, dat KAREL aan zijnen gunsteling den titel van *prins des vredes* gaf; en in het volgende jaar werd het aanvallende verdedigende verbond tusschen *Frankrijk* en *Spanje* gesloten. De koning bemoeide zich niet meer met staatszaken. Hij verliet zich in alles op de koningin en zijnen gunsteling. Hij ontving elken oogenblik naamlooze brieven, die hem van de ongeregelde zeden van zijnen gunsteling, en van het misbruik onderrigtten, hetwelk hij van zijne magt maakte. Hij verachtte deze raadgevingen, en zijne verblindheid ging zoo ver, dat hij niet bemerkte, dat GODOY onophoudelijk werkzaam was, om hem tegen zijnen zoon FERDINAND opteruijen. KAREL beminde zijne kinderen echter teederlijk. Hij weigerde langen tijd, om den

oorlog aan *Portugal* te verklaren, om zulks niet te doen aan zijne dochter CHARLOTTE, die met den prins van *Brazilië* gehuwd was, en toen hij er, door de listige welsprekendheid van LUCIEN BONAPARTE overgehaald, toe besloten had, haastte hij zich, om denzelven dadelijk ten einde te brengen. Weldra werd de door hem verworvene onzijdigheid door de Engelschen verbroken, hetwelk in 1805 aanleiding gaf, tot den verschrikkelijken slag van *Trafalgar*. Hij verschafte hulpbenden en geld aan *Frankrijk*, toenmaals met *Oostenrijk* en *Rusland* in oorlog; en daar GUSTAAF, koning van *Zweden*, den oorlog aan de bondgenooten van *Frankrijk* had verklaard, zoo liet hij zijne havens voor de schepen dier natie sluiten. Dit edelmoedige, doch onstaatkundige gedrag, verwierf hem de goedkeuring van BONAPARTE; maar de koningin van *Etrurië*, werd niet te min van hare staten beroofd, op denzelfden oogenblik, waarop hij 16,000 uitgelezen manschappen, onder de bevelen van den markgraaf DEL ROMANA, naar het Noorden liet vertrekken. GODOY was geen minister meer, maar hij bestuurde daarom den staat niet minder. KAREL door zijne listige raadgevingen vooringenomen, wantrouwde zijne familie en vooral zijnen zoon. Men beschuldigde hem, van geheime onderhandelingen te hebben met den afgezant van *Frankrijk*, den heer DE BEAUHARNAIS. KAREL IV., verontwaardigd, dat men buiten zijn weten eene verbindtenis had durven onderhandelen tusschen zijnen zoon en de dochter van LUCIEN BONAPARTE, beklaagde er zich over bij NAPOLEON, in eenen brief, waarop deze laatste zich niet verwaardigde hem te antwoorden. Hij liet FERDINAND in hechtenis nemen, en noemde hem, in eene proclamatie aan het volk, eenen zamenzweerder: maar daar zijn hart bij deze gestrenge maatregelen leed, liet hij zijnen zoon weldra in vrijheid stellen en verzoende zich met hem. Het was alstoen, dat hij het verlangen begon te openbaren, om de kroon neder te leggen. Middelerwijl bezetten de Fransche troepen het schiereiland. Maar GODOY had hem zulk een vertrouwen in NAPOLEON weten in te boezemen, dat hij de slechte bedoelingen van zijnen *bondgenoot* niet vermoedde; hij werd eerst uit de dwaling gebragt op den oogenblik, waarop de agent van GODOY, IZQUIERDO, in allerijl uit *Parijs* kwam. Daar het volk, uit al de voorbereidselen, die aan het hof gemaakt werden, ver-

moedde, dat de koning naar *Amerika* wilde oversteken, zoo liet het deszelfs misnoegen blijken in den opstand van *Aranjuez*, den 17 Maart 1808, doch enkel tegen den gunsteling. Op dezen zelfden dag deed KAREL in eenen raad van ministers, waaronder zich Godoy niet bevond, en in tegenwoordigheid der groote dignitarissen van den staat, afstand van de kroon, ten gunste van zijnen zoon, den prins van *Asturië*, die onder den naam van FERDINAND VII., tot koning werd uitgeroepen. Drie dagen daarna betuigde hij zijnen zoon, terwijl hij hem omhelsde, dat zijn afstand vrijwillig was geweest, en dat hij dezelve als de aangenaamste daad van zijn leven beschouwde. Daar hij echter zag, dat men, ondanks zijne bevelen, zijnen gunsteling gevangen hield, zoo begon hij te gelooven, dat zijn zoon, de bewerker van den opstand was geweest. Van dien oogenblik af, had hij berouw, afstand van de kroon te hebben gedaan; onderhield hij briefwisseling met MURAT en de agenten van NAPOLEON, aan wien hij schreef, dat hij hem tot regter tusschen zijnen zoon en hem benoemde. De nieuwe koning van zijnen kant, door de agenten van BONAPARTE misleid, had zich met zijnen broeder, den infant *don* CARLOS, naar *Bayonne* begeven. Maar NAPOLEON, die zijn oogmerk zonder de tegenwoordigheid van KAREL IV. niet kon bereiken, noodigde hem uit, om zich in die stad bij zijne kinderen te komen vereenigen. Hij leende het oor aan deze uitnoodiging, en daar, andermaal bedrogen door de lasteringen van zijnen gunsteling en die van NAPOLEON, zag hij in FERDINAND niets anders dan eenen oproerigen zoon. Hij liet hem komen en in tegenwoordigheid der koningin en van NAPOLEON, beval hij hem van afstand te doen, door eene acte, door hem en zijne broeders onderteekend, terwijl hij hem bedreigde, om in geval van weigering, als eenen *oproerigen uitgewekene* te behandelen. FERDINAND wilde spreken, maar zijn vader vloog met eene dreigende houding van zijnen stoel op, terwijl hij hem beschuldigde, van hem het leven met de kroon te hebben willen ontweldigen. FERDINAND zag zich dus genoodzaakt, deze acte te onderteekenen, en KAREL IV. deed op denzelfden oogenblik afstand van zijne regten aan NAPOLEON, opdat deze den persoon mogt kiezen, bestemd, om over *Spanje* te regeren. Intusschen bekrachtigde de koninklijke familie deze acte eerst den 12 Mei 1808, te *Bordeaux*. KAREL IV., bijna als gevangene be-

handeld, begaf zich naar *Fontainebleau*, vervolgens naar *Compiègne*, en verkreeg eenige maanden daarna de vergunning, om zich met de koningin, MARIA LOUISE, GODOY, de koningin van *Etrurië*, en den infant *don* FRANCISCUS DE PAULA, naar *Marseille* te begeven. Het Fransche bestuur had hem eene som van twee millioenen franken jaarlijks toegekend, maar dezelve werd hem zoo slecht uitbetaald, dat de meester der onuitputtelijke goudmijnen van *Amerika*, zich genoodzaakt zag, om zijne juweelen en ekwipagiën te verpanden, ten einde in zijn onderhoud te voorzien. Hij maakte zich bemind en geacht in de stad *Marseille*, die hem niet zonder leedwezen zag vertrekken, toen hij zich in 1811 ter bevordering zijner gezondheid, naar *Rome* begaf. KAREL en zijn zoon FERDINAND verzoenden zich plegtiglijk in 1815, en in het verdrag, dat de belangen van den koning van *Spanje* bepaalde, merkte men het volgende artikel op, hetwelk hij aan zijnen zoon voorstelde. » Sedert het tijdstip, waarop *Spanje* het geluk had, van zijne zegepralende wapens, den *overweldiger* van zijn grondgebied te zien verdrijven, tot op den dag, waarop mijn welbeminde zoon mij, tot mijn onderhoud, de som van acht millioenen realen (een millioen guldens) toekende, is er een tijdverloop geweest, waarin het mij aan al het noodige ontbroken heeft, en waarin ik eene schuld van 1,500,000 franken heb gemaakt; welke schuld mijn zoon en de natie moeten erkennen, als of het hunne eigene was." Dit artikel werd aangenomen: FERDINAND nam op zich, om al die schulden te betalen, en kende hem jaarlijks 12 millioenen realen (*f* 1,500,000) toe. KAREL deed vervolgens eene reis naar *Napels*, om zijnen broeder, FERDINAND IV., te bezoeken. Gedurende zijne afwezigheid bezweek de koningin, na eene korte ongesteldheid. Hij was over dit verlies levendig getroffen en overleefde haar slechts korten tijd; daar hij den 21 Januarij 1819 overleed. Deze vorst was met de beste hoedanigheden begaafd, hij was regtvaardig en godsdienstig; en men kan zijne misslagen niet anders wijten dan aan den misdadigen gunsteling, die van zijne goedheid en zijn vertrouwen een misbruik maakte.

KAREL I. (STUART), koning van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, in 1600 geboren, opvolger van JACOCUS I., zijnen vader, in 1625, huwde in het zelfde jaar met HEN-

RIETTE van *Frankrijk*, dochter van HENDRIK *den Groote*. Zijne regering begon met gemor en eindigde met eene gruweldaad. De gunst van BUCKINGHAM, zijn ongelukkige togt naar *la Rochelle*, de hevige raadgevingen van WILLIAM LAUD, Aartsbisschop van *Kantelberg*, bragten een algemeen misnoegen te weeg. De Schotten wapenden zich tegen hunnen Vorst. Het vuur des burgeroorlogs ontbrandde van alle kanten. Om de onlusten te doen ophouden, sloot men een dubbelzinnig verdrag. KAREL dankte zijn leger af. De Schotten, heimelijk door RICHELIEU ondersteund, veinsden het hunne naar zijne haardsteden terug te zenden en vermeerderden hetzelve. KAREL, door zijne oproerige onderdanen bedrogen, ziet zich genoodzaakt, om zich op nieuw te wapenen. Hij doet al de pairs van het koningrijk vergaderen, beroept een parlement, en vindt alom niet dan muitelingen en trouweloozen. De graaf van STAFFORD was een zijner voornaamste steunen; men beschuldigde hem, de hervorming en de vrijheid te hebben willen vernietigen; en onder dit valsche voorwendsel veroordeelde men hem ten dood, en KAREL werd genoodzaakt, zijne veroordeeling te onderteekenen. Hij verweet zich levendig deze zwakheid, die zijne vijanden nog moedwilliger maakte. » Ach, zeide hij onophoudelijk, onder voorwendsel van eene volksbui af te wenden, heb ik in mijnen boezem eenen storm verwekt." Van alle kanten gedrongen, beroept KAREL een nieuw parlement, dat hij geen meester was, later weder te ontbinden. Men bepaalde in hetzelve, dat tot de ontbinding, de toestemming der beide huizen zoude noodig zijn. Men verpligtte den koning er in toe te stemmen, en twee jaren later dwong men hem, *Londen* te verlaten. De Engelsche monarchie werd met den vorst vernietigd. Te vergeefs leverde hij verscheiden veldslagen aan de parlementsgezinden. Het verlies van dien van *Nazerbi*, in 1645 besliste alles. De wanhopige KAREL ging zich in de armen van het Schotsche leger werpen, dat hem aan het Engelsche parlement overleverde. De vorst, van deze lafhartigheid onderrigt, zeide: » dat hij liever met degene was, welke hem duur gekocht, dan met degene, welke hem laaghartig verkocht hadden." Het lagerhuis benoemde eene commissie, uit 18 personen bestaande, om geregtelijke beschuldigingen tegen hem op te maken: beschuldigingen tegen welke hij zich verdedigde door *Memoriën*, waarbij FALKLAND (zie dat artikel)

hem tot secretaris diende. Men veroordeelde hem, om op een schavot te sterven, en hij werd den 9 Februarij 1649 onthoofd. Het hoogerhuis werd afgeschaft, de eed van getrouwheid en oppermagtigheid vernietigd, en de geheele magt in de handen des volks gesteld, hetwelk die handen in het bloed van zijnen koning had gedoopt. Cromwel, de voornaamste bewerker van dien koningsmoord, tot blijvend veldheer van de troepen van den staat verklaard, heerschte onder den zedigen titel van *beschermer* (*protector*) op eene willekeurige wijze. De standvastigheid van Karel in zijne tegenspoeden en in zijne regtspleging deed zelfs zijne vijanden verbaasd staan. De kwaadaardigsten, konden zich niet onthouden van te zeggen, dat hij met veel meer grootheid gestorven was, dan hij geleefd had; en dat hij bewees, hetgene wat men dikwijls van de Stuarts gezegd had, dat *zij hunne ongelukken beter verdroegen, dan hunnen voorspoed.* Men vereert hem tegenwoordig als eenen martelaar der Anglikaansche godsdienst. De dag van zijn overlijden, wordt door eene algemeene vaste gevierd. Karel was een goede meester, een goed vader, een goede echtgenoot, maar een slecht geraden koning. Men schrijft hem een werkje toe, getiteld: *Icon Basiliki*, hetwelk op de Engelschen even zoo veel uitwerksel te weeg bragt, als het testament van Cæsar op de Romeinen. Dit werk, vol godsdienst en menschlievendheid, deed dezen eilanders diegene verfoeijen, welke hen van zulk eenen koning beroofd hadden. De geschiedschrijver Hume, die eeuwige vleijer van het geweld en de dwingelandij, kan zich niet onthouden, de partij van Karel te kiezen, en hem als het slagtoffer eener menigte bedriegelijke en boosaardige menschen af te schilderen: hij heeft begrepen, dat het algemeene gevoelen te zeer streed, met zijnen smaak en zijn bijzonder oordeel, dan dat zijne geschiedenis er niet door lijden zoude. » Ik laat het aan de ongewijde geschiedschrijvers over, zegt zeker schrijver, om aan te teekenen, door welke aaneenschakeling van gebeurtenissen, de fortuin, of liever de Voorzienigheid Karel I., op een schavot bragt, dienvorst, een der beste koningen, welke *Groot-Brittannië* gehad heeft, en die verdiend zou hebben, als martelaar van eene andere godsdienst, dan die van *Engeland* te sterven, indien het ware geloof door de werken kon verdiend worden." In 1786 heeft men eene *Verzameling*

van verschillende schriften, waarin het KAREL *I., in zijne ongelukken behaagde, zijne ziel uit te storten*, in het licht gegeven. Men vindt er deze grondregels in: *Ik acht de Kerk boven den staat, de eer van* CHRISTUS *boven de mijne, en het heil der zielen boven het behoud der ligchamen. — Maak nimmer de minste inbreuk op zaken, die de godsdienst betreffen*, zeide hij aan zijnen zoon KAREL II. [Het parlement begeerde slechts eene hervorming in de wetten, en wenschte deszelfs vorst onder zekere bepalingen te behouden. De gemeente, door den spitsvinnigen CROMWEL aangezet, wilde hem in tegendeel met de kroon het leven benemen. Na verschillende lotgevallen, zocht KAREL eene schuilplaats op het eiland *Wight*, welks gouverneur door CROMWEL was omgekocht. Er is geen twijfel over, of hij kon toen reeds zijnen gesmeden koningsmoord vervullen; nieuwe verdedigers stonden voor den rampspoedigen monarch op, en verlieten de banieren van CROMWEL. De Schotten zelfs, over hunne voorgaande lafheid beschaamd, hadden een leger van 40,000 man tegen CROMWEL bij een gebragt. Deze doorslepen overwelliger nam met sluwheid eene gematigdheid aan; wist de middelen zijner tegenstrevers te verdeelen, deed den onschuldigen KAREL door het lagerhuis voor landsverrader verklaren, maakte zich van hem meester, en sleepte hem ter strafplaats].

KAREL II., zoon van den voorgaande, den 29 Mei 1630 geboren, droeg langen tijd zijne ongelukken in verschillende gewesten van *Europa* rond. Eerst in *Ierland* door den ijver van den markgraaf D'ORMOND, als koning van *Engeland* erkend; verslagen te *Dumbar* en te *Worchester* in 1651, begaf hij zich naar *Frankrijk*, naar de koningin, zijne moeder, nu als een houthakker, dan als een kamerdienaar vermomd. MONCK, landvoogd van *Schotland*, na den dood van CROMWEL, geheel meester van het parlement geworden zijnde, kwam op het denkbeeld, om den koning terug te roepen, en slaagde er in. KAREL werd in 1660 naar *Engeland* terug geroepen, en in het volgende jaar te *Londen* gekroond. Eene zijner eerste zorgen was, om den dood van den koning, zijnen vader, te wreken, op diegene, welke er de bewerkers of medepligtigen van waren geweest; tien der meest schuldigen ondergingen de doodstraf. Het volk, dat zoo zeer republikeinsch had geschenen, beminde zijnen koning, en stond hem alles toe, wat hij begeerde. De oorlog tegen de Hollanders

en Franschen, ofscheon zeer moeijelijk, veroorzaakte bijna geen gemor. Dezelve eindigde in 1667, met den vrede van *Breda*. Vijf jaren later sloot hij een verbond met LODEWIJK XIV., tegen de *Vereenigde Provinciën*. De oorlog, die er het gevolg van was, duurde slechts twee jaren, en liet aan KAREL al den noodigen tijd over, om de kunsten en schoone letteren in zijn rijk te doen bloeijen. Hij liet de gewetensvrijheid afkondigen, trok de strafwetten in, tegen degene, die niet tot de heerschende kerk behoorden: in 1660 stichtte hij de koninklijke maatschappij van *Londen*, en moedigde dezelve aan. Het parlement kende hem eene jaarwedde van 1,200,000 ponden sterlings toe. Ondanks deze som, en eene sterke jaarwedde uit *Frankrijk*, was KAREL bijna altijd arm. Hij verkocht *Duinkerken* aan LODEWIJK XIV., voor 250,000 ponden sterlings, en speelde bankeroet bij zijne onderdanen. Deze verkwisting en zijne ongeregelde zeden, verzwakten de schitterende en beminnelijke hoedanigheden, die hem tot een der eerste vorsten van *Europa* zouden hebben gemaakt. Hij overleed den 16 Februarij 1685, zonder nakomelingschap. KAREL was den Catholijken gunstig, men gelooft zelfs niet zonder grond, dat hij het voorregt had, van in den schoot der kerk te sterven. Men wil, dat een Catholijke priester, HUDLETON genaamd, andere zeggen een Benedictijner, die veel deel aan de bekeering van KAREL had gehad, hem de laatste teerspijs toediende, en dat deze vorst hem bedankte, *wijl hij hem tweemalen gered had, eens zijn ligchaam, en thans zijne ziel*. Het lagerhuis had reeds bij zijn leven zijnen broeder den hertog van *York* van de kroon van *Engeland* willen uitsluiten. KAREL ontbond dit parlement en eindigde zijn leven, zonder er weder een te beroepen.

KAREL X. of KAREL GUSTAAF, zoon van JOANNES CASIMIR, paltsgraaf van den *Rijn*, te *Upsal*, in 1622 geboren, beklom den troon van *Zweden*, in 1654, nadat de koningin CHRISTINA, zijne nicht, de kroon had nedergelegd. Hij kende niet anders dan den oorlog en voerde denzelven met geluk. Hij wendde in de eerste plaats zijne wapens tegen de Polen, behaalde de roemrijke overwinning van *Warschau*, en ontnam hun verscheiden plaatsen. Deze overwinning was zeer snel: van *Dantzig* tot *Cracau* bood niets hem tegenstand. CASIMIR, koning van *Polen*, door keizer LEOPOLD ondersteund, was op

zijne beurt overwinnaar, en verkreeg zijne staten weder, na verpligt te zijn geweest, dezelve te verlaten. De Denen hadden deel genomen aan dezen oorlog. KAREL trok tegen hen op. Hij trok over de bevrozene zee van het eene eiland naar het andere, tot voor *Koppenhagen*, en vereenigde *Schonen* met *Zweden*. Hij overleed te *Gothenburg*, in 1660, met het plan zwanger, om het willekeurige gezag in zijne staten in te voeren. PUFFENDORF heeft zijne geschiedenis in het Latijn beschreven, 2 dl.n in fol. De generaal SKJOELDEBRAND heeft sedert weinige jaren, te *Stokholm* de geschiedenis der veldtogten van dien vorst in het Fransch, met platen in het licht gegeven, waarvan de teekeningen waren vervaardigd, door den graaf DAHLBERG, een' der beste veldheeren van KAREL GUSTAAF.

KAREL XI., zoon van den voorgaande, werd den 25 December 1655 geboren, en volgde zijnen vader op, pas 5 jaren oud zijnde. Nadat CHRISTIAAN V., koning van *Denemarken*, hem in 1674 den oorlog had verklaard, sloeg KAREL hem bij verschillende gelegenheden, te *Helmstad*, te *Lunden*, te *Landskroon*, en verloor niettemin alle plaatsen, welke hij in *Pommeren* bezat. Door den vrede van *Nijmegen* in 1679, kreeg hij die plaatsen terug, en overleed in 1697, juist toen het *Duitsche rijk*, *Spanje* en de *Vereenigde provinciën* van den eenen kant, en *Frankrijk* van den anderen, hem tot middelaar hadden gekozen, van den te *Rijswijk* gesloten vrede. Hij was een krijgszuchtig, werkzaam, voorzigtig, doch al te willekeurig vorst. Hij vernietigde het gezag van den senaat, en *tiranniseerde* zijne onderdanen. Toen zijne vrouw hem eens verzocht, om medelijden met dezelve te hebben, antwoordde haar KAREL: *Mevrouw, ik heb u genomen, om mij kinderen, en niet om mij raad te geven.* Er bestaat een belangrijk werk, *Bijzonderheden* van zijn bestuur bevattende, 1716, in 12.mo

KAREL XII., zoon van den voorgaande, werd den 27 Junij 1682 geboren. Hij begon zoo als ALEXANDER. Toen zijn onderwijzer hem vraagde, wat hij van dien held dacht, antwoordde hem deze jonge prins: *Ik denk, dat ik wel wenschte naar hem te gelijken.* — *Maar*, zeide men hem, *hij heeft slechts 32 jaren geleefd.* — *Wel nu*, hernam hij, *is dat niet genoeg, wanneer men rijken veroverd heeft?* Ongeduldig, om te regeren, liet hij zich in den ouderdom van 15 ja-

ren meerderjarig verklaren; en toen hij gekroond zoude worden, rukte hij de kroon uit de handen van den aartsbisschop van *Upsal*, en zette zich dezelve met eene majestueuse houding, die het volk eerbied inboezemde, zelfop het hoofd. Frederik IV., koning van *Denemarken*, Augustus, koning van *Polen*, Peter, czar van *Moskau*, die met zijne jeugd hun voordeel dachten te doen, verbonden zich alle drie tegen dezen jongen vorst. Karel, naauwelijks 18 jaren oud zijnde, randde hen alle na elkander aan, snelde naar *Denemarken*, belegerde *Koppenhagen*, nam de verschansingen der Denen stormenderhand in. Hij liet aan Frederik, hunnen koning, zeggen, dat, indien hij den hertog van *Holstein*, zijn zwager, tegen wien hij vijandelijkheden had gepleegd, geen regt deed wedervaren, hij zich gereed moest houden, om *Koppenhagen* vernield, en zijn geheele rijk te vuur en te zwaard verdelgd te zien. Deze bedreigingen van den jongen held, bragten het verdrag van *Travendal* te weeg, in hetwelk hij niets voor zich zelven wilde, en tevreden van zijnen vijand te vernederen, hij alles voor zijnen bondgenoot vraagde en verkreeg. Nadat deze oorlog, in minder dan zes weken, geduurende den loop van het jaar 1700 geeindigd was, trok hij regt toe op *Nerva* aan, hetwelk door 100,000 Russen belegerd werd. Hij valt dezelve met 9000 manschappen aan, en overrompelt hen in hunne verschansingen. Dertig duizend werden er gedood of verdronken, twintig duizend vraagden om lijfsbehoud, en de overigen werden gevangen genomen of verstrooid. Karel stond aan de helft der Russische soldaten toe, om ontwapend, terugtekeeren, en aan de andere helft, om met hunne wapens de rivier overtetrekken. Hij behield enkel de veldheeren, aan welke hij hunne degens en geld liet geven. Er was onder de krijgsgevangenen een Aziatische prins, aan den voet van den berg *Caucasus* geboren, die in de Zweedsche ijsvelden in gevangenschap ging leven. *Dit is*, zeide Karel, *alsof ik bij de Tartaren van Crimea gevangen was;* woorden, welke men aanhaalt, om een voorbeeld van de eigenzinnigheden der fortuin te geven, en waarvan men zich de herinnering te binnen bragt, toen de Zweedsche held genoodzaakt was, eene schuilplaats in *Turkijë* te zoeken. Er waren van den kant van Karel in den slag van *Nerva*, niet meer dan 1200 soldaten gesneuveld, en omtrent 800

gekwetst. Nadat de overwinnaar zich op den czar gewroken had, maakte hij zich evenzeer gereed, om zich op Augustus te wreken. Hij trok de rivier de *Duna* over, sloeg den maarschalk Stenau, die er hem den overgang van betwistte, overrompelde de Saksers in hunne posten, en behaalde op hen eene roemrijke overwinning. Hij trok naar *Coerland*, dat zich aan hem overgaf, vliegt naar *Litthauen*, onderwerpt alles, en vereenigt zijne wapens met de listen van den kardinaal primaat van *Polen*, om den troon aan Augustus te ontweldigen. Meester van *Warschau*, vervolgt hij hem, en wint den slag van *Clissau*, ondanks de wonderen van dapperheid van zijnen vijand. Hij slaat het Saksische leger, onder aanvoering van Stenau, op nieuw op de vlugt, belegert *Thorn*, en doet Stanislaus Leczinski tot koning van *Polen* verkiezen. De schrik zijner wapens deed alles voor hem vlugten. De Moskoviërs werden met hetzelfde gemak verdreven. Augustus, tot den uitersten nood gebragt, vraagt om den vrede. Karel schrijft hem de voorwaarden tot denzelven voor, noodzaakt hem, afstand te doen van zijn rijk, en Stanislaus te erkennen. Nadat deze vrede in 1706 gesloten, Augustus onttroond, Stanislaus op den troon bevestigd was, had Karel XII. zich met den czar kunnen en zelfs moeten verzoenen; liever wilde hij zijne wapens tegen hem wenden, er waarschijnlijk op rekenende, van hem te zullen onttroonen, zoo als hij Augustus gedaan had. Hij vertrekt in den herfst 1707, met een leger van 43,000 man uit *Saksen*. Bij zijne aannadering verlaten de Moskoviërs *Grodno*. Hij jaagt hen op de vlugt, trekt de *Borysthene* over, onderhandelt met de Kozakken, en slaat zijne legerplaats aan de *Dezena* op. Na verscheiden voordeelen behaald te hebben, nadert Karel XII., door de woestijnen van *Ukraine*, *Moskau*. De fortuin verliet nem te *Pultawa*, den 8 Julij 1709. Hij werd door den czar geslagen, aan het been gekwetst, geheel zijn leger in de pan gehakt of krijgsgevangen gemaakt, en hij genoodzaakt, om zich op eene draagbaar te redden. W. Coxe verhaalt bij deze gelegenheid de volgende bijzonderheid, welke hij zegt, van den prins Menzikof vernomen te hebben, aan wien de prins Wolkonski dezelve verhaald had. » Na den slag van *Pultawa*, zegt hij, vervolgde een Russisch officier Karel XII., aan het hoofd van een klein detachement; hij was op het punt, om denzelven te bereiken, toen

een adjudant van prins MENZIKOF hem het bevel gaf, van zich niet verder te begeven. De officier gehoorzaamde, maar liet te gelijker tijd aan MENZIKOF weten, dat hij hoopte, den koning van *Zweden*, krijgsgevangen te maken. MENZIKOF, die geen bevel had gegeven, was zeer verwonderd. Men zocht te vergeefs naar den adjudant. Eindelijk sprak men er den Czar over, die geenerlei nasporingen wilde doen, en men besloot, uit hetgene, wat hij bij die gelegendheid zeide, dat PETER zelf den adjudant had gezonden, daar hij in zulk eenen gevangene, die hem vele verlegenheid zoude veroorzaakt hebben, geen belang stelde." Wat er ook van deze bijzonderheid zij, aan welke het moeijelijk is, geloof te hechten, KAREL, genoodzaakt om bij de Turken eene schuilplaats te zoeken, trok over de *Borysthene*, bereikte *Oczakow*, en begaf zich naar *Bender*. Deze nederlaag herstelde AUGUSTUS op den troon, en maakte den Czar onsterfelijk. De groote-Heer ontving KAREL XII, zoo als zulk een krijgsman verdiende, wiens naam het heelal vervuld had. Hij gaf hem een geleide van vier honderd Tartaren. Het oogmerk van den koning van *Zweden*, bij zijne komst in *Turkijë*, was, om de Porte tegen den Czar aan te hitsen. Daar hij echter noch door zijne bedreigingen, noch door zijne kuiperijën hierin had kunnen slagen, verhardde hij zich tegen zijn ongeluk, en trotseerde den grooten sultan, ofschoon hij bijna zijn gevangene was. De Porte wenschte zeer, om van zulk eenen lastigen gast ontslagen te zijn. Men wilde hem noodzaken, om te vertrekken. Hij verschanste zich in zijn huis te *Bender*, en verdedigde zich in hetzelve met 40 bedienden tegen een leger, en gaf zich niet eer over, dan toen het huis in brand stond. Van *Bender* vervoerde men hem naar *Andrinopel*, vervolgens naar *Demir-Tocca*. Deze afzondering mishaagde hem: hij besloot om den geheelen tijd, dien hij daar zoude zijn, in het bed doortebrengen. Werkelijk bleef hij tien maanden liggen, zich ziek houdende. Zijne vijanden maakten van zijne afwezigheid gebruik, vernielden zijn leger, en ontnamen hem niet alleen zijne veroveringen, maar die zijner voorgangers. Hij vertrok eindelijk van *Demir-Tocca*, en trok met post-paarden, slechts door twee reisgenooten vergezeld, de erflanden des keizers, *Frankenland* en *Mecklenburg* door, en kwam den elfden dag (22 November 1714) te *Straalsond* aan. In die stad belegerd, redde hij zich, in den ellendigsten staat, naar *Zweden*. Zijne

rampspoeden, hadden hem niet verbeterd van de woedende zucht, om te vechten. Hij viel in *Noorwegen*, met een leger van 20,000 man, vergezeld door den erfprins van *Hessen*, die met zijne zuster, de prinses ULRIKA, gehuwd was. Hij belegerde *Frederikshall*, in de maand November 1718. Terwijl hij de vestingwerken bij het starrenlicht onderzocht, trof hem een kogel aan het hoofd, en deed hem den 30 November ten 9 ure des avonds dood ter aarde nederstorten. Eenige Memorien zeggen, dat hij vermoord werd, en dat de kogel uit eene zeer naburige hand voortkwam, zoo als de houding des konings, die stierf, terwijl hij de hand aan den degen sloeg, zulks schijnt te kennen te geven; andere omstandigheden, eenige zelfs van diegene, welke VOLTAIRE aanhaalt, ter bestrijding van dit gevoelen, versterken het bewijs derzelfde zaak. Al zijne ontwerpen van wraak daalden met hem ten grave. Hij ging van plannen zwanger, die het aanzien van *Europa* zouden veranderen. Volgens dit hersenschimmige plan, vrij gelijk aan datgene, hetwelk HENDRIK IV. daags voor zijnen dood vormde, vereenigde zich de Czar met hem, om STANISLAUS te herstellen en zijnen mededinger te ontroonen. Hij verschafte hem schepen, om het Hanoversche huis van den Engelschen troon te verdrijven, en er den pretendent op te plaatsen; en landtroepen, om GEORGE, in zijne staten van *Hanover*, en vooral in *Bremen* en *Werden* aan te randen, welke hij aan den Zweedschen held ontweldigd had. « KAREL XII., zegt de president DE MONTESQUIEU, was geen ALEXANDER, maar hij zou de beste soldaat van ALEXANDER zijn geweest." De natuur, noch de fortuin waren nooit zoo sterk tegen hem, als hij zelf. Het mogelijke had niets uitlokkends voor hem, zegt de president HÉNAULT; zijn voorspoed moest het waarschijnlijke te boven gaan. Men heeft gelijk gehad, hem den *don Quichot van het Noorden* te noemen. Volgens zijnen geschiedschrijver, dreef hij de deugden des helds zoo ver, dat dezelve even zoo gevaarlijk worden, als de tegenovergestelde ondeugden. Tot hardnekkigheid toe onbuigzaam, tot verkwistens toe milddadig, tot vermetelheid toe moedig, en tot wreedheid toe gestreng, was hij in zijne laatste jaren, minder een koning dan een dwingeland, en in den loop zijns levens meer soldaat dan held. Hij was een zonderling man, maar geen groot man. Hij had eene innemende en edele gestalte, een schoon voorhoofd, groote blaauwe oogen, blonde haren, eene blanke

kleur, eenen welgevormden neus, maar bijna geen baard en weing haar, en eenen onaangenamen grimlach. Deze toomeloos moedige man, was in den omgang tot beschroomdheid toe zacht en eenvoudig. Zijne zeden waren gestreng en hard zelfs. In het stuk van godsdienst, was hij onverschillig omtrent alle, ofschoon hij uitwendig het lutheranismus beleed. Men meent den lezer vermaak te doen, met hem eenige bijzonderheden te verhalen, die door daadzaken de inborst van KAREL XII. doen kennen. Toen hij in 1702, te *Pultousk* in *Polen*, de Saksische troepen sloeg, wilde het geval, dat men op denzelfden dag te *Marienburg* een tooneelspel uitvoerde, hetwelk een gevecht voorstelde, tusschen de Saksers en de Zweden, ten nadeele der laatsten. KAREL kort daarna van deze bijzonderheid onderrigt zijnde, zeide koeltjes: « Vrij moge de Saksers overwinnaars op het tooneel zijn, mits ik dezelve op het slagveld kloppe." De prinses LUBOMIRSKI, die in de gunst van koning AUGUSTUS stond, sloeg den weg naar *Duitschland* in, om de gruwelen des wreeden oorlogs te ontvlugten, die in 1705 *Polen* verwoestte. HAGEN, een Zweedsch luitenant-kolonel, van deze reis onderrigt, stelt zich in hinderlaag en maakt zich meester van de prinses, van hare stoeterijen, edelgesteenten, van haar zilverwerk en gereed geld; welke voorwerpen alle zeer aanmerkelijk waren. KAREL van dit voorval onderrigt, schrijft eigenhandig aan HAGEN: « Wijl ik de vrouwen den oorlog niet aandoe, zoo zal de luitenant-kolonel, bij de ontvangst van dezen zijne gevangene dadelijk in vrijheid stellen, en haar alles terug geven, wat haar toebehoort, en, indien zij zich voor het overige van den weg niet veilig acht, zal de luitenant-kolonel haar tot aan de Saksische grenzen vergezellen." KAREL, die onverschilliglijk den grooten en kleinen oorlog voerde, naar dat de gelegenheid zich aanbood, viel in *Litthauen* een Russisch legercorps aan, en sloeg hetzelve. Hij zag, onder de overwonnenen, die op het slagveld gebleven waren, een officier, die zijne nieuwsgierigheid opwekte. Het was een Franschman, BUSANVILLE genaamd, die met eene groote tegenwoordigheid van geest, op al de aan hem gerigte vragen antwoordde. Hij voegde er bij, dat hij met het eenige leedwezen stierf, den koning van *Zweden* niet gezien te hebben. Nadat KAREL zich bekend had gemaakt, hief BUSANVILLE de regter hand op, en zeide met een gelaat vol tevredenheid: « Ik heb sedert ver-

scheiden jaren gewenscht uwe standaards te volgen, maar het lot heeft gewild, dat ik tegen een zoo groot vorst zou dienen: God zegene uwe majesteit, en schenke aan hare ondernemingen al den voorspoed, welken zij verlangt!" Hij gaf eenige uren daarna den geest, in een dorp, werwaarts hij vervoerd was, en werd, op kosten des konings, met groote eerbewijzen begraven. Nadat KAREL de Polen gedwongen had, om koning AUGUSTUS van den troon uit te sluiten, waarop zij hem geplaatst hadden, viel hij in *Saksen*, om zelfs dien vorst te noodzaken de regten van den opvolger te erkennen, welken men hem gegeven had. Hij koos zijne legerplaats bij *Lutzen*, een slagveld, door de zegepraal en den dood van GUSTAAF-ADOLF beroemd. Hij ging de plaats bezoeken, waar die groote man gesneuveld was. Toen men hem bij dezelve gebragt had, zeide hij: *Ik heb getracht, om zoo als hij te leven, God zal mij welligt eens eenen even zoo roemrijken dood verleenen.* Toen KAREL eens in de nabijheid van *Leipzig* wandelde, kwam een boer zich voor zijne voeten werpen, om hem regt te vragen over eenen grenadier, die hem juist datgene was komen wegnemen, wat voor het middagmaal van zijn huisgezin was bestemd. De koning liet den soldaat komen, en vraagde hem, met een streng gelaat: «Is het waar, dat gij dien man bestolen hebt? — *Sire*, zeide de soldaat, ik heb hem zoo veel kwaad niet gedaan, als uwe majesteit aan zijnen meester, gij hebt hem van een koningrijk beroofd, en ik heb dezen lompert slechts eenen kalkoen ontnomen." De koning gaf eigenhandig tien dukaten aan den boer, en vergaf den soldaat, om het stoute van zijnen kwinkslag, terwijl hij hem zeide: «Herinner u, mijn vriend! dat, indien ik aan koning AUGUSTUS een koningrijk heb ontnomen, ik daarvan niets voor mij zelven heb gehouden." De grootste gevaren maakten den minsten indruk op dien vorst. Toen op het einde van 1700, in den slag van *Nerva*, een paard onder hem werd doodgeschoten, sprong hij vlug op een ander, terwijl hij op eenen vrolijken toon zeide: *Die lieden laten mij oefeningen maken.* Eens gaf hij eenen secretaris brieven voor *Zweden* in de pen, eene bom viel op het huis, drong door het dak, en barstte los in de nabijheid van de kamer des konings, de helft van de zoldering werd verbrijzeld. Het kabinet, waarin de koning dicteerde, was gedeeltelijk in eenen dikken muur aangebragt, zoo dat het door de losbarsting niets te lijden had, en, door een bui-

ten gewoon geluk, bereikten geen der in de lucht springende splinters het kabinet, waarvan de deur open stond. *Wat scheelt u*, zeide hem de koning, op eenen bedaarden toon, *waarom schrijft gij niet?* Deze kon slechts deze woorden antwoorden: *Ach! sire .... de bom! ....* — *Wel*, hernam de koning, *wat heeft de bom met den brief gemeen, dien ik u dicteer! Ga voort.* De vijanden van KAREL waren zeker van zijne goedkeuring, wanneer zij zich krijgshaftig gedroegen. Toen een beroemde Saksische veldheer hem door bekwame krijgsverrigtingen, in eene gelegenheid ontsnapt was, waarin zulks niet behoorde plaats te hebben, zeide deze vorst openlijk: *SCHULEMBURG heeft ons overwonnen.* Hij had meer menschlievendheid behouden, dan de veroveraars gewoonlijk bezitten. Toen hij eens in eenen veldslag, in het heetst van den strijd, een jong Zweedsch officier, gekwetst, en buiten staat vond om te gaan, dwong hij denzelven, om zijn paard te nemen, en vervolgde zelf, aan het hoofd zijner infanterie den strijd te voet. Ofschoon KAREL op eene zeer gestrenge wijze leefde, vreesde een misnoegde soldaat niet, om hem, in 1709 zwart en verschimmeld brood, van garst en haver gemaakt, aan te bieden, als het eenige voedsel, hetwelk de troepen toenmaals hadden, en waaraan het hun zelfs dikwijls ontbrak. De vorst nam het stuk brood zeer bedaard aan, at het geheel op, en zeide vervolgens koeltjes tot den soldaat: *het is niet te best, maar het kan echter gegeten worden.* Toen men in een beleg of een gevecht aan KAREL XII. het berigt bragt, dat degene, welke hij het meeste achtte en beminde gesneuveld waren, antwoordde hij, zonder aandoening: *Wel nu, zij zijn als dapperen voor hunnen vorst gesneuveld.* Hij zeide tot zijne soldaten: *Mijne vrienden, komt den vijand onder de oogen, schiet niet; de bloodaarts doen zulks.* Zijne *Geschiedenis* is stroef geschreven in het Zweedsch, door NORBEIG, zijnen kapellaan, 3 dl.n in 4.to, *Amsterdam*, 1742; sierlijker doch met minder naauwkeurigheid, door VOLTAIRE, in het Fransch. — Zie ADLERFELDT.

* KAREL XIII., koning van *Zweden*, zoon van ADOLF FREDERIK, en van LOUISE ULRIKA, zuster van FREDERIK *den Groote*, werd den 7 October 1748 geboren, en ontving reeds bij zijne geboorte den titel van *groot-admiraal.* Zijne opvoeding, welke men aan geleerde mannen toevertrouwde, had voornamelijk de zeevaartkundige wetenschappen ten doel. KA-

REL werd ervaren, in al diegene, welke eenen goeden admiraal vormen. Ten einde hem de praktijk met de theorie te doen vereenigen, liet men hem eenen kruistogt op de *Oost-Zee* maken, en de jonge prins gaf bewijzen van zijne ervarenheid in de scheepvaartkunde. Hij ondernam in 1770 eene reis naar *Duitschland*, *Pruissen*, *de Nederlanden* en *Frankrijk*, en hij ontving te *Berlijn*, uit de handen van zijnen oom FREDERIK II., het orde-teeken van den zwarten adelaar. Toen zijn vader ADOLF FREDERIK, gedurende zijne afwezigheid, in 1771, overleden was, werd de troon bekleed door zijnen oudsten zoon, GUSTAAF III. (Zie dat artikel): in *Zweden* teruggekeerd, en van de bedoelingen van den koning zijnen broeder onderrigt, die de monarchie van een juk wilde bevrijden, hetwelk, een trotsche senaat, aan dezelve oplegde, begaf hij zich naar *Schonen*, en door de bewegingen, welke hij aan de onder zijne bevelen staande troepen liet maken, bespoedigde hij den voortgang dezer gewigtige omwenteling. Zijn broeder beloonde hem, door hem tot groot-gouverneur van *Stokholm* te benoemen, een post, welken hij tot in 1773, bekleedde: een jaar te voren, was hij tot hertog van *Sudermanland* verklaard. Tijdens den oorlog tusschen *Zweden* en *Rusland*, in 1788, had deze prins het bevel over het smaldeel, hetwelk in de *Golf van Finland*, dat der Russen versloeg. Hij verdiende nieuwen lof, wijl hij in een streng jaargetijde, zijne vloot in de haven van *Carslcrona*, had gevoerd, zonder dat dezelve de minste haverij had ondervonden. Met de handhaving der orde in het Finlandsche leger belast, kweet hij zich zoo wel van die moeijelijke taak, dat de staten hem een aanzienlijk geschenk aanboden, en dat de koning hem het voorregt verleende, om uit de koninklijke garde, eene lijfwacht voor zijnen persoon te kiezen. Het was GUSTAAF III., onder de andere vorsten, en na den koning van *Engeland*, die zich het meeste tegen de Fransche omwenteling ingenomen toonde: hij handelde hierin volgens de grondbeginselen, door welke hij, in zijne eigene staten, aan de wettige monarchie derzelver geheelen luister had teruggegeven. GUSTAAF had juist een dapper en talrijk leger gevormd, om het koninklijke gezag in *Frankrijk* te herstellen, toen te midden van een feestmaal, een verrader hem in 1792 vermoordde. Daar zijn eenige zoon, zijne meerderjarigheid nog niet bereikt had, zoo werd het regentschap aan zijnen oom, den hertog van

Sudermanland gegeven. In de netelige omstandigheden, waarin de minderjarigheid van eenen vorst bijna altijd een rijk plaatst, nam hij een stelsel van vrede aan, dat hem in staat stelde, om den handel en de scheepvaart aan te moedigen en te bevorderen. Om dezelve in de Noordsche Zeeën des te beter te beschermen, vereenigde de regent de Zweedsche vlag met die van *Denemarken*, en nooit was de handel in deze beide landen bloeijender. Daar de erfprins in 1796, zijne meerderjarigheid bereikt had. Zoo begaf de hertog van *Sudermanland*, zich naar zijn kasteel van *Rozenberg*. De nieuwe koning, die den naam van Gustaaf Adolf IV. aannam, vervolgde het plan van zijnen vader tegen *Frankrijk*, en verklaarde vervolgens den oorlog aan *Rusland*. Deze oorlog, welke *Zweden* in eene ongelijke worsteling wikkelde, daar het leger geen Gustaaf III. meer had, om hetzelve aan te voeren, verspreidde de misnoegdheid onder alle hoofden van krijgs- en staatkundige besturen. De koning, doof voor alle vertoogen, was eindelijk genoodzaakt, om afstand te doen van de kroon, te gunste van zijnen oom den hertog van *Sudermanland*, die den 29 Junij 1809, in de hoofdkerk te *Stokholm* als koning werd uitgeroepen. Karel XIII. sloot bijna even zoo spoedig den vrede met Napoleon. Wij willen geene aanmerkingen maken over deze partijen, hetzij der edelen, hetzij des volks, die door middel eener omwenteling, en tegen de geheiligde wetten der wettigheid, koningen afzetten en aanstellen, en naar hun welgevallen over kroonen beschikken, maar de daadzaken zullen ons bewijzen, dat dergelijke omwentelingen niet dan nieuwe onregtvaardigheden kunnen voortbrengen. Bernadotte, veldheer van Napoleon, had, tijdens zijne zending naar *Zweden*, zich bij het volk bemind weten te maken, en onder de aanzienlijken voorstanders gewonnen. De ontroonde koning had nog een zoon (den prins Karel Augustenburg), dien de natuur en het erfregt tot den troon beriepen, ten minste na den dood van Karel XIII. Eene vermogende partij, de nationale trotschheid vergetende, verklaarde zich voor Bernadotte; en de koning, die kinderloos was, en de regten van zijnen achterneef uit het oog verloor, nam genoegen in dat ontwerp. Bernadotte werd in 1812 als erfprins uitgeroepen, en hij regeert tegenwoordig onder den naam van Karel XIV.; zijn zoon, de prins Oscar, moet hem opvolgen. Het is alzoo,

dat in het gewaande *evenwigt van Europa*, en door het uitwerksel van een verbond, dat het wettige gezag op verscheiden overweldigde troonen heeft hersteld, men in *Zweden* de uitwerkselen eener omwenteling tegen eenen wettigen koning en zijnen wettigen opvolger, heeft zien goedkeuren, of ten minste dulden. KAREL XIII. toonde eene groote toegenegenheid voor zijnen aangenomen zoon, den nieuwen erfprins, en voor diens eenigen zoon. Toen de opvoeding van prins OSCAR was afgeloopen, hield de koning, te midden der staten, welke hij had bijeen geroepen, eene, wel is waar, zeer wijze redevoering, doch die hij had behooren te bewaren voor den kleinzoon van een' teedergeliefden broeder, die op denzelfden oogenblik, als een vergeten reiziger, *Europa* doorkruiste. Men merkte in deze redevoering den volgenden volzin op: « Verdien de liefde der volken, door de regtvaardigheid, de orde en de geestkracht, in al uwe ondernemingen, en eerbiedig de waardigheid der menschen overal, waar gij dezelve vinden zult...." KAREL XIII. overleed den 5 Februarij 1818, en met hem eindigde het regerende huis der oude koningen van *Zweden*. Hij was sedert 1765 honorair voorzitter der maatschappij van wetenschappen van *Upsal*. Hij vormde het museum van *Stokholm*, en eene militaire akademie, waarin 200 jonge lieden, in de wis-, leger-, aardrijks- en scheepvaartkunde en in de geschiedenis onderwezen worden. Deze vorst bezat hoedanigheden, aan welke wij onzen lof niet weigeren; maar de waarheid en regtvaardigheid kunnen er ons geenen inboezemen, wanneer wij hem zien toestemmen, om zijne familie van den troon uit te sluiten, en wij dienzelfden vorst, als den beschermer der vrijmetselaars zien optreden, waarvan hij grootmeester was, en bespeuren, hoe hij in de sekte der *illuminés*, grondbeginselen van *maatschappelijke onafhankelijkheid* put, die alle banden verbreekt, zonder zelfs die des bloeds uit te zonderen.

KAREL I., koning van *Navarre*. — Zie KAREL IV., koning van *Frankrijk*.

KAREL II., koning van *Navarre*, graaf van *Evreux*, bijgenaamd *de Kwade*, werd in 1332, met geest, welsprekendheid en stoutmoedigheid geboren, doch tevens met eene boosaardigheid, die den luister dezer hoedanigheden bezwalkte. Hij liet KAREL D'ESPAGNE DE LA CERDA, connestabel van *Frankrijk*, vermoorden, uit haat, dat men aan dien prins, het graafschap *Angoulême* had

gegeven, hetwelk hij voor zijne vrouw, de dochter van koning JOANNES vraagde. KAREL V., de zoon van dien vorst, en luitenant-generaal des koningrijks, liet hem in hechtenis nemen. Maar nadat de Navarrees uit zijne gevangenis was ontsnapt, kwam hij op het denkbeeld, om zich tot koning van *Frankrijk* te doen verheffen. Hij kwam het tweedragtsvuur te *Parijs* aanblazen, uit welke stad hij, na alle buitensporigheden te hebben begaan, verdreven werd. Zoodra als KAREL V. tot de kroon was gekomen, zocht de koning van *Navarre*, een voorwendsel, om de wapens weder op te nemen: hij werd overwonnen. In 1365 werd er tusschen KAREL en hem een vredesverdrag gesloten. Men liet hem het graafschap *Evreux*, zijn vaderlijk erfgoed behouden, en gaf hem *Montpellier*, en het grondgebied dier stad, voor zijne aanspraak op *Bourgondië*, *Champagne* en *Brie*. Het vergif was zijn gewone wapen. Men wil, dat hij er zich van bediende, ten opzigte van KAREL V. Zijn dood, in 1387 voorgevallen, was zijn leven waardig. Hij had zich, hetzij om zijne, door de buitensporigheden verzwakte warmte optewekken, hetzij om zijne melaatschheid te genezen, in beddelakens doen wikkelen, welke in brandewijn en zwavel gedoopt waren; deze lakens geraakten in brand, en hij werd tot op de beenderen verteerd. Het is aldus, dat bijna al de Fransche geschiedschrijvers, den dood van KAREL II. verhalen; intusschen wordt er, in den brief, welken de bisschop van *Dax*, zijn voornaamste minister, aan de koningin BLANKA, zuster van dien vorst, weduwe van PHILIPPUS VAN VALOIS, schreef, niet het minste gewag van deze verschrikkelijke omstandigheden gemaakt, maar enkel van de hevige pijnen, welke de koning, in zijne laatste ziekte, met groote bewijzen van boetvaardigheid, en onderwerping aan den wil Gods, had uitgestaan. » Deze vorst, zegt MEZERAY, bezat al de goede hoedanigheden, welke eene goddelooze ziel noodlottig maakt, geest, welsprekendheid, behendigheid, stoutmoedigheid en milddadigheid."

KAREL van *Frankrijk*, tweede zoon van den Franschen koning, PHILIPPUS *den Stoute*, werd in 1270 geboren, en had tot erfdeel de graafschappen *Valois*, *Alençon*, en *Perche en Parisis*. Hij werd in 1283 met het koningrijk *Arragon* beleend, en nam te vergeefs den titel van koning aan. BONIFACIUS VIII. voegde er dien

van stedehouder van den heiligen stoel bij. Hij begaf zich naar *Italië*, deed er eenige heldendaden en werd de *verdediger der kerk* bijgenaamd. Hij diende met meer voorspoed in *Guienne* en in *Vlaanderen*: hij onderwierp het geheele land tusschen de *Dordogne* en de *Garonne*, en bespoedigde den vrede. Hij overleed te *Nogent*, in 1325. Men heeft van hem gezegd, dat hij *de zoon eens konings, de broeder eens konings, de oom eens konings, en de vader eens konings was geweest, zonder zelf koning te zijn.* Hij was de vader van PHILIPPUS VI., bijgenaamd van *Valois*.

KAREL, hertog van *Guienne*, broeder van LODEWIJK XI. Zie LODEWIJK XI.

KAREL, hertog van *Bourbon*, zoon van GILBERT, graaf van *Montpensier*, en van CLARA VAN GONZAGA, werd in 1489 geboren. In 1515 werd hij tot *Connestabel* verheven. Onderkoning van het *Milanesche* geworden zijnde, maakte hij zich aldaar bemind, bij den adel door zijne beschaafdheid en bij het volk door zijne bescheidenheid. Hij had zich met lauwers bedekt, in alle roemrijke gevechten, en vooral in den slag van *Marignan*. Daar de koningin-moeder, LOUISE van *Savooije*, wier gevoelens, zegt men, hij niet had willen ontdekken, hem een regtsgeding voor de domeinen van *Bourbon* had aangedaan, zoo verbond KAREL zich met den keizer, en den koning van *Engeland*, tegen *Frankrijk*, zijn vaderland. Hij was reeds in het vijandelijke land, toen FRANCISCUS I. hem zijnen degen van connestabel, en zijn ordeteeken liet afvragen. BOURBON antwoordde: » Wat den degen betreft, dezen ontnam hij mij reeds te *Valenciennes*, toen hij aan den heer D'ALENÇON, de voorhoede toevertrouwde, welke mij toebehoorde; en mijn ordeteeken, heb ik te *Chantilly* onder mijn oorkussen gelaten." KAREL, veldheer der keizerlijke legerbenden geworden, ging in 1524 *Marseille* belegeren, en werd genoodzaakt het beleg op te breken. Hij was gelukkiger in de veldslagen van *Biagras* en *Pavia*, tot het winnen van welke hij veel bijdroeg. Daar FRANCISCUS I., in dezen laatsten slag was gevangen genomen, zoo begaf zich BOURBON, met het ongeluk van zijnen ouden vorst begaan, in zijn gevolg naar *Spanje*, om gedurende de onderhandelingen des keizers met hoogstdeszelfs gevangene, voor zijne belangen te waken. Een Spaansch heer, de markgraaf DE VILLANO namelijk, wilde volstrekt zijn paleis niet leenen, om

er Bourbon in te huisvesvesten. » Ik kan niets aan uwe majesteit weigeren, zeide hij tot Karel V.; maar indien de hertog in mijn huis zijnen intrek neemt, zal ik hetzelve in brand steken, zoodra hij het verlaten heeft, als zijnde eene plaats, door trouweloosheid besmet, en bijgevolg onwaardig, om door lieden van eer bewoond te worden." In het *Milanesche* teruggekeerd, deed de veldheer, eenige dubbelzinnige stappen, die konden doen twijfelen, of hij niet even zoo ontrouw aan Karel V. was, als hij zulks aan Franciscus I. was geweest. Bourbon ging zich vervolgens te *Rome* doen dooden, door in 1527, een der eersten bij de bestorming dier stad te zijn. Hij had zich dien dag in het wit gekleed, *om*, zoo als hij zeide *het eerste mikpunt der belegerden, en het eerste vaandel der belegeraars te zijn.* Uit vreeze, dat zijn lijk door het Romeinsche gemeen mogt beleedigd worden, bragten zijne hem toegedane soldaten hetzelve naar *Gaëta*, alwaar zij hem een prachtig praalgraf oprigtten. Zijn graf is vernield, en zijn ingebalsemd ligchaam een voorwerp van nieuwsgierigheid voor de reizigers geworden. Karel werd langen tijd, voor den regtschapensten man, den magtigsten heer en den grootsten veldheer van *Frankrijk* gehouden; maar terwijl de woelingen der koningin-moeder, zijne ontwijking veroorzaakten, benamen dezelve tevens aan zijne deugden, al haren luister.

Karel van Bourbon, zoon van Karel van Bourbon., hertog van *Vendôme*, kardinaal, aartsbisschop van *Rouanen* en legaat van *Avignon*, werd door den hertog van *Mayenne* in 1589, na den dood van Henddik III., onder den naam van Karel X., op den troon van *Frankrijk* geplaatst. Sommige schrijvers hebben gezegd, dat hij de kroon had aangenomen, om dezelve aan Hendrik IV., zijnen neef, te doen verliezen: dit is juist het tegendeel. Omtrent den tijd, dat hij tot koning werd uitgeroepen, zond hij uit zijne gevangenis van *Fontenay*, in *Poitou*, zijnen kamerheer aan Hendrik IV., met eenen brief, waarin hij hem als zijnen wettigen koning erkende. » Het is mij niet onbekend, zeide hij tot een' zijner vertrouwelingen, dat de *ligueurs* het op het huis van *Bourbon* gemunt hebben. Door mij bij hen te voegen, hebben zij altijd eenen Bourbon erkend, en ik heb zulks enkel gedaan, ter handhaving der regten mijner neven." Dit schaduwbeeld der koninklijke waardigheid,

overleed aan de graveel, te *Fontenay-le-Comte*, in 1590, in den ouderdom van 67 jaren. Het parlement liet den naam van KAREL X., uit al de acten schrappen, waarin dezelve zich bevond. Men sloeg munten in zijnen naam. Zijn leven is door JACOBUS DU BREUL, een Benedictijner, beschreven, *Parijs*, 1612, in 4.to

KAREL van *Frankrijk*, graaf van *Anjou*, broeder van den heiligen LODEWIJK, in 1220 geboren, huwde met BEATRIX, erfgename van *Provence*, die hem naar *Egypte* vergezelde, alwaar hij in 1250 werd gevangen genomen. Bij zijne terugkomst, onderwierp die vorst *Arles*, *Avignon*, *Marseille*, welke beweerden, onafhankelijk te zijn, en die, zelfs na de overwinning van KAREL, groote voorregten behielden. Hij werd in 1265 met het koningrijk *Napels* en *Sicilië* beleend; en vele *critici* stellen op dit tijdstip den oorsprong der hulde, welke de koningen van *Napels* jaarlijks aan den heiligen Stoel bewijzen, eene hulde, welke anderen tot ROBERT GUISCARD doen opklimmen. (Zie GUISCARD). MANFRED, de overweldiger van dit koningrijk, werd door hem overwonnen, en in het volgende jaar in de vlakten van *Benevento*, gedood. Zijne vrouw, zijne kinderen en zijne schatten, werden aan den overwinnaar overgeleverd, welke die weduwe en den zoon, die haar overbleef, in de gevangenis deed omkomen. CONRADIN, hertog van *Zwaben*, en kleinzoon van keizer FREDERIK II., met FREDERIK van *Oostenrijk* gekomen zijnde, om het erfdeel zijner voorouderen in het bezit te nemen, werd twee jaren daarna gevangen genomen, en door beuls-handen te *Napels*, openlijk ten dood gebragt. Deze strafoefeningen deden KAREL verfoeijen. Een aanhanger van de partij der Gibellijnen, hartstogtelijk aan het Zwabische huis verknocht, en brandende van verlangen, om het vergoten bloed te wreken, smeedde eene zamenzwering tegen hem. Deze was de beruchte JOANNES DE PROCHITA, (zie PROCHITA), wiens goederen KAREL verbeurd verklaard, en wiens vrouw hij, volgens verscheiden geschiedschrijvers verleid had. De Sicilianen sloegen aan het muiten. Op Paaschdag 1282, bij het luiden der Vesperklok, werden al de Franschen op het eiland vermoord, sommigen in de kerken, anderen aan de deuren derzelve, of op de openbare pleinen, de andere in hunne huizen. Er werden 8,000 personen omgebragt. KAREL overleed in 1285, met de smart, van door zijne gewelddadigheid en wreedheid,

zijne onderdanen bewogen te hebben, om zich aan deze verregaande wraak over te geven, welke in de geschiedenis, onder den naam van *Siciliaansche Vespers* bekend is.

Karel II., bijgenaamd *de Kreupele*, koning der *Beide Siciliën*, werd in 1248 geboren, alvorens zijn vader, Karel I. van *Anjou*, koning van *Napels* was geworden. Hij voerde het bevel over die stad, bij de afwezigheid van zijn' vader, in de maand Junij 1284, toen, nadat Rutger de Loria, met de Siciliaansche vloot, hem was komen uitdagen, hij hem slag leverde, gevangen genomen, en in de vesting *Maltagrisona* in *Sicilië* opgesloten werd. De voorstanders van Petrus III., koning van *Arragon*, die aanspraak maakten op het koningrijk *Sicilië*, eischten met nadruk zijnen dood, uit weerwraak van dien van Conradin (zie het vorige artikel). Maar Constantius van *Arragon*, die toenmaals in *Sicilië* regeerde, ontrukte hem aan den dood, en zond hem naar *Barcelona*, om hem aan de woede des volks te onttrekken. Gedurende zijne vierjarige gevangenschap, was zijn vader Karel I. overleden, en Robert, graaf van *Artois*, zoon van Philippus *den Schoone*, had het regentschap. Nadat Karel, door tusschenkomst van den koning van *Engeland*, zijne vrijheid terug bekomen had, werd hij den 29 Mei 1289, te *Rome* door paus Nicolaas IV. gezalfd. De koningen van *Arragon*, Alfonsus en Jacobus, betwistten hem de kroon, maar de paus bewoog hen, om er afstand van te doen, en Karel werd als koning der *Beide-Siciliën* erkend. Intusschen had Frederik, broeder van Jacobus, zich van *Sicilië* meester gemaakt, wist zich in hetzelve te handhaven, ondanks de pogingen, welke zijn broeder en Karel II. in het werk stelden, om er hem uit te verdrijven, en eindigde met zich, door een vredesverdrag van den 9 Augustus 1392, onder den naam van *koning van Trinacrie* te doen erkennen. Deze vorst bezat niet dezelfde krijgskundige hoedanigheden als zijn vader, maar hij toonde zich menschlievender en godsdienstiger; hij hield zich bezig, om de godsdienst en de kunsten in zijne staten te doen bloeijen. Hij bezat al de deugden van eenen grooten vorst, hij was weldadig, bescheiden, vergaf ligtelijk de misslagen, en vergat nooit de hem bewezene diensten. Hij overleed te *Napels* in 1309, door al zijne onderdanen als een vader betreurd.

KAREL, bijgenaamd *de Stoute*, hertog van *Bourgondië*, zoon van PHILIPPUS *den Goede*, te *Dijon*, den 10 November 1433 geboren, volgde zijnen vader in 1467 op. Twee jaren te voren, had hij den slag van *Montlhéri* gewonnen. Hij was ook overwinnaar te *St. Truijen* tegen de Luikenaars, en onderwierp dezelve; vernederde de Gentenaars, en verklaarde zich den onverzoenbaren vijand van LODEWIJK XI., met wien hij altijd in oorlog was. Hij was het, die aan dien vorst den connestabel SAINT-POL overleverde, die, na een vrijgeleide van hem te hebben ontvangen, zich in zijne handen had overgegeven. Door deze trouweloosheid verwierf hij *Saint-Quentin*, *Ham*, *Bouchain*, en het vermogen van het ongelukkige slagtoffer zijner lafhartigheid. Na dit tijdstip waren zijne ondernemingen alle noodlottig. De Zwitsers behaalden op hem in 1476 de overwinningen van *Granson* en *Morat*. Het is in dezen laatsten slag, dat hij dien schoonen diamant verloor, toenmaals voor eene kroon verkocht, en dien de hertog van *Florence* later weder zoo duur inkocht. De Zwitsersche pieken en houwdegens zegevierden op het grof geschut en de gendarmerie van *Bourgondië*. KAREL *de Stoute* kwam in 1477 om het leven, door den hertog van *Lotharingen* geslagen, en gedood, terwijl hij, na den slag bij *Nanci* geleverd, hetwelk hij belegerd hield, zich door de vlugt wilde redden. Deze hertog van *Bourgondië*, zegt een geschiedschrijver, was de magtigste aller vorsten, welke geene koningen waren, en weinig koningen waren zoo magtig als hij. Tegelijkertijd leenman des keizers en des konings van *Frankrijk*, was hij voor beide evenzeer geducht. Hij verontrustte al zijne naburen, en bijna alle te gelijk. Hij maakte ongelukkigen en was zelf ongelukkig. Men kan hem echter geene uitmuntende hoedanigheden betwisten, aan welke verscheiden geschiedschrijvers niet genoeg regt schijnen te hebben doen wedervaren. PHILIPPUS DE COMMINES zegt ons, dat hij zeer kuisch was, dat hij gestrengelijk het tweegevecht verbood, en dat hij het regt met de grootste naauwgezetheid handhaafde. Het schijnt, dat de hertog RENATUS eenigzins zijne toevlugt tot het verraad heeft genomen, om dezen geduchten vijand te doen vallen. CAMPOBASSO, *Sire* D'ANGE, de heer van *Montfort*, die KAREL, in den hagchelijksten oogenblik verlieten, zijn niet zonder eenig belang tot de Lotharingers overgegaan. Zij werden rijkelijk beloond voor eene daad, die de wa-

re dapperheid enkel met verachting en haat zoude betaald hebben. Ook wilden de Zwitsers van het leger van RENATUS, de verraders niet opnemen, en sloten hunne gelederen, om hun te beletten van onder hen plaats te nemen. Men ziet te *Brugge*, in de kerk van O. L. V. het graf van dien hertog en dat van zijne dochter MARIA; hetwelk beide schoone bouwkundige stukken zijn.

KAREL (*Heilige*), — Zie BORROMEUS.

KAREL van *Lotharingen*, aartsbisschop van *Reims*, van *Narbonne*, bisschop van *Metz*, *Toul*, *Verdun*, *Terouane*, *Laçon* en *Valence*, abt van *Saint-Denis*, *Fecamp*, *Cluny*, *Marmoutier*, enz., werd te *Joinville* in 1525 geboren, en was de zoon van CLAUDIUS van *Lotharingen*, eersten hertog van GUISE. PAULUS III. vereerde hem in 1547, met het Roomsche purper. De kardinaal onderscheidde zich in de bijeenkomst van *Poissy*, welke hij had doen beleggen, zeggen op eene belagchelijke wijze de protestanten, om zijne welsprekendheid te doen bewonderen. Het jaar te voren, in 1560, had hij voorgesteld, om de inquisitie in *Frankrijk* in tevoeren, terwijl hij betoogde, dat door dit middel, *Portugal*, *Spanje* en *Italië*, steeds van den ramp der burgeroorlogen waren bevrijd gebleven, waarin de ketterij het overige *Europa* gedompeld had. De kanselier L'HOPITAL verzette er zich tegen. Om eenen middelweg te behouden, droeg de koning de kennisneming der misdaad van ketterij, met uitsluiting der parlementen, aan de bisschoppen op. De kardinaal van *Lotharingen* verscheen met veel luister in de kerkvergadering van *Trente*, en spreidde er zijnen ijver voor de kerk, en voor het behoud der Catholijke leer, tegen de pogingen der sectarissen ten toon. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij door KAREL X., wiens geldmiddelen hij, in hoedanigheid van minister van staat beheerde, naar *Spanje* gezonden. Het is valsch, dat hij het minste deel aan den *St. Bartholomeus-nacht* zou gehad hebben, zoo als de heer CHENIER, in zijn ten uiterste dweepachtig en heiligschendend treurspel *KAREL X.* zulks vooronderstelt. De kardinaal was toenmaals zelfs niet in *Frankrijk*; en bevond zich te *Rome*. Hij wilde, wel is waar, dat men eenen onverzoenlijken oorlog met muitende dweepers zoude voeren; hij was van gevoelen dat elke vrede, elk verdrag met hen nutteloos

en gevaarlijk was. » De uitkomst, zegt een schrijver, heeft bewezen, dat hij een veel beter staatkundige was, dan de kanselier L'HOPITAL. Zijn grondbeginsel was dat van PLATO, en van de beroemdste oude en nieuwere wijsgeeren; dat er in eenen staat slechts eene enkele godsdienst moet bestaan; en dat deze godsdienst waar moet zijn; dat zulks eene constitutionele grondwet is; dat de godsdienst ophoudt van kracht te zijn, wanneer de burgers de overtuiging meenen te hebben, dat elke godsdienst goed is; dat men slechts aan eene uitsluitende godsdienst sterk kan verbonden zijn." In eene processie van boetelingen te *Lyon*, door eene flaauwte overvallen, wilde hij zich niet verwijderen, uit vreeze van de plegtigheid te storen, hetwelk ten gevolge had, dat hij door eene hevige koorts werd aangetast, die hem in 1574 in het graf sleepte. Het jaar te voren had hij te *Pont-à-Mousson* de universiteit gesticht. Hij deed de wetenschappen bloeijen en beoefende dezelve. Men heeft van hem eenige werken.

KAREL van *Lotharingen*, hertog van *Mayenne*, tweede zoon van FRANCISCUS van *Lotharingen*, hertog van *Guise*, in 1554 geboren, onderscheidde zich in de belegeringen van *Poitiers* en *la Rochelle*, en in den slag van *Moncontour*. Hij sloeg de protestanten in *Guienne*, in *Dauphiné* en in *Saintonge*. Nadat zijne broeders in de staten van *Blois* gedood waren, volgde hij hen in hunne ontwerpen op, verklaarde zich het hoofd der *ligue*, en nam den titel aan van *luitenant-generaal van den staat en de kroon van Frankrijk*. Aan het hoofd van dertig duizend man, trok hij tegen zijnen wettigen koning HENDRIK IV. op, werd geslagen in het gevecht van *Arques*, en vervolgens in dat van *Ivri*, ofschoon de koning niet meer dan 7000 man had. Nadat de factie der zestienen den eersten president van het parlement van *Parijs*, en twee raadsheeren, die zich tegen hunne moedwilligheid verzetten, had doen ophangen, veroordeelde MAYENNE vier dier muitelingen tot dezelfde straf, en doofde door dezen stouten stap, die *kabaal* uit, die op het punt stond, om hem zelven te overmannen. Hij hield niettemin vol, om de *ligue* te handhaven. Na verscheiden nederlagen verzoende hij zich eindelijk in 1599 met den koning. Deze vrede, zegt de president HÉNAULT, zou voordeeliger voor hem zijn geweest, indien hij denzelven vroeger gesloten had; en ofschoon men erkent, dat hij een groot man was, heeft men van hem

gezegd, dat hij, noch den oorlog wel kon voeren, noch den vrede wel kon sluiten. HENDRIK verzoende zich oprechtelijk met hem: hij schonk hem zijn vertrouwen, en benoemde hem tot gouverneur van *Ile-de-France*. Eens vermoeide hem de koning op eene wandeling en deed hem bijzonder zweeten, bij de terugkomst zeide hij hem: » Neef! ziedaar de eenige wraak, welke ik op u wilde nemen, en het eenige kwaad, hetwelk ik u, zoo lang als ik leef, zal doen." KAREL overleed te *Soissons*, in 1611.

KAREL ALEXANDER van *Lotharingen*, landvoogd der *Nederlanden*, groot-meester der Duitsche orde, broeder van keizer FRANCISCUS I., werd te *Luneville*, den 12 December 1712 geboren, en was de zoon van LEOPOLD JOZEF, hertog van *Lotharingen*, en van ELIZABETH CHARLOTTE van *Orléans*. Prins KAREL werd eenigen tijd na het huwelijk van zijnen broeder met de erfgenamen van het huis van *Oostenrijk*, tot generaal der artillerie, en later tot veld-maarschalk bevorderd; in 1742 voerde hij het bevel over het leger van *Boheme*. Na zich van *Czaslau* te hebben meester gemaakt, leverde hij er slag aan den koning van *Pruissen*, die, terwijl hij bijna zijne geheele ruiterij verloor, de overwinning behaalde. Nadat de vrede nog in hetzelfde jaar tusschen den koning van *Pruissen* en de koningin van *Hongarije* gesloten was, wendde prins KAREL zijne wapens tegen de Franschen, die groote veroveringen in *Boheme* maakte, nam *Pyseck* en *Pilsen* weg; begon den 28 Julij *Praag* in te sluiten, en nam *Leutmeritz* voor het einde van dien veldtogt in. In 1744, voerde hij het bevel aan den *Rijn*, dien hij den 2 Julij op de roemrijkste wijze overtok; hij maakte zich meester van de verdedigingsliniën van *Spiers*, *Germersheim*, *Lauterburg* en *Hagenau*, en nam zijne legering midden in den *Elzas*; maar terwijl de koning van *Pruissen*, den vrede van *Breslau* schond, maakte die vorst eene afwending, die prins KAREL noodzaakte om den *Elzas* te verlaten. Hij deed zijnen aftogt in goede orde, trok den 25 Augustus, te *Bentheim*, in tegenwoordigheid van het Fransche leger, weder over den *Rijn*. Hij keerde naar *Boheme* terug, en dwong den koning van *Pruissen* zijne veroveringen te verlaten. In het volgende jaar sloeg hem die vorst te *Friedberg* en te *Praussnitz*. Nog in 1757 voerde hij het bevel over de Oostenrijksche legerbenden, versloeg den generaal KETTH, en verdreef de Pruissen uit

geheel *Boheme*; op den 22 November deszelfden jaars, versloeg hij hen andermaal bij *Breslau*. Hij had niet hetzelfde geluk, op den 5 December daaropvolgende in den slag van *Lissa*. Deze prins, hoewel dikwerf ongelukkig in den strijd, was niettemin een groot veldheer; dapper, onverschrokken in de gevaren, wijs in den raad, hij heeft zich dikwerf doen vreezen, zelfs na zijne nederlaag. Niemand wist beter dan hij eene legerplaats te kiezen, dezelve te versterken, en een' veiligen en eervollen aftogt te maken. Hij deed zich beminnen en bewonderen, zoo wel door zijne edelmoedigheid, zachtmoedigheid en bescheidenheid, als door zijnen geest en de uitgebreidheid zijner kundigheden, en ervarenheid in de geschiedenis, de wijsbegeerte, de wiskunde, de werktuigkunde, en door eene opregte liefde voor de godsdienst. De geleerden vonden hij hem steeds eenen aangenamen toegang, zijne bibliotkeek, zijn kabinet van gedenkpenningen en natuurlijke historie, enz. alles was hun steeds geopend. Onder zijn bestuur zijn de wetten steeds geëerbiedigd, de algemeene overvloed steeds gehandhaafd, de handel beschermd en uitgebreid, en de volken in het algemeen gelukkig gemaakt. Hij deed echter niet de helft van het goede, dat in zijn hart was, onophoudelijk tegengewerkt door de ministers, door het hof van *Weenen* benoemd, en reeds besmet met den geest van nieuwigheid en zoogenaamde hervormingen, die de geheele omkeering dier gewesten voorbereidden. Deze goede vorst, welke er de gevolgen van voorzag, bood, zoo veel als het in zijn vermogen was, tegenstand, aan die vijanden der openhare zaak; en, ofschoon zijn gezag zeer beperkt werd, zoo beletten de eerbied, welken men hem schuldig was, en de teedere verkleefdheid welke Maria Theresia hem toedroeg, den empirischen hervormers, om de meeste hunner hersenschimmige plannen ten uitvoer te brengen. De staten van *Braband* rigtten te zijner eer een metalen standbeeld op(*), men ziet er een te paard op het brouwershuis

(*) Deze vorst, de Hendrik IV. der *Oostenrijksche Nederlanden*, heeft er zich zelven een veel duurzamer oprigt, in het hart zijner onderhoorigen. Wij hebben die volken gezien, afkeerig van hunnen wettigen vorst, door de filozofische ondernemingen van Jozef II., geenszins gerustgesteld, door de beloften, de tegenwoordigheid, den moed van den tegenwoordigen keizer Franciscus II., blindelings het voor hen zoo zachte bestuur van het Oostenrijksche huis verfoeijen, en, ondanks hunne woede, niet dan met geestdrift en aandoening over prins Karel spreken.

te *Brussel*. Hij overleed den 4 Julij 1780, op het kasteel van *Tervueren*. Hij was den 7 Januarij 1744, in den echt getreden, met MARIA ANNA van *Oostenrijk*, tweede dochter van KAREL VI., die hij in hetzelfde jaar verloor.

* KAREL EMMANUEL FERDINAND, koning van *Sardinië*, oudste zoon van VICTOR AMADEUS III., werd te *Turin*, den 24 Mei 1751 geboren. Alvorens den troon te beklimmen, droeg hij den titel van prins van *Piémont*, en had tot onderwijzer den kardinaal GERDIL, die zich even zeer door zijne godsvrucht, als door zijne geleerde schriften tegen de ongeloovigen, voornamelijk tegen VOLTAIRE en ROUSSEAU, onderscheidde. GERDIL prentte in het jeugdige hart van zijnen kweekeling, die godsdienstige gevoelens, welke hetzelve nooit verlieten. KAREL EMMANUEL huwde den 27 Augustus 1775 met MARIA ADELAÏDE CLOTILDE XAVIÈRE van *Frankrijk*, zuster van LODEWIJK XVI. Deze verbindtenis haalde de banden nog naauwer toe, welke tusschen het huis van *Frankrijk* en dat van *Savooïë* bestonden, waaruit twee prinsessen reeds gehuwd waren geweest (1771 en 1773) met MONSIEUR en met den graaf van *Artois*, later LODEWIJK XVIII. en KAREL X. Nadat de Fransche omwenteling, in 1789 was losgebarsten, weken de Fransche prinsen, onder welke zich de graaf van *Artois* bevond, naar *Piémont*, en VICTOR AMADEUS, ontving hen op eene wijze, ongelukkigen prinsen, zijnen vrienden en bondgenooten waardig. De Fransche revolutionnairen rekenden hem zulks als eene misdaad toe, en begonnen door middel hunner zendelingen, in de staten van den koning van *Sardinië*, hunne bedervende grondbeginselen te verspreiden. Het regeringloos bestuur, hetwelk *Frankrijk* daarop verwoestte, verklaarde hem eindelijk in 1792 den oorlog, en de Franschen maakten zich meester van *Savooïje* en van het graafschap *Nizza*. Vier jaren later veroverde BONAPARTE *Piémont*. VICTOR AMADEUS, door de Oostenrijkers verlaten, en den slag van *Mondovi* verloren hebbende, was genoodzaakt, om met den Franschen generaal te capituleren, van hem zijne voornaamste steden over te leveren, en een verdrag te onderteekenen, hetwelk voor de Franschen geheel *Italië* opende. VICTOR AMADEUS overleed den 16 October deszelfden jaars 1796, de kroon aan zijnen zoon, KAREL EMMANUEL FERDINAND nalatende, die, in de moeijelijkste omstandigheden geplaatst, geen enkel middel had, om

aan zijne vijanden het hoofd te bieden. In de volslagene uitputting, waarin zich de koninklijke schatkist bevond, stelde men hem een plan voor, hetwelk ten doel had, om een staatsbankeroet te verklaren. De koning verwierp dezen hevigen maatregel, maar hij zag zich genoodzaakt, om vele bezuinigingen, in alle deelen des beheers daar te stellen, hetwelk het getal der ontevredenen vermeerderde. Daar hij tegen eenen geduchten vijand niet kon worstelen, zoo onderwierp hij zich aan alle afpersingen, die deze van hem eischte; en op aanvraag van het *directorium*, beroofde hij zijne tuighuizen en stond aan hetzelve in 1797, voor eenen zeer lagen prijs, tien duizend geweren af. *Piémont* was met revolutionnairen bezet, die alom den geest des opstands aanbliezen. KAREL, beval gestrenge vervolgingen tegen dezelve, en wond, daardoor de kwalijkgezinden al meer en meer op. Deze vorst onderteekende niet te min, den 5 April deszelfden jaars, een aanvallend en verdedigend verbond met *Frankrijk*, hetwelk hem zijne kroon en het bezit zijner staten waarborgde, op voorwaarde, dat de koning aan de republiek een corps van ten minste 10,000 man zoude leveren, en dat de Fransche troepen eenen vrijen doortogt door *Piemont* zouden genieten. De oogenblik der lorbarsting naderde, en om dezelve ten uitvoer te brengen, wachtte het *directorium* slechts op een voorwendsel: het duurde niet lang, of hetzelve bood zich aan. De opstand nam in *Piemont* hand over hand toe; om aan het zwaard der wetten te ontsnappen, namen verscheiden schuldigen de wijk naar *Genua*, dat toenmaals onder de bescherming van *Frankrijk* was. De koning van *Sardinië*, vraagde deze opstandelingen terug; men weigerde hem dezelve, en KAREL EMMANUEL achtte zich verpligt, om den 18 Junij 1798 aan die republiek den oorlog te moeten verklaren; maar zoodra als de vijandelijkheden aan den kant van *Oneille* waren begonnen, verklaarde het Fransche directorium op zijne beurt, den 6 December deszelfden jaars, den oorlog aan den koning van *Sardinië*, die zich in zijne hoofdstad opgesloten, en verpligt zag, om in de stad en de citadel eene Fransche bezetting optenemen. Daar hij geen enkel waarschijnlijk middel meer bezat, om zijne staten te redden, was hij genoodzaakt, om den 7 December eene afstandsacte te onderteekenen; den 9 verliet hij zijne hoofdstad en rigtte zich naar *Toskane*, alwaar de slechte staat zijner gezondheid hem gedu-

rende twee maanden ophield. Den 24 Februarij 1799, ging hij te *Livorno* scheep, sloeg den weg in naar *Sardinië*; en, voor *Cagliari* gekomen, protesteerde hij plegtiglijk, tegen de acte van den 7 December, welke hem de gewelddadigheden van het Fransche directorium en van de Fransche veldheeren hadden afgeperst. Daar hij zich steeds ziek gevoelde, en den ijdelen en dikwerf noodlottigen glans der menschelijke grootheden beter had leeren kennen, deed hij den 4 Junij 1802 afstand van de kroon, ten gunste van zijnen broeder, den hertog van *Aoste*, die onder den naam van Victor Emmanuel (zie dat artikel) heeft geregeerd. Na een ongelukkig bestuur en met hartzeer overladen, door het verlies der koninginne, zijne echtgenoote, den 7 Maart 1802, te *Napels*, in den geur van heiligheid overleden, begaf Karel Emmanuel Ferdinand zich naar *Rome*, alwaar hij zich aan godvruchtige oefeningen toewijdde, die steeds zijne voornaamste bezigheden hadden uitgemaakt. Daar had hij eene zachte schadeloosstelling voor zijne geledene rampen, terwijl hij zijne overledene echtgenoote door Pius VII., den 10 April 1808 als eerwaardig hoorde verklaren. Deze omstandigheid scheen in Karel Emmanuel de stichtelijke godsvrucht te vermeerderen, welke hem zoo eigen was. Hij hield menigvuldige afzonderingen in de kloosters van *Subiaco*, te *Monte Cassino*, en in de laatste plaats, koos hij een vertrek in dat der Jesuiten. Eenigen tijd voor zijnen dood werd hij blind, en leed dit nieuwe ongeluk met geduld en onderwerping. Eene hevige ziekte, waarvan hij reeds sedert lang de kiem ronddroeg, sleepte hem binnen vier dagen in het graf, den 6 October 1819. Karel Emmanuel Ferdinand stierf zoo als hij geleefd had, als een ware Christen. Om zich naar de bepalingen, in zijn testament vervat te gedragen, werd hij zonder eenige pracht, in het religieuze gewaad, en zonder gebalsemd te worden, in de kerk der Jesuiten, van den heiligen Andreas van het *Quirinaal* begraven.

Karel, bijgenaamd *de Goede*, zoon van den heiligen Kanut, koning van *Denemarken*, en van Alize van *Vlaanderen*, werd in 1119 graaf van *Vlaanderen*, na den dood van Boudewijn, die hem bij zijnen uitersten wil tot zijnen erfgenaam had benoemd. Hij gaf aan zijne onderdanen het voorbeeld der uitoefening aller christelijke deugden, en hield zich bestendig bezig, om dezelve gelukkig te maken. Daar hij vernomen had, dat eeni-

ge grooten het land onderdrukten, zoo voerde hij wijze wetten tegen dezelve in. BERTHOULD, die het proostschap van den heiligen DONATUS van *Brugge*, waaraan de waardigheid van kanselier van *Vlaanderen* verbonden was, overweldigd had, vormde, om zich op den deugdzamen graaf, die zijne onregtvaardigheden tegen ging, te wreken, het verschrikkelijke ontwerp, om hem het leven te benemen, en vertrouwde de uitvoering daarvan aan eenige booswichten toe, die zich in de kerk van den heiligen DONATUS verborgen, werwaarts de graaf zich dagelijks vroegtijdig begaf. KAREL, gewaarschouwd omtrent hetgene, wat er gaande was, stelde zich tevreden, met te antwoorden: *Wij zijn steeds door gevaren omringd; het is genoeg, dat wij het geluk hebben van aan God toe te behooren. Indien het zijn wil is, dat wij het leven verliezen, kunnen wij het dan wel voor eene betere zaak verliezen, dan voor die der regtvaardigheid en der waarheid?* Terwijl hij voor het altaar der heilige maagd de psalmen van boetvaardigheid bad, vielen zijne vijanden op hem aan, en vermoordden hem in 1124. « Hij was, zegt een geschiedschrijver, een vorst, die de vleijerij haatte; hij achtte degene, welke hem naderden, slechts naar de openhartigheid, met welke zij hem zijne gebreken onder de oogen bragten. Meer dan eenmaal putte hij zijne schatkisten uit, ten dienste der armen; en wanneer hij hun niets meer te geven had, liet hij zijne eigene kleederen verkoopen, om hen te ondersteunen. Hij zelf deelde hun brood uit en kleederen, om hunne naaktheid te bedekken. Men heeft opgemerkt, dat, terwijl hij in de stad *Iperen* was, hij hun op eenen dag tot 7800 brooden heeft gegeven. Hij beminde hen eindelijk zoo teederlijk, dat hij altijd het koren en de overige levensmiddelen op eenen lagen prijs hield, opdat zij de uitwerkselen der armoede niet zouden gevoelen." Een zoo wijs en zoo christelijk gedrag heeft hem den eernaam van *Eerwaardige* verworven.

KAREL VAN DEN HEILIGEN PAULUS, wiens familienaam VIALART was, algemeen overste van de congregatie der *feuillanten*, werd in 1640 tot bisschop van *Avranches* benoemd, en overleed in 1644. Hij is zeer bekend door zijne *Gewijde Aardrijkskunde*, met die van SANSON gedrukt, *Amsterdam*, 1704, 3 dl.n in fol. Zijne *Verhandeling over de Fransche welspreekkunde* is beneden het middelmatige, en geheel vergeten.

KARG (JOANNES FREDERIK), minister van MAXIMILIAAN EMMANUEL, keurvorst van *Beijeren*, en later kanselier van zijnen broeder JOZEF CLEMENS, keurvorst van *Keulen*, in 1719 overleden, is bekend door verscheiden werken, over de staatkunde en het canonieke regt. Datgene, hetwelk hem het meeste beroemd heeft gemaakt, is *Pax religiosa*, *Wurzburg*, 1680. De schrijver beschouwt de religieuzen als hulptroepen, aan de bedienaars der kerk gezonden, wier diensten en ijver niet dan van een aanmerkelijk nut kunnen zijn, mits dezelve zich volgens de regels en constitutiën der kerkelijke hierarchie ontwikkelen. Dit denkbeeld is gelukkiglijk uitgedrukt op eene plaat, welke aan het hoofd des werks is, waarop men in een schip de apostels bezig ziet, om een zoo welgevuld net op te halen, dat zij verpligt zijn, om visschers, welke in een naburig schip zijn, te hulp te roepen: *Et annuerunt iis qui erant in alia navi, ut venirent et adjuvarent.* Hetzij dat ondanks zijne omzigtigheid, de schrijver eenige partijdigheid tegen de religieuzen heeft getoond, hetzij, dat de geloofsonderzoekers te *Rome*, het werk met eenige gestrengheid hebben beoordeeld, de *Index* der verboden boeken, is met het *Pax religiosa*, *donec corrigatur*, in het licht verschenen. De gemoedelijke schrijver heeft in de daad zijn werk verbeterd, en terwijl hij hetzelve verbeterde, heeft hij het tevens vermeerderd, en met verscheiden geleerde stukken verrijkt. Maar daar de drukkers van *Venetië* met deze veranderingen onbekend waren, zoo hebben zij in 1778 het boek zoodanig gedrukt, als hetzelve in 1680, was in het licht verschenen. Het handschrift, tot de nieuwe uitgave bestemd, is in de bibliotheek van wijlen den vrijheer DE CLER, te *Luik*; de beroemde SEBASTIAAN LECLERC, heeft de plaat gegraveerd, die tot titel moet dienen; het onderwerp is hetzelfde als dat, hetwelk men in de oude uitgaven ziet; maar het is beter geteekend, en op eene wijze, dezen beroemden kunstenaar waardig uitgevoerd. Nog heeft men van hem: *Vreedzame inzigten, over de vereeniging der Godsdiensten, welke Duitschland verdeelen, Wurzburg*, in 16.mo Eene *Levensbeschrijving van den heiligen JOANNES NEPOMUCENUS, Bonn*, 1702, in 12.mo enz.

KARIB-SCHAH stamde van de oude koningen van *Kileks* af, een volk uit de provincie *Kilan*, in het koning-

rijk *Perzië*. Met eerzucht en moed geboren, wilde hij het bezit van dit gewest aan Shah-Sophi, koning van *Perzië*, opvolger van Schah-Abbas, die hetzelve in 1600 verkregen had, ontweldigen. Hij ligtte een leger van 14000 man, en nam eerst de stad *Resecht* in. Hij bezette vervolgens al de toegangen van *Kilan*; maar de koning van *Perzië*, zond tegen hem een leger van 40000 man op, die het zijne geheel versloeg, en zich van zijnen persoon meester maakte, hij werd naar *Casbin* gevoerd, alwaar de *Sophi* was, die beval, dat men hem uit bespotting eenen plegtigen intogt zou doen houden, en dat hij door 500 ontuchtige vrouwspersonen zou vergezeld worden, die hem bij deze belagchelijke plegtigheid, duizenden onwaardigheden zouden aandoen. Toen hij ter dood veroordeeld was, begon men zijne strafoefening op eene vrij zonderlinge wijze. Hij werd, even als een paard, aan handen en voeten met hoefijzers beslagen, en nadat men hem aldus gedurende drie dagen had laten kwijnen, werd hij boven aan eenen staak gehecht, en met pijlen doorschoten. De koning schoot het eerst, eene daad, zeer geschikt, om het onregt van den overweldiger te doen vergeten.

* Kateb (Ibn), een beroemde Arabische schrijver, te *Grenada*, in 713 der *Hegira* (1313 der Christelijke tijdrekening) geboren, was verbonden aan het hof van Alamar, vorst van dat koningrijk en bekleedde de gewigtigste posten. Bij Alamar van eene misdaad beschuldigd, welke hij niet begaan had, werd hij onthoofd op denzelfden dag, dat de beschuldiging plaats had, zonder zijne onschuld aan den dag te hebben kunnen leggen. Hij heeft de volgende werken nagelaten: 1.° *Geschiedenis der koningen van Grenada.* — 2.° *Geschiedenis van Grenada.* — 3.° *Geschiedenis der Kaliefs van Spanje.* — 4.° *Tijdrekening der Kaliefs van Spanje en der Koningen van Afrika*, berijmd, met een commentarium des schrijvers. Dit werk is in het Latijn vertaald. — 5.° *Tijdrekenkundige tafel der Aglabiten en Fathimiten, die in Afrika en over Sicilië geregeerd hebben.* Men vindt dezelve met eene Latijnsche vertaling, in de geschiedenis der Arabieren in *Sicilië*, door don Gregorio 1 deel in fol. — 6.° *Over het nut der Geschiedenis.* — 7.° *Over de Monarchie.* — 8.° *Arabisch-Spaansche Bibliotheek.* Dit werk is in het jaar 1301 na J. C. geschreven. De geleerde Kasiri zwaait aan hetzelve grooten lof toe; hij heeft er uittreksels van op-

genomen, in het 2e deel zijner bibliotheek. Vijf der elf deelen, welke hetzelve bevat, worden in de bibliotheek van het *Escuriaal* bewaard. IBN KATEB, heeft ook verscheiden geneeskundige werken geschreven. — 9.° *Verhandeling over de pligten van eenen Vizier.* — 10.° Een *Dichtstuk over den regel der Staatkunde.* — 11.° Eene *Verzameling van Gedichten*, enz.

† KATERKAMP (JOANNES THEODORUS HERMANUS), den 17 Januarij 1764, te *Ochtrup*, een dorp in het bisdom *Munster*, in *Westfalen*, geboren. Hij ontving zijne eerste wetenschappelijke opleiding in het gymnasium te *Rheine*, en volbragt zijne voorbereidende studiën in het gymnasium te *Munster*, alwaar hij even zeer eenen tweejarigen cursus der wijsbegeerte maakte, en daarna tot de godgeleerdheid overging. Terwijl hij met bijzondere vlijt de theologie beoefende, trok hij weldra de opmerkzaam- en toegenegenheid zijner onderwijzers tot zich, onder welke CLEMENS BECKER, hoogleeraar der kerkelijke geschiedenis, een geestrijke en vruchtbare schrijver, en een zeer kundige godgeleerde, eervol verdient genoemd te worden. Deze man wist in den kandidaat KATERKAMP weldra op prijs te stellen, wat in hem was, verbond hem aan zich, en liet hem, in gemeenschap met eenen anderen bekwamen toehoorder, onder zijne voorzitting, eene openlijke verhandeling, over de theologie in het algemeen houden; eene onderscheiding, welke, daar dezelve slechts aan weinigen ten deel viel, ten bewijze van zijne bijzondere vorderingen in die wetenschap verstrekt. Door den vertrouwelijken omgang met dien man, die toenmaals zelf eene Kerkelijke Geschiedenis, in zeven deelen in het licht gaf, ontwikkelde zich ongetwijfeld, de bijzondere neiging van KATERKAMP voor de beoefening der geschiedenis. Nadat hij in 1787 de heilige priesterwijding ontvangen had, kwam hij als huisonderwijzer in de familie van den rijks-vrijheer DROSTE-VISCHERING; eene betrekking, die hem daarom bijzonder toelachte, wijl hij hier tot zijne eigene verdere wetenschappelijke ontwikkeling gelegenheid mogt hopen te vinden. Tusschen hem en zijne beide kweekelingen, den rijks-vrijheer FRANCISCUS OTTO, in 1826 overleden, en den rijks-vrijheer CLEMENS DROSTE-VISCHERING, thans hoogwaardigen bisschop van *Calama* en wij-bisschop te *Munster*, ontstond weldra de hartelijkste vriendschap. Met hen

deed hij eene tweejarige reis door *Duitschland*, *Zwitserland*, *Italië* en *Sicilië*, die op de verdere vorming van zijnen geest niet dan eenen voordeeligen invloed kon uitoefenen. Reeds vóór deze reis had hij kennis gemaakt met de vorstin GALLIZIN, die met het rijks-vrijheerlijke huis in naauwe verbindtenis stond. De vorstin had vriendschap voor hem opgevat, en noodigde hem uit, om, na de volbragte opvoeding zijner kweekelingen, in het jaar 1797, in haar huis zijnen intrek te willen nemen, hetwelk hij volgaarne aannam. Hier vond hij tot zijne verdere geestontwikkeling de uitmuntendste gelegenheid. De vorstin was eene der geestrijkste vrouwen van *Duitschland*, bijna in alle, ook zelfs de afgetrokkenste wetenschappen, niet enkel bedreven, maar grondig ervaren; met de oude en bijna alle levende Europesche talen bekend, met de classische letterkunde geheel gemeenzaam, en bij deze uitgebreide kundigheden hoogst eenvoudig in den omgang, voor iedereen genaakbaar, in den strengsten zin godsdienstig, om, met een woord alles te zeggen: eene vrouw, in wier hart de volheid der heilige liefde woonde. En in dit huis was OVERBERG de bestendige huisgenoot, en FÜRSTENBERG de bestendige dischgenoot, en na verloop van eenige jaren, voegde zich daarbij FREDERIK LEOPOLD, graaf ZU STOLBERG, die met zijne familie in het jaar 1800, in den schoot der kerk opgenomen, in *Munster* zijne woonplaats koos. Hier was de vergaderplaats van zeer vele geleerde en geestrijke mannen, met welke KATERKAMP uit de nabijheid en van verre in betrekking kwam. Hij bleef in het huis der vorstin tot aan haren dood, in het jaar 1806, welk overlijden hij in zijne *Denkwürdigkeiten* zoo treffend beschreven heeft. In het jaar 1809 werd hem de leerstoel der kerkelijke geschiedenis, aan de theologische faculteit te *Munster*, ofschoon slechts provisioneel, opgedragen. In het jaar 1819 werd hij tot gewoon hoogleeraar der kerkelijke geschiedenis en des kerkelijken regts, en later ook der *Patrologie* benoemd. In 1820 ontving hij van de universiteit van *Landshut* het *diploma* van doctor in de godgeleerdheid. In 1821 werd hij tot *examinator-Synodalis*, in 1823 tot domkapittelheer, en in 1831, tot dom-deken, te *Munster* benoemd. In het begin van Junij 1834 door eene borstkwaal overvallen, en van het levensgevaar, waarin hij verkeerde, onderrigt, verlangde hij, om in tegenwoordigheid zijner huisgenooten, met de laatste heilige Sacra-

menten voorzien te worden, zeggende: « Als een Catholijke Christen heb ik geleefd, als een Catholijke Christen wil ik sterven," en hij ontving de teerspijs op den weg naar de eeuwigheid tot algemeene stichting en met de hartelijkste godsvrucht. Eenige uren daarna ontsliep hij zacht en gerust, als iemand, die van eenen zwaren arbeid vermoeid is, en weet, dat zijn Verlosser leeft, op zondag den 8 Junij 1834. KATERKAMP heeft de volgende schriften nagelaten: 1.° *Anleitung zur Selbstprüfung u. s. w.* (*Aanleiding tot zelfonderzoek, voor wereldlijke priesters; naar het Fransche* Miroir du Clergé), *Munster*, 1806. — 2.° *FRIEDRICH LEOPOLD Grafen zu STOLBERG, historische Glaubwürdigkeit*, u. s. w. (*FREDERIK LEOPOLD, graaf van STOLBERG, geschiedkundige geloofwaardigheid, in tegenoverstelling met de critische beoordeeling zijner geschiedenis van doct.r PAULUS.* Ook onder den titel: *Over den voorrang van den apostel PETRUS en zijne opvolgers. Ter wederlegging van de derde bijlage, in de derde aflevering van den Sophronizon*), *Munster*, 1820. — 3.° *Denkwürdigkeiten aus dem Leben der Fürstinn AMALIA VON GALLITZIN*, u. s. w. (*Gedenkwaardigheden uit het leven der vorstin AMALIA VON GALLITZIN, geboren gravin van Schmettau, voornamelijk met betrekking tot hare naauwe verbindtenis met HEMSTERHUYS, FÜRSTENBERG, OVERBERG, STOLBERG*). Met de afbeeldsels der vorstin, van FÜRSTENBERG en OVERBERG. *Munster*, 1828. — 4.° *Drie synodale redevoeringen*, in het Latijn. — 5.° *Geschichte der Religion*, u. s. w. (*Geschiedenis der Godsdienst, tot aan de stichting eener algemeene Kerk. Als inleiding tot de Kerkelijke Geschiedenis*), *Munster*, 1819. — 6.° *Kirchengeschichte*, u. s. w. (*Kerkelijke Geschiedenis*), 5 dl.n in 8.vo, tot op den heiligen BERNARDUS, met het uitmuntende portret van KATERKAMP. *Munster*, 1823 — 1834. Men mag zich met de gegronde en aangename hoop vleijen, dat dit laatste onwaardeerbare, doch ongelukkiglijk onvolledig gebleven werk, uit de nagelatene papieren van KATERKAMP door de hoogleeraren, die nog het sieraad van het Munstersche gymnasium zijn, eerlang zal worden voortgezet en voltooid; en, terwijl wij dit schrijven, ontvangen wij de aankondiging eener vertolking van hetzelve in het Nederduitsch, aan welke wij het beste gedijen toewenschen.

* KAUFMANN (MARIA ANNA ANGELICA CATHARINA), eene beroemde dame, welke de schilderkunde, met het beste gevolg heeft beoefend, werd in 1741, te *Coire* of *Chur*, in *Graauwbunderland* geboren. Zij nam de eerste lessen bij haren vader, JOANNES JOZEF KAUFMANN, een' middelmatig kunstenaar, en was reeds in het elfde jaar zeer ervaren in het portretschilderen. Na zich te *Rome*, alwaar zij eene cursus voor de vergezigtkunde volgde, meer ontwikkeld te hebben, werd zij lid van de koninklijke maatschappij van schilderkunde te *Londen*. KLOPSTOCK en GESZNER hebben in hunne schriften, de verdiensten en bevalligheden dezer beminnelijke kunstenares bezongen. Zij stak naar *Londen* over, en had de eer, om het portret van GEORGE III., en van de geheele koninklijke familie te vervaardigen. Het is in die stad, dat hare eigenliefde op eene gevoelige wijze gekwetst werd. Nadat zij geweigerd had, om zich met eenen Engelschen schilder te verbinden, welke naar hare hand gedongen had, nam deze hierover eene onwaardige wraak; hij liet eenen jongeling van een aanminnig voorkomen, doch uit de geringste volksklasse, prachtig kleeden. Na hem de rol van *baronnet* te hebben leeren spelen, liet hij hem onder den naam van FREDERIK VAN HORN, bij ANGELICA aandienen, die door zijne betuigingen misleid, in den strik viel, en hem haar hart en hare hand gaf. De afgewezen schilder haastte zich weldra, om zijn bedrog aan den dag te brengen; de jonge kunstenares werd ziek van verdriet; maar daarna hare vertogen ingediend hebbende, verkreeg zij den 10 Februarij 1768, eene scheidingsacte, behoudens eene jaarwedde, welke zij verpligt was aan haren man uit te keeren, wiens buitensporigheden echter weldra zijnen dood bevorderden. Weduwe geworden zijnde, huwde zij met eenen Venetiaanschen kunstenaar, ZUCCHI genaamd, begaf zich met hem naar *Rome*, alwaar zij haar verblijf koos. Haar huis werd bezocht door al hetgene, wat er aanzienlijks in de stad was; geen vreemdeling van eenig belang, zou door *Rome* gekomen zijn, zonder de gezelschappen van den kardinaal DE BERNIS en die van ANGELICA KAUFMANN (ook na haar huwelijk werd zij nog aldus genoemd) bij te wonen. De schilderwerken, welke deze kunstenares heeft nagelaten zijn talrijk, en bijna door geheel *Europa* verspreid. Zij schilderde even-zeer geschiedkundige stukken en portretten, doch muntte vooral in het laatste vak uit. De bevalligheid,

het vuur en een volmaakt koloriet, zijn de voornaamste eigenschappen, welke hare voortbrengselen onderscheiden, waarvan de voornaamste zijn: De *dood van* LEONARD DE VINCI, de *Redenaar van* ARMINIUS, *overwinnaar der legioenen van* VARUS; de *Lijkstaatsie, waarmede* ÆNEAS *het overblijfsel van* PALLAS *vereerde.* ANGELICA, die zoo zeer in het schilderen uitmuntte, was ook eene voorname toonkunstenares: in den ouderdom van 20 jaren, was zij op het punt geweest, om als zangeres op een tooneel op te treden: zij heeft zich zelve voorgesteld, tusschen de *toonkunst* en de *schilderkunde* geplaatst, en een teeder vaarwel aan de eerste toewenschende. Zij overleed te *Rome*, den 3 November 1807. ANGELICA leidde altijd eene geregelde levenswijze, en men achtte haar evenzeer om hare talenten en hare zeden, als om de zachtheid van hare inborst. Haar leven is beschreven door GHERARDO DE' ROSSI, *Florence*, 1810, in 8.vo

* KAUNITZ-RIETBERG (WENCESLAUS Prins van), staatsminister, werd in *Oostenrijk*, in 1710 geboren, en genoot gedurende zijn leven eenen roem, aan welke zijne diplomatische begaafdheden niet geheel beantwoordden. Van zijne kindschheid af, was hij tot den geestelijken staat bestemd geweest, maar de dood van zijnen oudsten broeder, veranderde deze schikkingen. Zijne geboorte verwierf hem den toegang tot het hof van keizer KAREL VI., die hem tot zijnen kamerheer benoemde, en hem vervolgens voor eenige niet moeijelijke zendingen gebruikte, maar waarvan hij zich met roem kweet. — Eindelijk door den keizer naar het congres van *Aken* gezonden, onderteekende hij het beruchte verdrag van 1748, dat den vrede in *Europa* herstelde. Weldra werd hij met eene onderhandeling van grootere aangelegenheid belast, waarin het om niet minder te doen was, dan om het kabinet van *Versailles* van de belangen van dat van *Pruissen* te verwijderen, en om *Frankrijk* bondgenoot van *Oostenrijk* te maken; dat *Frankrijk*, hetwelk bij de opvolging van den keizerlijken troon van *Duitschland* tegen MARIA THERESIA den hardnekkigsten oorlog gevoerd had. KAUNITZ, een meer behendig hoveling dan een bekwaam diplomaat, kende weldra bij zijne aankomst te *Versailles* de drijfveren, die hij in beweging moest stellen, om in zijn ontwerp te slagen. De markgravin DE POMPADOUR verwierf alstoen de hulde van

het geheele hof van LODEWIJK XV., beheerschte den geest van dien vorst en bestuurde diensvolgens de verrigtingen der ministers. Het is tot deze gunstelinge, dat KAUNITZ zich bijzonder wendde. Eene uitgezochte kleeding, eenige bevalligheden des geestes, van pas gebezigde vleijerijen, verwierf hem de gunst van de markgravin, die weldra, de inzigten van den Oostenrijkschen diplomaat aannam. Ten zelfden tijde wilde MARIA THERESIA, dochter van KAREL VI., zich wel verwaardigen, om aan de gunstelinge zeer beminnelijke brieven te schrijven, die mevrouw DE POMPADOUR met trotschheid, vertoonde en aanhaalde. Deze kunstgreep slaagde volmaaktelijk, en na meer dan twee eeuwen van standvastige vijandschap (sedert KAREL V. en FRANCISCUS I.) tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk*, werd de vrede tusschen deze twee huizen gesloten. — LODEWIJK XV., bondgenoot van FREDERIK, koning van *Pruissen*, werd zijn vijand; en de oude vijand van MARIA THERESIA, werd haar bondgenoot. Dit verbond werd tot groote verwondering van geheel *Europa* in de maand Mei 1756 te *Versailles* gesloten. De vernieling van het groote staatkundige gebouw, door RICHELIEU opgerigt, was geheel tot voordeel van *Oostenrijk*, en verdiende met regt den naam van *gedrogtelijke vereeniging*. Men rekende het abt DE BERNIS (later kardinaal), toenmaals staatsminister, dit verbond tot eer; maar hij veinsde niet dat dit verdrag misschien noodlottig voor *Frankrijk* kon worden. Hij wilde zich doen hooren, en de gunstelinge deed hem de *portefeuille* ontnemen. KAUNITZ zag zich tot de waardigheid van minister verheven, en oefende deze bedieningen uit, onder MARIA THERESIA en onder JOZEF II. Hij vergezelde dezen vorst, tijdens zijne bijeenkomst met den koning van *Pruissen* te *Neustadt*, in 1770. De minister had van de keizerin geheime bevelen ontvangen, die hij zelfs aan den keizer haren zoon niet mogt mededeelen. Over deze bijeenkomst sprekende, zegt FREDERIK II., in zijne gedenkschriften: » De heer van KAUNITZ had met mij lange conferentiën, waarin hij met geestdrift het stelsel van zijn hof ontwikkelde, hij bood het aan als een meesterstuk, waarvan hij de bewerker was." Maar KAUNITZ had met eenen in zijn kabinet, zoowel als aan het hoofd zijner legers bekwamen vorst te doen; en dikwijls moest zijne staatkunde voor die van den koning van *Pruissen* onder doen. In de eerste van deze conferentiën hoorde FREDE-

RIK met koelen bloede den minister van *Oostenryk* aan, en gaf ook weldra rekenschap aan JOZEF II. van zijn gesprek met KAUNITZ. Deze stelde in de volgende onderhoudingen al zijne behendigheid in het werk, om zijne ontwerpen te doen aannemen, maar FREDERIK was onveranderlijk, en de onderhandeling mislukte. Hij slaagde niet beter in die, welke in 1778 over de opvolging van *Beijeren* plaats hadden. FREDERIK weigerde in al de voorstellen van KAUNITZ te treden, en ontdekte er de dubbelhartigheid van. Deze vorst zegt zulks zelf in zijne *Gedenkschriften van den oorlog van* 1778, en hij voegt er nog bij: » De keizerin MARIA THERESIA werd slechts door haren minister, den prins van KAUNITZ ondersteund, die, door den hovelingen vrij gewone inzigten zich meer aan den keizer verbond, waarvan de jeugd een meer schitterend vooruitzigt voor de familie van dezen minister opende, dan de gevorderde ouderdom der keizerin. De onverwachte verklaring van *Rusland* ten voordeele van *Pruissen* was een donderslag voor het hof van *Weenen*. De prins van KAUNITZ was verlegen daar hij niets voorzien had." De nederlaag echter, welke de minister in zijne onderhandelingen met *Beijeren* ondervond, dat *Oostenrijk* met zijne uitgestrekte staten had willen vereenigen, verminderde zijnen invloed bij zijne vorsten niet, die zich gedwongen zagen, van in 1778 den vrede van *Teschen* te sluiten. Deze laatste nederlaag maakte niettemin de kabinetten van *Europa* met de zoo geroemde talenten van KAUNITZ bekend. Hij had echter beminnelijke hoedanigheden, en in de waarneming zijner bedieningen, gaf hij noch der wraak noch der afgunst gehoor; men haalt van hem te dien opzigte eenen trek aan, die hem eer aandoet. Eens stelde hij der keizerin eenen veld-maarschalk voor, om voorzitter van den geheimen krijgsraad te worden. » Maar deze man, zeide MAAIA THERESIA, is uw vijand. — Mevrouw, hernam KAUNITZ, hij is de vriend van den staat, en dat is de eenigste zaak, die men in aanmerking moet nemen." Hij verdient niet dezelfde loftuitingen in zijn later gedrag. Na den dood van MARIA THERESIA, in 1780, regeerde hij bijna als meester. JOZEF II. droeg hem eene genegenheid toe, die naar kinderliefde geleek. Ook gaf hij somtijds den naam van vader aan zijnen ouden minister, dien hij dikwijls bezocht, ten einde hem in eenen gevorderden ouderdom, en terwijl hij zich met za-

ken bezig hield, niet te storen. Gedurende de menigvuldige reizen, die deze vorst door geheel *Europa* ondernam, bleef KAUNITZ als den scheidsman van den staat, en hij werd algemeen beschuldigd als de voornaamste grondlegger te zijn geweest der nieuwigheden, die JOZEF II. in de kerken van zijn keizerrijk, en voornamelijk in de *Oostenrijksche Nederlanden*, wilde invoeren. Men moet dus aan hem de onlusten wijten, die in deze schoone provinciën plaats hadden, en die VAN ESPEN en VAN DER NOOT, verdedigers der regten van hunne godsdienst en van hun land, tot hoofden hadden. Het waren ook die gevaarlijke invoeringen van nieuwigheden, die paus PIUS VI. te *Weenen* bragten, waar hij noch als opperhoofd der kerk noch als tijdelijk vorst ontvangen werd. De verschillende conferentiën, die de paus met JOZEF II. had, geen enkel gunstig uitslag te weeg brengende, en PIUS VI. alleen het welzijn der kerk ten doel hebbende, vergat Z. H. voor eenen oogenblik zijne waardigheid, en ging KAUNITZ in persoon een bezoek geven, die niet gedacht had hierin te moeten voorkomen. Toen de paus in het kabinet van KAUNITZ trad, verwaardigde deze zich naauwelijks van zijnen stoel optestaan; en toen de paus terugkeerde, had hij zelfs zoo veel eerbied niet, om hem uitteleiden. PIUS VI. had nog andere vernederingen te verduren, van wege dien trotschen staatsdienaar: hij verliet dus *Weenen* vol smart en zonder in zijne vertoogen, het doel eener zoo lange reis, iets te hebben kunnen verkrijgen. Men kan te dien opzigte lezen *De burgerlijke, staatkundige en godsdienstige Geschiedenis van PIUS VI.* KAUNITZ behoorde tot het kleine getal der staatsdienaars, die na eene lange staatkundige loopbaan, nooit in ongenade vervielen. De genegenheid, die hem de verschillende vorsten, die hij diende, toedroegen, scheen erfelijk te zijn, en ging bij opvolging van KAREL VI. op MARIA THERESIA, van FRANS I. op JOZEF II., op zijnen broeder LEOPOLD II., en eindelijk op den zoon en opvolger van dien keizer FRANCISCUS II., thans regerende (1834), over. Iedereen van deze vorsten overlandde hem met eer en rijkdom. KAUNITZ bereikte den ouderdom van 84 jaren, zonder ernstige ziekten ondervonden te hebben. In dit tijdstip wilde hij zich van eene, zoo het scheen, ligte verkoudheid genezen, doch dezelve werd weldra eene ernstige ongesteldheid, die hem den 24 Junij 1794 in het graf stortte.

KAUT, een berucht ketter, tot de sekte der wederdoopers behoorende, die te *Worms*, in 1530 opstond, en die op het punt stond, om den *Palts* in nieuwe burgeroorlogen te wikkelen. Hij predikte met denzelfden geest als MUNCER. Hij kondigde zelfs aan, dat men de vorsten moest uitroeijen, dat hij daartoe de onfeilbare ingeving van den Allerhoogste had ontvangen. Dit was de vrucht der dweepzucht, welke in die eeuw eene menigte sekten deed ontstaan, alle tegen de Catholijke kerk zamengezworen, en die, tegelijkertijd, dat dezelve het oude geloof aanrandde, tevens de grondslagen der burgerlijke orde ondermijnde. Men deed vruchtelooze pogingen, om dezen dweeper door zachtheid te winnen, en men ontzag te vergeefs zijne woelige leerlingen. De gevangenis en de strafoefeningen alleen bevrijdden *den Palts* van eene pest, die dezelve begon te besmetten; zoo zeer is het waar, dat de welbestuurde gestrengheid, niet dient om de sekten te bevorderen, (zoo als valsche staatkundigen zulks hebben beweerd), maar om dezelve in de wieg te versmoren.

KAYE (JOANNES), te *Norwich*, in 1510 geboren, studeerde met roem te *Padua*, onder den beroemden MONTANUS. Bij zijne terugkomst in *Engeland*, werd hij achtereenvolgend lijfarts van koning EDUARD VI., van de koningin MARIA, en eindelijk van de koningin ELISABETH. Hij liet bijna op zijne kosten, het oude collegie van *Gonnevil*, te *Cambridge*, sedert dien tijd het *collegie van Gonnevil en Kaye* genaamd, herbouwen Hij stichtte in hetzelve 23 studenten plaatsen. KAYE overleed in 1573, en werd in de kapel van zijn collegie begraven, onder eene grafzerk, met dit eenvoudige opschrift: *Fui CAÏUS*. Zijne godsdienstige gezindheid werd naar zijne belangen geregeld, en in de verschillende omwentelingen, welke in zijnen tijd *Engeland* beroerden, was hij altijd aan de sekte van den regerenden vorst verbonden. Men heeft van hem een aantal werken. Hij volgt de grondbeginselen van GALENUS en MONTANUS, zijnen meester. De beste zijn: 1.° *Verhandeling over het Engelsche zweet*, eene ziekte, welke slechts één dag duurde, en die in 1551, in *Engeland* vele menschen in het graf sleepte; hetzelve is getiteld *De ephemera peste britannica*. De beste uitgave is die van *Londen*, 1721, in 8.vo. — 2.° *Over de oudheid der universiteit van Cambridge*, in het Latijn. — 3°. *De Canibus britannicis*, *Londen*, 1570, in

8.vo, zeldzaam. — 4.° *Stirpium historia, Londen*, 1570, in 12.mo.

KAYOUMARATS, eerste koning van *Perzië*. Hij stichtte dit rijk in het jaar 890 vóór J. C., ondanks den tegenstand, welken hem de Arabieren en Tartaren wilde, en den inwoners dezer gewesten naburige volken. Hij koos *Alzerbaïjan* voor zijne verblijfplaats, en men schrijft hem de stichting van *Isthakhar* of *Persepolis* toe. Men zegt, dat KAYOUMARATS, het hoofd van een door hem beschaafd volk, die koning van *Elam* was, waarover de heilige schrift spreekt. Hij was de grondlegger van de *dynastie* der *Pychdadyërs*. Intusschen zijn LANGLES en andere geleerden van gevoelen, dat die der *Abadyërs*, welke over *Perzië* en *Indië* regeerden, de eerste is, en dat de *Pychdadyërs*, eerst ten gevolge vah eene deeling van magt met dezelve aan het regeren kwamen.

* KEATE (GEORGE), een Engelsche letterkundige, werd in 1730 geboren. Hij volbragt zijne studiën aan het collegie van *Kingsthon*, en reisde vervolgens door *Europa*; toen hij zich in *Geneve* bevond, leerde hij VOLTAIRE kennen, aan wien hij eenige zijner geschriften mededeelde. Bij zijne terugkomst in *Engeland*, volgde hij de cursus der regtsgeleerdheid te *Cambridge*, en wijdde zich eenigen tijd aan de pleitzaal toe, maar er geen grooten opgang makende, verliet hij dezelve, om zich aan de beoefening der oudheden en der letterkunde over te geven. Daar KEATE, tamelijk vermogend was, kon hij zonder zich van de boekverkoopers afhankelijk te maken in rust arbeiden, en dus aan zijne werken die sierlijkheid en die volledigheid geven, welke er een der voornaamste versiersels van uitmaken. Hij had er reeds verscheiden geschreven terwijl hij reisde, en het was te *Rome*, dat hij zijn *Oud en Nieuw Rome* vervaardigde, dat de grondslag van zijnen roem vestigde. Zijne talenten deden hem tot lid der koninklijke maatschappij van *Londen*, en tot die der oudheidkundigen aannemen; hij bekleedde de plaats van bijzitter aan het collegie van het regt en des tempels te *Londen*, waar hij in 1797 in den ouderdom van 67 jaren overleed. Men heeft van hem: 1.° *Het Oude en Nieuwe Rome*, een dichtstuk, *Londen*, 1760. — 2.° *Verkort tafereel der oude geschiedenis van het tegenwoordige bestuur en der wetten van het gemeenebest Geneve*, 1761, in 8.vo De schrijver droeg dit werk aan VOLTAIRE op: deze wijsgeer stel-

de zich voor hetzelve in het Fransch te vertalen, maar hij liet dit ontwerp varen, zonder twijfel verstoord, wijl KEATE, in het volgende werk over VOLTAIRE zelven sprekende, eene hoogdravende lofrede aan eenen anderen schrijver toezwaait. — 3.° *Brief aan den heer* DE VOLTAIRE *te Ferney*, 1769. KEATE spaart in dezen brief de loftuitingen niet des wijsgeers van *Ferney*; maar om hem beter te behagen, moest hij zich daarbij bepalen, en de lofrede van SHAKESPEARE niet houden. De daarenboven zeer gevoelige eigenliefde van den schrijver van MAHOMET, werd er zeer gevoelig door gekwetst. De burgemeester en de volksvertegenwoordigers van *Straford*, aan de *Avon*, om zich erkentelijk te toonen, over den lof dien KEATE aan hunnen beroemden landgenoot had toegezwaaid, vereerden hem eenen inktkoker met zilver beslagen, en van het hout van den beroemden moerbeziënboom door SHAKESPEARE geplant, gemaakt. — 4.° De *Alpen*, een dichtstuk 1762. Dit is het beste werk van den schrijver. — 5.° *De abdij van Netley*, 1764, tweede vermeerderde en verbeterde druk. — 6.° *De graftomben in Arcadië*, tooneelgedicht, 1773. — 7.° *Schetsen naar de natuur geteekend, en gekleurd op eene reis naar Margate*, 1779, 2 dl.n in 8.vo — 8.° De *Helvétiade*, 1780. Dit is slechts het fragment van een dichtstuk in tien zangen, over de Zwitsersche omwenteling, en dat hij, volgens den raad van VOLTAIRE, aan wien hij zijn handschrift had medegedeeld niet geheel in het licht gaf. — 9.° *Verslag van de Peluw-Eilanden, uit de dagbladen en de mededeelingen van den kapitein* HENRY WILSON, *en van verscheidene zijner officieren, die er in Augustus* 1785, *schipbreuk leden, zamengesteld*, 1788, in 4.to KEATE ondernam dit werk, om de opbrengst van de verkooping, onder de ongelukkige schipbreukelingen uit te deelen. Zijn verhaal is zeer wel geschreven en belangrijk. PERCEVAL HOCKIN, nieuwe berigten van kapitein WILSON ontvangen hebbende, gaf eene bijlage tot het gemelde verhaal, *Londen*, 1804, in 4.to met platen in het licht. KEATE heeft ook de SEMIRAMIS van VOLTAIRE in het Engelsch vertaald. Hij gaf eene verzameling van zijne dichtwerken in het licht, *Londen*, 1781, 2 dl.n in 8.vo Hij wordt voor een van de beste Engelsche dichters en schrijvers der 19e eeuw gehouden.

KEATING (GODFRIED of JEFFERY), een Iersch doctor en Catholijk Priester, te *Tipperary* geboren, en in 1650

overleden, is de schrijver van eene *Geschiedenis der dichters* zijner natie, uit het Iersch in het Engelsch vertaald, en te *Londen* in 1738, prachtig; in fol. gedrukt, met de geslachtregisters der voornaamste Iersche familiën. [Hij heeft verscheiden werken in handschrift nagelaten, onde welker men onderscheidt *Simon*, een boertig gedicht].

KECKERMANN (BARTHOLOMEUS), hoogleeraar in het Hebreeuwsch te *Heidelberg*, en in de wijsbegeerte te *Dantzig*, zijne geboorteplaats, overleed in die stad in 1609, in den ouderdom van 36 jaren. Men heeft van hem verscheiden werken, gezamenlijk te *Geneve* uitgegeven, 1614, 2 dl.n in fol., dat enkel compilatien zijn. De meest bekende zijn twee Verhandelingen over de redeneerkunde: de eerste het eerst uitgegeven in 1600, onder den titel van *Rhetoricæ ecclesiasticæ libri duo*, en het tweede, in 1606, onder den titel van *Systema Rhetoricæ*. Deze beide voortbrengselen zijn vrij methodisch.

KEITH (GEORGE), een beruchte kwaker, in *Schotland*, uit eene geringe familie geboren, omhelsde reeds vroegtijdig den geestelijken staat, was presbyteriaansch, werd vervolgens een kwaker, en onderscheidde zich door het zonderlinge zijner gevoelens. Hij loochende de eeuwigheid van de straffen der hel, onderwees de zielsverhuizing, en verscheiden andere ongerijmde denkbeelden. Dat der *beide* CHRISTUSSEN (een aardsche en ligchamelijke, de Zoon van MARIA, in den tijd geboren; de andere geestelijk, hemelsch en eeuwig, sedert de schepping der wereld in alle menschen wonende), wikkelde hem in langdurige en netelige geschillen. Hij reisde door *Duitschland*, *Holland*, *Amerika*, alom zijne droomerijen uitstrooijende, welke hij met de gewigtigste waarheden doorweefde. Deze onzinnige werd verscheiden malen veroordeeld, zonder zich te willen onderwerpen. In 1694 in *Europa* teruggekeerd, verscheen hij op de algemeene synode der kwakers, in hetzelfde jaar te *Londen* gehouden, en werd er, ondanks zijne geestdrift en zijn gesnap, veroordeeld. Eenigen tijd daarna ging hij tot de Anglikaansche kerk over, en gaf een werk in het licht, getiteld: *Onderzoek naar den staat der Kwakers*, *Londen*, 1702, om tot een bewijs zijner regtzinnigheid te verstrekken. Hij overleed algemeen vergeten.

KEITH (JACOBUS), Pruissische veldmaarschalk, was

de jongste zoon van GEORGE KEITH, graaf-maarschalk van *Schotland*, en van MARIA DRUMMOND, dochter van lord PERTH, groot-kanselier van *Schotland*, onder de regering van JACOBUS II. Hij werd in 1696 te *Freterressa*, in het *Sherifsdon Kinkardin* geboren. Daar hij met zijnen oudsten broeder de partij van den pretendent gekozen had, en de ondernemingen van dien vorst in 1715 niet gelukkig waren geweest, zoo begaf hij zich met dien broeder naar *Spanje*. Hij was aldaar gedurende 10 jaren officier bij de Ierschè brigaden. Daarna begaf hij zich naar *Moskau*, alwaar de czarin hem tot brigadier-generaal, en kort daarna tot luitenant-generaal bevorderde. Hij onderscheidde zijnen moed in al de veldslagen, welke er onder het bestuur dier vorstin tusschen de Turken en Russen geleverd werden, en bij de inneming van *Oczackow*, was hij de eerste in de bres, en werd aan den hiel gewond. In den oorlog tusschen de Russen en Zweden diende hij in *Finland*, in hoedanigheid van luitenant-generaal. Hij was het, die het winnen van den slag van *Wilmanstrand* besliste, en die de Zweden van de eilanden *Aland*, in de *Oost-Zee* verdreef. Bij den vrede te *Abo*, in 1743 gesloten, werd hij door de keizerin als afgezant naar het hof van *Stokholm* gezonden, alwaar hij zich door zijne pracht onderscheidde. In *Petersburg* teruggekeerd, vereerde hem de keizerin met den maarschalksstaf; maar daar zijne jaarwedde te gering was, zoo begaf hij zich naar den koning van *Pruissen*, die hem een zwaar jaargeld toelegde, en hem in zijnen vertrouwelijksten omgang toeliet. Hij reisde met hem door het grootste gedeelte van *Duitschland*, *Polen* en *Hongarijë*. Nadat de oorlog in 1756 verklaard was, viel KEITH in hoedanigheid van veldmaarschalk des Pruissischen legers in *Saksen*. Hij was het, die na het opbreken van het beleg van *Olmutz*, in 1758 den schoonen aftogt van dit leger verzekerde. Hij sneuvelde in dit zelfde jaar, toen de graaf DAUN, de Pruissische legerplaats bij *Hochkirch* overrompelde. De generaal KEITH was een man van verstand en moed, hij had de krijgskunde zeer ijverig beoefend. [FREDERIK *de Groote* liet ter eere van den verdienstelijken man, op het *Wilhelms-plein* te *Berlijn*, een marmeren standbeeld, tot eene blijvende gedachtenis, oprigten]. — Zijn broeder GEORGE KEITH, graaf-maarschalk van *Schotland*, gewoonlijk *Mylord Marshal* genaamd, volgde de partij van den pretendent, die hij later weder verliet.

Na eenigen tijd in *Spanje*, te *Avignon*, te *Venetië* en in *Zwitserland* vertoefd te hebben, overleed hij in *Pruissen;* hij zou genoegzaam niet bekend zijn geweest, zonder eene *Lofrede*, welke D'ALEMBERT goedvond in 1779, zonder dat men weet waarom, over hem te vervaardigen; welk stuk vol is met misslagen tegen de tijdrekening, valsche stellingen, beleedigingen van groote vorsten en allerlei filozofische kléine aardigheden. Zie *Année littéraire*, 1779, N.° 12 en 17.

KELLER (JACOBUS) of CELLARIUS, een Duitsche jesuit, in 1568, te *Seckingen*, in het bisdom *Constans* geboren, en te *Munchen* in 1631 overleden, onderwees met roem de schoone letteren, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, werd rector van het collegie van *Regensburg*, en later van dat van *Munchen*, en was langen tijd biechtvader van den prins, broeder des keurvorstes en van de prinses van *Beijeren*. Hij onderscheidde zich in de wederleggende conferentiën, en zintwistte openlijk met JACOBUS HEILBRUNNER, den beruchtsten predikant van den hertog van *Neuburg*. Men heeft van hem verscheiden werken tegen de lutheranen, en tegen de vorsten, die te hunne gunste den Catholijken vorsten van *Duitschland* den oorlog aandeden. Hij verbergt zich in dezelve dikwijls onder de namen van JACOBUS SYLVANUS, FABIUS HERCYNIANUS, in zinspeling op zijne geboorteplaats, welke in het *Zwarte woud* is, van AURIMONTIUS (eene vertaling van GOLDBERG, Hoogduitschen naam zijner moeder) enz. Zijn werk tegen *Frankrijk*, getiteld: *Mysteria politica*, 1625, in 4.to, werd bij vonnis van het *Châtelet* verbrand, door de *Sorbonne* gecensureerd, en door de geestelijkheid van *Frankrijk* veroordeeld. KELLER had niet kunnen begrijpen, zonder zijne toevlugt te nemen tot de *geheimen der staatkunde*, waarom *Frankrijk* in *Duitschland* de partij der ketters voorstond, terwijl het dezelve in zijn midden verbrandde; dit was werkelijk bij eene gezonde *logica* moeijelijk te begrijpen; en, hetzelve is noch door het *Châtelet*, noch door de *Sorbonne*, noch door de geestelijkheid verklaard, de kardinaal DE RICHELIEU zou het hebben kunnen doen; maar, even als KELLER, niet dan door de geheimen der staatkunde. Men heeft aan dezen laatste eenige grondbeginselen verweten, strijdig met de onafhankelijkheid der koningen; en dit heeft zijne werken door het parlement van *Parijs*, tot het vuur doen veroordee-

len. Zie JOUVENCY, SANTAREL. [Men zie ook de *Bibliotheek van pater* SOTWELL, en het 1e D1, blz. 202 van *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek der tot het vuur veroordeelde boeken*), door PEIGNOT. Het belangrijkste van KELLER is *Tyrannicidium seu scitum Catholicum de tyranni internecione*, *Munchen*, 1611, in 4.to; de schrijver pleit in hetzelve de Jesuiten van het verwijt vrij, den koningsmoord te hebben geleerd.]

KELLER (JOANNES BALTHAZAR), te *Zurich*, in 1638 geboren, een uitstekend meester in de kunst om in erts te gieten, goot in metaal *het ridderlijke standbeeld van* LODEWIJK *XIV.*, dat men te *Parijs*, op het plein van LODEWIJK *den Groote* zag. Dit beeld, ter hoogte van 20 voeten, en *in eens* gegoten, was den 1 December 1692 voltooid. Hij werd tot inspecteur der gieterij van het arsenaal bevorderd, en overleed in 1702. — JOANNES JACOBUS KELLER, zijn broeder, was ook in dezelfde kunst zeer ervaren, en overleed als artilleriecommissaris des konings, te *Colmar* in 1700, in den ouderdom van 65 jaren. [Verscheiden der metalen standbeelden, welke de tuinen van *Versailles* en de *Tuilleriën* versieren, zijn het werk dezer beide kunstenaars.]

* KELLERMANN (FRANCISCUS CHRISTOFFEL), pair en maarschalk van *Frankrijk*, hertog van *Valmy*, werd te *Straatsburg* den 30 Mei 1735 geboren. In den ouderdom van 17 jaren, begaf hij zich als eenvoudige hussaar onder dienst, verkreeg zijne eerste *epaulette*, gedurende den *zevenjarigen oorlog*, en werd in korten tijd kolonel en generaal van het hussaren regement. In 1788 verkreeg hij den rang van veldmaarschalk. Zijne snelle bevordering had hij aan zijne dapperheid, maar vooral aan zijnen ijver en zijne schranderheid te danken. Ondanks de hooge maatschappelijke plaats, welke hij bekleedde, omhelsde hij met geestdrift de democratische grondbeginselen der omwenteling. Naar den *Elzas* gezonden, om er de ongeregeldheid der troepen te beteugelen, welke, zegt men, door diegene der officieren werden aangestookt, die de nieuwe orde van zaken niet beminden, zoo stond hij aan de soldaten toe, om de volksgenootschappen bij te wonen; gaf zijne goedkeuring aan de gebeurtenissen van den 10 Augustus 1792, en legde den eed af aan de republiek. Kort daarna met het bevelhebberschap van het *Moezel*-leger belast, vereenigde hij zijne

troepen met die van DUMOURIEZ, in de vlakte van *Champagne*, verdedigde den 20 en 21 September de gewigtige stelling van *Valmy*, en in die dagen, onder den naam van *canonnade van Valmy* bekend, gelukte het hem, om de troepen der bondgenooten, die *Frankrijk* waren binnen getrokken, terug te drijven. Vervolgens onder de bevelen van CUSTINE gesteld, werd hij door dien veldheer beschuldigd, van verzuimd te hebben, om zich van *Trier* en *Mentz* meester te maken; maar hij schreef oogenblikkelijk aan de conventie, om te verklaren, dat eene zoodanige beschuldiging niet anders kon zijn, dan het uitwerksel der dwaasheid, of des wijns: hij verloor niettemin zijn bevelhebberschap, werd met de eerste krijgsverrigtingen van het beleg van *Lyon* belast, waarin hij niet zeer gelukkig was, en ging eindelijk tot het leger der *Alpen* over, alwaar hij gedurende eenigen tijd de zuidelijke grenzen van *Frankrijk* verdedigde. De beschuldiging door CUSTINE tegen hem gerigt, was door verscheiden andere aanklagten gevolgd; KELLERMANN zegevierde op eenige derzelve; maar hij eindigde met afgezet, vervolgens in hechtenis genomen en naar *Parijs* gevoerd te worden. In de maand September 1793 in de militaire gevangenis der abdij geworpen, werd hij voor de revolutionnaire regtbank gevoerd. Gelukkiglijk had voor hem, zoo wel als voor geheel *Frankrijk*, de 9 *Thermidor* het schrikbewind vernietigd; hij werd vrijgesproken. In 1795 nam hij weder het bevelhebberschap van het leger der *Alpen* en van *Italië* op zich; hij verrigtte toenmaals niets belangrijks, wijl hij tegenover eene vijandelijke magt stond, oneindig sterker dan de zijne. Nadat de generaal BONAPARTE tot bevelhebber van het leger in *Italië* was benoemd, werd KELLERMANN met dat der *Alpen* belast, dat in zeker opzigt slechts eene *reserve*, of op zijn hoogst een observatie-corps werd. In 1797 organiseerde hij de Fransche gendarmerie, en werd vervolgens tot lid van het militaire bureau benoemd, dat bij het directorium gevestigd was. Ofschoon hij weinig aandeel aan de omwenteling van den 18 Brumaire (November 1799) had genomen, werd hij tot lid van den senaat benoemd, en besteeg den voorzittersstoel bij denzelven, den 2 Augustus 1801. In de volgende jaren verkreeg hij achtereenvolgend, het kruis van groot-officier van het legioen van eer, de waardigheid van rijks-maarschalk, den titel van hertog van VALMY, enz. In 1805 werd hij

met de organisatie belast der nationale gardes, in de departementen van den *Opper-* en *Neder-Rijn*, en in 1806 met die der provisionele regementen te *Mentz*. In 1809 voerde hij het bevel over het observatie-leger der *Elbe*, en, na den slag van *Hanau* (30 en 31 October 1813), stelde hij zich aan het hoofd der reserven, die te *Metz* vereenigd waren. Den 1 Maart 1814 bevond hij zich te *Parijs*: zoo als al de overige dignitarissen des rijks, stemde hij voor de vervallenverklaring des keizers en de daarstelling van een provisioneel bestuur. LODEWIJK XVIII. benoemde hem tot buitengewoon commissaris in de 3.e militaire divisie, tot groot-kruis van de orde van den heiligen LODEWIJK, en tot lid van de kamer der pairs. Gedurende de honderd dagen nam KELLERMANN geenerlei post aan, maar nam zijne plaats weder in, in de kamer der pairs, alwaar hij zich steeds bij de leden van de liberale oppositie voegde. Deze oude krijgsman overleed den 13 September 1820. Overeenkomstig zijnen laatsten wil, is zijn hart naar *Valmy* vervoerd, *opdat het*, zoo als hij zelf in zijn testament zegt, *onder de overblijfsels zijner dappere wapenbroeders zoude rusten*. BARBÉ-MARBOIS, zijn schoonzoon, sprak bij zijn graf, zijne lijkrede uit.

* KEMBLE (JOANNES PHILIPPUS), een beroemde tooneelspeler, in 1757 te *Preston*, in het graafschap *Lancaster* geboren, betrad reeds het tooneel in den ouderdom van 10 jaren, in de rol van *Hertog van York*, van het treurspel KAREL I., in den schouwburg van *Worcester*, van welk tooneel zijn vader directeur was. Daar deze zijn zoon van de tooneelkundige loopbaan wilde terug houden, zoo zond hij hem naar het Catholijke seminarie van *Ledgeley-Park*, in het graafschap *Strafford*. De jonge KEMBLE kwam vervolgens in den ouderdom van 13 jaren in *Frankrijk*, en verbleef gedurende 3 jaren in het Engelsche collegie van *Douai*. Hij volbragt aldaar zijne studiën en voltooide zijne opvoeding, doch voor zijn 20.e jaar was hij in *Engeland* terug. Na eene bediening aan een postkantoor te hebben bekleed, verscheen hij andermaal op het tooneel in de rol van THEODOSIUS, van het stuk de *kracht der liefde*, in dat van BAJAZET, en in nog andere; hij speelde te *Scheffield*, te *Newcastle* en te *Edinburg*. Hij nam zelfs met den tooneelspeler TATE WILKINSON, de directie van het tooneel dezer laatste stad op

zich, en trad voor het eerst, in 1782, in dat van *Dublin* in de rol van HAMLET op. De steeds toenemende toejuiching, welke hij in dat stuk behaalde, hetwelk gedurende zijn geheele leven zijne zegepraal was, bewoog hem, om in het volgende jaar, op het tooneel *Drury-Lane* te *Londen*, in dezelfde rol op te treden: het is niet te beschrijven, hoewel hij in deze poging slaagde. In 1788 werd KEMBLE met het bestuur van dat tooneel belast, op hetwelk hij zich dadelijk beijverde, om het stelsel der tooneelversieringen, en der kleedingen overeenkomstig de geschiedkundige waarheid in te rigten. Hij ging voort om met eene buitengewone begaafdheid in verscheiden stukken te spelen, onder anderen in MACBETH, waarin hij de rol van *Malcolm* vervulde: hij verbeterde verscheiden oude stukken, en verrijkte het Engelsche tooneel met eenige vreemde meesterstukken. In 1802 stak hij weder naar het vaste land over, om er zijne wankelbare gezondheid te herstellen, bezocht *Madrid* en *Parijs*, kwam in vriendschapsbetrekkingen met TALMA, en bragt zijne talenten in de school van dien grooten tooneelspeler tot volkomenheid. In *Engeland* teruggekeerd, nam hij, met zijnen broeder het bestuur van het tooneel *Covent-Garden*, waarvan hij eigenaar was geworden, op zich; hij verscheen aldaar in nieuwe rollen, en werd met wel verdiende toejuichingen overladen. Tijdens de opening van het nieuw tooneel van *Covent-Garden*, verviel hij gedurende eenigen tijd bij het publiek in ongenade; maar weldra werd hij in de gunst van hetzelve hersteld, die hij behield tot op het tijdstip, dat hij het tooneel verliet (1817). KEMBLE overleed te *Lausanne* den 26 Februarij 1823. Zijne voornaamste rollen waren CATO, BRUTUS, CORIOLANUS, MACBETH, RICHARD III., *koning* JOANNES, *koning* LEAR, PENRUDDOCD (in het *Rad van fortuin*), en vooral HAMLET, waarin niemand hem heeft overtroffen. KEMBLE heeft verscheiden tooneelstukken nagelaten: wij zullen enkel de volgende noemen: *Het punt van eer*, blijspel, 1800, in 8.vo; — de *Landlooper*, tooneelkundige geschiedenis, 1808, in 8.vo; — *List tegen list*, een kluchtspel, 1808, in 8.vo; *Proeven over MACBETH en RICHARD III.*, 1817, in 8.vo Zie *Annual biography*, 1824, in 8.vo Men heeft in het licht gegeven: *Memoirs of the life of J. PH. KEMBLE, Londen*, 1825, 2 dl.n in 8.vo

* KEMNITIUS. — Zie CHEMNITZ.

* KEMPELEN (WOLFGANG, vrijheer van), een beroemde Hongaarsche werktuigkundige, te *Presburg*, den 23 Januarij 1734 geboren, wijdde zich reeds in zijne jeugd aan de beoefening der wetenschappen, en hield zich met het beste gevolg met de werktuigkunde bezig, hij vervaardigde zelf zeer geestige werktuigen: zoo vertoonde hij bv. in 1769, een' *automaat*, die met zulk eene naauwkeurigheid schaakspeelde, en al de regels van dat spel met zoo veel handigheid uitvoerde, dat men bijzonder sterk in hetzelve moest zijn, om eene partij van hem te winnen. In 1784 kwam KEMPELEN met denzelven te *Parijs*, alwaar hij de algemeene nieuwsgierigheid opwekte. Zie hier hoe de *automaat* werkte: hij zat voor een bureau, dat op vier rolletjes stond, en een cylinder en raderwerk bevatte, langzaam ligtte hij den arm op, stak hem op dezelfde wijze vooruit, en nam behendiglijk het stuk weg, hetwelk hij volgens den regel van het spel moest nemen, om het op de ruit te brengen, waar het behoorde; wanneer er door de tegenpartij eenen misslag werd begaan, schudde hij het hoofd, en op deze wijze werd het spel tot het einde toe voortgezet. Dit beeld antwoordde ook, op de verschillende vragen, welke men aan hetzelve deed, door de letters aantewijzen, waardoor men het antwoord kon zamenstellen. De waarnemers zochten het geheim eener zoodanige werktuigkunde. Er waren er, die vooronderstelden, dat het een verborgen dwerg was, die al de bewegingen bestuurde; maar deze vooronderstelling werd valsch bevonden. L. DUTEMS verzekerde zich van de onmogelijkheid, om in eenig gedeelte des werktuigs, zelfs het kleinste kind te verbergen. Het zekere hiervan is, dat KEMPELEN, volgens zijne eigene bekentenis, al de bewegingen bestuurde, ofschoon hij zich op zes voeten afstands der machine hield; maar men weet niet, op welke wijze hij zijnen wil aan zijn vernuftig werktuig mededeelde. DUTEMS en WINDISCH hebben verscheiden *Brieven* over den *automatischen schaakspeler* in het het licht gegeven; de eerste zijn opgenomen in den *Mercure de France* voor Julij 1770. KEMPELEN had ook een ander beeld, dat door middel van eenen blaasbalg, en een luchtkanaal eenige woorden en zelfs kleine volzinnen uitsprak: hij gaf zelf de beschrijving van dit werktuig in het licht, onder dezen titel: *Het werktuigelijke der spraak, gevolgd door de be-*

schrijving van een sprekend werktuig, en met 27 platen verrijkt, Weenen, 1791, in gr. 8 vo Deze bekwame werktuigkundige vervaardigde nog verscheiden andere meesterstukken, waaronder men nog opmerkt, zijne *pers, ten gebruike van blinden.* KEMPELEN was ook een beroemde letterkundige: men heeft van hem verscheiden Hoogduitsche gedichten, en eenige tooneelstukken, onder welke men PERSEUS en ANDROMADE, een toonelspel, en de *weldadige onbekende*, een blijspel, onderscheidt. De vrijheer van KEMPELEN, was financie-raad van den keizer van *Oostenrijk*, directeur der zoutwerken van *Hongarijë*, en referendaris, der Hongaarsche kanselarij te *Weenen*, in welke stad hij den 26 Maart 1806, overleden is.

* KEMPER (JOANNES MELCHIOR), een Nederlandsche regtsgeleerde, den 26 April 1776 te *Amsterdam* geboren, werd in 1796, aan de hoogeschool van *Leijden*, tot doctor in de regtsgeleerdheid bevorderd, verkreeg in 1799 den leerstoel van het burgerlijke en natuurregt te *Harderwijk*, verving CRAS in 1806, in de cursus van het burgerlijke regt aan het atheneum van *Amsterdam*, en werd in 1809 naar *Leijden* beroepen, om er het natuur- en burgerlijke regt te onderwijzen. In het begin had hij de Fransche omwenteling, die onafhankelijkheids verklaring, toegejuicht; doch het duurde niet lang, of hij kwam tot gezonder denkbeelden terug: zoo gaf hij in 1806, naamloos, eene *Verzameling van Hollandsche Brieven* in het licht, waarin hij zich verklaarde tegen den invloed, dien het Fransche bestuur, hoe langer zoo meer op zijn land uitoefende; en, in 1813, tijdens de tegenspoeden van BONAPARTE, droeg hij, door den invloed, welken hij op de jeugd uitoefende, veel bij, om de volksbewegingen, die zich toenmaals in *Holland* openbaarden, te bevorderen. De prins van *Oranje* beloonde zijne diensten met de waardigheid van *rector honorificus*, aan de universiteit van *Leijden;* hij benoemde hem tevens tot commandeur van den Nederlandschen leeuw, gaf hem brieven van adeldom, en den titel van honorair staatsraad. Met de organisatie der universiteit en middelbare scholen belast, vervaardigde hij ook het ontwerp van burgerlijk wetboek voor het nieuwe koningrijk der *Nederlanden.* In 1817 werd hij ook door de provincie *Holland*, als afgevaardigde bij de tweede kamer der algemeene staten verkozen, en hij legde in die betrekking eene uitgebreide kunde, eene zeldza-

me gematigdheid en eene verbazend gemakkelijk zeggingsvermogen aan den dag. Hij overleed den 20 Julij 1824, aan eenen aanval van beroerte. Hij had in 1810 in het licht gegeven, eene uitgave van het *Crimineel Wetboek van Holland*, met eene *Inleiding* en een *Commentarium*, waardoor hij den lof van alle regtsgeleerden verwierf. Men heeft hem ook te danken: 1.° *De jure naturæ immutabili et æterno*, *Harderwijk*, 1799, in 4.to — 2.° *De populorum legibus, optimis increscentis vel decrescentis humanitatis indiciis*, *Amsterdam*, 1806, in 4.to — 3.° *De ætatis nostræ fatis, exemplo gentibus ac præsertim Belgiæ nunquam negligendo*, *Leijden*, 1816, in 4.to Nog heeft men van hem een aantal *Verhandelingen* in het Latijn, en *Redevoeringen* in het Nederduitsch, over verschillende onderwerpen, en meestal aan den koning der *Nederlanden* opgedragen; *Aanmerkingen over verschillende deelen van het Fransche regt*; eene *Proeve over de noodzakelijkheid der godsdienstige denkbeelden*, waardoor hij bij eene prijsuitloving van 1801, de zilveren *medaille* verdiende, en eene Verhandeling getiteld: *Over den invloed der staatkundige gebeurtenissen, en godsdienstige gevoelens der laatste 25 jaren, op de godsdienstige en zedelijke beschaving der Europesche volken*, in 1818, door Teijler's genootschap te *Haarlem* bekroond, en naar de 2.e uitgave door Diedrich, in het Hoogduitsch vertaald.

* Kempher (Gerardus), een Hollandsch dichter, werd in 1680 geboren, en was *pro-rector* der Latijnsche school te *Alkmaar*, in *Noord-Holland*. Men weet den tijd van zijnen dood niet; hij heeft nagelaten: 1.° *Eene Vertaling van* Anacreon, in dichtmaat, 1726. — 2.° *Eene Verzamaling van Herderszangen*. — 3.° *Helena in Egypte*, een naar Euripides gevolgd treurspel. Men heeft aan hem geleerde *Aanmerkingen* op de drie eerste herderszangen van Calpurnius te danken, en in de schoone uitgave der *Poetae latini rei venaticae scriptores et bucolici antiqui* opgenomen, *Leijden* en *'s Hage*, 1728, in 4.to Hij gaf onder anderen in het licht: *De Kronijk van Egmond* of *Jaarboeken der prins abten van Egmond*, dat Joannes van Leijden in het Latijn had geschreven. Cornelis van Herk vertaalde het in het Nederduitsch, en Gerardus Kempher heeft hetzelve herzien en vervolgd; *Alkmaar*, 1732, in 4.to

KEMPIS (THOMAS HÄMMERLEIN of HÄMMERCHEN, in het Latijn MALLEOLUS, bijgenaamd à), van arme ouders in het dorp *Kempen*, aartsbisdom *Keulen*, in 1380 geboren, was de leerling van FLORIS RADEWIN. In 1399 begaf hij zich in het klooster der reguliere kanoniken van den *St. Agnieten-Berg* bij *Zwolle*, alwaar zijn broeder prioor was. Zijne daden en woorden ademden de deugd. Zacht jegens zijne ordebroeders, nederig en onderworpen jegens zijne oversten, liefdadig en medelijdend jegens alle, was hij het voorbeeld van die beminnelijke godsvrucht, welke de hel dezer wereld in een paradijs verandert. Zijne voornaamste bezigheid was het afschrijven en vervaardigen van stichtelijke werken. Degene, welke nog van hem bestaan, ademen eene zalving, eene eenvoudigheid, die het gemakkelijker is te gevoelen dan afteschilderen. De beste uitgaven, die er van bestaan zijn die van SOMMALIUS, een' Jesuit, te *Antwerpen* 1600 en 1615, 3 dl.n in 8.vo De titels derzelve zijn: 1.° *Soliloquium animæ.* — 2.° *Vallis liliorum.* — 3.° *De tribus tabernaculis.* — 4.° *Gemitus et suspiria animæ pœnitentis.* — 5.° *Cohortatio ad spiritualem profectum.* THOMAS à KEMPIS overleed in den geur van heiligheid, in 1471. Zijn voornaamste werk is het Boek der *Navolging van J. C.*, dat niet dan zachtmoedigheid en eendragt predikt, en dat een onderwerp van geschil is geweest tusschen de Benedictijnen van *St. Maurus* en de reguliere kanoniken van de *H. Genoveva.* (Zie NAUDÉ, GERSEN, AMORT, QUATREMAIRE, ROSWEIDE). Dit, ondanks de ongekunsteldheid des stijls, bewonderenswaardig werk, treft veel meer dan de vurige overwegingen van SENECA, de dorre zedespreuken van EPICTETUS en van MARCUS AURELIUS. Het bekoort tegelijk den Christen en den wijsgeer. Het is in genoegzaam alle talen vertolkt, en alom met de meeste geestdrift opgenomen. Men verhaalt, dat een koning van *Marokko* hetzelve in zijne bibliotheek had, en hetzelve met welgevallen las. (Zie SCUPOLI). De eerste Latijnsche uitgave is van 1492, in 12.mo met Gothische letters. De abt VALART gaf, in 1758, in 12mo eene fraaije uitgave van *de Navolging* in het licht; maar door de onbeschaafde en eenigzins barbaarsche uitdrukkingen, of die hem als zoodanig toeschenen, in zuiver Latijn te willen brengen; door diegene te verbeteren of weg te laten, welke den schrijver als Duitscher verraadden, ontsierde hij niet alleen het oorspronkelijke, maar ver-

zwakte de zalving van hetzelve, en verbasterde deszelfs edele eenvoudigheid, (Zie VALART). De heer BEAUZÉE stelde, tegenover deze uitgave, eene andere met den oorspronkelijken tekst overeenkomende, en in 1787 zeer wel gedrukt. Voor den abt VALART, had de Protestant CASTALION dit onwaardeerbare werk op eene zeer laakbare wijze verminkt, door al datgene weg te laten of te hervormen, wat met de dwaling zijner sekte streed. Men kan ligt begrijpen, wat er van het vierde boek, hetwelk over het allerheiligste Altaargeheim handelt, bij deze besnoeijing geworden is. De taalkundige sierlijkheid, die hij in plaats van de oorspronkelijke eenvoudigheid heeft gesteld, heeft van het geheele werk een dor leerboek, zonder zalving en zonder merg gemaakt. *Veræ pietatis gustum non habuit*, zegt pater SOMMALIUS, *persuadendi efficaciam ademit, nervos virtutis incidit, denique ipsam quasi animam authoris elisit.* Een nieuw bewijs, dat de ketterij, noch dergelijke onderwerpen moet behandelen, noch dergelijke werken moet aanraken. (Zie BARRAL, LABADIË, PASCAL). BASSOMPIERRE heeft te *Luik*, in 1783, eene goede uitgave van dit werk geleverd. Die van ELZEVIR, in 12.mo, te *Leijden*, zonder jaarmerk, met twee titelplaten, wordt gezocht. Er bestaat ook eene uitgave van het *Louvre*, 1640, in fol., met groote letters, waarvan de druk zeer schoon is; maar dezelve is niet gemakkelijk om te gebruiken, en kan enkel in groote bibliotheken dienen. De beste vertaling in het Nederduitsch van *de navolging van J. C.*, is die van den hoogleeraar M. SCHRANT. Degene, die de pogingen wenschen te kennen, welke de benediktijnen hebben in het werk gesteld, om dit boek aan deszelfs waren schrijver te onttrekken, kunnen de verhandeling van EUSEBIUS AMORT, van den abt GHESQUIÉRE, en van pater DESBILLONS over dit onderwerp raadplegen. De laatste, de volledigste van alle, is in 1780 in het licht verschenen; dezelve is aan het hoofd eener zeer naauwkeurige uitgave van den oorspronkelijken tekst, maar dien men even als de andere in verzen had behooren te verdeelen; want deze verdeeling is een klaarblijkelijk eigenschap van den stijl des boeks, en strookt met den aard en den toon der spreuken en met de bedoeling des schrijvers, zoo als zulks in het *Journ. hist. et littér.* van 15 Mei 1788, blz. 108 wordt aangetoond. [Het book der *Navolging*, dat sedert

zijne uitgave de aandacht der geleerden heeft gaande gehouden, om zijnen oorsprong te kennen, heeft ook onze nieuwe *critici* bezig gehouden. De heeren Barbier en Gence voornamelijk hebben hunne pen over dit werk gescherpt. De eerste heeft eene verhandeling geschreven over 60 verschillende vertalingen in het Fransch, van de *Navolging*. De tweede aanmerkingen over het geschilpunt omtrent den waren schrijver, van dit kostbare boek. De nasporingen van Barbier zijn belangrijk en zeldzaam; en de gronden van Gence, ten voordeele van Gerson, dien hij als den schrijver der *Navolging* beschouwt, zijn bondig, ofschoon niet altijd afdoende. Dezelve hebben ons niet overtuigend toegeschenen, ofschoon dezelve vele twijfelingen in onzen geest hebben doen ontstaan; en wij hebben uit het lezen zijner verhandeling afgeleid, dat de schrijver der Navolging zich zoo zeer in het duistere heeft weten te wikkelen, dat men hem nimmer met zekerheid zal kunnen leeren kennen].

Ken (Thomas), bisschop van *Bath*, in *Engeland*, onderwees zijne geestelijkheid, stichtte scholen, ondersteunde de armen, en liet verscheiden stichtelijke werken na, door de Anglikanen op prijs gesteld. Hij was te *Barktamsteadt*, in de provincie *Herefort*, in 1647, geboren, en hij overleed te *Longe-Leate*, in 1711. Nadat zeker iemand hem bij den koning had aangeklaagd over zekere stellingen, eener leerrede, welke hij te *Whitehall* had voorgedragen, ontbood hem de vorst, opdat hij zich over deze beschuldiging zou kunnen regtvaardigen. Zonder ontroering zeide hem de bisschop van *Bath*: » Indien uwe majesteit haren pligt niet had verzuimd, en in de leerrede ware tegenwoordig geweest, zoo zouden mijne vijanden geene gelegenheid hebben gehad, om mij te beschuldigen." Hij regtvaardigde vervolgens hetgene, wat hij in zijne predikatie gezegd had, en de koning was over zijne vrijmoedigheid niet in het minste gebelgd.

Kennedy (Jacobus), een beroemde Schot, aartsbisschop van *St. Andrew*, door zijne moeder Margaretha, eene dochter van Robert III., koning van *Schotland*, uit vorstelijk bloed gesproten, was in 1404 geboren. Zijn vader was sir William Kennedy, welke met voornoemde prinses gehuwd was. Jacobus Kennedy zag van al de voordeelen zijner geboorte af, om den geestelijken staat te ombelzen: hij werd

spoedig abt van *Aberbroth-Wic*. Gedurende de minderjarigheid van JACOBUS II. tot het regentschap en den post van kanselier van *Schotland* geroepen, legde hij in die hooge posten even zoo vele deugd als bekwaamheid aan den dag; hij beminde de wetenschappen, en beschermde de geleerden. Tot aartsbisschop van *St. Andrew* benoemd, stichtte hij zijn diocees door zijne godsvrucht, en verrijkte hetzelve met gestichten even zoo nuttig voor de godsdienst als voor de wetenschappen en de letteren. Hij stichtte te *St. Andrew* zelf het collegie van de H. MARIA, en begiftigde hetzelve zeer mildelijk. Deze beroemde prelaat overleed in 1472.

KENNEDY (JOANNES), een godgeleerde der Anglikaansche kerk, was in de vorige eeuw rector van *Bradley*, in het graafschap *Derby*. Men heeft van hem: 1.° Eene *Tijdrekening der heilige Schrift*, 1751, in 8.vo Men beschuldigt hem, van niet altijd naauwkeurig te zijn. — 2.° Een *Onderzoek der oudheden van JACKSON*, 1753. — 3.° *Gelijkmatigheidsleer der dagelijksche en jaarlijksche bewegingen.*

KENNETT (WHITE), bisschop van *Peterborough*, stichtte eene oudheid- en geschiedkundige bibliotheek in zijne bisschoppelijke stad, maakte zich beroemd door zijne leerreden en zijne schriften. De werken, die nog van hem bestaan, bijna alle in het Engelsch, verraden eenen geleerden man en eenen goeden letterkundige. Hij overleed in 1728.

KENNETT (BASILIUS), in 1674, te *Postling*, in het graafschap *Kent* geboren, broeder van den voorgaande, evenzeer onderscheiden door zijne kunde, als door de zuiverheid zijner zeden, overleed te *Oxford* in 1714, alwaar hij kort te voren tot president van het *Christus-Collegie* was verkozen, liet verscheiden werken in het Engelsch na, onder welke men onderscheidt de *levensbeschrijvingen der Grieksche dichters*, 1697, in 8.vo De *Romeinsche oudheden*, 1696, 2 dl.n in 12.mo *Leerreden*, 5 dl.n in 8.vo *Berijmde omschrijving der Psalmen*, 1706, in 8.vo en eene *Vertaling* der verhandeling over de wetten van PUFFENDORF.

KENNICOTT (BENJAMIN), een Engelschman, zeer ervaren in de talen, en een bekwame criticus, [werd in 1718 te *Torness*, in het graafschap *Devon* geboren, was in den beginne onderwijzer van eene school van liefdadigheid in zijn geboorteland. In 1744 begaf hij zich naar de hoogeschool van *Oxford*, en

verwierf zulk eenen roem, zelfs voor dat hij dezelve verlaten had, dat hij als hoogleeraar aan het collegie van *Exeter* werd beroepen. Hij werd vervolgens tot opziener der bibliotheek *Radcliffe*, doctor in de godgeleerdheid], kanonik der Christus-kerk te *Oxford* en predikant te *Culham* benoemd. Hij had zich reeds spoedig bekend gemaakt door *Verhandelingen over den boom des levens, en over de offerande van* KAÏN *en* ABEL, 1747. Maar hetgene, wat hem onder de geleerden heeft beroemd gemaakt, is de *Hebreeuwsche Bijbel*, welken hij te *Oxford*, in 2 dl.n in fol. heeft in het licht gegeven. Hij is de uitgave van VAN DER HOOGT gevolgd, welke voor de naauwkeurigste gehouden wordt, en heeft aan den voet der bladzijden al de *verschillende tekstverklaringen* verzameld, [in de Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche en Samaritaansche handschriften voorkomende. Hij verzamelde er zelf 250, en liet er door de bekwaamste kenners der Hebreeuwsche taal van dat tijdvak, op zijne kosten, meer dan 350 verzamelen], die zich in geheel *Europa* bevinden. Niets ontbreekt ons dus meer, om den Hebreeuwschen tekst, in de geheele naauwkeurigheid te bezitten, waarvoor dezelve tegenwoordig vatbaar is; maar die, na alles, wat hij heeft ondergaan, in geenendeele het gezag der *zeventigen*, noch der *Vulgata* kan hebben. (Zie CAPPEL, ELEAZAR, GOROPIUS, MASCLEF, MORIN, PTOLEMEUS). KENNICOTT overleed te *Oxford*, den 18 September 1783.

* KENT (EDUARD AUGUSTUS, graaf van *Dublin*, hertog van), vierde zoon van GEORGE III., koning van *Engeland*, werd te *Londen* den 2 November 1767 geboren. Na zijne eerste studiën volbragt te hebben, werd hij naar *Duitschland* gezonden, om er zijne krijgskundige opvoeding te ondernemen. Hij was toen zeventien jaren, en begon zijne dienst te *Luxemburg* in het keurvorstendom van zijnen vader, in hoedanigheid van eenvoudigen kadet; van daar ging hij naar *Hannover*, waar hij zijne opvoeding ten einde bragt. Gedurende twee jaren had hij niet meer dan duizend ponden sterlings inkomen, waarover zijn gouverneur beschikte, uitgezonderd twee pistolen wekelijks die men hem wel voor zijne kleine uitgaven wilde geven. In den ouderdom van twintig jaren, werd hij tot den graad van kapitein onder de gardes verheven, zonder dat daardoor zijne inkomsten vermeerderd werden, en op eene reis, die hij naar *Genève* deed, moest hij aanzien, dat ande-

re jonge Engelschen, eene pracht ten toon spreidden, welke zijne middelen hem niet toelieten, te evenaren. In 1790 werd hij naar *Engeland* terug geroepen en werd tot kolonel van het 7.de regiment van linie benoemd; na verloop van tien dagen ontving hij van zijnen vader het bevel van zich naar *Gibraltar* te begeven, om zich weder bij zijn regiment te vervoegen. Weinig tijds daarna in den winter van 1791, ten tijde van den oorlog met *Frankrijk*, scheepte hij zich in naar *Kanada*. Men gaf hem op weg zijnde het bevel van zich met het leger in de *West-Indiën*, waarover Sir KAREL GRAY het bevel voerde te gaan vereenigen. De hertog van KENT volbragt zijne eerste wapenfeiten in deze zending, onderscheidde zich door zijne dapperheid bij den aanval van het koninklijke fort van *Martinique* en bij dien van *Saint-Lucie* en van *Guadaloupe*. Hij begaf zich in 1796 naar *Noord-Amerika*, waar hij tot den graad van luitenant-generaal en gouverneur van *Nieuw-Schotland* benoemd werd. Drie jaren daarna te *Halifax* eenen val van het paard gedaan hebbende, kwam hij in *Engeland* terug, werd in de kamer der Lords toegelaten en ontving de titels van hertog van KENT en STRATHERNE en van graaf van *Dublin*. In hetzelfde jaar, en in den ouderdom van twee en dertig jaren, had hij het bevel als opperhoofd over de Engelsche legers in *Amerika*. Hij begaf er zich nog naar toe, maar eene galachtige ziekte, verpligtte hem, in 1800, weder naar *Engeland* terug te keeren, waar hij tot kolonel over het *koninklijk Schotsch* leger en als gouverneur van *Gibraltar* benoemd werd. Toen hij op deze sterkte aankwam, werd er aanstonds onder het garnizoen de strengste tucht ingevoerd, waartoe hij zelf het voorbeeld gaf. Zijne matigheid was buitengewoon; hij gaf zich nooit over aan buitensporigheden van welken aard ook; vroegtijdig begaf hij zich te rust, en stond met den opgang der zon weder op. Hij liet het grootste gedeelte der kroegen sluiten; ieder dag waren de soldaten aan parade of beschouwing onderworpen, en bijna den geheelen overigen tijd, waren zij in de kazerne opgesloten. Gemor liet zich hooren, en brak bij de volgende gelegenheid uit. De soldaten zonden een gezantschap aan den hertog van KENT, om hem te verzoeken hun toetestaan den kersnacht feestvierend door te brengen. De hertog weigerde niet alleen zijne toestemming, maar liet het gezantschap in hechtenis nemen; op dit berigt sloeg een gedeelte van het garnizoen aan het muiten,

wilde den hertog van KENT doen inschepen, en den generaal BARNET, in zijne plaats stellen. Het 54.ste regiment gaf op de oproerlingen vuur, hetwelk de opstand verschrikkelijker maakte; en, in weerwil der pogingen van den generaal BARNET, was in den nacht van den 26 December het geheele garnizoen in opstand. De hertog van KENT plaatste zich toen aan het hoofd van zijn regiment, met hetwelk hij met twee veldstukken, de oproerlingen aanviel. Het vuur duurde van half drie ure tot middernacht, en er vielen van weerszijde dooden en gekwetsten. De muitelingen werden eindelijk verstrooid en een groot getal door den krijgsraad veroordeeld. De prins werd naar *Londen* terug geroepen, waar de koning zijn vader, hem tot schadeloosstelling van het verlies van zijn regentschap, tot veldmaarschalk benoemde; maar hij gaf hem geen bevel meer. Gedurende zijn verblijf te *Londen*, hadden er eenige geschillen plaats tusschen den hertog van KENT en den prins van *Wallis*, zijn broeder, alstoen regent, en zijn andere broeder den hertog van *York*. Men beschuldigde den eerste, van het parlement te hebben aangestookt tot geregtelijk onderzoek, in 1809, over het gedrag van den hertog van *York*; maar hij regtvaardigde zich volkomen over deze beschuldiging. Gedurende dezen tijd, had de hertog van KENT verscheidene schulden gemaakt, uit hoofde van de geringheid zijner inkomsten, die, sedert 1790 tot 1799, slechts 5,000 ponden sterlings bedroegen, waarvan het vijfde gedeelte tot interest voor zijne schuldeischers diende. Omtrent dezen tijd, toen hij zijn twee en dertigste jaar bereikt had, vermeerderde het parlement deze inkomsten met 7,000 ponden sterlings: deze vermeerdering niet toereikende zijnde, om zijne schulden af te doen, verzocht de hertog van KENT aan het lagerhuis door eene memorie, die hij met zijne vijf broeders ontwierp, de betaling derzelve. Daar zijne pogingen met geenen goeden uitslag bekroond werden, begaf hij zich, in 1816, naar *Brussel*, waar hij als een gewoon burger leefde. In 1818, trouwde hij met de jongste dochter van den hertog van *Saksen-Coburg*, weduwe van den prins *de Linanges* en zuster van den prins LEOPOLD, gemaal van de prinses CHARLOTTE van *Engeland* (zie dat artikel), en thans koning der *Belgen*. Bij zijne terugkomst te *Londen*, werd hij de beschermer van vele maatschappijen, der ondersteuning der armen en de verbetering der algemeene opvoeding toegewijd. Men heeft hem de nuttige

oprigting der regiments-scholen, in de Engelsche legers ingevoerd, te danken. Eens van de jagt terugkomende en zijne laarzen niet willende uittrekken die met water doorweekt waren, veroorzaakte deze nalatigheid hem eene verkoudheid, welke eene ernstige ziekte werd, waaraan hij den 23 Januarij 1820, in den ouderdom van 53 jaren overleed. Hij heeft uit zijn huwelijk twee dochters nagelaten, waarvan de oudste de vermoedelijke erfgename is van den troon van *Groot-Brittanië*.

KEPPEL. — Zie ALBEMARLE.

KEPPLER of KEPLER (JOANNES), een beroemde wiskunstenaar en sterrekundige, in 1571 te *Wiel* in het *Wurtembergsche* uit eene aanzienlijke maar verarmde familie geboren, onderwees reeds in den ouderdom van 20 jaren de wijsbegeerte, en na zich vervolgens op de godgeleerdheid te hebben toegelegd, hield hij eenige redevoeringen voor het volk, die minder begaafdheid voor de welsprekendheid dan voor andere studiën verraadden. Hij was er zelf van overtuigd, en legde zich uitsluitend op de sterrekunde toe. Een almanak, welken hij voor de grooten van *Stiermark* vervaardigde, aan welke hij zijnen leerstoel te danken had, verwief hem eenen beroemden naam. TYCHO-BRAHÈ, riep hem in 1600 tot zich in *Boheme*, en opdat hij des te eerder aan zijne uitnoodiging het oor zoude leenen, bewerkte hij dat hij tot keizerlijken wiskunstenaar werd benoemd. Indien TYCHO-BRAHÉ, door zijne kunde aan KEPPLER tot groote dienst was, was deze hem niet minder nuttig door de zijne. Nadat de dood hem, in 1601, van dien beroemden vriend en edelen weldoener had beroofd, drukte KEPPLER zijnen rouw in eenen aandoenlijken *treurzang* uit. De leerling overleefde zijnen meester 30 jaren. Hij overleed te *Regensburg* in 1630. Deze wiskunstenaar was de eerste meester van DESCARTES in de gezigtkunde, en de voorlooper van NEWTON in de natuurkunde. Het is aan hem, dat men het stelsel te danken heeft, bekend onder den naam van KEPPLER 's *problema*, volgens hetwelke men vooronderstelt, dat de planeten zich bewegen. Minder wijsgeer dan sterrekundige, geloofde KEPPLER, dat de sterren bezield waren, dat de kometen in den *ether* geboren werden, even gelijk de walvisschen in den *Oceaan*; dat de zon, door om hare as te draaijen, de planeten tot zich trok, maar dat zij niet in de zon vielen, wijl zij ook om hare assen draaiden. » Bij het

doen dezer omwenteling, zeide hij, bieden zij der zon, nu eene bevriende, dan eene vijandelijke zijde aan: de bevriende zijde wordt aangetrokken, en de vijandelijke zijde afgeduwd, en dit brengt de jaarlijksche omwenteling der planeten in de *ecliptica* te weeg." Men moet bekennen, ter vernedering der wijsbegeerte, dat het door zulke redeneringen is, dat de beroemdste mannen de natuur hebben trachten te verklaren. KEPPLER raadde het rondraaijen der zon, om hare as, meer dan vijftien jaren vóór dat GALILEI dezelve door middel van teleskopen aankondigde. Men schrijft hem ook de ontdekking der ware oorzaak van de zwaarte der ligchamen toe; maar deze oorzaak is nog onbekend, zoo als zij zulks ook ten tijde van KEPLER was; en het is daarenboven zeker, dat de proefneming, waarop hij deze ontdekking grondde, geheel bedriegelijk, en vreemd aan zijn onderwerp is. (Zie LEUCIPPUS). Hij ging DESCARTES en NEWTON voor in het denkbeeld, om de ebbe en den vloed der zee aan den invloed der maan toeteschrijven: eene verklaring, waarmede GALILEÏ den spot dreef, daar hij in ernst dit verschijnsel aan de beweging der aarde toeschreef, (zie EULER). KEPPLER zeide, dat *hij den roem zijner uitvindingen boven het keurvorstendom Saksen verkoos*, eene in eenen schrijver, en vooral in eenen sterrekundige vergeeflijke ijdelheid, daar hij zijne kunde naar de verhevenheid van derzelver onderwerp afmeet. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Prodromus dissertationum cosmographicarum, Tubingen*, 1596, in 4.to Hij gaf ook aan dit werk den titel van *Mysterium cosmagraphicum.* — 2.° *Paralipomena quibus astronominæ pars optica traditur*, 1604, in 4.to — 3.° *De stella nova in pede serpentarii, Praag*, 1606, in 4to — 4.° *De cometis libri tres, Augsburg*, 1611, in 4.to — 5.° *Eclogæ chronicæ, Frankfort*, 1615. — 6.° *Ephemerides novæ, Lintz*, 1616, in 4 to — 7.° *Tabulæ Rodolphinæ, Ulm*, 1627, in fol. een werk, dat hem eenen twintigjarigen arbeid kostte. — 8.° *Epitome astronomiæ copernicanæ*, 1635, 2 dln in 8.vo — 9.° *Astronomia nova*, 1689, in fol. — 10° *Chilias logarithmorum etc.*, in 4.to — 11.° *Nova stereometria doliorum vinariorum etc.*, 1615, in fol. — 12.° *Dioptrica*, in 4.to — 13.° *De vero natali anno CHRISTI*, in 4.to KEPPLER beval, dat men dit opschrift op zijn graf zoude plaatsen, hetwelk geen groot denkbeeld van zijne dichtkunde geeft:

Mensus eram cœlos, nunc ter-

ræ metior umbras;
Mens cœlestis erat, corporis
umbra jacet.

[Men heeft te zijner eer in 1808 een gedenkteeken van Carrarisch marmer, op het St. Pieterskerkhof, alwaar hij te *Regensburg* begraven werd, opgerigt.]

* Keralio (Lodewijk Felix Guinement de), ridder van den *heiligen Lodewijk*, majoor der infanterie, oud hoogleeraar bij de militaire school, lid der akademie van schoone letteren, van die van wetenschappen van *Stokholm*, enz. werd te *Rennes*, den 17 September 1731 geboren. Hij was in 1758 met Condillac, een der onderwijzers van den infant van *Parma*, don Ferdinand, geweest. Hij is de schrijver van de volgende werken: 1.° *Traduction etc.* (*Vertaling van verschillende stukken, over de natuurlijke en burgerlijke geschiedenis der Noordsche landen*), *Parijs*, 1753, 2 dl.n in 12.mo — 2°. *Voyage etc.* (*Reis door Siberië*), naar het Hoogduitsch van Gmelin, ibid, 1767, 2 dl.n in 12.mo — 3.° *Recherches etc.* (*Nasporingen over de algemeene grondbeginselen der legerkunde*), ibid; 1769, in 12 mo — 4.° *Histoire etc.* (*Natuurlijke historie der ijsbergen van Zwitserland*), naar het Hoogduitsch van Gruner, 1770, in 4.to — 5.° *Mémoires etc.* (*Verhandelingen van de koninklijke akademie van Stokholm, betrekkelijk de natuurlijke historie, de ontleed-, scheien huishoudkunde en de kunsten*), eene vertaling, 1e deel in 4.to — 6.° *Essai etc.* (*Proeve over de middelen, om de vermogens van den mensch nuttiger voor zijn geluk te maken*), naar het Engelsch van J. Gregori, 1776, in 12.mo — 7.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van den oorlog tusschen Rusland en Turkijë, en voornamelijk van den veldtogt van* 1753) met aantekeningen, van den prins Gallitzin, *Petersburg*, (*Amsterdam*), 1777 — 1779 — 1780, met kaarten en plans, enz. De ridder Keralio was gehuwd met mejufvrouw Maria Françoise Abeille, die eenige stukken uit het Engelsch in het Fransch heeft vertaald. — Mejufvrouw de Keralio, zijne dochter te *Parijs*, in 1758 geboren, met den heer Robert gehuwd, en te *Brussel*, in 1821 overleden, is de schrijfster eener *Geschiedenis van Elizabeth*, koningin van *Engeland*, 5 dl.n in 8.vo en van verscheiden andere werken.

Kercado. — Zie Molac.

* Kerckove (Joannes Baptista van), een Belgisch geestelijke te *Oost-Eecloo*, den 5 Januarij 1790 gebo-

ren volbragt zijne studie in het collegie van *Gend*, en kwam in 1812 in het seminarie. Kort daarna bevond hij zich in den willekeurigen maatregel begrepen, door NAPOLEON tegen de seminaristen genomen, die geweigerd hadden den *administrator* aan te nemen, gezonden, om, in de plaats van den heer DE BROGLIE, het diocees te besturen. Hij volgde zijne studiebroeders naar *Wezel*, en kwam eerst na den val van BONAPARTE in het seminarie terug. Men zond hem achtereenvolgend als onderwijzer naar *St. Nicolaas*, en naar *St Barbara;* priester gewijd zijnde, werd hij kapellaan te *Sinay*, daarna te *Kortrijk*. Aan hem heeft in deze laatste stad de parochie van onze lieve Vrouw de volledige inrigting harer zondagsschool voor arme meisjes te danken. In 1826, tot de pastorie van *Rupelmonde* benoemd, rigtte hij er een broederschap op, ter uitroeijing van de godslastering, en had den troost er de eerste vruchten van te plukken. In de ledige oogenblikken, welke hem de zorgen van het herdersambt overlieten, stelde hij artikels op voor verschillende dagbladen, over godsdienstige en staatkundige vraagstukken, en vertaalde eenige Fransche werken in het Vlaamsch. Hij schreef te gunste van de vrijheid der drukpers en andere, toenmaals met zoo veel vuur door de Belgen, ingeroepene vrijheden. Ook werd hij na de omwenteling van *België*, (1830) in het congres in hoedanigheid van plaatsvervanger verkozen, en stemde er altijd, zegt men, in den geest der oppositie. Hij keerde vervolgens naar zijne parochie terug, waar hij zich uitsluitend met de herderlijke zorgen bezig hield. In de maand October 1832, benoemde hem de bisschop van *Gend*, tot pastoor van *Stekene*. Het is daar, dat de heer VAN KERCKOVE, door eene ziekte aangetast werd, die hem den 13 December 1832, in de kracht des levens weggemaaid heeft. Zijn einde is zeer stichtend geweest, en zijn geloof zoo wel als zijn geduld, waren de troost dergenen, die hem naderden. Het gebed was zijne liefste bezigheid, en de *Navolging* van J. C., was zijne gewone leesoefening; zonder twijfel dat hij de gebeurtenissen met meer kalmte zal hebben beoordeeld, en dat hij de overdrijving niet zal hebben goedgekeurd, die geestelijken, in den maalstroom der staatkundige driften heeft geworpen, evenzeer verdrietig voor zich zelve, als schadelijk voor de heilzame vruchten hunner bediening.

KERCKRING (THEODORUS), een beroemde Amsterdamsche arts, lid der koninklijke

maatschappij van *Londen*, verwierf veel eer in de praktijk der geneeskunde, welke hij langen tijd in de eerstgenoemde der beide steden, uitoefende. Een medeleerling van SPINOSA zijnde, werd hij door FRANCISCUS VAN EUDE opgevoed; en later de schoonzoon van denzelven. Hij omhelsde de Catholijke godsdienst, verliet *Holland*, en ging naar *Frankrijk*, en begaf zich van daar naar *Hamburg*, alwaar hij in 1693 overleed. Hij maakte zich beroemd door zijne ontdekkingen en zijne werken. Hij was het, die het geheim uitvond, om den geelen barnsteen zacht te maken, zonder aan denzelven de doorschijnendheid te benemen. Zijne voornaamste ontleedkundige voortbrengselen zijn: 1.° *Spicilegium anatomicum*, *Amsterdam*, 1670 en 1673, in 4.to — 2.° *Anthropogeniæ ichonographia*, *Amsterdam*, 1670 in 4.to, waarin hij beweert, dat men in de ligchamen aller vrouwen eijeren vindt, waarin, volgens hem, de vrucht geteeld wordt. Zie GRAAF-REINIER). Nog schrijft men hem eene *Ontleedkunde* toe, in 1661, in fol. gedrukt.

* KERGUELEN TREMAREC (YVES JOZEF DE), een dappere Fransche zeeheld te *Quimper* in *Bretagne*, in 1745 geboren. Hij onderscheidde zich in den oorlog van 1778 tegen de Engelschen, deed twee reizen naar de *Zuid-Pool-* en *Indische Zeeën*, waarvan het gevolg was de ontdekking van een eiland van twee honderd mijlen in den omtrek, waaraan kapitein COOK, den naam van *Kerguelen* gaf. KERGUELEN ging in dienst van de Fransche republiek; maar hij werd in de afdankingen van 1796 begrepen. Hij reclameerde, en men benoemde hem als adjunct bij het ministerie van *marine*; en later als bevelhebber, van een smaldeel, der zeemagt in den *Oceaan*. Een regeringloos bestuur is altijd ergdenkend, en dikwijls zelfs jegens diegene, welke het meest aan hetzelve zijn toegedaan. Men nam KERGUELEN te *Brest*, op den oogenblik in hechtenis, waarop hij scheep wilde gaan; en men vervoerde hem naar *Parijs*. Hij overleed in 1797, weinige maanden na zijne vrijheid terug te hebben bekomen. Men heeft van hem: 1.° *Relation etc* (*Verhaal eener reize naar de Noord-zee, de kusten van IJsland, Groenland, Ferro, Schetland, de Orcadische Eilanden en Noorwegen, in* 1766 *en* 1768 *gedaan*), *Parijs*, 1771. — 2.° *Relation etc.* (*Verhaal van twee reizen in de Zuidpool en Indische zeeën, in* 1771 *en* 1774 *gedaan, ter onderzoeking van eenen nieu-*

wen weg naar Sina), *Parijs*, 1782, in 8.vo — 2.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der gebeurtenissen van de Zee-oorlogen, van de oorzaken des vervals van de Fransche zeemagt, en de middelen, om er in te voorzien*, voorafgegaan door het *Verhaal der gevechten en gebeurtenissen van den Zeeoorlog van* 1778, *tusschen Frankrijk en Engeland*), *Parijs*, 1796, in 8.vo

KERI (JOANNES), een Hongaar, ombelsde de orde van den heiligen PAULUS, eersten kluizenaar (eene orde, die enkel in *Hongarijë* bestaat), en onderscheidde zich in dezelve door zijne godsvrucht, en zijnen apostolischen ijver. Hij werd later achtereenvolgend bisschop van *Sirmich* en *Watzen*, en overleed te *Tyrnau*, in 1685, na in het licht te hebben gegeven: 1.° *Ferocia Martis Turcici.* Dit is eene geschiedenis, van den in zijnen tijd, door de Turken in *Hongarijë* gevoerden oorlog. — 2.° Eene *Verhandeling over de wijsbegeerte*, in 3 deelen.

KERI (FRANCISCUS BORGIA), in het graafschap *Zemplin*, in *Hongarijë* geboren, werd Jesuit, en onderscheidde zich in die maatschappij door de verscheidenheid zijner kunde en door zijne godsvrucht. Hij overleed te *Bude*, in 1769. Men heeft van hem: 1.° *Geschiedenis der keizers van het Oostersche rijk, van* KONSTANTIJN *den Groote, tot aan de inneming van Konstantinopel*, *Tyrnau*, 1744, in fol. in het Latijn, met platen en gedenkpenningen versierd. — 2.° *Geschiedenis der Ottomannische keizers, sedert de inneming van Konstantinopel*, *Tyrnau*, 1749, 9 deeltjes. Pater NICOLAAS SCHMITH, een Jesuit, heeft deze geschiedenis vervolgd, en daarvan in 1760 en 1761, 2 dl.n in fol. in het licht gegeven. — 3.° *Verhandeling over het ledige, over de beweging der ligchamen, en over de oorzaken der beweging*, *Tyrnau*, in 8.vo Hij droeg veel bij tot de verbetering van den teleskoop, en maakte zich beroemd door zijne sterrekundige waarnemingen. Nadat CASSINI DE THURY, hem te *Tyrnau* gezien had, bewonderde hij zijne kunde, en den ijver, die hem bezielde, om in zijn vaderland de fakkel der wetenschappen te doen schitteren. » Gij bezit bij u, zeide hij hem in eenen brief van den 13 Julij 1761, onnoemelijke schatten in het vak van letterkunde; gij zijt de MECENAS der wetenschappen. Gij hebt eeuwige gedenkteekenen gegrond, en ik wenschte, dat gij het ook waret, voor het geluk der maatschappij, voor het heil der godsdienst, en voor de bevor-

dering der wetenschappen."

KERKHERDER (JOANNES GERARDUS), in 1678 te *Valkenburg*, of *Fauquemont*, een stadje, in het Hollandsch gedeelte der provincie *Limburg* geboren, maakte zeer goede voorbereidende studiën te *Maastricht*, beoefende de wijsbegeerte en godgeleerdheid te *Leuven*, wijdde zich voornamelijk toe aan de beoefening der levende talen, der gewijde critiek en der oudheid; onderwees gedurende verscheiden jaren de schoone letteren, gaf geschiedkundige lessen in het collegie der *Drie Talen*, werd in 1708, geschiedschrijver van keizer JOZEF I., en overleed den 16 Maart, 1738. Men heeft van hem: 1.° *Systema apocalypticum*, *Leuven*, 1708, in 12.mo: dit was als eene proeve van een uitgebreider werk, hetwelk hij den titel gaf van: *De monarchia Romæ paganæ secundum concordiam inter sanctos prophetas* DANIELEM *et* JOANNEM: *consequens historia a monarchiæ conditoribus, usque ad urbis et imperii ruinam. Accessit series historiæ apocalypticæ*, *Leuven*, 1727, in 12.mo (Zie GUYAUX). — 2.° *Prodromus Danielicus, sive novi conatus historici, critici, in celeberrimas difficultates historiæ Veteris-Testamenti, monarchiarum Asiæ, etc., ac præcipue in Danielam prophetam*, *Leuven*, 1711, in 12.mo De geleerde aanmerkingen zijn in deze beide werken met volle handen uitgestrooid; de *hypothesis*, welke men er in voorstelt, hebben groote waarschijnlijkheid, en verspreiden veel licht over de geschied-, tijdreken- en aardrijkskundige moeijelijkheden der H. Schrift. — 3.° *De situ paradise terrestris*, *Leuven*, 1731, in 12.mo Hij plaatst het aardsch paradijs, een weinig boven *Babylon*, neemt voor den *Phison*, den westelijken arm van den *Euphraat*, tot aan deszelfs uitwatering, en voor den *Gehon*, den oostelijken arm van dezelfde rivier, van de stad *Cippara*, alwaar zij zich met eenen arm van den *Tiger* vereenigt, tot aan de uitwatering van denzelfden *Tiger*, bij de stad en het eiland *Charax*: dit stelsel van HUET verschillende, is wellig even zoo waarschijnlijk. KERKHERDER heeft deze verhandeling doen voorafgaan van het *Conatus novus de Cepha reprehenso*, waarin hij beweert, dat die CEPHAS onderscheiden is van den heiligen PETRUS, (zie CEPHAS). Nog vindt men in dit boekdeel eene verhandeling over het aantal jaren, gedurende welke de Verlosser het volk heeft onderwezen, en eene andere getiteld: *De*

Cepha ter corepto. — 4.° *Grammatica Latina*, *Leuven*, 1706, in 12.mo, van 117 bladz.; doch waarin meer grondige kennis vervat is, dan in de zwaarlijvigste spraakkunsten. — 5.° Een aantal *Latijnsche gedichten*, die hem eene aanzienlijke plaats op den *Parnassus* verzekeren. — 6.° Verscheiden werken in handschrift, onder anderen: *Quatuor ætates*, dat, indien hetzelve gedrukt was, verscheiden plaatsen van het Boek *Genesis* zou hebben kunnen opheldere; *Opus quatuor monarchiarum*, waartoe het *monarchia Romæ paganæ* als 4e deel moest dienen. Eene *Verhandeling over de 70 weken* van Daniël, welke in handen van den *Censor* was, toen de schrijver overleed.

Kerlerec (Lodewijk Billouart de), brigadier der Fransche zeemagt, landvoogd van *Louisiana*, te *Quimper*, in 1704 geboren, heeft zich, door de regtschapenheid en kloekmoedigheid van zijn bestuur, in een afgelegen land, waarin de geest der wetten, en de belangen van den staat, enkel door geestkracht en deugd kunnen gehandhaafd worden, den grootsten roem verworven. Nadat het gewest, waarover hij landvoogd was, door het verdrag van 1763, vervreemd was, keerde hij in 1764 naar *Frankrijk* terug, hij verwierf de achting van al wat er te *Versailles* en te *Parijs*, aanzienlijk en edeldenkend was. De dauphin, zoon van Lodewijk XV., en de koningin bewezen hem het grootste vertrouwen. Maar de openhartigheid, waarmede hij zich over staatsaangelegenheden, en vooral over de vernietiging der Jesuiten uitliet, berokkende hem eenen vermogenden vijand in den persoon van den minister Choiseul, die, na verscheiden beschuldigers tegen hem verwekt te hebben, hem verbood van hun te antwoorden, onder voorwendsel, dat zijne zaak al te duidelijk bewezen was. In Augustus 1769 werd de onde landvoogd door den staatsraad verbannen, met de eervolle getuigenis echter, dat men in hem roemrijke en allen lof waardige krijgsdiensten, groote administrative bekwaamheden, en eene vrij van allen blaam, onschendbare regtschapenheid erkende. In 1779 was het hem gelukt zijne vijanden te beschamen, en hij stond op het punt, om zijne zaak met luister te zien zegevieren, toen hij te *Parijs*, in de maand September van hetzelfde jaar overleed.

* Kersaint (Armandus Guido Simon), een scheepskapitein, te *Parijs* in 1741 geboren. Na met eer bij de Fransche marine te hebben

gediend, omhelsde hij de zaak der omwenteling, en toonde zich een der vurigste voorstanders van de nieuwe grondbeginselen. Tot de eerste wetgeving van 1789 benoemd, deelde hij in de gevoelens der bepaaldste republikeinen, en voegde zich bij de partij der *Girondijnen*. Ofschoon hij geene hevige maatregelen voorstelde, durfde hij dezelve niet bestrijden, of bekrachtigde dezelve. KERSAINT woonde de dagen van 5 en 6 October 1789, die van 18 Augustus 1791, en den noodlottigsten van alle dien van 10 Augustus 1792, bij. Zoo vele verschrikkelijke gebeurtenissen openden zijne oogen, en hij zag eindelijk in de omwenteling een zamenweefsel aller ondeugden. De gevangenneming des konings, deed hem volkomen de verschrikkelijke loopbaan zien, welke hij tot dusverre bewandeld had. Hij sidderde voor de gevaren, welke LODEWIJK XVI., in het begin van 1793 bedreigden. Hij voorzag de verschrikkelijke stemming, welke men van hem in die gedenkwaardige omstandigheid zoude eischen, waarin bedorven menschen, na den besten der koningen tot hun slagtoffer te hebben bestemd, dit hatelijk offer vorderden, om aan al hunne gruwelen de kroon optezetten. KERSAINT schreef aan den president der conventie den volgenden brief, waarin hij, na zijn vorig gedrag gelaakt te hebben, onder andere zeide: » Indien eene aaneenschakeling van dwalingen, mij zoo ver heeft gebragt, dat ik de ambtgenoot der lofredenaars en bevorderaars der September-moordtooneelen, en van alle buitensporigheden ben geworden, welke men in den loop der omwenteling heeft bedreven, wil ik echter trachten, om mijne gedachtenis van het verwijt te zuiveren, hun medepligtige te zijn geweest; en er blijft mij slechts een oogenblik meer over: *morgen* zou het geen tijd meer zijn; gelief dus, mijn heer, mijn ontslag aantenemen; ik ben geen lid meer van het ligchaam, waarin gij als voorzitter fungeert." Deze brief verspreidde de beweging onder al de leden der vergadering. Men klaagde KERSAINT aan als een verrader en vijand der republiek. Opgeroepen om voor de balie te verschijnen, verdedigde hij zich met onverschrokkenheid. Hetzij, dat zijne rede eenigen indruk verwekte, hetzij dat de muitelingen hunne aandacht op eene ernstiger zaak, den dood van LODEWIJK XVI., vestigden, KERSAINT had den tijd, om *Parijs* te verlaten, en zich in eene onbekende schuilplaats te verbergen; maar

hij werd er ontdekt, in hechtenis genomen en naar *Parijs* gevoerd. De revolutionaire regtbank liet hem den 4 December 1793, naar het schavot sleuren. Het slagtoffer eener zaak zijnde, welke hij met zoo veel geestdrift had verdedigd, had KERSAINT het geluk, om door eene edele trouw zijne vroegere dwalingen te herstellen. Nog gelukkiger ware het voor hem geweest, indien hij de leerstelsels der valsche wijsbegeerte had kunnen afzweren, welke hij het ongeluk had gehad van te omhelzen. Men heeft van KERSAINT eenige gelegenheidsstukjes, niet belangrijk genoeg, om vermeld te worden.

KERSAINT (N. DE). — Zie DURAS.

* KERVELEGAN (AUGUSTUS BERNARDUS FRANCISCUS LE *Goarre* DE), geboren te *Quimper*, den 29 September 1745, was voor de Fransche omwenteling landvoogd van het landgeregt van die stad, alwaar hij in 1789 tot afgevaardigde bij de algemeene staten verkozen werd; en kort daarna gaf hij een geschrift in het licht, getiteld: *Réflexions etc.* (*Overwegingen eens wijsgeers uit Bretagne over de tegenwoordige zaken*). Hij sprak weinig in de constituerende vergadering, maar hij werd lid van het beruchte revolutionnaire genootschap, bekend onder den naam van *Comité-breton*, dat te *Versailles* de afgevaardigden van den burgerstaat van zijne provincie vormden, en bij welke zich alle demagogen van den dag voegden. KERVELEGAN was vervolgens lid van het parlement, belast met de overdragt der nationale domeinen, in welke toen geene anderen begrepen waren dan de geestelijke goederen. Hij had verscheiden tegenkantingen te bestrijden van verschillende leden, die niet van zijn gevoelen waren, en legde eene wijze gematigdheid in dezen willekeurigen maatregel aan den dag. Een der laatsten was MIRABEAU, met wien KERVELEGAN met het pistool vocht, en hem wondde. Tot dusverre had hij slechts overdrevene gevoelens aan den dag gelegd; maar na de reis van *Varennes* gingen zijne oogen eenigzins open, hij veranderde van stelsel, en toonde zich zuiver constitutioneel. Door het departement van *Finistère*, bij de conventie benoemd, stemde hij, tijdens het proces van LODEWIJK XVI., voor de gevangenis en de ballingschap tot den vrede. Hij was gehecht aan de partij van de *Gironde*, met welke hij bestendig stemde. Het was KERVELEGAN, die het eerste in December 1792 het oproerver-

wekkende dagblad van MARAT in het licht gaf. De nieuwe gemeente van *Parijs* had, den 10 Augustus 1792, met geweld op het stadhuis zitting genomen, na er de leden van de oude gemeente, die minder revolutionnair of meer gematigd waren, uit verjaagd te hebben. Het is in dit zelfde jaar, dat LODEWIJK XVI. in zijn eigen paleis der *Tuileriën* aangevallen, van waar hij naar den toren des tempels, en van daar naar het schavot vervoerd werd. Daar de burgerstand van dag tot dag alle gezag overweldigde, vormde de conventie, den 18 Mei 1793, eene commissie van twaalf leden, onder welke KERVELEGAN benoemd werd, en die de door ROBESPIERRE en zijne medepligtingen gesmede zamenspanningen moest opsporen. Maar de partij van *Montagne*, aanhangers van den burgerstand, hielden de overhand op de andere leden der vergadering, en den 31 van dezelfde maand, vaardigde men de verbanningen der *Girondijnen* uit. KERVELEGAN had dezen slag voorzien, en van den 28 af, had hij, gezamenlijk met vele leden der *Girondijnen*, zijn ontslag gevraagd; maar deze voorzorg belette niet, dat men hem met zijne andere ambtgenooten buiten de wet stelde. Hij kon zich echter aan de vervolgingen onttrekken, en zich in zijn departement verbergen, waar hij zelfs aan eenige andere bannelingen eene schuilplaats bezorgde. Deze eindelijk genoodzaakt om *Bretagne* te verlaten, werden digt bij *Bordeaux* aangehouden, en de meesten vielen onder de bijl van ROBESPIERRE, die op zijne beurt, den 9 *thermidor* (28 Julij 1794) op het schavot omkwam. Daar zijn val dien der *Montagnards* na zich gesleept had, kwam KERVELEGAN weder in de conventie, en werd lid van de commissie van algemeene veiligheid. De Jacobijnen, die nog in groot getal waren, hielden zich niet voor overwonnen, en smeedden de omwenteling van den 1 *prairial* (12 Mei 1796). Zij vielen de conventie aan; maar zij werden geslagen, en vervolgens ontwapend. KERVELEGAN vocht, en werd in het gevecht gewond, waarin de afgevaardigde FERRAUD vermoord, en zijn hoofd op het bureau van den voorzitter BOISSI-D'ANGLAS geplaatst werd. In September 1796 tot den raad der ouden benoemd, ging KERVELEGAN, in de maand Maart 1799, tot dien der vijfhonderden over, stemde voor de oprigting van het consulaat, en onder het keizerlijk bestuur werd hij als lid van het wetgevend ligchaam verkozen. Hij was er nog

in 1815 in, toen deze vergadering, bij de terugkomst der BOURBONS ontbonden werd. Sedert dien tijd, bemoeide hij zich niet meer met openbare zaken, en leefde afgezonderd in zijne eigendommen, alwaar hij den 24 Februarij 1825, in den ouderdom van 80 jaren, overleden is.

KERVILLARS (JOANNES MARINUS DE), een Jesuit, in 1668 te *Vannes* geboren, en te *Parijs*, alwaar hij de wijsbegeerte onderwees, in 1745 overleden, had veel smaak en letterkundige kennis. Er bestaat van hem eene vrij goede *Vertaling* (in het Fransch) der jaarboeken en treurzangen van OVIDIUS, 3 dl.n in 12.mo, 1724, 1726 en 1742. Hij had eenigen tijd aan de *Memoriën van Trévoux* gewerkt.

KESLER (ANDREAS), een Lutersche godgeleerde, door JOANNES CASIMIR, hertog van *Saksen*, op jaarwedde gesteld, werd te *Coburg*, in 1595 geboren, en overleed in 1643, den roem nalatende van een goede predikant en een vrij goede zintwister te zijn geweest. Hij liet eene *Wijsbegeerte* na, in 3 dl.n in 8.vo, waarover men niet meer spreekt; en *Commentariën* over den bijbel, in 4.to

* KESSEL (JOANNES VAN), een beroemde schilder, te *Antwerpen* in 1626 geboren, muntte vooral uit, in het schilderen van bloemen, vogelen en insekten. Zijne schilderijen zijn zeldzaam en duur. Het koninklijk museum van *Frankrijk* bezit twee stukken van dien meester, namelijk *twee bloemen vruchtkransen, waarvan de eene jonge kinderen omringt, welke zeepbellen blazen* (de beelden zijn van TENIERS) en *waarvan de andere, de heilige Maagd, het kind JESUS en twee engelen omvat* (de beelden zijn van FRANK, *den Jonge*). Deze schilder was al te zeer op het volmaakte gesteld; daaruit ontstaat dikwerf dorheid. — Zijn zoon FERDINAND VAN KESSEL, in 1660 te *Breda* geboren, schilderde in denzelfden smaak als zijn vader; maar hij evenaarde hem niet; hij werd eerste schilder van JOANNES SOBIESKI, koning van *Polen*. Men onderscheidt onder zijne schilderijën, *de vier hoofdstoffen*, en *de vier werelddeelen*.

* KETEL (CORNELIUS), een beroemde schilder, in 1548 te *Gouda* geboren, kwam, nog jong zijnde in *Frankrijk*, en zag zich genoodzaakt, tijdens de godsdienstgeschillen, die het bestuur van KAREL IX. verontrustten, van naar *Engeland* over te steken, alwaar zijne

voortbrengselen algemeen op prijs werden gesteld. Hij keerde vervolgens naar *Holland* terug, alwaar hij in 1610 overleed. Hij muntte uit in het portret, en schilderde dat van de koningin ELIZABETH, den graaf van *Oxford*, en de voornaamste hovelingen. Zijn roem was zoo zeer gevestigd, dat hij haauwelijks aan de menigvuldige aanvragen, die hem gedaan werden, kon voldoen. Door eene zonderlinge eigenzinnigheid, of liever om sneller te werken, begon hij op het einde zijner dagen, met zijne vingers, in plaats van met penseelen te arbeiden, en nog op deze wijze vervaardigde hij vrij goede schilderijën.

† KETELAER of KETZELAER (NICOLAAS), wordt met zijnen kunstgenoot GERARDUS DE LEEMPT, voor een der oudste Boekdrukkers in *Nederland* gehouden. Zij leefden te *Utrecht* op het einde der vijftiende eeuw. Het is aan hen, dat men de eerste uitgave heeft te danken van *Petri Comestoris Historia Scholastica*, *utriusque Testamenti impressa in Trajecto inferiore*, *Anno Domini*, 1473, in fol. Nog schrijft men hun den druk der volgende werken toe, ofschoon dezelve hunne namen niet dragen: de uitgave *Princeps* van de *Histor. Ecclesiastica* van EUSEBIUS, 1474, in fol. *Alexandri magni liber de prœliis*, in fol.; en *Thom. à Kempis defuncti opera*, in fol., hetwelk men meent in 1474 gedrukt te zijn. Het is opmerkenswaardig, dat men in deze verzameling der werken van à KEMPIS het boek der *Navolging van J. C.* niet vindt.

KETT (WILLIAM), hoofd eener muiterspartij, onder EDUARD VI., koning van *Engeland*, was de zoon van eenen leerlooijer en zelf een leerlooijer. Zijn geest verhief zich boven zijne geboorte: hij was schrander, buigzaam, listig, vol stoutheid en moed. Zich aan het hoofd van het gemeen van *Norfolk* geplaatst hebbende, maakte hij zich meester van de stad *Norwich*; maar nadat de hertog van *Warwick* bevel had ontvangen, om tegen hem optetrekken, nam hij hem gevangen en liet hem met tien der voornaamste medepligtigen aan dezen opstand, aan eenen boom ophangen.

KETTLEWELL (JOANNES), een Anglikaansche godgeleerde, in de provincie *York* geboren, in 1695 aan eene uittering overleden, is in zijn land, door verscheiden werken bekend, waarvan het voornaamste ten titel voert: *De maatregels der Christelijke gehoorzaamheid.* De

republikeinsche Engelschen vinden die maatregels niet geheel naauwkeurig. De schrijver was een ijverige koningsgezinde. Hij had zijn werk aan COMPTON, bisschop van *Londen*, en, even als hij, een voorstander van het koninklijke gezag opgedragen; maar daar deze prelaat van gevoelens was veranderd, en zich aan het hoofd van een regement *gentleman's*, tegen hunnen vorst, had geplaatst, zoo liet KETTLEWELL de opdragt wegnemen.

KEYSLER (JOANNES GEORGE), te *Thornau* in 1689 geboren, reisde door *Frankrijk*, *Engeland*, *Zwitserland*, *Italië*, *de Nederlanden*, *Duitschland* en *Hongarijë*, en maakte zich door zijne geleerdheid beroemd en geacht. Hij werd in 1743 dood in zijn bed gevonden, op een landgoed, toebehoorende aan den heer DE BORNSTORFF, eersten minister van den koning van *Engeland*, in het keurvorstendom *Hanover*. Hij had de kleinzonen van dien heer op hunne reizen vergezeld. De maatschappij van *Londen*, nam hem in 1718 als medelid aan. Zijn voornaamste werk werd in 1720 te *Hanover* in het licht gegeven, onder den titel van *Antiquitates selectæ septentrionales et celticæ*, in 8.vo; er straalt eene uitgebreide oudheidkundige kennis in door.

* KHADYDJAH, eerste vrouw van den valschen profeet MAHOMED. Zij werd in 564 na J. C. geboren en was de dochter van KHOWAÏLED, een zeer geacht man in het geslacht der Coraïchiten, en een der rijkste kooplieden des lands. KHADYDJAH was weduwe van twee mannen, en had reeds haar veertigste jaar bereikt. Zij had tot zaakvoerder den vijf en twintigjarigen MAHOMED, die voor verstandig doorging; maar van fortuin ontbloot, verwachtte hij alles van zijnen oom ABOU-THÁLEB. Door zijne meesteres, die hem eenen vertrouwden slaaf tot reisgezel gegeven had, naar *Syrië* gezonden, verkocht hij te *Damaskus* zeer voordeeliglijk zijne waren, en ruilde er anderen voor in, die hij met eene dergelijke winst te *Mecca* verkocht. KHADYDJAH zeer te vreden met haren zaakvoerder, dien zij reeds beminde, gaf hem het drie dubbele van de som, welke hem voor zijne handelspeculatiën toe kwam. Deze reis had voor MAHOMED een belangrijker gevolg. Eerzuchtig, stoutmoedig en behendig, had hij reeds een plan gevormd, om zich boven het gemeen der menschen te verheffen, en hij slaagde er in, door hen te bedriegen. Hetzij, dat hij gedurende de reis, door

wonderlijke verhalen, de onwetendheid van den slaaf, die hem vergezelde, verblind had, hetzij, dat hij hem verleid had, door hem eene belooning te beloven, hield deze niet op de wonderteekenen te verhalen die God bewerkt had, gedurende zijne reis ten gunste van MAHOMED. De bedrieger terug gekeerd, vertoonde zich bij KHADYDJAH, te midden van twee engelen, die hem met hunne vleugelen bedekten, om hem te bevrijden van de hitte van den dag. KHADYDJAH deed van het platte dak van haar paleis, dit wonder aan twee vrouwen, die zich met haar bevonden, opmerken, en bewees van dien tijd af, aan MAHOMED eenen eerbied, dengenen waardig, dien zij den afgevaardigde van God noemde. Niettegenstaande dezen eerbied, bediende zij zich na verloop van twee maanden, van denzelfden slaaf, om aan MAHOMED hare begeerte te kennen te geven, om zijne vrouw te zijn. Het antwoord van den zaakvoerder kon haar niet dan gunstig wezen; intusschen zond zij hem eene tweede boodschap, met een geschrift, inhoudende deze woorden: *Trouw mij*. De dag van de bruiloft werd bepaald. ABOU-THÂLEB kwam bij KHADYDJAH, gevolgd door de hoofden van den stam der Choraïchiten; hij vereenigde zijnen neef met KHADYDJAH, die tot huwelijksgift twintig wijfjes-kameelen verkreeg. Zij was de eerste vrouw van MAHOMED; zoo lang als zij leefde trouwde hij er geene andere. Hij verwekte in dit huwelijk ook zonen, die jeugdig stierven, en vier dochters, waarvan de oudste FATIMEH, gunstelinge van MAHOMED, nog onder de Muzelmannen in eerbied staat. KHADYDJAH was het, die de gewaande goddelijke zending van MAHOMED in omloop bragt: zij verhaalde aan hare vrienden, bloedverwanten en aan den geheelen stam, de gesprekken, welke zij zeide gehoord te hebben, tusschen den engel GABRIËL en MAHOMED, en voornamelijk die, waarin de engel-bewaarder hem had gezegd: Gij zijt de profeet van deze natie. Op eenen morgen bij het verlaten van het huwelijksbed, leidde MAHOMED KHADYDJAH naar eene fontein, die hij had laten uitspringen, door de aarde met zijnen voet te trappen, en, na er zich gereinigd te hebben, deed zij staande haar gebed, knielde tweemaal neder, naar het voorbeeld van MAHOMED, die alzoo de later in gebruik gebragte afwasschingen door de Muzelmannen met dezelfde plegtigheden onderhouden, instelde. Zij beschouwen KHADYDJAH als hunne moeder, halen haar aan als een voorbeeld der echtgenooten, en aanbidden haar

in hunne dringendste nooden. Zij overleed in 628 van onze tijdrekening, in den ouderdom van 64 jaren, na eene vereeniging van vier en twintig en een half jaar. MAHOMED was altoen vijftig jaren, en had zijne valsche leer, bijna in geheel het Oosten weten te verspreiden, en minder door zijne valsche wonderen dan door het zwaard en het vuur ingang te doen vinden. Hij toonde altijd eene groote toegenegenheid voor zijne vrouw, en sprak er dikwijls over na haren dood, hetgeen den minnennijd van zijne andere vrouwen, en vooral van AÏCHAH verwekte, die hem eens zeide: *Diegene, welke gij verheft en die gij betreurt was weduwe en oud, en God heeft haar vervangen door eene jonge en maagdelijke vrouw, die u meer moet behagen.* — Neen, antwoordde MAHOMED norschelijk, *KHADYDJAH heeft in mij geloofd, toen alle menschen mij van logentaal en lasteringen beschuldigden; zij was edelmoedig jegens mij, toen iedereen mij vervolgde.* Om zijne erkentenis jegens KHADYDJAH te bewijzen, plaatste MAHOMED haar onder de vier vrouwen, die hij uitverkorenen noemde, te weten: ACYT, de vrouw van PHARAO; MARGAM, dochter van OMRAN en zuster van MOZES; KHADYDJAH, dochter van KHOWAÏLED en FATIMEH, dochter van MAHOMED. Om nog meer den eerbied zijner aanhangers jegens zijne vrouw te vermeerderen, maakte hij hun diets, dat, eenigen tijd voor dat zij gestorven was, de engel GABRIËL gekomen was, en hem zeide: *Wijl KHADYDJAH u heeft verrijkt met al hare goederen, toen gij in armoede waart, zoo groet haar van wege God en van mij, en kondig haar aan, dat men haar een paleis vervaardigt in den Hemel gebouwd, en waar zij noch smarten, noch kommer zal ondervinden.* Uit hetgene wij gezegd hebben, kan men ligtelijk affeiden, dat de ongerijmde secte, welke zoo vele millioenen menschen, in drie werelddeelen volgen, haar begin aan mijmeringen en aan valsche verhalen van eenen slaaf, en aan de geveinsdheid of aan de ligtgeloovigheid van eene verliefde vrouw, in dengenen, dien zij als een afgezant des hemels, aan een bijgeloovig en dom volk voorstelde, te danken heeft.

KHANG-HI. — Zie KANG-HI.

* KHIAN-LONG, in het Sineesch *Hemelsche bescherming*, keizer van *Sina*, geboren in 1711; en na den dood van zijnen vader YOUNG-TCHING, beklom hij in 1735 den troon, en toonde zich

dadelijk een vriend van regt. Hij gaf de vrijheid aan vele prinsen zijner familie weder, die in het begin der regering van zijnen voorganger in hechtenis waren genomen. Maar hij verduisterde deze schoone daad door de wreede vervolgingen, die de Christenen moesten verduren. Om de oneenigheden te eindigen, die tusschen twee Tartaarsche vorsten DAWADJI en AMOURSANAN ontstonden, viel hij in 1756 met een talrijk leger in hun land, en liet AMOURSANAN tot koning kroonen; maar daar deze vorst, slechts als cijnsbaar vorst van *Sina* regeerde, sloeg hij aan het muiten, en werd overwinnaar door den afval der *Tartaren*, die in het leger der *Sinezen* dienden. Deze waren gelukkiger in hunnen tweeden krijgstogt, en AMOURSANAN door den generaal TCHAOHEÏ geslagen, was genoodzaakt om naar *Siberië* te vlugten, alwaar hij kort daarna aan de kinderpokken overleed. Daar KHIAN-LOUNG hem niet levend in handen had kunnen bekomen, wilde hij ten minste zijn lijk hebben. Het hof van *Rusland* weigerde de uitlevering van hetzelve, en bepaalde zich om het aan de afgevaardigden van den keizer te doen vertoonen. Door den val en den dood van AMOURSANAN, vergrootte KHIAN-LOUNG zijn rijk met de uitgestrekte landen, behoorende aan de *Tartaren*, en met die door de *Muzelmannen* bewoond, en werd aldus meester van een groot gedeelte van de binnenlanden van *Azië*. Trotsch op deze overwinning, herstelde KHIAN-LONG de oude plegtigheden, die men in het werk stelde, wanneer de Sinesche legerbenden op de vijanden hadden gezegevierd. Men rigtte tien mijlen van *Pekin*, en op den weg, langs welken de overwinnende veldheer moest trekken, een altaar op, aan de overwinning toegewijd, naast hetwelk zich eene prachtige tent bevond. De keizer, gevolgd door het geheele hof en door de hoofdofficieren, steeg voor het altaar uit, ging TCHAOHEÏ te gemoet, maakte hem een beleefd compliment, dankte met hem *den Geest der overwinning*, en geleidde vervolgens den generaal naar zijne tent, en bood hem eigenhandig een kop thee aan. De generaal wilde, volgens het hofgebruik, het kopje knielende aannemen; maar, de keizer verzette er zich tegen. Na deze plegtigheid hernam het gevolg zijnen optogt: de generaal gedekt door zijnen helm en zijn harnas, reed te paard, eene schrede voor den keizer, die door zes mandarijnen, onder een prachtig vierkantig gehemelte gedragen werd. De dag, waarop de keizer zijn vijftigste jaar (in 1761) be-

reikt had, was er te *Pekin* een groot feest; zes jaren daarna was het nog luisterrijker, tijdens de beroemde plegtigheid van den landbouw, waarbij de keizer, gelijk men weet, om den akkerbouw aan te moedigen, eenen ploeg ment en eene voor maakt. Daar de *Turgoten*, eene Mongolische volksstam, aan de boorden van de *Wolga*, en ten getale van 300 duizend zielen, in 1767 niet meer onder de Russische heerschappij wilden staan, kwamen zij vragen, om onder die van den keizer van *Sina* te komen. Deze gebeurtenis werd door de Sinezen als het gelukkigste beschouwd; en bij de wederaanneming zijner oude onderdanen, vierde de keizer deze dubbele gebeurtenis, wijl de *Turgoten* op denzelfden dag aankwamen, waarop men den 80.sten verjaardag van de moeder des keizers vierde, door eene rede, die hij in het *mandchou* zamenstelde, en die men in het Sineesch, in het Mongolisch en in het Tibetaansch vertaalde. Dit welsprekende stuk (*) werd op eenen steen gegraveerd, dien men in eenen tempel, toegewijd aan Fo of Foë, en op eene verhevene zuil aan de oevers van den *Ili*, eene rivier, die den naam aan het land der *Turgoten* geeft, plaatste. Het overige van deze natie, 200 duizend zielen uitmakende, kwam in het volgende jaar in *Sina*. Deszelfs hoofd werd door KHIAN-LOUNG aan het hof beroepen, die hem met eer overlaadde. Eene andere gebeurtenis, door de Sinezen mede als zeer roemrijk beschouwd, was de beteugeling in 1777, der Miao-Tseu, eene natie van Tibetaansche afkomst, en die op steile bergen woonden. De Miao-Tseu hadden menigvuldige geschillen met de Sinesche officieren, aan hunne grenzen in bezetting, hetwelk hun den naam van roovers deed geven. KHIAN-LONG wilde hen met geweld onderwerpen, en zond hun den generaal AKHOUI, die, in een en een half jaar slechts twaalf mijlen in deze ruwe bergen kon vooruit komen, waar hij genoodzaakt was ieder oogenblik slag te leveren. Daar het hem gelukt was, om de artillerie op de rotsen van *Miao Tseu* te brengen, nam hij de *Gouden Beek*, naam van hunne hoofdstad, in; bemagtigde vervolgens *Karai*, eene sterke vesting op klippen, en tot dusverre onoverwinnelijk geoordeeld. Terug gedreven

(*) Het is door pater AMYOT in het Fransch vertaald, en men vindt hetzelve in het 1.e deel van zijne Verhalen over de Sinezen.

tot in hunne laatste verschansingen, leverden de Miao-Tseu, mannen, vrouwen, kinderen, alle gewapenden, hun laatste gevecht, werden overwonnen en bijna alle uitgeroeid. De vorsten, de hoofden, de strijdbaren, die dit ongelukkig volk overbleven, werden te *Pekin* in kluisters geworpen, en op last van den keizer ten dood gebragt. Niet tevreden met dezen barbaarschen dood, en met eene even zoo bloedige overwinning, vierde hij dezelve door een gezang, door hem zelven in Mandchousche verzen zamengesteld. Het schijnt, dat de Hemel KHIAN-LONG over deze gruwelijke misdaad wilde straffen; hij verloor in weinig tijds zijne moeder, zijnen eersten staatsdienaar, een' man van eene groote verdienste, en zijnen oudsten zoon, den erfprins, dien hij teeder beminde. Ondanks zijnen hoogen ouderdom, nam hij al de kleinste plegtigheden der Sinezen waar, en hij vorderde de uitoefening derzelve van zijne onderdanen. Toen zijne zwakheden hem aan zijn huis kluisterden, en hij die plegtigheden niet kon waarnemen, verontschuldigde hij er zich over, door openbare verdedigschriften. Hij behandelde de staatszaken met denzelfden ijver, en ofschoon hij tachtig jaren oud was, stond hij voor zonsopgang, of zelfs in den nacht op, om gehoor te geven, of om raad met zijne staatsdienaren te houden. Een zoo werkzaam leven in eenen vorst en een' grijsaard zoo hoog bejaard, bewonderde de vreemde gezanten en de missionarissen, die bij hem kwamen; want, die vaders waren bij den keizer weder in genade gekomen, die de Christenen op nieuw duldde. In den loop van zijne regering, bezocht hij zes maal de uitgestrekte zuidelijke provinciën van zijn rijk; en, bij de gelegenheid van zijnen verjaardag of dien van zijne moeder, verleende hij vijf maal de algemeene kwijtschelding van alle belastingen, die men in goud of zilver betaalde; en drie maal dien der regten, welke men in natuurlijke voortbrengselen betaalde; zonder de afslagen aan verschillende provinciën gedaan, noch de hulp aan de armen, in vele duizenden ons een goud en zilver bestaande, te rekenen. Hij liet dijken maken om de zee te bedwingen, deed den loop van groote rivieren de *Hoan-go* en de *Kiang* regelen. KHIAN-LONG, handhaafde eenen langen vrede in zijne staten, die hij door snelle veroveringen vergrootte. Hij wist den hoogmoed der grooten te beteugelen, en zijne regering werd door de gezanten, die hem *Groot-Brit-*

tannië en *Holland* zonden beroemd. Zijn karakter was standvastig, zijn geest doordringend; hij schepte er behagen in, om aan den geringste zijner onderdanen regt te doen wedervaren. Deze hoedanigheden werden echter door zijne geweldige maatregels tegen de Christenen bezwalkt; (maatregels die hij echter in het vervolg scheen af te keuren), en door het bloed der ongelukkige MIAO-TSEU, dat hij deed vergieten. Hij had gewenscht, om eene even zoo lange regering als die van zijnen grootvader KHAN-HI te genieten, en had gezworen, om afstand te doen, wanneer hij dit tijdstip zou bereikt hebben: hij hield woord, en, den 8 Februarij 1796, gaf hij de kroon over aan zijnen zoon, en onttrok zich aan alle staatszaken. KHIANG-LONG leefde nog drie jaren, en overleed den 7 Februarij 1799, in den ouderdom van 87 jaren, na eene regering van 64 jaren. Hij was een geleerde, een letterkundige en een dichter. Hij heeft vele onder de Sinezen zeer geachte werken nagelaten, zoo als de *Geschiedenis van de overwinning van het koningrijk Olet.* — (1755). *De volksverhuizing der Turgoten.* — *De onderwerping der MIAO-TSEU*, een stuk in dichtmaat, en een ander dichtstuk over de thee. Deze drie stukken door pater AMYOT; (de twee eerste in zijne Verhandelingen over de Sinezen, 1e deel, en het 3e afzonderlijk) in het Fransch vertaald, werden op steenen gegraveerd op last van den keizer, en op gedenkteekenen geplaatst, die hij deed oprigten, om de merkwaardige gebeurtenissen van zijne regering te vereeuwigen. Hij vervaardigde daarenboven een lofdicht op de stad *Moukden*, dat VOLTAIRE in eenen brief, aan KHIANG-LONG opgedragen, prees. — 2.° *Een kort begrip van de geschiedenis der Mings.* — Eene *Verzameling* in 100 deelen van oude en nieuwe Sinesche gedenkstukken, met verklaringen, ontworpen door den keizer en andere Sinesche geleerden en kunstenaars. Eene *keuze* van de beste stukken der Sinesche letterkunde, die, in 1787, zeer gevorderd was, en die in het geheel 180,000 deelen moest bevatten. Eene prachtige *uitgave* van THOUNG-KIAN-KANG-MOU in het Sineesch. Eene naauwkeurige bewerkte *uitgave* van den *Spiegel*, dat is te zeggen, van een volledig woordenboek der Mantchousche en Sinesche woorden met eenen index en een bijvoegsel, dat de door den keizer zelf nieuw uitgevondene woorden bevat, om de nieuwe denkbeelden die de Tartaren, in de boeken en in den handel met de Sinezen hebben verkre-

gen uit te drukken: deze woorden zijn in het Mantchou met de vertaling in het Sineesch. Niet alleen de inboorlingen, maar zelfs de vreemdelingen bewonderden de groote talenten van KHIANG-LONG: degenen die hem gekend hebben, zwaaijen hem den grootsten lof toe, en men vindt aan het hoofd der gedenkschriften over de Sinezen, en onder het afbeeldsel van den keizer, eenige door de missionnarissen zamengestelde dichtregels. Pater AMYOT, heeft het *lofdicht van Moukden*, ook in het Fransch vertaald, en deze vertaling is in 1770, met aanteekeningen in het licht verschenen, bevattende onder andere, twee en dertig soorten van Sinesche letterteekens, hetgeen daarenboven de eenige rijkdom van deze taal bewijst, waarvan de onvolledigste kennis het geheele leven van den mensch en de studiën, en de naarstige vlijt van eenen geleerde vordert.

KHILKOF of HILCOF (de prins ANDREAS JACOVLEWITSCH), een Russisch geschiedschrijver, afgezant in *Zweden*, werd er gevangen gehouden, toen in 1700 PETER I. den oorlog tegen KAREL XII. begon. Hij trachtte de verveling te verdrijven, door gedurende zijne gevangenschap eene *Beknopte Geschiedenis van Rusland* te schrijven, eindigende met den slag van *Pultawa*. Dit werkje wordt bij de Russen zeer op prijs gesteld, en is in 1770, te *Moskau* in 8.vo gedrukt. Hij overleed in 1718, in de gevangenis van *Vesteras*, toen hij op het punt stond, om zijne vrijheid te bekomen.

KHÜNRATH. — Zie KUNRATH.

KIDDER (RICHARD), te *Suffolk* geboren, eerst predikant te *Londen*, deken van *Petersborough*, vervolgens bisschop van *Bath* en *Wels*, werd met zijne vrouw in zijn bed verpletterd, door het nedervallen van eenen schoorsteen, die den 26 November 1703, door eenen geweldigen storm werd omvergeworpen. Deze prelaat was diep ervaren in de Hebreeuwsche en Rabbijnsche letterkunde. Men heeft hem te danken: 1.° Een geleerd *Commentarium*, op de Boeken van MOZES, met eenige *Brieven* tegen JOANNES LE CLERC, 1694, 2 dl.n in 8.vo — Een *Bewijs van de komst des MESSIAS*, 3 dl.n in 8.vo, 1684 — 1700. — 3.° *Geschilschriften*. — 4.° *Zedekundige Boeken*. — 5.° *Leerreden*.

KIENLONG. — Zie KHIANLONG.

* KIERINGS (ALEXANDER), een landschapschilder, in 1590 te *Utrecht* geboren, overleden in 1646, heeft de natuur met eene zeldzame en angstvallige naauwkeurigheid nagebootst. Zijne schilderijen zijn volkomen afgewerkt. Hij legde er zich voornamelijk op toe, om de schors en zelfs de kleinste vezels der boomen voor te stellen. Hij werkte gewoonlijk met POELENBURG, die de beelden zijner stukken schilderde.

KILIAAN, KILIAN, of VAN KIEL (CORNELIUS), een werkzame geleerde, te *Duffel*, bij *Mechelen*, voor het midden der 16e eeuw geboren, en hoog bejaard, in 1607 overleden, was gedurende 50 jaren *Corrector* der Plantijnsche Boekdrukkerij, die een gedeelte van haren roem, aan zijne angstvallige naauwkeurigheid te danken had. Er bestaat van hem: 1.° *Etymologicon linguæ teutonicæ*, *Antwerpen*, 1588, in 8.vo Dit is een Vlaamsch-Latijnsch Woordenboek, het eenige, hetwelk zorgvuldig geschreven is; JUSTUS LIPSIUS spreekt met lof over hetzelve. De schrijver vergelijkt in hetzelve de teutonische woorden, met die der Italiaansche, Fransche, Spaansche, Engelsche, Grieksche en Latijnsche talen, welke eenige overeenkomst hebben, ten einde de woordgrondingen derzelve te ontdekken. [GERARD VAN HASSELT (zie dat artikel) heeft er in 1777, onder den titel van *Nederduitsch Woordenboek van KILIAAN*, eene nieuwe uitgave met belangrijke vermeerderingen verrijkt, van geleverd, *Utrecht*, 2 dl.n in 4 to]. — 2.° Eene Verzameling in het Nederduitsch van de *Memoriën van COMMINES*. — 3.° *Solitudo, sive Vitæ fœminarum anachoreturum, carmine elegiaco explanatæ*, in fol. Dit is eene verzameling van platen, met een vierregelig versje aan den voet van elke derzelve. Hij heeft een aantal Latijnsche puntdichten vervaardigd; een der gelukkigste is eene Verdediging, der drukproeven-verbeteraars tegen de schrijvers, men vindt hetzelve in het *Theatrum vitæ humanæ* van BEYERLINCK, 7.e deel.

KILIAN (JACOBUS), te *Praag*, den 14 Februarij 1714 geboren; begaf zich in 1731 te *Krakau* onder de Jesuiten, en maakte groote vorderingen in de natuur- en meetkunde. De werken, welke hij heeft nagelaten, vooronderstellen de bekwaamheden der KIRCHERS, der SCHOTTS, der BONANNIS en der BOSCOWICHS; de voornaamste zijn: 1.° *Causa efficiens motus astrorum ex principiis pyrotechnicæ naturalis*, met platen, *Dantzig*, 1769, in 12.mo — 2.°

Prodromus physico-astronomicus phyrotechnici systematis vorticum, *Dantzig*, 1770, in 8.vo Men kan niet ontkennen, dat er in deze werken *systematische*, en indien men wil, *paradoxe* denkbeelden voorkomen, maar er straalt ook vele studie en genie in door. De nieuwe *hypothesis* over de oorzaak van de beweging der sterren, is ten minste voldoende, om het vertrouwen te verzwakken, hetwelk men aan de overige heeft kunnen geven. Hij heeft daarenboven nog geschreven: *Ars demittendi se ab alto; Navis horologia Solaris*, *Statüta Memnonis*, *sibilo solem salutans;* maar deze in handschrift gebleven werken, zijn verloren geraakt. Na de vernietiging der maatschappij, nam hij zijnen intrek bij eenen edelman te *Kaunitz*, alwaar hij in 1774 overleden is.

Kimchi (David), een Spaansche rabbijn, in 1240 overleden, werd in 1232 tot scheidsman benoemd, in het geschil tusschen de synagogen van *Spanje* en *Frankrijk*, over de Maimonidesche boeken ontstaan. Hij is, onder al de Joodsche taalkenners, diegene, welke met Judas Chiug, het meeste gevolgd is, zelfs onder de Christenen, welke hunne woordenboeken en bijbelvertalingen, bijna enkel volgens de werken van dezen geleerden rabbijn hebben vervaardigd. Men acht voornamelijk zijne methode, de zuiverheid, sierlijkheid en kracht van zijnen stijl: de nieuwere Joden verkiezen hem boven alle andere taalkundigen. Hij heeft zich door verschillende werken beroemd gemaakt: 1.° Eene Hebreeuwsche Spraakkunst, getiteld *Michlol*, dat is *Volmaaktheid*, *Venetië*, 1545, in 8.vo; *Leïjden*, 1631, in 12.mo Het is deze spraakkunst, die tot voorbeeld van al de Hebreeuwsche spraakkunsten heeft gediend. — 2.° Eene verzameling van *Hebreeuwsche Wortelwoorden*, 1555, in 8.vo, of in fol. zonder jaartal. — 3.° *Dictionarium talmudicum*, *Venetië*, 1506, in fol. — 4.° *Commentariën* op de Psalmen, de profeten, en de meeste der overige boeken van het Oude Testament, gedrukt, ten minste het aanmerkelijkste gedeelte, in de de groote Bijbels van *Venetië* en *Bazel*. Men heeft er echter zijne Commentariën op de Psalmen niet in geplaatst, welke afzonderlijk in *Duitschland* gedrukt zijn. Don Januarius, een Benediktijner van den heiligen Maurus, heeft er in 1669, eene Latijnsche vertaling, in 4.to van geleverd. Deze Commentariën, zoowel als al de overige van dien be-

roemden Rabbijn, zijn het beste en redelijkste van al hetgene, wat de Joden over de H. Schrift hebben voortgebragt. [DAVID KIMCHI was de zoon van JOZEF, en de broeder van MOZES, beide kundige Joodsche leeraars. Men noemt onder anderen werken van den eerste een *Commentarium op JEREMIAS*, en van den tweede, *Deliciæ animæ*. Men is van gevoelen, dat de vader en de beide zonen, te *Narbonne*, alwaar zij zich gevestigd hadden, overleden zijn].

KING (JOANNES), te *Warnhall*, in *Engeland*, geboren, werd kapellaan der koningin ELIZABETH, hofprediker van koning JACOBUS, deken der CHRISTUS kerk te *Oxford*, en eindelijk bisschop te *Londen*. Hij overleed in 1621, na verscheiden werken in het licht te hebben gegeven, onder welke men onderscheidt, zijne *Commentariën op JONAS*, en zijne *Leerreden*.

KING (HENDRIK), zoon van den voorgaande, te *Warnhall*, in 1591 geboren, en in 1669 overleden, bisschop van *Chichester*, liet verscheiden werken in het Engelsch en in het Latijn, in onrijm en in dichtmaat na; de beste zijn: *Leerreden*, eene *Verklaring van het Gebed des Heeren*, en eene *Vertaling* (in het Engelsch) *der Psalmen*.

KING (WILLIAM), te *Antrim* in *Ierland*, in 1650, geboren, nam lessen in de wijsbegeerte en geschiedenis onder den beroemden DODWEL. PARKER, aartsbisschop van *Toam* (welke stoel naar *Gallowai* is verplaatst), verschafte hem verscheiden bedieningen, en eindelijk in 1688 het dekenschap van *Dublin*. KING, ontrouw aan koning JACOBUS, zijnen wettigen vorst, legde openlijk zijne verkleefdheid aan den prins van *Oranje* aan den dag. Hij werd gevangen genomen; maar toen de schoonzoon den schoonvader had onttroond, viel hem tot prijs zijner ontrouw het bisdom *Derby*, en later het aartsbisdom *Dublin* ten deel. Hij overleed in 1729, zonder ooit in den echt te hebben willen treden. Zijne werken zijn: 1.° *Staat der Protestanten van Ierland, onder het bestuur van koning JACOBUS*; een werk door G. BURNET geprezen, maar hetwelk de heer LESLIË, bisschop van *Ross*, bondig wederlegd heeft. — 2.° *Verhandeling over de menschelijke uitvindingen in de Godsdienst*, dikwerf herdrukt. — 3.° *Verhandeling over den oorsprong des kwaads*, in het Latijn, en door EDMOND LAW, in het Engelsch vertaald, 1731, in 4.to en 1732, 2 dl.n in 8.vo. De vertaler heeft zijne overzetting met breedvoerige aanteekeningen

vermeerderd, in welke hij de tegenwerpingen, welke BAYLE en LEIBNITZ, tegen deze Verhandeling gemaakt hadden, wilde wederleggen. — 4.° *Twistschriften.* — 5.° *Leerredenen*, enz.

KING. — Zie CHING.

KING (WILLIAM), een Engelsche regtsgeleerde, uit eene beroemde familie gesproten. De koningin ANNA benoemde hem tot haren secretaris, en hij vergezelde den graaf PEMBROKE naar *Ierland*. Hij zou zich hebben kunnen verrijken door de gewigtige posten, welke hij in dat land bekleedde; maar hij verkoos liever naar *Engeland* terug te keeren, om de wetenschappen en de letterkunde te beoefenen. De studie verzwakte zijne natuurlijke vrolijkheid niet. Hij schepte er vermaak in, om kwinkslagen aan te hooren en voor te dragen, en werd voor eenen uitmuntenden regter gehouden. Hij overleed in 1712, en werd in de abdij van *Westmunster* begraven. Men heeft van hem een aantal schriften in het Engelsch vol geestige gezegden. Zijne *Aanmerkingen* op het werk van MOLESWORTH, over *Denemarken*, werden zeer gunstig onthaald; dezelve zijn ook in het Fransch vertaald.

KING (PETRUS), te *Excester*, in *Devonshire*, in 1669 geboren, was de leerling en vriend van LOCKE, die hem de helft zijner bibliotheek naliet. Zijne vorderingen in de beoefening der wetten en zijne verdiensten, verhieven hem tot verscheiden waardigheden, en eindelijk tot die van grootkanselier van *Engeland*. Hij overleed geheel verlaard, te *Ockam*, in 1734, na twee in het Engelsch geschreven werken in het licht te hebben gegeven, waarin de regtzinnige *Critici* vele onnaauwkeurigheden aantreffen. 1.° *Nasporingen over den regel, de tucht en de eenheid der godsdienst, in de oorspronkelijke kerk, geduurende de drie eerste eeuwen* in 8.vo — 2.° *Geschiedenis van het Symbolum der Apostelen, met critische aanmerkingen, over de verschillende artikelen van het zelve.*

KING (JOANNES GLEN), een anglikaansche godgeleerde, in 1731, in het graafschap *Norfolk* geboren, volbragt zijne studiën in het collegie *Cajus*, aan de universiteit van *Cambridge*, en ontving er den doctoralen hoed. Hij was een bekwame penningkundige en ervaren in de oudheden. De keizerin van *Rusland* vertrouwde hem het opzigt van haar kabinet van gedenkpenningen toe. Hij

heeft verscheiden belangrijke werken nagelaten, onder welke men onderscheidt: 1.° *Gebruiken en plegtigheden der Grieksche kerk, bevattende eene verklaring harer leer, harer godsdienstoefeningen en harer tucht.* — 2.° *Aanmerkingen over het luchtgestel van Rusland en der overige Noordsche gewesten, met een gezigt van de in de nabijheid van Petersburg liggende bergen.* — 3.° *Aanmerkingen op de Barberini-vaas.* Hij overleed in 1787.

† KINSBERGEN (JAN HENDRIK VAN), den 1 Mei 1735 te *Doesburg* geboren, doch verliet die stad weldra, om met zijne ouders te *Elburg* te gaan wonen. Reeds in zijn negende jaar trad hij in dienst bij de landmagt, uit welke hij in zijn 14 jaar verkoos, om in de zeedienst overtegaan, waarin hij alle graden, van dien van adelborst af tot dien van luitenant admiraal toe, doorliep. Met toestemming van 's lands bestuur, ging hij in 1767, bij den uitgebarsten oorlog met de Turken, in Russische dienst over, en bekleedde daarin, zoo te land als ter zee onderscheidene rangen. KINSBERGEN bezat het volkomen vertrouwen van CATHARINA II., en beantwoordde aan hetzelve, door de roemrijke overwinning, welke hij in de *Zwarte Zee*, met 5 schepen van 40 stukken, en eenige kleine vaartuigen, op de Turksche vloot, uit 13 linieschepen, en onderscheidene kleine vaartuigen bestaande, behaalde. In dit gevecht, hetwelk hem zoo zeer tot eer verstrekte, beproefde hij eene nieuwe orde van slaglevering, welke later door bijna de geheele Europesche marine werd aangenomen. Door eene *Memorie over de vrije scheepvaart op de Zwarte Zee*, die hij zelf aan CATHARINA overhandigde, maakte hij zich bij deze groote vorstin, als eenen bekwamen staatkundige bekend, ook overlaadde zij hem met eerbewijzen. Desniettegenstaande keerde hij in 1776, naar zijn vaderland terug. Hier werd hem den gewigtigen last opgedragen, om met den keizer van *Marocco*, die met de *Vereenigde Nederlanden* in oorlog was, den vrede te sluiten, waarin hij ook volkomen slaagde. In den voor de Hollandsche marine zoo roemvollen zeeslag van *Doggersbank* (5 Augustus 1781), had KINSBERGEN van den oppervlootvoogd ZOUTMAN, het bevel over een smaldeel van 7 oorlogsschepen ontvangen. Hij zelf bevond zich op het linieschip van 74 stukken, *de Admiraal-generaal*, en droeg grootelijks bij tot de overwinning der overmagtige Engelsche vloot, onder den admiraal PARKER. Tot erken-

tenis dezer diensten werd hij, van wege den staat met eenen gouden eerepenning beschonken, en tot schoutbij-nacht benoemd. Na den vrede te *Parijs*, in 1783, stelde de keizerin van *Rusland* en de koning van *Denemarken* alles in het werk, om KINSBERGEN te bewegen, in hunne dienst te treden; hij wees echter alle aanzoeken van de hand. In den oorlog uit de Fransche omwenteling ontsproten, was hij zijn vaderland, voornamelijk in de veldtogten van 1793 en 1794 van het hoogste nut. Na den ongelukkigen veldtogt van 1795, en de plaats gehad hebbende omwenteling, werd KINSBERGEN buiten dienst gesteld, en wees van dit tijdstip af al de schitterende aanbiedingen van de hand, die hem door de elkander afwisselende besturen des lands gedaan werden. Ook aan den raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK, die in persoonlijke vriendschapsbetrekking met hem stond, gelukte het niet, hem aan zijne gelukkige vergetenheid, die hij der wetenschappen, der landhuishoudkunde en der volksopvoeding toewijdde, te ontrekken. Eerst koning LODEWIJK slaagde er in, om hem tot het aannemen van eenigen post over te halen. Deze vorst benoemde hem achtervolgens tot deszelfs eersten kamerheer honorair; tot maarschalk van het rijk; tot staatsraad in buitengewone dienst (afdeeling marine); tot groot-kruis van de orde der unie, lid van het comité centraal van het zeewezen, en tot graaf van het koningrijk met den titel van graaf van *Doggersbank*. Gedurende de regering van dezen vorst, heeft hij onderscheidene ontwerpen en vertoogen, betrekkelijk de marine vervaardigd en overgelegd, waarvan hij dan ook eigenhandige betuigingen van erkentenis van koning LODEWIJK heeft ontvangen, zijnde dit ook de eenige belooning voor al zijne pogingen in dat tijdvak, wijl hij onder het bestuur van dien vorst, zoo wel als onder dat van NAPOLEON, die hem tot rijksgraaf en senateur benoemde, al de aan zijne aanzienlijke posten verbondene traktementen, beleefdelijk van de hand wees. VAN KINSBERGEN maakte een edelmoedig gebruik van de aanzienlijke middelen, waarmede hij bedeeld was. Onderscheidene gestichten en maatschappijen van ons vaderland hebben daarvan de doorslaandste bewijzen ontvangen, en zegenen zijnen naam. De stad *Elburg* voornamelijk, alwaar hij de eerste jaren zijner jeugd doorbragt, heeft aan zijne edelmoedigheid een *Instituut van onderwijs* te

danken, hetwelk met roem bekend is, en tot welks instandhouding aanzienlijke fondsen door hem zijn vastgesteld. De laatste jaren zijns levens bragt hij door te *Apeldoorn*, een dorp in *Gelderland*, op een buitengoed, genaamd *Welgelegen*, alwaar hij den 27 Mei 1819 overleden is. De voornaamste zijner menigvuldige nagelatene werken zijn: 1.° *Orders en instructiën, betreffende de krijgsdienst ter zee.* — 2.° *De scheepsdienst, door den ridder* VAN KINSBERGEN, *uitgegeven door C. A.* VERHEUL. — 3.° *Exercitie met het geschut op het onder- en bovendek, door idem.* — 4.° *Zeemanshandboek, enz., grootelijks vermeerderd en verbeterd door den ridder* VAN KINSBERGEN. — 5.° *De algemeene scheepsdienst, enz. door den ridder* VAN KINSBERGEN, *uitgegeven door C. A.* VERHEUL. — 6.° *Grondbeginselen van de zee-tactiek, met een vervolg, door idem.* Dit werk is op last van CATHARINA II., ten gebruike harer zeemagt, in het Russisch vertaald en uitgegeven. — 7.° *Het groote generale dag- en nacht-seinboek*, met pl. — 8.° *De practicale scheeps-artillerie.* — 9.° *Nieuwe kaart van de Krim met derzelver beschrijving.* — 10.° *Kaart van de zee van Marmora.* — 11.° *Beschrijving van den Archipel*, enz. met eene nieuwe generale kaart; in 1792 in het Hoogd. vertaald, en met aanmerkingen uitgegeven. — 12.° *Korte inleiding voor den oorlog ter zee, door den ridder* VAN KINSBERGEN, *uitgegeven door A.* MACKAY. — 13.° *Practicale zeemansleiddraad, voor eerstbeginnende zee-officieren, door den ridder* VAN KINSBERGEN, *uitgegeven door J. H.* VAN OLLENHAUSEN. — 14.° *Over het aanleggen van zeebatteriën.* — 15.° *Plan tot het oprigten van een zeeweduwenfonds, zonder kosten voor het land.* — 16.° *Zeemans droomen.* — 17.° *Over de noodzakelijkheid, om een vast corps matrozen in dienst te houden.* — 18.° *Over het aanleggen van eene zee militaire akademie.* enz. enz. VAN KINSBERGEN was lid van het groot-kruis van de Nederlandsche militaire *Willems-orde;* had van den koning der *Nederlanden* de titels van luitenant-admiraal, en jonkheer bekomen, en was in de laatste hoedanigheid lid van de ridderschap van *Gelderland.* Zijne krijgskundige bekwaamheden, in de Russischedienst aan den dag gelegd, werden beloond met het, aan buitenlanders zoo zeldzaam geschonken lidmaatschap der Russische militaire orde van ST. GEORGE; hij ontving daarenboven nog het groot-kruis van de Russische orde van

St. Andreas, van Alexander Newsky en van Ste. Anna; terwijl de koning van *Denemarken* zijne verdienste erkende, door hem het grootkruis van de Deensche orde van *Dannebrog* te schenken. Als geleerde was hij lid van onderscheidene, zoo in- als buitenlandsche maatschappijën van wettenschappen en kunsten, met name van het koninklijk Nederlandsche instituut, van de Hollandsche maatschappij van wetenschappen te *Haarlem*, van de koninklijke akademie van wetenschappen te *Berlijn*, enz.

Kinschot (Hendrik van), een regtsgeleerde, in 1541, uit eene aanzienlijke familie te *Turnhout*, in de Belgische provincie *Antwerpen*, geboren, te *Brussel* in 1608 overleden, heeft in het licht gegeven *Responsa sive consilia juris*, *Leuven*, 1633, in fol., welke vermeerderd zijn door zijnen zoon Franciscus van Kinschot, kanselier van *Braband*, den 3 Mei 1654 overleden, *Brussel*, 1653.

Kinschot (Gaspard), te *'s Gravenhage*, in 1622 geboren, legde zich met ijver toe op de schoone letteren en de regtsgeleerdheid. Hij was een der afgevaardigden van de staten-generaal tot den Munsterschen vrede. Hij overleed te *'s Gravenhage* in 1649. Men heeft van hem *Latijnsche gedichten*, *in* 4 *boeken verdeeld*, *'s Gravenhage*, 1685, in 12.mo Er straalt vele verbeeldingskracht, zuiverheid en sierlijkheid in dezelve door.

Kipping (Hendrik), Kippingius, te *Rostock* geboren, werd door wervers opgenomen, die hem dwongen, om de wapens te dragen. In dit nieuwe beroep liet hij echter de studiën niet varen. Op eenen zekeren tijd, dat hij te *Stade*, in het hertogdom *Bremen*, op schildwacht stond, ontdekte hem de heer Erskeim, geheimraad des konings van *Zweden*, terwijl hij in de eene hand een boek (de werken van Statius) en in de andere zijne wapens hield; hij ondervraagde hem, ontdekte ligtelijk, dat hij een geletterde was, en benoemde hem tot zijnen bibliothecaris. Hij overleed in 1678, als onder-rector van het collegie van *Bremen*. Hij is door verscheiden werken bekend. De voornaamste zijn: 1.° *Bijlage tot de kerkelijke geschiedenis*, door Joannes Pappus. — 2.° *Verhandeling over de Romeinsche oudheden*, *Leijden*, 1713, in 8.vo, in het Latijn — 3.° *Verhandeling over de werken der Schepping*, *Frankfort*, 1676, in 4to — 4.° Verscheiden *Verhandelingen over het oude en nieuwe Testament enz.* — 5.° *Wijsgeerige verhandelingen over*

het openbare regt.

* Kippis (Andreas), een Engelsche godgeleerde, in 1725 te *Nottingham* geboren; volbragt zijne studiën, te *Northampton*, onder D.r Doddridge. (Zie dat artikel). In 1746 werd hij predikant van *Boston*, in het graafschap *Lincoln*, en kwam in 1750, in dezelfde betrekking, te *Dorking* in het graafschap *Sussex*. In 1753 was hij predikant eener congregatie te *West-Munster*. Hij hield zich te gelijkertijd met letterkundige onderwerpen bezig, en werkte aan het *Monthly magazine*. In 1761, ondernam hij een tijdschrift *Library* (*Bibliotheek*) genaamd. Wijl hij in zijne berekening hierin niet slaagde, zoo aanvaardde hij eenen post van hoogleeraar, aan eene hoogeschool, tot de opvoeding van jonge geestelijken bestemd, welke niet tot de heerschende kerk behoorden. Men heeft van hem: 1.° *Verdediging der Protestantsche predikanten, welke niet tot de heerschende kerk behooren, ten opzigte van hun laatste adres aan het parlement*, 1763, een werk, dat aanleiding gaf tot eene vriendschappelijke woordenwisseling tusschen Kippis en den leeraar Tucker. — 2.° Eene nieuwe *Uitgave* der Britsche bibliotheek, 1777, waarin hij zijne geleerdheid aan den dag legde. Vijf deelen van dit werk werden gedurende zijn leven in het licht gegeven, en, voor zijn overlijden had hij het grootste gedeelte van het zesde in gereedheid gebragt, [er hadden er 15 moeten zijn]. — 3.° *Leven van den kapitein Cook*, 1788, 1 deel in 4.to en 2 dl.n in 8.vo — 4.° *Leven van doctor Lardner*, hetwelk zich aan het hoofd zijner werken bevindt, waarvan Kippis, in 1788, de uitgave, in 11 dl.n, in 8.vo bezorgde. — 5.° *Geschiedenis der vorderingen van de wetenschappen en den smaak in Groot-Brittanië*, voor het *New annual Register*. — 6.° *Nieuwe Uitgaven* van zes Verhandelingen, van John Pringle, met het leven des schrijvers, 1785, in 8.vo — 7.° *Lessen en Verklaringen van het Nieuwe Testament*, door Dr. Doddridge, met het *Leven* des schrijvers, 1792. Men heeft daarenboven van hem verscheiden andere werken en *Leerreden*, [en eene aanmerkelijk vermeerderde 2.e uitgave van de *Biographica britanica*, 1778 — 1795, 15 dl.n in fol. een kostbaar werk]. De universiteit van *Edinburg*, liet hem, als eene hulde aan zijne zeldzame kunde de doctorale waardigheid aanbieden. Hij was lid van de koninklijke maatschappij van *Londen* en van die der oudheidkundigen. Hij was een door de zuiverheid en naauw-

keurigheid des stijls beroemde schrijver, en niet minder werkzaam dan geestig; maar ten opzigte van de godsdienstige grondbeginselen was hij een verklaarde unitaris, en in den hoogsten graad vrijdenkend. De schrijver of uitgever van verscheiden zeer verspreide werken zijnde, strooide hij er zijne gevoelens in uit. Men zegt, dat hij in de openbaring geloofde; het zou moeijelijk te zeggen zijn, in welk punt: hij nam noch de Drieëenheid, noch de eeuwigheid der straffen, noch verscheiden andere, wezenlijk tot het Christendom behoorende leerstellingen aan. Hij heeft op geene geringe wijze bijgedragen tot de vrijheid van gevoelens, welke in de Anglikaansche kerk zoo zeer de overhand heeft genomen, en die meer dan ooit in de Protestantsche kerken verschrikkelijke verwoestingen aanrigt. KIPPIS overleed te *Westmunster*, in 1795.

KIRCH (CHRISTFRIED), een sterrekundige van de koninklijke maatschappij van wetenschappen te *Berlijn*, correspondent der akademie van *Parijs*, te *Guben*, in 1694 geboren, verwierf veel roem aan de sterreschouwplaatsen van *Dantzig* en *Berlijn*, en overleed in laatstgenoemde stad, in 1740. KIRCH, zoowel als WOLFF, schreef aan de vaste sterren eene eigene beweging toe, en het is misschien van deze beweging, dat men eenige waarschijnlijkheden moet afleiden, welke andere sterrekundigen met andere oorzaken hebben trachten overeen te brengen. [KIRCH heeft nagelaten: 1.° Eene *Verhandeling over den loop van* MERCURIUS *om de zon*, voor den 6 Mei 1720. — 2.° *Observationes astronomicæ selectiores*, *Berlijn*, 1730, in 4.to — 3.° *Memoriën* enz.]. GODEFRIDUS KIRCH, zijn vader, en MARIA MARGARETHA WINCKELMANN, zijne moeder, hadden zich door hunne sterrekundige waarneemingen beroemd gemaakt. Deze familie onderhield te dien einde eene briefwisseling in alle deelen van *Europa*. De werken, welke van dezelve in dat vak nog bestaan, worden zeer op prijs gesteld.

KIRCHER (ATHANASIUS), een beroemde Duitsche Jesuit, een der werkzaamste en geleerdste mannen dier orde, werd te *Geys*, bij *Fulda* in 1602 geboren, en begaf zich in 1618, te *Mentz* onder de vaders dier maatschappij. Hij onderweest de wijsbegeerte en wiskunde te *Wurzburg*, toen de Zweden, door hunne wapens de rust stoorden, welke hij genoot. Hij nam de wijk naar *Frankrijk*, begaf zich naar *Avignon*, en van daar naar *Rome*, alwaar hij in 1680 overleed.

Eerst toen hij ophield te leven, hield hij ook op te schrijven. [Hij was al de wetenschappen, de natuurkunde, natuurlijke historie, wijsbegeerte, wiskunde, godgeleerdheid, oudheden, toonkunst, oude en levende talen, doorgeloopen; zijne talrijke werken worden natuurlijker wijze in drie klassen verdeeld: 1.° Wetenschappen, natuur- en wiskunde; 2.° talen en hieroglyphen; 3.° geschiedenis en oudheden]. De voornaamste voortbrengselen zijner werkzame en vruchtbare pen, zijn: 1.° *Prælusiones magneticæ*, 1645, in fol. — 2.° *Ars magna lucis et umbræ*, in fol. *Rome*, 1646; eene diepzinnige en even als de volgende, voor zijnen tijd heldere optische verhandeling. — 3.° *Primitiæ gnomonicæ catoptricæ*, in 4.to — 4.° *Musurgia universalis*, 1650, in fol. 2. dl.n — 5.° *Obeliscus Pamphilius*, 1650, in fol. — 6.° *Obeliscus ægyptiacus*, in fol. — 7.° *Œdipus ægyptiacus*, *Rome*, 1652 en 1653. Dit is de verklaring van een aantal hieroglyphen; eene verklaring zoodanig als men dezelve kan verwachten van eenen geleerde, die somtijds eene geheel bijzondere wijze van zien had; maar die echter in geleerdheid en in rede altijd gegrond was. Dit werk is zeldzaam. — 8.° *Iter extaticum*, in 4 to. Dit is eene denkbeeldige reis door de planeten, en de opperste gewesten des Hemels. Men begrijpt ligtelijk, dat de schrijver er ons niets stelligs van heeft kunnen zeggen, maar hij spreekt op eene wijze vol belangstelling en gevoel; zijn stijl is sierlijk, zuiver, rijk, en schijnt zich met de onderwerpen, met welke de schrijver zich bezig houdt, te verheffen. Slechts de door de meetkundige berekeningen en dorheden, verdroogde genie kan aan MACLAURIN, de versmadende hekeling in de pen hebben gegeven, met welke hij dit werk onthaald heeft. — 9.° *Mundus subterraneus*, *Amsterdam*, 1665 in fol. 2 dl.n en 1678, in één deel; vol geleerde nasporingen, met sierlijkheid en belangstelling geschreven; men ontwaart er eenige vooringenomenheden in, in het stuk van natuurkunde, maar zulks waren die zijner eeuw. Onder een oneindig getal aanmerkingen, vindt men er eene uitgebreide en stoute bespiegeling van de voortteling der wezens, waarvan eenige inzigten als valsch zijn erkend; anderen, zonder welligt meer naar waarheid te zijn, zijn door beroemde mannen aangenomen: het stelsel der deeltjes, door den heer DE BUFFON, zoo welsprekend ontwikkeld, is er, wat de hoofdzaak betreft, geheel uit ontleend, en dikwijls zelfs zijn de uit-

drukkingen overgenomen. (Zie GRAAF- REINIER DE-LEEUWENHOEK, MUYS). — 10.° *China illustrata*, *Amsterdam*, 1667, in fol. STRUVIUS velt er dit oordeel over: *KIRCHERI China est vera auctoris phantasia: sic autem Judicatur, eo quod patres Jesuitæ, nuper reducés, facta pleraque in illo libro inprobent.* — 11.° *Arca Noë*, in fol. — 12.° *Turris Babel*, in fol. *Amsterdam*, 1679. Dit weinig bekende, en waarlijk zonderlinge stuk, handelt over den torenbouw van *Babel*, en de verspreiding der volken. — 13.° *Phonurgia nova* 1673, in fol. — 14.° *Ars magna Sciendi*, 1669, in fol. Een meer spitsvinnig dan nuttig werk, vol gezochte koppelingen, en kunstmatige bespiegelingen, minder geschikt, om geleerden te maken, dan om eenen afkeer voor de wetenschappen inteboezemen. — 15.° *Polygraphia*, 1663, in fol. — 16.° *Latium*, 1671, in fol.: een geleerd werk, dat vele nasporingen heeft gekost. — 17.° *Scrutinium physico-medicum contagiosæ luis*, *Leipzig*, 1671, met eene voorrede van LANGIUS. Dit is eene zeer nuttige en wel geschrevene verhandeling over de pest. — 18.° *Mundus magnes*, in 4.to, waarin men het denkbeeld der algemeene aantrekkingskracht ziet. — 19.° *Magia catoptrica*, waarin men de spiegels van ARCHIMEDES en van DE BUFFON aantreft (zie ARCHIMEDES). — [20.° *Specula melitensis encyclica*, 1638, in 12.mo Dit is het zeldzaamste van al de werken van KIRCHER. — 21.° *Lingua Ægyptiaca restituta*, *sive Institutiones grammaticales*, *et lexicon cophticum*, *Rome*, 1644, in 4.to Dit werk is het eerste, hetwelk in *Europa*, naauwkeurige begrippen van de Coptische taal verspreidde; het is zeldzaam en er ontbreekt eene bijlage, tot hetzelve]. De zeer verscheidene kundigheden van dezen Jesuit, de groote, nieuwe en diepzinnige wijze, waarop hij verscheiden moeijelijke, en tot dusverre weinig beoefende wetenschappen behandeld heeft, zouden hem als eenen algemeenen geleerde hebben doen beschouwen, indien er een zoodanige kon zijn, en, indien de geest des menschen, eene ruimte kon omvatten, waarvan de verbeeldingskracht zelfs den eindpaal niet kan bereiken. Zijn stijl is vloeijend, zuiver, krachtig, door aanhalingen in dichtmaat en onrijm, op eene geestige wijze, op het door hem behandelde onderwerp, toegepast, verlevendigd. Dan zelfs wanneer hij van het spoor wijkt, hetzij door eenige dwaling, die hem eigen is, hetzij door diegene, welke in zijnen tijd

algemeen waren aangenomen, herkent men nog den geleerde, en den man van genie. Nieuwe schrijvers hebben hunne pogingen vereenigd, om den roem van dezen vermaarden Jesuit, dit tot hunne stelsels en bespiegelingen zoo vele bouwstoffen heeft geleverd, te bezwalken. In plaats van hunnen weldoener erkentelijk te zijn, hebben zij gemeend, dat door hem verachtelijk te maken, men niet zoude vermoeden, dat zij hem iets te danken hadden. PLINIUS intengendeel dacht, » dat het billijk was en tot eer verstrekte, om aan diegene, aan welke men eenige hulp en kennis te danken had, eene soort van hulde te bewijzen, en dat het eene bijzondere kleingeestigheid verraadde, van liever op eene schandelijke wijze op diefstal betrapt te willen worden, dan openhartiglijk zijne schuld te bekennen." *Præf. hist. nat.* De zeldzame, en om de menigte en verscheidenheid zijner kennissen willigt eenige man, was bijna uit het noviciaat teruggezonden, *wijl de rector hem ongeschikt voor de wetenschappen oordeelde.* Men ziet te *Mentz* de kapel nog, werwaarts de troosteloze aankomeling zich begaf, om aan den hemel de noodige vatbaarheid te vragen, voor den staat, welken hij wenschte te omhelzen. Men kan zeggen, dat hij boven zijne verwachting is verhoord geworden. [Pater KIRCHER heeft te *Rome* den leerstoel der wiskunde in het Romeinsche collegie bekleed. Zijne zucht voor de wetenschap deed hem de grootste gevaren trotseren. Op eene reis naar *Napels*, begeerig zijnde, om het inwendige van den *Vesuvius* te kennen, liet hij zich in de eerste opening van denzelven door eenen sterken man, nederzakken, die hem zoo lang door middel van een touw vasthield, tot dat hij aan zijne nieuwsgierigheid voldaan had. Verscheiden vorsten, en onder anderen de hertog van *Brunswijk*, verschaften hem de voor zijne proefnemingen noodige sommen, en zonden hem zeldzaamheden, waarvan hij een der schoonste kabinetten van *Europa* zamenstelde, door PH. BONANNI beschreven, *Rome*, 1709, *in fol.* De heer BATTARA heeft in 1774, eene nieuwe beschrijving geleverd, der stukken, betrekkelijk de natuurlijke historie, welke hetzelve bevatte. Deze arbeidzame Jesuit heeft twee en dertig werken geleverd, die over bijna al de wetenschappen handelen].

KIRCHER (KOENRAAD), een Luthersche godgeleerde van *Augsburg*, heeft zich beroemd gemaakt door zijne

Grieksche Overeenstemming van het Oude Testament, *Frankfort*, 1607, 2 dl.n in 4.to Dit werk kan tot Hebreeuwsch woordenboek dienen. De schrijver stelt eerst de Hebreeuwsche namen, vervolgens de verklaring, welke de zeventigen aan dezelve gegeven hebben, en haalt de plaatsen der heilige Schrift aan, waarin dezelve op verschillende wijzen verklaard worden. Het voornaamste gebrek is, zonder twijfel, van er de uitgaven der zeventigen van *Frankfort*, 1597, in gevolgd te hebben, in plaats van die van het *Vatikaan* te volgen, welke al de geleerden verkiezen. De *Overeenstemming* van TROMMIUS heeft die van KIRCHER niet doen vergeten, zoo als JOANNES GAGNIER van *Oxford*, zulks heeft aangetoond. (Zie TROMMIUS) [KIRCHER heeft onder den volgenden titel eene korte uitgave van zijn werk in het licht gegeven: *De concordantiarum biblicarum, maxime veteris Testamenti, . . Multiplici in Sacro sancta theologia usus, Wittenberg*, 1622, in 4.to]

KIRCHER (JOANNES), een godgeleerde, gaf in 1646, in het Latijn in het licht: *Beweegredenen zijner bekeering van het Lutheranismus tot de Catholijke Godsdienst*. De Lutheranen hebben vruchteloos beproefd, om dit werk te wederleggen.

KIRCHMANN (JOANNES), een geleerde Duitsche oudheidkundige, in 1575, te *Lubek* geboren, was rector van de universiteit dier stad, en nam dien post met roem waar, tot aan zijnen dood in 1643 voorgevallen. Zijne voornaamste schriften zijn: 1.° *De funeribus Romanorum, Leijden*, 1672, in 12.mo; eene geleerde Verhandeling waardoor hij veel roem inoogstte, en die hem een rijk huwelijk verschafte — 2.° *De annulis liber singularis, Lubek*, 1623, in 8.vo, en *Leijden*, 1672, in 12.mo: een meer zeldzaam, dan nuttig werk.

KIRCHMANN (N.), hoogleeraar in de natuurkunde te *Petersburg*, is beroemd geworden door zijne proefnemingen over de elektrieke stof, en over de wijze van zijn sterven, den 6 Augustus 1753 voorgevallen. Hij had eenen geleider gesteld, om den bliksem afteleiden; op den oogenblik dat hij digt bij denzelven kwam, verbrandde een uitschietende vuurbol hem het hoofd. Sedert dit tijdstip heeft het stelsel der geleiders verschillende lotsbestemmingen ondergaan; terwijl de eene dezelve beschouwen als een

behoedmiddel tegen het vuur des Hemels, doen anderen zich op talrijke voorbeelden beroepende, dezelve als eene empirische en gevaarlijke uitvinding voorkomen. De menigvuldige voorzorgen, welke men moet in acht nemen, om er de kwade uitwerkselen van voortekomen (en omtrent welke men niets minder dan eenstemmig denkt daar deze dit en gene weder een ander middel wil) maken er de uitvoering bijna onmogelijk van (zie PRINGLE). Een Latijnsche dichter heeft op KIRCHMANN, dit grafschrift gemaakt, zijnde eene navolging van VIRGILIUS, in het 6e Boek, van de *Aneïs*.

Vidi et credules dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis et sonitus non curat Olympi,
Demens, qui nimbos ac irritabile fulmen,
Igniferis filis ferroque lacessit acuto.
At Pater omnipotens densa inter nubila telum.
Contorsit (non ille leves de culmine tecti
Scintillas) raptumque immani turbine volvit.

KIRCHMAYER (GEORGE GASPARD), hoogleeraar te *Wittenberg*, en lid der koninklijke maatschappijën van *Londen* en *Weenen*, in 1635, te *Uffenheim*, in *Frankenland* geboren, overleed in 1700, na verscheidene geleerde en natuurkundige werken in het licht te hebben gegeven. De voornaamste zijn: 1.° *Commentariën* op CORNELIUS NEPOS, TACITUS en andere classieke schrijvers. — 2.° *Redevoeringen* en *Dichtstukken*. — 3.° *De corallo, balsamo et saccharo*, 1661, in 4.to — 4.° *De tribulis*, 1692, in 4.to — 5.° Zes *Verhandelingen*, onder den titel van *Hexas disputationum zoologicarum*. Dezelve loopen over den baziliskus, den eenhoorn, den vogel feniks, den behemoth (*) en de spin. — 6.° *Pathologia vetus et nova*. — 7.° *Philosophia metallica*. — 8.° *Institutiones metallicæ*, enz.

KIRCHMAYER. — Zie NAOGEORGE.

KIRSTENIUS (PETRUS), een geneesheer te *Breslau*, in 1577 geboren, had het bestuur over de collegiën dier stad, na, door de beoefening der geleerde talen, en door reizen in al de deelen van *Europa* uitgebreide kundigheden te hebben opgedaan. Daar zijn beroep hem van te veel tijd beroofde, wijdde hij zich geheel aan de geneeskunde toe, en nam met zijne familie de wijk naar *Pruissen*. Nadat de kan-

(*) *Een raadselachtig schepsel, voorkomende bij* JOB XL., 10, *door sommigen als den olifant, door anderen als het nijlpaard opgegeven.* Vertaler.

selier Oxenstiern hem aldaar had leeren kennen, nam hij hem mede naar *Zweden*, en verschafte hem den leerstoel voor de geneeskunde aan de universiteit van *Upsal*. Hij overleed aldaar in 1640. Zijn ijver had zijnen ouderdom vervroegd, en hij was reeds zeer afgeleefd, toen hij zich naar *Zweden* begaf. Op zijn graf leest men, dat *hij met* 26 *talen bekend was*; dit is mogelijk, doch zeker verstond hij dezelve niet, zoo als zijne moedertaal. Men heeft van hem een aantal werken: 1.° *Verhandeling over het gebruik en het misbruik der geneeskunde*, *Frankfort*, 1610, in 8 vo = 2.° *De vier Evangelisten, uit een oud Arabisch handschrift ontleend*, *Frankfort*, 1609, in fol. — 3.° *Aanteekeningen* op het Evangelie van den heiligen Mattheus, met de Arabische, Syrische, Egyptische, Grieksche en Latijnsche teksten vergeleken, *Breslau*, 1612, in fol. — [Eene zeer op prijs gestelde *Arabische Spraakkunst*.]

Kirstenius (George), een bekwame arts, en geleerde natuurkundige, te *Stettin*, in 1513 geboren, hield langen tijd en met toejuiching openbare voorlezingen over de natuur-, genees-, kruid-, ontleedkunde enz. Men maakt veel werk van zijne *Exercitationes philologicæ, Stettin*, 1651, in 4.to Hij overleed in 1660.

† Kistemaker (Joannes Hyacinthus), doctor der godgeleerdheid, den 15 Augustus 1754, te *Nordhorn*, in het graafschap *Bentheim* geboren, werd in 1780, onderwijzer aan het gymnasium, in 1786, Hoogleeraar der *philologie*, aan de toenmalige universiteit te *Munster*, in 1794, bestuurder van het gymnasium en bibliothecaris, en in 1795, hoogleeraar der Bijbelsche uitlegkunde, en lid van de Keur-Paltsche, Duitsche geleerde maatschappij te *Manheim*. In 1816, werd hij raad bij het *Consistorium*, van welken post hij in 1818, en van dien van bestuurder van het *gymnasium*, in 1819 afstand deed. In 1822, verkreeg hij van de theologische faculteit te *Breslau*, de doctorale *diploma*, en werd in 1823 domkapittelheer. Eenige Jaren later, viel hem de orde van den rooden adelaar ten deel, na een langdurig ziekbed overleed hij hoog bejaard te *Munster*, den 2 Maart 1831. De verdiensten van Kistemaker, als geleerde in het vak der godgeleerdheid en letterkunde, en als hoogleeraar zijn algemeen bekend. Ten gebruike der scholen heeft hij eene *Hoogduitsche*,

eene *Grieksche* en twee *Latijnsche Spraakkunsten* geschreven; hij gaf eene *Verzameling van Latijnsche wortelwoorden*, en onderscheidene vroeger in het Munstersche gymnasium gebruikte *Chrestomatiën* in het licht. Daarenboven heeft hij het gedicht van Ossian, *Berrathon* genaamd, *metrisch* in het Hoogduitsch vertaald; en door zijn werk *Kritiek der Grieksche, Latijnsche en Duitsche taal*, verwierf hij den door de Keurpaltsche geleerde maatschappij uitgeloofden tweeden prijs (1787). Zijne *Commentatio de nova Exegesi praecipue veteris Testamenti etc.*, 1806, alsmede zijne Exegetische *Verhandeling* over Matth. XVI-18 — 19, (ook in het Nederduitsch vertaald), en XIX, 3 — 12, in hetzelfde jaar, waren zijne eerste schriften in dat vak. *De H. Evangeliën*, in 4 dl.n, vertaald en verklaard, kwamen in 1818 — 1820 in het licht; *de Handelingen der Apostelen*, in 1821, de *Brieven der Apostelen*, benevens het *Boek der Openbaring*, in 2 dl.n in 1822 — 1823, met het portret des schrijvers, volgden. Vóór dezelve verschenen er verscheiden kleine schriften, programma's enz.

† Klaproth (Martinus Hendrik), doctor der wijsbegeerte, koninklijk Pruissisch opper-medicinaal, en gezondheidsraad en hoogleeraar der scheikunde, ridder van de orde des rooden adelaars 3e klasse, en lid van 30 geleerde genootschappen, een der beroemdste Duitsche scheikundigen en natuuronderzoekers, werd den 1 December 1743, te *Wernigerode* geboren, en overleed den 1 Januarij 1817 te *Berlijn*. Klaproth, was tot 1788 apothekar; in dat jaar werd hij scheikundige bij de akademie van wetenschappen, en verkocht zijne apotheek. Hij was de eerste, die in de onder den naam van *Zirgon*, bekende soort van edelgesteente, en later ook in den *Hiacint van Ceylon*, eene bijzondere loogzoute aarde ontdekte, welke hij *Zirgon-aarde* noemde, welker onderzoeking na hem de Fransche scheikundigen Morreau en Vauquelin zeer heeft bezig gehouden. In 1797, bewees hij door eene meesterlijke ontleding, dat in het zoogenaamde witte goud een eigendommelijk metaal begrepen is, hetwelk hij den naam van *Tellur* gaf; bijna omtrent denzelfden tijd had zijne ontdekking plaats eener tweede eigendommelijke, in verbindtenis met ijzer-oxiden en aarden veel voorkomende, en door hem met den naam van *Titan* bestempelde metaalsoort. Eene derde specie eindelijk, waarmede hij de klassen der metalen verrijkte, en welke

den naam van *Uran* voert, hebben wij aan zijne ontleding der zoogenaamde *pechblende* te danken. KLAPROTH onderwierp daarenboven de *meteor-steenen* aan zeer naauwkeurige onderzoekingen, en maakte op de hoogst belangrijke omstandigheid der overeenstemming van derzelver vermengingsbetrekking opmerkzaam. De slotsommen van deze en andere belangrijke scheikundige onderzoekingen, ontwikkelde hij in zijne *Beiträgen zur chem. Kenntnisz der Mineralkörper*, 6 dl.n, *Berlijn*, 1795 — 1815. Daarenboven bestaat er van hem, een in verbindtenis met doctor WOLFF, uitgegeven *Chemisches Wörterbuch*, waarvan sedert 1807 te *Berlijn*, 5 dl.n, en later nog 4 dl.n met bijlagen in het licht verschenen zijn, hetwelk als het beste en volledigste scheikundige werk van *Duitschland*, in alphabetische orde moet beschouwd worden.

† KLAUS (BROEDER). — Zie FLUË (NICOLAAS VAN DER).

KLAUSWITZ (BENEDICTUS-GOTLIEB), te *Leipzig*, in 1692 geboren, hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Halle*, overleed in 1749. Hij heeft in het licht gegeven: 1.° Verscheiden *Akademische Verhandelingen*. — 2.° *Verklaringen* van verschillende Bijbelplaatsen. — 3.° Eene *Verhandeling*, in het Hoogduitsch over de rede en de H. Schrift, en het gebruik, dat wij van deze beide groote lichten behooren te maken.

* KLÉBER (JOANNES BAPTISTA), een Fransch veldheer, te *Straatsburg*, in 1754 geboren, was de zoon van eenen walgraver, aan het huis van den kardinaal DE ROHAN verbonden. Tot de opleiding in de bouwkunde bestemd, werd hij naar *Parijs* gezonden, alwaar hij onder zeer bekwame meesters studeerde, en snelle vorderingen maakte. Eene zonderlinge ontmoeting deed hem van dat vak afzien. Hij was naar *Straatsburg* teruggekeerd en scheen nog besluiteloos, omtrent de loopbaan, welke hij wilde inslaan, toen hij, zich eens in een koffijhuis bevindende, twee Beijeren zag, die door jonge lieden beleedigd werden. Over dezen onregtvaardigen aanval verontwaardigd, daagde hij de moedwillige tergers tot een tweegevecht uit. De Beijeren, wier verdediging hij op zulk eene edelmoedige wijze had op zich genomen, bewogen hem, om hen naar hun land te volgen; zij bezorgden hem den toegang tot de militaire school van *Munchen*, alwaar hij een der beste kweekelingen werd. Bij het verlaten dier school,

werd KLEBER tot luitenant benoemd, bij het Oostenrijksche regiment van den jongen KAUNITZ, zoon van den minister des keizers. Deze mogendheid was toenmaals in oorlog met de Porte: KLEBER volbragt zijne eerste wapenfeiten tegen de Turken, en bleef onder de Oostenrijksche troepen van het jaar 1772 tot 1783. Ondanks zijnen moed, bij verschillende gelegenheden aan den dag gelegd, ondanks zijn voorbeeldig gedrag, viel hem geene bevordering ten deel; de krijgsdienst moede, vraagde hij om zijn ontslag. Zijne familie bewoog hem, om in *Frankrijk* eenen burgerlijken post te aanvaarden, die meer met zijne belangen strookte. Na zijn ontslag te hebben ontvangen, werd hij door de zorgen van den heer GALAISIÈRE, bewindhebber van den *Elzas*, tot den post van opziener der openbare gebouwen, in den *Opper-Elzas* benoemd. Met ter woon te *Béfort* gevestigd, bleef hij aldaar gedurende zes jaren, welke hij aan nieuwe studiën over de bouwkunde toewijdde. De Fransche omwenteling kwam zijn vreedzaam leven storen: met geestdrift omhelsde hij de nieuwe grondbeginselen, in eenen opstand, waarin het regiment *Royal-Louis*, aan het hof getrouw gebleven, zich tegen eenige maatregelen wilde verzetten, door de municipalen bevolen, nam hij de partij dezer laatste op, deed de soldaten wijken, en daagde zelfs den kolonel uit. Nadat hij vervolgens als eenvoudige grenadier, bij een regiment vrijwilligers van den *Opper-Rijn* had dienst genomen, deed hij zich bij hetzelve door zijne krijgshaftige hoedanigheden onderscheiden, en verkreeg van den generaal FELIX WIMPFEN, den rang van adjudant-majoor. Na zes maanden te *Ribbeau-Villiers* doorgebragt, en het bataillon, waartoe hij behoorde, op den voet van oorlog gebragt te hebben, vereenigde hij zich te *Mentz*, met het leger van den generaal CUSTINE. Gedurende het beleg dier stad, legde hij de doorslaandste blijken van dapperheid en krijgsbeleid aan den dag; hij werd er voor beloond door den rang van adjudant-generaal, later door dien van brigade-generaal. Na de inneming van *Mentz*, naar *Parijs* beroepen, om in het proces, den generaal CUSTINE aangedaan, als getuige optetreden, had hij den moed, om eene den beschuldigde gunstige verklaring af te leggen. KLEBER werd met het Menzer garnizoen naar *de Vendée* gezonden. De traagheden der commissie van algemeen welzijn, stonden hem niet toe het aanvallingsplan, hetwelk hij beraamd had, ten uitvoer te brengen; intus-

schen toonde hij veel moed en bekwaamheid in het gevecht van *Torfou*, alwaar hij zwaar gewond werd aan den schouder, terwijl hij aan het hoofd der grenadieren van de voorhoede, het koninklijke leger, uit 20,000 man bestaande, aanviel: hij had slechts 4000 man, en 6 stukken geschut. Na eenen hardnekkigen tegenstand, koos hij, op eene bekwame wijze den aftogt, en begreep, dat men de Vendeërs niet kon overwinnen, dan door hunne taktiek na te volgen. Aan gene zijde der *Loire*, ondervond hij echter eene nederlaag, die men aan de ondergeschikte veldheeren toeschreef. Er ontsproot een geschil uit tusschen KLEBER en den jongen MARCEAU, zijn' mededinger in roem; de eerste werd afgezet, en de tweede verving hem als opperbevelhebber. Dan, ofschoon MARCEAU, door de norsche openhartigheid van KLEBER gebelgd was, gaf hij hem echter, zoodra hij hem in ongenade zag vervallen, het geheele gezag weder over, diende onder hem, en behield enkel den ijdelen titel van generaal. KLEBER vocht met roem te *Mans*, te *Savenay*, en op het eiland *Noirmoutier*; het was gedurende dezen veldtogt, dat het schoone wapenfeit plaats had, hetwelk men met dat der Spartanen bij de *Termopilen* heeft vergeleken. » De republikeinen, zegt een levensbeschrijver van KLEBER, waren in aftogt, en door een veel sterker vijand achtervolgd. KLEBER ontdekt eenen bergpas, en tevens met eenen blik, dat het mogelijk is, om, door het opofferen van 300 manschappen den vijand tegen te houden. Hij roept eenen officier, wiens onverschrokkenheid en trouw hem bekend is: *gij zult dien post bezetten*, zeide hij hem, *weldra zult gij door den vijand aangerand worden en bezwijken; maar gij zult het leger redden.* Hij omhelsde daarop dien officier, en zeide hem een eeuwig vaarwel. De bergpas wordt door 300 manschappen bezet, eenige uren daarna hadden alle opgehouden te leven: maar hun dood behield voor het vaderland een geheel leger." KLEBER herstelde gedurende eenigen tijd de rust in de oproerige gewesten, hij deed zijnen intogt in *Nantes*; men gaf te zijner eere een feest, en op den oogenblik, waarop eene lauwerkroon op zijn hoofd nederdaalde, riep een der commissarissen uit: » dat die lauwers niet aan de veldheeren, maar aan de soldaten toebehoorden;" — » Wij hebben alle overwonnen, antwoordde KLEBER met trotschheid, ik neem deze kroon aan, om dezelve aan de stan-

daards des legers te hangen." De gruwelijke mishandelingen, die men na de veldslagen, ten opzigte van de gevangenen uitoefende, verwekte zijne verontwaardiging en hij ontveinsde dezelve niet. De conventie verbande hem, en men begon hem als *verdacht* en der vrijheid vijandig te beschouwen. Zijne openhartige en zelfs norsche inborst berokkende hem daarenboven vijanden, en vertraagde zijne bevordering; maar men had eenen grooten veldheer noodig, en KLEBER bezat al de hoedanigheden van denzelven: men riep hem dus terug, en gaf hem zelfs den rang van divisie-generaal, en hij werd achtereenvolgend gebruikt in het leger van het *Noorden*, vervolgens bij dat van *Sambre en Maas*. Na in tegenwoordigheid der verbondene legers de *Sambre* overgetrokken te zijn, overlaadde hij zich met roem in den slag van *Fleurus*, waarin de Oostenrijkers en Engelschen meer dan 10,000 man verloren, en volkomen op de vlugt geslagen werden; hij voerde in hetzelve het bevel over den linker vleugel, die tegenover den prins van *Oranje* stond: hij sloeg en achtervolgde hem, en na hem bij de brug van *Marchiennes* te hebben ingehaald, sloeg hij hem andermaal. Aan het hoofd van die afdeelingen tot *Bergen in Henegouwen* doorgedrongen zijnde, maakte hij zich den 1 Julij 1794, meester van die stad; veertien dagen later van *Leuven*, daarna van den beroemden post, bekend onder den naam *IJzerenberg*, en in de maand October begon hij *Maastricht* te belegeren, van welke vesting hij zich na 28 dagen, met open loopgraven gevochten te hebben, en een bombardement van 48 uren, meester maakte. Hij ging voort met het volgende jaar bij hetzelfde leger te dienen; voerde den overtogt over den *Rijn* voor *Dusseldorp* aan, en toen dit leger van *Sambre en Maas* verpligt was, om den aftogt te kiezen, bestuurde hij denzelven met koelbloedigheid en bekwaamheid. In 1796 ondersteunde hij al de krijgsverrigtingen van JOURDAN, en droeg niet weinig bij tot het welgelukken derzelve. Aan het hoofd van den linker vleugel, bemagtigde hij den doortogt over de *Sieg*, en sloeg het leger van den prins van *Wurtenberg*, op de hoogte van *Altenkirchen* op de vlugt. Door het leger van den aartshertog KAREL, uit 60,000 man bestaande, ingehaald, terwijl zijne magt niet meer dan 20,000 man bedroeg, nam hij eene voordeelige stelling in, op de hoogten van *Ukrad*, waaruit de vijand niet in staat was, hem te verdrijven. Hij sloeg vervolgens den generaal KRAY

te *Kaldick*, en den prins van *Wartensleben* te *Friedberg*. Hij voerde gedurende eenige dagen *par interim* het bevel, en stond op het punt om zich door *Heilbronn*, met het *Rijn- en Moezel*-leger te vereenigen, en zich van *Frankfort* meester te maken, toen eene *intrigue* hem van het leger verwijderde, waarvan hij het opperbevel zoo wel verdiende. Ofschoon de dagbladen in 1797 aangekondigd hadden, dat hij dien rang bij het leger van *Sambre en Maas* zoude bekomen, was het echter aan Hoche, dat men denzelven opdroeg. Kleber, ontevreden op het *Directorium*, zonderde zich af op een buitengoed, dat hij in den omtrek van *Parijs* gekocht had, alwaar hij zich bezig hield met het zamenstellen van *Gedenkschriften* over zijne veldtogten, toen Bonaparte hem in 1798 bewoog, hem naar *Egypte* te volgen. Op den 30 Junij 1798, ontscheepte Kleber voor *Alexandrië*, en terwijl hij de muren dier stad met stormladders beklom, ontving hij een schot aan het hoofd. Bonaparte, die zich naar *Caïro* begaf, gaf hem het bevel over *Alexandrië;* maar in den volgenden winter vergezelde Kleber hem naar *Syrië*. Het bevel ontvangen hebbende, om zich naar *Cathieh* te begeven, ten einde *El-Arish* te blokeren, kwam hij den 13 Februarij 1799, na eenen moeijelijken togt door de woestijn, voor *Gaza*, waarvan hij zich meester maakte; hij nam vervolgens de stad, benevens de sterkte van *Jaffa* in. Gedurende het beleg van *St. Jean-d'Acre* of *Accon* gedetacheerd, om de troepen der pacha's van *Naboles* en *Damascus*, die *Djezzar* te hulp kwamen, terug te drijven, onderscheidde hij zich in den slag van den Berg *Thabor*, en toen het leger het beleg van *Accon* opbrak, voerde hij het bevel der achterhoede. Na de zegepraal van *Aboukir*, die welligt de Fransche vloot wreekte, benoemde hem Bonaparte, die alstoen naar *Frankrijk* vertrok, tot opperbevelhebber. De stelling van het leger in *Egypte*, door overmagt bedreigd, was zeer netelig. Kleber onderhandelde met den eersten minister der Ottomanen, door tusschenkomst van sir Sidney Smith: ondanks de aannadering der talrijke vijanden, welke de groot-vizier tegen de Franschen aanvoerde, sloot men te *El-Arish* eene overeenkomst, krachtens welke het Fransche leger ingescheept, en onmiddellijk (24 Januarij 1800), met zijne wapens en bagaadjen naar *Frankrijk* vervoerd moesten worden. Terwijl de Franschen zich met de uit-

voering van dit verdrag bezig hielden, ontving KLEBER eenen brief van den Engelschen admiraal KEITH, waarin hem werd bekend gemaakt, dat de conventie van *El-Arish*, door het Britsch bestuur niet was goedgekeurd, en dat het verboden was, om in elk verdrag toe te stemmen, waarvan de eerste voorwaarde niet zou zijn, dat de Franschen krijgsgevangen waren. KLEBER beantwoordde deze Engelsche trouweloosheid enkel door bekendmaking van den brief; hij voegde er deze woorden bij: *het is enkel door eene overwinning, dat men zulk eene verregaande lafhartigheid beantwoordt: bereidt u ten strijd.*... Dadelijk trekt hij met zijne dappere spitsbroeders voorwaarts, neemt stormenderhand het dorp *Matharich* in; zijne helden achtervolgen met woede hunne talrijke vijanden, en behalen in de vlakten van *Koubech*, de beroemde overwinning van *Heliopolis*. Het overschot van het overwonnen leger werd achtervolgd en alom aangetast, tot in de woestijn, welke *Azië* van *Europa* scheidt. (21 Maart 1800). Gedurende de afwezigheid van KLEBER, was *Caïro* aan het muiten geslagen, en een aanzienlijk detachement van overwonnenen had er zich in versterkt. Na verscheiden opeischingen, werd die stad heroverd, en de Franschen traden dezelve andermaal zegevierend binnen. Nadat KLEBER een gedeelte van *Egypte* heroverd had, hield hij zich met de zorg des bestuurs bezig: hij was er op bedacht, om er de Fransche heerschappij, door het zachte van een wijs en regtvaardig bestuur te bevestigen; hij kwam van eene reis terug, welke hij naar *Gizeh* gedaan had, toen hij den 14 Junij 1800, op het platte dak van het huis wandelde, door den generaal DAMAS bewoond, en dat aan het hoofdkwartier grensde. Eensklaps wordt hij door eenen muzelman met eenen dolksteek in de linker lies getroffen. KLEBER, tegen de borstwering leunende, roept: *Helpt mij, ik ben gekwetst.* De bouwkunstenaar PROTAIN, die zich ongewapend, in zijne nabijheid bevond, schiet op den moordenaar toe, maar hij ontvangt verscheiden dolksteken en valt bewusteloos neder. De moordenaar keert naar den generaal terug, en drijft hem andermaal zijnen dolk in het ligchaam; de eerste steek was reeds doodelijk; hij werd in hechtenis genomen, en men ontdekte, dat het een jonge dweeper was, SOLEÏMAN genaamd, die de gelofte had gedaan van den Franschen veldheer te dooden. KLEBER werd door MENOU vervangen. Zijne lijkrede is bij zijne lijkplegtigheid uitgesproken,

door den heer FOURRIER, secretaris van de akademie van wetenschappen, en toenmaals lid van het Egyptische Instituut: dezelve is opgenomen in de *Décade égyptienne*, een dagblad, dat te *Caïro* gedrukt werd, en overgenomen in het werk *Victoires et conquêtes etc.* De heer GARAT droeg eene andere voor in de plegtigheid, die te zijner eer in de *place des victoires*, te *Parijs*, plaats had, *Parijs*, 1800, in 8.vo KLEBER was niet alleen een goed veldheer, hij bezat ook andere deugden: hij was opregt en belangeloos, een vijand van gewelddadigheden, afpersingen, plunderingen. De soldaat eerbiedigde hem: hij bezat, in één woord, iet van de helden van HOMERUS.

KLEINHARTS (NICOLAAS), te *Diest*, in *België* den 5 December 1495 geboren, hoogleeraar der Grieksche en Hebreeuwsche talen te *Leuven*, reisde om zich met de levende talen gemeenzaam te maken, door *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal*. In 1540 stak hij naar *Afrika* over, om het Arabisch te leeren; te *Fez* gekomen zijnde, begroette hij den koning in de Arabische taal, en zeide hem, dat hij gekomen was, om Arabische boeken te koopen, ten einde er de bibliotheken van *Europa* mede te verrijken: hij legde er zich toe, om den bijbel in het Arabisch te vertalen: zijn werk bepaalde zich daarbij niet. Hij trachtte die volken, welke de leer van MAHOMED volgen, met het licht des geloofs te verlichten, hetwelk hem vervolgingen op den hals haalde van wege den koning van *Tanger*; hij werd van de Arabische boeken beroofd, welke hij met groote kosten verzameld had, en hij zelf vond zijn heil slechts in de vlugt. Hij overleed te *Grenada* in 1542. Men heeft van hem: 1.° *Latijnsche brieven over zijne reizen*, belangrijk en zeldzaam, en waarvan de beste uitgave is die van 1606, in 8.vo, met eenige bijvoegsels. Het Latijn derzelve is niet zeer naauwkeurig, maar de hoedanigheden van geest en hart van dengenen, die dezelve schreef, schitteren op elke bladzijde uit; gepaard met vele gevoeligheid en vrolijkheid. — 2.° Eene *Grieksche Spraakkunst*, die veel opgang maakte, en door de geleerden nog gezocht wordt, *Amsterdam*, 1650, in 8.vo — 3.° *Hebreeuwsche fabels*, minder op prijs gesteld.

KLEIST (EDWALD CHRISTIAAN VON), een Duitsche krijgsman en dichter, den 3 of 7 Maart 1715, te *Zeblin* in *Pommeren* geboren, volgde de voetstappen van den beroemden GESZNER, zijnen vriend; hij heeft aan de

helden zijner *Herderszangen* dezelfde gevoelens van deugd en weldadigheid gegeven, welke de herders van GESZNER onderscheiden, maar hij heeft zich niet tot herders bepaald, maar in de *Idylle*, naar het voorbeeld van SANNAZAR, GROTIUS en zelfs THEOCRITUS, ook tuinlieden en visschers ingevoerd. KLEIST overleed in 1759, aan de gevolgen der wonden, welke hij in den slag van *Kunnersdorf* had bekomen, waarin hij, in dienst van den koning van *Pruissen*, bij het Hausensche regiment stond. [Deze dichterlijke krijgsman bezat eenen onverschrokken moed. Op den oogenblik, waarop hij, door wonden bedekt, viel, riep hij den soldaten toe: »Kinderen, verlaat uwen koning niet." Zijn verlies deed geheel *Duitschland* treuren. Hij is een der beroemdste dichters zijner natie, en een dergenen, welke het meest hebben toegebragt tot den opbouw der Hoogduitsche taal. Zijn voornaamste werk is het dichtstuk *Frühling* (*Lente*) genaamd, in 1749 het eerst voor de vrienden des dichters in 8vo gedrukt, waarin men eene getrouwe en levendige schildering van de schoonheden der natuur aantreft. Hetzelve is in het Italiaansch, in het Latijn en in het Fransch vertaald. Nog heeft men van hem *Oden*, *Liederen*, *Herderszangen*, *Vertelsels* en *Fabels* enz].

* KLEIST VAN NOLLENDORF (EMIL FREDERIK, Graaf), Pruissisch veldheer der infanterie, te *Berlijn* in 1762 geboren, sloeg, nog zeer jong zijnde, de militaire loopbaan in. Hij had het in 1793 tot den rang van kolonel der hussaren gebragt, toen de *Rijn*-veldtogt plaats had, in welken hij zich bij herhaling, onderscheidde; men merkte vooral de schitterende wijze op, op welke hij bij het beleg van *Mentz*, in het gevecht van *Monbach*, en in den slag van *Lautern* (13 Julij 1749), waarin hij zwaar gekwetst werd, vocht; vervolgens bij het beleg in *Polen*, in hoedanigheid van generaal-majoor geplaatst, bragt hij veel toe tot de nederlaag van *Polen*, en, na de overgave van *Warschau*, voerde hij tot in 1812, met alle gestrengheid eenen oorlog, met de corps, die zich na de nederlagen van KOSCIUSKO niet hadden overgegeven. KLEIST werd bestendig gebruikt; maar hij voerde niets belangrijks meer uit; zelfs niet in den veldtogt van 1807. Hij ontving in 1812 den rang van luitenant-generaal, en na den afval van den generaal YORK, verving hij hem in hoedanigheid van bevelhebber van het Pruissisch corps, dat gemeenschappelijk met de Fran-

schen tegen de Russen handelde, en stond onder de bevelen van JOACHIM MURAT. Toen zich de koning van *Pruissen* in 1813 tegen NAPOLEON had verklaard, werd KLEIST, andermaal aan het hoofd van een Pruissisch corps geplaatst, onderscheidde zich in den aanval der hoogten van *Burg*, en, den 29 Mei onderteekende hij met den Russischen generaal SCHUWATOFF en den hertog van *Vicence*, te *Pleiwitz* eenen wapenstilstand, die de vijandelijkheden tot den 8 Julij schortte. Den 17 Augustus onderscheidde hij zich voor *Dresden*, en, eenige dagen daarna in den slag van *Culm*, waarbij hij het corps van den generaal VANDAMME op de vlugt sloeg en krijgsgevangen maakte: het was ten gevolge van dit roemrijke gevecht, dat hij den titel van graaf van *Nollendorf* ontving, naar den naam van het dorp, waarbij hij de Franschen had aangevallen. De graaf KLEIST heeft een zeer levendig aandeel aan den slag van *Leipzig* genomen, gedurende welken zijne troepen, een gedeelte der colonne uitmaakte, welke onder het bevel stond van den generaal BARCLAY DE TOLLY. Den 1 Januarij 1814 trok hij over den *Rijn*, drong met het Silezische leger tot in het binnenste van *Frankrijk*, hield zich voor *Diedenhoven* op, en was bij den slag van *Laon* tegenwoordig, gedurende welken hij zeer schrandere marschen ten uitvoer bragt, die door alle legerkundigen bewonderd werden. Na den 26 Maart 1814, te *Laferté-Gaucher*, waaruit hij de Franschen verdreef, met eer gevochten en zich bij de gevechten van *Sèzanne* en *Coulommiers* onderscheiden te hebben, maakte hij zich meester van *Ville-Parisis* en *Monsaigle*, zeer gewigtige punten, die de Franschen hem heviglijk betwistten en die zij verpligt waren overtegeven. Belast, om den voornaamsten aanval op *Parijs* te doen, maakte hij zich den 30 Maart, na eenen langen en heldhaftigen tegenstand, meester van *St. Denis*, *la Villette* en *la Chapelle*: hij was juist dit laatste dorp binnengerukt, toen hij door eenen renbode het berigt ontving van de overgave van *Parijs* en van het ophouden der vijandelijkheden. De graaf van *Nollendorf* werd voor zijne diensten beloond, door den titel van gouverneur van het groot-hertogdom *Berg*. Deze bekwame veldheer is te *Berlijn* den 16 Februarij 1823 overleden. Hij was een zeer bekwame legerkundige en een der beste officieren van het Pruissische leger.

KLESCH (CHRISTOFFEL), een berucht Luthersch predikant,

te *Iglau*, in het graafschap *Scepus* in *Hongarije* geboren, en te *Berlijn* in 1697 overleden, heeft zich door een aantal werken bekend gemaakt, waarvan de laatste vol zijn van verschijnselen en dweeperijen, die genoegzaam de ontsteltenis zijner hersenen te kennen geven. Terwijl hij verzekert, dat de Paus het beest met de zeven hoofden van het Boek der *Openbaring* is, toont hij tevens aan, dat LODEWIJK XIV., als koning van *Frankrijk* en *Navarre*, het beest met de twee horens is. Hij vindt in den naam LUDOVICUS, het getal 666, waarover er in het 18 vers van het 13 Hoofddeel gesproken wordt. Volgens de waarde der Romeinsche letters, wordt dit getal er werkelijk in gevonden, en dit is ook het eenige, wat er naar waarheid in het *Commentarium* van KLESCH gevonden wordt.

KLING. — Zie CLING.

KLINGSTETT (CLAUDIUS GUSTAAF), een schilder te *Riga* in *Lijfland* geboren, en te *Parijs*, in 1734 overoverleden. Hij had zich tot het beroep der wapens bestemd, zonder daarom de begaafdheden, welke hij voor de schilderkunde bezat te verwaarloozen, die hij echter wel zou gedaan hebben, van op minder vrije en voor de goede zeden beleedigende onderwerpen te oefenen. Men kan niet zeggen, dat hij de naauwkeurigheid der teekening en de genie der uitvinding in eene hooge mate bezeten heeft; intusschen ziet men verscheiden door hem vervaardigde stukken, die zeer wel den toets kunnen doorstaan. Dezelve zijn gewoonlijk met Sinesche inkt. In het miniatuur-schilderen heeft hij uitgemunt; hij deed zijne beelden zeer voorkomen.

KLOPPENBURG. — Zie CLOPPENBURG.

* KLOPSTOCK (FREDERIK GOTTLIEB), een der beroemdste dichters van *Duitschland*, te *Quedlinburg* den 2 Julij 1724 geboren, behandelde met even veel roem het helden- en lierdicht en het treurspel. Na aan verschillende universiteiten van *Duitschland* uitmuntende studiën te hebben gemaakt, voltrok hij dezelve te *Leijden*, alwaar hij de theologische cursus volgde. Omtrent dezen tijd reeds op het denkbeeld gekomen zijnde om een heldendicht te vervaardigen, en hetzelve in eene nieuwe versmaat te brengen, zoo bragt hij zijne eerste gezangen der *Messiade* voort, die in 1748 in een Zuricher tijdschrift werden opgenomen. De opgang, welken deze eerste proeve

maakte, was buitengewoon, en dezelve verdiende zulks in vele opzigten. Twee jaren later verscheen dit gezang in zijn geheel in het licht, en vermeerderde nog aanmerkelijk den roem des schrijvers. De keuze des onderwerps, de schoonheid der beelden, een steeds verheven en bondige stijl, nieuwe en diepzinnige denkbeelbeelden, de edele en deftige toon, en eene zekere zalving, die in het geheele werk doorstralen, plaatsten KLOPSTOCK in den eersten rang der heldendichters zijner natie. BODMER, BREITINGER, GESZNER en andere beroemde mannen, hadden te *Zurich* een letterkundig genootschap gevormd, hetwelk de aandacht van het geleerde *Europa* tot zich trok. Zij beijverden zich, om den jongen dichter in hun midden te roepen, die van hunne raadgevingen en hunne kunde gebruik wist te maken. Hij verkreeg te gelijker tijd eenen vermogenden beschermer in den graaf van BERNSTORFF, die hem uitnoodigde, om zich bij hem naar *Koppenhagen* te begeven. De schrijver der *Messiade*, kwam er in 1751 aan, en werd volmaakt wel onthaald. In hetzelfde jaar door *Hamburg* trekkende, had hij eene zeer geestige vrouw leeren kennen, die reeds vooraf door de begaafdheden van KLOPSTOCK verrukt, zelve hem hare hand aanbood, en met hem in den echt trad. Haar naam was META MOLLER. Hij nam haar mede naar de hoofdstad van *Denemarken*, alwaar FREDERIK V. hem, op voordragt van den graaf van BERNSTORFF, eene rijke jaarwedde toelegde. Eenigen tijd daarna verkreeg hij eene andere van den markgraaf van *Baden*. Maar de tevredenheid, welke hem deze weldaden veroorzaakte, en de achting, welke hij zich dagelijks meer waardig maakte, werd door twee voor KLOPSTOCK zeer gevoelige verliezen gestoord. dat zijner echtgenoote in 1758, en dat van zijnen beschermer die, na in 1770 in ongenade te zijn gevallen, den 19 Februarij 1772 overleed. Hij begaf zich alstoen naar *Hamburg*, alwaar hij zijne woonplaats vestigde, en zich geheel en al met het zamenstellen zijner verschillende werken bezig hield. Zijne lierdichten hadden hem reeds den bijnaam van *Duitschen* PINDARUS doen geven. Hij wilde het treurspel beproeven, en slaagde er niet minder in. Na eenen langen levensloop overleed KLOPSTOCK den 14 Maart 1803. Door de grondbeginselen verleid, welke de Fransche republikeinen door geheel *Europa* verspreidden, en waardoor zij de herschepping der volken beloofden, bezong KLOPSTOCK in zijne

Oden, die noodlottige *vrijheid* en *gelijkheid*, waarvan hij de treurige gevolgen niet voorzag. Daardoor viel hem de titel van *Burger der Fransche republiek* ten deel; maar na den dood van den besten der vorsten, werden zijne oogen geopend, en in zijne nieuwe gedichten voer hij heviglijk tegen de omwenteling uit, wijdde MARAT aan de vervloeking der menschheid toe, terwijl hij in eene zijner schoonste Oden, *de twee grafplaatsen*, de schimmen van den hertog LA ROCHEFAUCOULD en van CHARLOTTE CORDAY indáchtig was. De voornaamste personen van *Hamburg* waren bij zijne lijkplegtigheid tegenwoordig. Zie hier de lijst zijner voornaamste voortbrengselen: 1.° *Messias*, Heldendicht, in 20 gezangen, onder de talrijke uitgaven van dit meesterstuk, verdient die van *Leipzig*, 1813, 4 dl.n in 8.vo met platen, vooral genoemd te worden; hetzelve is in bijna alle levende talen, ook in het Nederduitsch, vertolkt. — 2.° *Oden*, *Hamburg*, 1798. — 3.° *Trauerspiele*, onder welke men *der Tod ABELS*, in bijna alle Europesche talen vertolkt, SALOMON en DAVID onderscheidt. — 4.° *Hermanns Schlacht*, een Barden gezang voor het tooneel bewerkt. — 5.° *Gelehrtenrepublik*, 1774. — 6.° *Fragmente über Sprache und Dichtkunst*, 1779. — 7.° *Grammatischen Gespräche*, 1794. Men kan KLOPSTOCK, als den schepper der dichttaal van zijn land beschouwen; en indien GESZNER en andere beroemde schrijvers begonnen hadden, deze moeijelijke onderneming te vervullen, is het KLOPSTOCK, die dezelve voltrokken heeft, en hij heeft die taal tot den graad van volkomenheid gebragt, waarvoor dezelve vatbaar was. Hij was echter niet vrij van gebreken; men vindt dezelve vooral in zijnen *Messias*; maar dezelve worden dubbel vergoed, door schoonheden van den eersten rang. De schitterende roem van dit dichtstuk heeft zich niet altijd gehandhaafd; maar zijne *Lierdichten* en eenige zijner *Treurspelen* zouden voldoende zijn, om in *Duitschland* den naam van derzelver beroemden schrijver te vereeuwigen.

* KLOTZ (CHRISTIAAN ADOLF), een Duitsche letterkundige, te *Bischofs-Werda* den 13 November 1738, geboren; was de zoon van een' protestantschen predikant, schrijver van drie zeer geachte latijnsche verhandelingen. CHRISTIAAN-ADOLF scheen in zijne eerste kindschheid slechts een zeer beperkt oordeel te hebben, of liever zou men gezegd hebben, dat hij volstrekt geen oordeel had; maar in den ouderdom

van zeven jaren ontwikkelde zich eensklaps zijne verstandelijke vermogens, en hij toonde groote genegenheid voor de studie, die zijn vader zich bejverde, om aan te kweeken. Hij leerde de eerste beginselen der letteren te *Meissen* en te *Görlitz*, en begaf zich vervolgens naar *Leipzig*, alwaar hij niet al de openbare cursus volgde, daar hij zich zelven liever in de beste boeken oefende. Zijn vader, die onbekrompen leefde, verschafte hem de middelen, om zich onbekommerd aan de studie te kunnen overgeven: hij maakte snelle vorderingen in dezelve. KLOTZ verliet *Leipzig* en begaf zich naar *Jena*, alwaar hij door talrijke geschriften, die hij sedert den ouderdom van negentien jaren in het licht had gegeven, voordeelig bekend was. Het oor leenende aan den aandrang van vele letterkundigen, opende hij eene school, alwaar hij met het beste gevolg begon met HORATIUS te verklaren. KLOTZ was een uitmuntende letterkundige; hij was vele wetenschappen en geleerde talen meester. De koning van *Engeland* benoemde hem tot hoogleeraar der wijsbegeerte aan de universiteit van *Göttingen*. Kort daarna boden de prins van *Darmstadt* en de generaal QUINTUS SCILIUS, hem ter gelijkertijd, uit naam van den koning van *Pruissen*, de eerste, den leerstoel der Oostersche talen aan de universiteit van *Giessen*, en de tweede, dien der welsprekendheid aan de universiteit van *Halle* aan. KLOTZ verkoos alstoen om te *Göttingen* te blijven, te meer daar men hem den titel van honorair hoogleeraar opdroeg, en men zijne inkomsten vermeerderde. Maar, op nieuw door FREDERIK II. uitgenoodigd, begaf hij zich naar de universiteit van *Halle*, om er de welsprekendheid te onderwijzen, en verkreeg er den titel van geheimraad. Het scheen, dat alle vorsten het zich ten taak hadden gesteld, om elkander KLOTZ te betwisten; daar de koning van *Polen*, STANISLAUS-AUGUSTUS II., eene akademie voor den jongen adel moest oprigten, beriep hij hem naar *Warschau*, door hem eene jaarwedde van twaalf honderd daalders en den titel van raad aan te bieden. Wijl FREDERIK in zijne staten eenen man van zulk eene verdienste wilde behouden, vermeerderde hij de inkomsten van KLOTZ en benoemde hem tot zijn geheimraad. De koning van *Polen* vermeerderde de eerbewijzingen en de inkomsten om KLOTZ te bezitten; maar de erkentenis behield dezen geleerde te *Halle*, alwaar hij, onder anderen, aan vele gewigtige

werken arbeidde. Ofschoon een weinig hekelig en bijtend in zijne geschriften, had KLOTZ eene vrolijke en edelmoedige inborst. Eensklaps, en toen hij zijn veertigste jaar bereikt had, werd hij droefgeestig en gierig, zonder dat men er dadelijk de oorzaak van kon raden; maar het duurde niet lang of men erkende in deze verandering de kenteekens van eene ernstige ziekte, die zijn leven bedreigde. Daar KLOTZ op zijn ziekbed gevoelde, dat zijn einde naderde, verzocht hij zijnen vriend MANGELSDORF, om hem het werk van MANDELSSOHN over *de onsterfelijkheid der ziel*, voor te lezen. KLOTZ brak de lezing af, en begon met zijnen vriend over verschillende stukken uit het werk van MANDELSSOHN te spreken, en riep daarna uit: « *Deze nasporingen bewijzen niets; de godsdienst zal ons sterker bewijzen geven.*" Hij liet eenen predikant roepen, in wiens armen hij den 31 December 1771, in den ouderdom van drie en veertig jaren overleed. De ijver van KLOTZ in den arbeid, was buitengewoon, zoo als men zulks ziet door de talrijke werken, die hij in eenen zoo korten leeftijd, en in den tijd van twaalf jaren in het licht heeft gegeven. Wij zullen ons bepalen met de volgenden aan te halen. 1.° *De verwoesting van Zittau*, in latijnsche verzen, 1758. — 2.° Eene *Redevoering*, ter verdediging van CICERO, tegen DIO, CASSIUS en PLUTARCHUS. — 3.° Een *Brief* over HOMERUS, in welken hij vooronderstelt, dat wij van den Griekschen dichter slechts eene door CYNETHUS van *Chio* verbeterde en verminkte uitgave hebben. De bewijzen echter, waarmede de schrijver zijne gissingen ondersteunt, schijnen niet zeer overtuigend. — 4.° *De zeden der geleerden.* — 5.° *De geest der eeuw.* — 6.° *De letterkundige belagchelijkheden.* Deze drie hekelschriften, van 1761 tot 1762 in het licht gegeven, verwekten aan KLOTZ een aantal vijanden. — 7.° Eene *Rede*, uitgesproken in de latijnsche maatschappij van *Jena*, en waarin hij den latijnschen stijl van JUSTUS-LIPSIUS verdedigt, 1761. — 8.° *Aanmerkingen over de karaktertrekken van THEOPHRASTUS*, 1761. Dit werk, door FISCHER gehekeld, verwekte tusschen deze twee schrijvers de levendigste woordwisselingen, te meer, daar KLOTZ van natuur bijtend, de eigenliefde van FISCHER door hekelachtige artikels, voorkomende in de dagbladen, aan welke hij werkte, had gekwetst. Hij joeg evenzeer en om dezelfde reden den geleerden BURMANN, niet minder gevoelig dan KLOTZ, tegen zich

in het harnas, en er ontstond tusschen hen een hevige pennenstrijd, gedurende welken KLOTZ uitgaf: 9.° *Antiburmanus; Jena* en *Utrecht*, 1761, en op welk BURMANN door zijn *Antiklotsius* vaardig antwoordde. — 10.° *Verhandeling* over de gelukkige onbeschroomdheid van HORATIUS, 1762, herdrukt in de *Classical Journal*, T. 13; *Londen*, 1817. — 11.° *Vindiciæ Horatianæ*, tegen pater HARDOUIN, 1762; nieuwe verbeterde vermeerderde, en onder den titel van *Lectiones Venusinæ*, in het licht verschenen uitgave, 1770. — 12.° *Fragmenten van Tyrteus*, 1764, met eene commentarium, te regt als te wijdloopig genoemd. Dit werk is in 1767 herdrukt. — 13.° *Opuscula varia argumenti*, inhoudende verscheidene akademische stukken, en onder anderen *Programma's*, over de gebreken van SENECA, *den treurspeldichter;* over den stijl van ISOCRATES; over den ijdelen pronk van TASSO tegen BOILEAU; over de uitlegging der oude dichters; over den waren aard van de letterkundige geschiedenis; over de genie van CALLIMACHUS, enz. — 14.° Eene *Verhandeling over de Penningkunde*, 3 deeltjes. Het eerste is eene bijlage tot de *Jurisprudentia numismatica* van HOMMEL. Het tweede bevat de geschiedenis der nood-munten, het derde, die der hekelpenningen. — 15.° *Miscellanea critica*, enz. Hij was daarenboven een der redacteurs van het dagblad, getiteld *Acta litteraria*, en van de dagbladen van *Jena* en van *Leipzig*. KLOTZ schreef met veel gemakkelijkheid, zijn stijl was beschaafd en sierlijk; maar hij gaf zich somtijds te veel aan die hekelingen over, welke veelal het schoonste talent ontsieren en hem onverzoenlijke vijanden maken.

KLOTZIUS (STEPHANUS), een Lutersche godgeleerde, te *Leipzig* in 1606 geboren, bestuurde, in hoedanigheid van algemeen bewindhebber, de kerken der hertogdommen *Sleeswijk* en *Holstein*, en had veel invloed bij FREDERIK III., koning van *Denemarken*. Hij overleed te *Flensburg*, in 1668. Men heeft van hem verscheiden godgeleerde en bovennatuurkundige werken, die niet zeer algemeen bekend zijn, onder anderen: 1.° *Pneumatica, seu Theologia naturalis de Deo*, 1640, in 8,vo — 2.° *De doloribus animæ CHRISTI in horto et in Cruce*. — 3.° *De sudore CHRISTI*, 1730, in 4.to

* KLUIT (ADRIAAN), een Hollandsche geschiedschrijver en *publicist*, den 9 Fe-

bruarij 1735, te *Dordrecht* geboren, volbragt er zijne eerste studiën, en ging vervolgens naar *Utrecht*, om er de geneeskunde te beoefenen. Weldra gaf zijn smaak voor de geschiedenis en de letterkunde aan zijne studiën eene andere wending. Binnen weinig jaren werd hij zeer diep ervaren in de Hollandsche letterkunde, in de geschiedenis, in de gewijde critiek, de diplomatie, in de Grieksche taal, zelfs in de dichtkunst; en, in zijne eerste jeugd, gaf hij Hollandsche dichtwerken in het licht, die veel opgang maakten. Hij had twee der kundigste mannen van *Europa*, Wesseling en Saxius tot meesters gehad. Naauwelijks had hij zijne studiën voleind of hij werd dadelijk te *Rotterdam*, en naderhand in *'s Hage*, te *Alkmaar*, te *Middelburg*, in de zoogenaamde Latijnsche scholen tot *præceptor* en *rector* benoemd. Te *Middelburg*, verkreeg hij, behalve de reeds aangehaalde titels, dien van lector der welsprekendheid en der Grieksche taal. Eindelijk werd hij in 1776 met eenen titel vereerd, het voorwerp des naijvers van alle Hollandsche geleerden, dien van hoogleeraar, verre boven alle andere letterkundige titels gesteld. Hij regelde de archiven van *Middelburg* in eene naauwkeurige orde, en putte er kostbare stukken uit voor zijne geschiedkundige werken. In 1779, werd hij tot hoogleeraar der Hollandsche archeologie en der diplomatische geschiedenis, aan de universiteit van *Leyden*, alwaar hij zijne vaste woonplaats koos, benoemd. Hij opende zijne lessen door eene *Rede over het regt dat de Hollanders hadden gehad, om het gezag van* Philippus II., *hunnen wettigen vorst, af te zweren.* In deze rede, had de schrijver ten minste het woord *wettig* behooren weg te laten, wijl hij de verdediging van den opstand op zich nam. Wij zullen, van onzen kant, de regten niet onderzoeken, die een vorst kon hebben, om wederspannige onderdanen te straffen; maar, wat daarvan ook zij, het doel van Phillippus was enkel, om de valsche leeringen in *Holland* verspreid, tegen te gaan, en de inwoners in de godsdienst van hunne vaders te behouden. Kluit gaf, op verschillende tijdstippen, 1785, 1793 en 1794, drie schriften in het licht, regtstreeks strijdig met de denkbeelden, die toenmaals over de vrijheid en de onafhankelijkheid der volken heerschten, en deze geschriften deden hem zijnen leerstoel in 1795 verliezen. De moedige schrijver leed geduldiglijk zijne ongenade, en bepaalde zich, om afzonderlijke lessen te geven tot in

1802, toen men hem zijnen titel van hoogleeraar terug gaf. Vier jaren daarna, vraagde men voor hem eenen leerstoel voor de *statistiek* van het koningrijk *Holland*; toenmaals aan Lodewijk Bonaparte, broeder van Napoleon, onderworpen. Kluit, algemeen bemind, genoot een zacht en gerust leven, tot dat een noodlottig voorval zijne dagen kwam eindigen, en de rouw over de geheele stad *Leïden* verspreidde. Een schip, met buskruid geladen, werd aan de kaai, digt bij het huis van Kluit, vastgelegd. Tegen den avond van den 12 Januarij 1807, deed dit schip eene verschrikkelijke uitbarsting, vernielde geheel en al het huis van Kluit, onder welker verwoestingen deze met zijne vrouw, Joanna van Oursel, bedolven werd. De verminkte lijken der beide echtgenooten konden eerst vijf dagen daarna opgedolven worden, en werden in dezelfde grafstede begraven. Kluit was alstoen een en zeventig jaren. Hij liet eenen eenigen zoon na, directeur van de brievenposterij te *Leïden*, en die niet dan genoegzaam nuttelooze overblijfselen van de bibliotheek, de verzamelingen en handschriften van zijnen ongelukkigen vader heeft kunnen wedervinden, waarvan wij de voornaamste werken zullen aanhalen: 1.° *Vindiciæ articuli, à, y, tò, in novo testamento*, vijf deelen; *Utrecht*, 1768, 1771. — 2.° *Verhandeling over de LXX. jaarweken van* Daniël met den titel van *Vaticinium de messiâ duce primarium, Middelburg*, 1771, in 8.vo — 3.° *Historia critica comitatus Hollandiæ et Zelandiæ*, 1777, 1782, 2 dl.n in 4.to — 4.° *Wederlegging* van het werk van Berts, *over de vaderlandsche oudheden.* — 5.° *Staatkundige huishouding van Holland, benevens zijne volkplantingen.* — 6.° *Geschiedenis der Hollandsche staatsregering tot in* 1795, *Amsterdam*, 1802 — 1805, 5 dl.n in 8.vo Dit werk wordt als het meesterstuk van Kluit beschouwd. — 7.° Vele akademische *Redevoeringen*, zoo als: *pro imperatore Juliano apostata.* — *Pro Mythica.* — *De superstitiosissimo atque perniciosissimo in templis et urbibus sepeliendi ritu.* — *De eo quod nimium est in studio juris publici universalis, sive de damnis ex abusu juris publici universalis in omnem societatem redundantibus, etc.* — 8.° *Losse stukjes, Memoriën, voorkomende in de werken der maatschappij van Hollandsche letterkunde, en in andere verzamelingen*, hetzij voor zijne cursus, hetzij betrekkelijk de geschiedenis

en de staatkunde van *Holland*, enz. *Thesis en Redevoeringen* ten getalle van zestien, in het Nederduitsch geschreven. — 9.° *De souvereiniteit der staten van Holland, verdedigd tegen de hedendaagsche leer der volksregering*, 1785. — 10.° *De regten van den mensch geene gewaande regten, in Nederland*, 1793. — 11.° *Iets over den Engelschen oorlog en Neerlands koophandel*, 1794. Het waren deze drie geschriften, die den schrijver den leerstoel deden verliezen, op welken hij later weder hersteld werd.

KNAEP. — Zie SERVILIUS (JOANNES).

KNELLER (GODEFRIDUS), een uitmuntend portretschilder, werd te *Lubek*, in 1648 geboren. Na zich eenigen tijd op de geschiedkundige schilderstukken te hebben toegelegd, wijdde hij zich geheel en al aan het portret toe, en stak naar *Engeland* over, alwaar hij met schatten en eerbewijzen overladen werd. Hij werd er eerste schilder van KAREL II., JACOBUS II., WILLIAM, en van de koningin ANNA, die hem de grootste welwillendheid bewezen. Hij overleed te *Londen*, in 1717. Zijn koloriet is vast, zonder hard te zijn. Men heeft volgens dezen meester gegraveerd. [KNELLER vervaardigde de portretten van bijna al de vorsten van *Europa*, en kwam te *Parijs*, om dat van LODEWIJK XIV. te schilderen. — Zijn broeder ZACHARIAS onderscheidde zich in het schilderen met natte kalk, en door zijne begaafdheid, om *oude gedenkstukken* voor te stellen].

† KNIGGE (ADOLF FRANS FREDERIK LODEWIJK, Vrijheer van), den 16 October 1752 te *Bredenbeck*, een landgoed van zijnen vader, in de nabijheid van *Hanover* geboren, werd aldaar tot in zijn 14.e jaar zorgvuldig opgevoed. Daarna maakte hij eenige reizen met zijnen vader, op welke deze het overschot van zijn vermogen verteerde, zoodat hij den onmondigen zoon in 1766, met zware schulden belaste leengoederen naliet. De jonge KNIGGE ontving nu privaatonderwijs, en betrok in 1769 de universiteit van *Göttingen*. Op eene reis naar *Kassel*, werd hij door den landgraaf FREDERIK II., tot hofjonker, en bijzitter van de krijgs- en domeinen-kamer benoemd, welken post hij in 1772 aanvaardde. Intusschen werd hij, alvorens zijne uitzigten aldaar tot rijpheid konden komen, door huishoudelijke betrekkingen genoodzaakt, om van zijnen post in *Kassel* afstand te doen, en zijne goederen te betrekken. In 1777 trad hij

als kamerheer in dienst van het hof van *Weimar*, deed handelreizen en *privatiseerde* met zijne familie afwisselend te *Hanau*, *Frankfort* en *Heidelberg*. In 1790 was hij opper-ambtman en schoolopziener te *Bremen*, alwaar hij op den 6 Mei 1796 zijn vrij onrustig leven eindigde, nalatende eene volgens zijnen geest gevormde dochter. Hij was in meer dan een vak, een bekwame schrijver, voornamelijk verwierven zijne romans, door eenen vluggen en bevalligen verhaaltrant, en door eenen geest van hekeling, de goedkeuring der leeswereld. Zijne *Reise nach Braunschweig*, die men lang voor eenen koddigen roman heeft doen doorgaan, in welken echter slechts eenige vrolijke tooneelen aangetroffen worden, bewijst niettemin, dat KNIGGE zeer wel tot het geestige in staat was. Een bijzonder geluk viel aan zijn werk: *Ueber den Umgang mit Menschen* ten deel, welk werk uit het beperkte standpunt betracht, uit hetwelk de schrijver den mensch beschouwt, werkelijk veel goeds bevat, doch juist om dit beperkte standpunt tot geene handleiding kan dienen, waarnaar de verkeering met menschen behoort geregeld te worden. Er bestaat ook eene Nederduitsche vertaling van dit werk, onder den titel van *Over de verkeering met menschen*, *Amsterdam*, 1795, 3 dl.n in gr. 8.vo Zijne verbindtenis met de orde der *Illuminaten* wikkelde hem in onaangename betrekkingen, voornamelijk met ZIMMERMANN, tegen wien hij toch het proces won.

KNORRIUS DE ROSENROTH (CHRISTIAAN), een geleerde Duitscher der 17.e eeuw, voornamelijk bekend, door een hem toegeschreven werk, hetwelk ten titel voert: *Kabbala denudata*. De schrijver heeft het onderwerp, hetwelk hij behandelt, doorgrond, en, om zoo te spreken, uitgeput. Onder de droomerijen, dwaasheden en hersenschimmen, welke hij behandelt, vindt men er uitmuntende nasporingen in, over de wijsbegeerte der Hebreërs, en vooral der rabbijnen. Dit werk is in 3 dl.n in 4.to De twee eerste werden te *Sulzbach* in 1677, het derde te *Frankrijk* in 1684 gedrukt: dit laatste deel is weinig bekend. KNORRIUS overleed in 1689, in den ouderdom van 53 jaren.

KNOT (EDUARD), een Engelsche Jesuit, in *Northumberland* geboren, schrijver van een werk: *Over de hierarchie*, door de Fransche geestelijkheid en de *Sorbonne* gecensureerd. Dit werk getiteld: *Zedige en beknop-*

te onderzoekingen van eenige stellingen van doctor KELLISSON *door* NICOLAAS SMITH, in 12.mo, *Antwerpen*, 1631, is tegenwoordig geheel en al onbekend, zoowel als zijne wederleggende schriften. KNOT overleed in 1656.

KNOX of CNOX (JOANNES), een berucht Schotsch predikant, een der stokebranden van het Calvinismus en van het Presbyterianismus in *Schotland*, ondersteunde den graaf van *Murray* (zie dat artikel), in zijne aanslagen, of liever bereidde er hem toe voor. Hij was een afvallige monnik, door verscheiden geschiedschrijvers van eene schandelijke gemeenschap met zijne schoonmoeder, en met eene menigte misleide vrome dochters, ja zelfs van de verfoeijelijkste kunstgrepen der tooverkunde beschuldigd. Gedreven door de woede, welke een door misdaden en wroegingen gekweld geweten inboezemt, deelde hij zijne dolzinnigheid aan het volk en de adellijken mede, die hij door zijne dolle redevoeringen en Gods- en menschenlasteringen medesleepte. Hij brak kerken en kloosters af, verjoeg priesters en bisschoppen, plunderde de aan God toegewijde goederen, en bedreef tegen de Catholijken en de heiligste zaken, de ongehoordste ontheiligingen en wreedheden. Daar hij van de verachting der godsdienst tot die des troons overging, zoo liet hij het gezag der koningin regentes vernietigen en droeg hetzelve aan de hoofden der partij op, welke men met den titel van raadsheeren uitdoschte, en voornamelijk aan den wreeden graaf van MURRAI, die er enkel op uit was, om den troon aan de jonge MARIA, zijne zuster, te ontweldigen. Hij overleed in 1572, in den ouderdom van 57 jaren. Men heeft van hem *Wederleggende werken*, waarin de afschuwelijkste dweepzucht doorstraalt, zoowel als in eene *Geschiedenis der hervorming der kerk van Schotland*, *Londen*, 1644, in fol. Dit gedrag gaat zoo ver, dat hij het verhaal van den moord, door de handlangers der hervorming, op eene lafhartige wijze, aan den kardinaal BETON (door de Schotten BEATOUN genaamd) gepleegd, met den naam van *vrolijk verhaal* bestempelt. Ziedaar de man, waarover BEZA, als over eenen Apostel spreekt. — Men moet hem niet verwarren met VICESIMUS KNOX, een nieuwere schrijver, lid der universiteit van *Oxford*, van wien men heeft *Essays moral and litterary*, waarin even zoo onpartijdige, als redelijke zaken, ten opzigte van de Catholijke geestelijkheid, en den invloed der

godsdienst op het openbaar geluk voorkomen.

KNUTZEN (MATHIAS), te *Oldensworth*, in het hertogdom *Sleeswijk* geboren, kwam na te *Koningsbergen* zijne studiën te hebben volbragt, op het denkbeeld, om de wereld te bezoeken, en zich als eenen nieuwen apostel van het atheïsmus te doen gelden. In 1674 verspreidde hij op verschillende plaatsen van *Duitschland*, en vooral te *Jena* in *Saksen*, en te *Altdorf*, eenen Latijnschen *Brief* en twee Hoogduitsche *Zamenspraken*, welke de grondbeginselen eener nieuwe sekte bevatte, die hij, onder den naam van sekte der *gemoedelijken*, wilde stichten; dat is van lieden, die er openlijk voor uit kwamen van in alles niet anders dan de wetten des gewetens en der rede te volgen. Dit hoofd der *gemoedelijken* loochende het bestaan van God, de onsterfelijkheid der ziel, en bijgevolg het gezag der heilige Schrift: even als of er, bij het gemis dier waarheden, in den mensch eenig geweten, en eenig grondbeginsel van deugd kon blijven. De geschiedschrijvers zeggen ons niet hoedanig het uiteinde van dezen dweeper is geweest.

KNUTZEN (MARTINUS), te *Koningsbergen*, in 1713 geboren, werd er hoogleeraar in de wijsbegeerte en bibliothecaris. Hij overleed in 1751. Men heeft van hem een aantal werken, sommigen in het Hoogduitsch, anderen in het Latijn. De voornaamste der laatste zijn: 1.° *Systema causarum efficientum.* — 2.° *Elementa philosophiæ rationalis, methodo mathematicæ demonstrata.*, — 3.° *Theoremata de parabolis infinitis*, enz. Datgene zijner Hoogduitsche werken, hetwelk hem het meest tot eer heeft verstrekt, is eene *Verdediging der Christelijke godsdienst*, in 4.to

KOBAD, CABADES, of CAVADES, koning van *Perzië*, verloor, na eene wet te hebben uitgevaardigd, die de gemeenschap van vrouwen toestond, en terwijl hij gebruik maakte van al degene welke hem behaagden, zijnen troon, en werd in eenen toren opgesloten. Eene zijner vrouwen bevrijdde hem uit zijne gevangenis, door zich aan den hartstogt van den landvoogd over te geven, die smoorlijk op haar verliefd was. KOBAD ontsnapte in het gewaad dezer vrouw, liet zijnen broeder de oogen uitsteken, en hernam de kroon. De Nephtalitische Hunnen verschaften hem hulptroepen. Hij verklaarde

den oorlog aan keizer ANASTASIUS, verwoestte *Armenië* en *Mesopotamië*, nam *Amida* in, plunderde hetzelve. Toen een grijsaard hem voorstelde, hoezeer de plundering, welke men in die stad uitoefende, eenen koning onwaardig was, antwoordde hem KOBAD: *Het geschiedt, om u voor uwen tegenstand te straffen*, waarop de grijsaard herhaalde: *Hoe grooter onze tegenstand is geweest, des te roemrijker is uwe overwinning.* Dit antwoord bragt KOBAD tot bedaren, en de plundering hield op. Eenigen tijd daarna werd de vrede gesloten; maar de oorlog begon op nieuw onder JUSTINUS en JUSTINIANUS. KOBAD was onder dezen laatsten keizer minder gelukkig, en overleed in 521. Hij was een krijgszuchtig vorst, geschikter, om staten te veroveren, dan om de zijne te regelen. Hij was wreed jegens zijne onderdanen, en onverzoenbaar in zijne wraaknemingen.

* KOCH (CHRISTOFFEL — WILLEM), leeraar van het staatsregt en geschiedschrijver, den 9 Mei 1737 te *Buxweiller*, in den *Elzas* geboren. De vader van CHRISTOFFEL was raadsheer in de kamer van financiën. Hij volbragt zijne eerste studiën in de in deze kleine stad opgerigte school, die bij de Fransche omwenteling vernietigd werd. In den ouderdom van dertien jaren, begaf hij zich naar *Straatsburg*, en volgde de cursus der regtsgeleerdheid aan de protestantsche universiteit van die stad. Hij legde zich te gelijkertijd op de studie van de geschiedenis en van de diplomatie toe; alsmede op de kunst om de bewijsschriften en de geslachtregisters te ontcijferen en te beoordeelen. De vermaarde SCHŒPFLIN werd zijn meester, en hij verbond KOCH aan zijne werken. Het zal eenigzins buitengewoon schijnen dat KOCH, een geboren protestant zich met het kerkelijke regt bezig hield; hij maakte er echter zulke groote vorderingen in, dat twee werken, die hij over dit onderwerp in het licht gaf, zijnen roem van diepzinnig canonist vestigden. In 1762, kwam hij te *Parijs*, en verkreeg de achting der door hunne kunde meest beroemde mannen. Zijn meester SCHŒPFLIN overleed in 1771 en maakte aan de stad *Straatsburg* zijne schoone bibliotheek en zijn kabinet van oudheden, maar onder voorwaarde, dat KOCH er de bewaarder van zoude zijn, hetgeen hem zonder tegenkanting zoo wel als de titel van hoogleeraar werd toegestaan. Volgens de reglementen van de universiteit, moest de leerstoel van SCHŒPFLIN aan den oudsten hoogleeraar ge-

geven worden; maar al de leerlingen van SCHŒPFLIN volgden de lessen van KOCH, die alzoo het hoofd van deze diplomatische school werd, die SCHŒPFLIN had opgerigt, en die zoo vele vermaarde leerlingen en staatsmannen vormde. Hij weigerde, in 1779, den leerstoel van het Germaansche openbare regt te *Göttingen*, dien de landvoogd van *Hanover* hem met groote voordeelen had aangeboden. Weinig maanden daarna benoemde hem keizer JOZEF II. tot rijksridder; met dezen titel vereenigde hij weldra dien van hoogleeraar van het openbare regt aan de universiteit van *Straatsburg*. De achting, die hij genoot, en zijne groote talenten deden hem in 1789, door de hoogleeraren van den *Elzas* verkiezen, om bij LODEWIJK XVI. en de constituerende vergadering de handhaving van hunne burgerlijke en godsdienstige regten, gegrond op traktaten, te gaan verzoeken. Hij verkreeg er het besluit, van den 17 Augstus 1790 bekrachtigd en uitgebreid den 1sten December van hetzelfde jaar, inhoudende daarenboven, dat de kerkelijke goederen der protestanten niet zouden begrepen worden, onder diegene, welke het besluit van den 1 November 1789 ter beschikking der natie had gesteld. Te *Straatsburg* terugggekeerd, zag hij door een uitwerksel der omwenteling, die leergierige jeugd van daar vertrekken, welke er door zijnen roem naartoe gelokt waren. Hij zelf moest zijne loopbaan afbreken en zich met staatszaken bezig houden. Zijn departement benoemde hem tot afgevaardigde bij de nationale vergadering, alwaar hij de wijsste grondbeginselen aan den dag legde, en onophoudelijk de vijanden van den troon en het altaar bestreed. Deze zelfde vergadering had in haar midden eene diplomatische commissie gevormd, van welke KOCH tot president verkozen werd; en, in een verslag, dat hij in Maart 1792 deed, kantte hij zich tegen den oorlog met *Oostenrijk;* maar zijne pogingen waren vruchteloos. De oorlog werd den 20 April verklaard; KOCH wilde nog tegen dezen maatregel spreken, maar zijne stem werd door de kreten en de bedreigingen der oproerigen overschreeuwd. Het was met een gevoel van medelijden en afkeer, dat hij den jammervollen dag van den 10 Augustus van hetzelfde jaar, zag, dagen, op welken LODEWIJK XVI. in zijn paleis aangerand en opgesloten, eene schuilplaats in de vergadering meenende te vinden, zich aan zijne vervolgers ging overgeven. KOCH drukte zijne verontwaardiging uit, in eenen brief,

dien hij aan zijne lastgevers zond, welke hij aanspoorde, om zich tegen de muitelingen te verklaren, en om alzoo het voorbeeld aan de andere provinciën te geven. Zijn brief werd bekend: men nam hem in hechtenis, en hij bleef elf maanden in de gevangenis. De dood van ROBESPIERRE, die den 24 Julij 1794 op het schavot sneefde, voorkwam den zijnen en gaf hem de vrijheid weder. Lid geworden zijnde van het directorium van zijn departement, verdedigde hij er de regten van zijne medeburgers, en belette het verkoopen der fabrijken en liefdadige gestichten. In 1795 in zijne oude betrekkingen terug gekomen, onderwees hij op nieuw het openbare regt; maar, in de maand Mei 1802, werd hij bij het tribunaat benoemd en moest zijne geliefkoosde studiën verlaten. Hij droeg bij tot de regeling van de protestantsche eerdienst en van de akademie van zijne geloofsgenooten te *Straatsburg*. Nadat het tribunaat door BONAPARTE vernietigd was, wilde KOCH geenen post aannemen, en begaf zich, in 1808, naar die stad, met eene jaarwedde van 3000 fr., welke het toenmalige gouvernement hem, zonder dat hij zulks had verzocht, had toegekend. In 1810, benoemde hem de heer DE FONTANES, grootmeester der universiteit van *Frankrijk*, tot *rector honorair* van de universiteit van *Straatsburg*. Hij had slechts drie jaren genot van dezen titel, en overleed den 15 October 1813, in den ouderdom van 76 jaren. De hoogleeraars van *Straatsburg*, hebben te zijner eer eene graftombe van wit marmer doen oprigten, door den heer OHNMACHT uitgevoerd, in de protestantsche kerk van den *H. Thomas*, naast die van SCHÖPFLIN en van OBERLIN. Het leven van KOCH is door den heer SCHWEIGHÄUSER, de zoon, hoogleeraar te *Straatsburg* beschreven; en een ander is aan het hoofd der nieuwe uitgaven der *Verhandelingen over den vrede enz.*; KOCH heeft nagelaten: 1.° *Commentatio de collatione dignitatum et beneficiorum Ecclesiasticorum in imperio Romano Germanico*, *Straatsburg*, 1761. Dit is als eene inleiding tot de *Pragmatieke Sanctie*, die wij nader zullen aanhalen. — 2.° *Geslachtlijsten der vorstelijke huizen van Europa*, *Straatsburg*, 1782, in 4.to — 3.° *Sanctio pragmatica Germanorum illustrata*, ibid 1789. Dit werk werd zeer wel onthaald door de Duitsche Catholijken, en prelaten zelfs zwaaiden het grooten lof toe. — 4.° Een *beknopt verslag van de geschiedenis der vredes traktaten, tusschen de mogend-*

heden van Europa, *Bazel*, 1796, in 8.vo Hij begint met den vrede van *Munster*. De heer SCHÖLL, heeft dezelve vervolgd, *tot aan het traktaat van Parijs*, in 1815, 15 dl.n in 8.vo — 5.° *Lijst der traktaten tusschen Frankrijk en de vreemde mogendheden, van den vrede van Munster, tot op onze dagen, gevolgd door eene verzameling van traktaten in diplomatische akten, die nog niet het licht hebben gezien*, *Bazel*, 1802, 2 dl.n in 8.vo — 6.° *Tafereel van de omwentelingen van Europa, sedert den val van het Romeinsche keizerrijk in het Westen, tot op onze dagen*, 1807, 3 dl.n in 8.vo nieuwe uitgave; *Parijs*, 1813, 1814, 4 dl.n in 8.vo; waarbij zeven geographische *Kaarten*, geslacht- en tijdrekenkundige tafels. Het 4e deel, is slechts eene bijlage tot de drie deelen van de eerste uitgave. — 7.° *Geslachtregisters der vorstelijke huizen van het Oosten en van het Noorden van Europa*, een na den dood des schrijvers door de zorgen van den heer SCHÖLL in het licht gegeven werk. De afleveringen die reeds in het licht zijn, bevatten de geslachtrekening der koningen van *Scandinavië*, der vorsten van *Rusland*, van *Polen*, van *Silezië*, enz. — 8.° *Historia Zæringo-Badendis*. Ofschoon dit werk, den naam van SCHÖPFLIN draagt, heeft deze hoogleeraar er slechts het eerste deel van geschreven, en al de anderen zijn van KOCH. — 9.° Vele *Memoriën* over geleerde maatschappijen, zoodanige als de *Verhandeling over een Codex van kerkelijk Reglement*. Dit wetboek was geschreven in 787, op last van RACHION, bisschop van *Straatsburg*, en het heeft betrekking op de valsche Decretaliën. Men vindt deze Verhandelingen in de *Aanteekeningen en uittrekselen der handschriften, van de bibliotheek des konings*. — 10.° *Memorie over de letterkundige maatschappij, die* JACOBUS WEIPHELING, *te Straatsburg, omtrent het einde der* 15e *eeuw had opgerigt*, opgenomen in de *Gedenkschriften der geschiedenis staatkundige wetenschappen, van het instituut van Frankrijk*. Men heeft onder de handschriften van KOCH, Memoriën over zijn leven in het Hoogduitsch gevonden; en anderen over den staat, en het bestuur der protestanten enz.

KODDE. — Zie CODDE.

KOEBERGER (WENCESLAUS), eerste bouwkunstenaar der aartshertogen ALBERTUS en ISABELLA, te *Brussel*, in 1560 te *Antwerpen* geboren, beoefende de bouw- en schilderkunde onder MARTINUS DE VOS, en ging zijnen smaak

in *Italië* beschaven, alwaar hij eenigen tijd vertoefde. In zijn vaderland teruggekeerd, bouwde KOEBERGER verscheiden kerken te *Brussel*, *Leuven*, *Antwerpen* en elders; hij droogde de moerassen uit, die men in de omstreken van *Duinkerken* en *Bergues-Saint-Vinox* vond, deed verscheiden stilstaande waters, welke de lucht verpestten, in de Zee uitloopen, legde fonteinen aan, en had grootelijks deel aan het oprigten en bouwen der banken van leening, waarvan hij het algemeen opperbewind verkreeg. Deze in 1630 te *Brussel* overleden kunstenaar, was daarenboven nog ervaren in de penningkunde. Hij had een belangrijk werk zamengesteld over de schilder-, bouw- en beeldhouwkunde, de afbeeldingen der goden en de keizerlijke gedenkpenningen, van welk werk het lot onbekend is. In 1621 gaf hij te *Mechelen*, eene *Verdediging der banken van Leening*, in 4.to, in het Vlaamsch, in het licht. [Men heeft hem de volgende schilderstukken te danken: *De marteldood van den H. SEBASTIANUS. CHRISTUS, van het Kruis genomen. CHRISTUS, aan het volk voorgesteld. CHRISTUS, in het graf*, enz.].

KOENRAAD of CONRADUS (*Heilige*), bisschop van *Constans*, uit een beroemd huis van *Duitschland* gesproten, openbaarde reeds in zijne jeugd, dat hij een Heilige zou zijn. Hij werd vroegtijdig naar de beroemde school gezonden, welke toenmaals te *Constans*, onder de leiding van den bisschop dier stad, bloeide. Tot priester gewijd zijnde, werd hij proost der hoofdkerk, en later na den dood van NOTTING, eenpariglijk tot bisschop verkozen. KOENRAAD, die in de wereld niets dan God wilde bezitten, verruilde zijne goederen met zijnen broeder tegen landerijën, die in de nabuurschap van *Constans* gelegen waren, welke hij aan zijne hoofdkerk en aan de armen gaf. » Vol verachting voor de goederen der wereld, zegt een geschiedschrijver, wijdde hij zich met eenen buitengewonen ijver aan de dienst Gods toe. Zijn ernstig gelaat gaf den diepen indruk te kennen, welken het denkbeeld der eeuwigheid op zijne ziel uitoefende; hij was echter noch droefgeestig, noch zwaarmoedig. Zijne opgeruimdheid was het gevolg van dien inwendigen vrede, welke de lotgevallen des levens nimmer storen. De Christelijke eenvoudigheid luisterde al zijne daden op; zijn ootmoed en zijne godsvrucht, gaven aan zijn geheele gedrag, eene zekere waardigheid, die enkel aan de deugd betaamt, en die verre verheven is boven die-

gene, welke de menschelijke grootheden geven. Degene, welke hem naderden, gevoelden zich van eenen eerbied doordrongen, die met vertrouwen en toegenegenheid doormengd was, zoo vele bekoorlijkheden bezat zijne bescheidenheid en zijne liefdadigheid." KOENRAAD overleed in 976, na gedurende 42 jaren al de pligten der bisschoppelijke waardigheid met eenen onvermoeiden ijver, en de volmaaktste naauwkeurigheid te hebben vervuld. Er geschiedden vele wonderen aan zijn graf. Paus CALIXTUS III. canoniseerde hem in 1120. LEIBNITZ heeft zijn leven in het licht gegeven.

KOENRAAD I., graaf van *Frankenland*, werd in 912, na den dood van LODEWIJK III., tot koning van *Germanië* verkozen. OTTO, hertog van *Saksen*, was door den rijksdag verkozen; maar daar deze gevoelde, dat hij te oud was, zoo stelde hij KOENRAAD voor, ofschoon hij zijn vijand was, wijl hij hem den troon waardig keurde. » Deze daad strookt weinig met den geest dier bijna wilde tijden," zegt een geschiedschrijver, welke dikwijls al degene tegenspreekt, die hem voor zijn gegaan; » men ziet er heerschzucht, bedrog, moed, zoo als in al de andere eeuwen; maar met CLODOVEUS beginnende," voegt hij er op eene niet mindere vermetele wijze bij, » ziet men geene enkele grootmoedige daad." Dit is de menschelijke natuur belasteren. Het is zeer zeker, dat er in die eeuw minder loosheid was dan in de onze; men vond meer openhartigheid, edelmoedigheid en ware deugd. Alle volken erkenden KOENRAAD, met uitzondering van ARNOLD, hertog van *Beijeren*, die de wijk nam naar de Hunnen, en hen aanspoorde, om *Duitschland* te komen verwoesten. Zij verspreidden het vuur en het zwaard door den *Elzas* en langs de Lotharingsche grenzen. KOENRAAD verdreef hen door de belofte van eene jaarlijksche schatting, en overleed in 918 zonder mannelijke kinderen na te laten. Alvorens te sterven, volgde hij de edelmoedigheid van OTTO te zijnen opzigte na, door den zoon van denzelfden OTTO, HENDRIK, die tegen hem was opgestaan, als zijnen opvolger aan te bevelen.

KOENRAAD II., bijgenaamd *de Saliër*, zoon van HERMAN, hertog van *Frankenland*, in 1024, na den dood van HENDRIK II., tot keizer van het Duitsche rijk verkozen, had de meeste der tegen hem aan het muiten geslagene hertogen te bestrijden. ERNST, hertog van *Zwaben*, die zich ook gewa-

pend had, werd in den rijksban gedaan. Dit is een der eerste voorbeelden dezer *proscriptie*, waarvan het formulier was: *Wij verklaren uwe vrouw als weduwe, uwe kinderen als weezen, en, in den naam des duivels, zenden wij u naar de vier hoeken der wereld.* In het volgende jaar 1027, begaf KOENRAAD zich naar *Italië*, en werd met de koningin, zijne echtgenoote, door den paus als keizer gekroond. Deze reis der Duitsche keizers, werd altijd een jaar en zes weken, alvorens ondernomen te worden, aangekondigd. Al de leenheeren der kroon waren verpligt, om zich naar de vlakte van *Roncaglia* te begeven, om aldaar gemonsterd te worden. De adellijken en heeren bragten hunne vassalen met zich. De leenheeren der kroon, welke niet verschenen, verloren hunne leengoederen, zoo wel als de ondergeschikte vassalen, die hunne heeren niet volgden. Het is voornamelijk sedert KOENRAAD, dat de leengoederen erfelijk zijn geworden. KOENRAAD II. verkreeg het koningrijk *Bourgondië*, krachtens de begiftiging van RAOUL of RUDOLF III., laatsten koning, in 1033 overleden, en als echtgenoot van GISELA, tweede zuster van dien vorst. EUDES, graaf van *Champagne*, betwistte hem dit erfdeel, maar hij sneuvelde in 1038 in eenen veldslag. KOENRAAD overleed te *Utrecht*, den 4 Junij 1039, na met veel roem en godsvrucht te hebben geregeerd. De heilige keizer HENDRIK had hem bij zijnen dood aan de keurvorsten aanbevolen, en KOENRAAD regtvaardigde volkomenlijk de keuze van HENDRIK. Hij werd te *Spiers* begraven in den grafkelder, welken hij voor de keizers van zijn huis had doen bouwen. Zijn zoon HENDRIK III., *de Zwarte*, volgde hem op.

KOENRAAD III., hertog van *Frankenland*, zoon van FREDERIK, hertog van *Zwaben*, en van AGNES, zuster van keizer HENDRIK V., werd in 1094 geboren. Na den dood van LOTHARIUS II., aan wien hij het rijksbestuur had betwist, vereenigden zich al de keurvorsten in 1138 te zijne gunste. HENDRIK van *Beijeren*, bijgenaamd *de trotsche*, verzette zich tegen zijne verheffing; maar nadat hij in den rijksban gedaan en van zijne hertogdommen beroofd was, kon hij zijne ongenade niet overleven. De markgraaf van *Oostenrijk* had vele moeite, om zich in het bezit van *Beijeren* te stellen. WELF, de oom des overledenen, dreef den nieuwen hertog terug; maar hij werd bij het kasteel *Weinsberg*, door de keizerlijke troepen geslagen. Deze slag

is zeer beroemd in de geschiedenis der middeleeuwen, wijl dezelve, volgens eenige schrijvers, aanleiding heeft gegeven tot de namen van *Guelfen* en *Gibellinen*. De krijgskreet der Beijeren was *Welf* geweest, naar den naam van hunnen veldheer; die der keizerlijken was *Waiblingen*, de naam van een klein Zwabisch dorp, waarin FREDERIK, hertog van *Zwaben*, hun veldheer, was opgevoed. Langzamerhand diende deze namen, om de beide partijen aan te duiden. Eindelijk geraakten dezelve zoo zeer in zwang, dat de keizerlijken, zegt men, altijd *Waiblingers*, werden genoemd, en dat men den naam van *Welfen* aan al degene gaf, die het met de keizers niet eens waren. De Italianen, wier taal zachter is dan de Hoogduitsche, konden zich aan deze harde woorden niet gewennen, veranderden dezelve zoodanig, dat zij er hun *Guelphi* en *Ghibellini* van maakten. Dit is de woordgronding, welke eenige schrijvers aan deze namen geven; maar dezelve wordt niet algemeen aangenomen, en men moet bekennen, dat dezelve gedwongen schijnt (*). Wat hier ook van wezen moge, de kruistogt van KOENRAAD III. naar het *Heilige Land* was veel minder gelukkig, dan zijn oorlog tegen *Beijeren*. De onmatigheid deed een gedeelte van zijn leger bezwijken, welligt ook het vergif, hetwelk men vermoedde, dat de Grieken in de fonteinen wierpen. KOENRAAD, in *Duitschland* teruggekeerd, overleed te *Bamberg* in 1152, zonder in *Italië* te hebben kunnen gekroond worden, noch het Duitsche rijk aan zijnen zoon na te laten. Sommige schrijvers hebben den volgenden trek van dien vorst verhaald. Na de inneming van *Weinsberg* beval hij, van alle mannen krijgsgevangen te maken, en aan de

(*) Anderen leiden deze beide namen af van twee broeders, GUELPHES en GIBEL, die in eenen opstand te *Pistoja* vochten, de oudste voor paus GREGORIUS IX., en de jongste voor keizer FREDERIK II. In zijn *Verval des Rijks*, verhaalt MAIMBOURG aldus den oorprong dezer beide partijen: « Er waren aan de grenzen van *Duitschland* en *Italië*, bij den oorsprong des *Rijns*, twee zeer beroemde en zeer oude huizen; het eene der GUIBELINGEN, het andere der GUELPHEN, die door eenen naijver van roem en heerschzucht, bijna altijd in geschil waren, en door hunne oneenigheden eene groote wanorde in het rijk te weeg bragten. De keizers KOENRAAD, *de Salier*, en de drie HENDRIK's, zijne opvolgers, behoorden tot het eerstgenoemde huis; en het tweede heeft de hertogen van *Beijeren*, zeer bekend onder den naam van *Guelphen*, voortgebragt." Men kan niet ontkennen, dat deze laatste naamsoorsprong, de natuurlijkste en waarschijnlijkste is.

vrouwen de vrijheid te geven. KOENRAAD stond daarenboven aan de laatste toe, om *hare beste schatten* mede te nemen (*). Van deze vergunning gebruik makende, namen zij hare mannen op den rug, en hare kinderen onder de armen. De keizer, door dit levendige en schilderachtige tooneel van huwelijkstrouw getroffen, vergaf aan al de inwoners.

KOENRAAD IV., hertog van *Zwaben*, en zoon van FREDERIK II., in den ouderdom van 8 jaren tot Roomsch koning uitgeroepen, trachtte, om zich na den dood van dien vorst, in 1250 tot keizer te doen uitroepen. Paus INNOCENTIUS IV., die in hem gevoelens erkende, al te zeer overeenkomende, met die van zijnen vader, verzette er zich tegen. KOENRAAD begaf zich naar *Italië*, om er zich over te wreken: hij nam *Napels*, *Capua* en *Aquino* in, en overleed kort daarna in 1254, in den ouderdom van 26 jaren. Men beschuldigde MANFRED, natuurlijken zoon van zijnen vader, van hem te hebben doen vergeven, zoo als hij FREDERIK, zijnen vader, ook vergeven had.

KOENRAAD, werd van onderwijzer van keizer HENDRIK IV., in 1075, twee-entwintigste bisschop van *Utrecht*. Behalve door het stichten eener kerk te *Utrecht*, aan de heilige Maagd toegewijd, is hij weinig bekend dan door zijnen overdreven ijver voor zijnen kweekeling tegen paus GREGORIUS VII. Hij werd in 1099, in zijn paleis, alwaar hij, na de Mis gelezen te hebben, in het gebed was, vermoord. Sommigen beschuldigen van deze gruweldaad de voorstanders van den markgraaf EGBERTUS, wiens goederen, hem door den keizer tot driemalen toe gegeven, deze prelaat in bezit hield; anderen eenen bouwmeester, wiens zoon hij had omgekocht, om het geheim te vernemen, om eene kerk op eenen moerassigen grond recht te kunnen bouwen. Men kent hem verschillende *Schriften* toe, te gunste van HENDRIK IV.

KOENRAAD, kardinaal, aartsbisschop van *Mentz*, in 1202 overleden, werd door ALEX-

(*) Sommige geschiedschrijvers voegen er bij, dat de in *Weinsberg* opgesloten hertog, het algemeene lot der belegerden moest ondergaan, toen de hertogin, zijne echtgenoote, van de vergunning van KOENRAAD gebruik makende, aan het hoofd der vrouwen met haren man op den rug, de poort uittoog. De Duitsche dichter BURGER heeft deze geschiedenis der Weinsbergsche vrouwen, in zijn lied: *Die Weiber von Weinsberg*, bezongen.

ander III., tot het purper verheven, en men zegt, dat hij de eerste kardinaal is geweest, die noch Romein, noch Italiaan was.

Koenraad van Lichtenau. — Zie Burchard of Burchardus, abt van *Usperg*.

Koenraad *de Jonge*. — Zie Conradin.

Koerten (Joanna), echtgenoote van Adriaan Blok, te *Amsterdam*, in 1650 geboren, en in 1715 overleden, slaagde bijzonder in het boetseren van beelden en vruchten in was, in het graveren op glas, in het schilderen met waterverw; maar voornamelijk munte zij uit in knipselwerk van papier. Alles wat de graveur met de graveerstift uitdrukt, wist zij met hare schaar voort te brengen. Zij voerde landschappen, zeegezigten, dieren, bloemen en portretten, met eene volmaakte gelijkenis uit. Hare voortbrengselen bezitten eenen naauwkeurigen smaak van teekening, men kan dezelve niet beter vergelijken, dan met de wijze van graveren van Mellan. Door dezelve op zwart papier te plakken stelde het holle der snede de trekken voor, alsof dezelve door de graveerstift of de pen vervaardigd waren.

* Koffler (Joannes), een missionaris in *Cochinchina*, alwaar hij 14 jaren verbleef, en het zoo ver bragt, dat hij koninklijk lijfarts werd; welken post hij gedurende zeven jaren waarnam. Toen hij in 1755 dat land verlaten had, om naar *Europa* terug te komen, werd hij in *Portugal* in hechtenis genomen. Hij maakte gebruik van den tijd zijner gevangenschap, om *Memoriën* over zijne reis te ontwerpen; uit welken arbeid eene beknopte *Beschrijving* van *Cochinchina* voortvloeide. Pater Eckart verdeeelde dezelve in hoofddeelen, en gaf ze met aanteekeningen in het licht. De Murr liet dit werk, in 1805 onder dezen titel herdrukken: *Joannis Koffler historica Cochinchinæ descriptio, in epitome redacta ab Ans Eckart, edente Chr. de Murr*, 126 blz. in 8.vo Nadat Koffler zijne vrijheid had terug bekomen, werd hij als missionaris naar *Zevenbergen* gezonden, en bragt aldaar zijne overige levensdagen door. Hij overleed in 1780. Men vindt in de inleiding van zijn werk, eenige bijzonderheden, die hem bijzonderlijk betreffen. Ook deelt hij er bijzonderheden in mede over het Clementijnsche collegie te *Praag*, hetwelk toenmaals door de Jesuiten bestuurd werd.

Kögler (Ignatius), te *Landsberg*, in *Beijeren*, in 1680 geboren, begaf zich in 1696, onder de Jesuiten, en onderscheidde zich voornamelijk in de beoefening der wiskunde, welke hij met veel roem aan de universiteit van *Ingolstadt* onderwees. Nadat hij het verlangen had te kennen gegeven, om zich aan de werkzaamheden der vreemde missiën toe te wijden, werd hij in 1715 naar *Sina* gezonden, alwaar hij voorzitter in het regtsgebied der wiskunde, en mandarijn in het regtsgebied der kerkgebruiken werd. Hij genoot het vertrouwen en den eerbied van keizer Yung-Ching zoo zeer, dat gedurende de vervolging, welke die vorst tegen de Christenen uitoefende, pater Kögler bijna de eenige was, die zijne woede tot bedaren kon brengen. Toen zijne krachten begonnen aftenemen, verkreeg hij tot ambtgenoot in zijnen post van voorzitter der wiskunde, pater Augustinus Hallerstein, die hem na zijnen dood verving. Hij overleed te *Pekin*, in 1746. De keizer liet eene prachtige lijkstaatsie voor hem vieren. Zijne *Sterrekundige waarnemingen*, door pater Hallerstein verzameld, en naar *Weenen* gezonden, zijn in die stad, met die van pater Hallerstein, door de zorg van pater Hell. in 1768, 2 dl.n in 4.to gedrukt. [Er bestaat nog van denzelfden schrijver een werk, *over de verduisteringen*, en een ander getiteld: *Notitiæ circa S. S. Biblia Judæorum in Coïfung in imperio Sinensi.* Men vindt hetzelve in de *Notitiæ publiorum etc.* van Murr, *Halle*, 1805. Men vindt eenige bijzonderheden over dezen eerbiedwaardigen missionnaris in de *Litteræ patentes imperatores Sinarum Kang-Hi*, door Murr, in het licht gegeven, *Neurenberg*, 1802, in 8.vo]

Kok, Cock of Kock, een bouwkunstenaar schilder en graveur, te *Aalst*, in de Belgische provincie *Oost-Vlaanderen*, den 16 Augustus 1502 geboren; reisde ter ontwikkeling zijner talenten door *Italië*, en *Turkije*. In dit laatste land vervaardigde hij eene reeks van teekeningen, later in het hout gesneden, de plegtigheden der natie voorstellende, bij welke hij zich bevond. Hij overleed te *Brussel*, den 6 December 1550, als schilder en bouwkunstenaar van Karel V. Men heeft van hem meet-, bouw- en vergezigtkundige verhandelingen, met eenige gravuren in hout en in koper. Hij heeft den beroemden Peter van Breugel, aan wien hij zijne dochter ten huwelijk gaf, tot leerling gehad.

Kolbe, een beroemde rei-

ziger, heeft eene zeer goede *Beschrijving van de Kaap de Goede Hoop*, *Amsterdam*, 1741, 3 dl.n in 8.vo in het licht gegeven, verre te verkiezen boven die van LE VAILLANT en SPARMAN. [Het werk van KOLBE, werd het eerst in 1719, te *Neurenberg*, uitgegeven. Hij schetst in hetzelve de geschiedenis van de ontdekking des lands, en van de nederzetting der Hollanders; en levert verder eene beschrijving van de zeden, gebruiken, den oorsprong, de taal en inborst der Hottentotten.] Men moet hem niet verwarren met pater KOLBE, een' Jesuit, van wien men eene goede beknopte geschiedenis der paussen heeft, getiteld: *Series Romanorum pontificum*.

† KOLLER, een Oostenrijksch generaal, behoorde tot de commissarissen, in 1814 belast, om NAPOLEON naar het eiland *Elba* over te brengen, en volvoerde dien last met even zoo veel beleid als onverschrokkenheid, te midden der gevaren, aan welke de ex-keizer, op den weg door *Provence*, te *Aix*, en te *Orgon* was blootgesteld, alwaar de generaal KOLLER, om hem aan de woede der zamenrottingen te onttrekken, hem zijne uniform leende. Zonder alles aan te nemen, wat de haat en de gewone overdrijving van den partijgeest, van den angst hebben verhaald, welken NAPOLEON bij die gelegenheid aan den dag legde, kon men er echter niet aan twijfelen, dat hij veel aan het gedrag van den generaal KOLLER te danken had; en hij drukte het gevoel, hetwelk deze verpligting hem oplegde, door de vertrouwelijkheid uit, welke hij in zijne gesprekken met dien commissaris openbaarde. Hij beklaagde zich eens, hoe onaangenaam het voor hem was, van tot aan het laatste doel zijner reis, zulke lastige getuigen van zijn gedrag te hebben. »Te uwen opzigte, generaal, voegde hij er bij, heb ik mijn gevoelen geheel blootgelegd; maar zeg mij openhartig, of gij niet gelooft, dat al deze ergerlijke tooneelen, niet heimelijk gesmeed zijn, door het provisioneel bestuur, dat mij door het gemeen wil doen vermoorden?" Waarop de generaal KOLLER antwoordde, »dat hij zich overtuigd hield, dat het gouvernement zich een gedrag, zoo strijdig met de inzigten der verbondene mogendheden, niet zou durven veroorloven." De generaal KOLLER bleef tien dagen op het eiland *Elba*, en won hoe langer zoo meer het vertrouwen van NAPOLEON, die niets scheen te willen ondernemen, zonder hem te raadplegen, en die zich ge-

wend had, om van hem tegenspraak te verduren, die hij aan niemand toestond. Toen KOLLER hem echter eens verscheiden malen herhaald had: »Uwe Maj. heeft ongelijk, — zeide hij hem: Spreekt gij ook aldus tot uwen keizer? — Onze vorst, hernam de generaal, zou het zeer slecht vinden, indien zijne dienaars hem niet altijd de waarheid zeiden. — In dat geval, hernam de ex-keizer, op eenen verzachten toon, wordt uw meester veel beter gediend, dan ik het ooit geweest ben." Belangrijke woorden waardoor hij laat eene waarheid erkende: namelijk, dat degene, welke tot werktuigen zijner dwingelandij en bij gevolg tot zijnen val hebben gediend, meer dan hij zelven van beide moeten beschuldigd worden. Op den oogenblik van zijn vertrek van het eiland *Elba*, aan boord van een schip, hetwelk hij van *Genua* had doen komen, werd de generaal KOLLER door BONAPARTE belast, om met die stad handelbetrekkingen aan te knoopen, eene laatste zending, van welke hij zich op eene even zoo vaardige, als voor het eiland en deszelfs nieuwen gebieder, voordeelige wijze kweet. De generaal KOLLER, is den 22 Augustus 1826, in den ouderdom van 56 jaren te *Napels* overleden.

†KOLYN (NICOLAAS, gewoonlijk KLAAS), een Benedictijner-monnik, der gewezene abdij van *Egmond*, bij *Alkmaar*, bloeide in het midden der twaalfde eeuw. Hij wordt voor den schrijver gehouden eener rijm-kronijk der oude Hollandsche graven, voorkomende in het eerste deel der *Analecta Belgica*, *Deventer*, 1719, in 8.vo en waarvan M.r G. VAN LOON, in 1745, te *'s Gravenhage* eene nieuwe uitgave in fol. heeft geleverd, onder dezen titel: *Geschicht-historiaal rym, of Rymchronyk van den Heer KLAAS KOLYN, Benedictinermonik der abtdye te Egmont;* beginnende *met den Simberschen vloed en eyndigende met de dood van Graaf DINK, vader van FLORENTS den III., Graaf van Holland, in 't jaar* 1156 *voorgevallen; zijnde voorts nog met de noodige zoo Taal- als Historikundige Aanteekeningen opgehelderd, en met eenen Bladwijzer der oude Nederduytsche woorden verrijkt.*

* KOMARZEWSKY (JOANNES BAPTISTA), een Poolsche schrijver en veldheer, te *Warschau*, in 1744 geboren, ontving zijne eerste opvoeding bij de Jesuiten. Hij sloeg de loopbaan der wapens in en verwierf de toegenegenheid van den koning STANISLAUS PONIATOWSKI, die hem in 1780, tot veldheer benoemde. Onder het bestuur van dien vorst,

nam hij onderscheidene gezantschappen waar, in *Rusland*, *Duitschland* en te *Konstantinopel*: hij werd vervolgens *Chef de Bureau* van oorlog, luitenant-generaal, eerste adjudant des konings, en eindelijk algemeen bewindhebber der Poolsche bergwerken. Hij vergezelde dien koning naar *Kancef*, tijdens de reis van CATHARINA II., in *Tauride*, in 1787. Opregtelijk aan zijnen vorst verknocht, aan wien hij zijne verheffing te danken had, deelde hij in al zijne ongelukken, en tijdens de eerste verbrokkeling van *Polen* in 1772, verklaarde hij zich openlijk tegen *Rusland*; hij beleed dezelfde grondbeginselen, toen men eene tweede verdeeling van dat koningrijk, tusschen de drie vorsten van *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruissen* bewerkstelligde. Reeds in het voorgaande jaar hadden de Russische troepen de staten van STANISLAUS bezet. Na den gedwongen afstand van dien vorst, gaf KOMARZEWSKI zich aan de beoefening der wetenschappen en letteren over. Hij was zeer ervaren in de meet- en aardrijkskunde, was lid geweest van de letterkundige maatschappij van *Warschau*, en van de koninklijke akademie van *Londen*. Aan het hof van CATHARINA II. beroepen, hield hij zich eenige jaren in *Rusland* op; na vervolgens *Italië*, *Engeland* en verscheiden Noordsche gewesten doorreisd te hebben, kwam hij in 1806 te *Parijs*, trad met de voornaamste geleerden in verbindtenis, en maakte zich door zijne talenten, en de gelijkvormigheid zijner inborst bemind. Het is aldaar, dat hij in 1809 de *Hydrographische Kaart van Polen*, door hem gemeenschappelijk met den kolonel DE PERTHES, op last van koning STANISLAUS AUGUSTUS, ontworpen, in het licht gaf. Vóór dien tijd, had hij reeds uitgevoerd den *Onderaardschen Hoekmeter*, met kaarten en platen vergezeld, een voor de mijnwerkers zeer nuttig werktuig, en geschikt, om in de onderaardsche werken het kompas te vervangen; op uitnoodiging van het Fransche instituut, maakte hij hetzelve in 1803 bekend. Bij de titels van wiskunstenaar en bergstofkundige, voegde KOMARZEWSKI nog dien van letterkundige. Hij gaf in het licht: *Blik over de Poolsche Omwenteling*, *Parys*, 1806, in 8.vo, een vrij wel geschreven werk, en dat met eene lofrede van koning PONIATOWSKI eindigt. Verscheiden staatkundige redenen, hebben tot den opgang dezer geschiedenis bijgedragen, maar dezelve is van korten duur geweest. Bijna gelijktijdig verscheen

het nagelaten werk van Rulhière, over hetzelfde onderwerp, en dat van den graaf Komarzewsky werd dadelijk vergeten. Deze heer overleed te *Parijs*, in 1809. Men heeft in 1814 eene Lofrede van dien beroemden Pool, door den heer Bazot, in den naam van verscheiden maatschappijën van weldadigheid, waarvan hij lid was, op zijn graf uitgesproken, gedrukt en herdrukt.

Kömpfer (Engelbertus), een beroemde arts en reiziger, in 1651 te *Lemgow* in *Westfalen* geboren, was de zoon van eenen predikant; na zich eenige jaren op de beoefening der genees- en natuurkunde, en de natuurlijke historie te hebben toegelegd, begaf hij zich naar *Zweden*. Men drong sterk bij hem aan, om zich in dat rijk te vestigen; maar zijne buitengewone zucht, om te reizen, deed hem boven alle hem aangebodene posten, dien van gezantschapssecretaris, in het gevolg van Fabricius, dien het Zweedsche hof aan den koning van *Perzië* zond, verkiezen. Hij vertrok van *Stokholm* in 1683, hield zich twee maanden te *Moskau* op, en bragt 2 jaren te *Ispahan*, de hoofdstad van *Perzië* door. Fabricius wilde hem bewegen, om met hem naar *Europa* terug te keeren; maar daar zijn smaak voor het reizen, de kundigheden vermeerderde, welke hij verwierf, begaf hij zich in hoedanigheid van eersten heelmeester aan boord der vloot van de Hollandsche Oost-Indische maatschappij. Kömpfer geraakte in gelegenheid, om aan zijnen weetlust te voldoen: hij drong tot in het koningrijk *Siam* en *Japan* door. In 1693 in *Europa* teruggekeerd, ontving hij te *Leïden* de doctorale waardigheid, en begaf hij zich weder naar zijn vaderland. Het zamenstellen van verschillende werken, de uitoefening der geneeskunde, en de bijzondere betrekking van lijfarts van den graaf van *Lippe* zijnen vorst, hielden hem tot aan zijnen dood, in 1716 voorgevallen, bezig. Onder de werken van dezen waarnemer, onderscheidt men: 1.° *Amœnitates exoticæ*, 1712, in 4.to, met een aantal platen. Dit werk treedt in belangrijke en voldoende bijzonderheden, over de burgerlijke en natuurlijke geschiedenis van *Perzië*, en der andere Oostersche landen. — 2.° *Herbarium ultra Gangeticum*. — 3.° *Natuurlijke, Kerkelijke en Burgerlijke Geschiedenis van het Keizerrijk Japan*, in het Hoogd. doch ook in het Engelsch en Fransch vertaald. Deze geschiedenis is slechts eene opeenstapeling van wanstallige bouwstoffen, zonder verband, en dikwijls zonder

orde, en de schrijver was er verre van verwijderd, om aan die dagverhalen en memorien, den vleijenden titel te geven, onder welke men dezelve na zijnen dood gedrukt heeft; dezelve zijn vol sektenvooroordeelen, en onder zijne pen neemt de geschiedenis dikwijls de gedaante aan van een hekelschrift tegen de Catholijken. Hij schaamt zich niet, om op eene gruwelijke wijze, de ontluikende kerk van *Japan* te lasteren, die kerk, welke met den moed der martelaren, al de deugden der eerste Christenen heeft voortgebragt. Pater CHARLEVOIX heeft een oneindig getal zijner dwalingen, tegenspraken en valsche beweringen, die niet zonder kwade trouw kunnen zijn, aan den dag gebragt: hij bewijst zijne onkunde in de geschiedenis, zoo wel als het domme zijner staatkundige inzigten. — 4.° De *Verzameling* van al zijne overige *Reisbeschrijvingen*, *Londen*, 1736, 2 dl.n in fol., met platen. Men vindt er naauwkeuriger beschrijvingen in, dan al degene, welke vóór hem in het licht waren verschenen, van het Perzische hof en rijk, en van eenige andere Oostersche gewesten.

KÖNIG (GEORGE MATHIAS), een Duitsche levensbeschrijver, te *Altdorf* in 1616 geboren, en in die stad in 1699 overleden, was hoogleeraar in de dichtkunde, en in de Latijnsche en Griekse talen en bibliothecaris van de universiteit zijner geboorteplaats. De meeste der geleerden kennen hem enkel door zijne *Bibliotheca vetus et nova à prima mundi origine*, gr. in fol. *Altdorf*, 1678. Dit werk verdiende zorgvuldiger behandeld te zijn. Hetgene, wat hij van de schrijvers zegt, is of oppervlakkig of onnaauwkeurig en is grootendeels door JOANNES MOLLERUS vernieuwd. [Hij gaf daarenboven nieuwe uitgaven in het licht van het *Lexicon Trilingue* van GARTH. Aanteekeningen op de *Historia Evangelica* van JUVENOS enz. Men vindt het *Leven* en de lijst der werken van dezen schrijver in *Apini vitæ professorum philosophiæ academiæ Altdorfinæ*]. — Zijn vader GEORGE KÖNIG, te *Ambert* geboren, en in 1651, in den ouderdom van 64 jaren overleden, was hoogleeraar der godgeleerdheid te *Altdorf*, en heeft eene *Verhandeling over de gewetenszaken*, in 4.to, 1675, en andere godgeleerde werken nagelaten, [zoo als *Commentariën* over verscheiden deelen der heilige Schrift, vele *Thesis* en *Leerreden*].

KÖNIG (DANIËL), een oor-

spronkelijke Zwitser, te *Rotterdam*, in 1717, in den ouderdom van 32 jaren, aan de gevolgen van slagen, die hij te *Franeker* ontvangen had, overleden. Toen het gemeen dier stad hem Fransch hoorde spreken, hield het hem voor eenen verspieder van *Frankrijk*, en zou hem verscheurd hebben, als de akademische senaat hem niet aan dezen oproerigen hoop onttrokken had; de door hem ontvangene verwondingen sleepten hem eenige maanden daarna in het graf. Men heeft hem de Latijnsche *Vertaling* te danken, der tafels, welke doctor Arbuthnot, over de munten der ouden, in het licht gaf, 1727, in 4.to Dit werk werd eerst in 1756, door Reitz, hoogleeraar te *Utrecht*, die hetzelve met eene belangrijke en nuttige voorrede versierde, in 4.to in het licht gegeven.

König (Samuel), zoon van den voorgaande, in 1712 geboren, maakte zich reeds vroegtijdig door zijne begaafdheid voor de wiskunde bekend. Hij ging eenigen tijd het kasteel *Cirey* bewonen, alwaar de markgravin du Châtelet hem lessen gaf. Hij verkreeg vervolgens in 1744 eenen leerstoel voor de wijsbegeerte en het natuurregt te *Franeker*. In 1747 voegde men bij dien post, dien van hoogleeraar der wiskunde. Hij begaf zich vervolgens naar *'s Gravenhage*, alwaar hij bibliothecaris van den stadhouder en van de prinses van *Oranje* werd. De akademie van *Berlijn* nam hem als lid aan, en verbande hem later weder uit haar midden. Men weet bij welke gelegenheid, König aan Maupertius zijne ontdekking betwistte, van het *algemeen beginsel der geringste daad*. Hij schreef tegen hem, en haalde, terwijl hij hem wederlegde, het fragment van eenen brief van Leibnitz aan, waarin die wijsgeer zeide te hebben opgemerkt, dat in de *modificatiën* der beweging, de daad gewoonlijk een *maximum* of *minimum* wordt. Maupertius liet zijnen tegenstrever door de akademie van *Berlijn* uitdagen, om het oorspronkelijke van dien brief te leveren; en wijl het oorspronkelijke niet gevonden werd, zoo werd de Zwitsersche wijsgeer door de akademie veroordeeld. Geheel *Europa* is met de gevolgen van dezen twist bekend gemaakt. König beriep zich op het publiek, en zijne *beroepen*, met het vuur des stijls geschreven, welk het wraakgevoel inboezemt, bragt vele lieden op zijne zijde; het verhaal, hetwelk men van deze zaak, in het eerste *leven* van Frederik II. leest, is hem gunstig. In het algemeen zijn, wanneer

een geschil door het gezag beslist wordt, wanneer de kuiperijen der hoven of de akademiën in het vonnis tusschen beide treden, de vooroordeelen, te gunste van den veroordeelde. » Niets, zegt een nieuwere schrijver, is voor eene zaak, welke dezelve ook wezen moge, in het openbaar gevoelen nadeeliger, dan de tusschenkomst des gezags en der magt. Indien van twee menschen, die een geschil hebben, de eene door het hof wordt ondersteund, en niet bloost, om de gewelddadige middelen in het werk te stellen, welke in die haardsteden van onregtvaardigheid steeds bereid zijn, kan men zich vastelijk overtuigd houden, dat zijne tegenpartij de regtvaardigheid en de rede voor zich heeft." Men heeft van König andere werken. Hij overleed in 1757 als een der grootste wiskunstenaars der 18e eeuw beschouwd.

König (Emmanuel), een beroemde arts, hoogleeraar der natuur- en geneeskunde te *Bazel*, zijne geboorteplaats, overleed in 1731, in den ouderdom van 73 jaren, na verscheiden werken over zijne kunst in het licht te hebben gegeven, die eene uitgebreide belezenheid verraden. Het meestbekende is zijn *Regnum minerale, generale et speciale, Bazel*, 1703, in 4.to, hetwelk gevolgd werd door het *Regnum vegetabile, Bazel*, 1708, in 4.to; en door het *Regnum animale*, 1703.

† Koning (Petrus), een portret-schilder en bekwaam juwelier, te *Antwerpen* in 1590 geboren, en hoogbejaard overleden, heeft den roem van een voornaam kunstenaar nagelaten, maar zijne portretten zijn tegenwoordig zeer zeldzaam. — Koning (Salomon), zoon van den voorgaande, in 1609 te *Amsterdam* geboren, schilder en graveur, ontving zijne opleiding onder de bekwaamste meesters, zoo als David Kolijn, François Vernando en Nicolaas Mooyaart, doch gaf daarbij niet het minste blijk eens bijzonderen aanlegs; maar eenmaal aan zich zelven en aan zijne eigene genie, die hem tot de naauwkeurige navolging der natuur aanspoorde overgelaten, verwierf hij den grootsten roem, als schilder van geschiedkundige stukken en portretten. Hij is in zijne schilderijën de wijze van Rembrandt nagevolgd, die hij ook in zijne gravures doet uitschijnen. Men vindt altijd bij hem grootheid en majesteit, maar eene verbazende onkunde in de zeden en kleederdragten, en belagchelijke bijzonderheden. Zijne voornaamste stukken zijn een *Tarquinus en Lucretia*, voor Joannes Hui-

DEKOPER geschilderd; een *DAVID en BETHSABÉE*, voor LODEWIJK VAN LUDICK vervaardigd, doch later door den afgezant van *Portugal* gekocht; — *JUDAS de dertig zilverlingen voor de voeten des hoogenpriesters nederwerpende*, voor J. P. BRUYNING uitgevoerd. Voor den kunstminnenden GERARDUS LUIKEN schilderde KONING, *koning SALOMON den afgoden offerende*. Ook vervaardigde hij verscheiden stukken voor den koning van *Denemarken*, die zijne gedachtenis onsterfelijk zullen maken.

† KONING (JACOBUS), een beroemd oudheidkundige, griffier bij de regtbank van eersten aanleg te *Amsterdam*, die zich echter vooral beroemd heeft gemaakt, door zijne, door de maatschappij van wetenschappen te *Haarlem*, in 1816, bekroonde Prijs-*Verhandeling over de uitvinding der boekdrukkunst*, in welke verhandeling men wil, dat het pleit ten opzigte van de eer der uitvinding, ten voordeele der stad *Haarlem*, op hare mededingsters, de steden *Mentz* en *Straatsburg* volkomen beslist is. In 1818 heeft KONING eene *Bijlage* tot deze verhandeling in het licht gegeven; en SCHELTEMA heeft er in zijne *Geschieden letterkundige Mengelingen*, eene uitmuntende ontleding van geleverd. In 1809 ontstond er een geschil tusschen KONING en den heer G. VAN LENNEP, toenmaals bibliothecaris der koninklijke bibliotheek te *'s Gravenhage*, betrekkelijk eene kleine houtenplaat, waarin de letterteekens van een *Horarium* uitgehouwen waren, hetwelk men aan LOURENS KOSTER toeschreef, en dat KONING op eene openbare verkooping, voor eenen zeer hoogen prijs, had aangekocht, wijl hij zich in de daad overtuigd hield, dat de oorsprong, welken men aan deze plaat toekende de wezenlijke was. VAN LENNEP hield het tegendeel staande, en had voor zich het gezag van den beroemden boekenkenner MEERMAN, die, ondanks zijnen ijver voor LOURENS KOSTER, hem dit stuk niet durfde toekennen, maar hetzelve als van veel later oorsprong hield. KONING is den 2 April 1832 te *Amsterdam* overleden, eene boekverzameling nalatende, die om derzelver oudheidkundige zeldzaamheden bijna eenen Europeschen roem bezat.

KONSTANTIJN *de Groote*, (CAJUS FLAVIUS VALERIUS AURELIUS CLAUDIUS CONSTANTINUS of), zoon van CONSTANTIUS CHLORUS en van HELENA, werd te *Naïssa*, eene stad van *Dardanië*, in 274 geboren. Toen DIOCLETIANUS zijnen vader mede

in het rijksbestuur aannam, hield hij den zoon, om de bevalligheden van deszelfs gelaat, de zachtheid zijner inborst, en vooral om zijne krijgshaftige hoedanigheden, bij zich. Nadat DIOCLETIANUS en MAXIMIANUS HERCULES het rijksbestuur hadden nedergelegd, stelde GALERIUS, die omtrent dezen jongen vorst ijverzuchtig was, hem aan allerlei gevaren bloot, om zich van hem te ontlasten. Nadat KONSTANTIJN zijn oogmerk ontdekt had, nam hij de wijk bij zijnen vader, en na dezen, kort na zijne aankomst, verloren te hebben, werd hij in 306, in deszelfs plaats als keizer uitgeroepen; maar GALERIUS weigerde hem den titel van *Augustus*, en liet hem enkel dien van *Cæsar* behouden. Hij erfde echter de landen, die aan zijnen vader hadden toebehoord, zoo als *Gallië*, *Spanje* en *Engeland*. Zijne eerste heldendaden waren tegen de Franken, die toenmaals *Gallië* verwoestten. Hij neemt twee hunner koningen gevangen; hij trekt over den *Rijn*, overrompelt hen, en doet hen over den kling springen. Zijne wapens werden weldra tegen MAXENTIUS gewend, die zich met MAXIMIUS tegen hem verbonden had. Terwijl hij aan het hoofd van zijn leger optrok, om zich naar *Itulië* te begeven, verzekert men, dat hij een weinig na den middag, onder de zon een lichtgevend kruis, met dit opschrift ontdekte: *In hoc signo vinces* (*Door dit teeken zult gij overwinnen*). JESUS CHRISTUS, zegt men, verscheen hem in den volgenden nacht: hij verbeeldde zich den Zaligmaker tot hem te hooren zeggen, van zich als standaard van deze lichtgevende zuil te bedienen, welke hem, bij wijze van kruis verschenen was. Bij zijn ontwaken gaf hij bevel, om een dergelijk vaandel te vervaardigen, hetwelk *Labarum* genaamd werd Aan hetzelve zag men het teeken van den zaligmakenden naam, namelijk twee, den naam van CHRISTUS voorstellende schrijfteekens, welke men door middel van de eerste letters (in het Grieksch X. — CH. en P. — R.) voorstelde, zoo dat de *P.* in het midden van de X. werd gesteld (*). De abt VOISIN



(*) *Omtrent aldus*. *Mogt men begeerig zijn, de geschiedenis en beschrijving van het kostbare* Labarum *nader en breedvoeriger te leeren kennen, zoo zie men G.*

heeft dit gezigt of deze verschijning van KONSTANTIJN, op eene geleerde wijze verdedigd, in eene *verhandeling*, in 1774 in het licht gegeven, tegen GODEFROY, HORNBECK, OISEL en TOLLIUS, die tegen dezelve in eene onredelijke critiek hevig zijn uitgevaren. Toen hij eenige dagen daarna, den 28 October 312, in de nabijheid der muren van *Rome* slag leverde, versloeg hij de troepen van MAXENTIUS, die, verpligt om de vlugt te nemen, zich in den *Tiber* verdronk. Daags na zijne overwinning trok KONSTANTIJN *Rome* zegevierende binnen. Hij stelde al degene in vrijheid, welke door de onregtvaardigheid van MAXENTIUS waren gevangen genomen, en schonk genade aan al degene, die tegen hem waren opgetrokken. De senaat verklaarde hem alstoen tot eersten *Augustus*, en hoogepriester van JUPITER, niettegenstaande hij toenmaals reeds *Catechumeen* was, eene bijzonderheid, die men in al zijne opvolgers, tot GRATIANUS toe opmerkt. Het volgende jaar 313 is merkwaardig door het edikt van KONSTANTIJN en LICINIUS, ten voordeele der Christenen. Deze vorsten gaven de vrijheid, om zich aan die godsdienst te houden, welke men als de beste zoude oordeelen, en bevalen van de Christenen weder in het bezit der goederen te stellen, welke men hun gedurende de vervolgingen ontnomen had. Het werd verboden, niet alleen van hen te verontrusten, maar ook, om hen van openbare posten en bedieningen uittesluiten. Het is van af dit besluit, dat men het einde der vervolgingen, de zegepraal des Christendoms, en de val der afgoderij moet rekenen. Daar LICINIUS den roem van KONSTANTIJN benijdde, zoo vatte hij eenen onverzoenlijken haat tegen hem op, en begon de Christenen op nieuw te vervolgen. De beide keizers nemen de wapens op; zij ontmoetten elkander den 8 October 314, bij *Cibales* in *Pannonië*. Alvorens den strijd te beginnen, smeekte KONSTANTIJN, door bisschoppen en priesters omringd, met geestdrift de hulp van den God der Christenen af. Terwijl LICINIUS zich tot zijne waarzeggers en toovenaars wendde, riep hij de bescherming zijner goden in. Men werd handgemeen: de laatste

F. WIEDEMANN, Handboek der algemeene Wereldgeschiedenis *enz., II dl. blz.* 199 — 201. *en* GRUNDMAYR, Liturgisch Woordenboek der Roomsch Catholijke kerkgebruiken, *artikel* CATACOMBEN. *Beide bij den uitgever dezes.*

Vertaler.

werd overwonnen en verpligt, om de vlugt te nemen. Hij liet den overwinnaar om den vrede vragen, die hem denzelven toestond: doch weldra brandde de oorlogsfakkel weder. Licinius gestoord, dat Konstantijn over zijn grondgebied was getrokken, om de Gothen te bestrijden, schond het vredesverdrag. Konstantijn behaalde bij *Chalcedonië* eene roemrijke overwinning op hem, en achtervolgde den overwonnene, die de vlugt naar *Nicomedië* had genomen. Hij haalde hem in, en liet hem in 322 van het leven berooven. Door dezen dood werd de overwinnaar meester van het Westen en het Oosten. Hij hield zich nu enkel bezig, om de openbare rust te verzekeren, en de godsdienst te doen bloeijen. Hij roeide de huizen van losbandigheid geheel en al uit. Hij wilde, dat al de kinderen der armen op zijne kosten zouden gevoed worden. Hij stond toe, om de slaven in de kerken, in tegenwoordigheid der bisschoppen en herders vrij te maken: eene plegtigheid, welke vroeger enkel in tegenwoordigheid der *prætors* plaats had. Hij veroorloofde bij een edikt, om zich over zijne officieren te beklagen, belovende zelf de getuigen te hooren, en de beschuldigers te beloonen, wanneer hunne klagten gegrond zouden zijn. Hij stond den Christenen niet alleen toe, om kerken te bouwen, maar zelfs om voor de kosten derzelve, over zijne domeinen te beschikken. Te midden van de onrust des bestuurs en de werkzaamheden des oorlogs, was hij op de geschillen bedacht, welke de kerk verontrustten. Hij beriep de kerkvergadering van *Arles*, om de scheuring der Donatisten te doen ophouden. Een ander algemeen concilie in 325, op zijne kosten, te *Nicea* in *Bithynië* vergaderd, werd door zijne tegenwoordigheid vereerd. Hij trad der vergadering binnen in het purper-gekleed, bleef staan, tot dat de bisschoppen hem verzocht hadden, plaats te nemen, en kuste de wonden dergenen, die het geloof van J. C. gedurende de vervolging van Licinius beleden hadden. » Konstantijn, zegt een schrijver, was geen vorst, die niet naijverig op zijn gezag, noch onbekwaam was, om er de uitgestrektheid en de grenzen van te kennen; men kan zulks uit zijne *wetten* afleiden. Toen hij het Christendom omhelsde, kon hij niet onbekend zijn, noch met het getal der kerkvergaderingen, die in het rijk waren gehouden, noch met de besluiten, de tucht betreffende, die er in genomen waren, noch met de magt, welke de bisschoppen zich toeschreven. Bij de kerkvergadering van *Ni-*

cea tegenwoordig, betwistte hij hun even zoo min het regt, om de viering van het paaschfeest te bepalen, als de magt, om in het leerstuk, door ARIUS aangerand, te beslissen. Hij verzette zich tegen geen enkel der besluiten, de tucht betreffende, die door andere conciliën, gedurende zijn bestuur gehouden, genomen waren, integendeel dacht hij geen nuttiger gebruik van het oppergezag te kunnen maken, dan dezelve te handhaven, en te doen in acht nemen. Wij weten wel, dat de ongeloovigen hem dit gedrag niet vergeven; maar elk verstandig man kan oordeelen, of men zich liever op hen dan op hem verlaten moet." De Arianen, verbitterd, dat hij zich tegen hen verklaard had, wierpen zijne standbeelden met steenen. Zijne hovelingen spoorden hem aan, om er zich over te wreken, terwijl zij hem zeiden, dat hij het aangezigt geheel gekneusd had; maar, terwijl hij met de hand over het aangezigt streek, zeide hij, al lagchende: *Ik gevoel er niet de minste pijn aan;* en wilde over die beleediging geenerlei wraak nemen. KONSTANTIJN had sedert eenigen tijd het ontwerp gevormd, om eene nieuwe stad te stichten, ten einde aldaar den zetel des rijksbestuurs te vestigen. Hij bewees daardoor, zegt de abt MABLY, de belangen des rijks zeer slecht te kennen: maar het was in de eeuwige besluiten vastgesteld, dat *Rome* verder geenen anderen luister zoude hebben dan dien, welken de zetel van zijnen opperpriester, en zijne hoedanigheid van hoofdstad der Christen-wereld aan hetzelve geven zoude. De grondslagen van *Konstantinopel* werden den 26 November 329 te *Byzantium*, in *Thracië*, aan het naauw van den *Hellespont*, tusschen *Europa* en *Azië* gelegd. Deze stad was bijna geheel verwoest door keizer SEVERUS; KONSTANTIJN herbouwde dezelve, breidde er den omtrek van uit, versierde dezelve met onderscheiden gebouwen, openbare pleinen, fonteinen, eene renbaan, een paleis, en gaf haar zijnen naam, die zij nog tegenwoordig voert. *Byzantium*, voegt de reeds aangehaalde schrijver er bij, werd de mededinger van *Rome*, of liever deed aan de laatstgenoemde stad haren geheelen luister verliezen; en *Italië* verviel in de laagste vernedering. De verschrikkelijkste ellende heerschte er te midden der lusthuizen, en half vernielde paleizen, welke de beheerschers der wereld er vroeger hadden opgerigt. Alle rijkdommen gingen naar het Oosten over; de volken bragten er hunne schattingen en hunnen handel, en het Westen was den

barbaren ter prooi. En nog noodlottiger gevolg der verhuizing van KONSTANTIJN, was de verdeeling des rijks. Uit vrees van de barbaren te verstoren, en dezelve naar hun grondgebied te lokken, durfden de keizers van het Oosten niet de minste hulp aan het Westen verleenen. Somtijds verwekten zij zelfs vijanden voor hetzelve, en gaven een gedeelte hunner rijkdommen aan de Wandalen en Gothen, om het regt te verkrijgen, van het andere deel in de vermaken door te brengen. KONSTANTIJN bepaalde zich niet tot deze verhuizing: hij veranderde de staatsregeling, verdeelde het rijk in vier deelen, waarover vier voorname landvoogden aan het hoofd werden geplaatst. Deze vier deelen, gezamenlijk beschouwd, bevatten 14 diocesen, waarvan elk een stadhouder of luitenant had, aan den landvoogd ondergeschikt, die in de hoofdstad van het diocees zijn verblijf hield. De diocesen bevatten 120 provinciën, elk in het bijzonder, door eenen president bestuurd, waarvan het gewone verblijf de aanzienlijkste stad der provincie was. Nadat KONSTANTIJN *Rome* verzwakt had, trof hij de grenzen met eenen anderen slag. Hij nam de legioenen weg, die aan de oevers der rivier lagen, en verspreidde dezelve in de provinciën: hetwelk, zegt een kundig man, twee onheilen te weeg bragt, het eene dat de versterkingen werden weg genomen, en het andere, dat de soldaten in de renbanen en op de tooneelen leefden, en verwijfd werden. Men werpt tegen de Catholiciteit van KONSTANTIJN op, dat hij in zijne laatste ziekte door EUSEBIUS van *Nicomedië*, een' der vurigste voorstanders van het arianismus, gedoopt werd; maar men behoorde in aanmerking te nemen, dat EUSEBIUS een huichelaar was, die zijne ware gevoelens ontveinsde; dat hij, ten minste uitwendig in de gemeenschap der kerk leefde, en dat de plaats, waar de vorst het doopsel ontving, tot zijn diocees behoorde: daarenhoven kan men niet ontkennen, dat KONSTANTIJN eenen grooten ijver ter uitroeijing van het arianismus heeft aan den dag gelegd. Indien hij misslagen beging, herstelde hij dezelve door de uitstekendste deugden, door eene teedere en opregte godsvrucht, door de zorg, welke hij in het werk stelde, om het Christendom uit te breiden en te doen bloeijen, door den eerbied, dien hij den bedienaars des Heiligdoms toedroeg, door de hoogst wijze wetten, welke hij ten voordeele der godsdienst uitvaardigde, door de heilige voorbereiding, met

welke hij het doopsel, en de overige Sacramenten der kerk ontving. Uit dit alles vloeit voort, dat een Christen zijnen naam niet dan met eerbied en erkentenis behoort uit te spreken. Men moet hem beklagen, wegens het ongeluk, dat hij had, van zich, op het einde zijner dagen, tegen den H. Athanasius en verscheiden andere heilige bisschoppen, te doen innemen, en van, zonder het te willen, de partij der arianen, die zoo vele onlusten veroorzaakte, aanzien te doen verkrijgen. Het treurige lot der vorsten is, van bijna nooit door eigen oogen te zien. Het is zeer moeijelijk dat de waarheid die menigte van vleijers doordringe, welke hen omringen, om tot hen te geraken. Voor het overige erkende Konstantijn vóór zijnen dood, de onschuld van Athanasius; hij gaf zelfs bevel van hem uit zijne ballingschap terug te roepen; (zie het volgende art). Hij overleed den 22 Mei 337, op pinksterdag, na door zijn testament te hebben bevolen, dat zijne drie zonen Konstantijn, Constantius en Constans, het rijk zouden verdeelen: een andere misslag, welken de nakomelingschap hem verweten heeft. Nog legt men hem te laste de vermoording van Licinius, zijnen zwager, van Licinianus, zijnen neef, van Maximianus, zijnen schoonvader, van zijnen eigen zoon Crispus, van de keizerin Fausta, zijne echtgenoote. » Indien dezelve alle waar waren, zegt een oordeelkundige criticus, zou het te verwonderen zijn, dat Julianus, die in het *Hekelschrift der Cæsars*, Konstantijn niet spaart, er niets van zou gezegd hebben, terwijl hij de beide mededingers van Konstantijn, als gedrogten afschildert; dat Zozimus, een Heidensch, zeer tegen hem ingenomen geschiedschrijver, hem die misdaden niet zou verweten hebben; dat Libanius en Praxagoras, andere ijverige Heidenen, aan de deugden van Konstantijn, toen hij niet meer bestond, en toen men zijne gedachtenis straffeloos kon schandvlekken, eenen volledigen lof hebben durven toezwaaijen. Maar de Heidensche tijdgenooten zijn minder onregtvaardig geweest, dan de filozofen der 18e eeuw; de eersten hebben hem na zijnen dood, als eenen God aangebeden; de anderen willen hem doen verfoeijen als eenen booswicht." Het is zeker, dat men hem niet anders kan verwijten dan den moord van Crispus, zijnen zoon, uit het eerste bed, welken Fausta, zijne tweede vrouw, valschelijk had beschuldigd van haar te hebben willen verleiden (zie Crispus en Fausta); zijne traagheid, om zich met de

geheimen der godsdienst volkomen bekend te maken; den kwalijk begrepen ijver, die hem bewoog, om zich ten nadeele der gezonde leer, met de aangelegenheden der kerk te bemoeijen; (ofschoon hij zich nooit aanmatigde, om tusschen beide te treden, dan om aan de uitspraak der bisschoppen zijne bekrachtiging te geven). Maar die verwijtingen geven den vijanden des Christendoms geen regt, om de gedachtenis van deszelfs openlijken beschermer te schandvlekken. KONSTANTIJN was een groote vorst, een tot aan zijne laatste levensjaren magtige, gelukkige, wijze, verlichte en deugdzame keizer. Zijn roem werd alstoen door eenige misslagen beneveld, die in een lang bestuur, altijd moeijelijk te vermijden zijn; en ondanks zijne groote hoedanigheden, scheen hij alstoen slechts een gewoon vorst, maar het is niet juist door het einde zijns levens, dat men hem beoordeelen moet. Een wettig verworven roem, verdwijnt niet door de zwakheden, die op denzelven volgen. Men moet met den uittrekselschrijver EUTROPIUS zeggen, dat KONSTANTIJN in zijne laatste jaren den rang der groote vorsten heeft schijnen te verlaten, zonder daarom een slecht of verachtelijk vorst te worden; maar dat hij in de eerste tijden van zijn bestuur, kan vergeleken worden met alles, wat de troon der *Cæsars* beroemds aanbiedt, en dat hij in het algemeen de grootste hoedanigheden van ligchaam en geest heeft bezeten. *Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus, innumeræ in eo animi corporisque virtutes claruerunt.* Zelfs de heidensche schrijvers hebben op de voordeeligste wijze over hem gesproken. (Zie PRAXAGORAS). GIBBON, een der dolzinnigste lasteraars onder de nieuwere filozofen, stemt toe, dat de natuur hem met hare kostbaarste gaven had verrierd. « Zijne gestalte, zegt hij, was lang, zijne houding deftig en bevallig. In al zijne oefeningen legde hij zijne kracht en zijne vlugheid aan den dag, en van zijne teederste jeugd af, tot in den gevorderdsten ouderdom, behield hij door de regelmatigheid zijner zeden en door zijne matigheid, de kracht van zijn ligchaamsgestel. Met vermaak legde hij de vermoeijende majesteit des vorsten af, om zich als vriend aan het bekoorlijke van een gemeenzaam onderhoud te kunnen overgeven, en ofschoon hem soms boerterijen ontsnapten, die met zijne waardigheid weinig strookten, won hij echter door zijne hoffelijkheid en innemend-

heid het hart van al degene, die hem naderden. Men beschuldigt hem, de vriendschap verraden te hebben. Hij heeft echter bij verschillende gelegenheden zijns levens bewezen, dat hij voor eene levendige en duurzame verkleefdheid niet onbekwaam was. Eene verwaarloosde opvoeding belette hem niet de kunde op prijs te stellen, en aan de wetenschappen en kunsten zijne bescherming te verleenen. Hij was onvermoeid werkzaam. Een gedeelte van zijnen tijd werd tot de leesoefeningen en overwegingen besteed, een ander, om te schrijven, aan de afgezanten gehoor te geven, en om de klagten zijner onderdanen te ontvangen. Degene, die op de hevigste wijze tegen zijn gedrag zijn uitgevaren, kunnen niet ontkennen, dat hij de stoutste ontwerpen, met grootheid vormde, en met standvastigheid ten uitvoer bragt, zonder, noch door de vooroordeelen der opvoeding, noch door het oproerig geschreeuw des volks tegengehouden te worden. In den oorlog maakte hij van al zijne soldaten helden, en terwijl hij zelf bewees een onverschrokken soldaat en een kundig veldheer te zijn, had hij minder aan de fortuin, dan aan zijne begaafdheden, de roemrijke zegepralen te danken, welke hij op zijne vijanden en op die van den staat behaalde. Hij zocht den roem als de belooning, welligt als den beweeggrond zijner handelingen. De heerschzucht, die van den oogenblik af, dat hij te *York* met het purper werd bekleed, zijn heerschende hartstogt scheen te zijn, kan geregtvaardigd worden, door het gevaar van zijnen toestand, door de inborst zijner mededingers, door het gevoel zijner meerderheid, en door de hoop van aan het rijk den vrede te geven. In de burgeroorlogen tegen MAXENTIUS en tegen LICINIUS, had hij voor zich den geest des volks, dat de onbeschaamde ondeugden dier dwingelanden, met de regels van regtvaardigheid, welke het bestuur van KONSTANTIJN steeds schenen te geleiden, vergeleek." Men vindt in EUSEBIUS verscheiden bewijzen van zijne kunde. Hij vervaardigde en sprak verscheiden leerreden uit. Men heeft er nog een van, getiteld: *Rede voor de vergadering der Heiligen*, te *Konstantinopel*, op het Paaschfeest gepredikt. *Niets*, zeide hij tot eenige zijner hovelingen, die hem wilden terughouden, om bij eene redevoering tegenwoordig te zijn, *niets spoort de deugdzame en verlichte mannen meer aan, om hun werk wel te doen, dan dat zij weten, dat de keizer hetzelve zal aanhooren of lezen.* Zijne toegenegenheid voor de bis-

schoppen en priesters, zijn ijver voor het ontzag en den eerbied der volken, jegens de bedienaars der altaren, waren zoodanig, dat men hem eens hoorde zeggen: » Indien ik een priester des Heeren in de misdaad verraste, zou ik mij haasten, om hem met mijnen mantel te bedekken." Eene schoone les voor de bedorven geesten, die de priesterschap beleedigen, om de misslagen van enkele harer leden, en van eene bijzondere ergernis het onderwerp eener algemeene lastering maken! Verscheiden *martyrologiën* van verschillende Westersche kerken, die hem sedert lang als eenen Heilige hebben vereerd, stellen zijn feest op den 22 Mei. De Grieken en Russen vieren dit feest op den 21 derzelfde maand. Men gelooft niet te behoeven te spreken, van de gewaande schenking der stad *Rome* en van verscheiden gewesten van *Italië*, door dien vorst aan den heiligen Paus Silvester gedaan, welke tegenwoordig door alle *Critici* verworpen wordt. Sommige geleerden zijn van gevoelen, dat deze geschiedkundige dwaling daaruit ontstaan is, dat men in de tijden van onkunde, de begiftigingen door Pipyn gedaan, met de vergunning verward heeft, welke Konstantijn aan de kerk verleende, om steden en grondgebied aan te nemen. De verplaatsing van den zetel des rijksbestuurs naar *Konstantinopel*, en de verlatenheid van *Rome*, dat enkel nog als de woonplaats des pauses in aanmerking kwam, kunnen evenzeer invloed op dit gevoelen hebben gehad. —

Konstantijn II., bijgenaamd *de Jonge* (Claudius Flavius Julius), oudste zoon van den voorgaande, te *Arles* in 316 geboren. Na den dood van zijnen vader, viel hem *Gallië*, *Spanje* en *Groot-Brittannië* ten deel. Daar hij zich verbeeldde, dat het gedeelte des rijks, hetwelk zijn broeder Constans bezat, aanzienlijker was, dan het zijne, zoo trok hij tegen hem op. De vijandelijke troepen legden hem hinderlagen; hij viel in dezelve, werd geslagen, en sneuvelde bij *Aquilea*, in 340, drie jaren na den dood van zijnen vader. Zijn lijk werd in de rivier *Alsa*, tegenwoordig *Ansa*, geworpen, waaruit men hetzelve ophaalde, om hem te *Konstantinopel* een praalgraf op te rigten, bij dat van zijnen vader. Deze vorst was den Arianen niet gunstig. Hij had niets dringender te doen, dan den heiligen Athanasius naar zijne kerk terug te zenden, en hij schreef ten opzigte van dien Heilige, eervolle brieven aan

de Catholijken van *Alexandrië*. » Het was het voornemen van den grooten KONSTANTIJN, om, indien de dood hem niet was voorgekomen, ATHANASIUS aan zijne kerk terug te geven. Zijn voornaamste doel, met hem te bevelen van in de landen van zijn gebied te gaan leven, was, om hem aan zijne vijanden, of liever aan die wilde dieren te onttrekken, die steeds gereed waren om hem te verslinden. Ik heb hem zoodanig behandeld, dat ik iedereen van de achting moet overtuigen, welke ik hem toedraag, en die men aan den eerwaardigen persoon van een zoo heilig man niet kan weigeren. Dat de goddelijke Voorzienigheid hem voor u behoude, en voor altijd uw leedwezen uitwissche, dat, ook ik zelf er over gevoeld heb." Men betreurt, dat, met zulke schoone gevoelens, deze vorst, zich niet boven eenen hartstogt heeft weten te verheffen, die, indien dezelve de gelukkigste hoedanigheden niet uitwischt, er ten minste den luister van vermindert. Zijne heerschzucht, gevoegd bij zijne onvoorzigtigheid, verontwaardigde diegene, welke zijne overwinningen op de Sarmaten, Gothen en Franken behaald, zijn ijver voor het Catholijke geloof, en zijne zachtmoedigheid jegens zijne onderdanen, te zijne gunste ingenomen hadden.

KONSTANTIJN III., werd *Pogonatus*, dat is *de Baardige* bijgenaamd, wijl hij, toen hij van *Konstantinopel* vertrok, om den muiteling MIZIZI te gaan bevechten, geen' baard had, en dezelve bij zijne terugkomst bij hem uitgekomen was. Hij was de zoon van CONSTANS II. Na dien MIZIZI gestraft te hebben, werd hij in 668, te midden der toejuichingen des volks, tot keizer gekroond. Eenigen tijd daarna kwamen de Sarracenen met talrijke schepen, om *Konstantinopel* te belegeren: KONSTANTIJN, van hun voornemen onderrigt, vereenigde zijne vloot, leverde hun slag, en overwon hen. Deze barbarren waren niet in staat, om aan de winden, die hun tegen waren, aan de pogingen der Romeinen, die door de tegenwoordigheid van hunnen keizer met moed bezield werden, en aan het beleid van den beroemden CALLINICUS te wederstaan die het zoogenaamde *ignis græcus* uitvond, welk vuur, door het water niet kon gebluscht worden. Toen men op het punt stond, om het gevecht te beginnen, zond de ingenieur duikers, om de schepen der Sarracenen van onderen in brand te steken, en, wat men ook mogt aanwenden het was niet mogelijk, om die brand te blusschen. De Sarracenen kwamen gedurende zeven ach-

tereen volgende jaren en altoos vruchteloos terug. Eindelijk vraagden zij den vrede; maar KONSTANTIJN stond hun denzelven enkel toe, onder de belofte eener schatting. Na den staat bevredigd te hebben, wilde hij ook de kerk bevredigen. Hij liet het 6e algemeene concilie, in 680 en 681 te *Konstantinopel* vergaderen. Hij had aldaar het voorzitterschap van eer en bescherming, en de legaten des pauses, dat van magt en regtsgebied. Men veroordeelde er de Monotheliten. Eenige muitelingen zeiden openlijk, dat er drie keizers behoorden te zijn, en dat KONSTANTIJN de opperste magt met TIBERIUS en HERACLIUS moest deelen. Op bevel van KONSTANTIJN werden degene, die zoodanige gesprekken gehouden hadden, opgehangen, en nadat men zijne broeders de neuzen had afgesneden, werden dezelve heimelijk ter dood gebragt. Hij overleed in het volgende jaar 685. JUSTINIANUS II., zijn oudste zoon, volgde hem op. Een al te heerschzuchtig maar dapper vorst zijnde, deed hij zich buiten 's lands door zijne wapens eerbiedigen, en binnen 's lands door eene gepaste gestrengheid ontzien. De moord zijner broeders, voorondersteld, dat dezelve geen deel aan den opstand hadden, is eene misdaad, zeer geschikt om zijnen roem te doen dalen.

KONSTANTIJN IV., *Copronymus* (dus genoemd, wijl hij bij zijn doopsel, de doopvont bevuilde); werd te *Konstantinopel*, in 718 geboren, en was de zoon van *LEO den Isauriër* en van MARIA. Hij volgde zijnen vader in 741 op, en overtrof hem nog in woede tegen de beelden der heiligen: hij trapte dezelve met de voeten, wierp hunne overblijfselen in het vuur, en liet bisschoppen, geestelijken en religieuzen, verdedigers der heilige zaken, welke die vermetele onteerde, om het leven brengen. Deze liet hij den neus afsnijden, gene de oogen uitsteken, en al de steden van zijn rijk verwde hij met het bloed dier doorluchtige martelaren. Van de kerken maakte hij werkplaatsen ter vervaardiging van wapens, en terwijl het werkvolk aan de goddelooze inzigten des keizers deel nam, bestemde het het heiligdom tot het vuilste gebruik. Hij huisvestte zijne soldaten in de kloosters, en brak een aantal derzelve tot op den grond toe af. Niets evenaarde zijnen afkeer van diegene zijner onderdanen, welke bloedverwanten hadden, die monniken waren. De Bulgaren door dezen keizer verontrust, verontrustten *hem* op hunne beurt. Hij trok tegen hen te veld, toen hij eensklaps zijne beenen door zweren en pestbuilen,

en zijn gestel door eene felle koorts en zulke hevige pijnen gevoelde aangetast, dat het verstand er hem bijna door benomen werd; er bleef hem slechts zoo veel over, dat hij zich met wanhoop het nabijzijnde oordeel Gods kon voorstellen. Men bragt hem aan boord van een schip, om hem naar *Konstantinopel* terug te voeren; doch alvorens aldaar aan te komen, overleed hij den 1 September 775, al schreeuwende dat hij levend verbrandde, en de helsche vlammen reeds gevoelde, ter straffe voor de oneer, welke hij niet geschroomd had, der Moeder Gods aan te doen, Ziedaar het uiteinde van KONSTANTIJN IV.: eene verschrikkelijke straf, en zeer geschikt, om die vorsten te beteugelen, welke op een dergelijk voetspoor zouden willen wandelen. Hij werd in de kerk der apostelen begraven. Keizer MICHAËL III., die hem in den rang der NERO's en CALLIGULA's plaatste, liet hem honderd jaren daarna weder opdelven, beval, om de overblijfselen te verbranden, en het graf van dat gedrogt te verdelgen, dat in zijn leven evenzeer gehaat was geweest van zijne onderdanen, als veracht van zijne vijanden. Het was onder zijn bestuur, in 763, dat er in den herfst zulk eene strenge koude ontstond, dat de *Bosphorus* en het *Pontus Euxinus*, in eene uitgestrektheid van 60 mijlen, van het *Propontis* of de *Zee van Marmora*, tot bij den mond van den *Donau* geheel in ijsvelden herschapen werden. Het ijs had op verscheiden plaatsen tot 30 voet dikte, en was op eene dergelijke hoogte met sneeuw bedekt. Bij het dooi weder, schokten de opeengestapelde ijsbergen, door de woedende winden voortgestuwd, de muren der steden en hadden de citadel van *Konstantinopel* bijna doen vallen.

KONSTANTIJN VII., *Porphyrogenetus*, zoon van LEO den wijsgeer, te *Konstantinopel*, in 905 geboren, beklom, onder de voogdijschap van zijne moeder Zoë, in den ouderdom van 7 jaren den troon. Toen hij de teugels van het bestuur in handen had, tuchtigde hij eenige tirannen van *Italië*, veroverde *Benevento* op de Longobarden, verwijderde, door kracht van geld, de Turken, die de grenzen des rijks plunderden; maar hij liet zich vervolgens beheerschen door HELENA zijne vrouw, dochter van ROMANUS LECAPENUS, groot-admiraal des rijks. Zij verkocht de waardigheden van Kerk en Staat, overlaadde het volk met belastingen, deed hetzelve onder de verdrukking zuchten, terwijl haar echtgenoot zijnen tijd met lezen doorbragt, en een even zoo bekwaam

bouwkunstenaar en groote schilder werd, als hij een slechte keizer was. ROMANUS, de zoon van dien zorgeloozen vorst, en van HELENA, ongeduldig om aan het bestuur te geraken, deed vergif in een voor hem bestemd geneesmiddel mengen; maar daar KONSTANTIJN er het grootste gedeelte weder van uitgeworpen had, zoo stierf hij eerst een jaar daarna, in 959. Deze vorst, een vriend der wetenschappen en geleerden, liet verscheidene werken na, die een' bijzonder persoon, tot eer zouden hebben verstrekt, maar voor welke een vorst de zaken van zijn rijk niet had behooren te verzuimen. De Grieken beschouwen hem als de hersteller der letteren; maar, zegt een oordeelkundig schrijver, hij heeft hen zelfs door zijnen ijver voor dezelve benadeeld: » Want door de geleerden van zijnen tijd aantesporen, om uittrekssels van oude schrijvers te maken, ten einde in de maatschappij algemeene kundigheden te verspreiden, die als eene kiem van wetenschappen waren" (eene kiem, die ongevoeliglijk de geesten tot dieper kundigheden voorbereidde) » gewende men zich, om de oorspronkelijken te ontberen. Door de hulpmiddelen, en de gemakkelijkheden, om zich te onderrigten te vermenigvuldigen, droeg men bij om den lust voor het werk en de studie uittedooven. Hetgene, wat de geest in oppervlakkigheid won, verloor dezelve in bondigheid. De luiheid, welke den daarenboven ijdelen en laatdunkenden mensch zoo natuurlijk is, deed hem zelfs de bronnen veronachtzamen, waaruit deze oppervlakkige kundigheden geput waren." Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Leven van keizer BASILIUS den Macedoniër*, zijn grootvader, *Frankfort*, 1551, in 8.vo; *Keulen*, 1653, in 8vo, in de verzameling van ALLATIUS opgenomen. Hetzelve verliest soms den waarheidsschijn en ruikt te zeer naar de lofrede. — Twee Boeken *Thema's*, dat is: liggingen van gewesten en steden des rijks, door pater BANDURY, in het *Imperium orientale*, *Leipzig*, 1754, in fol. in het licht gegeven. Men heeft weinig werken, die voor de aardrijkskunde der middeleeuwen zoo belangrijk zijn; maar men moet den schrijver enkel gelooven, in datgene wat hij van den staat der plaatsen zegt, zoodanig als het te zijnen tijde was: al het overige is vol grove fouten. — 3.° *Verhandeling over het rijksbestuur* in het aangehaalde werk van Pater BANDURY. Hij doet den oorsprong van verschillende volken, hunne magt,

hunne vorderingen, bondgenootschappen, omwentelingen, en de opvolging der vorsten kennen, welke hen bestuurd hebben. Het bevat daarenboven belangrijke raadgevingen. — 4.° *De re rustica*, *Cambridge*, 1704, in 8.vo — 5.° *Excerpta ex Polybio*, *Diodoro Siculo*, enz. enz., *Parijs*, 1634, in 4.to — 6.° *Excerptæ de legatis*, Grieksch en Latijn, 1648, in fol. — 7.° *De cæremoniis aulæ*, *Byzantinæ*, *Leipzig*, 1751, 2 dl.n in fol. De Latijnsche vertaling, welke er bijgevoegd is, zoowel als de aanteekeningen worden op prijs gesteld. Men heeft deze schoone uitgave te danken aan de zorg van Leichius en Reiskius. — 8.° Eene *Legerkunde*, in 8.vo

Konstantijn, *Dracoses*, zoon van Manuel Paleolagus, in 1403 geboren, werd door den sultan Amurath, in 1448 op den troon van *Konstantinopel* geplaatst. Nadat Mahomed, opvolger van Amurath, ontevredenheid tegen den keizer had opgevat, kwam hij *Konstantinopel* te land en te zee belegeren. Zijn leger bestond uit 300,000 man en zijne vloot uit 400 galeijen. De Grieken hadden slechts 7,000 mansehappen om de wapens te voeren, en 13 galeijen. Na eene belegering van 58 dagen, werd *Konstantinopel* den 29 Mei 1453 ingenomen. Toen Konstantijn de Turken door de bressen zag binnen komen, vliegt hij met den degen in de hand midden door de vijanden heen. De veldheeren, die hem volgden, zag hij naast zijne zijde vallen; geheel met bloed bedekt en alleen gebleven, roept hij uit: *Zal er geen Christen zijn, die mij het weinige leven, dat mij nog overblijft ontneemt?* Op denzelfden oogenblik geeft een Turk, hem eenen sabelhouw op het hoofd, een andere brengt hem eenen tweeden toe, onder welken hij den geest gaf. Een zoo roemrijke dood, is de schoonste der lofreden. Deze waarlijk groote, edelmoedige, godsdienstige vorst was een beter lot waardig. De kinderen en vrouwen, welke van het keizerlijke huis overbleven, werden door de soldaten vermoord of bewaard om der geilheid des overwinnaars te voldoen. Ziedaar het uiteinde van het rijk van *Konstantinopel*, in het jaar 1123 sedert de stichting van hetzelve, door den grooten Konstantijn.

Konstantijn (Flavius Claudius), werd van eenvoudigen soldaat in het jaar 407, door het leger van *Groot-Brittannië* tot keizer uitgeroepen, en stak dadelijk naar *Gallië* over, alwaar hij bijna vier jaren regeerde. Hij was verpligt er dadelijk eenen

oorlog tegen HONORIUS te voeren, wiens veldheer SARUS, hem in het begin vele onrust veroorzaakte; maar eindelijk verdreef hij hem, en na de barbaren die in *Gallië* gevallen waren, geslagen te hebben, verbond hij zich met hen tegen HONORIUS, wiens neven VERINIANUS en DIDYMUS, *Spanje* niet behouden konden. Men zegt, dat nadat CONSTANS, zoon van KONSTANTIJN, die hem tot *Cæsar* had verheven, deze beide heeren had gevangen genomen, hij hen, tegen de door hem gegevene belofte, van hen in het leven te laten, liet ombrengen. Daar HONORIUS zich niet kon wreken, zoo stond hij op het punt, om KONSTANTIJN als keizer te erkennen, toen GERONTIUS in *Spanje* die hoedanigheid aan eenen zekeren MAXIMUS liet aannemen, onder wiens naam hij hoopte het oppergezag uit te oefenen. CONSTANS maakte zich gereed, om GERONTIUS te gaan bevechten; maar de Alanen, Wandalen en Sueven vielen in *Gallië*, alwaar zij verschrikkelijke verwoestingen aanrigtten, en daar niemand zich tegen hen verzette, begaven zij zich op het einde van 409 naar *Spanje*, alwaar zij nieuwe staten stichtten. Deze ongeregeldheden beletten niet, dat KONSTANTIJN er bij bleef; om zich van GERONTIUS te willen ontdoen, en zelfs aan de verovering van *Italië* niet dacht; maar zijne overdrevene heerschzucht, diende enkel om zijnen val te bespoedigen. GERONTIUS, door CONSTANS aangevallen, versloeg en doodde hem, en belegerde KONSTANTIJN in *Arles*. CONSTANTIUS, veldheer der troepen van HONORIUS, kwam vervolgens de belegeraars en de belegerden aanranden, spoorde de eerste aan, om hunnen veldheer te verlaten, dien hij deed sterven, bragt de laatste in het naauw, en noodzaakte eindelijk KONSTANTIJN, na een viermaandsch beleg, om zich op genade overtegeven. Om den dood te ontgaan, had KONSTANTIJN, alvorens zich over te geven, zich tot priester doen wijden; maar men sloeg geen acht op deze waardigheid, en hij en JULIANUS, de eenige zoon, die hem overbleef, werden van het leven beroofd, en hunne hoofden den 18 September 411 naar *Ravenna* gebragt.

KONSTANTIJN II., koning van *Schotland*, verraste, na zich in optogt te hebben begeven tegen de Denen, die in aantogt waren, om de landen, waarover hij benoemd was, te verwoesten, het krijgsleger door HUBBA aangevoerd, en sloeg hetzelve op de vlugt, daar eene plotselijke overstrooming der rivier *Lenin*, aan HINGUAR belet had, om zijnen broe-

der te hulp te komen. Maar hij werd later door HINGUAR overwonnen en sneuvelde op het slagveld, bij het vlek *Cararia*. In zijne laatste oogenblikken zich geheel met het lot der kerk en zijner onderdanen bezig houdende, herhaalde hij met geestdrift de woorden van den Psalmist: *Heere, wil niet gedoogen, dat degene, die U dienen, de prooi der wilde dieren worden.* Zijn overlijden had, volgens BUCHANAN en LESLEY, in 874 plaats. Hij werd op het eiland *Jona*, of *Y-Colm-Kill* begraven; men zegt, dat er wonderen bij zijn graf plaats hadden. Hij wordt in den kalender van *King*, onder den 11 Maart, waarop hij te *St. Andrew* vereerd wordt, als martelaar genoemd.

KONSTANTIJN, bijgenaamd *de Afrikaner*, wijl hij oorspronkelijk uit *Karthago* was, was lid van het collegie van *Salerno*. Hij bloeide omtrent het jaar 1070. De afgunst zijner medeburgers noodzaakte hem, om de wijk naar *Sicilië* te nemen, alwaar hij het benedictijner-gewaad aanvaardde. KONSTANTIJN was een der grootste compilators, in het vak van geneeskunde, en hij schijnt de eerste te zijn geweest, die in *Italië* de Griekse en Arabische geneeskunde heeft ingevoerd. Zijne werken werden te *Bazel*, in 1539, in 2 dln in fol. in het licht gegeven, het eerste voert ten titel: *CONSTANTINI AFRICANI post HIPPOCRATEM et GALENUM quorum, grecæ linguæ doctus, sedulus fuit lector, medicorum nulli prorsus, multis doctissimis testibus posthabendi opera conquisita modique magno studio, etc.* En het tweede: *Summi in omni philosophiæ viri CONSTANTINI AFRICANI operum relique, hactenus desiderata nuncque primum impressa ex venerandæ antiquitatis exemplari quod nunc demum est inventum, etc.*

† KONSTANTIJN CÆSAROWITSCH PAULOWITSCH, grootvorst van *Rusland*, tweede zoon van PAUL I., geboren in 1779. Een doordringend verstand, werkzaamheid, vurige drift en eene bijna vermetele persoonlijke dapperheid, waren de hoofdeigenschappen van dezen prins. Hij onderscheidde zich in 1799 onder SUWAROFF, als soldaat en legerhoofd. PAUL I. gaf hem uit erkentenis voor zijne diensten den titel van *Cæsarowitsch*. In 1805 deed hij bij *Austerlitz* aan het hoofd der garde, wonderen van dapperheid, nadat hem zijne vurigheid tot een onvoorzigtig voorwaarts trekken verleid had. In 1812—1814 vergezelde hij keizer ALEXANDER, zijnen broeder,

op al zijne krijgstogten, verscheen te *Weenen* bij het congres, en verkreeg van keizer FRANS, een regiment curassiers. Hierop regelde hij de aangelegenheden van het nieuwe koningrijk *Polen*. Hij werd achtereenvolgend tot militairen-gouverneur en generalissimus der Poolsche troepen, en tot afgevaardigde op den laatsten rijksdag benoemd. Met grooten luister hield hij zijn verblijf te *Warschau*. Bij keizerlijke ukase van den 2 April 1820, werd hij van zijne gemalin, eene prinses van *Koburg*, welke in *Zwitserland* leeft, gescheiden, en huwde hij den 24 Mei 1820, onder goedkeuring des keizers, met eene Poolsche gravin, JOANNA GRUDZINSKA, die later door den keizer, naar de in het woiwodschap *Mosovië* gelegene, en aan den grootvorst geschonken goederen, tot eene vorstin van *Lowicz* verheven werd, met de bepaling, dat de kinderen uit dit huwelijk denzelfden titel zouden voeren. Vóór het huwelijk, was, bij eene keizerlijke ukase als rijkswet vastgesteld, dat kinderen, van keizerlijke prinsen en prinsessen, aan welke van eene zijde, de afstamming van een regerend huis ontbrak, geene aanspraak op den troon zouden hebben. De *Cæsarowitsch* had, nog in het leven van zijnen broeder ALEXANDER in eene geheime akte van den 14 Januarij 1822 afstand van den troon gedaan; desniettegenstaande werd hij na den dood dezes keizers, ofschoon afwezig, den 9 December 1825, te *Petersburg* tot keizer uitgeroepen. Daar hij echter te *Warschau* bij zijnen afstand volhardde, zoo werd zijn jonger broeder NICOLAAS de opvolger van ALEXANDER. De *Cæsarowitsch* was bij deszelfs krooning te *Moskau*, den 3 September 1826 tegenwoordig. Door de ten opzigte van de Polen, uitgeoefende gestrengheid, droeg hij veel bij tot den Poolschen opstand, in 1830. Hij nam de vlugt naar zijnen broeder te *Petersburg*, en overleed in 1831 aan de *Cholera*.

KORNMANN (HENDRIK), een Duitsche regtsgeleerde, op het einde der 16.e eeuw, te *Kirchbeijn*, in *Wurtenberg*, geboren, bezocht *Frankrijk* en *Italië*, ging zich vervolgens te *Frankfort* vestigen, alwaar hij na 1620 overleed. In het begin der 17.e eeuw gaf hij verscheiden werken in het licht, zoo als: 1.° *Templum naturæ, seu de miraculis quatuor elementorum, Darmstadt*, 1611, in 8 vo — 2.° *De miraculis vivorum, Kirchheim*, 1614, in 8.vo — 3.° *De miraculis mortuorum*, 1610, in 8.vo Deze drie werken, vooral de beide laatste, zijn zeldzaam en moeijelijk te vinden. — 4.°

De virginitate, virginum statu et jure tractatus jucundus, 1617, in 8.vo — 5.° *Linea amoris*, 1710, in 8.vo Ofschoon dit en het voorgaande werk oppervlakkig zijn, vindt men er echter dingen in, die nasporingen vooronderstellen. [Zijne volledige *Werken* zijn in het licht verschenen, onder den titel van *Opera curiosa* etc. *Frankfort*, 1696 en 1726, in 8vo, van welke gezamenlijke uitgave er verscheiden herdrukken, onder verschillende titels verschenen zijn].

KORTHOLT (CHRISTIAAN), een berucht protestantsch godgeleerde, in 1633, te *Burg* op het Deensche eiland *Femern* geboren, in 1662 hoogleeraar in het Grieksch te *Rostock*, werd blijvend onder-kanselier, en hoogleeraar der godgeleerdheid, aan de nieuw gestichte universiteit van *Kiel*. Hij overleed in 1694, den roem van een geleerd man nalatende. Men heeft van hem: 1.° *Tractatus de calumniis paganorum in veteres Christianos*, *Kiel*, 1698, in 4.to; een zeldzaam en belangrijk werk, voor al degene, welke de Godsdienst beminnen. — 2.° *Tractatus de origine et natura, Christianismi ex mente gentilium*, *Kiel*, 1672, in 4.to, een boek niet minder zeldzaam dan het voorgaande. — 3.° *Tractatus de persecutionibus ecclesiæ primitivæ, veterumque martyrum cruciatibus*, *Kiel*, 1689, in 4.to — 4.° *Tractatus de religione ethnica mahummedana et judaïca*, in 4.to, *Kiel*, 1665. — 5.° *De Christo crucifixo Judæis scandalo, gentilibus stultitia*, *Kiel*, 1687, in 4.to — 6.° *De tribus impostoribus magnis liber*, EDOARDO HERBERT, THOMÆ HOBBES *et* BENEDICTA SPINOSÆ, *oppositus*, waarvan de beste uitgave is van 1701, in 4.to, door SEBASTIANUS, zijnen zoon bezorgd. De schrijver dezer geleerde werken onteerde zich, door *Verhandelingen* over geschilpunten, waarvan de titels reeds genoegzaam de dweepzucht en de woede te kennen geven: *Het pausdom zwarter dan houtskool; De Roomsche Beëlzebub; De Paus scheurmaker*, enz. — CHRISTIAAN KORTHOLT, zijn klein-zoon, werkte tot in 1736, aan het *Dagblad van Leipzig*, en overleed in den bloei zijner jaren, in 1751, als Hoogleeraar der godgeleerdheid te *Göttingen*. Men heeft hem te danken: 1.° Eene *Uitgave* der Latijnsche Brieven van LEIBNITZ, in 4 dl.n, der Fransche Brieven van denzelfden, in één dl., en eene *Verzameling* van verschillende wijsgeerige wis- en geschiedkundige stukken van dien wijsgeer. — 2.° *De Ecclesiis suburbicariis*. — 3.° *De entusiasmo Mahummedis*. — 4.° Geleerde *Ver-*

handelingen. — 5.° *Leerredenen*, enz.

* Kosciusko (Thadeus), een beroemd Poolsch veldheer, den 28 October 1746, in *Litthauën*, uit eene adellijke, doch niet zeer gegoede familie geboren. Hij ontving zijne opvoeding in de *Kadetten-school* te *Warschau*, en onderscheidde zich aldaar door zijn voorbeeldig gedrag, zijne vlijt, en de vorderingen, die hij in de wis- en teekenkunde maakte. De eerste belooning die hij ontving, als prijs der begaafdheden, waarvan hij bewijzen had afgelegd, was van tot een der vier kweekelingen te worden bestemd, welke te hunner verdere ontwikkeling ten koste van den staat reisden. De jonge Kosciusko bragt verscheiden jaren in *Frankrijk* door: hij besteedde dezelve op eene nuttige wijze, door zich onafgebroken op de krijgskundige studiën toeteleggen, en door, als verpoozing van zijnen arbeid, de Fransche letteren en schoone kunsten te beoefenen. In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij met den rang van officier bij een regiment geplaatst, en niet lang duurde het, of hij werd tot kapitein bevorderd. *Polen* was toenmaals in vrede: de gedwongene werkeloosheid, waartoe hij zich gebragt zag, een ongelukkige minnenhandel, en vooral de behoefte, om iets roemrijks te ondernemen, bewogen hem, om *Polen* te verlaten, en zich naar *Amerika* te begeven, alwaar de Engelsche colonisten van het Noorden, tegen het moederland waren opgestaan. Door Washington, die hem den rang van officier bij zijnen staf gaf, zeer wel onthaald, ontving hij van het congres der *Vereenigde Staten* den rang van kolonel der genie. Zijne dapperheid en uitgebreide kundigheden verhieven hem weldra tot den rang van generaal-majoor, tot welken hij geklommen was, toen in 1783 *Engeland* de *Vereenigde Staten* erkende. Hij keerde alstoen naar *Polen* terug, alwaar hij tot in 1789 buiten bediening leefde. Omtrent dien tijd stelde koning Stanislaus en de Poolsche landdag eenige pogingen in het werk, om zich tegen den voortgang der Russische magt, en den steeds toenemenden invloed der vreemdelingen op hun land te verzetten. De Poolsche landdag benoemde hem tot generaal-majoor. Door de Russen aangerand, verdedigden zich de Polen met eene dapperheid, waarvan zij later zoo vele doorslaande blijken moesten geven, even gelijk zij zulks reeds vroeger gedaan hadden. Jozef Poniatowski werd belast, om zijn land voor den inval der Noordsche volken te bescher-

men: Kosciusko voerde onder zijne bevelen eene afdeeling aan. Gedurende dezen geheelen veldtogt, deed hij wonderen van dapperheid; hij maakte zich onsterfelijk bij het bloedige gevecht van *Dubienska*: zijne door zijn voorbeeld aangevoerde landgenooten zouden welligt de onafhankelijkheid van hun vaderland behouden hebben; maar men vernam, dat de zwakke Stanislaus zich bereid toonde, om zich aan den gebiedenden wil van Catharina te onderwerpen. Naauwelijks was dit vernederende verdrag gesloten of Kosciusko en zestien der voornaamste officieren des legers haastten zich om hun ontslag in te zenden. Weldra zag hij zich genoodzaakt, *Polen* te verlaten; alwaar het drukkende juk der Russen zich begon te doen gevoelen. Zich naar *Leipzig* begeven hebbende, vernam hij, dat een besluit der wetgevende vergadering van *Frankrijk*, hem den titel van *Fransch Burger* had geschonken. Kosciusko bleef in *Saksen*; hij was er reeds langer dan een jaar, toen zijne landgenooten het besluit vormden, om zich aan de schandelijke en gewelddadige verdrukking des vreemdelings te onttrekken: zij zonden hem een gezantschap, om hem te bewegen, van zich aan hun hoofd te plaatsen. Terwijl hij dit voorstel aannam, verzocht hij hen, van nog eenigen tijd te wachten, alvorens tegen hunne dwingelanden op te staan; maar de Polen konden de overheersching, welke hen drukte, niet langer verduren: daar hun ongeduld niet meer kon beteugeld worden, zoo begaf hij zich naar *Krakau*, op den oogenblik, waarop den generaal Madalinski, de vijandelijkheden had begonnen: hij was er niet op voorbereid; want hij had juist eene reis in *Italië* gedaan, en was heimelijk naar zijn vaderland teruggekeerd. Naauwelijks was hij aangekomen, of hij vaardigde een nadrukkelijk manifest tegen de Russen uit, en trok dadelijk tegen hen op. Hij had slechts 5,000 manschappen, met welke hij de 10,000, die hij ontmoette, aantastte: desniettegenstaande sloeg hij dezelve, en deze eerste voorspoed had den algemeenen opstand van *Polen* ten gevolge. Kosciusko was tot opperhoofd der nationale strijdkracht benoemd, en met een algemeen dictatorschap bekleed, zoowel voor de militaire en burgerlijke aangelegenheden, als voor de staatkundige betrekkingen met de vreemde mogendheden, hij toonde zich dit hooge vertrouwen steeds waardig, en zelfs zijne vijanden konden hem niet verwijten, misbruik van zijne magt gemaakt te hebben. De zegepraal, wel-

ke hij op de Russen behaald had, had een aantal Polen naar zijne legerplaats gelokt; *Warschau* verdreef de Russen, die hetzelve bezet hielden, en gedurende eenige oogenblikken was *Polen* vrij. Maar *Pruissen* vereenigde zich met *Rusland*, om dit ongelukkige land te doen bezwijken: 40,000 Pruissen trokken op *Warschau* aan, Kosciusko trok hen te gemoet, en ontmoette hen den 8 Junij 1794, bij *Szcekociny*: daar werd een bloedige slag geleverd, en de overwinning was lang onbeslist: het gelukte aan Kosciusko, om eene zeer sterke stelling voor *Warschau* intenemen, waardoor hij die stad voor de aannadering der Pruissen behoedde. De vijanden wreekte er zich over te *Krakau*, waarvan zij zich meester maakten, en alwaar zij de verregaandste wreedheden uitoefenden. Bij dit berigt geven de inwoners van *Warschau* zich aan de misdadigste buitensporigheden jegens diegene hunner landgenooten over, welke zij als voorstanders des vreemdelings beschouwen: twee bisschoppen werden opgehangen, en verscheiden gevangenen vermoord. Kosciusko had eene te edele ziel, om zulke gruwelen te kunnen gedoogen; hij liet de schuldigen vonnissen, die op het schavot hun leven verloren. De genie van dezen onverschrokken krijgsheld behoedde *Warschau* nog eenigen tijd voor den inval der Russen en Pruissen; gedurende meer dan twee maanden werden er bloedige gevechten onder de muren dier stad geleverd; de vereenigde Pruissen en Russen beproefden zelfs eene bestorming, die op eene heldhaftige wijze werd afgeweerd; zij braken het beleg op. Kosciusko zond dadelijk eenige troepen, om den vijand in zijne verschansing te vervolgen; eenige zijner corps werden verslagen. Het getal der Russen, door de veldheeren Suwarow en Fercen aangevoerd, nam dagelijks toe: Kosciusko trok tegen hen op: de slag van *Maüjowice* had den 4 October 1794 plaats: twee malen werden de Russen teruggedreven; de fortuin was langen tijd twijfelachtig; maar eindelijk gekwetst, van het paard geworpen, doorstoken, viel de edelmoedige verdediger van *Polen*, bewusteloos neder, na te hebben uitgeroepen: *Finis Poloniæ*. In het gewaad van eenen eenvoudigen Poolschen boer gehuld, stond hij op het punt, om onder de lansen der Kozakken den geest te geven, toen hij door de Russische officieren herkend werd, die te zijnen opzigte met al den eerbied doordrongen werden, welke men aan

den moed en het ongeluk verschuldigd is. Op bevel van CATHARINA II., naar *St. Petersburg* vervoerd, werd hij in eene gevangenis geworpen, waarin hij twee jaren, tot de komst van PAUL I. tot den troon, bleef opgesloten. Eene der eerste daden des bestuurs van dien vorst was, de vrijheid aan KOSCIUSKO, wiens groote hoedanigheden hij op prijs stelde, weder te geven; hij voegde er eene jaarwedde bij, welke de trotsche Pool nooit wilde ontvangen, en waarvan hij de gunstbrief terug zond, zoodra hij in een land was, waar hij de Russische magt niet meer behoefde te vreezen. Toen zijne wonden met likteekens genezen waren, stak hij naar *Engeland*, en van daar naar *Amerika* over, van waar hij in 1798 in *Frankrijk* terug kwam. Hij werd er met geestdrift ontvangen: alle partijen beijverden zich om het meest, om hem feestelijk te onthalen: zijne naar *Frankrijk* gevlugte landgenooten, boden hem alstoen den degen van JOANNES SOBIESKI aan, die de Turken onder de muren van *Weenen* overwonnen had; terwijl zij voor *Frankrijk* in *Italië* streden, hadden zij dit wapentuig bij de inneming van *Loretto* gevonden. Van dien oogenblik leefde hij vergeten op het land, bepaalde zijne geheele bezigheid tot het aankweeken van bloemen; en wilde noch post, noch bevelhebberschap aanvaarden. Niet, dat het keizerlijk bewind niet bij herhaling zou getracht hebben, om hem te verleiden, maar hij had de ontwerpen van den heerschzuchtigen krijgsman geraden, die den vrijen volken nooit vele genegenheid toegedragen had. Ondanks zijne weigeringen, werden er in zijnen naam proclamatiën uitgedeeld en den dagbladen werd verboden, zijne *Reclamatiën* te plaatsen. Men weet hoe BONAPARTE *Polen* behandelde. In 1814 droegen hem de Russen, die in *Frankrijk* kwamen, vele achting toe, en het gelukte nog aan zijnen naam, om den plunderenden soldaten, welke de door hem bewoonde gemeente verwoestten, ontzag inteboezemen. Keizer ALEXANDER, met wien hij een mondgesprek had, verleende hem zelfs eene eerewacht. KOSCIUSKO verliet *Frankrijk*. Na eene reis door *Italië* te hebben gedaan, ging hij zich in *Zwitserland* vestigen; en overleed te *Solothurn*, den 16 December 1817. Op het verzoek der Polen werd zijn lijk naar *Krakau* vervoerd, en in de hoofdkerk dier stad tusschen de graven van JOANNES SOBIESKI, en JOZEF PONIATOWSKI bijgezet. Vóór zijn overlijden, schafte hij, bij eene plegtige akte, die hij onderteekende, en door

zijne voornaamste vrienden in *Zwitserland* liet onderteekenen, de lijfeigenschap in zijn domein van *Siecnowicz* in *Polen*, af. Hij heeft ook eene gift van 13,000 *dolars*, aan den beroemden JEFFERTON gedaan, om daarmede een collegie te stichten tot het onderwijs der Negers bestemd: dit gesticht is te *Newark* opgerigt, en heeft den naam van *Kosciusko-school* ontvangen.

KOSRU en KOUROM. — Zie GEHAN-GUIR.

† KOSTER (LOURENS JANSZ), een inwoner van *Haarlem*, in 1370 aldaar geboren en na 1440 overleden, stamde door een natuurlijk kind, van de oude Hollandsche graven af. De naam van dezen man zal in alle jaarboeken der menschelijke wetenschappen, en vooral in de geschiedrollen van den op den roem zijns vaderlands zoo naijverigen Nederlander met onuitwischbare letteren geschreven staan; wijl dezelve de naam van den uitvinder eener kunst is, die, terwijl zij de bevordering der beschaving verzekert, derzelver achteruitgang belet, en de letteren en wetenschappen voor die noodlottige gebeurtenissen behoedt, welken eenen ondoordringbaren sluijer over de oudheid hebben geworpen, zoo als bijv. de brand der boekverzamelingen van *Alexandrië* en *Konstantinopel*; eener kunst, die de herinnering aller andere ontdekkingen bewaart, aan de nakomelingschap de werken der genie, en de heldendaden der overwinnaars overlevert; eener kunst, die alleen in staat is, om de duistere wolken der onkunde te verdrijven, de bijgeloovigheden der barbaarsche volken en eeuwen te doen verdwijnen, en der ware godsdienst het wapen in de hand te geven, waarmede zij het ongeloof en de ketterijen tuchtigt, de wankelenden versterkt en opwekt, en hare getrouwe kinderen voedt en onderhoudt, wijl dezelve met één woord de naam van den *uitvinder der boekdrukkunst is!* Veel is er geschreven, om de eer der eerste uitvinding dier onwaardeerbare kunst aan KOSTER, en aan de stad *Haarlem* te betwisten, en dezelve of aan *Mentz* of aan *Straatsburg* toe te kennen (zie GUTTENBERG), en het strookt niet met den aard van dit werk, om te dien opzigte in breedvoerige wederleggingen te treden; zij die begeerig naar dezelve mogten zijn, lezen de *Origines typographicæ* van den geleerden MEERMAN, de *Batavia* van JUNIUS, de in 1816 bekroonde *prijsverhandeling* van JACOBUS KONING (zie dat artikel), de *Laurekrans* van SCRIVERIUS,

het derde jubeljaar der uitgevondene Boekdrukkunst, *Haarlem*, 1740, en eindelijk: *Geschiedkundig Woordenboek der Uitvindingen*, *'s Hertogenbosch*, 1826, 1e D. 1 art. Boekdrukkunst. Wij willen ons alhier enkel bepalen tot een beknopt verslag van den toedragt der uitvinding uit gemelde werken ontleend, en in dezelve bondig gestaafd. Lourens Jansen ontleende zijnen naam Koster, van het kosterambt in de groote kerk te *Haarlem*, dat sedert het jaar 1300 in zijne familie erfelijk was; hij was een eerlijke en gegoede burger dier stad, die zelfs tot schepen verheven werd. Op eene zijner gelief-koosde wandelingen in den *Haarlemmer-hout*, kwam hij op den inval, om op de schors van eenen beukenboom letters te snijden; deze letters in een papier gewikkeld hebbende, stak hij dezelve in zijnen zak; te huis gekomen zijnde, vond hij, dat de letters door het vochtige hout, verkeerd op het papier uitgedrukt stonden. Terwijl hij die zaak dieper nadacht, sneed hij in een ander stuk hout eenige letteren verkeerd, nam daarop papier, dat hij op het hout drukte, en zag nu dat letters en woorden regt en leesbaar stonden. Hij begon hierop in geheele houten platen allerlei figuren met eenige spreuken daarbij te snijden, bestreek dezelve met eene vale inkt, en drukte ze af. Ten uiterste gebrekkig echter was tot dusverre deze kunst; de gewone schrijfinkt vloeide op het papier, en drukte de letters niet duidelijk genoeg uit, hetwelk Koster eerlang deed besluiten, om eenen taaijen en minder vloeibaren inkt te vervaardigen, bijna zoo als den tegenwoordig nog in gebruik zijnde, met dezen inkt drukte hij nu; doch daar hij nog niet op het denkbeeld van het zamenvoegen van enkele letters was gekomen, sneed hij eerst eene geheele plaat van zulk een formaat als hij verkoos: dan daar hij hier mede slechts op de eene zijde van het papier kon drukken, vervaardigde hij eene andere, die hij op een ander blad afdrukte, en plakte dat dan met den witten kant op het vorige, op deze wijze, drukte hij: 1.° *Veertig figuren, verbeeldende eenige Historiën van het oude en nieuwe Testament, met eenige daarbij geschrevene Latijnsche spreuken.* — 2.° *De zeven Temtatiën van een' kranke*, (de 7 hoofdzonden), *in zeven figuren met eene Latijnsche Verklaring*, staande vooraan een *later* gedrukte titel, waarin gezegd wordt, dat dit werk in 1428, door L. J. Koster vervaardigd is. — 3.° *Zestien figuren met Latijnsche spreuken uit het Hooglied*, staande vooraan, dat het in

1430 door KOSTER zou gedrukt zijn. — 4.° *Allerlei figuren uit de Openbaring van* JOANNES, *ten getale van* 48 *met Latijnsche spreuken*, en naar den smaak van dien tijd met kleuren afgezet. Het eerste betuigt SCRIVERIUS gezien te hebben, en de drie laatstgenoemde stukken worden nog op het stadhuis te *Haarlem* bewaard. Dezelve hebben Gothische karakters; de drukinkt is bleek, de figuren zijn zeldzaam, de vormen plomp en kenmerken eene hooge oudheid. Daarop begon KOSTER eenige boeken in houten vormen te snijden, onder anderen eenen DONATUS of *Gramatica DONATI*, voornamelijk te dienste van de kinderen zijns zwagers, THOMAS PIETERSZ., doch die hij ook tot algemeen gebruik uitgaf. Eindelijk kwam hij op het denkbeeld, om enkele letteren, eerst van *hout* en daarna van *lood* of *tin* te snijden, en begon daarmede te drukken; doch daar hij dit nog te moeijelijk vond, begon hij dezelve van voornoemde metalen in vormen te gieten, en daarmede, omtrent 1440. Het *Speculum humanæ Salvationis*, en later hetzelfde in het Nederduitsch, onder den titel van *Spieget der Behoudenisse* te drukken, van welke mede nog een exemplaar op het stadhuis te *Haarlem* bewaard wordt. Nauwelijks had KOSTER zijnen *Spiegel der Behoudenisse* afgedrukt, of een van zijne knechten, JOANNES FAUST, een Duitscher, die al de handgrepen en de behandeling der kunst, voor zoo ver als KOSTER dezelve gebragt had, van hem geleerd had, maakte zich op kersnacht van het jaar 1440, toen zijn meester en al de overige huisgenooten in de kerk waren, meester van eenige gereedschappen en letters, waarmede hij naar *Mentz* vlugtte, aldaar eenen winkel opzette, en reeds in 1442, met dezelfde letters, welke tot den *Spiegel* enz. gediend hadden, drukte en uitgaf: *Grammatica Alexandri Galli Doctrinale*, benevens *Petri Hispani Tractatibus Logicis*. — Behalve de boven vermelde werken, wil men dat KOSTER nog andere zoude vervaardigd hebben, die echter door de binnenlandsche oorlogen, vooral bij het beleg en innemen van *Haarlem* zijn verloren geraakt. — Het stedelijk bestuur van *Haarlem* heeft boven de deur van het huis waarin KOSTER gewoond heeft, deze woorden doen plaatsen: *Memoriæ Sacrum Typographia Ars artium conservatrix, nunc primum inventa circa annum* 1440. Nog vindt men 's mans standbeeld op de groote markt, regt tegen over het door hem bewoonde huis, en een ander zeer fraai, in 1723, in

den artsenijtuin opgerigt. In 1823 werd in de meeste Nederlandsche steden, doch vooral te *Haarlem*, het vierde eeuwgetij van KOSTER's uitvinding plegtstatig gevierd, en voor hem in den *Haarlemmer-hout*, een weinig beduidend gedenkstuk van Benthemer steen opgerigt.

KOTTER (CHRISTOFFEL), een leerbereider van *Sprotau* in *Silezië*, werd berucht in de Protestantsche sekte, door de Verschijningen, welke hij zeide gehad te hebben. Nadat COMENIUS kennis met hem had gemaakt, werd hij de verkondiger zijner profetiën. Wijl dezelve groote ongelukken aan het huis van *Oostenrijk* en groote voordeelen aan de vijanden van hetzelve aankondigden, stelde men hem, in 1627, te *Breslau* aan de kaak, en verbande hem vervolgens uit de staten des keizers. Deze ligte bestraffing verbeterde hem niet. Hij begaf zich naar *Lausnitz*, en speelde er den profeet tot aan zijnen dood, in 1647, in den ouderdom van 62 jaren voorgevallen. COMENIUS gaf de raaskallingen van dezen geestenziener, en die van DRABITIUS en van CHRISTINA PONIATOVIA, onder den titel van *Lux in tenebris*, *Amsterdam*, 1665, in het licht. De uitgave van 1657, is veel onvolledíger.

* KOTZEBUE (AUGUSTUS FREDERIK FERDINAND VON), een Duitsche letterkundige, den 3 Mei 1761, te *Weimar* geboren, alwaar zijn vader, dien hij als kind reeds verloor, legatieraad was. Zijne opvoeding werd in zijne geboorteplaats begonnen, en aan de akademie van *Duisburg* en *Jena* voltrokken. Bij zijne regtsgeleerde studiën had hij veel roem verworven, en zijne ouders meenden, dat hij zich aan de pleitzaal zoude toewijden; zij maakten eene misrekening: in den ouderdom van 20 jaren, werd hij door den graaf GÖRZ, den vriend zijns vaders, naar *Petersburg* beroepen, welke hem in die hoofdstad, als secretaris, bij den generaalgouverneur VON BOWR plaatste. Doch deze overleed reeds na verloop van twee jaren; maar beval in zijn testament, zijnen secretaris der keizerin CATHARINA aan, die zich bijverde, om aan den uitersten wil van eenen officier te beantwoorden, welke haar zoo getrouwelijk had gediend. Deze vorstin, die de bekwaamheid van KOTZEBUE kende, benoemde hem tot titulair raad, en plaatste hem in 1783, als bijzitter in de kamer van appel, der regtbank van *Reval*, in *Esthland*, en later als president van het burgerlijk bestuur van dat gewest, met den rang van luitenant-kolonel. Na in 1795, op zijn verzoek zijn

ontslag te hebben bekomen, begaf hij zich naar een klein landgoed, hetwelk hij bij *Narva* bezat, *Friedenthal* genaamd. In 1798 werd hij als hoftooneeldichter naar *Weenen* beroepen, alwaar hij echter niet lang bleef, maar weder naar *Weimar* terugkeerde. Op aanzoek zijner vrouw vertrok hij in 1800 weder naar *Petersburg*. Aan de Russische grenzen gekomen, werd hij op bevel van Czar PAUL I., die hem voor den schrijver hield van een schotschrift, waarin hij persoonlijk beleedigd werd, in hechtenis genomen, en naar *Kurgau*, in *Siberië* vervoerd. Zoodra de keizer echter beter onderrigt was, riep hij hem terug, onthaalde hem aan het hof, en gaf hem het bestuur over het Duitsche Petersburger tooneel. KOTZEBUE behield dezen post niet lang: de zucht om zijne familie weder te zien, bewoog hem, om zijn ontslag te vragen, dat hij eerst na den dood van PAUL I. verkrijgen kon. Te *Weimar* aangekomen, had hij met GÖTHE en de gebroeders SCHLEGEL eenige geschillen, ten gevolge van welke hij te *Parijs* kwam, alwaar hij zeer wel onthaald werd. Hij doorreisde ook *Italië* en *Duitschland*, begaf zich weder naar *Berlijn*. Hij was in gedurige briefwisseling met het hof van ALEXANDER: vergezelde in 1813 de legerbenden des Czars, als staatkundig schrijver, verkreeg vervolgens den post van algemeen consul van *Rusland* te *Koningsbergen*. In 1816, werd hij als staatsraad bij het departement van buitenlandsche zaken, te *St. Petersburg* aangesteld, en keerde in 1817 met eene jaarwedde van 15,000 roebels, en den last, om over den toestand der letterkunde en der openbare meening in *Duitschland*, aan den keizer onmiddelbaar berigten in te zenden, naar zijn vaderland terug. Op den 23 Maart 1819, deden drie dolksteken, hem door den student SAND toegebragt, oogenblikkelijk sterven. Ziedaar de hoofdtrekken uit het leven van KOTZEBUE; hij verhaalt een gedeelte zijner geschiedenis, in 1.° *Das merkwürdigste Jahr meines Lebens;* dit werk bevat zijne ballingschap naar *Siberië*, en heeft het voorkomen van eenen roman: hij had, zegt hij duizende slechte behandelingen van wege zijne wachten te verduren, die hem eerst naar *Mittau* en vervolgens naar *Siberië* begeleidden, van waar hij ontsnapte. Na langen tijd in *Lijfland* te hebben rondgezworven, viel hij andermaal in handen zijner vervolgers, die hem naar *Tobolsko*, en eindelijk naar *Kurgau*, de plaats zijner ballingschap,

vervoerden, dit alles wordt door een aantal treffende voorbeelden uitlokkend gemaakt. De roem welken zijn tooneelspel *Menschenhasz und Reue* had verworven, had hem het gulste onthaal in *Parijs* voorbereid. Elke letterkundige vooral beijverde zich, om den Duitschen tooneelschrijver, wiens onderhoud daarenboven zeer geestig was, op het feestelijkst te onthalen. Hij toonde zich echter niet zeer erkentelijk, voor de ontelbare beleefdheden, hem door de Franschen aangedaan; en in zijn werk — 2.° *Meine Erinnerungen aus Paris*, bepaalt hij zich niet alleen, om valsche oordeelvellingen te maken en verdichte bijzonderheden voortestellen, maar hij beleedigt en lastert zelfs diegene, welke hem met edelmoedigheid en vertrouwen in hunne huizen hadden opgenomen. — 3.° In *Meine Erinnerungen aus Rom und Neapel*, spaart hij de Italianen niet; en dikwijls werden zijne Duitsche landgenooten door zijn hekelzuchtig dichtvuur niet beter behandeld. Zijne geschiedkundige opstellen zijn: — 4.° *Preuszens ältere Geschichte*, *Riga*, 1808 — 1809, 4 dl.n in 8.vo; een goed werk, met geest en vuur, maar niet met al den ernst geschreven, die den geschiedkundigen stijl betaamt. Hij raadpleegde tot deze geschiedenis de geheime handvesten der Duitsche of Teutonische orde, dezelve gaat tot den vrede van *Thorn*, in 1466. — 5.° *Geschichte des Deutschen Reichs*, deze is minder dan de voorgaande, en beide hebben weinig opgang gemaakt. — 6.° Een aantal *Romans*, waarvan de voornaamste ten titel voert: *Leiden der Ortenbergischen Familie*. — 7.° *Tooneelkundige werken*; onder den naam van KOTZEBUE worden er meer dan 300, treur-, blij-, klucht- en zangspelen genoemd. Maar men weet, dat hij het grootste gedeelte derzelve voor zeer geringe prijzen van verscheiden studenten heeft gekocht, en dat, na dezelve herzien te hebben, hij die stukken zeer duur aan verschillende tooneelen van *Duitschland* weder verkocht. Zijne meest beroemde treurspelen zijn: *GUSTAAF VASA; de Hussiten; de Zonnen Priesteres* (naar eene Italiaansche opera *Virgine del sole* gevolgd); *de Spanjaards in Peru; HUGO GROTIUS* enz. Tot zijne voornaamste tooneelspelen, behooren: *Menschenhaat en berouw; de Indianen in Engeland; De jongste kinderen mijner luimen* enz. » Men kan hem niet betwisten, zegt mevrouw DE STAËL, dat hij eene volmaakte kennis van de uitwerkselen des tooneels bezit. Vele zijner stukken hebben de levendigste belangstelling verwekt,

overal, waar dezelve ten tooneele zijn gevoerd. Men moet echter bekennen, dat KOTZEBUE, aan zijne personen, noch de kleur der eeuwen, in welke dezelve geleefd hebben, noch de nationale trekken, noch de hoedanigheid, welke de geschiedenis aan dezelve toekent, weet te geven. Tot welk land of tot welke eeuw die personen ook mogen behooren, zij komen altijd als tijd- en landgenooten voor; zij hebben dezelfde gevoelens, dezelfde nieuwere zeden; en het zij, dat het om een mensch van onzen leeftijd, of om de zonnenmaagd te doen is, men ziet in zijne stukken slechts een natuurlijk en *pathetisch* tafereel van den tegenwoordigen tijd. Indien de, in *Duitschland* eenige, tooneelkundige begaafdheid van KOTZEBUE, vereenigd kon worden, met den toon, om de karakters zoodanig afteschilderen als de geschiedenis ons dezelve mededeelt, en indien zijn dichtstijl zich tot de hoogte der onderwerpen en betrekkingen verhief, van welke hij de geestige uitvinder is, dan zou de roem zijner stukken even zoo duurzaam zijn, als dezelve schitterend is." Mevrouw DE STAËL verwijt hem ook van vooral in zijne eerste voortbrengselen de godsdienst niet genoeg geëerbiedigd te hebben. Men kan bij dit verwijt voegen, dat in bijna al zijne stukken, het bedrijf zonder overleg voortgaat, en dat de gebeurtenissen voorvallen, om de enkele reden, wijl de schrijver dezelve ter ontwikkeling noodig heeft; dat de goede smaak aanhoudend geschokt wordt, door de vermenging van boertige en treurige bijzonderheden; en dat eindelijk zijn stijl zelden beknopt en verheven is. Zijne *tooneelkundige werken*, zijn in 1797, in 5 dl.n in 8.vo, en in 1798 — 1819, in 23 dl.n in 8.vo, te *Leipzig* gezamenlijk uitgegeven. — De gevoelens van KOTZEBUE zijn, volgens de omstandigheden, in welke hij zich bevonden heeft zeer verschillend geweest. Een zijner eerste staatkundige voortbrengsels was eene *Verdediging van den adel*, 1792, waarin hij met veel kracht het grondbeginsel ontwikkelt van de noodzakelijkheid van eenen erfelijken adel in eene monarchie. Later omhelsde hij met geestdrift de revolutionnaire denkbeelden, en bevorderde dezelve in een aantal vlugschriften. Na zijne reis naar *Parijs*, voer hij op eene hevige wijze tegen BONAPARTE uit, en zie hier echter hoe hij zich in 1804, in zijn werk getiteld: *Reis van Parijs naar Berlijn* uitdrukte: . . . . » Het staatkundige stelsel, hetwelk een

volk gelukkig en roemrijk maakt, is altijd *regtvaardig en wettig*. . . . De nakomelingschap zal enkel uit de gevolgen den *heldhaftigen man* beoordeelen, die, even als JUPITER, enkel door het fronsen der wenkbraauwen de aarde doet beven. Er is weinig aan gelegen, dat hij er geene gewetenszaak uit maakt, om de menschen op te offeren, welke hij enkel als werktuigen beschouwt, hem ter bereiking van zijn doel te dienste, indien hij al degene gelukkig maakt, welke hij niet opoffert!..." Men weet dat NAPOLEON zich in 1804 als keizer had doen uitroepen. Voor het overige kan de staatkunde, aan welke KOTZEBUE lof gelieft toetezwaaijen niet die van een *heldhaftig man* zijn. Met het Russische hof verzoend, was hij geheel te dienste van hetzelve: men beschouwt hem als den steller van verscheiden proclamatiën en andere stukken, die toenmaals uit het Peterburger kabinet voortkwamen, en in welke men een treffend contrast opmerkt tusschen zijne gevoelens van 1800 en die van 1812. Nadat keizer ALEXANDER hem vergund had, om in zijn vaderland te wonen, belastte hij hem tevens, om hem verslag te geven van den openbaren geest van dat land. Twee onmiddellijke voorgangers van ALEXANDER, hadden dergelijke correpondenten gehad. GRIMM was zulks van CATHARINA II., en LA HARPE van PAUL I. geweest. Minder gelukkig dan zijne voorgangers, had KOTZEBUE aan deze briefwisseling zijnen treurigen dood te wijten. Men weet hoezeer de sekte der *Carbonnari* of *Illuminés* in *Duitschland* verspreid is. In zijne brieven aan keizer ALEXANDER, schilderde KOTZEBUE dezelve met de levendigste kleuren af, toonde aan hoe buitengemeen gevaarlijk de grondbeginselen waren, welke zij predikte, en hield niet verborgen, dat zij er heimelijk op uit was, om de troonen te ondermijnen, en *Europa*, ja zelfs de geheele wereld om te keeren. Wijl de studenten van *Duitschland* meestal aan de sekte der *Illuminé's* verbonden zijn, zoo waren *zij* het voornamelijk, die KOTZEBUE bestreed. Diegene hunner voorstanders, welke zich als best onderrigt beschouwden, beweerden, dat die aanvallen overdreven waren. Wat hier ook van wezen moge, de uitslag was niet minder verschrikkelijk voor hunnen tegenstander. Men weet niet door welk toeval verscheiden brieven der briefwisseling van KOTZEBUE in het licht zijn gekomen; dezelve vielen in handen der studenten. Een hunner, SAND genaamd, verlaat zijne universiteit, begeeft zich naar *Manheim*,

treedt in het huis van KOTZEBUE, en vraagt om hem te spreken: hij wordt in zijne studeerkamer gelaten, en, onder het uitspreken der woorden: *Hier du Verräther des Vaterlandes!* stoot hij hem den dolk in het hart, aan welke verwonding KOTZEBUE oogenblikkelijk stierf. Het is niet mogelijk de inborst van KOTZEBUE naauwkeurigijk te bepalen, maar het is zeker, dat men hem bij verscheiden gelegenheden verweet afgunstig, wispelturig en hebzuchtig te zijn. Het zou echter onbillijk wezen, van aan KOTZEBUE begaafdheid, eenen levendigen, aangevuurden en bevalligen stijl te willen betwisten. Zijne kundigheden waren zeer verscheiden. Wij kunnen niet denzelfden lof aan zijn oordeel en zijnen smaak toezwaaijen, dien men *anti-classiek* zou kunnen noemen. Ongelukkiglijk heerschen dit valsche oordeel en die kwade smaak in bijna al zijn tooneelstukken, ofschoon men moet bekennen, dat men in dezelve vele verbeeldingskracht, eene volkomene kennis des tooneels, koddige en belangrijke bedrijven, eene ongedwongene zamenspraak, vol vuur en geestige kwinkslagen aantreft; maar KOTZEBUE kende beter het uitwendige van den mensch, dan zijn hart en zijne hartstogten. Bijzonderheden, KOTZEBUE betreffende vindt men in *Das leben AUGUST KOTZEBUE's, nach seine Schriften und authent. Mittheilungen, Leipzig*, 1819.

KOULI-KHAN of KULICHAN (THAMASP), koning van *Perzië*, ook NADIR-SCHAH genaamd, geboren in 1688 (1100 der *Hegira*), te *Calot*, in de provincie *Khorasan*, eene der meest oostelijke van *Perzië*, en aan de invallen der Usbeksche Tartaren blootgesteld, tegen welke hij reeds in den ouderdom van 15 jaren, ter verdediging zijner eigendommen moest ten strijd trekken. De vader van NADIR was gouverneur der sterkte *Calot:* sedert lang was die waardigheid erfelijk in zijne familie, en moest bij gevolg op zijnen zoon vervallen, dien hij, bij zijn overlijden, minderjarig naliet; maar de oom van den jongen KOULI-KHAN maakte zich meester van het bestuur, onder voorwendsel van tot aan de meerderjarigheid van zijnen neef voor hetzelve te willen zorgen. NADIR, over zulk een gedrag verontwaardigd, verliet het land. Na verscheiden heldendaden, meer een struikroover, dan een veldheer waardig, onderscheidde hij zich op eene eervolle wijze, door de Usbeksche Tartaren, die *Khorasan* verwoestten terug te drijven: maar hij verbitterde te gelijkertijd, door zijne trotschheid den landvoogd van dat gewest, zoodat deze hem

zulke felle stokslagen onder de voetzolen liet geven, dat de nagels der teenen hem afvielen. Deze hoon noodzaakte NADIR, om de vlugt te nemen; hij voegde zich bij twee struikroovers, nam bandieten aan, en zag zich in korten tijd aan het hoofd van 500 wel uitgeruste manschappen. Met deze bende verwoestte hij het geheele land, en verbrandde de huizen van al degene, die weigerden bij te dragen. De Aghwans hadden zich onder aanvoering van MAGHMUD, die in *Perzië* was gevallen, meester van *Ispahan* gemaakt. De Turken en Moskovieten, hadden van eenen anderen kant verscheiden Perzische staten aangevallen: zoo dat SCHAH-THAMAS, de wettige opvolger van HUSSEIN, niet meer dan twee of drie gewesten had. Een der veldheeren van zijn leger, waarover hij ontevreden was, begaf zich heimelijk met 1500 man naar NADIR. Daar de oom van NADIR alstoen vreesde; dat hij hem gewapenderhand van het bestuur zou komen berooven, zoo schreef hij hem, dat hij, indien hij wilde, vergeving zou erlangen van al wat hij gedaan had, en dat hij in dienst des konings kon treden. Hij nam dit aanbod aan, en vertrok zonder uitstel, met den vlugtenden generaal, en 100 uitgelezen manschappen naar *Calot*. Hij werd wel ontvangen, maar den volgenden nacht liet hij de stad door 500 manschappen berennen, en zich naar de kamer van zijnen oom begevende, doodde hij hem in 1727. Daar SCHAH-THAMAS volk noodig had, liet hij aan NADIR weten, dat hij hem ook nog dezen misslag vergeven zoude, indien hij zich bij hem kwam vervoegen, en dat hij hem tot *Min-Baschi*, of bevelhebber van duizend ruiters zou verheffen. NADIR, door dit voorstel bekoord, begaf zich naar den vorst, verschoonde zich, en beloofde eene groote getrouwheid. Na zich in verscheiden gevechten tegen de Turken onderscheiden te hebben, werd hij luitenant-generaal. Hij wist zich zelfs zoo wel in den geest des vorstes in te dringen, en den veldheer van deszelfs legerbenden verdacht te maken, dat, nadat deze laatste ónthoofd was, NADIR in het begin van 1729 tot den veldheerspost verheven werd. Het is alstoen, dat hij de geheele uitgebreidheid zijner talenten aan den dag legde, de koning verliet zich op hem in alle militaire aangelegenheden. In de maand Augustus van dat jaar, vernam THAMAS, dat ASCHRUFF, opvolger van MAGHMUD, met dertig duizend man op *Khorasan* kwam afzakken; NADIR trok tegen hem op, de slag werd geleverd en nadat ASCHRUFF 12,000 man ver-

loren had, keerde hij met omtrent het derde gedeelte van zijn leger naar *Ispahan* terug. Het was alstoen, dat THAMAS zijnen veldheer de grootste eerbewijzen aandeed, welke een koning van *Perzië* kan doen. Hij beval hem zijnen naam te dragen, zoodat hij THAMASP-KULI of KOULI, dat is *Slaaf van THAMAS* werd genaamd, waarbij men later het woord CHAN of KAN, hetwelk *Heer* beteekent, voegde. De slaaf wilde weldra heer zijn; KULICHAN verwekte eenen opstand tegen THAMAS, deed hem in eene duistere gevangenis opsluiten, en plaatste zich op den troon, welken hij hem had doen verlaten. Hij werd in 1736 te *Kasbin* gekroond. De groote heer en de *Mogol* erkenden hem als koning van *Perzië*. Hij vertrok in de maand December met een leger van meer dan 80,000 man, na zijnen zoon BEZA-KULI-MIRLA, achtergelaten te hebben, om gedurende zijne afwezigheid, in *Ispahan* het bevel te voeren, en nam, na een beleg van 18 maanden *Kandahar* in. Eenige staatsdienaars van MAHOMED-SCHAH, keizer van *Mogol* of *Hindostan*, schreven aan KULICHAN, om hem te bewegen, zich van een rijk meester te maken, hetwelk de zorgelooze en wellustige vorst niet waardig was. Zoodra de koning van *Perzië* zijne veiligheidsvoorzorgen had genomen, weigerde hij niet, om aan deze met zijne neigingen zoo zeer strookende overwinning het oor te leenen. Na zich van de steden *Ghorbundet* en *Ghoznaw* meester gemaakt te hebben, trok hij regelregt op *Cabul* aan, de hoofdstad van het gewest van denzelfden naam, en de grensplaats van *Hindostan*, en maakte zich meester van dezelve; hij vond aldaar onnoemelijke rijkdommen. Hij schreef aan den grooten-mogol, dat » alles, wat hij gedaan had, was ter handhaving van de godsdienst des keizers." MAHOMED beantwoordde dezen brief niet anders dan door het ligten van troepen. KULICHAN zond eenen tweeden afgevaardigde, om omtrent 50 millioenen Nedl. guldens, en vier gewesten te vragen. De keizer, zeer achteloos, en door zijne ministers verraden, maakte niet den minsten spoed. Gedurende deze uitvlugten, verscheen de Perzer voor *Peishor*, waarvan hij zich, na een corps van 7000 man, voor die stad gelegerd, verslagen te hebben, in November 1738 meester maakte. Den 19 Januarij daaropvolgende zag hij zich meester van *Lahor*. Eindelijk geraakte het leger van den Grooten Mogol in beweging, en de vorst vertrok den 18 Januarij van *Delhi*. KULICHAN trok hem te gemoet. Zijn

leger bestond omtrent nit 16,000 ruiters. Hij sloeg zijne legerplaats op eenen kleinen afstand van het vijandelijke leger op. De slag werd geleverd, en de Perzer behaalde eene volkomene overwinning, ofschoon hij slechts een gedeelte zijner troepen had doen handelen. De verslagenheid en de schrik verspreidden zich onder het leger des keizers. Men belegde eenen raad, en men liet aan KULICHAN voorstellen tot den vrede doen, die in de eerste plaats vorderde, dat de Groote Mogol in zijn kamp zoude komen, om met hem te onderhandelen. De keizer deed, hetgene, wat men van hem vraagde; en nadat de koning van *Perzië* hem naast zich op denzelfden zetel had doen zitten, sprak hij als een meester tot hem, en behandelde hem als een onderdaan: daarop gaf hij aan eene afdeeling der ruiterij bevel, om zich van de geheele artillerie van den Grooten Mogol meester te maken, en al de schatten, kleinooden, wapens en al den krijgsvoorraad van den keizer en de *Emirs* weg te nemen. De beide vorsten begaven zich daarop naar *Delhi*, de hoofdstad des keizerrijks, alwaar zij den 7 Maart 1739 met hunne troepen aankwamen. De overwinnaar sloot den overwonnene in eene eervolle gevangenis op, en deed zich tot keizer der *Indiën* uitroepen. Alles liep in den beginne zeer gerust af; maar eene belasting, welke men op het koren zette, veroorzaakte eenen grooten opstand, en eenige uit het gevolg van den Perzischen koning werden gedood. Den volgenden dag 11 Maart, was de volksbeweging nog grooter. KULICHAN steeg te paard, en zond eene zware afdeeling zijner troepen, om den opstand tot bedaren te brengen, met de vrijheid, om, na zachte middelen en bedreigingen vruchteloos te hebben aangewend, de muitelingen over den kling te doen springen. Zich in eene moskée begeven hebbende, werd hij er door steenworpen begroet, ja men schoot zelfs op hem. De koning van *Perzië* gaf zich alstoen aan zijne geheele woede over, en beval eene algemeene slagting; hij deed dezelve eindelijk ophouden, maar daar zij, van 8 ure des morgens, tot 3 ure des namiddags geduurd had, was er zulk een verschrikkelijk bloedbad, dat men rekent, dat er meer dan 40,000 inwoners omkwamen. Om zich van zulk eenen lastigen gast te ontslaan, moest men hem de sommen betalen, welke hem beloofd waren. KULICHAN had tot zijn aandeel onnoemelijke rijkdommen in juweelen en diamanten. Hij nam veel meer schatten uit *Delhi* mede, dan den Span-

jaards bij de verovering van *Mexico* ten deel viel. Deze schatten, door eene plundering van verscheidene eeuwen verzameld, werden door eene andere plundering gesloopt. Men schat de schade, welke deze inval der Perzers veroorzaakte, op 125 millioenen ponden sterlings. Een *derwisch*, door de ongelukken van zijn vaderland bewogen, durfde het volgende verzoekschrift aan KULICHAN aanbieden: » Indien gij God zijt, handel als God; indien gij een profeet zijt, zoo geleid ons op den weg des heils; indien gij een koning zijt, maak de volken gelukkig en verdelg dezelve niet." KULICHAN antwoordde in den stijl van ATTILA: » Ik ben geen God, om als een God te handelen; noch een profeet, om den weg des heils aantetoonen; noch een koning, om de volken gelukkig te maken. Ik ben degene, dien God zendt tegen de natiën, op welke Hij zijne wraak wil doen vallen." De Perzische vorst, die het in zijne magt had, om alles van MAHOMED te eischen, eindigde met hem eene prinses van zijn bloed, voor zijnen zoon ten huwelijk te vragen, met den afstand van al de gewesten aan gene zijde der rivier *Atek*, en die van *Indus*, naar den kant van *Perzië*. MAHOMED stemde in deze verbrokkeling, door eene eigenhandig onderteekende akte, toe. KULICHAN stelde zich tevreden met den afstand dier schoone gewesten, welke aan zijn Perzisch rijk grensden, en verkoos dezelve boven uitgestrekter veroveringen, die hij moeijelijk zou hebben kunnen behouden. Hij liet aan MAHOMED den titel van keizer, maar gaf het bestuur aan eenen onderkoning over. Met rijkdommen overladen, was hij enkel op zijnen terugtogt naar *Perzië* bedacht. Na eenen moeijelijken togt, die door verscheiden hinderpalen belemmerd werd, welke zijne dapperheid en zijne fortuin te boven streefden, kwam hij er aan. Zijne overige heldendaden zijn weinig bekend. [Men weet echter nog, dat nadat zijn neef ALI, den standaard des oproers had opgeheven, KULICHAN tegen hem optrok; hij had zijne legerplaats te *Feth-Abud*, toen zijn hofmeester en verscheiden veldheeren hem des nachts in zijne tent aanvielen; hij verdedigde zich op de dapperste wijze; maar vruchteloos, want daar hij struikelde, werd hij doorstoken, en men hieuw hem den 20 Junij 1747 het hoofd af. « De moordenaars, zegt een Perzische geschiedschrijver, maakten eenen kaatsbal van dat hoofd, hetwelk kort te voren, de geheele wereld niet in staat was te beteugelen."] Zijn neef ALI KULICHAN, liet zich tot koning

van *Perzië* uitroepen. De overwinningen van KULICHAN werden enkel door verwoestingen gekenmerkt. Hij was slechts een doorluchtige booswicht; buitengemeen aan de vrouwen verslaafd, scheen hij zijne bloeddorstige inborst door het genot van zinnelijke vermaken slechts te voeden. Zijne gestalte was zes voeten lang, zijn gestel gehard en zijne stem buitengemeen zwaar. Door de geschiedenis zijner heldendaden, wordt de volgende aanmerking van MONTESQIEU zeer duidelijk bewaarheid: « Dat men zich aan de eene zijde voor oogen stelle de aanhoudende moordtooneelen der Grieksche en Romeinsche koningen en legerhoofden, en van den anderen kant de verdelging der volken en steden, door diezelfde hoofden, TIMUR en GENGISCHAN, die *Azië* verwoest hebben, zoo zullen wij zien, dat wij aan het Christendom, in het bestuur een zeker staatkundig regt, en in den oorlog, een zeker regt der menschen te danken hebben, hetwelk de menschelijke natuur niet genoeg kan erkennen." [Te gelijker tijd, dat hij naar de algemeene heerschappij streefde, had KULICHAN het oogmerk, om in een zelfde geloof de Christenen, Joden en Mahomethanen te vereenigen; het is zeker, dat hij de *boeken van* MOZES en het *Evangelie* in het Perzisch deed vertalen. Hij wilde ook nieuwigheden in de Muzelmansche godsdienst invoeren. Door eene waterzucht bedreigd, werd hij door eenen Mahomethaanschen arts met het beste gevolg behandeld. Na het vertrek van dezen, vertrouwde hij zich aan de zorg van broeder BASIN, eenen jesuit, toe, die hem niet weder verliet, en een naauwkeurig *Verslag* van zijne laatste levensjaren heeft in het licht gegeven.]

* KOURAKIN of KURAKIN (prins ALEXANDER DE), oud Russisch staatsminister bij het keizerlijke hof van *Frankrijk*, bailliuw der orde van den heiligen JOANNES van *Jeruzalem*, kanselier der orden van *Rusland*, grootkruis van het legioen van eer, lid der orden van *Pruissen*, *Denemarken*, *Beijeren* enz., werd in 1752, uit eene der beroemdste familien van *Rusland* geboren. De jonge KOURAKIN werd met den groothertog PAUL, later keizer, die hem steeds eene bijzondere vertrouwelijke welwillendheid toedroeg, opgevoed. Hij vergezelde hem op zijne reizen door *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italië*. In 1796 tot minister en onderkanselier des rijks benoemd, deed hij, na den geweldigen dood van PAUL I., in 1801 afstand van zijne waardigheden, en verwijderde zich

voor eenigen tijd van het hof. Het oorleenende aan de herhaalde aanzoeken van keizer ALEXANDER, den zoon en opvolger van PAUL, nam hij in 1802 het gezantschap van *Weenen* aan. Het was de prins DE KOURAKIN, die de onderhandelingen met *Frankrijk* aanknoopte, en in 1807 het vredesverdrag van *Tilsit* onderteekende. ALEXANDER verhief hem alstoen tot geheimraad der eerste klasse, en tot veldmaarschalk; en in het volgende jaar benoemde hij hem tot hoogstdeszelfs afgezant te *Parijs*, alwaar hij zich vier jaren ophield. KOURAKIN was bijna omgekomen, bij gelegenheid van het feest, hetwelk de prins van SCHWARZENBERG, afgezant van FRANS II., aan NAPOLEON gaf, ter viering van zijn huwelijk met eene aartshertogin van *Oostenrijk*, dochter van dien keizer. Er ontstond brand in de danszaal, en in de algemeene verwarring, viel hij van de trappen, geraakte onder het voetengetrap, en verloor zijn geheele bewustzijn. Toen men hem wegdroeg, was hij geheel met wonden bedekt, die hem lang veel deden uitstaan, en verscheiden brandwonden, die hij aan de hand had bekomen, konden niet geheel genezen. *Rusland* wilde het stelsel van het vaste land, door BONAPARTE tegen den Engelschen handel bepaald, niet meer aankleven, en de goede verstandhouding werd tusschen de beide keizers verbroken. De prins KOURAKIN legde bij gelegenheid der onderhandelingen, welke te dien einde plaats hadden, de begaafdheden van eenen bekwamen diplomaat, en eene onverschrokkenheid aan den dag, welke zijn karakter tot eer verstrekt. Toen NAPOLEON hem zeide: « Ik heb 500,000 man voor mijne vrienden, of tegen mijne vijanden, — antwoordde hem KOURAKIN. « Neen, sire, gij hebt er slechts 250,000." Hij had deze naauwkeurige opgave van twee ambtenaren bij het ministerie van oorlog ontvangen, die door eene militaire commissie veroordeeld werden, om gefusileerd te worden. Nadat de oorlog in Mei 1812 aan *Rusland* verklaard was, begaf prins KOURAKIN zich naar een buitengoed, hetwelk hij te *Sèvres* had, alwaar hij lang op zijne paspoort wachtte. Voor de bepaaldde vredebreuk, ontstond er tusschen de Fransche agenten, den graaf van ROMANZOW en prins KOURAKIN, eene officiele briefwisseling, die in het stuk van staatkunde zeer belangrijk is. Toen het hem werd toegestaan, om *Frankrijk* te verlaten, begaf prins KOURAKIN zich naar *Memel*, alwaar men hem op nieuw paspoor-

ten weigerde. Zijn toestand werd alstoen zeer hagchelijk: de gemeenschap tusschen *Memel* en *Wilna*, alwaar zich keizer ALEXANDER bevond, was afgesneden, en prins KOURAKIN kon zelfs zijne brieven niet aan zijnen vorst doen geworden. Intusschen naderden de Franschen *Moskau*, en KOURAKIN vernam te *Memel* het verbranden dier stad, hetwelk hem aanmerkelijke verliezen veroorzaakte. De noodlottige terugtogt der Franschen, stond hem toe, om zich naar keizer ALEXANDER te begeven, door wien hij op de eervolste wijze ontvangen werd. Toen de Russische senaat, na den voorspoed der bondgenooten in *Duitschland*, aan den keizer den titel van *Gezegende* had toegekend, werd de prins KOURAKIN verkozen, om hem te complimenteren. Te *Berlijn* werd hij door eene langdurige ziekte aangetast, die hem belette, om deel te nemen aan de staatszaken. ALEXANDER benoemde hem vervolgens tot zijnen staatsraad; en in 1817 gaf hij hem de vrijheid, om in vreemde landen te reizen. De keizer liet hem gedurende al dien tijd zijne bezoldigingen, jaarwedden en *tafelgelden* genieten, en voegde er in zijne dépêche bij: » Wanneer hij verligting in zijnen tegenwoordigen staat zal hebben ontvangen, zal prins KOURAKIN ongetwijfeld niet weigeren, om op nieuw aan zijn land nuttig te zijn. . .« Hij bevond zich te *Parijs* in de maand September 1822; in het volgende jaar vertrok hij naar *St. Petersburg*, en overleed in die stad, op het einde van 1824. Zijn verlies werd levendig gevoeld door keizer ALEXANDER, die in hem eenen onderdaan bezat, evenzeer onderscheiden door zijne begaafdheden, als door zijne regtschapenheid en zijnen ijver.

KRACHENINNIKOW of KRASCHENINNIKOFF (STEPHANUS), een Russisch reiziger, in 1712 te *Moskau* geboren, behoorde tot het getal der jonge kweekelingen, welke aan de hoogleeraars der akademie van *St. Petersburg* verbonden waren. Nadat deze maatschappij in 1733 op bevel der keizerin, eenige harer leden naar *Kamschatka* gezonden had, om een verslag van dat land te geven, zoo volgde de jonge KRACHENINNIKOW den hoogleeraar der natuurlijke historie. Hij kwam in 1743 van daar terug, met een aantal waarnemingen, waarvan er eenige belangrijk kunnen schijnen. De akademie benoemde hem in 1745 tot adjunct en in 1753 tot hoogleeraar der kruidkunde en natuurlijke historie. Hij overleed in 1755: hij was door zijne maatschappij belast geweest

met het ontwerpen van een *Verslag* der ontdekkingen door de leden der akademie gedaan, en zulks te verbinden, met dat van den heer STELLERT, die in 1745 overleden was. Het is dit werk, waarvan de vertaling [in het Fransch] het tweede deel uitmaakt, van de *Voyage de Sibérie*, door den abt CHAPPE D'AUTEROCHE, *Parijs*, 1768, 2 dl.n in 4.to, met platen, prachtig uitgevoerd.

KRANTZ, of CRANTZ (ALBERTUS), een Duitsche kronijkschrijver, hoogleeraar der wijsbegeerte en godgeleerdheid te *Rostock*, later deken der kerk van *Hamburg*, en sijndicus dier stad, zijne geboorteplaats, werd in verschillende onderhandelingen gebruikt, en kweet zich van dezelve met even zoo vele schranderheid als ijver. Hij was de scheidsman der geschillen, de toevlugt der armen, en het voorbeeld van zijn kapittel. Deze achtenswaardige man overleed in 1517, verscheiden werken nalatende. De meest bekende zijn: 1.° *Chronica regnorum Aquilonionum Daniæ, Sueciæ, Norwegiæ, Straatsburg*, 1546, in fol., door de zorg van JOANNES WOLF, in hetzelfde formaat, te *Frankfort* herdrukt. — 2.° *Saxonia, sive De Saxonicæ gentis, vetusta origine, Frankfort*, 1575, 1580, 1581, en 1621, in fol. — 3.° *Wandalia, sive Historia Wandalorum, Keulen*, 1600 in fol., met meer zorg, in 1619, te *Frankfort*, door WECHEL herdrukt. — 4.° *Metropolis, sive Historia ecclesiastica Saxoniæ, Frankfort*, 1575, 1590 en 1627, in fol. Deze bevat enkel de geschiedenis van *Westfalen* en *Jutland*. — 5.° *Ordo missæ, secundum ritum ecclesiæ Hamburgensis, Rostock*, 1505, in fol. Al de werken van dezen schrijver bieden vele geleerde nasporingen aan; maar hij verliest zich somtijds in den oorsprong der volken, ofschoon hij de eerste is, die er aan gewerkt heeft, om de Noordsche geschiedenis van de fabels te zuiveren, waarvan zij vol is. Indien zijne *Geschiedenissen* met de bepaling *Donec expurgenter* op den *Index* geplaatst zijn, moet men zulks daaraan toeschrijven, dat de sectarissen dezelve verminkt hebben: want KRANTZ was een opregte Catholijke, en overleed, alvorens LUTHER de treurige scheuring maakte, die de kerk in *Duitschland* zoo zeer geschokt heeft.

KRANZ of CRANZ. — Zie FISCHET.

* KRASICKI (IGNATIUS), graaf van *Sietzen*, een Poolsch bisschop, te *Dubiecko*, den

3 Februarij 1735, uit een in de letteren en de wapens, evenzeer beroemd geslacht geboren. Door zijne ouders tot den geestelijken staat bestemd, verkreeg hij zonder moeite de aanzienlijkste waardigheden der kerk, en werd achtereenvolgend benoemd tot vorst-bisschop van *Ermeland*, en daarna tot aartsbisschop van *Gnesen*. KRASICKI was ook een der beroemdste Poolsche schrijvers van de 18e eeuw: zijne gedichten en zijne proza zijn zeer sierlijk. Daar hij, zoo als de meeste zijner vrienden, zijn vaderland niet met den degen kon verdedigen, zoo verdedigde hij hetzelve uit al zijn vermogen met de pen. Toen *Polen* in 1772 voor het eerst verdeeld werd, en hij, ten gevolge dier verdeeling, onder Pruissische heerschappij kwam, en alzoo zijnen titel van Poolsch senateur verloor, begaf hij zich naar *Berlijn*, alwaar hij troost in de letteren zocht, die hij met eenen nieuwen ijver beoefende. FREDERIK *de Groote* onderhield zich gaarne met hem, en was hem zeer genegen. Men verhaalt dat deze vorst, hem eens al boertende zeide: *Ik hoop, mijn heer de aartsbisschop, dat gij mij onder uwen bisschoppelijken mantel, mede in het paradijs zult nemen.* — *Neen, Sire*, antwoordde de prelaat op denzelfden toon; *Uwe Majesteit heeft mij denzelven zoo zeer gekort, dat ik er onmogelijk smokkelgoederen onder verbergen kan.* De graaf KRASICKI is te *Berlijn*, den 14 Maart 1801 overleden. Men heeft van hem: *La Mycheïde*, *Die Mäuseade* of *La Souriade*, 1776, 1780, in 8.vo, een *heroïsch-comisch* gedicht in 10 gezangen; het onderwerp is ontleend uit de oude kronijk van den bisschop KADLUBECK, volgens welke de ratten en muizen den koning POPIËL hadden verslonden. — 2.° *La Monamachie* of *de staart der Monniken*, 1778, een dichtstuk in 6 zangen, dat voor zijn meesterstuk gehouden wordt. — 3.° Verscheiden boeken met *Fabels* en *Vertelsels*, 1779 in 8.vo — 4.° *Heldendichten*. — 5.° *De oorlog van Choczim*, een heldendicht, in 12 gezangen. — 6.° *Brieven* en *Mengelingen*. — 7.° *Geschiedenis van Warschau*. — 8.° De vertaling in het Poolsch van een gedeelte der *Gedichten van OSSIAN*, der *Levensbeschrijvingen van PLUTARCHUS* enz. Hij muntte uit, in het schilderen der belagchelijkheden, vooral van die zijner natie. Het grootste gedeelte zijner schriften zijn gezamenlijk uitgegeven door DMACHOWSKI, *Warschau*, 1810 en volgende jaren, 10 dl.n in 8.vo

KRATZ (GEORGE), te *Schongau* in *Beijeren*, in 1714

geboren, werd in 1730 Jesuit, onderwees met eenen buitengewonen roem, de wiskunde aan de universiteit van *Ingolstadt*, en overleed te *Munchen* in 1766. Men heeft van hem een aantal werken, onder anderen: 1.° *De veribus corporum; De genuino principio æquilibrii corporum solidorum*, *Ingolstadt*, 1759. — 2.° *Observatio transitus veneris per discum solarem*, 6 *Junii* 1761. — 3.° *Methodus cujuscumque nonperfecte quadrati radicem veræ quam proximam brevi labore determinandi*, 1762. — 4.° *De ratione motus mediæ lunæ a terra ad vires quibus in lunam premitur*, 1762. Na zijnen dood heeft men in het licht gegeven: *Nova virium theoria de pressione fluidorum*, *Ingolstadt*, 1765; en *Principia hydraulicæ*, *Ingolstadt*, 1770.

KRAUS. — Zie CRUSIUS.

* KRAUSE (KAREL CHRISTIAAN FREDERIK), in 1781 te *Eisenberg*, in het vorstendom *Altenburg* geboren, legde zich toe op de wijsbegeerte onder FICHTE en SCHELLING; daarna onderwees hij van 1802, tot 1804 met roem de redeneerkunde, het natuurregt, de wiskunde en de natuurlijke wijsbegeerte. Daar de stad *Jena* geen veld aanbood, dat uitgebreid genoeg was, voor zijne wetenschappelijke bespiegelingen, kwam hij te *Dresden*, alwaar hij zijn doel volgens een meer uitgebreid plan voortzette. De oorlog van 1813, verjoeg hem uit deze schuilplaats, hij begaf zich naar *Berlijn*, waar hij aan de universiteit openbare lessen gaf. Te *Dresden* teruggekeerd, gaf hij er verscheiden werken in het licht. In 1817 reisde hij door *Duitschland*, *Italië*, *Frankrijk*; daarna vestigde hij zich bepaaldelijk te *Göttingen*, met den titel van akademisch hoogleeraar. Onder zijne werken onderscheidt men: *Grondbeginselen der kunsten; Zedekundig stelsel*; 1810, *Grondregels der wiskunde*; *Lessen over de wijsgeerige stellingen*, 1828 enz. KRAUSE, was een der bestdenkende hoofden van *Duitschland*, en men heeft hem ook eenige stukken over de *Vrijmetselarij* te danken. Hij is aan eenen aanval van beroerte te *Munchen*, alwaar hij gekomen was, om zijne gezondheid te herstellen, den 27 September 1832, in den ouderdom van 52 jaren overleden.

KRAUSEN of KRAUS (JOANNES ULRICH), een bekwame Duitsche graveur, in 1645, te *Augsburg* geboren, van wien er bestaat het oude en nieuwe Testament, zeer sierlijk in koperen platen uit-

gevoerd. Het zachte der beelden, doet de *Verzameling* zeer op prijs stellen, welke men er in 1705, te *Augsburg*, in 2 dl.n in fol., van in het licht gaf, en die 135 platen moet bevatten. De Epistels en Evangeliën zijn in 1706, in 1 dl. in fol. afzonderlijk uitgegeven. Daar de verklaring in het Hoogduitsch is, kan dit werk door degene, welke met die taal niet bekend zijn, enkel om de schoonheid der platen gezocht worden. — Zie Weigel. — Krausen is in 1719 in zijne geboorteplaats overleden.

* Kresa (Jacobus), een Duitsche Jesuit, in *Moravië*, in 1648 geboren, had zijne eerste studiën te *Brunn* gemaakt. Het juiste tijdstip van zijne toetreding tot de maatschappij is onbekend; maar weinigen dergenen, welke zij in haren schoot opnam, droegen meer bij tot haren roem. Pater Kresa had, om zoo te spreken, alles beoefend en alles geleerd. Degene, die melding van hem hebben gemaakt, spreken over de uitgebreidheid zijner kundigheden; hij schreef en sprak met eene buitengewone gemakkelijkheid het Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, Italiaansch, Fransch, Spaansch en Portugeesch. Hij was grondig ervaren in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, en een der bekwaamste wiskunstenaars zijner eeuw; hij bekleedde achtereenvolgend te *Praag* en te *Olmutz* den hoogleeraarsstoel. Op zijnen roem beriep men hem naar *Madrid*, om de wiskunde te onderwijzen, en hij bragt vijftien jaren in die betrekking door; dit belette hem noch om te prediken, noch om de gewetens te besturen. Hij was in *Spanje* biechtvader des konings en der koningin, en was zulks vroeger van den koning en de koningin van *Boheme* geweest. Hij was na den dood van Karel II., naar *Boheme* gegaan, doch men liet hem, onder zijnen opvolger terug komen. Hij keerde echter naar *Brunn* terug, en overleed aldaar in 1715. Men heeft van hem: 1.° Eene *Vertaling* in het Spaansch van Euclides. — 2.° *Analysis speciosa trigonometriæ sphæricæ, primo mobili, triangulis rectilineis, progressioni arithmeticæ et geometricæ, aliisque problematibus a R. P. Jacobo Kresa, Praag*, 1 d.l, in 4.to, 1721, een nagelaten werk.

Kretschmer (Petrus), in 1700 in het *Brandenburgsche* geboren, domein-raad van den koning van *Pruissen*, in 1764 overleden, onderscheidde zich door zijn geduld in het stuk van huishoud- en landbouwkundige proefnemingen, en door meer

zeldzame, dan nuttige en uitvoerbare waarnemingen. De beruchtste is die, welke hij in het licht gaf, in eene uitmuntende verhandeling, over de vermenigvuldiging van eene gerstekorrel. Het geschiedde door het afzetten der stengels van een bos gras, door het zaden van deze korrel, in de lente, voortgebragt, en elders verplant, zoo dat zij andere bossen voortbrengen; en zoo vervolgens. door dezelfde behandeling zou *die korrel tot* 15,000 *aren voortbrengen.* Men gevoelt, dat deze ontdekking, indien dezelve aldus mag genoemd worden (want men kan dezelfde vruchtbaarheid aan al de planten geven, die zich door afzetsels vermenigvuldigen), al te veel armen vordert, om van eenig nut te kunnen zijn. Die zelfde schrijver had zich voorgesteld, om in *Pruissen* de akkering met twee ploegen in te voeren: hij stelde zulks in eene andere verhandeling voor. Het denkbeeld was niet nieuw: Olivier de Serres spreekt er over in zijne *Verhandeling over den Landbouw;* en men moet hetzelve wel niet voordeelig hebben gevonden, wijl men het nergens heeft ingevoerd.

* Kreutz of Kreuz (Frederik Karel Casimir, Vrijheer von). — Zie Creutz.

† Kreutzer (Rudolf), een componist en een der eerste vioolspelers in *Europa*, werd in 1767 te *Versailles* geboren. Zijne onderwijzers op de viool waren Antonius Stamitz en Viotti. Naauwelijks was hij 13 jaren oud, of hij speelde een door hem gecomponeerd concert, openlijk en met de grootste toejuiching. In zijn 19.e jaar, had hij twee groote opera's gecomponeerd, die aan het hof zoo zeer behaagden, dat hem de koningin tot hare privaat-concerten uitnoodigde. In het vervolg maakte hij kunstreizen door *Italië*, *Duitschland* en *Holland;* daarop werd hij eerst violist in de bijzondere kapel van Napoleon, en bij de groote opera, benevens lid van het *Conservatorium;* en later eerste onderwijzer en orchest-meester, in de koninklijke muzijk- en declamatie-school. Zijn spel onderscheidt zich vooral door sierlijkheid. Hij heeft aan de door Baillot, voor het onderwijs in het conservatorium uitgegevene *Vioolschool* medegewerkt en zelf talrijke *Concerten*, *Duo's*, *Sonaten* enz. in het licht gegeven. Voor de groote *opera* heeft hij *Astyanax* (met schoone koren), *Aristippus*, den *dood van Abel*, benevens eenige ballets, zoo als *Paul et Virginie*, *Antoine et Cléopâtre* enz. gecomponeerd, en voor

de *opera comique* verscheiden zangspelen vervaardigd, waaronder de bij elken toonkunstenaar bekende ouverture van *Lodoïska* vooral uitmunt. Deze bekwame virtuoos overleed in 1831.

KROMAYER (JOANNES), in 1576, te *Doblen*, in *Meissen* geboren, werd predikant te *Eisleben*, hofprediker der hertogin-weduwe van *Saksen*, en eindelijk opperbewindhebber te *Weimar*, alwaar hij in 1643 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Harmonia Evangelistarum.* — 2.° *Historiæ ecclesiasticæ compendium.* — 3.° Eene geachte *Omschrijving* op JEREMIAS en de *Klaagliederen*, dezelve komt voor in den bijbel van *Weimar*.

KROMAYER (HIERONYMUS), neef van den voorgaande, te *Zeitz* in 1610 geboren, en te *Leipzig*, alwaar hij hoogleeraar in de geschiedenis, de welsprekendheid en de godgeleerdheid was, in 1670 overleden, heeft verscheiden werken in het licht gegeven, die met de dwalingen van LUTHER besmet zijn, onder anderen: 1.° *Theologia positivo-polemica.* — 2.° *Historia ecclesiastica.* — 3.° *Polymathia theolog.* enz.

KROUST (JOANNES MARIA), begaf zich onder de jesuiten, was verscheiden jaren hoogleeraar der godgeleerdheid te *Straatsburg*, daarna biechtvader van MESDAMES van *Frankrijk*, en voornamelijk van mevrouw de *Dauphine*, moeder der koningen LODEWIJK XVI., LODEWIJK XVIII. en KAREL X. Hij werkte eenigen tijd aan het *Dagblad van Trévoux*, en overleed in 1770 te *Brumpt* in den *Elzas*. Men heeft van hem *Institutio clericorum*, 4 dl. in 8.vo. Dit zijn overwegingen voor al de dagen des jaars, zeer geschikt, om de priesters tot de heiligheid van hunnen staat en tot het predikambt te vormen. Nog heeft hij in het licht gegeven, eene achtdaagsche *Retraite* of *Afzondering*, ten gebruike der geestelijken, te *Freiburg* in *Brisgau*, in 1765, en te *Augsburg*, in 1792 gedrukt. Men vindt in die werken de zalvende taal der H. schrift en der kerkvaders.

* KRUDENER (JULIANA VAN WITTINGHOFF of VIETINGHOFF baronnesse van), echtgenoote van eenen lijflandschen edelman, die te *Madrid*, te *Koppenhagen* en te *Berlijn*, afgezant van *Rusland* was, en in die laatste stad, in 1802 overleed, had aan hare godsdienstige gevoelens, hare hoedanigheid van *illuminate* of *geestdrijfster* te danken. Zij werd in 1766 te *Riga*, in *Coerland*, uit eene adellijke en gegoede familie geboren. Haar vader, de vrijheer van WITTINGHOFF,

nam haar in den ouderdom van negen jaren mede naar *Parijs*, en haar huis werd de vergaderplaats der beruchtste filozofen van den dag, onder welke men toenmaals telde: DIDEROT, D'ALEMBERT, HELVETIUS en GRIMM. Zulk een gezelschap paste geenszins aan eene jonge maagd, die eene vurige verbeeldingskracht had, en daarenboven met al de voordeelen en bevalligheden des ligchaams en des geestes begaafd was: ook putte zij uit hetzelve niet dan valsche grondbeginselen, die haar tot de grootste buitensporigheden vervoerden. Reeds in den ouderdom van 15 jaren, werd zij als een voorbeeld van schoonheid en verstand geroemd; maar men bespeurde in hare inborst iets vurigs en opgewonden, hetwelk haar eene zekere zonderlingheid gaf. » Een bevallig gelaat,' zegt een harer levensbeschrijvers, » een ongedwongen en vlugge geest, bewegelijke gelaatstrekken, die steeds het gevoelen en de gedachten uitdrukten; eene middelbare welgevormde gestalte; blaauwe steeds heldere en levendige oogen, welker blik, zoo als DIDEROT zoo wel zeide, *het verledene of de toekomst scheen te willen doordringen;* aschgraauwe haren, in krullen over hare schouders golvende; iets nieuws, iets onverwachts, in haren smaak en in hare bewegingen, ziedaar de voordeelen, welke de baronnes JULIANA VAN KRUDENER onderscheidden." In den ouderdom van 14 jaren met den vrijheer VAN KRUDENER getrouwd, volgde zij hem op verschillende reizen, voornamelijk naar *Venetië*, waar deze zich verscheiden jaren als afgezant ophield. Een noodlottige hartstogt, welken zij aan den legatie-secretaris van den vrijheer VAN KRUDENER inboezemde, maakte toenmaals veel gerucht; daar de ongelukkige jongeling den staat van zijn hart niet durfde openbaren, of op geene wederliefde mogt hopen, zoo verliet hij het huis des afgezants, en begaf zich naar de Zwitsersche bergen, alwaar hij aan eene uittering stierf. Mevrouw VAN KRUDENER was ligtzinnig, doch voor het overige vrij van blaam; hare eigenliefde was ijdel genoeg, om overwinningen te willen maken, zelfs schepte zij er vermaak in, om dezelve optenoemen. Vandaar eene menigte romaneske voorvallen, waarvan men de bijzonderheden min of meer omschreven vindt, in het werk getiteld: *Valérie ou lettres de Gustave de Linar à Ernest de G . . .* Eenige levensbeschrijvers zeggen, dat zij in 1791, toen zij moeder van twee

kinderen was, van haren echtgenoot gescheiden werd. In het begin der Fransche omwenteling, hield zij met hare schoondochter SOPHIA VAN KRUDENER, later met eenen Spanjaard gehuwd, haar verblijf in het zuiden van *Frankrijk*. Zij reisde vervolgens door *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*; in 1805 was zij te *Berlijn*; zij werd in de vertrouwelijkheid der koningin van *Pruissen* toegelaten, en was getuige van den dood dier ongelukkige vorstin. Deze gebeurtenis maakte op haar eenen sterken indruk, en het is van dat tijdstip af, dat men haar vol van die godsdienstige geestvervoering aantreft, die zij tot in dwaasheid deed ontaarden. Eene leerlinge van den beruchten *Visionaris* JUNG STILLING zijnde, dien zij weldra in mysticismus overtrof, begon zij in 1813 hare togten in *Heidelberg*; uit het koningrijk *Wurtenberg* verdreven, viel haar hetzelfde lot in het hertogdom *Baden* ten deel. Mevrouw VAN KRUDENER stelde zich voor als eene boetvaardige MAGDALENA: zij noemde zich van God gezonden, beweende de menschen, hunne dwalingen en de hare; de vaas der reukwerken is verbrijzeld: zij waande zich beroepen om op aarde het *Christus-rijk* te herstellen; zij predikte aan de hoeken der straten. Eene menigte ongelukkigen, aan welke zij woning, onderhoud en vriendschap schonk, volgden haar overal. De Christen vorsten wezen haar af: bij eenen enkelen vond zij ingang, namelijk bij keizer ALEXANDER, dien zij den *gezalfde* des Heeren noemde, en dien zij als van boven verkozen beschouwde, om den hersteller der wereld te zijn. Hij was verscheiden malen bij de viering der geheimzinnige oefeningen der nieuwerwetsche priesteres tegenwoordig. Mevrouw VAN KRUDENER profeteerde, en, men moet het zeggen, eenige harer voorzeggingen werden vervuld; bijv.: de val van BONAPARTE, zijne terugkomst van het eiland *Elba*, en de gebeurtenissen van *Waterloo*. Zij vergezelde keizer ALEXANDER naar *Parijs*; vele aanzienlijke personen zijn van gevoelen geweest, dat zij eenen grooten invloed op hem uitoefende, en schrijven haar het eerste denkbeeld van het *heilige verbond* toe. Mevrouw VAN KRUDENER had geenen anderen steun dan hare talenten en haar beleid. Zij had zich met eenen predikant van *Geneve* verbonden, EMPEYTAS genaamd. Men kon niet bepalen, welke soort van sekte of leer er uit de vereeniging der grondbeginselen eener in de scheurzieke Griekse kerk geboren dame, en

van die van eenen predikant van CALVYN kon ontstaan. Sommigen waren van gevoelen, dat de sekte, welke zij wilde stichten, die der *pietisten* was, anderen stelden dezelve gelijk met de *methodisten*, *puriteinen* enz.; maar het is bewezen, dat dezelve naar geene enkele geleek, dat nu de *geinspireerde* over God sprak, zonder aan J. C. te denken, en dan met de straffen des *Hemels* dreigde, zonder noch van den Vader noch van den Zoon melding te maken. Wijl zij in het *Badische* talrijke proselieten had gelaten, zoo vraagde zij de vergunning, om nog eene zending derwaarts te doen, en daar zij dezelve niet kon verkrijgen, zoo schreef zij aan den minister van den groot-hertog eenen brief, welken zij, onder dagteekening van 17 Februarij 1817 liet drukken, en waarin men onder anderen, de volgende zinsnede opmerkte: » Ik zal niet noodig hebben, om mij te verdedigen, daar waar ik de woestijn der beschaving niet zal behoeven doortetrekken, en ik zal moeten worstelen tegen wetten, verworpen door den eenigen *Codex*, welken ik erken, namelijk dien van den levenden God." In eenen anderen brief, aan denzelfden minister, drukt zij zich aldus uit: » Den Heer komt het toe, te gebieden, het schepsel betaamt het, om te dienen, Hij zal verklaren, waarom de stem eener zwakke vrouw voor de volken weergalmd; de kniën voor den naam van J. C. doen buigen, den arm des booswichts tegengehouden, de wanhoop doen weenen en de middelen verkregen heeft, om *duizenden en duizenden uitgehongerden* te voeden.... Er was eene moeder noodig, om voor de weezen te zorgen, en om met de moeders te weenen..... eene vrouw werd er vereischt in de verblijven der weelde opgevoed, om aan de armen te zeggen, dat zij zich op eene steenen baak, hen dienende gelukkiger bevond....; eene eenvoudige, en door de valsche wetenschap geenszins verblinde vrouw, die in staat was, om de wijzen te beschamen....; eene vrouw vol moed, die, na alles op de aarde bezeten te hebben, zelfs aan de koningen kon zeggen, dat alles niets was, die de vooroordeelen en afgoden der vorstelijke zalen onttroonde, terwijl zij bloosde, van door eenige ellendige talenten te hebben willen schitteren...." Men zal ligt begrijpen, dat ondanks dit zamenmengsel van nederigheid en ijdelheid, eene dergelijke taal in staat was, om eenvoudige, en vooral de landlieden te verleiden, wier eerbied mevrouw VAN KRUDENER buitendien door milde aalmoezen won. Toen

zij in *Zwitserland* kwam, hield zij zich te *Bazel* op, en nam haren intrek in het logement *de Wildeman*, alwaar zij geestelijke oefeningen hield. Deze oefeningen, eerst in de kamer van mevrouw VAN KRUDENER gehouden, werden weldra in de groote zaal van het logement verplaatst, die naauwelijks de toehoorders kon bevatten, welker getal van dag tot dag toenam. Na een lang stil gebed, sprak EMPEYTAZ luide een gebed uit, gevolgd door eene redevoering, welke met een ander gebed eindigde, dat door degene, die er bij tegenwoordig waren, geknield gedaan werd. Wanneer deze voorloopige godsdienstoefening ten einde was, verkregen eenigen een bijzonder gehoor van mevrouw VAN KRUDENER, die men somtijds in het diepst van eenige sombere kamers, in het gewaad eener priesteres geknield ontdekte. Haar doordringend oog sloeg diegene gade, wier afgetrokken- en ligtgeloovigheid, meer vermogen aan haren invloed konden geven. Dezelve zouden voor mevrouw VAN KRUDENER alles hebben opgeofferd, maar de vaders en moeders deelden niet in die geestdrift. De openbare oefeningen, en vooral de bijzondere conferentiën kwamen den gezagvoerders verdacht voor, die de voortzetting derzelve verboden. Daar de profetes en haar deelgenoot, hunne missiën in de omstreken van *Bazel* niet tot stand konden brengen, zoo begaven zij zich naar het kanton *Arau*, alwaar zij een aantal proselieten maakten. De boeren verlieten hunne velden en kwamen de predikatiën aanhooren; bij deze voegden zich eene menigte bedelaars en landloopers; men merkte ook nieuwsgierigen of staatkundige spekulanten onder dezelve op, die kwamen onderzoeken, welke partij zij van de geestdrift zouden kunnen trekken, die de *Russische Sibylla* verwekte. Maar al deze bijeenkomsten, verontrustten eindelijk de Zwitsersche besturen, en de profetes ontving bevel, om het land te ontruimen. EMPEYTAZ, die voor zijne persoonlijke veiligheid begon te vreezen, scheidde van mevrouw VAN KRUDENER; zij zette niet te min hare geheimzinnige reizen voort. Wanneer zij uit een kanton verdreven was, begaf zij zich naar een ander, terwijl zij in haar gevolg, meer dan drie honderd personen, meestal in lompen gehuld, medesleepte. Zij hield dikwijls stil midden in de bosschen, boven op de bergen, alwaar zij op eenen steen staande, voor hare vromen leerreden hield en den armsten hulpmiddelen uitdeelde, zonder dat, noch de strengste koude, noch sneeuw, noch re-

gen haar hare predikatiën deden afbreken. Van alle kanten liep men toe om haar te hooren, en de bedelaars op den weg, vraagden *waar de goede dame was, die geld gaf, en leerde, om God te bidden.* Zij bewoonde eenigen tijd een huis in de nabijheid van *Lucerne*, en men bemerkte, dat zij er vele brieven ontving, die niet door den post, maar door boden, uit dikwijls zeer afgelegen landen kwamen. In korten tijd gaf zij in *Zwitserland* meer dan tien duizend gulden uit, en alvorens dat land te verlaten, ontving zij wisselbrieven, om groote sommen te ontvangen, die ongetwijfeld dezelfde bestemming moesten hebben. Te *Schaffhausen* genoodzaakt, om die stad te verlaten, begaf zij zich te voet naar *Randegg*, verzocht voor haar, om onder dak genomen te worden, terwijl haar gevolg in de herberg ging logeren; maar in het midden van den nacht zond de schout van *Rodolphell* haar het bevel, om den volgenden dag met haren geheelen stoet te vertrekken. Het berigt der aankomst van mevrouw VAN KRUDENER, was in korten tijd door het geheele land verspreid, en voor het aanbreken van den dag waren er reeds verscheiden personen te *Randegg*, in rijtuig, te paard of te voet aangekomen, die alle vraagden om de *prafetes* te zien en te hooren. Mevrouw VAN KRUDENER, die naauwelijks haar bed verlaten had, trok haar gewaad als priesteres aan, omwond een stokje op eene geheimzinnige wijze, en na al de haren en talrijke vreemdelingen te hebben doen knielen, wandelde zij midden onder dezelve, terwijl zij met haar stokje heen en weêr zwaaide, en den schout en eene bedorvene en onboetvaardige wereld, tot driemalen met de straffe des hemels bedreigde. Onder haar gehoor bevonden zich eenige door de nieuwsgierigheid uitgelokte Joden; zij ontdekte dezelve, verweet hun hunne hoofdigheid en hardnekkigheid. Na deze vervloeking en dit verwijt, begaf de processie zich langzaam in optogt naar *Rodolphell*, alwaar dezelve ten tien ure aankwam. De schout over deze vermetelheid verwonderd, en de geheele menigte volks ziende, die in het gevolg van mevrouw VAN KRUDENER gekomen was, begaf zich tot haar, en vraagde haar, werwaarts zij zich met dien stoet wilde begeven. Er ontstond tusschen hen beide eene zeer levendige woordenwisseling; de schout maakte een einde aan dezelve, door haar het bevel om te vertrekken te vernieuwen. Mevrouw VAN KRUDENER sloeg er niet het minste acht op, en den volgenden

dag waren al de herbergen met nieuwe reizigers, die kwamen om de SIBYLLA te hooren, opgepropt: met het aanbreken van den dag begon zij hare redevoering, beklaagde zich en over de vervolgingen, welke zij onderging, en *over de hardheid des harten, over de inblazingen van den satan, van wien hare vervolgers de werktuigen waren;* zij vergat niet, om den schout onder deze laatsten te plaatsen. Genoodzaakt eindelijk, om te vertrekken, liet zij aan den administrateur der parochie twee fransche kroonen geven (hare beurs was op dezen oogenblik uitgeput): maar de armen, die bij ondervinding de edelmoedigheid der *goede dame* kenden, dachten, dat zij honderd *Louis d'or* gegeven had, en hadden bijna het huis van den administrateur geplunderd. Zij dwaalde nog in verschillende kantons rond, waaruit zij evenzeer verdreven werd. Genoodzaakt om *Zurich* te verlaten, keerde zij zich naar de stad, en hare armen, naar dezelve uitstrekkende, zeide zij: « Ik vloek u; wee u, onheilige stad, waarin zelfs de kinderen reeds mijnen van HOLOFERNES hebben!...." Het was haar gebruik, om den vloek over de plaatsen uit te spreken, die zij genoodzaakt was te verlaten; zij schudde vervolgens het stof van hare voeten, verweet aan de overheden, die haar verdreven, derzelver onbarmhartigheid, omtrent de *afgevaardigden des Heeren;* kondigde haar de grootste ongelukken aan; bedreigde haar met het vuur des hemels, en met de geheele wraak van eenen vergramden God. Daar zij in *Zwitserland* geen enkel land meer kon vinden, hetwelk haar eene schuilplaats wilde geven, drong zij binnen *Frankrijk*, en vertoonde zich te *Colmar;* maar de overheden verboden haar, om binnen de stad te komen. Mevrouw VAN KRUDENER doorkruiste nog eenige landen, doch men wees haar overal van de hand. Zij was eene geduchte vijandin voor alle besturen geworden, en het is zonderling, alle vorsten zich te zien vereenigen tegen eene zwakke vrouw, voor welker invloed zij meenden te vreezen te hebben. En werkelijk scheen zij, in de gedrukte proclamatien, welke zij in de verschillende landen, waar zij hare predikatiën wilde houden, in het licht gaf, terwijl zij over de goddelijke liefde en de liefdadigheid sprak, ook tevens de volken tot den opstand aan te sporen. Sommigen zijn van gevoelen geweest, dat mevrouw VAN KRUDENER het werktuig der filozofische partij was, die zich ten doel stelde, om door de predikatiën der valsche

profetes, de Catholijke godsdienst, en zelfs het protestantismus uit te roeijen, en dezelve te doen vervangen door eene kortstondige eerdienst, die weldra tot het *deïsmus* zoude geleid hebben. Wij voor ons, zullen noch dit gevoelen, noch dat, hetwelk in den beginne aan hare predikatiën een geheel staatkundig doel had gegeven, omhelzen: en zullen ons bepalen, om in mevrouw VAN KRUDENER eene opgewondene verbeeldingskracht, eene geestdrijfster te zien, die voor hare eigene rekening werkte, dat is, om de aandacht van *Europa* tot zich te trekken, en om den roem te genieten, het hoofd van een aantal proselieten te worden. Wat hier ook van wezen moge, alleen gebleven, door diezelfde proselieten verlaten, vond zij eene schuilplaats te *Sachingen*, in het groothertogdom *Baden*, alwaar zij zeer naauwkeurig bewaakt werd. Voor de derde maal genoodzaakt om dat land te verlaten, keerde mevrouw VAN KRUDENER naar *Rusland* terug. Zij vond eenen oogenblik rust op een der landgoederen, welke haar nog bij *Riga* overbleven; zij vormde vervolgens het ontwerp, om in *Crimea* een christelijk gesticht voor de misdadigers en zondaars te gaan oprigten, en overleed in dat land, te *Karasubasa*, den 25 December 1824. Behalve haren roman *VALERIA*, heeft mevrouw VAN KRUDENER nog een los stukje in het licht gegeven, getiteld: *Camp des vertus* (*Legerplaats der deugden*), *Parijs* en *Lyon*, 1815, in 8.vo.

* KRUNITZ (JOANNES GEORGE), te *Berlijn*, in 1728 geboren, studeerde te *Göttingen*, te *Halle* en te *Frankfort aan de Oder*, werd in de laatstgenoemde stad tot doctor in de geneeskunde bevorderd, en begon die wetenschap aldaar te onderwijzen; doch wijl hij daarmede weinig roem bejaagde, ging hij zich te *Berlijn* vestigen, alwaar hij achtereenvolgend een aantal vertalingen en compilatien in het licht gaf, in het algemeen met eene vermoeijende wijdloopigheid geschreven. Men verzekert, dat hij niet minder dan drie bladen dagelijks ter pers legde; eene ziekte, waarmede hij in zijnen laatsten leeftijd te worstelen had, verminderde zijne vruchtbaarheid niet. De stijl zijner schriften is ongekuischt, maar de schrijver bezit vele geleerdheid. Het voornaamste zijner voortbrengselen is zijne *Œkonomisch Technologische Encyclopedie*, die in den beginne slechts eene vertaling der *Encyclopedie* van *Yverdun* zoude zijn; maar daar KRUNITZ te veel gapingen in dat werk vond, zoo besloot hij, om in deze groote onderne-

ming alleen te wandelen, en gaf tot aan zijnen dood 72 zware deelen in 8.vo in het licht. Deze verzameling is door F. J. Flörke, en na diens dood, door zijnen broeder H G. Flörke voortgezet. Zij verschilt hierin van de Fransche *Encyclopedie*, dat Krunitz enkel het nuttige beoogd heeft; maar zijn werk is slechts een wanstallig magazijn, vol ruwe bouwstoffen, zonder maat noch keuze op elkander gestapeld. Men vindt in dezelve echter belangrijke bijzonderheden, die van de geleerdheid des schrijvers getuigen; men heeft er een uittreksel van vervaardigd, dat thans reeds uit 32 deelen bestaat, terwijl het hoofdwerk, na den dood der broeders Flörke, door Korth voortgezet, tot het letterteeken sch, reeds tot 146 deelen is aangegroeid. Verscheiden uitgebreide artikels van hetzelve zijn afzonderlijk gedrukt. Krunitz overleed in zijne geboorteplaats in December 1796.

† Kügelgen (Karel van), een beroemde landschapschilder, tweelingsbroeder, van den te *Dresden* vermoorden historieschilder Gerhard van Kügelgen, werd op den 6 Februarij 1772, te *Bacharach*, in de Pruissische staten geboren; hij bragt 35 jaren zijns levens in *Rusland* door, waar hij in het Noorden en Zuiden talrijke landschappen opnam. Hij leefde in de vertrouwelijkste vriendschap, met den minister van financien, graaf Kankrin. In al zijne landschappen heerscht eene vrolijke rust, en eene bevalligheid, die den aanschouwer streelt, zonder hem door buitengewone uitwerkselen te verrassen. Zijne meeste stukken zijn voorwerpen uit *Crimea*, uit *Finland* en uit den Keralschen kreits. Ofschoon Kügelgen, in de voorstelling van lucht en water, achter Vernet staat, en zijne voorgronden niet dat prachtige en groote hebben, hetwelk men in de landschappen van Gelée aantreft, zoo is toch het groene en het schoone uitwerksel des lichts op zijne schilderijen, onnavolgbaar. Kügelgen was hofschilder en lid der akademie van schoone kunsten te *St. Petersburg*. Hij overleed te *Reval*, den 10 Januarij 1832.

Kuhlmann (Quirinus), een berucht visionaris, in 1651 te *Breslau* in *Silezië* geboren, bezat eenen schranderen en doordringenden geest; in den ouderdom van 18 jaren bragt eene ziekte eene verwarring in zijne zintuigen; hij verbeeldde zich van God ingegeven te zijn, en in eenen lichtbol te wandelen, die hem nooit verliet: hij wilde geene enkele les ontvangen, wijl, zeide hij, *de H. Geest zijn meester*

was. Deze hersenlooze, dien men had behooren op te sluiten, werd in 1689, te *Moskau*, om eenige oproerige predikatiën, verbrand. Hij had *Engeland*, *Frankrijk*, *Duitschland*, en het Oosten doorkruist, zonder vele proselieten te maken. Men heeft van dezen visionaris 42 werken, vol van de ongerijmdste droomerijen. Hij maakte er een gereed, hetwelk hij den titel moest geven van: *De sleutel der eeuwigheid en des tijds*, dit was het vervolg op een werk, hetwelk hij in 1674 te *Leijden*, onder den titel van: *Prodromus quinquennii mirabilis*, had in het licht gegeven.

KUHNIUS of KUHN (JOACHIM), hoogleeraar in het Grieksch en Hebreeuwsch, aan de universiteit van *Straatsburg*, te *Greiswald* in 1647 geboren, overleed in 1693, en liet *Aanteekeningen* na op POLLUX, PAUSANIAS, ÆLIANUS, DIOGENES LAËRTIUS, en andere schriften, waarin men vele geleerdheid opmerkt. Het meest bekende voert ten titel *Quæstiones philosophicæ ex sacris veteris et novi Test. aliisque scriptoribus*, *Straatsburg*, 1698, 3 dl.n in 4.to

KUIK. — Zie KUYK.

KUILENBURG. — Zie CULENBORG.

KUIPER (GIJSBERTUS), den 14 September 1644, te *Hemmen* in *Gelderland* geboren, en te *Deventer* den 22 November 1716 overleden, bekleedde in die stad langen tijd met roem eenen geschiedkundigen leerstoel, en was een der geleerdste leden van de akademie van opschriften te *Parijs*. Hij was een bescheiden, wellevende en innemende letterkundige, vooral ten opzigte van hen, die de letteren beoefenden; bijna al de geleerden van *Europa* raadpleegden hem. Zijne werken zijn: 1.° *Critische en tijdrekenkundige waarnemingen*, 2 dl.n in 8.vo, in welke men al het moeijelijke en duistere der geleerdheid onderzoekt. — 2.° De *Vergoding van* HOMERUS, 1683, in 4.to — 3.° *Geschiedenis der drie* GORDIANUSSEN, *Deventer*, 1697, in 8.vo — 4.° *Verzameling van Brieven*, 1742, in 4.to, waarvan eenige kleine verhandelingen zijn over verschillende punten, de oudheid betreffende.

KULCZINSKI (IGNATIUS), abt van *Grodno*, in 1707, te *Wlodimir*, in *Polen*, geboren, begaf zich reeds vroegtijdig in de orde van den heiligen BASILIUS, en werd in hoedanigheid van prokureur-generaal dier orde naar *Rome* gezonden. Hij overleed in zijne abdij van *Grod-*

no, na door zijn *Specimen Ecclesiæ ruthenicæ*, eenen grooten roem te hebben verworven. Nog bestaat er van hem in handschrift, *Opus de vitis sanctorum ordinis divi* BASILII *magni*, 2 dl.n in fol.

KULICHAN. — Zie KOULI-KHAN.

KULPISIUS (JOANNES GEORGE), hoogleeraar in de regtsgeleerdheid, te *Gieslein*, later te *Straatsburg*, was, in hoedanigheid van afgevaardigde van den hertog van *Wurtemberg*, bij de vredesonderhandelingen van *Rijswijk* tegenwoordig, en overleed in 1698. Het meest gezochte zijner werken, is, onder den titel van *Collegium Grotianum*, een commentarium op GROTIUS in 4.to

KUNADUS (ANDREAS), een Luthersche godgeleerde, in 1602 te *Dobeln*, in *Meisnië* geboren, werd hoogleeraar der godgeleerdheid te *Wittemberg*, en algemeen predikant te *Grimma*. Hij overleed in 1662. Men heeft van hem: 1.° eene *Verklaring van den Brief aan de Galatiërs*. — 2.° *Verhandelingen over de bekoring in de woestijn* . . . over *de lijdenis van den heiligen* PETRUS . . . . over *degene, die ten tijde van het lijden verrezen*, in 4.to enz.

KUNCKEL VON LÖWENSTERN (JOANNES), te *Husum*, in het hertogdom *Sleeswijk*, in 1630 geboren, was scheikundige van den keurvorst van *Saksen*, van dien van *Brandenburg*, en van KAREL XI., koning van *Zweden*. Deze vorst beloonde zijne verdienste, door brieven van adeldom, en door den titel van *raad der bergwerken*. Volgens BOERHAVE, zou hij, indien hij minder voor de *alchimie* ingenomen ware geweest, BOYLE overtroffen hebben. KUNCKEL overleed den 20 Maart, 1702, na verscheiden ontdekkingen te hebben gedaan, onder anderen die van de *pis-phosphorus*. Onder de menigte werken, welke hij in Hoogduitsch in het licht heeft gegeven, en waarvan er eenige in het Latijn zijn vertaald, onderscheidt men zijne *Observationes chemicæ*, *Londen*, 1678, in 12mo; en zijne *Glasbazerskunst*, mede in het Fransch vertaald. Dezelve zijn in eenen zeer platten stijl, en met weinig orde geschreven. De scheikundigen, welke hem waren voorgegaan, hadden de scheikunde enkel beoefend, als toelichting der geneeskunde; KUNCKEL maakte er gebruik van, ter meerdere volmaking der kunsten. Hij was een kunstenaar, die weinig theorie bezat, maar die in de praktijk zoo vele schranderheid en beleid aan den dag

legde, dat zulks bij hem de plaats van kunde bekleedde. Hij legde er zich voornamelijk op toe, om, ten opzigte van de glaswording, het werk van NERI te volgen; en zijne ontdekkingen breidden dat gewigtige gedeelte der scheikunde zeer uit. Eene zijner proefnemingen schijnt tegen den heer DE BUFFON te bewijzen, dat het goud niet in glas kan veranderd worden, KUNCKEL heeft dit metaal langer dan eene maand in het vuur eener glasblazerij gehouden, zonder dat het een grein verminderd is, noch eenige verandering ondergaan heeft.

KUNRATH of KHÜNRATH (HENDRIK), een scheikundige, tot de sekte van PARACELSUS behoorende, en even zoo vol dwaze inbeeldingen als zijn meester, deed in het begin der 17e eeuw veel van zich spreken, en was hoogleeraar in de geneeskunde, te *Leipzig*, zijne geboorteplaats. MOLLERUS beweert, dat KUNRATH een goudzoeker was, die den *steen der wijzen* bezat. Hij zegt ons zelfs, dat "hij van God de gave had ontvangen, om het goede van het kwade in de scheikunde te onderscheiden." Hij overleed te *Dresden*, in 1605. Men heeft van hem verscheiden werken, waarover een ondoordringbaar duister zweeft, en die enkel dienen om de dweepzucht, of de kwakzalverij van derzelver schrijver aan te toonen. Door de liefhebbers wordt gezocht, zijn *Amphitheatrum Sapientiæ æternæ, Christiano-cabalisticum, divino magicum, Hanau*. 1619, in fol. Men plaatste er in 1653 eenen nieuwen titel voor. Dit werk werd door de theologische faculteit van *Parijs*, gecensureerd.

KUNZ VON KAUFUNGEN, een Saksisch edelman der 15e eeuw; vatte, na den keurvorst van *Saksen*, FREDERIK *den Zachtmoedige* getrouwelijk gediend te hebben, eenig misnoegen tegen dien vorst op, en roofde, om zich daarover te wreken, deszelfs beide zonen, ERNST en ALBRECHT. Nadat de laatste zich in een groot bosch aan eenen kolenbrander had bekend gemaakt, maakte deze, met behulp zijner makkers zich meester van KUNZ, die onthoofd werd. De nakomelingschap van den kolenbrander ontvangt nog tegenwoordig als eene belooning, jaarlijks twee mudden rogge.

KURAKIN. — Zie KOURAKIN.

KUSTER (LUDOLF), een letterkundige en *Commentator* in 1670 te *Blomberg*, in het graafschap *Lippe* geboren, was de zoon van den eersten

overheidspersoon dier stad, en onderscheidde zich reeds vroegtijdig door zijn bijzonder sterk geheugen. [Hij was in den beginne onderwijzer der kinderen van den graaf von Severin, eersten minister van den koning van *Pruissen*, waarna hij gedurende tien jaren reisde; in *Berlijn* teruggekeerd, bewoog hem een hem aangedaan onregt, om zich naar *Parijs* te begeven], werwaarts zijn vriend, de abt Bignon, hem had uitgenoodigd. De overwegingen, die hij gemaakt had over de noodzakelijkheid, om eene kerk te erkennen, waarvan het onfeilbare gezag een einde aan de geschilpunten maakte, bewogen hem, om Catholijk te worden. De plegtigheid zijner afzwering had den 25 Julij 1713 plaats. De abt Bignon stelde hem aan Lodewijk XIV. voor, die hem met eene jaarwedde van 2000 *livres* begunstigde. De akademie van schoone letteren opende voor hem, in hoedanigheid van overtallig lid, hare deuren: eene onderscheiding, welke zij nog aan niemand, vóór hem, gedaan had. Deze geleerde overleed kort daarna in 1716. Zijne meest geachte werken zijn: 1.° eene *Uitgave* van Suidas, in het Grieksch en Latijn, *Cambridge*, 1705, 3 dl.n in fol. Dit werk vorderde eene buitengewone belezenheid: de schrijver spaarde niets, om hetzelve in zijne soort volledig te maken. Dit is ook de beste uitgave, welke er van den Grieksehen woordenboekschrijver bestaat. De universiteit van *Cambridge* beloonde den uitgever, door hem in het getal harer leeraars op te nemen. — 2.° *Bibliotheca novorum librorum*, 5 dl.n in 8.vo. Hij begon in April 1667, en eindigde met het jaar 1699. De schrijver had Hendrik Sike als deelgenoot in dezen arbeid aangenomen. — 3.° *Historia critica Homeri*, 1696, in 8.vo, zeldzaam. — 4.° *Jamblicus de vita Pythagoræ*, *Amsterdam*, 1707, in 4.to. — 5.° *Novum-Testamentum*, in het Grieksch, 1710, *Amsterdam*, in fol., met de verschillende tekstverklaringen van Mill, vermeerderd, en in eene methodische orde gebragt. — 6.° Eene schoone *Uitgave* van Aristophanes, in het Grieksch en Latijn, 1710, in fol. — Zie Aristophanes.

* Kutusoff (Michaël Lawrinowitsch Golenisschtscheff, vorst Smolenskoi), Russisch veldmaarschalk, in 1745 geboren, volbragt zijne opvoeding te *Straatsburg*, alwaar hij het Fransch en het Hoogduitsch leerde: hij begon zijne militaire loopbaan in den ouderdom van 16 jaren, diende eerst bij de artillerie als korporaal, en

werd in hetzelfde jaar luitenant in het regement, onder het bevel van den beroemden SUWAROFF. De prins van *Holstein-Beck* verkoos hem in 1762 tot deszelfs adjudant. In 1764 werd hij met den rang van kapitein naar *Litthauen* gezonden, en maakte vijf veldtogten tegen de Polen. In 1770 ging hij tot het leger van ROMANZOFF over, dat met zoo veel roem tegen de Turken vocht. De jonge KUTUSOFF had zich onderscheiden in het gevecht van *Ribaja-Mogvila*, den 10 Junij 1770; bij dat van de *Pruth*, den 5 Julij; de vesting *Schiumla* werd door hem bestormd. Achtereenvolgend tot majoor, luitenant-kolonel, kolonel, generaal-majoor benoemd, onderscheidde hij zijne dapperheid bij verschillende gelegenheden, vooral bij het beleg van *Ismailow*, alwaar hij het bevel voerde over de 6.e colonne, die hij tot de verschrikkelijke bestorming aanvoerde, waarbij de Turken meer dan 30,000 man verloren. In 1791 luitenant-generaal geworden, droeg hij veel bij tot het winnen van den slag van *Macthine*, die den vrede ten gevolge had. Hij onderscheidde zich ook in den oorlog, die tusschen *Oostenrijk* en *Frankrijk* plaats had, voornamelijk te *Crems*, alwaar het gevecht zeer hardnekkig, en de uitslag twijfelachtig was. Hij verloor den slag van *Austerlitz*, en werd in denzelven gewond, maar dezelve was ook tegen zijnen raad geleverd. Toen de vrede gesloten was, begaf hij zich naar *Ukrain*, vervolgens naar *St. Petersburg*. Bij den dood van den graaf van KOMENSKOI, in 1809, werd hij met het bevel der troepen belast, bestemd, om de Turken te bevechten. Na eenige voordeelen, gelukte het hem den groot-vizier, NAZIR-PACHA, te omsingelen, en hij noodzaakte hem, ofschoon zijn leger veel kleiner was, dan het zijne, om zich den 26 November 1811, op genade of ongenade overtegeven. Door zulke belangrijke voordeelen, verwierf hij den titel van graaf, en een rijk met diamanten omzet portret; maar hij was weldra bestemd, om een' wezenlijker en voor zijn vaderland veel nuttiger roem te behalen. Het was hem bijna gelukt, om door bekwame onderhandelingen eenen voordeeligen vrede te sluiten, toen het hem werd bevolen om denzelven, op welke voorwaarden ook tot stand te brengen, wijl dezelve eene dringende noodzakelijkheid was geworden. Hij onderteekende denzelven te *Bucharest*, den 16 Mei 1812. Om hem voor zulk eene gewigtige dienst te beloonen,

verhief keizer ALEXANDER hem tot de waardigheid van vorst. Toen de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Rusland* losbarste, werd hij tot opperbevelhebber der Russische legerbenden benoemd, en hij leverde den 26 April 1812. aan BONAPARTE den slag der *Moskawa*, den bloedigsten, welken in dien oorlog geleverd is. De talenten en de dapperheid, welke hij aldaar ontwikkelde, deden hem tot veldmaarschalk benoemen. Desniettegenstaande drong BONAPARTE tot in *Moskau* door; middelerwijl omsingelde hem zijn bekwame tegenstander, die zich dagelijks versterkt had, van alle kanten, en sneed hem alle gemeenschappen met het zuiden af. Hij noodzaakte hem, na *Moskau* in brand te hebben gestoken, en hem te *Smolenskoi*, *Dorogoboï* en *Krasnoi* geslagen te hebben, van zich naar het Noorden te werpen, en op nieuw een verwoest land te doorkruisen, alwaar hij bijna zijn geheele leger in de ijsvelden verloor. Het overschot, dat er aan ontsnapte, had zijn heil enkel aan de misslagen van eenige ondergeschikte veldheeren te danken. Voor deze nieuwe zegepralen verkreeg KUTUSOFF, het groot kruis van *St. George* en den bijnaam van SMOLENSKOI. De Russen drongen vervolgens in *Pruissen*, en van daar in *Saksen* door; maar terwijl zij aldus de onafhankelijkheid van *Duitschland* verzekerden, stond hun veldheer, ten gevolge zijner langdurige werkzaamheden, door eene pijnlijke ziekte aangetast op het punt, om zijne roemrijke loopbaan te eindigen. Hij overleed werkelijk den 16 April 1813, in het Silezische stadje *Bunzlau*, op het punt van zijne pogingen, door de grootste gevolgen bekroond te zien. Van kindsbeen af aan de beoefening der krijgskunde toegewijd, had hij langen tijd de grondbeginselen derzelve overwogen, en de verrigtingen uitgevoerd. Hij liet niets aan het toeval over, en nooit week hij van de vastgestelde regels af. Op deze wijze gelukte het hem, om den roem der Russische wapens, verder uit te breiden, dan al degene, welke hem waren voorgegaan. Zijne inborst was buigzaam, zijne zeden zacht, hij was een vriend der Fransche letterkunde, beoefende de kunsten met het beste gevolg, en sprak zeer zuiver verscheiden talen.

† KUYK (ANDREAS VAN), vijf-en-twintigste Bisschop van *Utrecht*, volgde in 1128 GODEBALDUS in die waardigheid op. Hij was de zoon van den Graaf van *Kuyk* en voor zijne verheffing, proost der kerk van *Luik*. Deze prelaat bezat eene stille en vreedzame inborst, en het

is door zijne bemoeijingen, dat de in het klooster van *Egmond* genoegzaam uitgedoofde godsvrucht weder herleefde. Volgens DIVÆUS, in het 8e Boek der Brabandsche geschiedenissen zou hij echter met zijne beide broeders, HERMANUS en GODEFRIDUS, in eene zamenzwering zijn getreden tegen het leven van FLORIS *den Zwarte*, broeder van den Hollandschen graaf DIEDERIK VI, welken FLORIS zij in de nabijheid van *Utrecht* zouden hebben doodgeslagen. Volgens HEDA en BEKA, zou hij de stichter zijn geweest van de beroemde abdij *Marienwaard*, bij het dorp *Beest* in de provincie *Gelderland*, doch volgens BROCHIUS, zou dat klooster door 's Bisschops vader HERMANUS VAN KUYK in 1128 zijn gesticht. Na zijne buitengewone milddadigheid aan verscheiden kerken en gestichten aan den dag te hebben gelegd, overleed ANDREAS VAN KUYK, den 23 Junij 1138.

L.

LAAR (PETRUS VAN), bijgenaamd *Bamboche* of *il Bamboccio* (marionetten-gezigt), een beroemde Nederlandsche schilder, in 1613 te *Laar* of *Laren*, een dorp bij *Naarden* geboren, en te *Haarlem*, in 1673 overleden. De bijnaam *il Bamboccio*, verkreeg hij deels door zijne zonderlinge gelaatsvormen, deels omdat hij de uitvinder dier figuren was, welke onder den naam van marionetten bekend zijn. Hij was bijzonder vrolijk, vol kwinkslagen, en maakte gebruik van zijne mismaaktheid, om zijne vrienden POUSSIN, GELÉE, SANDART enz., te verlustigen. Maar zijne vrolijkheid was enkel in de werktuigen zijner zinnen gelegen; en zoodra hij ophield den koddige te spelen, was hij aan de grootste zwaarmoedigheid ter prooi, die met de jaren nog vermeerderde. Zijn hart was niet gestemd, om vreugde te smaken. Daar hij zich om geene godsdienstwetten bekreunde, zoo werd hij, met vier anderen op eenen vastedag vleesch etende, door eenen geestelijke verrast, die hen hierover met eenen ijver onderhield, die hen verbitterde (*). VAN LAAR, door zijne makkers geholpen, verdronken den priester. De wroegingen, welke deze misdaad hem veroorzaakte, gevoegd bij eenige onaangenaamheden, welke hem troffen, verhaastten zijnen dood; sommigen zeggen, dat hij in eenen put sprong. Deze schilder heeft zich voornamelijk in kleine onderwerpen geoefend, als: *Jaarmarkten*, *Kinderspelen*, *Jagtpartijen*, *Landschappen* enz.; in allen welke echter, veel kracht, geest en bevalligheid doorstralen.

LABADIE (JOANNES), een dweeper der 17.e eeuw, de zoon van eenen soldaat der citadel van *Bourg-en-Guien-*

(*) De priester had hen bij herhaling vermaand, en was eindelijk begonnen, met hen met de inquisitie te bedreigen: zij verdronken hem, zich verbeeldende, zijne beschuldiging met hem te verdrinken. Daar deze misdaad vrijwillig was, was dezelve des te grooter, wijl de inquisitie, het eenvoudige schenden der spijsonthouding, nooit als den grondslag eener beschuldiging heeft beschouwd.

ne, werd in 1610 geboren. De Jesuiten van *Bordeaux*, door zijne schijnbare godsvrucht bedrogen, en door zijnen geest bekoord, namen hem in de maatschappij op, in welke hij vijftien jaren bleef. Ofschoon toenmaals reeds zijn geest in de droomerijen van het dwaasste *mysticismus* verviel, wist hij zoo wel te huichelen, dat toen hij de maatschappij wilde verlaten, de oversten en orde-broeders alles in het werk stelden, om hem te behouden. In 1639 aan de wereld teruggegeven, bezocht hij al predikende verscheiden steden van *Guienne*; ook predikte hij te *Parijs*, en werd hij in het diocees van *Amiens* gebruikt, alwaar de heer DE CAUMARTIN, toenmaals bisschop dier stad, hem in de Stiftkerk van den heiligen NICOLAAS eene prove gaf. De roem, welken hij op den kansel behaalde, maakte hem opgeblazen, en hij beeldde zich zelven in, dat hij een nieuwe JOANNES *de Dooper* was, tot de wereld gezonden, om eenen nieuwen MESSIAS aantekondigen. Men waande in hem eenen Heilige te zien; maar eene misdadige omgang met eene vrome zuster, en andere meer dan verdachte verbindtenissen, ontdekten in hem eenen huichelachtigen booswicht. De bisschop van *Amiens* stond op het punt, om hem in hechtenis te doen nemen, toen hij de vlugt nam. Hij nam de vlugt naar *Parijs*, en hield zich eenigen tijd bij de heeren van *Port-Royal* verborgen. Hij woonde vervolgens te *Bazas*; van daar begaf hij zich naar *Toulouse*, alwaar hij den aartsbisschop bedroog, die hem het bestuur van een klooster van geestelijke dochters toevertrouwde; maar weldra van zijne ongeregeldheden onderrigt, verspreidde hij de religieuzen, vervolgde den verleider, die zich bij *Bazas*, in eene kluizenaarswoning der karmelieten ging verbergen, zich aldaar *Joannes van J. C.* deed noemen, als een profeet sprak, en er zijne geestdrift en verfoeijelijke gebruiken in uitstrooide. Verpligt, om de vlugt te nemen, werd hij in 1650 Calvinist, en oefende gedurende 8 jaren het predikambt uit. In zijn *Vie de saint Vincent de Paule*, 1 deel, bladz. 536, zegt de heer COLLET: » Nadat LABADIE zeer geacht was geweest, door den abt SAINT-CYRAN, en zeer gejjverd had voor de gevoelens van *Port-Royal*, werd hij te *Montauban* een Hugenoot, en, om zijne afvalligheid te regtvaardigen, gaf hij een geschrift in het licht, waaarin hij bewees, dat er van het Jansenismus, hetwelk hij was toegedaan geweest, tot het Calvinis-

mus, hetwelk hij thans omhelsd had, slechts eene schrede te doen was." LABADIE begaf zich naar *Geneve*, van waar hij mede verdreven werd, en van daar naar *Middelburg*, alwaar hij, zegt men, met de beroemde ANNA MARIA SCHUURMAN in den echt trad, die de Palts-vorstin ELIZABETH, tot de sekte der *Labadisten* overhaalde. Na onderscheidene togten en lotgevallen, overleed hij aan eene hevige darmjicht, te *Altona* in het *Holsteinsche*, in 1674, na kort te voren door de synode van *Dordrecht* afgezet te zijn. De werken van dezen dweeper zijn zeer talrijk; hij gaf zonderlinge titels aan dezelve: *De Heraut van den grooten Koning JESUS, Amsterdam*, 1667, in 12.mo; *De ware Duivelbezwering of het eenige middel om den duivel uit de Christen-wereld te verdrijven, Amsterdam*, 1667, in 12.mo; — *Het koninklijk gezang van den Koning JESUS CHRISTUS, Amsterdam*, 1670, in 12.mo; — *De heilige tientallen, Amsterdam*, 1671, in 8.vo; — *Het Rijk van den heiligen Geest, Amsterdam*, 1671, in 12.mo; — *Verhandeling over het IK, of verzaking van ZICH ZELVEN* enz. enz. De leerlingen van dezen vromen lichtmis werden *Labadisten* genaamd: men verzekert, dat er nog voor korten tijd in het land van *Kleef* van bestonden; maar het is onzeker, of er tegenwoordig nog gevonden worden. » Deze sekte, zegt een latere schrijver, had slechts eenige grondbeginsels der wederdoopers bij die der Calvinisten gevoegd, en de gewaande geestelijke natuur, waarop zij zich beroemde, was dezelfde als die der Pietisten en Hernhutters. De taal der godsvrucht, zoo krachtvol en treffend in de grondbeginselen der Catholijke kerk, heeft geen zin meer en schijnt ongerijmd, zoodra dezelve bij de kettersche sekten verplant is, dezelve gelijkt naar die planten, welke in eenen vreemden grond niet kunnen tieren." (Zie BARRAL, KEMPIS, PASCAL).

LABAN, zoon van BATHUËL en kleinzoon van NACHOR, was de zoon van LIA en RACHEL, die hij beide aan JAKOB ten huwelijk gaf, om hem voor de veertienjarige dienst te beloonen, die hij hem bewezen had. Wijl LABAN zag, dat zijne goederen voorspoedig waren; onder de handen van JAKOB, wilde hij hem uit gierigheid nog langer in zijne dienst houden; maar JAKOB verliet zijnen schoon-vader, zonder hem iets te zeggen. Deze liep hem gedurende zeven jaren na, met oogmerk om hem te mishandelen, en vervolgens zijne goederen, zijne zonen en dochters weder me-

de te nemen. Maar God verscheen hem in den droom en verbood hem eenig leed aan JAKOB te doen. Nadat hij hem in het gebergte van *Galaäd* had ingehaald, droegen zij gezamenlijk offers op, en verzoenden zich met elkander. LABAN vraagde slechts aan zijnen schoonzoon de huisgoden terug, welke hij hem beschuldigde van hem ontroofd te hebben. JAKOB, die van dezen diefstal onbewust was, stond hem toe, om al zijne goederen te onderzoeken. RACHEL die op deze afgoden gezeten was, verschoonde zich, door het voorwenden eener ongesteldheid, van op te staan, en kwam daardoor de teruggave aan haren vader voor van een voorwerp van bijgeloof en valsche godendienst. Zij scheidden weltevreden van elkander, in het jaar 1739 vóór J. C. Men is van gevoelen, dat LABAN zich in het vervolg naar het voorbeeld van zijnen schoon-zoon en zijne dochters, uitsluitend, aan de aanbidding van den waren God verbond.

LABARRE. — Zie BARRE (LA).

LABAT (JOANNES BAPTISTA), een Parijsche dominikaner, in 1663 geboren, was eerst hoogleeraar in de wijsbegeerte te *Nancy*, en werd in 1693 naar *Amerika* gezonden. Hij bestuurde er met roem de pastorie van *Macouba*, en bezocht als overste der missiën zijner orde de geheele keten der Fransche, Engelsche en Hollandsche *Antillische eilanden*, van *Grenada* tot *Sint-Domingo*. Nadat de Engelschen in 1703 *Guadaloupe*, waar hij zich bevond, waren komen aantasten, gaf pater LABAT bewijzen van eenen grooten moed, en droeg door zijne wijze raadgevingen veel tot de verdediging der volkplanting bij. In 1706 door *Spanje* in *Frankrijk* teruggekomen zijnde, begaf hij zich naar *Rome*, om er voor de belangen der Antillische missie te waken. Na zich 10 jaren in *Italië* te hebben opgehouden, overleed hij te *Parijs* den 6 Januarij 1738, in het klooster zijner orde. Men heeft van hem: 1.° *Nouveau Voyage etc.* (*Nieuwe Reize naar de eilanden van Amerika* enz.), *Parijs*, 1722, 6 dl.n in 12.mo; *'s Gravenhage*, 1724, 6 dl.n in 12.mo, of 1738, 2 dl.n in 4.to; *Parijs*, 1742, 8 dl.n in 12.mo. « Dit bevallig en leerzaam werk, is (zegt de abt FONTAINES), met eene vrijheid geschreven, die den lezer verheugt. Men vindt er nuttige zaken in, die met vrij koddige geschiedkundige trekken doorzaaid zijn. Het is welligt geen goed reisboek, maar het is een goed werk, om kennis der volkplantingen op te doen. Al-

les, wat de Fransche koloniën betreft, is er zeer breedvoerig in behandeld. Men zou slechts op sommige plaatsen wat meer naauwkeurigheid wenschen." Men heeft het kruidkundige gedeelte gehekeld. — 2.° *Voyage etc.* (*Reizen door Spanje* en *Italië*), *Parijs*, 1730, 8 dl.n in 12.mo, in denzelfden vrolijken trant geschreven als de voorgaande. Zijne boerterijen zijn echter niet altijd even zeer gepast; hij neemt somtijds eenen hekelachtigen toon aan, die zijne gewone wijsheid en voorzigtigheid tegenwerkt. Dezelve zijn in 1731 te *Amsterdam* in 8 dl.n in 12.mo herdrukt. — *Nouvelle Relation etc.* (*Nieuw verslag van het westelijke Afrika*), 5 dl.n in 12.mo, volgens hem verschafte *Memoriën* zamengesteld, en bij gevolg minder geloofwaardig, dan zijn reisverhaal van *Amerika*. — 4.° *Voyage etc.* (*Reis van den ridder* DES MARCHAIS *in Guinea, de naburige eilanden en Cayenne, met kaarten en platen*), 1730, 4 dl.n in 12.mo; men ontwikkelt hierin een zeer uitgebreid denkbeeld van den handel van dat land. — 5.° *Relation etc.* (*Geschiedkundig verslag van het westelijk Ethiopië*), 1732, 5 dl.n in 12.mo. Dit uit het latijn vertaalde verslag van den kapucijner CAVAZZI, is vermeerderd door verscheiden Portugesche verhalen van de beste schrijvers, en met aanteekeningen, aardrijkskundige kaarten en platen verrijkt. — 6.° *Memorien van den ridder* D'ARVIEUX, *afgevaardigde van den koning van Frankrijk bij de Porte*, 1735, 6 dl.n in 12.mo. Pater LABAT heeft de *Memoriën* van dien reiziger over *Azië*, *Palestina*, *Egypte* en *Barbarijë* in orde gebragt. Naauwelijks hadden deze Memoriën het licht gezien, of er verscheen eene critiek derzelve, door den heer PETIS DE LA CROIX, onder den naam van eenen secretaris van den afgezant MEHEMED-EFFENDI; deze critiek wordt op prijs gesteld. De stijl van al de werken van pater LABAT is in het algemeen vrij vloeijend, maar eenigzins wijdloopig. Men kan hem in het algemeen, als een der reizigers beschouwen, die het meest het vertrouwen des lezers waardig zijn.

* LABAT (PETRUS DANIEL), een benediktijner religieus, van de congregatie van den H. MAURUS, in 1725 te *Saint-Sever*, in *Gasconje* geboren, omhelsde de orde van den heiligen BENEDICTUS, in het klooster van *Daurade*, te *Toulouse*, in 1742. In 1768 prioor van *Daurade* geworden zijnde, onderscheidde hij zich door vele begaafdheid, in de kerkelijke conferentien, in dat diocees,

door den heer DE BRIENNE, toenmaals aartsbisschop, voorgeschreven, en die in 1769 te *Marmoutiers* plaats hadden; maar een geschrift over de *Genade*, van 24 blz.n, in 4to, waarin men eenige reeds sedert eene eeuw wederlegde dwalingen aantrof, deed deze conferentiën afbreken. Nadat CONIAC, in 1770 aan LABAT had voorgesteld, om zich te *Parijs* in het klooster der *Witmantels* hij hem te komen vervoegen, om er aan de *Verzameling der kerkvergaderingen van Frankrijk* te werken, nam deze dit aanbod aan, kwam zich in de hoofdstad vestigen, en zag zich weldra alleen met de leiding van het werk der kerkvergaderingen belast. De tijden waren niet zeer gunstig; maar door middel van eenige ondersteuning des bestuurs, en van eenige inschrijvingen, verscheen het 1e deel in 1789. De helft van het 2e was reeds gedrukt, toen de omwenteling de geestelijkheid van hare goederen beroofde, en LABAT noodzaakte van zijne onderneming af te zien. Weinig exemplaren van het 1e deel zijn in omloop gebragt en het werk van den geleerden religieus is bijna verloren geraakt. Gedurende de omwenteling, steeds aan zijne pligten getrouw, leefde LABAT stil en onbekend te *Saint-Denis*, tot op kalmer tijdstip, waarop hij, ofschoon zeer oud, zich aan de heilige bediening kon overgeven. Hij overleed den 10 April 1803, als een' godvruchtigen en achtbaren geleerde beschouwd; maar die niet altijd van eenen zekeren partijgeest was vrij geweest. LABAT was ook grootelijks van dienst aan CLÉMENCET, in de uitgave der *Werken van den heiligen GREGORIUS VAN NAZIANZE*, waarvan er slechts één deel in het licht is verschenen. Hij gaf in 1785 in het licht: *Histoire etc.* (*Geschiedenis der abdij van den heiligen POLYCARPUS*), in 12.mo, en hielp den abt RASTIGNAC in zijne werken tegen de burgerlijke constitutie der geestelijkheid. Zijne geschiedkundige lofrede, is in 1803, naamloos, door dom BRIAL in het licht gegeven.

LABAUME. — Zie BAUME (LA).

LABBE (PHILIPPUS), een Jesuit, te *Bourges*, in 1607 geboren, onderwees met veel roem de humaniora, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid. Hij overleed te *Parijs* in 1667, als een diepzinnig geleerde en een zacht bescheiden man betreurd. Pater COMMIRE vervaardigde voor hem het volgende grafschrift:

LABBEUS hic situs est: vitam, moresque requiris?

Vita libros illi scribere, mersque fuit.
O nimium felix! qui patrum antiqua retractans
Concilia, accessit conciliis superum.

Hij bezat een verbazend geheugen, eene zeer uitgebreide geleerdheid, en eenen onvermoeiden ijver voor den arbeid. Al de jaren zijns levens werden door werken gekenmerkt, of liever door verzamelingen van hetgene, wat hij uit de werken van anderen getrokken, of in de bibliotheken opgespoord had. De lijst, welke men er van in het licht heeft gegeven, bevat 64 artikels. Zijne voornaamste compilatiën zijn: 1.° *De Byzantinæ historiæ Scriptoribus*, 1648, in fol. Dit is een verslag en eene catalogus, volgens chronologische orde, van de schrijvers der Byzantijnsche geschiedenis. — 2.° *Nova bibliotheca manuscriptorum*, 1657, 2 dl.n in fol.: eene compilatie van verscheiden nog niet gedrukte stukken. — 3.° *Bibliotheca bibliothecarum*, 1661, 1672 en 1686, in fol. en *Geneve*, 1686, in 4to, met de *Biblioth. nummaria*, en een *Auctuarium*, 1705. — 4.° *Concordia chronologica*, 1670, 5 dl.n in fol. De 4 eerste deelen van dit zeer verwarde, niet zeer nuttige, maar wel gedrukte werk, zijn van pater Labbe, en het 5e is van pater Briër. Er komen intusschen zaken in voor, die men vruchteloos elders zoude zoeken, zoo als bijv. het *Ariadne chronologica*, hetwelk in het 1e deel voorkomt. Daar dit werk niet dadelijk verkocht werd, zoo zond Cramoisi, door eenen geest van eigenbelang gedreven, onberaden een gedeelte van hetzelve naar de komenijswinkels, hetwelk hetzelve tegenwoordig zeldzaam maakt. — 5.° *Le chronologiste Français.* (*De Fransche tijdrekenkundige*), 6 dl.n in 12.mo, 1666, vrij naauwkeurig, doch met weinig bevalligheid geschreven. — 6.° *Concordia sacra et profana chronologiæ, ab orbe condito ad annum* Christi 1638, in 12.mo. — 7.° *Méthode etc.* (*Gemakkelijke wijze, om de gewijde en ongewijde kronijk te leeren*), in 12.mo, in kunstmatige, doch zoo slecht gebouwde verzen, dat deze *gemakkelijke wijze* voor iemand, die smaak had, zeer moeijelijk zou worden. In het algemeen zijn de kunstmatige verzen, een zeer slecht middel om te leeren; men kan dezelve op zijn hoogst in het taalkundig onderwijs aanwenden, maar voor geschiedkundige trekken zijn dezelve geenszins geschikt. Degene, die slechts namen en jaartallen weet, weet niets; en deze jaartallen worden beter in de aaneenschakeling en het geheel der geschiedenis geleerd, dan in die soort van berijmde tooverboeken. —

8.° Verscheiden *schriften over de geschiedenis van Frankrijk*, de meeste in het stof begraven. — 9.° *Pharus Galliæ antiquæ*, 1668, in 12 mo De schrijver toont in hetzelve eenige dwalingen van TANSON aan, maar deze antwoordde vaardiglijk, en randde op zijne beurt pater LABBE aan. — 10.° Verscheiden andere werken over de *Aardrijkskunde*. — 11.° Vele schriften over de taalkunde, de Grieksche dichtkunde, onder andere eene uitmuntende *Verzameling van verscheiden Grieksche woortelwoorden* enz. — 12.° *Bibliotheca antijanseniana*, in 4.to; dit is eene lijst der schriften tegen JANSENIUS en zijne verdedigers in het licht gegeven. — 13.° *Notitia dignitatum omnium imperii Romani*, 1651, in 12.mo, een zeer nuttig werk. — 14.° *De Scriptoribus ecclesiasticis dissertationes*, 2 dl.n in 8.vo Dit is eene kleine, nuttige, maar zeer verkorte bibliotheek der kerkelijke schrijvers; men vindt er eene goede verhandeling in tegen de paussin JOANNA (zie BENEDICTUS III). — 15.° *Conciliorum collectio maxima*, 17 dl.n in fol. 1672, met aanteekeningen. De 8 eerste deelen dezer verzameling zijn van pater LABBE, de andere van pater COSSART, zijn' ordebroeder, die oordeelkundiger, en een beter *Criticus* dan hij was. Men heeft er een 18e deel bijgevoegd. Dit is het zeldzaamste. Hetzelve is onder den titel van *Apparatus alter*, wijl het 17e deel ook eene verzameling (*apparaat*) is: intusschen is dit 18e deel niets anders dan de *Verhandeling der kerkvergaderingen* van JACOBATIUS. Dit werk wordt zeer gezocht, niettegenstaande hetzelve een aantal fouten bevat. De Jesuit HARDOUIN heeft zich met een dergelijk belast; maar men kan in zijn artikel zien, hoe hij hetzelve ten uitvoer bragt. NICOLAAS COLETI heeft eene volledige *Verzameling der kerkvergaderingen* geleverd, *Venetië*, 1722 en 1732, 25 dl.n in fol.; en JOANNES DOMINICUS MANSI heeft zeer geachte *Bijlagen* tot deze uitgave vervaardigd, *Lucca*, 1748. — 16.° Eene uitgave der *Jaarboeken*, van MICHAËL GLICAS, in het Grieksch en Latijn, in fol., en eene van de *instelling van een Christen koning*, door JONAS, bisschop van *Orleans*. — 17.° Eindelijk gaf deze geleerde en onvermoeide *compilator*, in 1659 in het licht, *Tableau etc.* (*Tafereel van de in het gebied der letteren beroemde Jesuiten*), volgens de tijdrekenkundige orde van hun overlijden: een dor werk, dat enkel met betrekking tot de dagteekeningen eenig nut kan hebben.

LABBÉ (MARINUS), in het

dorp *Luc* bij *Caen* geboren, werd in 1678 voor de missie van *Cochinchina* bestemd. In 1697 teruggeroepen, werd hij door paus INNOCENTIUS XII. tot bisschop van *Tilopolis* benoemd. Hij vervulde gedurende 15 jaren de pligten van apostolisch vikaris in *Cochinchina*, werwaarts hij was teruggekeerd, en overleed in 1723. Men heeft van hem eenen *brief* aan paus CLEMENS XI., over de eerdienst der Sinezen, en eene *verhandeling*, die zoo wel als de brief, zekere vooringenomenheden, en eenen eenigzins bitteren ijver schijnen aantekondigen.

LABE (SEBASTIAAN), den 6 Februarij 1635, te *Rokyczan* in *Boheme* geboren, begaf zich in 1653 onder de Jesuiten, alwaar hij met roem de schoone letteren onderwees. Hij predikte gedurende 15 jaren te *Praag*, en was daarna 20 jaren missionaris. Hij overleed te *Klattau* in 1710, na in het licht te hebben gegeven: *Sales epigrammatici*, waarvan er verscheiden uitgaven bestaan; de laatste is die van *Praag*, 1701, in 8vo. Nog bestaat er van hem *Geestelijke gezangen*, in de Boheemsche taal, zeer onder het volk verspreid, en die veel nut hebben gesticht.

* LABE of LABÉ (LOUISE CHARLY, bijgenaamd), de SAPPHO harer eeuw, ook de *schoone lijndraaister* genaamd, wijl zij met eenen rijken koopman in anker- en scheepstouwen gehuwd was, werd te *Lyon* in 1526 geboren. Haar vader CHARLY, bijgenaamd LABÉ, gaf haar eene zeer zorgvuldige opvoeding, liet haar de toonkunst en verscheiden talen leeren. Zij ontving les in de rijkunst en in alle krijgsoefeningen. In den ouderdom van 16 jaren, stond zij, bij het beleg van *Perpignan*, in de gelederen der Fransche krijgslieden. Haar krijgsnaam was *kapitein* LOYS. Haar eerste veldtogt was niet gelukkig; nadat de Franschen zich genoodzaakt zagen, om het beleg van *Perpignan* optebreken, liet zij het oorlogsvak varen, om zich aan de studie overtegeven. Het was alstoen, dat zij in den echt trad. Haar echtgenoot ENNEMOND PERRIN, die in 1565 kinderloos overleed, had haar tot zijne algemeene erfgename benoemd; dit testament schijnt het denkbeeld tegentespreken, hetwelk levensbeschrijvers ons van hare zeden hebben willen geven. Hare studeerkamer was vol Italiaansche, Fransche en Spaansche boeken. Zij vervaardigde gedichten in deze drie talen. De schoone geesten harer eeuw hebben haar gevierd. Hare *werken* (*œuvres*) werden te *Lyon*, in 1555 gedrukt, en in die zelf-

de stad, in 1762, in 12.mo met het *leven* dezer *zanggodin* herdrukt. Louise Chary overleed in de maand Maart 1566.

Labeaumelle. — Zie Beaumelle.

Labedoyere. — Zie Bédoyère.

Labelle (Petrus Franciscus), priester der congregatie van het *Oratorium*, den 14 Januarij 1760, in den ouderdom van 64 jaren overleden, is de schrijver van de *Nécrologe etc.* (*Doodenregister der appelanten en opposanten van de bulle* unigenitus), 2 dl.n in 12.mo De titel van dit werk is voldoende, om zijne gevoelens, de hoedanigheid en het onderwerp van zijnen ijver te leeren kennen.

Labeo, een bijnaam, die aan verscheiden Romeinsche familiën gemeen is, en een ligchaamsgebrek uitdrukte, zoo als: sproetels (*labes*), of al te dikke lippen (*labia*). — Labeo (Q. Fabius Labeus), eerst schatmeester of *questor*, en in 183 vóór J. C. Romeinsche consul, was een krijgsman en een letterkundige. Hij behaalde eene overwinning ter zee, op de Candioten, en hielp, zegt men, Terentius in zijne blijspelen. Hij heeft zich meer beroemd gemaakt door zijnen moed, dan door zijne goede trouw.

Labeo (Cajus Antistius Labeus), volkstribuun, in het jaar 148 v. J. C., wilde zich op den censor Metellus wreken, wijl deze hem van de lijst der senatoren had geschrapt. Hij veroordeelde hem, zonder proces, om van de rots *Tarpeïa* te worden gestort, en zou zijn vonnis oogenblikkelijk ten uitvoer hebben doen brengen, zonder een andere tribuun, die tusschen beide trad, en er zich, op verzoek der bloedverwanten van Metellus tegen verzette; want niets is verschrikkelijker dan een demokraat die van de veranderlijke en verachtelijke goedkeuring der menigte verzekerd is. Niet alleen bleef Labeo ongestraft, maar, krachtens eene nieuwe wet, door welke hij deed vast stellen, »dat de tribunen beradende stem, in dat genootschap zouden hebben," hernam hij zijne plaats in den senaat; en opdat hem in zijne zegepraal niets zou te wenschen overblijven, sprak hij de verbeurdverklaring der goederen van Metellus uit, en liet dezelve bij trompetgeschal op de openbare plaats verkoopen. Zoo zeer is het waar, dat in de republieken, ten minste in diegene, waarin heerschzuch-

tigen het volk kunnen bedwingen, het geweld en het despotismus, dikwijls geduchter zijn, dan in de monarchie, en dat in het algemeen de vrijheid slechts een ijdele naam is.

LABEO (ANTISTIUS LABEUS), een kundig regtsgeleerde, weigerde het consulaat, hem door AUGUSTUS aangeboden. Hij bragt zes maanden van het jaar door, om met de geleerden onderhandelingen te houden, en de zes andere om te schrijven. Hij liet verscheiden werken na, die verloren zijn geraakt. Zijn vader was een der medepligtigen geweest van den moord van JULIUS CÆSAR, en had zich na den slag van *Philippe* in het jaar 31 v. J. C. ten dood doen brengen.

LABERIUS (DECIMUS), een Romeinsch ridder, vervaardigde met roem eenige kleine hekel- of kluchtspelen, voor welke zijne spotachtige inborst hem vele begaafdheid schonk. Een man van geboorte, die te *Rome*, stukken voor het tooneel vervaardigde, onteerde zich daardoor niet, maar hij kon dezelve niet zelf voorstellen, zonder zich daardoor te onteeren. JULIUS CÆSAR drong sterk bij LABERIUS aan, om zelf ten tooneele te treden, ten einde een zijner stukken uit te voeren. De dichter verschoonde zich te vergeefs hij moest toegeven. In de inleiding tot dat stuk, drukte LABERIUS zijne smart, op eene zeer eerbiedige wijze voor CÆSAR, en tevens op eene zeer aandoenlijke wijze uit; dit is, volgens ROLLIN een van de schoonste stukken der oudheid: » Hoe zou ik, zeide hij, iets aan dengenen hebben kunnen weigeren, aan wien zelfs de goden niets geweigerd hebben?"

Etenim ipsi dii negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare, quis posset pati?

Hij betreurde vervolgens zijn lot aldus:

Ergo bis tricenis actis sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo
Domum revertar mimus.

Maar in het vervolg van zijn stuk, droeg hij verscheiden hekelachtige trekken tegen CÆSAR voor. Deze *dictator* strafte er hem over, door den voorrang aan PUBLIUS SYRUS, den mededinger van LABERIUS, te geven. Toen echter het stuk ten einde was, gaf hij hem eenen ring, even alsof hij hem daardoor in den door hem verloren adel wilde herstellen: « Welk middel, zegt een nieuwere schrijver, gebruikte NERO en de andere geesels van *Rome*, om hun hatelijk gezag te bevestigen? Om het volk te verslappen, en ongevoelig

voor zijne rampen te maken, bedwelmden die gedrogten hetzelve, door de afwisseling en den toestel der schouwtooneelen; en het gezigt van eenen in gunst staanden kluchtspeler, deed hoopen van slagtoffers vergeten, welke de wreedheid dagelijks in het gezigt van het publiek opofferde. En zonder te spreken over de dwingelanden en de geesels van het menschelijke geslacht, zoo hebben al de vijanden der vrijheid en des openbaren regts, dit middel als het krachtdadigste aangewend, om hunne overweldiging te bevestigen. JULIUS CÆSAR beschouwde de uitvinding, om Romeinsche ridders, op het tooneel te laten spelen, als een meesterstuk van staatkunde. In de schoone tijden der republiek, had men geen denkbeeld van tooneelzotten: waartoe zouden de gebaarden en liefkozingen dier lieden aan de CAMILLUSSEN en CINCINNATUSSEN gediend hebben?" Nadat LABERIUS het tooneel verlaten had, ging hij eene plaats zoeken, in het verblijf der ridders; maar daar iedereen oordeelde, dat hij dien rang onwaardig was, zoo bewerkten zij, dat hij geene plaats meer vond. Daar CICERO hem in de verlegenheid zag, bespotte hij hem, en, zinspelende op het groote getal senators, door CÆSAR gemaakt, zeide hij hem: *Recepissem te, nisi anguste sederem.* LABERIUS antwoordde hem: *Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere.* Hij verweet hem hierdoor, dat hij noch de vriend van CÆSAR, noch van POMPEIUS was geweest, ofschoon hij den schijn had aangenomen, van zulks van beide te zijn. LABERIUS overleed te *Pozzuoli*, 10 maanden na JULIUS CÆSAR, in het jaar 44 vóór J. C. Hij was gewoon te zeggen: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Men vindt eenige fragmenten van hem in het *Corpus poetarum* van MAITTAIRE; [en de titels van 40 zijner kluchtspelen in de *Latijnsche Bibliotheek* van FABRICIUS. De inleiding van het stuk, hetwelk hij voor CÆSAR speelde, is met eenige fragmenten door MACROBIUS bewaard, door HENRI ETIENNE, te *Parijs*, in 1564, in 8.vo gezamenlijk in het licht gegeven, en in verscheiden verzamelingen *Veterum poetarum* herdrukt].

LABERTHONIE (PETRUS THOMAS), een dominikaner, te *Toulon*, den 7 Februarij 1708 geboren. Hij predikte met roem te *Parijs*, voornamelijk tegen de ongeloovigen, en toonde veel ijver voor de handhaving van den regel in zijne orde: deze ijver open-

baarde zich in het werk, hetwelk hij onder dezen titel in het licht gaf: *Exposé etc.* (*Vertoog over den staat en de verpligting der predikheeren*), 1767, in 4.to en in 12.mo. De bewijzen der godsdienst, welke hij met even zoo vele schranderheid als bondigheid, op den kansel ontwikkeld had, zijn opgeteekend in de *Défense etc.* (*Verdediging der Christelijke Godsdienst tegen de ongeloovigen, Joden*, enz.), 1779, 3 dl.n in 12.mo. Nog heeft men van hem *Relation etc.* (*Verslag van de bekeering en het overlijden van den heer* BOUGUER), 1784, en in 1811 herdrukt. De bezwaren en twijfelingen des ongeloovigen worden in dit werk zeer wel uit den weg geruimd. (Zie BOUGUER). Pater LABERTHONIE overleed in 1774.

LABIENUS (TITUS), een geschiedschrijver en redenaar ten tijde van AUGUSTUS, was *tribuun* in het jaar 63 vóór J. C., gedurende het consulaat van CICERO. SUETONIUS spreekt over hem, in het *Leven van CALIGULA*. SENEKA maakt er melding van in de voorrede van het 5.e boek der *Wederleggende schriften*. Men gelooft niet, dat hij dezelfde LABIENUS is, de luitenant van CÆSAR in *Gallië*, die later de zijde van POMPEJUS koos, en die in *Spanje* gedood werd, zoo als men zulks in de *Commentariën van CÆSAR*, en in het *Vervolg van* HIRTIUS ziet. Hij had zich onder CÆSAR, door een aantal stoute en gelukkige heldendaden onderscheiden, maar hij had niet hetzelfde geluk onder POMPEJUS. De graaf van TURPIN-CRISSÉ spreekt, in zijne *Aanteekeningen* op de Commentariën van CÆSAR, aldus over deze omwenteling in de militaire werkzaamheden van LABIENUS: « Waarom, zegt hij, toonde zich LABIENUS in den burgeroorlog, zoo verschillend van hetgene hij in *Gallië* geschenen had? Dit is het lot van degene, die van de eene partij tot de andere overgaan. De oude en nieuwere geschiedenis levert er duizenden voorbeelden van. De afvalligheid is niet alleen eene vlak in den roem, maar bijna altijd maakt zij daarenboven de gelukkigste hoedanigheden en de schoonste talenten vruchteloos." Men moet echter bekennen, dat, daar de zaak van POMPEJUS die der republiek en des vaderlands was, het der afvalligheid van LABIENUS aan geene regtvaardigende redenen ontbreekt.

LABLETTERIE. — Zie BLETTERIE.

LABOISSIERE. — Zie BOISSIERE

LABORDE. — Zie BORDE.

LABOUREUR (JOANNES LE), een geschiedschrijver, te *Montmorency*, bij *Parijs*, in 1623 geboren, deed reeds in den ouderdom van 19 jaren de drukpers zweeten. Hij was in 1644, in hoedanigheid van dienstdoend edelman aan het hof, toen hij verkozen werd, om den maarschalk de GUÉBRIANT, op zijn gezantschap naar *Polen* te vergezellen, werwaarts deze zich begaf ter begeleiding van MARIA VAN GONZAGA, die aan WLADISLAW VII, uitgehuwd was. In *Frankrijk* teruggekeerd, omhelsde hij den geestelijken staat, verkreeg de priorij van *Juvigné*, den post van aalmoezenier, des konings, en werd hij tot commandeur der orde van den heiligen MICHAËL benoemd. Deze in 1675 overleden geleerde, is door verscheiden werken bekend: 1.° *Recueil etc.* (*Verzameling der praalgraven van beroemde personen, welke in de kerk der Celestijnen van* Parijs *gevonden worden*), 1642, in fol. — 2.° *Relation etc.* (*Reisverhaal der koningin van* Polen *en verslag van de terugkomst van den maarschalk de* GUÉBRIANT), Parijs, 1647, in fol.; meer naauwkeurig dan sierlijk. — 3.° Eene goede *Uitgave* der Memoriën van MICHAEL DE CASTELNAU, 2 dl.n in fol., met geschiedkundige Commentariën, zeer nuttig tot goed verstand van verscheiden punten der geschiedenis van *Frankrijk*. — 4.° *Geschiedenis van koning* KAREL *VI.*, uit het Latijn in het Fransch vertaald, 2 dl.n in fol., 1663, door de geleerden op prijs gesteld. — 5.° *Traité etc.* (*Verhandeling over den oorsprong der geslachtwapenen*), 1684, in 4.to. Men vindt er zeldzame en belangrijke zaken in. — 6.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het pairschap*) 8 handschriften, die in de bibliotheek des konings bewaard worden. Het platte *dichtstuk van* KAREL *den Groote*, 1664, in 8.vo, is niet van hem, maar van zijnen broeder LODEWIJK, in 1679 overleden, die den *Parnassus* in de zeventiende eeuw met zijne voortbrengselen overstroomde. [JOANNES LE LABOUREUR is de uitgever geweest van de beide laatste deelen der *Memoriën van* SULLY].

LABOUREUR (D. CLAUDIUS LE), in 1601 geboren, was proost der abdij van het eiland *Barbe*. Hij was genoodzaakt, om afstand te doen van dat beneficie, ten einde zich aan de gevoeligheid van het kapittel van *Lyon* te onttrekken, waarover hij op eenen niet zeer gematigden toon had gespro-

ken, terwijl hij aan den aartsbisschop zijne *Aanteekeningen* op en *Verbeteringen* van den brevier van dat diocees, 1643, in 8.vo aanbood. Men heeft van hem *Masures etc.* (*Bouwvallen der abdij van het eiland Barbe les Lyons*), 2 dl.n in 4.to, 1681; een werk vol geleerdheid; het bevat eene geschiedenis der abdij, waarvan hij proost was geweest. Het juiste tijdstip van zijnen dood is onbekend; het schijnt echter, dat hij in 1682 nog leefde.

LABOURLIE. — Zie BOURLIE.

LABRE (*de Eerwaardige* BENEDICTUS JOZEF), te *Amettes*, in het diocees van *Boulogne-Sur-Mer*, in 1748 geboren, onderscheidde zich reeds in zijne kindschheid, door zijne godsvrucht en de onschuld zijner zeden. Door den staat zijner gezondheid genoodzaakt, om de karthuizers, later de abdij van *Sept-Fonds*, alwaar hij besloten had, om zich aan den Heer toe te wijden, te verlaten, begaf hij zich naar *Rome*, leefde aldaar in armoede en in de uitoefening der christelijke deugden, en overleed er den 17 April 1783, in den geur van heiligheid. De *eerwaardige* LABRE leefde enkel van aalmoezen. Ziek geworden zijnde, nam een arme vleeschhouwer van *Rome* hem in zijn huis op; hij wilde hem een bed geven, maar JOZEF wees zulks van de hand, en verkoos liever op stroo, onder een' trap te liggen. Het is aldaar, dat hij stierf: de kardinaal-stadhouder COLONNA, door de geestelijkheid verzeld, kwam hem van die plaats weghalen. Bij een besluit van de congregatie der kerkgebruiken, werd hem de naam van *Eerwaardige* toegekend. Zijn *Leven*, door ALEGIANI, in het Italiaansch beschreven, is in het Fransch vertaald, *Luik*, 1784, kl. in 12.mo. Kort daarna heeft men gedrukt eene *Verzameling der wonderen, aan zijn graf voorgevallen*, *Parijs* en *Luik*, 1784, en een ander *Leven*, door MARCONI, zijnen biechtvader. In een mandement van den bisschop van *Boulogne*, den 3 Julij 1783 uitgevaardigd, vindt men eene zeer schoone lofrede van BENEDICTUS JOZEF LABRE, in dat diocees geboren. « Ofschoon zijn uiterlijk verachtelijk scheen te zijn, voor de oogen des vleesches, niets dan walgelijks en afschuwelijks scheen te hebben; zoo hadden echter zijne blakende godsvrucht, zijne diepe ootmoedigheid, zijne voor de armoede even zoo groote als voor de armen, met welke hij de aalmoezen deelde, die hij, zonder dezelve gevraagd te hebben, ontvangen had, edelmoedige liefde, hem de welwillend-

heid en den eerbied van al de echte waardeerders zijner uitmuntende deugden, en vooral van zijnen aanhoudenden ijver in het gebed verworven, welke laatste deugd, die gij, o valsche wijzen onzer eeuw! zoo zeer verachtelijk zoekt te maken en te vernietigen, als zijnde slechts het verachtelijke deel der voor de maatschappij nutteloze personen, echter niet genoeg kan verheven, geprezen en beschermd worden, wijl, volgens eene godspraak (*Multum valet deprecatio justi assidua.* Jac. V, 16), waartegen de listige redeneringen der menschelijke wijsheid slechts ijdele en begoochelende spitsvinnigheden stellen, zij veel vermag bij den oppersten Meester der tijden, der harten en der gebeurtenissen." Achter dit mandement leest men de Fransche vertaling van het latijnsche opschrift, met goedkeuring van den heiligen stoel, in de doodkist van Benedictus Jozef Labre geplaatst, en twee brieven aan den bisschop van *Boulogne* gerigt, door den heer Fontaine, te *Rome*, met de zaken der congregatie van de missie, van welke hij lid is, belast. Deze brieven bevatten even zoo stichtelijke als belangrijke bijzonderheden. De wonderen, die aan zijn graf plaats hadden, gaven aanleiding tot de bekeering van den heer Thayer, protestantsch predikant te *Boston*. Men zie het *Verslag* (*Relation*) van den *Neophyt* zelven, *Luik*, 1788, in 12.mo en *Journ. hist. et littér.*, 1 Febr. 1789, bladz. 161.

Labrosse. — Zie Ange de St. Joseph.

*Labrousse (Clotilde Suzanna Courcelles de), die men de *Fransche Krudener* (zie dat artikel) zou kunnen noemen, werd den 8 Mei 1747, te *Vauxin*, in *Périgord*, uit eene fatsoenlijke familie geboren, en gaf zich reeds in hare vroegste jeugd met al de opgewondenheid der vurigste verbeeldingskracht aan geheimzinnige oefeningen over. Uit vreeze van voor de bekoringen der menschelijke zwakheid te bezwijken, onderwierp zij haar ligchaam aan de wreedste folteringen. Op den rug gelegen, bragt zij geheele dagen door met de beschouwing des Hemels, en om spoediger tot denzelven op te klimmen, beproefde zij in den ouderdom van 9 jaren, om door het inzwelgen van spinnen, zich te vergeven. Deze soort van dwaasheid nam dagelijks toe. Daar zij er zeer blozend uitzag, legde de jonge Labrousse, des nachts ongebluschte kalk op haar aangezigt, zich vleijende, van zoo doende rimpels en liktekens op hetzelve te doen

verschijnen; maar (volgens haar levensbeschrijver) had dit middel geen uitwerksel, ja was zelfs niet in staat, om hare blozende kleur te doen verdwijnen. Zij vond alstoen eene andere soort van kweltuig uit, en vulde niet alleen haar bed, maar ook hare schoenen met keisteentjes, zoo dat zij geene schrede kon doen, zonder de hevigste smart te gevoelen. Zij was van natuur op lekker eten gesteld; doch om hare zinnelijkheid te beteugelen, had zij altijd in haren zak een peperhuisje vol asch met gal en roet doormengd, en wanneer zij aan tafel was, strooide zij hiervan over de spijzen, die haar het smakelijkste toeschenen. Daarenboven droeg CLOTILDE altijd bij zich een fleschje, waarin water, met ossengal gemengd; aan dit fleschje rook zij dikwijls en dronk er zelfs uit, hetwelk haar den hals geheel ontstak, en eene verdooving in hare stem te weeg bragt. *Voor het overige*, zegt dezelfde schrijver, *bleef hare gezondheid steeds ongekrenkt*. Nadat zij het gewaad der religieuzen van den derden regel van den H. FRANCISCUS had aanvaard, werd hare verbeeldingskracht, door de overweging, het vasten en de eenzaamheid, nog meer opgewonden; zij waande werkelijk ingevingen te ontvangen, en achtte zich bestemd, om de wereld te doorkruisen, ten einde de ketters en zondaren te bekeeren. Zij deelde zulks aan hare oversten mede, en verzekerde dezelve, dat zij daartoe in verrukkende openbaringen, van God zelven de zending had ontvangen. Intusschen hare oversten waren voorzigtig genoeg, om zich tegen dit ontwerp te verzetten. Daar zij niet wist, wat beter te doen, zoo schreef zij haar *Leven*, en onderwierp dit werk aan den heer DE FLAMAREAUX, bisschop van *Perigueux*, die er niet veel acht op scheen te slaan. Anders echter dacht er de prioor van het Karthuizerkloost er van *Vauclair*, dom HEDE, over: na dit geschrift, hetwelk het toeval hem in 1759, in handen deed vallen, gelezen te hebben, werd hij een opgetogen bewonderaar van mejufvrouw LABROUSSE, en haastte zich om met haar in briefwisseling te treden. Het is aan dezen religieus, dat zij hare eerste bekendheid als *ingegevene* en *profetes* te danken heeft. Hij verzekerde eenigen tijd daarna, dat zij hem voorzegd had, dat hij lid eener nationale vergadering zoude worden en dat zij evenzeer de Fransche omwenteling voorzegd had. Toen deze losbarstte, vond mejufvrouw LABROUSSE eenen anderen bewonderaar in den heer PONTARD, constitutionelen

bisschop van *Dordogne*. Hij beriep mejufvrouw LABROUSSE, naar *Parijs*, alwaar haar titel van profetes, en hare predikatiën nuttig konden zijn, om de grondbeginselen van den dag te bevestigen. Nadat de kloosters, tot groote vreugde van mejufvrouw LABROUSSE, die eene groote rol in de wereld wenschte te spelen, vernietigd waren, begaf zij zich, op uitnoodiging van den heer PONTARD, naar *Parijs*, en ging bij eene aanzienlijke dame, de hertogin DE B.... logeren. Mejufvrouw LABROUSSE begon hare zending te vervullen, door te gunste van de constitutie der geestelijkheid tegen het hof van *Rome*, te prediken en te profeteren, en had zich weldra onder de ligtgeloovigen en speculanten eene partij gevormd; de bisschop FAUCHET behoorde onder de laatsten; maar kwam weldra van zijne dwaling terug. Omtrent denzelfden tijd verscheen er in het licht: *Recueil etc.* (*Verzameling der voorzeggingen van mejufvrouw LABROUSSE*) ten koste derzelfde dame, (de hertogin DE B....) gedrukt, 2 dl.n in 8.vo Tegelijkertijd zeide de bisschop PONTARD in zijne schriften.... » Het is in de memorien van mejufvrouw LABROUSSE, dat men de godsdienst moet leeren kennen; niet die godsdienst, welke de ondeugden der oude geestelijkheid zoo verschillend van haren oorsprong hebben gemaakt, maar die zuivere uitvloeijing des hemelschen lichts." HEDE, zoo als mejufvrouw LABROUSSE zulks voorzegd had, lid der constituerende vergadering geworden, sprak in dezelve ten gunste der profetes; doch, ondanks al zijne lofspraken, wilde men hem niet hooren. In haar land terug gekeerd, bedacht LABROUSSE een groot ontwerp: zij wilde zich namelijk naar *Rome* begeven, om den kardinalen en zelfs den Paus, *gelijkheid*, *vrijheid* en *broederschap* voor te prediken. Daarenboven moest zij den heiligen Vader bewegen, om afstand te doen van zijne tijdelijke magt. Mejufvrouw LABROUSSE ondernam dus deze reis, op welke zij langs de openbare wegen, in de steden, dorpen, clubsen en kerken predikte; terwijl zij al hare redevoeringen begon met het Jakobijnsche formulier: *Broeders en Vrienden* enz. Zij kwam in Augustus 1792 te *Bologna*, en kon geene plaats kiezen, waar het volk minder ligtgeloovig en meer tot scherts genegen was. LABROUSSE beproefde er hare predikatien; men beantwoordde dezelve met bittere spotternijën. De kardinaal-legaat maakte een einde aan deze comedie, door de *geïnspireerde* weg te jagen, die zich naar *Viterbo*

begaf, alwaar de bevelen reeds aangekomen waren, om haar in hechtenis te nemen en naar *Rome* te vervoeren. Hetzij dat men deze bevelen had in den wind geslagen, of dat zij dezelve had weten te ontduiken, mejufvrouw Labrousse, kwam zonder hinderpaal in de hoofdstad der Christen-wereld aan, alwaar de nieuwe grondbeginselen reeds waren doorgedrongen, en aanleiding tot eenige geheime clubsen gegeven hadden. De profetes sprak er redevoeringen, en tegen den Paus en tegen de geheele *niet beëedigde* geestelijkheid uit. Zij had haren predikstoel, op eene der ruimste pleinen van *Rome*, namelijk dat van *Navona*, willen oprigten, alwaar de geringe volksklasse, zich meestal ophoudt; doch men maakte zich van haar meester, en zij werd in het kasteel *Sint-Angelo* opgesloten. Een andere (gewaande) visionaris, doch van eene verschillende soort, zat aldaar, sedert het jaar 1789 ook gevangen; deze was de beruchte Balsamo, bijgenaamd Cagliostro (zie Cagliostro). Mejufvrouw Labrousse beweerde goddelijke verschijnselen te hebben gehad, en Cagliostro had uitgestrooid, dat hij in regtstreeksche gemeenschap met den duivel stond; vond de eerste ligtgeloovige personen, ook de tweede had talrijke voorstanders, zelfs onder de verlichte klassen.... Welk een voorbeeld ter vernedering van de menschelijke trotschheid!.... Intusschen werd mejufvrouw Labrousse in hare gevangenis beter behandeld, dan de Siciliaansche kwakzalver. De laatste kwijnde weg in een gevangenhok, waarin hij in 1795 overleed, en de Fransche profetes, bewoonde eene van alle gemakken voorziene kamer, alwaar men haar had toegestaan, om eene meid te houden. Hare gevangenschap had een levendig leedwezen veroorzaakt aan den heer Pontard, die haar hoe langer zoo meer was toegedaan geworden. Geen twijfel dus, dat hij alle mogelijke middelen in het werk stelde, om het voorwerp van zijnen diepen eerbied te bevrijden. Eindelijk vraagde het directorium, in 1796, aan het hof van *Rome*, het in vrijheid stellen van mevrouw Labrousse, hetwelk oogenblikkelijk werd toegestaan: maar zij wilde hare gevangenis niet verlaten, terwijl zij aanvoerde, dat door in dezelve te blijven, zij aan eene hemelsche *inspraak* gehoorzaamde. Twee jaren later, toen de Fransche troepen zich meester maakte van *Rome*, veranderde zij echter van gevoelen. Mejufvrouw Labrousse kwam weder te *Parijs*; en daar zij zich de noodlottige

gevolgen harer predikatien te binnen bragt, en minder moed bezat, dan Mevrouw KRUDENER, veroordeelde zij zich tot een afgezonderd leven; zij beschouwde zich echter altijd als *geïnspireerd*, en zeide, dat de Engelen haar eenen troon in den Hemel hadden bereid. In hare afzondering had zij de voldoening, van zich door een klein getal getrouwe vrienden omringd te zien, aan het hoofd van welke de heer PONTARD was, die, gedurende de gevangenschap der profetes, had in het licht gegeven: *Recueil etc.* (*Verzameling der werken van de beroemde mejufvrouw* LABROUSSE), *Bordeaux*, 1797, 1 d.[1] in 8.vo Bij haar leven verscheen nog een ander werk in het Italiaansch, in het licht, getiteld: *Discorsi etc.* (*Redevoeringen der burgeres* COURCELLES-LABROUSSE), met den Franschen tekst, *Rome*, 1798, in 8.vo. In hare afzondering schreef zij geheimzinnige werken, vervaardigde commentariën op den *Bijbel*, en vooral op het *Boek der Openbaring*. Mejufvrouw LABROUSSE behield tot aan haren dood, in 1821 voorgevallen, hare verbindtenissen met den heer PONTARD. Zij had haren ouden vriend tot uitvoerder van haren uitersten wil benoemd, en hem daarvoor 3,000 Franken toegekend, welke hem door de bloedverwanten der overledene betwist zijn; hetwelk aanleiding heeft gegeven tot een proces voor de regtbanken, en tot eene memorie van den heer PONTARD, waarin hij zich over de ondankbaarheid der familie LABROUSSE beklaagt. Wat verder de schriften dezer gewaande opgetogene betreft, zoo kunnen wij alleen zeggen, dat het slechts droomen eener overdrevene verbeeldingskracht zijn, dat dezelve hevige uitvaringen tegen het hof van *Rome*, *profetiën*, *geestverrukkingen*, *Hemelsche missiën* enz. bevatten, aan welke men geen geloof kan slaan, zonder even zulke krankzinnige hersenen te hebben, als de schrijfster.

LABRUYÈRE.—Zie BRUYÈRE.

EINDE VAN HET DERTIENDE DEEL.